2070

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΣΑΜΙΩΤΗΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΥΔΡΟΒΙΩΝ ΑΠΟΔΗΜΗΤΙΚΩΝ ΠΤΗΝΩΝ

—

ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΡΑΜΣΑΡ ΚΑΙ ΒΟΝΝΗΣ

(Οι Διεθνείς Ρυθμίσεις για την Προστασία της Πτηναπανίδας και των Φυσικών της Οικοτόπων)

ΤΟΜΟΣ Ι

Διδακτορική διατριβή που υποβλήθηκε στο Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών

ΑΘΗΝΑ 1991

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΣΑΜΙΩΤΗΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΥΔΡΟΒΙΩΝ ΑΠΟΔΗΜΗΤΙΚΩΝ ΠΤΗΝΩΝ

—

ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΡΑΜΣΑΡ ΚΑΙ ΒΟΝΝΗΣ

(Οι Διεθνείς Ρυθμίσεις για την Προστασία της Πτηναπανίδας και των Φυσικών της Οικοτόπων)

ΤΟΜΟΣ Ι

Διδακτορική διατριβή που υποβλήθηκε στο Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών

ΑΘΗΝΑ 1991

"Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα".

(Νόμος 5343/1932, Αρθρο 202 παρ.2)

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α
(ΤΟΜΟΣ Ι)

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ i.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ iv.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Η ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
- ΟΙΚΟΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1. Γενικά 1.
2. Η εξέλιξη των ειδών της άγριας ζωής και των φυσικών τους οικοτόπων 2.
3. Ανθρωπογενείς παρεμβάσεις σε φυσικούς οικοτόπους και είδη της άγριας ζωής 2.
4. Υποβάθμιση ειδών της άγριας ζωής και των φυσικών τους οικοτόπων. Αιτίες 3.
   4.1. Η εκμετάλλευση των ειδών της άγριας ζωής 4.
   4.2. Καταστροφή και υποβάθμιση των οικοτόπων 10.
5. Ρυθμοί εξαφάνισης οικοτόπων και ειδών. Απόψεις και προοπτικές 15.
6. Μεταβαλλόμενες αξίες και λόγοι προστασίας των ειδών και οικοτόπων της άγριας ζωής 20.
7. Η διεθνής διάσταση του προβλήματος της προστασίας οικοτόπων και ειδών της άγριας ζωής 24.

Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Πρώτου" 27.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
- ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ

1. Το κίνημα για την προστασία του περιβάλλοντος και το Δίκαιο της Αγριας Ζωής (Wildlife Law) 50.
2. Από το εσωτερικό στο Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής (International Wildlife Law) 53.
3. Το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής στα πλαίσια της γενικότερης ανάπτυξης και θεωρητικής επεξεργασίας του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος 66.

Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Δεύτερου" 75.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
- ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑ ΚΑΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΩΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΜΕ ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1. Γενικά 107.
2. Υγρότοποι 108.
2.1. Ορισμοί 108.
2.2. Προέλευση υγροτόπων και βασικές τους διακρίσεις 112.
2.2.1. Φυσικοί υγρότοποι 112.
2.2.2. Τεχνητοί υγρότοποι 114.
2.2.3. "Μελλοντικοί" υγρότοποι 117.
2.3. Κίνδυνοι, απειλές και μείωση των υγροτόπων 119.
2.3.1. Ανθρωπογενείς αιτίες υποβάθμισης και μείωσης των υγροτόπων 119.
2.3.2. Φυσικές και άλλες αιτίες υποβάθμισης υγροτόπων 124.
2.3.3. Μείωση και απώλειες υγροτόπων 125.
2.4. Αξίες και λόγοι προστασίας των υγροτόπων 127.
2.4.1. Η ιστορική εξέλιξη των αξιών για τους υγροτόπους 127.
2.4.2. Οι αξίες των υγροτόπων στη σύγχρονη πραγματικότητα 130.
2.4.3. Αντιφάσεις και προοπτική των σύγχρονων αξιών για τους υγροτόπους 136.
3. Πτηνά - υδρόβια πτηνοπανίδα 137.
3.1. Ορισμοί και διακρίσεις των πτηνών 137.
3.2. Απειλές και μείωση των πληθυσμών και των ειδών της πτηνοπανίδας 140.
3.2.1. Ανθρωπογενείς αιτίες υποβάθμισης των πτηνών 141.
3.2.2. Φυσικοί κίνδυνοι και άλλες αιτίες υποβάθμισης της πτηνοπανίδας 146.
3.2.3. Η μείωση - εξαφάνιση πληθυσμών και ειδών της πτηνοπανίδας. Προοπτικές 147.
3.3. Μεταβαλλόμενες αξίες και λόγοι προστασίας των πτηνών 150.
3.3.1. Η ιστορική εξέλιξη των αξιών για την πτηνοπανίδα και η σχετική προστασία της 150.
3.3.2. Σύγχρονες αξίες για τα πτηνά 157.
3.3.3. Το πρόβλημα της διαμόρφωσης σύγχρονων σταθερών και ευναϊκών αξιών για τη διατήρηση των πτηνών 161.
4. Η διεθνής διάσταση του προβλήματος της προστασίας υγροτόπων και πτηνών, ιδιαίτερα των υδρόβιων αποδημητικών πτηνών 163.
4.1. Υγρότοποι 164.
4.2. Πτηνά - υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα 168.
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Τρίτου" 173.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1845-1970

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
- Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1845-1902

1. Γενικά 251
2. Η Διακήρυξη Αυστρο-Ουγγαρίας και Ιταλίας για την Προστασία των Πτηνών (1875) 252
3. Η Σύμβαση για την Προστασία της Αγριας Πανίδας στην Αφρική (1900) 255
   3.1. Το περιεχόμενο της Σύμβασης 256
   3.2. Συμπερασματικές παρατηρήσεις 258
4. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών (Παρίσι 1902) 259
   4.1. Το περιεχόμενο της Σύμβασης 261
      4.1.1. Σκοπός της Σύμβασης και διακρίσεις των πτηνών 261
      4.1.2. Μέθοδοι και έκταση προστασίας των πτηνών 262
      4.1.3. Ρυθμίσεις τεχνικής φύσης και τελικές διατάξεις 264
   4.2. Η εξέλιξη της Σύμβασης του 1902 264

Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Πρώτου" 267

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
- Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1903-1945

1. Γενικά 285.
2. Η προστασία της πτηνοπανίδας στην Αμερική 287.
   2.1. Η Σύμβαση για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών (1916) 287.
      2.1.1. Το πρόβλημα της προστασίας των Αποδημητικών Πτηνών στις ΗΠΑ 287.
      2.1.2. Η υιοθέτηση της Σύμβασης του 1916. Σκοπός και ορισμοί 290.
      2.1.3. Γενικές και ειδικές χρονικές απαγορεύσεις. Εξαιρέσεις για γηγενείς πληθυσμούς (Indians, Escimos) 293.
      2.1.4. Η προστασία της αναπαραγωγής και η ρύθμιση της εμπορευματικής διακίνησης των πτηνών και παραγώγων τους 294.
      2.1.5. Γενική εξαίρεση προστασίας (επιβλαβή πτηνά) και τελικές διατάξεις τυς Σύμβασης του 1916 295.
      2.1.6. Η εξέλιξη της Σύμβασης του 1916 296.

2.2. Η Σύμβαση για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών και των Θηραματικών Θηλαστικών (1936) 301
2.2.1. Η υιοθέτηση του κειμένου 301
2.2.2. Οι ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1936 302
2.3. Η Σύμβαση για την προστασία της Φύσης και της Αγριας Ζωής στο Δυτικό Ημισφαίριο (1940) 305
2.3.1. Η υιοθέτηση της Σύμβασης 305
2.3.2. Σκοπός και βασικές αξίες που υιοθετεί η Σύμβαση του 1940 306
2.3.3. Προστασία των οικοτόπων και συναφείς ρυθμίσεις 307
2.3.4. Η προστασία των αποδημητικών πτηνών στα πλαίσια των ρυθμίσεων της Σύμβασης του 1940 308.
2.3.5. Ενεργοποίηση και εφαρμογή της Σύμβασης 311.
2.4. Η διεθνής οργάνωση και συνεργασία στην Αμερική για την προστασία των αποδημητικών πτηνών 313.
3. Η προστασία των πτηνών στην Αφρική 320.
3.1. Το πρόβλημα της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική και η υιοθέτηση της Σύμβασης του 1933 320.
3.2. Σκοπός και γεωγραφική κάλυψη της Σύμβασης του 1933 323.
3.3. Προστασία οικοτόπων και ίδρυση προστατευόμενων περιοχών 324.
3.4. Προστασία ειδών: Ρύθμιση οργάνων, μεθόδων κάρπωσης και εμπορευματικής διακίνησης 327.
3.5. Τεχνικής φύσης ρυθμίσεις, Πρωτόκολλο και υλοποίηση της Σύμβασης του 1933 329.
4. Η απασπασματική προστασία των πτηνών στην Ευρώπη 332.
4.1. Η Συνθήκη σχετικά με το Αρχιπέλαγος του Σπιτσμπέργκεν (Παρίσι 1920) 333.
4.2. Η Σύμβαση Δανίας - Νορβηγίας σχετικά με την Ανατολική Γροιλανδία (Κοπεγχάγη 1924) 335.
4.3. Συμφωνία Δανίας - Σουηδίας για την Προστασία των Αποδημητικών θηραματικών Πτηνών (Στοκχόλμη 1931). 337.
5. Γενικότερες διεθνείς προσπάθειες προστασίας των πτηνών 339.
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Δεύτερου" 344.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
- Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1946-1970

1. Γενικά 375.
2. Η προστασία της πτηνοπανίδας στην Ευρώπη 378.
2.1. Η Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών (Παρίσι 1950) 378.
2.1.1. Προσπάθειες για βελτίωση και υποκατάσταση της Σύμβασης του 1902 378.

2.1.2. Η υιοθέτηση της Σύμβασης του 1950 383
2.1.3. Σκοπός και αξίες που υιοθετεί η Σύμβαση Επιδίωξη συνολικής προστασίας των πτηνών 383
2.1.4. Προστασία ειδών. Γενικές απαγορεύσεις (εμπόριο, μέθοδοι κάρπωσης κλπ.) 385
2.1.5. Οι γενικές εξαιρέσεις των απαγορευτικών ρυθμίσεων της Σύμβασης του 1950 386
2.1.6. Η προστασία των οικοτόπων 389
2.1.7. Εξέλιξη, ελλείψεις και προβλήματα υλοποίησης της Σύμβασης του 1950 390
2.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ζώων στη Διάρκεια Διεθνών Μεταφορών (Παρίσι 1968) 397
2.3. Σύμβαση της Benelux σχετικά με τη θήρα και την Προστασία των Πτηνών (Βρυξέλλες 1970) 399
2.3.1. Ρύθμιση θήρας και προστασία θηραματικών πτηνών (Αρθρα 1-6) 399
2.3.2. Προστασία μη θηραματικών ειδών και λοιπές διατάξεις 400
2.3.3. Η εξέλιξη της διεθνούς προστασίας των πτηνών στη Benelux 402
2.4. Μεθοριακές διεθνείς ρυθμίσεις στην Ευρώπη και προστασία της πτηναπανίδας 404
3. Η διεθνής προστασία των πτηνών στην Αφρική 406
3.1. Η αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού του διεθνούς καθεστώτος της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική 406
3.2. Η Σύμβαση για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων της Αφρικής (Αλγέρι 1968) 408
3.2.1. Υιοθέτηση και σκοπός της Σύμβασης του 1968 408
3.2.2. Η προστασία των πτηνών και των οικοτόπων τους στα πλαίσια της Σύμβασης του 1968 412
- Προστασία οικοτόπων και υγροτόπων 412
- Προστασία ειδών της άγριας ζωής και πτηναπανίδας 415
3.2.3. Λοιπές ρυθμίσεις και εξέλιξη της Σύμβασης του 1968 418
3.3. Σύμβαση και θεσμικά καθεστώς σχετικά με την ανάπτυξη της Λεκάνης Chad 423
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Τρίτου" 426

(ΤΟΜΟΣ ΙΙ)
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ - ΥΔΡΟΒΙΑΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1971-1990

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
- ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ -ΥΔΡΟΒΙΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΚΑΙ Η ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΡΑΜΣΑΡ (ΙΡΑΝ, 2-2-1971)

1. Προέλευση και εξέλιξη της μέριμνας για τη διεθνή προστασία υγροτόπων-υδρόβιων πτηνών 441
2. Διεθνή προγράμματα και συνδιασκέψεις για υγρότοπους -υδρόβια πτηνά και υιοθέτηση της Σύμβασης Ραμσάρ 448
   2.1. Συνδιάσκεψη και Σχέδιο MAR (Γαλλία, Les Saintes Maries de la Mer, 12-16 Νοεμβρίου 1962) 450
      2.1.1. Οργάνωση, σκοπός και εργασίες της Συνδιάσκεψης 450
      2.1.2. Οι Συστάσεις (Recommendations) της Συνδιάσκεψης MAR και η σημασία τους για τη Σύμβαση Ραμσάρ 453
   2.2. Πρώτη Ευρωπαϊκή Συνάντηση για τη Διατήρηση των Υδρόβιων Πτηνών (St. Andrews, Σκωτία, 16-18 Οκτωβρίου 1963) 456
   2.3. Δεύτερη Ευρωπαϊκή Συνάντηση για την Προστασία των Υδρόβιων Πτηνών και Σχέδιο Σύμβασης για τη Διατήρηση των Υγροτόπων (Ολλανδία, Noordwijk Aan Zee, 9-14 Μαΐου 1966) 459
      2.3.1. Η επεξεργασία του Σχεδίου Σύμβασης για τους Υγροτόπους 461
      2.3.2. Οι Συστάσεις (Recommendations) της Συνάντησης του Noordwijk 463
   2.4. Η Διεθνής Συνάντηση για τη Διατήρηση των Υγροτόπων (Τουρκία 1967) και συναφείς εξελίξεις για τη διαμόρφωση διεθνούς συμβατικής προστασίας των υγροτόπων 464
   2.5. Τρίτη Διεθνής Περιφερειακή Συνάντηση για τη Διατήρηση των Υδρόβιων Πτηνών (Λένινγκραντ, ΕΣΣΔ, 23-30 Σεπτεμβρίου 1968) 467
      2.5.1. Η Απόφαση (Resolution) της Συνάντησης του Λένινγκραντ 469
   2.6. Οι τελικές διεθνείς διεργασίες για τη συμβατική προστασία των υγροτόπων και των υδρόβιων πτηνών 471
   2.7. Διεθνής Συνδιάσκεψη για τη Διατήρηση των Υγροτόπων και των Υδρόβιων Πτηνών (Ραμσάρ, Ιράν, 30-1 έως 3-2 1971) 473

2.7.1. Διοργάνωση και σκοπός της Συνδιάσκεψης 473.
2.7.2. Συμμετοχές και συναφή χαρακτηριστικά της Συνδιάσκεψης 474.
2.7.3. Ιδιότητες των συνέδρων, διαδικαστικά θέματα και εργασίες της Συνδιασκέψης Ραμσάρ 478.
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Πρώτου" 481.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
- Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΥΓΡΟΤΟΠΟΥΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ, ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΩΣ ΟΙΚΟΤΟΠΟΥΣ ΥΔΡΟΒΙΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ("ΣΥΜΒΑΣΗ ΡΑΜΣΑΡ")
1. Γενικά 490.
2. Προοίμια 491.
2.1. Σκοπός της Σύμβασης Ραμσάρ 491.
2.2. Αξίες υγροτόπων και υδρόβιων πτηνών 493.
2.3. Η αναγκαιότητα διεθνούς συνεργασίας για την προστασία υγροτόπων-υδρόβιων αποδημητικών πτηνών 496.
3. Ορισμοί (Άρθρα 1 και 2 παρα. 1) 497.
3.1. Υγρότοποι (wetlands) 497.
3.2. Υδρόβια πτηνά (waterfowl) 501.
4. Το ουσιαστικό καθεστώς προστασίας της Σύμβασης Ραμσάρ (Άρθρα 2-5) 504.
4.1. Ο Πίνακας Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας. Οι υποχρεώσεις των Κρατών και κριτήρια επιλογής των υγροτόπων 504.
4.1.1. Η υποχρέωση υπόδειξης υγροτόπων για διεθνή προστασία 504.
4.1.2. Κριτήρια χαρακτηρισμού και επιλογής των υγρότοπων διεθνούς σημασίας 505.
- Η διεθνής σημασία των υγροτόπων 507.
- Γενικά κριτήρια 507.
- Ειδικά κριτήρια 508.
- Ποσοτικά και άλλα κριτήρια 509.
4.2. Το διεθνές καθεστώς των υγροτόπων. Υποχρεώσεις και διακριτική ευχέρεια δράσης των Κρατών 512.
4.2.1. Η υπόδειξη των υγροτόπων διεθνούς σημασίας και οι μεταβολές στο καθεστώς του Πίνακα 513.
- Ελευθερίες και διακριτική ευχέρεια δράσης των Κρατών 513.
- Υποχρεώσεις και περιορισμοί 515.
α. Το εθνικό συμφέρον και η δυνατότητα αρνητικών μεταβολών στους υγρότοπους του Πίνακα (Άρθρο 2 παρα.5) 517.
β. Στάθμιση των διεθνών ευθυνών (Άρθρο 2 παρα.6) 520.

γ. Αναφορά στο Μόνιμο Γραφείο (Αρθρο 2 παρα.5) 521
δ. Αποκατάσταση των μειώσεων στους υγροτόπους του Πίνακα με αντίσταιχες αυξήσεις (Αρθρο 4 παρα.2) 522
4.2.2. Προστασία και διαχείριση των υγροτόπων 524
- Η διακριτική ευχέρεια δράσης των Κρατών σε θέματα προστασίας και διαχείρισης υγροτόπων 525
α. Υγρότοποι του Πίνακα 525
β. Υγρότοποι και περιοχές υγροτόπων που εξέπεσαν από το καθεστώς του Πίνακα 526
γ. Υγρότοποι με ειδικό καθεστώς προστασίας (nature reserves) 527
δ. Υγρότοποι εκτός Πίνακα 528
- Υποχρεώσεις και περιορισμοί των Κρατών στη διαχείριση και προστασία των υγροτόπων 529
α. Υγρότοποι του Πίνακα 529
β. Η υποχρέωση υποβολής αναφορών ουσιαστικού περιεχομένου και οι υγρότοποι του Πίνακα (Αρθρο 3 παρα. 1) 535
γ. Οι άλλες κατηγορίες υγροτόπων 537
4.2.3. Η διεθνής συνεργασία για την προστασία υγροτόπων - υδρόβιων πτηνών και συναφή θέματα 541
- Ερευνα, ανταλλαγή πληροφοριών και εκπαίδευση προσωπικού 541
- Η υποχρέωση αύξησης των πληθυσμών της υδρόβιας πτηνοπανίδας 544
- Διακρατική συνεργασία για την προστασία και διαχείρηση διεθνούς υγροτόπου (shared resource) 546
α. Ανταλλαγή απόψεων για την εκπλήρωση των συμβατικών υποχρεώσεων 547
β. Συντονισμός πολιτικών για την προστασία των υγροτόπων τους και των βιοτικών στοιχείων τους 547
- Η προστασία και διαχείριση διεθνούς υγροτόπου ή διεθνούς υδρογραφικής λεκάνης 548
- Οι ευθύνες και υποχρεώσεις των ανεπτυγμένων κρατών στη διεθνή προσπάθεια προστασίας των υγροτόπων 554
5. Υλοποίηση και τεχνική λειτουργία της Σύμβασης (Αρθρα 6-8) 561
5.1. Συνδιασκέψεις των Συμβαλλομένων Μερών 561
5.2. Το Μόνιμο Γραφείο 563

6. Τελικές διατάξεις (Άρθρα 9-12) 567.
7. Τελική Πράξη και Συστάσεις της Συνδιάσκεψης Ραμσάρ (Final Act, Annex II) 571.
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Δευτέρου" 575.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.
- Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΡΑΜΣΑΡ (ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ, ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ, ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΕΙΣ)
1. Γενικά 592.
2. Διεθνής Συνδιάσκεψη για την Διατήρηση των Υγροτόπων και των Υδρόβιων Πτηνών (Heiligenhafen, 1974) 593.
2.1. Κωδικοποίηση Κριτηρίων για τους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας και Συστάσεις της Συνδιάσκεψης 595.
3. Η Πρώτη Τακτική Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών της Σύμβασης Ραμσάρ (Κάλιαρι, 1980) 600.
3.1. Κριτήρια Αναγνώρισης των Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας 603.
3.2. Προτεινόμενες τροποποιήσεις της Σύμβασης Ραμσάρ 605.
3.2.1. Υιοθέτηση Πρωτοκόλλου άμεσων τροποποιήσεων ελάσσονος μορφής 605.
3.2.2. Μελλοντικές τροποποιήσεις δευτερεύουσας προτεραιότητας 606.
3.3. Λοιπές Συστάσεις της Συνδιάσκεψης του Κάλιαρι 610.
4. Η Εκτακτη Συνδιάσκεψη των Παρισίων (1982) και το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης Ραμσάρ 614.
4.1. Γενικότερες διεθνείς δραστηριότητες και η Σύμβαση Ραμσάρ 614.
4.2. Η Εκτακτη Συνδιάσκεψη των Παρισίων (1982) 616.
4.2.1. Το Πρωτόκολλο Τροποποίησης της Σύμβασης Ραμσάρ 617.
- Οι κύριες διατάξεις του Πρωτοκόλλου 617.
- Τελικές διατάξεις 619.
5. Η Δεύτερη Τακτική Συνδιάσκεψη των Μερών της Σύμβασης Ραμσάρ (Groningen, 1984) 621.
5.1. Η Συνδιάσκεψη του Groningen ως διεθνές forum 622.
5.2. Συστάσεις της Συνδιάσκεψης και προτάσεις για την τροποίηση της Σύμβασης Ραμσάρ 624.
5.2.1. Οι Συστάσεις 624.
5.2.2. Προτάσεις μελλοντικής τροποποίησης της Σύμβασης Ραμσάρ 631.
- Τα Σχέδια Τροποποιήσεων της Ολλανδικής Κυβέρνησης 632.
5.2.3. Μεθόδευση μελλοντικών τροποποιήσεων και πράταση δημιουργίας Διαρκούς Επιτροπής 636.
6. Η Τρίτη Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών της Σύμβασης Ραμσάρ (Regina, 1987) 638.

6.1. Η τροποποίηση των Αρθρων 6 και 7 της Σύμβασης Ραμσάρ 639
6.2. Αποφάσεις, Συστάσεις και λοιπές εξελίξεις στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης της Regina 642
6.2.1. Οι Αποφάσεις (Resolutions) της Συνδιάσκεψης 643
6.2.2. Οι Συστάσεις (Recommendations) και λοιπές εξελίξεις στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης της Regina 646
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Τρίτου" 652

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
- ΛΟΙΠΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ (ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1971-1990)

1. Η Σύμβαση Ραμσάρ και οι μετέπειτα συναφείς διεθνείς προσπάθειες και ρυθμίσεις προστασίας των πτηνών 663
2. Ρυθμίσεις παγκόσμιας εμβέλειας 664
2.1. Η Σύμβαση για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών των Αγρίων Ζώων (Βόννη, 1979) 664
2.1.1. Η υιοθέτηση της Σύμβασης 665
2.1.2. Σκοπός, αντικείμενα και ορισμοί της Σύμβασης της Βόννης (Προοίμιο και Αρθρο 1) 667
- Το βιολογικό φαινόμενο της αποδημίας και οι νομικές του συνέπειες 668
- Κατηγορίες και ιδιότητες των αποδημητικών ειδών. Λοιποί ορισμοί 671
- Αντιπαράθεση Κρατών και συμφερόντων στην υιοθέτηση του Προοιμίου και του Αρθρου 1 της Σύμβασης 675
2.1.3. Θεμελιώδεις αρχές και το ουσιαστικό καθεστώς προστασίας της Σύμβασης 677
- Αμεση προστασία των απειλούμενων αποδημητικών ειδών (Αρθρο III, Παράρτημα I) 679
α. Τεχνική λειτουργία του Παραρτήματος I 679
β. Υποχρεώσεις προστασίας (θετικές ενέργειες-αποχαρεύσεις) και οι σχετικές εξαιρέσεις 681
- Η Σύμβαση της Βόννης ως πλαίσιο έμμεσης προστασίας (είδη Παραρτήματος II) 683
α. Αρχές και λειτουργία της Σύμβασης πλαίσιο 683
β. Βασικό περιεχόμενο των μελλοντικών Συμφωνιών 684
2.1.4. Τεχνική λειτουργία και τελικές διατάξεις της Σύμβασης της Βόννης 687
2.1.5. Τελική Πράξη της Συνδιάσκεψης της Βόννης 690

2.1.6. Η εξέλιξη της Σύμβασης της Βόννης και η συμβολή της στη διεθνή προστασία των πτηνών 692.
2.2. Η Σύμβαση για το Διεθνές Εμπόριο των Απειλούμενων με Εξαφάνιση Ειδών της Αγριας Πανίδας και Χλωρίδας (Ουάσιγκτων 1973) 696.
2.2.1. Το πρόβλημα του διεθνούς εμπορίου ειδών της άγριας ζωής και η υιοθέτηση της CITES 696.
2.2.2. Βασικές αρχές και Παραρτήματα (I, II και III) της Σύμβασης 698.
2.2.3. Μέτρα υλοποίησης της CITES και τελικές διατάξεις 701.
2.2.4. Η εξέλιξη της Σύμβασης 703.
2.3. Η Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Παρίσι 1972) 704.
2.3.1. Η αναγκαιότητα διεθνούς προστασίας της παγκόσμιας κληρονομιάς και η υπογραφή της Σύμβασης του 1972 705.
2.3.2. Προσίμια και ορισμός της φυσικής κληρονομιάς 708.
2.3.3. Η προστασία της φυσικής κληρονομιάς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο 710.
2.3.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις 719.
3. Περιφερειακές ρυθμίσεις 719.
3.1. Διμερείς συμβάσεις για την προστασία των απειλούμενων πτηνών 719.
3.1.1. Η άμεση προστασία των απειλούμενων ειδών 721.
3.1.2. Η προστασία των οικοτόπων της πτηνοπανίδας 724.
3.1.3. Η διεθνής διμερής συνεργασία για την προστασία των απειλούμενων πτηνών 727.
3.2. Η Οδηγία 79/409/ΕΟΚ για τη διατήρηση των άγριων πτηνών 728.
3.2.1. Η υιοθέτηση της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ 729.
3.2.2. Οι βασικές ρυθμίσεις της Οδηγίας για τη διατήρηση των οικοτόπων και την άμεση προστασία των ειδών της πτηνοπανίδας 731.
- Προστασία οικοτόπων-υγροτόπων 732.
- Προστασία των ειδών της πτηνοπανίδας 733.
3.2.3. Η εξέλιξη και οι προσπάθειες υλοποίησης των στόχων της Οδηγίας 79/409/ΕΕC 735.
3.3. Η Σύμβαση για τη Διατήρηση της Αγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων της Ευρώπης (Βέρνη, 1979) 737.

3.3.1. Οι προσπάθειες του Σ.Ε για προστασία των πτηνών και η υιοθέτηση της Σύμβασης της Βέρνης 737.
3.3.2. Το καθεστώς της Σύμβασης της Βέρνης και η συμβολή του στην διατήρηση των απειλούμενων πτηνών και την προστασία των οικοτόπων τους 739.
3.4. Διεθνείς περιφερειακές ρυθμίσεις με ευμενείς επιπτώσεις στην προστασία των απειλούμενων πτηνών και οικοτόπων τους 744.
Σημειώσεις του "Κεφαλαίου Τέταρτου" 747.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 767.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 777.

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

A C I W L P	American Committee for International Wildlife Protection.
A L R	Australian Law Reports.
A S E A N	Association of South - East Asian Nations.
A S P	African Special Project.
A W L F	African Wildlife Leadership Foundation.
C A P	Common Agricultural Policy.
C C T A	Commission for Technical Co-operation in Africa.
C I C	Conseil International de la Chasse.
C I T E S	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora.
C M E A	Council for Mutual Economic Assistance.
C T S	The Consolidated Treaty Series.
Δ Ε Α Ε	Διεθνής Ενωση Ατομικής Ενέργειας
Δ Δ Δ Δ	Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης.
E C O S O C	UN Economic and Social Council.
E E C	European Economic Community.
E E E K	Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
E L Q	Ecology Law Quarterly.
E O K	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.
E P A	Environmental Protection Agency.
E τ Κ	Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.
F A O	Food and Agriculture Organization (of the United Nations).
F o E	Friends of the Earth.
F P S	Fauna Preservation Society.
F Z S	Frankfurt Zoological Society.
G A T T	General Agreement of Tariffs and Trade.
I A E A	International Atomic Energy Agency.
I B R D	International Bank for Reconstruction and Development.
I C B P	International Council for Bird Preservation.
I C G W C	International Council for Game and Wildlife Conservation.

I C J	International Court of Justice.
I E E P	Instirute for European Environmental Policy.
I I E D	International Institute for Environmen and Development.
I L M	International Legal Materials.
I L R	International Law Reports.
I M C O	Intergovernmental Maritime Consultative Organization.
I M P	Integrated Mediterranean Programmes.
I O P N	International Office for the Protection of Nature.
I U C N	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources.
I U G B	International Union of Game Biologists.
I W C	International Whaling Commission.
I W R B	International Waterfowl and Wetlands Research Bureau.
I W R I	International Wildfowl Research Institute.
K K A	Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας
K τ E	Κοινωνία των Εθνών.
L N T S	League of Nations Treaty Series.
M A B	Man and the Biosphere Programme.
M B T A	Migratory Bird Treaty Act.
M D B s	Multilateral Development Banks.
M Π E	Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.
N A W M P	North American Waterfowl Management Plan.
N E P A	National Environmental Policy Act
N o B	Νομικό Βήμα.
N Y Z S	New York Zoological Society.
O A S	Organization of American States.
O A U	Organization of African Unity.
O E C D	Organizatiion for Economic Cooperation and Development.
O J E C	Official Journal of the European Communities.
O H E	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.
P C I J	Permanent Court of International Justice.
R S P B	Royal Society for the Protection of Birds.
S D L R	South Dakota Law Review.

Σ Ε	Συμβούλιο της Ευρώπης.
S P F E	Society for the Preservation of the Fauna of the Emoire.
Σύμβαση της Βέρνης	Σύμβαση για τη Διατήρηση της Αγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων της Ευρώπης.
Σύμβαση της Βόννης	Σύμβαση για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών των Αγριων Ζώων.
Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά	Σύμβαση (της UNESCO) για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς.
Σύμβαση Ραμσάρ	Σύμβαση για τους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας Ιδιαίτερα ως Οικοτόπους Υδρόβιων Πτηνών.
S S C	Survival Service Commission.
Σ τ Ε	Συμβούλιο της Επικρατείας.
T R A F F I C	Trade Records Analysis of Flora and Fauna In Commerce.
U N	United Nations.
U N C L O S	U N Conference on the Law of the Sea.
U N D P	UN Development Programme.
U N E P	United Nations Environment Programme.
U N E S C O	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
U N - V I R	UN Legislative Texts and Treaty Provisions Concerning the Utilization of International Rivers for Other Purposes than Navigation (ST/LEG/SER.B/12).
U S C	United States Code
U S T	United States Treaties and Other International Agreements.
W C E D	The World Commission on Environment and Development.
W C S	World Conservation Strateggy
W W F	World Wildlife Fund.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η καταστροφή και η υποβάθμιση στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος είναι ένα πραγματικό γεγονός που συνδέεται με τις καταναλωτικές, παραγωγικές κλπ. δραστηριότητες καινωνικών σχηματισμών που έδρασαν χιλιετίες πριν κυρίως στον Ευρωπαϊκό και περι-Ευρωπαϊκό χώρο. Η κατάσταση αυτή σταδιακά οξύνθηκε και απέκτησε παγκοσμιότητα μέσω της στρατιωτικής, οικονομικής, πολιτικής, πολιτιστικής κλπ. επιβολής ή επιρροής της Ευρώπης στον υπόλοιπο κόσμο. Από την προηγούμενη εξέλιξη επλήγησαν "προνομιακά" τα είδη και οι οικότοποι της άγριας ζωής αφού αποτέλεσαν τα πρώτα αντικείμενα βιοπορισμού και υπερεκμετάλλευσης.

Στα πλαίσια αυτά, είδη χλωρίδας-πανίδας εξαφανίστηκαν οριστικά σε παγκόσμιο ή περιφερειακό επίπεδο, ενώ παράλληλα οικότοποι κρίσιμης σημασίας καταστράφηκαν ή υποβαθμίστηκαν, συμβάλλοντας σε περαιτέρω συρρίκνωση των πληθυσμών και των ειδών της άγριας ζωής. Με τα δεδομένα αυτά λοιπόν είναι απόλυτα κατανοητό γιατί οι πρώτες νομικές ρυθμίσεις προστασίας του περιβάλλοντος, εσωτερικής ή διεθνούς εμβέλειας, είχαν ως αντικείμενο είδη και οικότοπους της άγριας ζωής.

Η συγκράτηση και η λειτουργία της σύγχρονης διεθνούς κοινότητας έχει επίκεντρο κυριαρχία και ανεξάρτητα κράτη η ύπαρξη των οποίων είναι συνυφασμένη με την κατάτμηση του φυσικού και οικολογικά ενιαίου χώρου του πλανήτη. Η εξέλιξη αυτή άρχισε να δημιουργεί λιγότερα ή περισσότερα έντονα και περίπλοκα προβλήματα χρήσης, εκμετάλλευσης και προστασίας κυρίως διεθνών υδάτινων οικοσυστημάτων (ποταμοί-λίμνες), αλιευμάτων (αποδημητικών και μη) καθώς και χερσαίων αποδημητικών ειδών της άγριας πανίδας. Ειδικότερα τα διεθνές καθεστώς της διαχείρισης της αποδημητικής πτηνοπανίδας μπορεί να θεωρηθεί ως η απαρχή του σύγχρονου Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος αφού από το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα περιέχει σημαντική προστατευτική διάσταση και χαρακτηρίζεται από μια σχετικά εξελικτική πορεία μέχρι σήμερα.

Πράγματι η ύπαρξη δισεκατομμυρίων αποδημητικών πτηνών που εκτελούν, στα πλαίσια του ετήσιου βιολογικού κύκλου, διεθνείς, συχνά διηπειρωτικές μετακινήσεις, αποτέλεσε από τον προηγούμενο αιώνα ένα εμφανές διεθνές (διασυνοριακό) πρόβλημα μεταξύ των κρατών εξάπλωσης των συγκεκριμένων ειδών. Μια προσεκτικότερη μελέτη της εξέλιξης της διεθνούς προστασίας της πτηνοπανίδας οδηγεί στο συμπέρασμα πως, τόσο στη Θ. Ηπειρωτική (από τις αρχές

του 20ου αιώνα) όσο και στην Ευρώπη (από τη δεκαετία του '30), οι προσπάθειες για την διατήρηση των πτηνών και των οικοτόπων τους είχαν ως επίκεντρο και πόλο συσπείρωσης το ενδιαφέρον για τα υδρόβια πτηνά και τους οικοτόπους τους, δηλαδή τους υγροτόπους. Πράγματι, από την παραπάνω περίοδο, τα είδη αυτά συγκεντρώνουν το έντονο ενδιαφέρον (ειδικά στη Β. Αμερική) θηρευτών, φυσιολατρών και επιστημόνων και αντιπροσωπεύουν σοβαρές οικονομικές, αισθητικές, επιστημονικές, οικολογικές κλπ. αξίες. Όμως η συντριπτική πλειοψηφία των υδρόβιων πτηνών είναι αποδημητική και μάλιστα μακρών αποδημιών. Το βιολογικό αυτό γεγονός έχει ως συνέπεια τα πτηνά, στις ετήσιες μετακινήσεις τους σε χώρες αναπαραγωγής, διαχείμασης κλπ., να περιπίπτουν σε διαφορετικά νομικά status άμεσης διαχείρισης και εκμετάλλευσης, ενώ παράλληλα προκύπτουν προβλήματα προστασίας υγροτόπων που θεωρούνται κρίσιμης σημασίας στις γραμμές αποδημίας τους (flyways).

Η προσπάθεια λοιπόν εναρμόνισης και συντονισμού του καθεστώτος διαχείρισης και προστασίας των υδρόβιων πτηνών (θήρα, μέθοδοι κάρπωσης κλπ.) και των οικοτόπων τους (χρήσεις γης, ρύπανση-μόλυνση κλπ.) αποτελεί ουσιαστική μέριμνα διμερών και πολυμερών διεθνών κειμένων τοπικής, περιφερειακής ή παγκόσμιας εμβέλειας. Αντιπροσωπευτική περίπτωση διμερών προσπαθειών είναι οι Συμβάσεις 1916 και 1936 για την προστασία των αποδημητικών πτηνών (Β. Αμερική), ενώ η Σύμβαση Ραμσάρ (1971) αποτελεί την καρύφωση της προσπάθειας προστασίας των υγροτόπων σε παγκόσμιο επίπεδο. Παράλληλα η Σύμβαση της Βόννης (1979) για τα αποδημητικά είδη μπορεί θεωρητικά να αποτελέσει ένα ουσιαστικό όργανο προστασίας των υδρόβιων (και μη) αποδημητικών πτηνών σε παγκόσμιο κλίμακα και προς αυτή κυρίως την κατεύθυνση προσανατολίζεται σήμερα. Περαιτέρω, τα υδρόβια αποδημητικά πτηνά είναι αντικείμενο προστασίας σε όλα τα συναφή κείμενα για την πτηνοπανίδα και την άγρια ζωή γενικότερα. Επίσης σε αριακό επίπεδο τα ίδια θέματα αντιμετωπίζεται και από κείμενα προστασίας άλλων στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος.

Ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση, εξέλιξη και υλοποίηση της προηγούμενης διεθνούς προστασίας διαδραμάτισε κυρίως η μη κυβερνητική οργάνωση (εθνική και διεθνής) με αποκλειστικό αντικείμενο τα υδρόβια πτηνά και τους υγροτόπους (IWRB, Wildfowl and Wetlands Trust), τα πτηνά γενικότερα (ICBP, SPB) αλλά και την άγρια ζωή (IUCN και WWF).

Η άξυνση και η διασυνοριακή εκδήλωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στη διάρκεια του 20ου αιώνα και

κυρίως στις τελευταίες δεκαετίες δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια αυξημένη δικαιοπαραγωγή με αντικείμενο τη διεθνή προστασία του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Παράλληλα σημειώθηκε κατακόρυφη αύξηση και δραστηριοποίηση των διεθνών, κυβερνητικών και μη, οργανισμών με αποκλειστικό ή μερικό σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο. Στα πλαίσια αυτά, από τις αρχές της δεκαετίας του '70 οι θεωρητικοί του Διεθνούς Δικαίου και της Διεθνούς Οργάνωσης έχουν συχνά ασχοληθεί με την κωδικοποίηση, ανάλυση και επεξεργασία των προηγούμενων εξελίξεων. Όμως, ενώ η θεωρητική επεξεργασία διεθνών ρυθμίσεων για θέματα όπως η ατμοσφαιρική ρύπανση (όξινη βροχή κλπ.) και η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος -παρ' ότι χρονικά αφορούν εξελίξεις μόνο των τελευταίων σαράντα ετών -έχει σχεδόν εξαντληθεί, η διεθνής νομική προστασία της άγριας ζωής- με ιστορία περισσότερο από ένα αιώνα -έχει αγνοηθεί συστηματικά. Η στάση αυτή (βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφ. Δεύτερο) αφήνει εκτός θεωρητικής επεξεργασίας ένα σημαντικότατο τμήμα του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος (ΔΔΠ) και της Διεθνούς Οργάνωσης (ΔΟ) παρ'ότι αντικείμενα των δύο τελευταίων μέχρι την δεκαετία του '50 ήσαν ουσιαστικά τα δίκαια και η προστασία των αποδημητικών ειδών και ιδιαίτερα των πτηνών.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καλύψει ένα μέρος των προηγούμενων κενών και ειδικότερα το τμήμα που αφορά την πτηνοπανίδα και τους οικοτόπους της, με επίκεντρο τα υδρόβια αποδημητικά πτηνά και τους υγροτόπους που, όπως αναφέρθηκε, αποτελούν βασικό πυρήνα των παραπάνω εξελίξεων. Στα πλαίσια αυτά θα επιχειρηθεί η καταγραφή, κωδικοποίηση και ανάλυση των σχετικών ρυθμίσεων υποχρεωτικού (hard law) και μη (soft law) χαρακτήρα, ενώ παράλληλα θα εκτιμηθεί ο ρόλος κυρίως των διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών.

Ως προς το θέμα της επιλογής και οριοθέτησης των ρυθμίσεων και των προσπαθειών που εμπίπτουν στα πλαίσια της παρούσας ανάλυσης αντιμετωπίσθηκαν τυπικά και ουσιαστικά διλήμματα. Πράγματι ο σύγχρονος ερευνητής του ΔΔΠ καλείται συχνά να κατηγοριοποιήσει ρυθμίσεις κατά αντικείμενο (ατμόσφαιρα, νερά, άγρια ζωή κλπ.), ρύπο (υδρογονάνθρακες, χημικές ουσίες κλπ.) κλπ. αλλά τελικά διαπιστώνει πως η οποιαδήποτε οριοθέτηση είναι σε μεγάλο βαθμό αυθαίρετη και τεχνητή αφού σ'ένα οικολογικά ενιαίο πλανήτη οι οποιεσδήποτε επιπτώσεις (ευνοϊκές ή αρνητικές) απο τις ρυθμίσεις σε συγκεκριμένο αντικείμενο τελικά, μέσω της οικολογικής αλληλεξάρτησης, διαχέονται σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Περαιτέρω διλήμματα θέτει η έντονη

διεθνής δραστηριοποίηση νομικών και φυσικών προσώπων (κρατών, εταιριών, ιδιωτών) σε τομείς όπως οικονομία, βιομηχανία, μεταφορές κλπ. που έχει άμεσες και καταλυτικές επιπτώσεις σε περιβαλλοντικά στοιχεία με αποτέλεσμα την ένταξη κάποιων σποραδικών περιβαλλοντικών ρυθμίσεων στα πλαίσια του γενικότερου διακανονισμού των θεμάτων αυτών και των αντίστοιχων δικαιικών κλάδων τους.

Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση των έντονων διαμαρτυριών του Ιράν προς το Ιράκ για τη ρύπανση παράκτιων και εσωτερικών υγροτόπων της περιοχής από υδροχανάνθρακες και χρήση χημικών όπλων: το Ιράν δεν επικαλέσθηκε κάποια εξειδικευμένη περιβαλλοντική Σύμβαση αντίθετα επεχείρησε να επιστρατεύσει τις υπάρχουσες περιφερειακές κλπ. διεθνείς συμφωνίες καθώς και τους παχκάσμια αποδεκτούς κανόνες του πολέμου τους οποίους, σύμφωνα πάντα με τους ισχυρισμούς του Ιράν, παρεβίασε το Ιράκ. Βέβαια η πρόσφατη και συνεχιζόμενη οικολογική καταστροφή στην ίδια περιοχή επαναφέρει τραγικά και εντονότερα το ίδιο θέμα στην επικαιρότητα. Ανάλογες παρατηρήσεις ισχύουν και για τη ΔΟ η οποία, άσχετα από εξειδικεύσεις, σε κάποιες περιπτώσεις έχει εντάξει την υλοποίηση περιβαλλοντικών στόχων στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ΝΑΤΟ, ένας αμυντικός οργανισμός, ο οποίος ασχολείται και με την προστασία του περιβάλλοντος.

Εχοντας λοιπόν πλήρη συναίσθηση των δυσδιάκριτων ορίων επιλογής του προς επεξεργασία υλικού αλλά και της απόλυτης αναγκαιότητας για αξιολόγηση κάποιου πυρήνα ανάλυσης, αρχικά καταγράφονται και κωδικοποιούνται όλες οι διεθνείς ρυθμίσεις και προσπάθειες που περιέχονται σε κείμενα προστασίας της πτηνοπανίδας και της άγριας ζωής γενικότερα. Περαιτέρω γίνεται μια επιλογή διεθνών κειμένων και προσπαθειών που θεωρούνται σημαντικές για την πτηνοπανίδα και ειδικότερα τα υδρόβια πτηνά και τους υγροτόπους, παρ'ότι ο κύριος στόχος τους είναι διαφορετικός.

Η κωδικοποίηση, ανάλυση και εκτίμηση των διεθνών ρυθμίσεων και προσπαθειών για την προστασία της πτηνοπανίδας και των οικοτόπων της αρθρώνεται σε τρία Μέρη και δέκα Κεφάλαια.

Το Πρώτο (Εισαγωγικό) Μέρος περιέχει τρία Κεφάλαια και αφορά το πρόβλημα της υποβάθμισης της άγριας ζωής γενικά και της πτηνοπανίδας και των υγροτόπων ειδικότερα. Επίσης ερευνάται η εξέλιξη του

σχετικού περιβαλλοντικού κινήματος καθώς και των ρυθμίσεων και προσπαθειών προστασίας σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο (μέχρι 1845), ενώ καταγράφονται οι σύγχρονες διεθνείς διαστάσεις του προβλήματος. Στο Μέρος αυτό που συνοδεύεται από εκτενείς διευκρινιστικές και βιβλιογραφικές παραπομπές και στα πλαίσια της αναγκαιότητας διεπιστημονικής αντιμετώπισης, επιχειρείται επίσης η προσέγγιση κάποιων θεμάτων που εμπίπτουν στα όρια της βιολογίας, κοινωνιολογίας κλπ. Φυσικά δεν υπάρχει καμμιά πρόθεση αικειοποίησης των σχετικών εξειδικευμένων επιστημονικών γνώσεων αφού οι συναφείς αναλύσεις, ποιοτικά και ποσοτικά, περιορίζονται στα πλαίσια των αναγκαιοτήτων της παρούσας εργασίας και κυρίως σκοπεύουν στην ουσιαστικότερη κατανόηση των δύο επόμενων τμημάτων.

Το Δεύτερο Μέρος περιέχει επίσης τρία Κεφάλαια στα οποία καταγράφονται και αναλύονται οι διεθνείς συμβατικές κλπ. εξελίξεις που αφορούν την προστασία των πτηνών και των οικοτόπων τους με σαφή τη διάσταση του αυξημένου ενδιαφέροντος για τη διατήρηση των υδρόβιων πτηνών και των υγροτόπων. Τα τρία Κεφάλαια του Δεύτερου Μέρους αντιστοιχούν στις περιόδους (με τη δεδομένη σχετική απλοποίηση και αυθαιρεσία παρόμοιων εγχειρημάτων) 1845-1902, 1903-1945 και 1946-1970 που αντιπροσωπεύουν, η κάθε μια, την ολοκλήρωση τριών κύκλων εξέλιξης των σχετικών προσπαθειών.

Το Τρίτο Μέρος καλύπτει την πρόσφατη περίοδο 1971-1990 η οποία χαρακτηρίζεται από αυξημένη και αναβαθμισμένη δικαιοπαραγωγή παγκόσμιας, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας. Επίκεντρο του τελευταίου αυτού και σημαντικότερου Μέρους είναι η Σύμβαση Ραμσάρ (1971) και η Σύμβαση της Βόννης (1979) που αφορούν την προστασία των υγροτόπων και των αποδημητικών ειδών, αντίστοιχα. Το Τρίτο Μέρος περιέχει τέσσερα κεφάλαια. Στο Πρώτο Κεφάλαιο εξετάζονται οι προσπάθειες που οδήγησαν στη σύναψη της Σύμβασης Ραμσάρ μέσα από το ενδιαφέρον για την προστασία των υδρόβιων αποδημητικών πτηνών και των υγροτόπων στη δεκαετία του '60 κυρίως. Στο Δεύτερο Κεφάλαιο αναλύεται το κείμενο της Σύμβασης Ραμσάρ, ενώ στο επόμενο Τρίτο Κεφάλαιο η εξέλιξή του (υλοποίηση, τροποποιήσεις κλπ.). Στο τελευταίο Κεφάλαιο εξετάζονται παγκόσμιες και περιφερειακές προσπάθειες με επίκεντρο τη Σύμβαση της Βόννης ως βασικό συμπλήρωμα της Σύμβασης Ραμσάρ σε επίπεδο προστασίας ειδών της πτηνοπανίδας.

Στα Συμπεράσματα γίνεται προσπάθεια διατύπωσης συνοπτικών εκτιμήσεων που αντιστοιχούν στη διάρθρωση της εργασίας και τελικά συνθέτουν τη γενική εικόνα της

εξέλιξης και συγκράτησης ενός ζωτικού τμήματος του ΔΔΠ που αφορά την προστασία της πτηναπανίδας και των οικοτόπων της. Παράλληλα επιχειρείται η εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων σχετικά με τη συμβολή των προηγούμενων εξελίξεων σε θέματα όπως η σχετικοποίηση της εθνικής κυριαρχίας και η διεύρυνση του περιεχομένου της καινής κληρανομιάς της ανθρωπότητας ειδικότερα σε θέματα που αφοραύν τη διεθνή διαχείριση και προστασία περιβαλλαντικών αγαθών κλπ.

****

Η ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας οφείλει πολλά στη συμβολή σειράς ατόμων και φορέων που, λιγότερο ή περισσότερο, συνέβαλαν στο σχετικό εγχείρημα. Από τις γραμμές αυτές θα ήθελα να ευχαριστήσω, ενδεικτικά, μερικούς όπως: το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών που με την προκήρυξη θέσης υποτρόφου στο γνωστικό αντικείμενο "νομική προστασία περιβάλλαντος" μου έδωσε την υλική δυνατότητα εκπόνησης της διατριβής·τους Michael Smart (Director of Conservation and Assistant Secretary General of the Ramsar Convention) και Daniel Navid (Secretary General of the Ramsar Convention) οι οποίοι κατά τη διάρκεια της έρευνας στο International Waterfowl and Wetlands Research Bureau (IWRB, Αγγλία) και IUCN-WWF (Ελβετία) έθεσαν στη διάθεσή μου όλα τα πολύτιμα αρχεία και τις βιβλιοθήκες των παραπάνω οργανισμών απ'όπου κυρίως αντλήθηκαν πρωτογενή και άλλα πολύτιμα στοιχεία· το Institute of Advanced Legal Studies (University of London) το οποίο απετέλεσε ανεκτίμητη πηγή πρωτογενούς και κυρίως θεωρητικού υλικού τεκμηρίωσης της εργασίας·επίσης τους καθηγητές Ραζάκη Χ. και Χριστοδουλίδη Θ. που δέχτηκαν να πλαισιώσαυν την Τριμελή Επιτροπή επίβλεψης της διατριβής και διευκόλυναν όλες τις τυπικές διαδικασίες μέχρι την ολοκλήρωσή της. Κυρίως όμως οφείλω να ευχαριστήσω τον επ. καθηγητή Γρηγόρη Τσάλτα για την πολύτιμη βοήθεια και συμπαράσταση του σε ολόκληρη τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής αυτής.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Η ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

" The most important of the many reasons for preserving wildlife is that it may contain the key to the survival of man himself. Despite his development of civilization, man is and remains part of the biosphere. The roots of his physiological existence are therefore endangered by damage to the natural milieu of human life".

Boardman, R. (1981), p.18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙΚΟΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ, ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1. Γενικά

Πέρα από τις όποιες αμφισβητήσεις[1] για τη χρήση και το περιεχόμενο των όρων "περιβάλλον" και "υποβάθμιση" φαίνεται να υπάρχει γενική συμφωνία, σε επιστημονικό και μη επίπεδο, πως το περιβάλλον διέρχεται μιά σοβαρότατη κρίση με ποιοτικές και ποσοτικές παραμέτρους, άγνωστες μέχρι τώρα και ιδιαίτερα ανησυχητικές για το μέλλον.

Η περιβαλλοντική κρίση[2] εμφανίζει διάφορες πλευρές και εκδηλώνεται σε διάφορα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, παγκόσμιο). Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, δεν αποτελεί μόνο αντικείμενο επιστημονικής μελέτης, αλλά και καθημερινή δυσάρεστη εμπειρία και "ανακάλυψη" των πολιτών ολόκληρου του πλανήτη, άσχετα από την πολιτικοοικονομική ένταξη του κράτους στο οποίο ανήκουν.[3] Πρέπει να σημειωθεί ότι τα σοβαρότερα προβλήματα αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των βιομηχανικών-αστικών περιοχών του Τρίτου Κόσμου. Όμως, σοβαρότατα περιβαλλοντικά προβλήματα αντιμετωπίζουν, τις τελευταίες δεκαετίες, ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές, με αποτέλεσμα μαζική εξαθλίωση και βιολογική εξαφάνιση πληθυσμών από αιτίες που φαίνονται να συνδέονται όχι μόνο με φυσικούς αλλά και με ανθρωπογενούς προέλευσης παράγοντες.[4]

Τέλος, μιά νέα γενιά[5] υπαρκτών ή υπό διαμόρφωση οικολογικών προβλημάτων, με κυρίαρχη την διεθνή[6] διάσταση, φαίνεται να γίνεται μόνιμη απειλή σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο όπως η όξινη βροχή, η καταστροφή του όζοντος, η ραδιενεργός ρύπανση, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, τα τοξικά απόβλητα, η υποβάθμιση των "global commons"[7] κ.λ.π.

Η επίλυση αυτών των προβλημάτων παρουσιάζει πρόσθετες δυσκολίες και ιδιομορφίες, για τους εξής λόγους: α) δεν υπάρχουν επαρκείς επιστημονικές γνώσεις, άρα ούτε τεχνικής φύσης λυσεις, β) η επίλυσή τους συνδέεται με τεράστιο οικονομικό και πολιτικό κόστος που καμμία κυβέρνηση δεν είναι προθυμη να αναλάβει και γ) εμπλέκονται περισσοτερα από ένα κράτη, με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται η σύγκλιση απόψεων και η προσέγγιση κοινά αποδεκτών λύσεων.[8] Τα προβλήματα αυτά έχουν και μιά άλλη διεθνή πλευρά ιδιαίτερα τραγική. Σε μόνιμη ή ενδεχόμενη βάση, υπάρχουν περιβαλλοντικοί θύτες και

θύματα κράτη με τους αντίστοιχους πολίτες τους.[9] Οι αντιδράσεις στην κατάσταση αυτή είναι συχνά υποτονικές και απλά αποδεικνύουν συμφέροντα, συμβιβασμούς, ατέλειες και ευθύνες της κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης σε κρατικό ή διακρατικό επίπεδο (π.χ περιπτώσεις ατυχήματος Chernobyl, μόλυνση Ρήνου, όξινης βροχής κ.λ.π).

2. Η εξέλιξη των ειδών της άγριας ζωής και των φυσικών τους οικοτόπων

Οι αλλαγές και αναστατώσεις στο χθόνιο φυσικό περιβάλλον[10] αποτελούσαν μιά πραγματικότητα πολύ πριν εμφανισθεί ο Homo sapiens. Για περισσότερο από ένα δισεκατομμύριο χρόνια, οι αλλαγές αυτές αφορούσαν το αβιοτικό περιβάλλον, ενώ τα τελευταία 3,5 περίπου δισεκατομμύρια χρόνια περιλάμβαναν το βιοτικό και αβιοτικό[11] (σύμφωνα με άλλη ορολογία, οργανικό-ανόργανο, έμβιο -μη έμβιο, ζων-μη ζων, ζωικό-υλικό). [12] Μάλιστα, φαίνεται να είναι γεγονός πως το 90% τουλάχιστον των ειδών που έζησαν κατά διάφορες εποχές στον πλανήτη μας έχουν αφανισθεί[13], ενώ ήδη από την αρχαιότητα υπήρχε "συνείδηση των γεωλογικών μεταβολών, καταστροφών ή αλλοιώσεων του περιβάλλοντος [όπως] αποδείχνει η περιγραφή από τον Πλάτωνα της ιστορίας της Ατλαντίδας."[14] Οι σημαντικές αυτές απώλειες, κατά το παρελθόν βέβαια, ούτε καθησυχαστικές ή ενθαρρυντικές μπορεί να είναι ούτε παρέχουν ηθικό άλλοθι για την σύγχρονη ανθρώπινη καταστροφική δράση. Οι φυσικές αυτές αλλαγές του παρελθόντος ενταγμένες σε κάποιο process[15] μετά από 4,6 περίπου δισ. χρόνια διαμόρφωσαν τον πλανήτη Γη όπως είναι σήμερα και βέβαια εξακολουθούν να συμβαίνουν σε άλλους ρυθμούς και κλίμακες. Δεν έχουν όμως σχέση με τις ανθρωπογενούς προέλευσης επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον και μάλιστα στην ποιότητα και ποσότητα που συμβαίνουν στον αιώνα μας και ειδικά μεταπολεμικά.[16]

3. Ανθρωπογενείς παρεμβάσεις σε φυσικούς οικοτόπους και είδη της άγριας ζωής

Η εμφάνιση του Homo sapiens στον πλανήτη ήταν αλλά κύρια εξελίχθηκε σε μιά αστάθμητη μεταβλητή στις φυσικές διεργασίες της εξέλιξης. Βέβαια, σε πρώτη φάση, σαν θηρευτής και συλλέκτης, μόνο οριακής φύσης και αποκαταστάσιμες βλάβες επέφερε στο φυσικό περιβάλλον που δεν διέφεραν πολύ από των υπόλοιπων θηλαστικών.[17] Ριζική αλλαγή στην κατάσταση αυτή επιφέρει η μόνιμη εγκατάσταση των πρώτων ανθρώπινων κοινωνιών και βέβαια

ο βιοπορισμός από την διαδικασία της γεωργίας[18] και της κτηνοτροφίας που αρχίζει μετα το τέλος της εποχής των παγετωνων, γύρω στο 13000 - 10000 π.Χ, και κατά περίπτωση, ιδιαίτερα στον Ευρωπαικο χώρο, μπορεί να φθάνει έως και το 3000 π.Χ.[19]

Από το σημείο αυτό και μετά, έχουμε μιά σαφή αυτονόμηση[20] ενός στοιχείου του ζήινου οικοσυστήματος[21](του ανθρώπου) από το υπόλοιπο, με κύριο χαρακτηριστικό την επιδίωξη οικειοποίησης και επικυριαρχίας και αποτέλεσμα την αύξουσα επέμβαση και την υποβάθμιση οικοσυστημάτων και ειδών.

Οι επεμβάσεις αυτές αρθρωνονται και υλοποιούνται μέσα από τις κοινωνικά οργανωμένες παραγωγικές και καταναλωτικές δομές που όμως σε καμμιά περίπτωση δεν συμπίπτουν σε παγκόσμιο επίπεδο ιστορικά.[22] Με δεδομένες λοιπόν τις παραπάνω διαφοροποιήσεις, υπάρχει μιά αύξουσα τάση των ανθρωπίνων επεμβάσεων στα φυσικά οικοσυστήματα και ειδικότερα σε βιοτοπους[23] και είδη άγριας ζωής.

Οι προηγούμενες παρεμβάσεις, μέχρι και την βιομηχανική επανάσταση στην Ευρωπη, με απαρχή την Αγγλία (18ος αιωνας) δεν μπορούμε να πούμε οτι εμπνέουν σοβαρές γενικοτερες ανησυχίες.[24] Η βιομηχανική επανασταση και η εξάπλωση της στην Ευρώπη, στην Β. Αμερική και στον υπόλοιπο χωρο αργότερα, σηματοδοτεί μιά νέα περίοδο οπου οι δυνατότητες παρεμβολών του ανθρώπου στην φύση αυξάνονται ποιοτικά και ποσο τικά. Μετά το 1945, βρισκόμαστε πιά σε μιά κατασταση όπου η τεχνολογία και οι κατεθύνσεις που της δόθηκαν μέσα από εφαρμογές όπως η πυρηνική και χημική βιομηχανία κλπ. (για "ειρηνικους" ή στρατιωτικούς σκοπούς) απειλούν με ολική καταστροφή καθε μορφη ζωης στον πλανήτη μας.

Η ανθρώπινη αυτή πορεία[25] είναι γεγονός πως είχε ένα σοβαρό κόστος σε ολα τα στοιχεία που απαρτίζουν το περιβάλλον. Ισως σημαντικότερο κεφάλαιο στην περίπτωση αυτή, είναι τα οικοσυστήματα και τα είδη που εξαφανίστηκαν σε τοπική, περιφερειακή και κυρια παγκόσμια κλίμακα. Πρόκειται για οριστική απώλεια μοναδικων και αναντικατάστατων περιβαλλοντικων αγαθων[26] που δεν εντάσσεται σε καμμιά εξελικτική - κατά την Δαρβινική θεωρία - πορεία.

4. Υποβάθμιση ειδών της άγριας ζωής και των φυσικών τους οικοτόπων. Αιτίες

Σοβαρός προβληματισμός και συστηματική επιστημονική μελέτη πάνω στο πρόβλημα της υποβάθμισης και εξαφάνισης οικοτόπων συνολικά αλλα και επί μέρους ειδών της άγριας ζωης[27] σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αναπτύσσεται απο το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και

μετά. Μέχρι τότε βέβαια από την αρχαιότητα, υπήρχαν περιστασιακές αναφορές για απώλειες οικοτόπων και συγκεκριμένων ειδών που γίνονται συχνότερες και πιό συστηματοποιημένες κύρια από τον 19ο αιώνα, όπως θα αναφερθεί παρακάτω καθως και στο "Μέρος Δεύτερο".
Οι αναφορες όμως αυτές απέχουν σημαντικά από το να αποτελούν και για τους μελετητές και για το ευρύ κοινό "κώδωνα κινδύνου" για απειλούμενη σοβαρή και γενικευμένη οικολογική κριση με άμεσες συνέπειες και για το ανθρώπινο είδος.

Η εξαφάνιση ειδών της άγριας ζωής (πανίδας-χλωρίδας) εξαιτίας κύρια της ανθρώπινης δράσης[28], εκτυλίσσεται και αφορά δύο επίπεδα: α) της επιλεκτικής κάρπωσης[29] συγκεκριμένων ειδών μέσω διαφόρων μεθόδων και για συγκεκριμένους σκοπούς και β) της καταστροφής ή υποβαθμισης[30] οικοτόπων, μέσα από δράση που μερικά ή συνολικά αχρηστεύουν βιοτικά και αβιοτικά στοιχεία τους, με αποτέλεσμα την εξαφάνιση συγκεκριμένων ειδών.[31] Τα δύο αυτά επίπεδα βέβαια παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις παγκόσμια και ιδιαίτερα μεταξύ χωρών Βορρά και Νότου.

4.1. Η εκμετάλλευση των ειδών[32] της άγριας ζωής

Πρόκειται για τη σύλληψη, θανάτωση ή συλλογή ειδών της άγριας ζωής με σκοπό την κάλυψη οικονομικών, κοινωνικων, πολιτιστικών κ.λ.π αναγκων μεμονωμένων ατόμων ή κοινωνιών.

Η έλλειψη προηγμένης τεχνολογίας σε προηγούμενες περιόδους αποτελούσε σημαντικό ανασχετικό παράγοντα μαζικής κάρπωσης(π.χ έλλειψη μέσων προσπέλασης σε οικοτόπους, ανυπαρξία σύγχρονων μέσων σύλληψης και φόνου). Πάντως, τόσο παλαιότερα όσο και σήμερα, η επιλεκτική κάρπωση ειδών δεν πρέπει να θεωρηθεί ο μοναδικός και καταλυτικός παράγοντας εξαφάνισης ειδών και να γίνονται απλουστευτικές, γραμμικες προβλέψεις για το μέλλον. Από την άλλη πλευρά, είναι γεγονός πως αποτελεί αιτία μείωσης ειδών, ενώ σε συγκεκοιμένες οριακές περιπτώσεις, δρώντας παράλληλα και συνθετικά με άλλες αιτίες ήταν αποφασιστικός παράγοντας στην οριστική εξαφάνιση ειδών, τοπικά ή παγκόσμια, όταν η συνολική ανθρώπινη παρέμβαση ξεπερνούσε σε ρυθμό και ποσότητα, την αναπαραγωγική ικανότητά τους.

Η επιλεκτική καρπωση ειδών λοιπόν, πήρε βασικά τις παρακάτω μορφές:

α). Διατροφή - Βιοπορισμός

Η αυτοφυής χλωρίδα και η άγρια πανίδα αποτελούσαν, σε πρώτα στάδια, μοναδική πηγή βιοπορισμού και

διατροφής (δέρματα, χούνες, κρέας κ.λ.π). Η συμβολή αυτή μέχρι σήμερα ακολουθεί καθοδική πορεία μιά και οι ανάγκες αυτές καλύπτονται από γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες. Βέβαια σε οριακές, παραδοσιακές κοινωνίες (Αμαζόνιος, Β.Πόλος κ.λ.π) η εξάρτηση από το φυσικό πόρο[33]της άγριας ζωής είναι σχεδόν απόλυτη, ενώ υψηλό ποσοστό εξάρτησης υπάρχει και στις χώρες του Τρίτου Κόσμου.[34]

Στα πλαίσια βιοπορισμού και διατροφής "παραδοσιακών"[35] κοινωνιών δεν έχει παρατηρηθεί επικίνδυνη μείωση ή εξαφάνιση ειδών, άλλωστε αυτό θα ανατρούσε την βασικότερη προϋπόθεση επιβίωσης των κοινωνιών αυτών. Αντίθετα ο βιοπορισμός και η διατροφή με αντικείμενο την άγρια ζωή στα πλαίσια του δυτικού πολιτισμού αποτέλεσε σημαντικό πλήγμα γι'αυτήν. Και αυτό γιατί ο δυτικός άνθρωπος, αυτονομημένος από το φυσικό του περιβάλλον το θεωρεί αντικείμενο εκμετάλλευσης και κέρδους και το εντάσσει στην εμπορευματική διαδικασία. Έτσι στα πλαίσια μιάς παγκόσμιας οικονομίας όπως η σύγχρονη, οι κίνδυνοι είναι τεράστιοι και σε μεγάλο βαθμό ανεξέλεγκτοι. Τονίζουμε ότι αυτή η διαπίστωση των αυξημένων ευθυνών του δυτικού πολιτισμού δεν αφορά μόνο την περίπτωση της διατροφής-βιοπορισμού αλλά επεκτείνεται και σε άλλες περιπτώσεις υποβάθμισης ειδών και οικοτόπων.

Από τις πιό γνωστές περιπτώσεις εξαφάνισης ή μείωσης ειδών με αιτία τον βιοπορισμό και την διατροφή, στα πλαίσια της δυτικής άποψης για τη σχέση ανθρώπου και άγριας ζωής, είναι τα παρακάτω.

Κατ'αρχήν, μιά σειρά θαλασσίων ειδών θεωρούνται εξαφανισμένα ή απειλούμενα με άμεση εξαφάνιση. Ήδη από το 1768 (27 χρόνια μετά την ανακάλυψη του) χάνεται και το τελευταίο άτομο του εντυπωσιακού θηλαστικού Steller's sea cow (Hydrodamalis stelleri).[36] Την ίδια τύχη είχε και η sea mink (Mustela vison macrodon) περίπου το 1880 καθώς και το πτηνό great auk (Alca impennis),[37] ενώ η Carribean monk seal (Monachus tropicalis) ή West Indian seal φαίνεται πως και αυτή έχει εξαφανιστεί από το 1962. Σε άμεσο κίνδυνο εξαφάνισης βρίσκονται διάφορα είδη φάλαινας, κάθως και η South-American sea otter (Loutra felina), αρκετά είδη φώκιας, όλες οι θαλάσσιες χελώνες καθώς και ένας μικρός αριθμός ψαριών.[38] Επίσης είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Philippi's fur seal όπου το 1792 σ'ένα μόνο νησί ακτών της Χιλής αριθμούσε τρία εκατομμύρια, ενώ περίπου το 1971 είχαν απομείνει 50 άτομα.[39]

Από τα χερσαία είδη, σε πολλά η μείωση ήταν σημαντική και έφθασε σε οριακά επίπεδα για την επιβίωση

πληθυσμών. Από τις πιό γνωστές περιπτώσεις είναι η μείωση του αλλιγγάτορα της Β.Αμερικής, χωρίς να είναι σε καλύτερη κατάσταση οι κροκόδειλοι της Αφρικής και ειδικότερα του Νείλου. Αναφέρεται μάλιστα πως μόνο ένας εμπορικός οίκος επεξεργαζόταν 500.000 δέρματα αλλιγγάτορα ετήσια στην Νέα Ορλεάνη των Η.Π.Α, γύρω στα 1900, για κατασκευή ειδών πολυτελείας (τσάντες, υποδήματα κ.λ.π).

Τέλος, υπάρχει και η περίπτωση δύο ειδών που τις τελευταίες δεκαετίες έφθασαν στα όρια της εξαφάνισης. Πρόκειται για το θηλαστικό vicuna (Vicugna vicugna) στη Ν.Αμερική που καταδιώχτηκε εντατικά για το πολύτιμο τρίχωμά του αλλά και το κρέας του, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός του στις Κεντρικές Ανδεις να μειωθεί από 400.000 το 1957 σε 10.000 το 1968. Η άλλη περίπτωση αφορά ένα από τα ωραιότερα θηλαστικά του πλανήτη, την πολική αρκούδα (Ursus maritimus) που οι πληθυσμοί της τα προηγούμενα 50-60 χρόνια μειώθηκαν κάθετα.[40] Σημειώνουμε ότι για τα δύο αυτά θηλαστικά υπήρξε έντονη διεθνής κινητοποίηση με αποτέλεσμα σήμερα την ουσιαστική προστασία και ανάκαμψη των πληθυσμών τους μέσα από διμερείς και παγκόσμιες ρυθμίσεις, όπως θα δούμε και παρακάτω.

β). Κάρπωση ειδών για κατασκευή αντικειμένων πολυτελείας και παραγωγή ουσιών με αφροδισιακές ή άλλες ιδιότητες.

Συχνά η άγρια ζωή και τα παράγωγα της χρησιμεύουν για την κατασκευή τροπαίων, σουβενίρ και άλλων παρομοίων αντικειμένων πολυτελείας, ενώ παράλληλα τμήματα ή ουσίες που προέρχονται από την άγρια ζωή θεωρούνται πως έχουν αφροδισιακές ή άλλες ευμενείς ιδιότητες. Μερικές από αυτές τις πρακτικές αποτελούσαν και συνήθεια παραδοσιακών κοινωνιών, έλαβαν όμως επικίνδυνη διάσταση για την μείωση της άγριας ζωής από την στιγμή που εντάχθηκαν στην εμπορευματική διαδικασία και μάλιστα στην παγκόσμια μορφή της. Ετσι σήμερα ανθεί σε μεγάλη έκταση ένα διεθνές εμπόριο, κυρίως παράνομο, με αντικείμενο ταριχευμένα είδη ή τμήματά τους, ιδιαίτερα μεγάλων θηραμάτων (big game). Από το εμπόριο αυτό ιδιαίτερα πλήττονται οι ελέφαντες, οι πληθυσμοί του Pacific walrus του Αφρικανικού gnu κ.λ.π.[41]

Μέσα στα παραπάνω πλαίσια ιδιαίτερα κοίσιμη είναι η επιβίωση των τελευταίων ατόμων του ρινόκερου που έχει εξαφανισθεί σε μεγάλη τοπική και περιφερειακή κλίμακα στην Αφρική και στην Ασία και επιβιώνει πιά σε πολύ περιορισμένους θύλακες. Μάλιστα από 100.000 που αριθμούσε στα 1980, σήμερα δεν ξεπερνά τα 10.000, ενώ ορισμένα του είδη αριθμούν μόνο μερικές δεκάδες ή εκα-

τοντάδες.[42] Ο ρινόκερος, σε αντίθεση με τα άλλα είδη που αντιμετωπίζουν σαν κυριότερο πρόβλημα την υποβάθμιση των οικοτοπων τους, επιπλέον απειλείται με άμεση εξαφάνιση από το διεθνες παοάνομο εμπόριο ενός πολύτιμου τμήματος του ,που είναι το μοναδικό του κέρας. Σ'αυτό, κύρια στις χώσες της Απω Ανατολης, αποδίδονται εξαιρετικές αφροδισιακές ιδιοτητες με αποτέλεσμα η τιμή του να ξεπερνά αυτή του χουσού. Ακριβώς την ίδια αξία έχει το κέρας του ρινόκερου στις αγορές των Αραβικών χωρών για κατασκευή αντικειμένων πολυτελείας. [43]

Δεδομένων των παραπάνω προβλημάτων που προδιαγράφουν ως πιθανή την άμεση εξαφάνιση του ρινόκερου δεν είναι καθόλου περιεργο το γεγονός πως ο Ο.Η.Ε σχεδιάζει την οργάνωση διεθνούς δύναμης για προστασία της άγριας πανίδας και καταστολή της λαθροθηρίας με παραλληλη οικονομική ενίσχυση των χωοων εξαπλωσης του ρινόκερου. Επίσης μιά από τις πιό επιτυχημένες διεθνείς συμβάσεις, η CITES,[44] έχει επικεντρωσει το ενδιαφέρον της στον περιορισμό της παράνομης διακίνησης και εμπορίου προιόντων που προέρχονται από το ρινόκερο.

γ). Κάρπωση ειδών για "προστασία" παραγωγικών δραστηριοτήτων, ανθρώπινης ζωής κ λ.π.

Μέσα από την δυτικοκεντρική άποψη για την φύση, τον κυρίαρχο ρόλο του ανθρωπου αλλά και την παραγωγική διαδικασία, συντελέστηκε μια σοβαρή παρέμβαση που ελαβε τη μορφή συστηματικής δίωξης ορισμενων ειδών, με αποτέλεσμα την εξαφάνιση ή τη δημιουργία σοβαρών κινδύνων για την περαιτέρω επιβίωσή τους. Στα πλαίσια αυτά συχνα οι ανθρώπινες προσπάθειες διατάραξαν τις φυσικές οικολογικές ισορροπίες[45] με σκοπό τη διαμόρφωση τους σε επίπεδα που να ικανοποιούν συγκεκριμένες βραχυχρόνιες οικονομικές ανάγκες. Το αποτέλεσμα ήταν ότι συχνά υπηρξαν εκτεταμένες και απρόβλεπτες αλυσιδωτές αντιδράσεις από τα υπόλοιπα στοιχεία των οικοσυστημάτων. Έτσι λοιπόν πολλά είδη θεωρήθηκαν κατά καιρούς "επιβλαβή"[46] για ανθρωπινες δραστηριοτητες όπως γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, θήρα κ.λ.π επειδή θεωρήθηκαν οτι δρούσαν ανταγωνιστικά ή οτι απειλούσαν ακόμη και την ανθρώπινη ζωή.

Μέσα από τέτοιες αντιλήψεις και πρακτικές εξαφανίστηκε το Ευρωπαϊκο λιοντάρι (περίπου το 80 μ.Χ), η blue back antelope (περίπου το 1800) καθώς και δύο είδη ζέβρας (το quagga το 1878 και Burchell's zebra περίπου το 1920).[47] Επίσης θεωρείται οτι έχει εξαφανισθεί ο Thylacine ή Tasmanian wolf, ο Falkland wolf καθώς και ο Kenai Peninsula wolf. Εξάλλου από το μεγαλύτερο μέρος του Ευρωπαϊκού χώρου έχει εξαφανισθεί ο λύκος, ενώ απο την Αγγλία η εξαφάνιση του χρονολογεί-

ται ήδη από το 1500 και από την Σκωτία το 1743.[46] Αλλά και δύο είδη φώκιας, η Mediterranean (Monachus-monachus)[47] και η Hawaiian (Monachus schauinlandis) αριθμούν πλέον μόνο μερικές εκατοντάδες άτομα σαν αποτέλεσμα της δίωξής τους, κύρια από τους αλιείς που τις θεωρούν ανταγωνιστικό είδος.

Οι παραπάνω παρεμβάσεις όσο κι αν δικαιολογούνται από το γεγονός πως η έντονη ανθρώπινη παρέμβαση στα φυσικά οικοσυστήματα έχει αλλοιώσει τις αρχικές ισορροπίες, άρα απαιτούνται διορθωτικές ενέργειες, δεν παύουν να είναι παρακινδυνευμένες. Αυτό συμβαίνει γιατί όλες οι παρεμβάσεις έχουν σαν αποτέλεσμα να πλήττουν όχι μόνο τα "επιβλαβή" είδη αλλά και αυτά που επρόκειτο να προστατευθούν καθώς και τα υπόλοιπα στοιχεία των οικοσυστημάτων, κύρια μέσα από την διατάραξη της ισορροπίας μεταξύ θηρευτών και θηρευόμενων ειδών.[50]

δ). Κάρπωση ειδών για επιστημονικούς, πολιτιστικούς κ λ π λόγους

Σ'αυτή την κατηγορία κάρπωσης υπάγονται η συλλογή και εμπορία ζωντανών ειδών για επιστημονική έρευνα, για έκθεση σε ζωολογικούς κήπους, για κατοχή και διατήρηση στο σπίτι, καθώς και ο φόνος για τελετουργικούς λόγους ή σπορ.

Στα πλαίσια αυτά, ετήσια, εκατοντάδες εκατομμύρια ειδών της άγριας ζωής αποσπώνται από το φυσικό τους περιβάλλον οριστικά και συνήθως από τις αναπτυσσόμενες χώρες, για να καταλήξουν μέσα από διεθνές νόμιμο ή παράνομο εμπόριο στις αναπτυγμένες χώρες του Βορρά. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως 100-200 εκατομμύρια ζώα πεθαίνουν σε "επιστημονικά" εργαστήρια ετήσια για πειράματα και εφαρμογές στην ιατρική, φαρμακολογία, βιομηχανία, χημεία (χλοοκτόνα, ζιζανιοκτόνα, φυτοφάρμακα, καλλυντικά) στρατιωτικές έρευνες κ.λ.π[51] από τα οποία τα 10 εκατ. "καταναλώνονται" μόνο στον χώρο της Ε.Ο.Κ. [52].Επίσης στις Η.Π.Α, το 1969 μόνο, εισήχθηκαν γύρω στα 80 εκατ.μέλη διαφόρων ειδών που εμπίπτουν σ'αυτή την κατηγορία κάρπωσης.[53]

Τέλος σημαντικές επιπτώσεις στους πληθυσμούς της άγριας πανίδας είχε η κάρπωση για πολιτιστικούς λόγους όπως τελετουργίες, θηριομαχίες [54] καθώς και η ομαδική θήρα όχι για λόγους επιβίωσης παραδοσιακών κοινωνιών αλλά για σπορ.[55]

Όλες οι παραπάνω περιπτώσεις αυτής της κατηγορίας κάρπωσης έχουν υποστεί κατά καιρούς έντονη κριτική για την αναγκαιότητα τους. Πρόσφατα όμως η κριτική αυτή εντείνεται γιατί οριζόμενες από αυτές όχι μόνο συμβάλλουν στη μείωση των πληθυσμών αλλά οδηγούν σε οριστική παγκόσμια εξαφάνιση ειδών. Ένα χαρακτηριστικό

παράδειγμα είναι ο πληθυσμός του ουρακοτάγκου της Σουμάτρας και του Βόρνεο που το 1971 δεν αριθμούσε περισσότερο από 5000 μέλη. Επίσης σε κάποιο βαθμό απειλούνται οι πληθυσμοί του χιμπατζή και ειδικότερα του "γορίλλα των βουνων" (mountain gorilla) που έχει φθάσει πιά στο οριακό επίπεδο των 240 ατόμων στην Ρουάντα, Ουγκάντα και Ζαίρ. Για τις παραπάνω περιπτώσεις κύρια ευθύνονται οι "συλλέκτες" και οι παγιδευτές που προμηθεύουν εργαστήρια και ζωολογικούς κήπους των αναπτυγμένων χωρών.[56]

ε). Στρατιωτικοί και πολιτικοί λόγοι κάρπωσης

Η άγρια πανίδα συχνά έγινε αντικείμενο καταστροφής και υποβάθμισης σαν μέσον πολιτικοστρατιωτικής πίεσης και επιτευξης συγκεκριμένων στόχων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του βίσωνα της Β.Αμερικής, οι πληθυσμοί του οποίου στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα από 60 εκατομ. περίπου έφθασαν να αριθμούν, γύρω στο 1886, λιγότερο από 100 μέλη.[57] Κύρια αιτία της τραυματικής αυτής μείωσης ήταν η εσκεμμένη πολιτική της κυβέρνησης των Η.Π.Α για εξάλειψη του σημαντικότερου παράγοντα επιβίωσης των Ινδιάνων[58] και υλοποιήθηκε με διάφορες μεθόδους, συχνά μέσω του κυβερνητικού στρατού.

Τραυματικές απώλειες είχαν και οι πληθυσμοί διαφόρων ειδών ρινόκερου και ελέφαντα στην Αφρική και στην Ασία σαν συνέπεια πολεμικών επιχειρήσεων (Αγκόλα, Μοζαμβίκη, Βιετνάμ, Τανζανία, Ουγκάντα).[59]

Επίσης στη μείωση ή υποβάθμιση ειδών της άγριας ζωής συμβάλλουν στρατιωτικά γυμνάσια καθώς και προσπάθειες ανάπτυξης στρατιωτικής τεχνολογίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η μείωση των πληθυσμών θαλάσσιας χελώνας από ναυτικές ασκήσεις, οι επιπτώσεις στα θηλαστικά moose και caribou και ειδικότερα στη δυνατότητα προσανατολισμού τους για τις ετήσιες αποδημίες στην Β.Αμερική εξαιτίας ασκήσεων χαμηλής πτήσης των υπερφρούριων βομβαρδιστικών αεροπλάνων των Η.Π.Α. Β-52, καθώς και η χρησιμοποίηση πειραματόζωων για χημικο-βιολογικό πόλεμο κ.λ.π [60]

στ). Αλλες αιτίες κάρπωσης και μείωσης ειδών

Στα πλαίσια διάφορων ανθρώπινων δραστηριοτήτων έχουμε σημαντικές απώλειες ειδών της άγριας ζωής που είτε είναι συμπτωματικές είτε καλύπτονται από πρόθεση η οποία είναι όμως δύσκολο να αποδειχθεί. Πρόκειται για ατυχήματα (αυτοκίνητα κ.λ.π) ή για θανάτωση ειδών από δηλητηριασμένο οικότοπο. Τις περιπτώσεις αυτές δύσκολα μπορούμε να τις κατατάξουμε στην κατηγορία της κάρπωσης οπότε υπάρχουν τεράστιες δυσκολίες νομικής προστασίας που να ρυθμίζει το πρόβλημα αυτό και ειδικότερα το θέμα

της προθεσης για την θεμελίωση ευθύνης. Επιγραμματικά αναφέρουμε ότι στις Η.Π.Α. και με αφορμή την εφαρμογή της Migratory Bird Treaty Act (MBTA), δηλαδή της εσωτερικής ομοσπονδιακης νομοθεσίας που υλοποιεί σειρά διμερών συμβάσεων της χώρας αυτής με αντικείμενο την προστασία των αποδημητικών πτηνών, έχουμε μιά πολύ ενδιαφέρουσα νομολογία που θεωρεί τις παραπάνω αιτίες μείωσης ειδών σαν ευθεία κάρπωση (taking).[61]

Τεράστιες απώλειες θαλάσσιων ειδών (δελφίνια, χελώνες) σημειώνονται στα πλαίσια της σύγχρονης εντατικοποιημένης αλιευσης, κυρίως του τόνου και το γεγονός αυτό έχει προκαλέσει εκτεταμένες αντιδράσεις παγκόσμια με σκοπό την ορθολογικοποίηση των μεθόδων αλιείας ώστε να αποφεύγεται ο ανεπιθύμητος συμπτωματικός φόνος δελφινιών, χελωνων κ.λ.π [62]

Επίσης μιά άλλη αιτία μείωσης ή και εξαφάνισης ειδών σε τοπικό επίπεδο είναι η εισαγωγή ξένων ειδών (exotic species) ή αντίθετα η αφαίρεση ορισμένων. Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό θέμα το οποίο μάλιστα ρθυμίζουν όλα σχεδόν τα διεθνή κείμενα με αντικείμενο την προστασία άγριας ζωής. Ομως επειδή η παραπάνω εξαφάνιση ή υποβάθμιση γίνεται στα πλαίσια της συνολικής λειτουργίας των διαφόρων οικοσυστημάτων, θα εξεταστεί αμέσως παρακάτω σαν αιτία υποβάθμισης των οικοτόπων.

Βέβαια, πέρα από τις ανθρωπογενείς παραπάνω αιτίες, απώλειες στους πληθυσμούς της άγριας ζωής έχουμε στα πλαίσια της λειτουργίας των διαφόρων οικοσυστημάτων (τροφική αλυσίδα κ.λ.π), έκτακτων περιστατικών και καταστροφών (ασθένειες, ατυχήματα). Εδώ όμως πρέπει να τονίσουμε πως οι απώλειες αυτές σήμερα, σε συνδυασμό με τις ανθρωπογενούς προέλευσης και την έντονη διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας, δεν είναι πιά αμελητέες και μάλιστα γίνονται προσπάθειες μείωσης τους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και κύρια μέσα από σύγχρονα συστήματα συλλογής και διανομής στοιχείων και πληροφοριών.

4.2. Καταστροφή και υποβάθμιση οικοτόπων.[63]

Το δεύτερο επίπεδο στο οποίο εκτυλίσσεται το πρόβλημα της εξαφάνισης και μείωσης ειδών της άγριας ζωής, όπως αναφερθηκε, έχει σχεση με την καταστροφή ή υποβάθμιση των χερσαίων και υδάτινων οικοτόπων της.
Η διαδικασία αυτή και τα αποτελέσματα της αποστερούν συχνά, ολικά ή μερικά και συνήθως οριστικά, τη σημαντικότερη προυπόθεση επιβίωσης και αναπαραγωγής των διαφόρων ειδών.

Η μέχρι τώρα εξέλιξη της εξαφάνισης και μείωσης ειδών άγριας ζωής στα πλαίσια των εκάστοτε ανθρώπινων

παρεμβάσεων, οφειλόταν κυρίως στην επιλεκτική κάρπωση που αναφέρθηκε προηγουμένως και στον συνδυασμό της με άλλους παράγοντες μεταξύ των οποίων και η απώλεια οικοτόπων. Ο τελευταίος αυτός παράγοντας αποδείχθηκε κρίσιμος για είδη εξαρτημένα από αποκλειστικό τύπο οικοτόπου και γι'αυτό εξαιρετικά "απαιτητικά" και "δυσπροσάρμοστα".

Σήμερα όμως είναι γενικά παραδεκτό πως απειλείται μαζική και καθολική κατάρρευση πληθυσμών της άγριας ζωής με κύρια αιτία την καταστροφή και υποβάθμιση των οικοτόπων.[64] Προς την κατεύθυνση της επίλυσης του προβλήματος, τις τελευταίες δεκαετίες καταβάλλονται, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αρκετές προσπάθειες. Βέβαια, παρουσιάζονται πολλές δυσκολίες που έχουν σχέση με τις τεράστιες δυνατότητες καταστροφής ή υποβάθμισης οικοτόπων από την σύγχρονη τεχνολογία, τους ελλειπείς κρατικούς και διακρατικούς θεσμούς και ρυθμίσεις προστασίας, το ανεπαρκές επίπεδο εφαρμογής και αποτελεσματικότητας κ.λ.π. Όμως το επίκεντρο του προβλήματος της προστασίας των οικοτόπων -και της συνεπαγόμενης επιβίωσης της άγριας ζωής- βρίσκεται στην υποβάθμιση που έχει σχέση με σειρά συνεπειών (φαινομενικά αμελητέων ή φανερά σοβαρών) της σύγχρονης καθημερινής παραγωγικής και καταναλωτικής διαδικασίας συνολικά. Η θετική ή αρνητική απάντηση στο ερώτημα αν μπορεί το σύγχρονο καταναλωτικό - παραγωγικό μοντέλο να αμφισβητηθεί και να αλλάξει (ριζικά ή μερικά) σε κατεύθυνση ανεκτής σχέσης με το περιβάλλον, αποτελεί και την απάντηση για το μέλλον της επιβίωσης των ειδών της άγριας ζωής.[65]

Σαν βασικές αιτίες υποβάθμισης και καταστροφής οικοτόπων με συνέπεια την μείωση ή εξαφάνιση ειδών μπορούν να θεωρηθούν:[66]

α) Η αύξουσα αναζήτηση χώρων διαμονής και ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων με επίκεντρο την γεωργία, βιομηχανία, κτηνοτροφία, αστικοποίηση κ.λ.π. Πρόκειται για τον σημαντικότερο ίσως παράγοντα καταστροφής οικοτόπων με χαρακτηριστικά την παγκοσμιότητα, την τεράστια και αυξανόμενη επέκταση παρόμοιων πρακτικών και την συνεπαγόμενη οριστική απώλεια οικοτόπων για τα είδη της άγριας ζωής.[67]

β) Οι πρακτικές και δραστηριότητες στήριξης της προηγούμενης περίπτωσης με τις άμεσες συνέπειές τους σε βάρος των οικοτόπων. Συγκεκριμένα, πρόκειται για αναζήτηση πρώτων υλών (εξορυκτικές εργασίες, άντληση πετρελαίου, ξύλευση, παραγωγή χαρτοπολτού κ.λ.π) γεωργικές μεθόδους ποσανατολισμένες σε μονοκαλλιέργεια και χημικά παρασκευάσματα, ανάπτυξη κτηνοτροφίας και

αλιείας σε αντιοικολογικές βάσεις, τεχνητή καλλιέργεια δασών σε βάρος φυσικών οικοτόπων, δημιουργία υποδομής, και διαδικασία μεταφορών, επικοινωνιών, τουρισμού, μεγάλων αναπτυξιακών έργων κ.λ.π.[69]

γ) Οι προηγούμενες δραστηριότητες (α και β) που εκτός από την άμεση υποβάθμιση και καταστροφή βιοτόπων, συνεπάγονται και περαιτέρω σοβαρότατες δυσμενείς (έμεσσες και παράγωγες) επιπτώσεις.

Πρόκειται βασικά για την ρύπανση και την μόλυνση[69] που συχνά δρα αθροιστικά και δημιουργεί δευτερογενείς ρύπους.

Η ρύπανση-μόλυνση μπορεί να προσδιορισθεί από την προέλευση (βιομηχανικά απόβλητα, αστικά λύματα κ.λ.π), από το αγαθό που πλήττει (ατμοσφαιρική, εδάφους, νερών κ.λ.π) από την μορφή της (στερεά, υγρή, αέρια) κ.λ.π. και αποτελεί βασικότατη μορφή περιβαλλοντικής προσβολής.[71] Πάντως τα προβλήματα που προκύπτουν είναι τοπικά ή περιφερειακά και συνήθως διεθνή μιά και επιδρούν και διαχέονται στο χερσαίο, υδατινο (αλμυρό, υφάλμυρο, γλυκό) και ατμοσφαιρικό περιβάλλον και βέβαια στους αντίστοιχους οικοτόπους, τους οποίους κατά περίπτωση υποβαθμίζουν ή και καταστρέφουν ολικά.[72]

Εκτεταμένη και συχνά καταστροφική δράση ρύπανσης-μόλυνσης προέχεται από έκτακτα περιστατικά και ατυχήματα, από αστάθμητους παράγοντες και κυρίως από ανθρώπινα "λάθη".[73]

Οι τρείς αιτίες υποβάθμισης οικοτόπων που προαναφέρθηκαν πλήττουν συνολικά όλους τους τύπους οικοτόπων του πλανήτη, επιγραμματικά όμως αναφέρουμε μόνο δύο περιπτώσεις και συγκεκριμένα την καταστροφή των τροπικών δασών βροχής (tropical rain forests) και τις επιπτώσεις της όξινης βροχής στους οικοτόπους της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης καθώς και της Βόρειας Αμερικής. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Ταμείο για την Αγρια Ζωή (WWF), 276 είδη θηλαστικων, 345 είδη πτηνών, 136 είδη αμφιβιων και ερπετών, 99 είδη ψαριών γλυκού νερού και περίπου 20.000 είδη φυτών που ζούν στα τροπικα δάση του πλανήτη απειλούνται αυτή τη στιγμή με εξαφάνιση.[74] Κύρια αιτία είναι ότι ήδη το 41,6% των δασών αυτών έχει εξαφανισθεί και, εάν οι ρυθμοί εξαφάνισης συνεχισθούν με την ίδια ένταση, οι πολυτιμότεροι αυτοί οικότοποι του πλανήτη θα πάψουν να υπάρχουν μετά από 40-50 χρόνια.[75] Επίσης, η περίπτωση της όξινης βροχής είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο ατμοσφαιρικής ρύπανσης με κύριο στοιχείο την διεθνή του εμβέλεια και μιά σειρά γνωστών ή και άγνωστων, ακόμα, διάχυτων καταστροφικών επιπτώσεων στα φυσικά αλλά και ανθρωπογενή οικοσυστήματα (φυτά, ζωα, νερά, ανθρώπινες κατασκευές κ.λ.π).[76]

δ) Στρατιωτικές επιχειρήσεις και πολιτικές σκοπιμότητες. Συχνά οι φυσικοί οικότοποι έπεσαν θύμα στρατιωτικων επιχειρησεων ή ατυχημάτων [77] (σαν αυτοσκοπός ή αναπόφευκτη συνέπεια) αλλά και διάφορων πολιτικών σκοπιμοτήτων.

Τα παραπάνω σαν πρακτική και γεγονότα δεν αποτελούν μόνο σύγχρονο φαινόμενο. Οι βλάβες συνήθως είναι διεθνείς, εκτός εμφυλίων συγκρούσεων ή εσωτερικών πολιτικών διευθετήσεων. Σχετική Εβραϊκή νομοθεσία για απαγόρευση εμπρησμών δασών σαν πολεμική πρακτική αλλά και περιγραφές ερήμωσης από πολέμους στην Αρχαία Ελλάδα, μας πείθουν για την καταγωγή και διαχρονικότητα παρόμοιων ενεργειών και των επιπτώσεων τους στα οικοσυστήματα.[78] Η τακτική των εμπρησμών φυσικών οικοσυστημάτων, χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα σε Ευρωπαϊκούς πολέμους μέχρι πρόσφατα, ενώ παρόμοια καταστροφική εμπειρία είχε και η Πελοπόννησος στην περίοδο του απελευθερωτικού αγώνα από τους Τούρκους και συγκεκριμένα στην επιδρομή του Ιμπραήμ.

Σήμερα βέβαια η προηγμένη στρατιωτική τεχνολογία έχει προκαλέσει και κύρια μπορεί να προκαλέσει τρομακτικές καταστροφές στα φυσικά οικοσυστήματα, σε επίπεδο τακτικών στρατιωτικών επιχειρήσεων, δοκιμών-ασκήσεων ή ατυχημάτων (εκρηκτικά, εμπρηστικά, χημικά, βιολογικά, πυρηνικά όπλα).[79] Ειναι ευρύτατα γνωστά π.χ τα ατυχήματα σε πυρηνικά υποβρύχια των δύο υπερδυνάμεων, η πτώση, από λάθος, ατομικών βομβών των Η.Π.Α σε Μεσόγειο-Ισπανία και Γροιλανδία καθώς και οι ατομικές δοκιμές των Η.Π.Α στον χώρο του Ειρηνικού, της Βρεττανίας στην ενδοχωρα της Αυστραλίας αλλά και πρόσφατα της Γαλλίας στη Μουρουρόα (Ειρηνικός).[80]
Οι περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις δημιούργησαν οξεία διεθνή αντιπαράθεση που, για την εκτόνωση της μέσω διακρατικών διακονονισμών αλλά και δικαστικών διευθετήσεων (εσωτερικά-διεθνή δικαστήρια), απαιτήθηκε ανάλογη αποκατάσταση των ζημιών. Βέβαια οι πιό γνωστές περιπτώσεις είναι η σκόπιμη καταστροφή μεγάλου τμήματος του τροπικού δάσους του Βιετνάμ από τις Η.Π.Α με αποφυλλωτικές και βλαστησιοκτόνες τοξικές ουσίες καθώς και οι αντίστοιχες επιχειρήσεις των Πορτογάλων στην Μοζαμβίκη. [81]

Τέλος, συχνά, πολιτικοστρατιωτικές σκοπιμότητες συνέβαλαν στην καταστροφή οικοτόπων. Χαρακτηριστική είναι η εκτεταμένη και συστηματική καταστροχή των τροπικών δασών Βροχής της Ινδονησίας καθώς και του Αμαζονίου (μερικά) και μάλιστα με την συνδρομή διεθνών οργανισμών.[82]

ε) Εισαγωγή ξένων ειδών (exotic species). Σαν ξένα είδη θεωρούμε οργανισμούς (ζωικούς-φυτικούς) που εισάγονται από τον άνθρωπο σκόπιμα ή τυχαία σε περιοχές έξω από τον κανονικό και συνήθη χώρο εξάπλωσής τους.[85] Η πρακτική αυτή είναι παλιά και συνδέεται με κοινωνίες μόνιμης εγκατάστασης και την προσπάθειά τους για "βελτίωση" των οικοσυστημάτων που ήλεγχαν και εκμεταλλεύονταν. Οι Αρχαίοι Ελληνες και οι Ρωμαίοι, είχαν επιδοθεί συστηματικά στην πρακτική αυτή και μάλιστα, θεωρείται πώς η ουσία του μύθου για την Αργοναυτική εκστρατεία και το χρυσόμαλλο Δέρας ήταν η επιθυμία για εισαγωγή κάποιου νέου πολύτιμου είδους στον Ελλαδικό χώρο.[84]

Η εισαγωγή ξένων ειδών πήρε τη μορφή εγκατάστασης ειδών άγριας ζωής σε φυσικούς οικοτόπους ή της εγκατάστασης οικόσιτων ειδών πλησίον ή μέσα σε φυσικούς οικοτόπους. Συνήθως το αποτέλεσμα είναι η μερική ή ολοκληρωτική διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας που διαμορφώθηκε μέσα από χιλιετίες, με συνέπεια την μείωση ή εξαφάνιση είδους αλλά και σειράς ειδών. Επίσης τα εισαγόμενα είδη συχνά ανασταταώνουν και τα ανθρώπινα οικοσυστήματα επειδή εξελίσσονται σε επιβλαβείς παράγοντες για καλλιέργειες κ.λ.π. Βέβαια δεν αποκλείεται και η αδυναμία εγκλιματισμού του εισαγόμενου είδους. Συνήθως όμως τα νέα είδη, ελεύθερα από δυώκτες, ασθένειες και με αφθονία τροφής, αποτελούν σοβαρή απειλή για τα ιθαγενή.[86] Ανάλογα δυσμενή αποτελέσματα μπορεί να έχει και η αφαίρεση οργανισμών από συγκεκριμένο οικότοπο με αιτίες π.χ την υπερεκμετάλλευση συγκεκριμένου είδους ή την δίωξή του σαν επιβλαβούς.[86]

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν πολλά παραδείγματα υποβάθμισης οικοτόπων μέσα από την μείωση και εξαφάνιση ειδών.[87] Το θέμα αυτό γίνεται αρκετά περίπλοκο όταν καθίσταται διεθνές πρόβλημα μέσα από την αλληλεξάρτηση των οικοσυστημάτων, με πιό εμφανή την περίπτωση των αποδημητικών ειδών.[88]

στ) Αλλες αιτίες. Σε εθνικό και διεθνές επίπεδο συχνά οι οικότοποι έχουν επηρεασθεί αρνητικά από λανθασμένες, ασυντόνιστες, αλληλοσυγκρουόμενες και ανταγωνιστικές πολιτικές ανάπτυξης ή προστασίας. Οι υγρότοποι αποτελούν ίσως το χαρακτηριστικό παράδειγμα γι'αυτήν την περίπτωση, όπως θα δούμε και παρακάτω. Επίσης οι οικότοποι συχνά απειλούνται από φυσικές αιτίες οριακής σημασίας και ιδιόμορφης φύσης.[89]

Τα τελευταία χρόνια διαγράφεται μιά νέα σειρά κινδύνων που έχει σχέση με την διατάραξη βασικών οικολογικών ισορροπιών και γεωφυσικών δεδομένων, με βασική αιτία την αλόγιστη ανθρώπινη παρέμβαση. Η ενδεχόμενη

μεταβολή των κλιματικών συνθηκών, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η συνεχιζόμενη μείωση του όζοντος κ.λ.π, αναμένεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε οικοτόπους και είδη στο άμεσο μέλλον και σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ σε περιφερειακό ήδη είναι ορατές.

Οπως ήδη έχουμε αναφέρει, το πρόβλημα της υποβάθμισης των οικοτόπων ήταν βασικός συντελεστής μείωσης ή εξαφάνισης ειδών.[70] Ομως, παρ'όλη τη σημαντικότητα των οικοτόπων, η διαχείρηση τους στα πλαίσια "Δυτικών" πρότυπων ανάπτυξης με κύριο κριτήριο ποσοτικά-οικονομικά μεγέθη τους απειλεί με μαζική κατάρρευση, παρασύροντας μαζί τους και τα αντίστοιχα είδη χλωρίδας-πανίδας. Πρόκειται δηλαδή για ένα πολιτικό πρόβλημα (κρατικό, διακρατικό) με αντιπαράθεση και κύριο σημείο τριβής την επέκταση των τεχνητών ανθρώπινων οικοσυστημάτων (πόλεις, καλλιέργειες κ.λ.π) σε βάρος των φυσικών οικοτόπων της άγριας ζωής.[71]

Στην παραπάνω κατάσταση, σαν κύρια εναλλακτική λύση για την προστασία οικοτόπων, έχει αναπτυχθεί η δημιουργία κλειστών προστατευμένων περιοχών οι οποίες είναι γεγονός ότι προσφέρουν κάποιες λύσεις, τουλάχιστον σε βραχυχρόνια κλίμακα. Μακροχρόνια όμως αμφισβητείται η αποτελεσματικότητά τους διότι αφενός σαν θεσμοί δέχονται σοβαρές πιέσεις και αμφισβητήσεις, κύρια από κύκλους που θίγονται άμεσα ή απομβλέπουν σε οικονομικά οφέλη, αφετέρου βιολογικά θεωρείται ότι οι περιοχές αυτές τελικά οδηγούν σε μουσειακή διαχείρηση της άγριας ζωής με συνέπεια τον εκφυλισμό της και την τελική εξαφάνιση ή υποβάθμιση. Πάντως η πρακτική αυτή θεωρείται άμεσα ρεαλιστική και έχει υιοθετηθεί σε όλες τις διεθνείς προσπάθειες για την προστασία της άγριας ζωής, ενώ τελευταία συνδυάζεται με την στρατηγική της σταδιακής αλλαγής αξιών των κοινωνιών απέναντι στην άγρια ζωή. Εφόσον ο σκοπός αυτός πραγματοποιηθεί, θεωρείται ότι θα αποτελέσει ένα σταθερό υπόβαθρο προστασίας των οικοτόπων.[72]

5. Ρυθμοί εξαφάνισης οικοτόπων και ειδών. Απόψεις και προοπτικές

Για το μέλλον του γήινου φυσικού περιβάλλοντος-και βέβαια των οικοτόπων και των ειδών του- κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Οι πιό πρόσφατες, αλλά και ορισμένες παλαιότερες και "προφητικές", φαίνεται να έχουν σαν κοινό παρονομαστή την απαισιοδοξία ως προς την δυνατότητα ομαλής συνύπαρξης ανθρώπου και περιβάλλοντος, χωρίς απώλειες για το δεύτερο και μάλιστα με αυξανόμενους ποιοτικά και ποσοτικά ρυθμούς.

Οι απόψεις αυτές, κατά περίπτωση, έχουν υποστεί έντονη ή ήπια κριτική και έχουν χαρακτηρισθεί σαν απαισιόδοξες προφητείες, πολιτικοποιημένες για εξυπηρέτηση συγκεκριμένων στόχων, απλουστευτικές, αντιεπιστημονικές κ.λ.π. Πάντως είναι γεγονός πως δύσκολα θα μπορούσε να εκφράσει κανείς αισιοδοξες απόψεις, ειδικότερα μετά την ανεξέλεκτη μεταπολεμική δραση (ασκούμενη ή δυνητική) του ανθρώπου πάνω στο περιβάλλον του.[73]

Αρκετά ενωρίς η χριστιανική παράδοση στους χώρους επιρροής της, εξοικειώνει τον ανθρωπο με την ιδέα της μερικής (κατακλυσμός) ή ολικής (Αποκάλυψη) καταστροφής του πλανήτη στα πλαίσια της αποδοκιμασίας της ανθρώ- πινης συμπεριφοράς από την ανώτερη δύναμη, δηλαδή την χριστιανική θεότητα. Παρατηρούμε λοιπόν γενικευμένη τιμωρία όχι μόνο του ανθρώπου στοιχείου (υπεύθυνου) αλλά και του υπόλοιπου φυσικού περιβάλλοντος (ανεύθυνου).

Αφήνοντας παρόμοιες αντιλήψεις[74], φθάνουμε στην θεωρία του T.Malthus (1766-1843), και στις μέχρι σήμερα παραλλαγές και επανεκδόσεις της.[75] Σύμφωνα με τον Malthus,[76] η με γεωμετρική πρόοδο αύξηση του πληθυσμού συγκριτικά με την σε αριθμητική πρόοδο αυξανόμενη δυνατότητα στήριξής του σε διατροφικό επίπεδο από το περιβάλλον οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην κατάρρευση των ανθρώπινων κοινωνιών και βέβαια του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο επιστημονικός πεσσιμισμός του Malthus και των επιγόνων του επικρίθηκε έντονα[77] από πολλούς αλλά είχε και φανατικούς υποστηρικτές κατά καιρούς. Επίσης δέχτηκε έντονη κριτική για τις μεθόδους που "αποδέχεται" σαν λύση του προβλήματος της άνισης σχέσης πληθυσμού-δυνατοτήτων διατροφής του και που έχουν σχέση με την έκπτωση ανθρώπινων αξιών, ζωής, ελευθερίας κ.λ.π.

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα του προηγούμενου αιωνα και του πρώτου μισού του 20ου, συσσωρευμένα με τα οξύτατα προβλήματα των μεταπολεμικών χρόνων, δημιούργησαν έντονη ανησυχία σε διάφορους επιστημονικούς και μη κύκλους (κυβερνητικούς και ιδιωτικούς, εθνικής ή διεθνούς εμβέλειας). Ενα από τα αποτελέσματα της ανησυχίας αυτής ήταν η συστηματοποίηση δεδομένων από το παρελθόν και η δημιουργία πρωτότυπων συλλογικών ή ατομικών εργασιών με αντικείμενο το περιβάλλον, την εξελικτική πορεία του καθώς και την σύγχρονη κατασταση και οπωσδήποτε τις μελλοντικές προοπτικές του. Από τις εργασίες αυτές άλλες αφορούν συνολικά το περιβάλλον, ενώ άλλες ειδικότερα στοιχεία του όπως οικοτόπους, είδη (θηλαστικά, πτηνά κ.λ.π) κ.λ.π. Απο τις πιό γνωστές γενικές συλλογικές εργασίες με σημαντικές επιπτώσεις διεθνώς

είναι και οι παρακάτω:

α) Η συλλογική εργασία The Limits to Growth [Meadows D. (et al.) (1972)] βασίστηκε κύρια σε επιστημονική ομάδα του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Μασσαχουσέτης (MIT) με επικεφαλής τον D. L. Meadows που την κατήρτισε για λογαριασμό του Club της Ρώμης, έναν ανεπίσημο διεθνή οργανισμό που αποτελείται περίπου από 70 προσωπικότητες προερχόμενες από 25 χώρες. Χρονικά, η εργασία αυτή συμπίπτει με την περίφημη Διάσκεψη της Στοκχόλμης για το Περιβάλλον (1972).

β) Η οικοδέστατη εργασία The Global 2000 Report to the President [Council of Environmental Quality (1981)] αποτελεί έργο του Council of Environmental Quality και του Department of State των Η.Π.Α. Υποβλήθηκε στον Πρόεδρο Κάρτερ σε υλοποίηση των σκοπών του περιβαλλοντικού μηνύματος του στο Κογκρέσσο στις 23 Μαΐου 1977.

γ) Οι δύο εκθέσεις της Brandt Commission, North-South : A Programm for Survival (MIT Press 1980) και Common Crisis (MIT Press, 1983) τονίζουν την διεθνικότητα του περιβαλλοντικού προβλήματος με επίκεντρο την σχέση Βορρά-Νότου.

δ) Η έκθεση Our Common Future εκπονήθηκε από την World Commission on Environment and Development (1987). Είναι γνωστότερη σαν έκθεση Brundtland[78] από το όνομα της πρωθυπουργού της Νορβηγίας η οποία και ήταν επικεφαλής της παραπάνω επιτροπής που δημιουργήθηκε με την απόφαση 38/161 της 19.12.1983 από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η διαμόρφωση μακροχρόνιων στρατηγικών για ισόρροπη ανάπτυξη.

ε) Επίσης υπάρχει και η περίφημη εργασία των IUCN-UNEP-WWF, (1980), World Conservation Strategy. Living Resource Conservation for Sustainable Development, για την οποία ήδη έχει γίνει αναφορά.

Κοινό συμπέρασμα των εργασιών αυτών είναι πως η αναπτυξιακή πορεία με τους παρόντες προσανατολισμούς και προτεραιότητες δεν μπορεί να συνεχισθεί επ'αόριστον χωρίς να καταστρέφεται παράλληλα και το φυσικό περιβάλλον που αποτελεί βασική προϋπόθεση και της βιολογικής ύπαρξης του ανθρώπου αλλά και της ανάπτυξης των παραγωγικών και καταναλωτικών δραστηριοτήτων του. Όμως, από το κοινό αυτό σημείο και μετά, οι εργασίες διαφοροποιούνται σε πολλά επίπεδα. Π.χ οι δύο πρώτες θεωρούνται ότι είναι απλουστευτικές και αυθαίρετες, ενώ συχνόνως προσπαθούν να παγιώσουν ένα αναπτυξιακό-περιβαλλοντικό status quo που βέβαια ευνοεί τον αναπτυγμένο κόσμο και καταδικάζει τον

αναπτυσσόμενο. Αντίθετα, οι τρείς τελευταίες θεωρούνται εγκυρότερες και λιγότερο "πολίτικες" μιά και εξετάζουν σφαιρικότερα το θέμα και μάλιστα στην διεθνή δυναμική του διάσταση, με έμφαση κύρια στο πρόβλημα της ανισότητας Βορρά-Νότου και στην αναγκαιότητα διαμόρφωσης κοινής αναπτυξιακής διαδικασίας για όλους σαν conditio sine qua non για την επίλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος παγκόσμια.[99]

Ειδικότερα, σύμφωνα με την έκθεση Brundtland, ετήσια, 6 εκατομ. εκτάρια παραγωγικής γης μετατρέπονται σε έρημο, ενω στην ίδια περίοδο, 11 εκατ. εκτάρια δασών χάνονται οριστικά.[100] Οι απώλειες αυτές είναι στην ουσία μη αντιστρέψιμες και, σ'ένα μεγάλο μέρος τους, αφορούν οικότοπους άγριας χλωρίδας και πανίδας. Έτσι οδηγούν έμμεσα σε μείωση ή εξαφάνιση ειδών, δημιουργώντας μιά από τις μεγαλύτερες απειλές για το πλανητικό οικοσύστημα.

Εντυπωσιακές και ιδιαίτερα ανησυχητικές είναι οι εκτιμήσεις της εργασίας The Global 2000 Report to the President για τα έμβια όντα της Γης. Συγκεκριμένα από τα 3-10 εκατ. είδη προβλέπεται ότι μέχρι το έτος 2.000, θα έχουν εξαφανιστεί 500.000 έως 2.000.000, δηλαδή περίπου το 15%-20% του συνόλου τους. Επίσης το μισό έως τα 2/3 των εξαφανίσεων θα προέρχονται από την καταστροφή και υποβάθμιση των τοπικών δασών. Κατά την ίδια εργασία, το πιό δυσεπίλυτο και κρίσιμο πρόβλημα για την επιβίωση των ειδών της άγριας ζωής είναι η απώλεια οικοτόπων.[101]

Επίσης, σε σχέση με τις διάφορες κατηγορίες ειδών, προβλέπεται ότι οι υψηλότεροι ρυθμοί εξαφάνισης θα αφορούν κατά πρώτο λόγο τα έντομα, κατά δεύτερο τα φυτά ενώ στην συνέχεια ακολουθούν τα διάφορα είδη πτηνών και θηλαστικών.[102]

Εκτός από τις παραπάνω μελέτες κατά καιρούς εκπονήθηκαν αξιόλογες εξειδικευμένες εργασίες σε σχέση με την εξέλιξη και τις προοπτικές των ειδών της άγριας ζωής και των οικοτόπων της. Επίσης και τα πρώτα διεθνή κείμενα προστασίας είχαν υιοθετήσει την κρατούσα σήμερα πρακτική της κατάρτισης πινάκων με είδη που απαιτούσαν αυξημένη προστασία.[103] Συστηματικές πάντως εργασίες έχουμε μετά το 1940 και εντάσσονται σε δύο κατηγορίες: α) εργασίες από ανεξάρτητους μελετητές και β) εργασίες στα πλαίσια γενικότερων προγραμμάτων διαφόρων οργανισμών, κύρια διεθνών, μη κυβερνητικής υφής.

Στην πρώτη κατηγορία υπάρχουν οι εργασίες του James Fisher Wildlife in Danger, του V.Ziswiler Extinct and Vanishing Animals, των P.Ehrlich and A. Ehrlich: The Causes and Consequences of the Disappearance of

Species και του David Day The Doomsday Book of Animals.

Βέβαια πιό γνωστή και συζητημένη είναι η εργασία του Norman Myers The Sinking Ark. Σύμφωνα μ'αυτή, στην περίοδο 1600-1900 σημειώθηκε μιά εξαφάνιση πτηνού ή θηλαστικού κάθε τέσσερα χρόνια. Στην περίοδο 1900-1980 έχουμε μιά εξαφάνιση κατ' έτος, ενώ το 1980 ο αριθμός θα έφθανε τις 100. Για την εικοσαετία 1980-2000, υπολογίζονται σε 40.000 οι εξαφανίσεις κατά έτος.[104]

Τα παραπάνω συμπεράσματα είναι παρόμοια με αυτά της The Global 2000 Report to the President αλλά και άλλων μελετητών,[105] φαίνεται δε να είναι κοντα σε μιά "προφανή" πραγματικότητα, παρ'ότι η απαισιόδοξη προοπτική τους έχει υποστεί κριτική βασισμένη στην έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης και δεδομένων αλλά και στην εσφαλμένη εκτίμησή τους.[106]

Στη δεύτερη κατηγορία έχουμε εργασίες που εκπονήθηκαν - και κατά περίπτωση εκσυγχρονίζονται - από τη 10ετία του '40 και μετά. Χαρακτηριστικό τους είναι πώς εντάσσονται στις δραστηριότητες και στρατηγικές διαφόρων οργανισμών με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, μελέτες περιορισμένης εμβέλειας πάνω σε διάφορα είδη γίνονται και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού - Δ.Ευρώπη και Β.Αμερική- με επίκεντρο θηλαστικά και πτηνά από IOPN, London Zoological Society, ACIWLP, FPS, Musée National d' Histoire-Naturee (Παρίσι) και UNESCO.

Η δημιουργία του WWF (Λονδίνο 1961) εξασφαλίζει την υλική βάση της IUCN για την εξέλιξη των περίφημων Red Data Books.[107] Για πρώτη φορά ο τίτλος αυτός εμφανίζεται σε εργασία για 135 είδη θηλαστικών μετά την Γενική Συνέλευση της IUCN στην Βαρσοβία το 1960. Όμως η πρώτη πλήρης εργασία της σειράς εμφανίζεται το 1966 και αφορά 210 απάνια θηλαστικά.[108] Μέχρι σήμερα μέσα από επιστημονικές επιτροπές της IUCN σε συνεργασία με διάφορους φορείς - κυβερνητικούς και μη - έχει καλυφθεί σχεδόν όλο το φάσμα των ζώντων ειδών, με αποκαλυπτικές εκτιμήσεις για το μέλλον τους.[109] Έτσι φαίνεται να αντιμετωπίζουν το φάσμα της εξαφάνισης 193 είδη ψαριών, 138 αμφίβια και ερπετά, 400 πτηνά και 305 θηλαστικά.[110] Σε σχέση με τα φυτά, ο αριθμός των απειλούμενων φθάνει τα 25.000 κατά τους υπολογισμούς της IUCN (Threatened Plants Committee). Την επιστημονική ορθότητα και αρτιότητα των Red Data Books και βέβαια των απαισιόδοξων προοπτικών για τα διάφορα είδη δεν έχει αμφισβητήσει κανείς σοβαρά.[111]

Στα πλαίσια αυτά, η εξαφάνιση ειδών και οικοτόπων αναμένεται να συνεχισθεί, ενώ όλες οι διεθνείς προσπάθειες σκοπεύουν κύρια -τουλάχιστον σε πρώτη φάση-

στην επιβράδυνση των ήδη ανεξέλεγκτα υψηλών ρυθμών της. Πολλά είδη και οικότοποι λοιπόν, θα χαθούν οριστικά στην ποσεία.

Στη φάση αυτή πάντως, μόνο ελπίδες μπορούν να διατυπωθούν πως ιδιαίτερα απαισιόδοξες απόψεις και προβλέψεις, όπως του Norman Myers για απώλεια ενός είδους την ημέρα στα τροπικά δάση σήμερα και για ένα είδος κάθε ώρα στο άμεσο μέλλον,[112] δεν θα επαληθευτούν ούτε θα πραγματοποιηθούν τελικά.

6. Μεταβαλόμενες αξίες και λόγοι προστασίας των ειδών και οικοτόπων της άγριας ζωής.

Το φυσικό περιβάλλον υπήρξε πάντα ο περίγυρος και το υπόβαθρο όπου ο άνθρωπος ανέπτυξε όλες τις μορφές δραστηριοτήτων που είχαν σχέση με την επιβίωση και την εξέλιξή του. Στα πλαίσια αυτά το περιβάλλον ενσαρκώνει μιά σειρά απόψεων - αντιλήψεων και αξιών. Η θέση των αξιών αυτών στην σχετική κλίμακα καθορίζεται από την σημασία των περιβαλλοντικών αγαθών στην παραγωγική και καταναλωτική διαδικασία αλλά και από τις υπόλοιπες κοινωνικές, πολιτιστικές κ.λ.π αναγκαιότητες. Η άγρια ζωή σαν το σημαντικότερο τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος, αντιπροσώπευε και αντιπροσωπεύει για άτομα και κοινωνίες, μιά τεράστια ποικιλότητα αξιών στις αντίστοιχες κλίμακες. Από την διαδικασία αυτή προκύπτει, κατά περίπτωση, η ανάλογη ποσοτασία που υλοποιείται μέσα από λιγότερο ή περισσότερο εξελιγμένους θεσμούς και ρυθμίσεις.[113]

Οι αξίες σε σχέση με την άγρια ζωή, παρουσιάζουν εξαιρετική ποικιλότητα και σοβαρές διαφοροποιήσεις σε διάφορα γεωγραφικά και πολιτισμικά επίπεδα. Βασικά όμως η διαχρονική τους εξέλιξη τις κατηγοριοποιεί σε δύο και εκ διαμέτρου αντίθετες ενότητες. Η πρώτη εκφράζει τις "Δυτικού" τύπου απόψεις όπως αυτές αναπτύχθηκαν στην Ευρωπαϊκή ήπειρο και στη συνέχεια στη Β.Αμερική.[114] Στον αντίποδα υπάρχει σειρά απόψεων που αναπτύχθηκαν σε άλλες ηπείρους και που σήμερα έχουν περισσότερο ιστορική αξία μιά και βρίσκονται σε υποχώρηση κάτω από την πίεση των ραγδαίων παγκόσμιων εξελίξεων τους τελευταίους αιώνες.

α) "Δυτικού" τύπου αξίες και απόψεις.

Βασική φιλοσοφία τους είναι η διάθεση εκμετάλλευσης και εξαγωγής οικονομικού κέρδους, μέσα από μιά ανταγωνιστική και εξουσιαστική στάση απέναντι στην άγρια ζωή. Έτσι εάν κάποιο είδος εξασφάλιζε οικονομικό όφελος, εντασσόταν στο κύκλωμα της ανταλλακτικής ή εμπορευματικής - κατα περίπτωση - οικονομίας, με

καταλυτικές για την επιβίωση του συνέπειες σαν επακόλουθο της υπερεκμεταλλευσης. Παράλληλα, τα "ανταγωνιστικά"[115] σε ανθρώπινη δραστηριότητες είδη υφίσταντο συστηματική δίωξη. Έτσι περιθώρια επιβίωσης υπήρχαν για πολύ λίγα είδη, τα οικονομικά αδιάφορα, στα παραπάνω πλαίσια, για τον άνθρωπο.

Η "Δυτικού" τύπου άποψη λοιπόν θέλει τον άνθρωπο αποξενωμένο και κυρίαρχο στα φυσικά οικοσυστήματα και τα επί μέρους είδη. Τις βασικές αυτές στάσεις -αξίες τις συναντάμε διαχρονικά με τις αντίστοιχες ιδιαιτερότητες και προσαρμογές στον μεταβαλλόμενο κοινωνικο-πολιτικό-οικονομικό περίγυρο. Βέβαια, είναι γεγονός ότι κατά καιρούς, τμήμα του περίγυρου αυτού αμφισβήτησε την ορθότητα παρόμοιων απόψεων σε επί μέρους θέματα ή και συνολικά. Όμως πρόκειται μόνο για περιθωριοποιημένες στάσεις που ήταν αδύνατο να αλλάξουν την ροή των πραγμάτων[116].

β) Άλλες απόψεις-αξίες.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη (γεωγραφικά, πληθυσμιακά κ.λ.π), αναπτύχθηκε μιά ποικιλία αξιών με κοινό χαρακτηριστικό τους την άποψη ότι μεταξύ ανθρώπων και υπόλοιπου φυσικού περιβάλλοντος, υπάρχει κάποια μορφή συμβιοτικής σχέσης που, πολλές φορές, αγγίζει τα όρια της σύγχρονης οικολογικής σκέψης για απόλυτη αλληλεξάρτηση βιοτικού-αβιοτικού περιβάλλοντος. Στα πλαίσια αυτά λοιπόν τα άτομα δεν θεωρούν την άγρια ζωή σαν πηγή πλουτισμού και εμπορευματική αξία αλλά σαν ισότιμο στοιχείο μέσα στα φυσικά οικοσυστήματα. Επόμενο λοιπόν των απόψεων αυτών είναι η άγρια ζωή να γίνεται αντικείμενο κάρπωσης μόνο και στο βαθμό που είναι απαραίτητο για την εξασφάλιση του βασικού βιοπορισμού ή έστω για απόκτηση κάποιων αξιών χρήσης στα πλαίσια της κοινωνικής διαβίωσης.[117] Πέρα από τις οριακές αντιρρήσεις για την σκοπιμότητα και την ουσία του διαχωρισμού μεταξύ Ευρωκεντρικών και άλλων απόψεων-αξιών σε σχέση με την άγρια ζωή, σήμερα φαίνεται να υπάρχει γενική συμφωνία πώς η διάκριση αυτή υφίσταται και ότι οι πρώτες άσκησαν αποφασιστικό ρόλο στην περιβαλλοντική υποβάθμιση.[118]

Σήμερα, όταν αναφερόμαστε σε απόψεις-αξίες για την άγρια ζωή σε ρεαλιστική βάση, πρέπει ν'ασχοληθούμε κυρίως με την Ευρωκεντρική άποψη, όπως αυτή εξελίχθηκε στον χώρο που γεννήθηκε και βέβαια όπως διαμορφώθηκε στον υπόλοιπο κόσμο μέσα από ολοκληρωτική επικράτηση ή κάποιας μορφής συνθετική διαδικασία. Έτσι, οι περισσότερες μη "Δυτικού" τύπου απόψεις έχουν βασικά ιστορική αλλά και αυξανόμενα παιδαγωγική αξία σε μιά προσπάθεια διορθωτικών κινήσεων των κρατούντων δυτικών αξιών ακόμη

και σε σχέση με υπάρχοντες νομικούς θεσμούς.[119]

Η αντίστροφη μέτρηση για τις μη Ευρωκεντρικές αξίες αρχίζει βασικά με την αποικιοκρατία και συνεχίζεται μέχρι σήμερα μέσα από διακρατικούς θεσμούς και πρακτικές τυπικής ή άτυπης μορφής.[120] Σαν συνέπεια έχουμε μιά λιγότερο ή περισσότερο πιεστική ομογενοποίηση αξιών σε παγκόσμιο επίπεδο, σε βάρος της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και κληρονομιάς και βέβαια της άγριας ζωής η οποία όπως ήδη αναφέρθηκε στην κλιμακα αξιών "Δυτικού" τύπου δεν κατέχει περίοπτη θέση και φυσικά της επιφυλάσσεται ανάλογη ελλιπής προστασία.[121] Η παράθεση αλλά και ανάπτυξη αξιών σχετικά με την άγρια ζωή, είναι και ένα πρωταρχικό νομικό-τεχνικό θέμα του διεθνούς νομοθέτη σε όλα τα διμερή και πολυμερή κείμενα υποχρεωτικού ή όχι χαρακτήρα.[122]

Βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων αξιών είναι ότι, άμεσα ή έμμεσα, σ' ένα οικονομικό σύστημα διεθνές και παγκόσμιο,[123] λειτουργούν σ' ένα πλαίσιο ικανοποίησης οικονομικών σκοπιμοτήτων. Τις αξίες αυτές θα μπορούσαμε να τις εντάξουμε σε τρείς κατηγορίες: α) οικονομικές, β) έμμεσα οικονομικές και γ) μη οικονομικές.

α) Οικονομικές αξίες.

Πρόκειται για παραδοσιακές αξίες, με αντικείμενο εκμετάλλευσης είδη της άγριας ζωής ή τμημάτων τους που προϋποθέτει, συνήθως, το φόνο ή αφαίρεση τους από το φυσικό οικοσύστημα. Παράλληλα έχουμε και σύγχρονες μορφές οικονομικής εκμετάλλευσης, χωρίς απώλειες σε είδη και συγχρόνως, συχνά, αυστηρή προστασία. Ειδικότερα στην κατηγορία της παραδοσιακής εκμετάλλευσης περιλαμβάνονται: διατροφή με αντικείμενο χερσαία και υδρόβια είδη όπως θηλαστικά, ψάρια, φυτά κ.λ.π και εξαγωγή πρώτων υλών και άλλων παραγώγων, όπως δέρματα, γούνες, ελεφαντόδοτο, ξυλεία, ελαστικό κόμμι, καύσιμη ύλη, ίνες, βότανα και πρώτες ύλες για φαρμακευτικές χρήσεις κ.λ.π. Ο οικονομικός κύκλος με αντικείμενο τα παραπάνω και ειδικότερα σε εμπορευματική διακίνηση εθνικού και διεθνούς επιπέδου, αντιπροσωπεύει αστρονομικά ποσά. Μάλιστα έτσι σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό καταναλωτικές και εξαγωγικές ανάγκες, ενώ αντίθετα οι αναπτυγμένες χώρες βασικά εισάγουν προϊόντα άγριας ζωής.[124]

Στην κατηγορία των σύγχρονων μορφών οικονομικής εκμετάλλευσης που αφήνει άθικτη την άγρια ζωή, εντάσσεται η δημιουργία και λειτουργία "κλειστών" περιοχών προστασίας.[125] Στους χώρους αυτούς η άγρια ζωή είναι αντικείμενο παρατήρησης, φωτογράφισης, ερασιτεχνικής μελέτης κ.λ.π. Πρόκειται για μιά ανθούσα τουριστική

"βιομηχανία" παγκόσμια. Μάλιστα για ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες, αποτελεί σοβαρή πηγή απόκτησης συναλλάγματος.[126] Το πόσο οικονομικά συμφέρουσα είναι μιά τέτοια εκμετάλλευση προκύπτει από την εκτίμηση της Florida State Development Commission πώς κάθε ζωντανός αλλιγάτορας (είδος κροκόδειλου στην Β.Αμερική) της Φλώριδας, αποδίδει 737 δολλάρια κάθε χρόνο στο τουριστικό εμπόριο.[127]

β) Εμμεσες οικονομικές αξίες.

Στην κατηγορία αυτή ανήκει σειρά αξιών στις οποίες το οικονομικό στοιχείο δεν είναι κυρίαρχο αλλά λιγότερο ή περισσότερο σκόπιμα, προκύπτει οικονομικό όφελος μέσα από την λειτουργία των αξιών αυτών. Εδώ εμπίπτουν επιστημονικές, περιβαλλοντικές, οικολογικές, γενετικές, εκπαιδευτικές, αισθητικές, πολιτιστικές, αξίες αναψυχής κ.λ.π. Πρέπει να τονισθεί ότι δεν αποτελούν πρόσφατη "ανακάλυψη" αλλά τελευταία γνωρίζουν κατακόρυφη άνοδο σε μιά προσπάθεια εξασφάλισης ανεκτής ποιότητας ζωής στις σύγχρονες κοινωνίες.[128] Αλλά επιπλέον οι περιβαλλοντικές-οικολογικές ιδιότητες ειδών και οικοσυστημάτων, έχουν γίνει αντικείμενο εντατικών μελετών με σκοπό την επωφελή χρήση τους για παραγωγικές δραστηριότητες και χωρίς σύγχρονη υποβάθμιση τους π.χ βιοκαλλιέργειες, έλεγχος ασθενειών με υποκατάσταση των χημικών ουσιών, διατήρηση κλιματικων ισορροπιών μικρής ή μεγαλύτερης κλίμακας κ.λ.π. Επίσης η άγρια ζωή αποτελεί πραγματικά ένα ανοιχτό επιστημονικό εργαστήριο με τεράστιες δυνατότητες παροχής γνώσεων αλλά και εφαρμογών (βιοιατρική, φαρμακευτική έρευνα, βιοτεχνολογία-γενετική μηχανική κ.λ.π)[129]

γ) Μη οικονομικές αξίες.[130]

Πρόκειται βασικά για επιχειρήματα και αντίστοιχες αξίες που προέρχονται από το χώρο της ηθικής, της φιλοσοφίας, της θρησκείας, κάποιων θεωρητικών επιστημών κ.λ.π και αναφέρονται στην άγρια ζωή. Επιχειρήματα αυτού του είδους δεν υπάρχουν πολλά ακόμη και σήμερα και υπήρξαν πολύ λιγότερα στο παρελθόν.[131] Σαν αιτία πρέπει να θεωρηθεί η προσπάθεια παροχής ενός ισχυρού ηθικοφιλοσοφικού και "επιστημονικού" υποβάθρου απαξιών, που να νομιμοποιεί την εκμετάλλευση της άγριας ζωής χωρίς συγκεκριμένους όρους και όρια, παρά μόνο οικονομικής φύσης. Ετσι ο άνθρωπος είναι επίκεντρο και εξουσιαστής του φυσικού κόσμου, ενώ τα έμβια όντα δεν έχουν κανένα αυτοδύναμο δικαίωμα ύπαρξης - ούτε νομικό βέβαια- απλά η ύπαρξη τους καθορίζεται από την θέση που τους επιφυλάσσει ο άνθρωπος στην κλίμακα των υλικών (res) αξιών του.[132]

Βέβαια η αύξουσα περιβαλλοντική υποβάθμιση

διαβρώνει τις παραπάνω απαξίες και διαμορφώνει κάποιες νέες αξίες αυτής της κατηγορίας. Ήδη στα πλαίσια της χριστιανικής θρησκείας εκφράζονται και ισχυροποιούνται τάσεις που τονίζουν τον συνυπαρξιακό ρόλο ανθρώπου-περιβάλλοντος, απορρίπτοντας παλιά απόλυτα κυριαρχικά πρότυπα.[133] Παρόμοιες εξελίξεις με δημιουργία νέων απόψεων-αξιών έχουμε και σε άλλα επίπεδα του κοινωνικού "γίγνεσθαι" όπου, έστω και για λόγους σκοπιμότητας, ορισμένες φορές δημιουργείται ευνοϊκό κλίμα για την άγρια ζωή. Αυξάνονται μάλιστα οι περιπτώσεις όπου "παραχωρούνται" έστω περιορισμένης μορφής δικαιώματα, και μάλιστα με νομικό τύπο και περιεχόμενο, σε οικοσυστήματα και είδη.[134] Παράλληλα σήμερα δύσκολα θα μπορούσε να υπάρξει τεκμηριωμένη επιστημονική και ηθική άποψη που να στηρίζει απαξίες του παρελθόντος και να νομιμοποιεί την υποβάθμιση ή την εξαφάνιση της άγριας ζωής.

Παγκόσμια λοιπόν φαίνεται να υπάρχει μιά κινητικότητα για την καλλιέργεια των έμμεσων οικονομικών αξιών που προάγουν και διατηρούν την άγρια ζωή. Επίσης οι άμεσες οικονομικές αξίες συρρικνώνονται από την αύξουσα υποβάθμιση και πρέπει να ασκούνται με προσοχή και περίσκεψη. Συγχρόνως αναπτύσσεται ένα ισχυρό ηθικο-φιλοσοφικό υπόβαθρο που ευνοεί την εξέλιξη και ανάπτυξη των έμμεσων και μη οικονομικών αξιών. Βέβαια οι ανθρώπινες κλίμακες αξιών μεταβάλλονται αργά και επώδυνα και οι κρατούσες σήμερα εξακολουθούν να είναι βασικά ανθρωποκεντρικές και με κυριαρχο το οικονομικό στοιχείο. Από την άλλη πλευρά βέβαια οι ρυθμοί εξαφάνισης και υποβάθμισης ενός μη ανανεώσιμου φυσικού πόρου, της άγριας ζωής, είναι ταχύτατοι και ανησυχητικοί.

7. Η διεθνής διάσταση του προβλήματος της προστασίας οικοτόπων και ειδών της άγριας ζωής

Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυρισθούμε πώς σήμερα τα κρισιμότερα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν διεθνή και συχνά παγκόσμια διάσταση. Καθοριστικό ρόλο στο φαινόμενο αυτό ασκούν δύο κατηγορίες αιτιών με αμφίδρομη εξελικτική δράση. Από τη μιά πλευρά υπάρχει η γεωφυσική, βιολογική, οικολογική κ.λ.π. θεώρηση του πλανήτη ο οποίος αποτελεί μιά αδιάσπαστη ενότητα από επί μέρους οικοσυστήματα και είδη. Από την άλλη πλευρά υπάρχει η εξελικτική ανθρώπινη πορεία και δράση πάνω στο συνολικό οικοσύστημα της Γης, όπως αυτή υπαγορεύτηκε μέσα από πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές πολιτιστικές κ.λ.π συγκυρίες.

Σαν συνέπεια των παραπάνω, προκύπτουν: α) βιαιη

διάσπαση του φυσικού χώρου και δημιουργία κοινωνικών ομάδων περισσότερο ή λιγότερο ομογενωμένων στον αντίστοιχο χώρο, χωρίς να ληφθούν υπόψη οικολογικά δεδομένα στην οριοθέτησή του και β) επέμβαση στα φυσικά οικοσυστήματα με αυξανόμενους ρυθμούς για ικανοποίηση κυρίως παραγωγικών-καταναλωτικών αναγκών και συνέπεια περιβαλλοντικές βλάβες συχνά μακράς εμβέλειας. Αν στα δύο αυτά στοιχεία προστεθεί και ένα τρίτο, η ύπαρξη δηλαδή μιάς διεθνούς δικαιοταξίας, συντρέχουν οι τρείς βασικές τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις για την ύπαρξη ενός διεθνούς περιβαλλοντικού προβλήματος. Παρόμοιο πρόβλημα αναφύεται λοιπόν όταν προκαλείται διεθνής βλάβη περιβαλλοντικού αγαθού, σε αντίθεση με τις υπάρχουσες διεθνείς ρυθμίσεις. Πέρα όμως από τις περιπτώσεις αυτές που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν και "κλασσικά" διεθνή περιβαλλοντικά προβλήματα[135], έχουν ήδη συσσωρευθεί νέα προβλήματα -λιγότερο ή περισσότερο τυποποιημένα, με ποιοτικές και ποσοτικές διαφορές σε σχέση με τα προηγούμενα- που αποτελούν τα σύγχρονα διεθνή περιβαλλοντικά προβλήματα.

Στην πρώτη κατηγορία υπάρχουν διεθνείς περιβαλλοντικές βλάβες, που πλήττουν περιβαλλοντικά αγαθά σε χώρους εθνικής δικαιοδοσίας ή και εκτός[136] αυτής. Υπάρχει δηλαδή βασικά διασυνοριακή ρύπανση-μόλυνση που προκαλείται από διάφορες παραγωγικές, καταναλωτικές δραστηριότητες και, μέσα από στοιχεία των φυσικών οικοσυστημάτων (αέρας, επιφανειακό ή υπόγειο νερό κ.λ.π) ή την τροφική αλυσίδα, μεταφέρεται πέρα από τα συγκεκριμένα όρια εθνικής δικαιοδοσίας, πλήττοντας περιβαλλοντικά αγαθά άλλου κράτους ή κοινά για όλη την ανθρωπότητα.[137]

Θεωρητικά λοιπόν, οποιοσδήποτε οικότοπος ή είδος άγριας ζωής μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ρύπανσης-μόλυνσης, υποβάθμισης ή καταστροφής κάτω από λιγότερο ή περισσότερο απρόβλεπτες συνθήκες.[138] Επίσης πέρα από τις παραπάνω ανθρωπογενούς προέλευσης διασυνοριακές βλάβες οικοσυστημάτων, είναι συνηθισμένο το φαινόμενο παρόμοιων βλαβών-που συχνά συνοδεύονται και από ρύπανση/μόλυνση - με φυσική προέλευση.[139] Προβλήματα της ίδιας υφής δημιουργούνται και σε χώρους εκτός εθνικής δικαιοδοσίας[140] και στα αντίστοιχα οικοσυστήματα. Όμως στις περιπτώσεις αυτές συνήθως παρουσιάζουν μικρότερη οξύτητα, ενώ συγχρόνως το πρωτεύον πρόβλημα για τους χώρους αυτούς είναι η οριστικοποίηση ή διαμόρφωση του βασικού νομικο-πολιτικού καθεστώτος στο οποίο το περιβαλλοντικό πρόβλημα δεν μπορεί παρά να είναι μιά παράμετρος.

Στην κατηγορία των σύγχρονων διεθνών περιβαλ-

λοντικών προβλημάτων σε σχέση με οικοτόπους και είδη της άγριας ζωής, υπάρχει ένας μακούς κατάλογος.[141]

α) Βασικό νομικο-πολιτικό καθεστώς οριστικό και εφαρμόσιμο για χώρους εκτός εθνικής δικαιοδοσίας - κυρίως για Ανταρκτική και ανοιχτή θάλασσα - σαν υπόβαθρο άρθωσης ανάλογων θεσμών πρόληψης και επίλυσης αναφυόμενων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

β) Διεθνοποίηση της υποχρέωσης προστασίας οικοτόπων και ειδών που, αν και ανήκουν αποκλειστικά σε εθνική δικαιοδοσία, αφενός παρουσιάζουν ευρύτερο και συχνά παγκόσμιο ενδιαφέρον και αξία, ενώ αφετέρου το κράτος που τυπικά ανήκουν αδυνατεί να τα προστατέψει.

γ) Παροχή οικονομικών πόρων και τεχνογνωσίας για ανάληψη και διεκπεραίωση εθνικών ή διεθνων προγραμμάτων προστασίας. Στο σχήμα αυτό, λογικά, αποδέκτες είναι οι αναπτυσσόμενες χώρες.

δ) Εξίσωση όρων παραγωγής και εμπορίας προϊόντων, καθώς και απαγόρευση άλλων που κρίνονται ταξικά και επικίνδυνα.

ε) Διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών ώστε κάθε είδους χρηματοδότηση και τεχνική βοήθεια από τις ανεπτυγμένες χώρες στις αναπτυσσόμενες, να συμβάλλει στην περιβαλλοντική βελτίωση και όχι στην υποβάθμιση, όπως συνήθως συμβαίνει.

στ) Δημιουργία αποτελεσματικών ρυθμίσεων και θεσμών για την διεθνή εμπορευματική διακίνηση (νόμιμη ή παράνομη) ειδών ή παραγώγων της άγριας ζωής.

ζ) Τέλος, υπάρχει το οξύτατο πρόβλημα αντίθεσης και διαφοροποίησης μεταξύ Βορρά-Νότου, πάνω στο θέμα της προσέγγισης της προστασίας οικοτόπων-ειδών. Στο θέμα αυτό, που εντάσσεται στο γενικότερο πεδίο αντίθεσης Βορρά-Νότου, οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες επιμένουν σε "αναπτυξιακές" προτεραιότητες παρά τις αντίθετες επιθυμίες των αναπτυγμένων κρατών.

Τα παραπάνω αποτελούν βασικές εκφάνσεις του θέματος της προστασίας οικοτόπων και ειδών στην διεθνή του διάσταση η οποία προσθέτει συχνά ανυπέρβλητες δυσκολίες, ακόμη και στην επίλυση σχετικά απλών περιβαλλοντικών προβλημάτων. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως δεν έχουν γίνει σημαντικές προόδοι σε επίπεδο θεσμών και ρυθμίσεων με διάχυτες μάλιστα ευνοικές επιπτώσεις στο σύνολο των διεθνών σχέσεων.[142]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Υπάρχουν πράγματι κάποιες οριακές τάσεις αμφισβήτησης για την ορθότητα αλλά και τη χρησιμότητα των όρων "περιβάλλον", "υποβάθμιση" κ.λ.π. Η κριτική τους επικεντρώνεται π.χ. στο περιεχόμενο και στα στοιχεία που ο εκάστοτε ορισμός χρησιμοποιεί ή επίσης στην "επιστημονική" ορθότητα των όρων και ορίων που τίθενται με σκοπό τον προσδιορισμό της υπάρχουσας υποβάθμισης. Οι αμφισβητήσεις αυτές καλύπτουν όλο το φάσμα απόψεων που μπορεί να προέρχονται από μελετητές αλλά και από κράτη. Πάντως πρέπει να σημειωθεί ότι τέτοιες θέσεις μερικές φορές χρησιμοποιούνται σαν άλλοθι για υπάρχουσα ή μελετώμενη υποβάθμιση μέσα από αναπτυξιακά προγράμματα. Γι'αυτό, τέτοιες αμφισβητήσεις θεωρούνται ακραίες και επικίνδυνες παρά την κάποια θεωρητική χρησιμότητά τους. Βλ. και Barros J. and D. Johnston (1974), p.3, Σαμιώτης,Γ. και Γ.Τσάλτας (1990), σ.σ. 29-52

2. Υπάρχει η τάση να υποβαθμίζεται η σοβαρότητα της περιβαλλοντικής κρίσης με το επιχείρημα ότι πρόκειται για υπερβολική κριτική ενταγμένη στο γενικότερο πλαίσιο μιας αδικαιολόγητης "κρισιολογίας". Έτσι η περιβαλλοντική υποβάθμιση παρουσιάζεται σαν μια επί μέρους παράμετρος που οι αρνητικές της επιπτώσεις θα ξεπεραστούν μέσα από μερικές διορθωτικές κινήσεις και αλλαγές. Η άποψη αυτή αγνοεί την υφαιρικότητα και παγκοσμιότητα του προβλήματος καθώς και ορισμένες νομοτέλειες, ιδιότητες και λειτουργίες των φυσικών οικοσυστημάτων που έχουν σχέση κύρια με την μοναδικότητα και το αναντικατάστατό τους σαν περιβαλλοντικά αγαθά.

3. Χαρακτηριστικά μάλιστα ο Maurice Strong έχει πεί ότι: "The environment is the most international of all the great issues facing the world today". Επίσης βλ. Strong,M.(1972), p.p. 3-6, και Στοάγκ,Μ.(1973), σ.σ.137-139.

4. Μέχρι πρόσφατα, οι οικολογικές μεταβολές είχαν κύρια φυσική ή ανθρωπογενή προέλευση (επίσης συναντάται αντί του ορθότερου, όπως νομίζουμε, όρου "ανθρωπογενής" ο όρος "τεχνολογικός": Βλ. Α.Σακελλαρόπουλος,Α. (1982) σ.229.). Σήμερα η ραγδαία και εκτεταμένη ανθρωπογενής παρέμβαση στα φυσικά οικοσυστήματα, δρώντας παράλληλα με φυσικές αιτίες, δημιούργησε και μια τρίτη κατηγορία οικολογικών μεταβολών μικτής φύσης στην οποία μετέχουν και ο φυσικός και ο ανθρωπογενής παράγοντας. Έτσι, π.χ. στο Sahel της Αφρικής εμφανίζεται τις τελευταίες δεκαετίες, περιοδικά, οξύτατη ξηρασία. Το φαινόμενο αυτό που οδηγεί σε εκτεταμένη ερημοποίηση παραγωγικών εκτάσεων θεωρείται αποτέλεσμα

αποψίλωσης, υπερβόσκησης, αποξήρανσης υγροτόπων άντλησης υπόγειων υδάτινων πόρων πέρα από τα ανεκτά όρια κ.λ.π. σε συνδυασμό με τις ιδιότυπες εδαφοκλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στο γεωγραφικό χώρο που οριοθετείται νότια από τις παρυφές της Σαχάρας. Και βέβαια οι βαθύτερες αιτίες βρίσκονται στην κοινωνικοοικονομική αποδιοργάνωση του παραδοσιακού τρόπου ζωής μέσα από την αποικιοκρατία και ένταξη στη σύγχρονη παγκόσμια αγορά αλλά και στην έντονη πολιτική αντιπαράθεση σε φυλετικό επίπεδο των κρατών της περιοχής του Sahel. Βλ. Μοϋινός,Μ. (1986), σ.σ.15-54 και ειδικότερα σε UNEP (1984 α) και (1984β).

5. Με κριτήριο την χρονική εμφάνιση αλλά και ποιοτική υφή μπορούμε να πούμε ότι προϋπήρξαν δύο άλλες γενιές περιβαλλοντικών προβλημάτων με αντίστοιχες διεθνείς συσκέψεις και θεσμούς επίλυσής τους. Η πρώτη γενιά αφορά την υποβάθμιση της άγριας πανίδας (χερσαίας και υδρόβιας) και των γλυκών νερών (ποταμοί, λίμνες). Η δεύτερη έχει σχέση με την μετεξέλιξη των προηγούμενων προβλημάτων αλλά και με νέα όπως ρύπανση θάλασσας, υποβάθμιση άγριας χλωρίδας κ.λ.π.

6. Σε μιά πρώτη επιγραμματική προσέγγιση ένα οικολογικό πρόβλημα μπορεί να θεωρηθεί διεθνές όταν στην ποσέλευση, επιπτώσεις ή επίλυσή του εμπλέκονται περισσότερα από ένα κράτη.

7. Για τον όρο αυτό βλ.παρακάτω και ειδικότερα σε IUCN - UNEP - WWF (1980) παραγρ. 18.

8. Η αδυναμία, ανικανότητα αλλά και απροθυμία των κρατών αντισταθμίζεται σε σημαντικό βαθμό από την έντονη δραστηριότητα της μη κυβερνητικής οργάνωσης (εθνικής και διεθνούς) που όμως δεν παύει να έχει κάποια όρια. Το θέμα θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω. Ενδεικτικά πάντως βλ. σε Lowe, P. and J.Goyder (1983) και Willets, P. (1982)

9. Την θέση του θύματος κατέχουν κύρια αναπτυσσόμενες χώρες σαν αποδέκτες τοξικών αποβλήτων, ραδιενεργού ρύπανσης κ.λ.π. Παρόμοιες όμως περιπτώσεις διαπιστώνονται και στις αναπτυγμένες χώρες όπως η όξινη βροχή, η διασυνοριακή ατμοσφαιρική ρύπανση και το πρόβλημα της συστηματικής ρύπανσης των γλυκών νερών από τα κράτη της "άνω ροής" σε βάρος αυτών της"κάτω". Για τα θέματα αυτά βλ. παρακάτω. Ειδικότερα για τους όρους "κράτος ανω ή κάτω ροής" βλ. Ροζάκης, Χ. (1980), σ.20.

10. Ο όρος "φυσικό περιβάλλον" αποτελεί μέρος της γενικότερης κατηγορίας "περιβάλλον" η οποία και έχει μεταγραφεί-πολιτογραφηθεί στον νομικό χώρο με σκοπό την κάλυψη των νέων σύγχρονων νομοπαραγωγικών αναγκών αλλά και την εφαρμογή η θεωρητική ενασχόληση

αναφορικά με το δίκαιο που σαν αντικείμενο και σκοπό έχει την το περιβάλλον και την προστασία του. Δηλαδή, οι νομικοί αυτοί ορισμοί προέρχονταν συνήθως από άλλο επιστημονικό κλάδο ή είναι διεπιστημονικό δημιούργημα προσαρμοσμένο στις αναγκαιότητες και σκοπιμότητες ενός νομικού κειμένου και μιας αντίστοιχης επιστήμης. Βλ. σχετικά και Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1990) σ.σ. 29-52, Ρώτης Ν.(1982) σ.121, Ρώτης, Β (1984) σ.9, Πορτόλου-Μιχαήλ,Α. (1978α) σ.271, Jackson, Β. (1985). Το πρόβλημα της διατύπωσης ορισμών σε νομικό επίπεδο παρουσιάζει και τα γνωστά προβλήματα που συνδέονται με την διατύπωση ενός ακριβούς ορισμού για κάθε επιστήμη και την τελική τους χρησιμότητα (αδυναμία επαρκούς αφαιρετικής διαδικασίας, ταυτολογία, εμπειρισμός, αυθαιρεσία κ.λ.π) Βλ. και Οικονομίδης, Κ.(1987) σ.3. Μάλιστα στο θέμα των ορισμών του Δικαίου του Περιβάλλοντος, εσωτερικού ή διεθνούς (για τους όρους βλ. παρακάτω) το πρόβλημα οξύνεται επειδή τις περισσότερες φορές έχουμε μεταφορά ορισμών από άλλους επιστημονικούς χώρους. Βλ. και Barros,J. and D.Johnston (1974) p.3 και Νίκας,Δ. (1985)σ. 7ά και 189.

Για τον προσδιορισμό της έννοιας περιβάλλον, την περαιτέρω διάκρισή του σε φυσικό και ανθρωπογενές καθώς και σχετικές απόψεις για τα συναφή προβλήματα που αναφύονται βλ. μεταξύ άλλων Σαμιώτης, Γ. και Γ.Τσάλτας (1990) σ.σ29-52, Τάχος, Α. (1987α), σ.15. Πορτόλου-Μιχαήλ,Α. (1978α) σ.279, Καράκωστας,Γ. (1986) σ.14, Σιούτη, Γ (1985) σ.18, Αργυριάδης, Α. (1976) σ.554, Allaby, M. (1983) p.183, και Τάχος, Α. (1978β).

11. Η ηλικία της γής υπολογίζεται γύρω στα 4,5 - 4,6 δισεκατομμύρια χρόνια από τα οποία ζωή διαπιστώνεται να υπάρχει περίπου στα τελευταία 3,5 δισ. Ο Homo sapiens εμφανίζεται σχετικά πρόσφατα δηλ. κατά τη διάρκεια της Πλειστοκαίνου γεωλογικής περιόδου που άρχισε πριν 1-1 1/2 εκατομ. χρόνια και τελείωσε πριν 10.000 χρόνια περίπου Βλ. μεταξύ άλλων Regenstein, L. (1985) p.118, και Versteeg,H. (1984) p.267. Το βιοτικό και αβιοτικό περιβάλλον αποτελούν δυό ειδικότερες υποδιαιρέσεις του φυσικού ή υπό στενή έννοια περιβάλλοντος (σε αντιδιαστολή με το υπό ευρεία έννοια περιβάλλον Βλ. Βουγιούκας,Κ.(1979), σ.981).

Το βιοτικό περιβάλλον περιλαμβάνει την υπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, συμπεριλαμβανομένων και των μικροοργανισμών (είδη χερσαία, υδρόβια ή εναέρια). Το αβιοτικό περιβάλλον περιλαμβάνει την ξηρά, το υδάτινο στοιχείο, τον αέρα καθώς και διάφορα άλλα στοιχεία όπως ηλιακή ενέργεια και άλλους παρόμοιους παράγοντες που συμβάλλουν και διαμορφώνουν την υπάρχουσα οικολογική

ισορροπία (κλίμα κ.λ.π). Για τα θέματα αυτά βλ. και Τάχος, Α. (1983) σ.12, Τάχος,Α.(1987α),σ.87, Μαστροχραμβάκη, Α. (1975) σ.5, Gilpin,A. (1976) p.1 & 17. Ο τελευταίος θεωρεί σαν βιοτικό (biotic) οτιδήποτε "relating to life and living systems, rather than the physical and chemical characteristics of an enviroment", ενώ σαν αβιοτικό (abiotic) οτιδήποτε "non biological; thus ... a physical or chemical feature of an ecosystem".
Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι στη νομική βιβλιογραφία το φυσικό περιβάλλον ταυτίζεται με τον όρο βιόσφαιρα ή οικόσφαιρα. Βλ. π.χ Fawcett, C. (1971) p. 524, Μαστροχραμβάκη, Α. (1975), σ.5 και Τάχος Α. (1987α), σ.14. Επιγραμματικά η βιόσφαιρα ή οικόσφαιρα θα μπορούσενα ορισθεί σαν "the thin global shell of all living matter". Βλ. Fawcett,C (1971) p.524.

12. Βλ. μεταξύ άλλων Ρώτης, Β. (1984), σ.9 και Τάχος,Α. (1983), σ.12.

13. Βλ. και Myers,N. (1980), Simon, J. (1986) σ. 60.

14. Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ. 172.

15. Για την δημιουργία και εξέλιξη του πλανήτη και των ειδών του υπάρχουν διάφορες θεωρίες από τον χώρο των θρησκειών, της φιλοσοφίας ή των φυσικων επιστημών. Κρατούσα φαίνεται να είναι η θεωρία του Charles Darwin (the Origin of Species 1859) με άξονα την εξέλιξη των ειδών μέσα από την διδικασία της φυσικής επιλογής. Μέχρι σήμερα η Δαρβινκή θεωρία παρά την κριτική που δέχθηκε φαίνεται δύσκολο να καταριφθεί. Οι σύγχρονες δυνατότητες έρευνας των φυσικών επιστημών για την ιστορία και την προϊστορία του πλανήτη φαίνεται βασικά να ενισχύουν τις απόψεις του Darwin αλλά αποκαλύπτουν και ατέλειες. Βλέπε και The Guardian (1986) p.20, Gould,S. (1978), Κριμπάς, Κ. (1986), Gilson, E. (1986).

16. Είναι χαρακτηριστική η διαφορά μεταξύ φυσικής ροής των υδροχοανθράκων από το βυθό της Β.θάλασσας και της ανθρωποχενούς θαλάσσιας ρυπανσης από υδροχονάνθρακες (ατυχήματα σε τάνκερς, offshore άντληση πετρελαίου, κ.λ.π). Στην πρώτη περίπτωση έχουμε τροφικό εμπλουτισμό που συμβάλλει στην εξαιρετική παραχωγικότητα της Β.θάλασσας σε αλιεύματα, ενώ στην δεύτερη σοβαρές καταστροφές σε όλο το φάσμα της υδρόβιας ζωής. Για τα θέματα αυτά βλ. Ευτυχίδης,Γ (1985) σ.19 αλλά και παρακάτω.

17. Πάντως υπάρχει και η αντίθετη άποψη πως, ακόμη και σε πρωιμη περίοδο, ο άνθρωπος είχε απιδοθεί σε μεχάλης κλίμακας επεμβάσεις με αποτέλεσμα την εξαφά-

νιση π.χ. 200 ειδών μεγάλων θηλαστικών πριν 10.000 - 15.000 χρόνια. Μάλιστα επίκεντρο θεωρείται η Β.Αμερική στην Πλειστόκαινο περίοδο όπου η υπερεκμετάλλευση των ειδών από τη θήρα προκάλεσε σοβαρά προβλήματα με αποτέλεσμα η εμπειρία αυτή να καλλιεργήσει στους Ινδιάνους της Β.Αμερικής, αργότερα, μια εκπληκτική οικολογική συνείδηση. Βλ. Σαμουελ,Π. (1973), σ.106 και 272 και Regenstein,L. (1985), p.119.

18. "Αγροτική επανάσταση" σύμφωνα με τον Σάμουελ, Π. (1973), σ. 106.

19. Βλ. Χαμηλάκης, Γ. (1988), σ. 54, Σαμουελ, Π. (1973), σ.106, Regenstein,L. (1985), p.118.

20. Οι αιτίες της αυτονόμησης και διαφοροποίησης του ανθρώπου από τα υπόλοιπα έμβια όντα, όσο κι'αν φαίνονται προφανείς (π.χ. λογική, γλώσσα κ.λ.π.) δεν είναι τόσο αυτονόητες και αποτελούν πεδίο διαλόγου και διαμάχης στην βιολογία, φιλοσοφία, σημειολογία - γλωσσολογία. Για τα διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα όσον αφορά την φύση του ανθρώπου βλ. Stone,C. (1972), p.450. Από τα ρεύματα αυτά το πιο ενδιαφέρον είναι αυτό που έχει αναπτυχθεί πρόσφατα και μάλιστα διατρέχει τον χώρο του δικαίου και ασκεί κριτική στην ανθρωποκεντοική σκοπιά όλων των άλλων ρευμάτων. Η άποψη αυτή προσπαθεί να αναδείξει και να υπενθυμίσει πως και άλλα έμβια όντα διαθέτουν "λογική" οξύτατη μνήμη και κώδικες επικοινωνίας καθώς βέβαια και ενδεχόμενο ψυχισμό ανεξερεύνητο (για την ώρα) από την ανθρώπινη επιστήμη (π.χ. αποδημητικά πτηνά, θηλαστικά, μέλισσες κ.λ.π.). Βλ. και Stone, C. (1972), p.479.

21. Ο όρος "οικοσύστημα" επινοήθηκε αρχικά το 1935 από τον Arthur Tansley στο άρθρο του The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms" αντικαθιστώντας τον μέχρι τότε και από το 1887 χρησιμοποιούμενο όρο "μικρόκοσμος" (microcosm). Βλ. Johnston,D. (1981), p. 19 και 55. Σύμφωνα με ο Νόμο 1650/86, αρθρ.2, παρ.6. "Οικοσύστημα" είναι "κάθε σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που δρούν σε ορισμένο χώρο και βρίσκονται σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους". Ο όρος "οικοσύστημα" αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της επιστήμης της οικολογίας (στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω) τον "δανείστηκαν" όμως και άλλες επιστήμες π.χ. κοινωνιολογία. Στην έρευνά μας βέβαια τον χρησιμοποιουμε με την έννοια του φυσικού οικοσυστήματος (natural ecological system). Βλ.Versteeg,H.(1984) p.275. Επίσης η σύλληψη της συνολικής αλληλεξάρτησης στοιχείων των οικοσυστημάτων καθώς και οικοσυστημάτων μεταξύ τους, σε επίπεδο χήνου οικοσυστήματος, αποτελεί βασικό επιχείρημα για την αναγκαιότητα ύπαρξης και ανά-

πτυξης Διεθνούς Δικαίου ΠεριΒάλλοντος, ενώ έχει αποτελέσει βάση για τη δημιουργία ανάλογων θεωριών σε επίπεδο διεθνών σχέσεων και διεθνούς οργάνωσης (Globalists). Βλ. Archer,C. (1983), p.100

22. Οι σύγχρονες επιστήμες, έχοντας βασική αφετηρία την Ευρώπη, διακρίνονται από ευρωκεντρισμό που τελευταία περιλαμβάνει και ένα δεύτερο κέντρο στην Β. Αμερική. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα όλες οι αναλύσεις να έχουν σαν αυτονόητο σημείο αναφοράς τις αξίες και εξελίξεις του Ευρωπαϊκού χώρου, αγνοώντας (σκόπιμα ή όχι) πως η Ευρώπη, γεωγραφικά αλλά και από άλλες απόψεις, δεν αποτελεί παρά ένα μικρό τμήμα ενός τεράστιου χώρου με άπειρες διαφοροποιησεις και στάδια εξέλιξης. Βλ. και Archer,C. (1983), p.68. Ο τρόπος αυτός αντιμετωπισης και ανάλυσης_ισοπεδώνει και παραμορφώνει την παγκόσμια πραγματικότητα, ειδικά δε στο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος γενικεύει και αποδίδει την ευθύνη της υποβάθμισης σε ολόκληρη την παγκόσμια κοινότητα. Η πραγματικότητα βέβαια είναι τελείως διαφορετική μια και οι ευθύνες ανήκουν κυρίως στην Ευρώπη και στην επεκτατική πρακτική της, οικονομική και πολιτιστική. Ειδικά για τον "πολιτιστικό ιμπεριαλισμό" (Cultural imperialism) βλ. Plano,J. and R.Olton (1982), pp.30-31. Ετσι ακόμα και σήμερα αγνοείται πως υπάρχουν κοινωνίες που ζούν σε τελείως διαφορετικά ιστορικά στάδια και βέβαια σε καμμιά περίπτωση δεν τους παρέχεται η δυνατότητα να αναπαραχθούν και να επιβιώσουν βιολογικά και πολιτιστικά (π.χ. αυτόχθονες κάτοικοι Αμαζονίου, Νησιών Ειρηνικού και Αυστραλίας καθώς και Ινδιάνοι σε ΗΠΑ και Καναδά). Επίσης αποτελεί συχνό φαινόμενο σε διεθνείς διασκέψεις, νομικά κείμενα και αναλύσεις, να αποδίδονται ευθύνες χωρίς διακριση και με τους ίδιους όρους π.χ. σε Ευρωπαίους και Αφρικανούς, πράγμα που, όπως θα δούμε, συμβαίνει και στην απόδοση ευθυνών για την υποβάθμιση υγροτόπων, Βλ. κύρια Μέρος Τρίτο στις διεθνείς διασκέψεις για την προετοιμασία Σύμβασης για την προστασία των υγροτόπων, στο Προοίμιο της Σύμβασης Ραμσάρ κ.λ.π.

23. Ο όρος βιότοπος καθώς και οικότοπος αποτελούν βασικά στοιχεία της οικολογικής επιστήμης με ευρύτατη χρήση σε διεθνή κείμενα προστασίας περιβάλλοντος και ειδικότερα της άγριας ζωής. Στα περισσότερα κείμενα, το περιεχόμενο αυτών των όρων θεωρείται δεδομένο π.χ. "Σύμβαση Βέρνης", Προοίμιο, Αρθρ.1. Σε άλλα όμως προσδιορίζεται σύμφωνα με τις εξειδικευμένες ανάγκες του συγκεκριμένου κειμένου. Π.χ. στη "Σύμβαση Βόννης", Αρθρο 1, παρ.1(j) "Ως 'οικότοπος' νοείται κάθε ζώνη στη περιοχή κατανομής ενος αποδημητικου ειδους που προσφέ-

ρει τους κατάλληλους όρους διαβίωσης του είδους αυτού" (για τις δύο παραπάνω συμβάσεις βλ. Μέρος Τρίτο). Γενικά πάντως σαν οικότοπος (habitat) μπορεί να ορισθεί "[a] dwelling place of a species or community, providing a particular set of environmental conditions", ενώ σαν βιότοπος (biotope) "a habitat which is uniform in its main climatic, soil and biotic conditions". Βλ. Allaby,M. (1977), σ.239 και 66. Σημειώνουμε πως παρά το διαφορετικό περιεχόμενο αυτών των όρων, στην νομική βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται συχνά σαν ταυτόσημες έννοιες ή και αντικαθίστανται από τον όρο οικοσύστημα. Έτσι πολύ συχνά συναντάμε τους όρους Wetland habitat, wetland biotope ή wetland ecosystem με το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο. Επίσης ο όρος habitat συναντιέται και σαν βιοχώρα.-Βλ. Δωρικός,Σ. (1981), σ. 26.

24. Βέβαια και πριν την βιομηχανική επανάσταση δεν έλλειψε το φαινόμενο τοπικών καταστροφικών παρεμβάσεων π.χ. εξαφάνιση θηλαστικών Μεσογείου κύρια λόγω δράσης του νεολιθικού ανθρώπου. Βλ. Δερμιτζάκη, Δ. και Υ. Sondaar (9187), σ.31. Επίσης για παρόμοιες επεμβάσεις στην αρχαία Ελλάδα βλ. Κανελλόπουλος,Α. (1985), σ.133-148.

25. Η ποιότητα της πορείας αυτής και κατά πόσο ήταν εξελικτική και ανοδική αμφισβητείται έντονα σήμερα από ευρείς κύκλους και αυτό όχι μόνο σε σχέση με τις άθλιες περιβαλλοντικές κ.α. συνθήκες του Τρίτου Κόσμου αλλά και σε σχέση με τον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο του οποίου ένα απο τα κυρίαρχα προβλήματα είναι η έλλειψη "ποιότητας ζωής" (για τον όρο αυτό θα αναφερθούμε αναλυτικά παρακάτω βλ. όμως και Σακελλαρόπουλος,Α. (1982), σ.249). Μάλιστα είναι χαρακτηριστική η περίπτωση στις ΗΠΑ όπου η νομοθεσία αλλά και οι θεωρητικοί του δικαίου προσπαθούν να αναβαπτισθούν σε αρχές και στάσεις ζωής απέναντι στο φυσικό περιβάλλον των χηγενών "πρωτόγονων" Αμερικανών (δηλ των Ινδιάνων) τους οποίους αποδεκάτισε (μαζί με το υπόλοιπο φυσικό οικοσύστημα) η μαζική εισβολή των "πολιτισμένων" Ευρωπαίων από τον 16ο αιώνα και μετά. Βλ. Dukelow,G. and R.Zakheim (1972), σ.195.

26. Για τους όρους "μοναδικό και αναντικατάστατο περιβαλλοντικό αγαθό" θα ανφερθούμε εκτενώς παρακάτω, ενδεικτικά όμως βλ. Τάχος,Α. (1987α),σ.31, Αλεξιάδης,Σ. (1981),σ.21, Καράκωστας,Γ.(1986),σ.14 και 23 (ο οποίος μάλιστα χρησιμοποιεί εναλλακτικά και τον όρο "οικολογικό αγαθό") και Μανωλεδάκης,Ι. (1978), σ.σ. 7-44

27. Στην έρευνά μας οι όροι αυτοί, αν δεν δηλώνεται διαφορετικά, αναφέρονται σε οικοτόπους και είδη που δημιουργήθηκαν χωρίς την ανθρώπινη παρέμβαση και που αναπαράγονται και εξελίσσονται σε φυσική κατάσταση,

δηλαδή όταν οι διαδικασίες αυτές δεν εξαστώνται και δεν ελέγχονται από τον άνθρωπο. Βέβαια η σύγχρονη γεωγραφική εξάπλωση του ανθρώπου αλλά και η ευρύτατη παρέμβασή του σε φυσικό περιβάλλον καθιστά τα πάρα πάνω όρια δυσδιάκριτα και ευμετάβλητα. Π.χ. στην Ευρώπη και Β. Αμερική αναπαράγονται τεχνητά είδη της άγριας πανίδας (κύρια πτηνά και θηλαστικά) τα οποία στην συνέχεια απελευθερώνονται είτε σε δημόσιες εκτάσεις ή κύρια σε ιδιωτικές φάρμες για θήρα. Πολλά επιβιώνουν, αναπαραγόμενα μάλιστα με άτομα γνήσιας άγριας προέλευσης και αποκτούν παρόμοιες ιδιότητες. Για την δυσκολία διάκρισης μεταξύ φυσικού πρωτογενούς (παρθένου) περιβάλλοντος και τεχνητού βλ. Πορτόλου-Μιχαήλ,Α. (1978α), σ.σ.273-274. Επίσης για την ανάλογη διάκριση δάσους και χώρου πρασίνου βλ. Πορτόλου-Μιχαήλ,Α. (1978β), σ.σ. 666-671. Διάφορα διεθνή ή εσωτερικά νομικά κείμενα επιχειρούν να επιλύσουν το πρόβλημα των παραπάνω διακρίσεων, ενώ άλλα σιωπούν και αφίνουν το θέμα στον εκάστοτε εφαρμοστή, μελετητή και ερμηνευτή του δικαίου. Έτσι π.χ. η Οδηγία 79/409/EEC για την διατήρηση των άγριων πτηνών στο Αρθρο 1 αναφέρεται σε "all species of naturally occuring birds in the wild state in the European territory" (για την οδηγία αυτή βλ. Μέρος Τρίτο). Επίσης στο "σχέδιο θεσμικού νόμου για το περιβάλλον" του 1983, Αρθρο 2, είχαν περιληφθεί ορισμοί για χλωρίδα και πανίδα που όμως απαλείφθηκαν από το τελικό κείμενο επειδή ήταν μια γενική μεταφορά των αιτιολογικών ορισμών και δεν ανταποκρίνονταν στις αναγκαιότητες του νόμου που στη συγκεκριμένη περίπτωση σκόπευε κύρια στη προστασία της χλωρίδας και πανίδας σε φυσική (άγρια) κατάσταση. Βλ. και Νίκας,Δ. (1985), σ.77 και 273. Έτσι στο τελικό κείμενο (Ν.1650/86), Κεφ. Δ: Προστασία της Φύσης και του Τοπίου, απλά αναφέρονται οι όροι αυτοφυής χλωρίδα και άγρια πανίδα χωρίς επεξήγηση (Αρθρο 20: Προστασία και διατήρηση των ειδών της αυτο- φυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας. παρ.1: "Τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας προστα- τεύονται και διατηρούνται μαζί με τη βιοκοινότητα και το βιότοπο ή οικότοπό τους, ως βιογενετικά αποθέματα και ως συστατικά στοιχεία των οικοσυστημάτων").

Τέλος διευκρινίζουμε πως συχνά αντί για τους όρους "οικότοποι και είδη σε φυσική κατάσταση" θα χρησιμοποιούμε και τον όρο άγρια ζωή που συναντάται πολύ συχνά στην Ελληνική βιβλιογραφία. Ομως ο όρος άγρια ζωή δεν πρέπει να ταυτίζεται με την κατά λέξη μετάφραση του όρου wildlife που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην Αγγλο- σαξωνική βιβλιογραφία και στο

αντίστοιχο δίκαιο με συχνά διαφοροποιημένο περιεχόμενο (για εκτενή αναφορά και ερμηνεία του όρου wildlife, ειδικότερα σε σχέση με το Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος βλ. παρακάτω στο ίδιο Μέρος).

28. Υπάρχει ένας μακρύς κατάλογος ειδών που εξαφανίστηκαν σαν αποτέλεσμα της ανθρώπινης εκμετάλλευσης άμεσα των ίδιων των ειδών ή των οικοτόπων τους. Ανάμεσα σ'αυτά και σχετικά πρόσφατα, περιλαμβάνονται τα Quagga, Steller's sea cow, West Indian monk seal, the great auk, Flakland wolf, sea mink και αρκετές χελώνες των Γκαλαπάγκος και του Ινδικού Ωκεανού. Βλ. Inskipp, T. and S.Wells (1979), p.3.

29. Με τον όρο αυτό εννοούμε κάθε λήψη και εκμετάλλευση ειδών της άγριας ζωής ή παραγώγων τους. Ο αντίστοιχος Αγγλοσαξωνικός όρος που χρησιμοποιείται ευρύτατα σε νομικά κείμενα και την αντίστοιχη βιβλιογραφία είναι "taking". Για την περαιτέρω εξειδίκευση του όρου βλ. παρακάτω.

30. Ο όρος αυτός έχει ευρύ περιεχόμενο και χρησιμοποιείται συχνότατα στην Ελληνική περιβαλλοντική βιβλιογραφία. Αντίθετα ο αντίστοιχος Αγγλοσαξωνικός όρος "degradation" χρησιμοποιείται σπάνια μια και υπάρχει προτίμηση στον όρο "pollution". Στους Barros,J. and D.Jonnston (1974), p.3, χρησιμοποιείται και ο όρος "impairment".
Ο Ν.1650/1986 σαν υποβάθμιση ορίζει την "πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες". Παρατηρούμε λοιπόν ότι, με τον ορο αυτό καλύπτεται κάθε μορφή περιβαλλοντικής προσβολής και βέβαια οι δύο σημαντικότερες που είναι η ρύπανση και η μόλυνση.. Για εκτενέστερη ανάλυση βλ. και Τάχος, Α. (1987α), σ.σ. 16-19, ενώ για τους όρους ρύπανση, μόλυνση και pollution βλ. παρακάτω.

31. Συνήθως τα δύο αυτά επίπεδα επέμβασης χαρακτηρίζονται αντίστοιχα σα άμεσος και έμμεσος τρόπος εξαφάνισης ειδών με κριτήριο την πρόθεση και όχι το τελικό αποτέλεσμα. Π.χ. βλ. Fawcett,C. (1971), p.p. 524-532 και Versteeg,H. (1984), p.p. 267-279. Η διάκριση βέβαια αυτή είναι αρκετά τεχνητή σε μια οικοσυστημική προσέγγιση του προβλήματος. Π.χ. τελικά δεν υπάρχει διαφορά αν το τελευταίο ζεύγος λευκού ρινόκερου φονευθεί άμεσα από ανθρώπινο χέρι ή εξαφανιστεί μετά από ολοκληρωτική καταστροφή του τελευταίου του βιοτόπου για γεωργική γή και κτηνοτροφική εκμετάλλευση.

32. Τόσο εδώ όσο και στους οικοτόπους η ανάλυση θα περιορισθεί κύρια σε είδη εκτός πτηνών και εξειδικευμένων οικοτόπων τους όπως οι υχρότοποι. Τα αντικείμενα αυτά θα αναλυθούν σε ιδιαίτερο τμήμα παρακάτω. Πάντως χια μια πρώτη προσέχχιση του προβλήματος της προστασίας των ειδών από την άποψη του Διεθνούς Δικαίου βλ. Klemm,C. (1982), p.117.

33. Η έννοια των φυσικών πόρων αναπτύχθηκε στα πλαίσια οικονομιών με επίκεντρο την λειτουργία του εμπορίου και είναι άχνωστη σε κοινωνίες που βασίζονται στην ανταλλακτική διαδικασία. Σαν φυσικούς πόρους ο Ν. 1650/1986, Αρθρ. 2, παρ. 10 ορίζει "κάθε στοιχείο του περιβάλλοντος που χρησιμοποιείται ή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον άνθρωπο χια την ικανοποίηση των αναχκών του και αποτελεί αξία χια το κοινωνικό σύνολο". Προφανώς λοιπόν το περιεχόμενο του όρου είναι αρκετά ρευστό μια και καθορίζεται από την εκάστοτε (ιστορικά προσδιορισμένη) εξυπηρέτηση ανθρώπινων αναχκών που βέβαια και αυτές ιστορικά διαφέρουν. Επίσης ο όρος είναι αρκετά ανθρωποκεντρικός μια και προσδιορίζεται σε αναφορά με τον άνθρωπο και τις ανάχκες του. Στα πλαίσια αυτά λοιπόν η άχρια ζωή, σε διαφορετικό βαθμό και κατά περιόδους, αποτέλεσε και αποτελεί φυσικό πόρο. Δηλαδή, οι εκάστοτε φυσικοί πόροι αποτελούν μέρος της συνολικής φύσης ή του φυσικού περιβάλλοντος. Γι'αυτό π.χ. στον τίτλο της διεθνούς οργάνωσης IUCN (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) χίνεται διακριση μεταξύ "φύσης" και "φυσικών πόρων". Για τα παραπάνω βλ. Κανελλόπουλος,Α. (1985), σ.σ. 103--106, Altvater,E. (1988), σ.σ. 48-60. και Spoehr,A. (1967) p.p. 93-101.

34. Για την οικονομική αξία της άχριας ζωής σε επίπεδο διατροφής και βιοποριαμού στον αναπτυχμένο και αναπτυσσόμενο κόσμο βλ. Prescott - Allen, R. and C. (1982).

35. Με τον όρο αυτό επιχραμματικά εννοούμε κοινωνίες με λίχη ή ανύπαρκτη επίδραση από ευρωκεντρικές δυτικές αξίες και πολιτισμό, με βασικό τους χαρακτηριστικό την αρμονική σχέση με το φυσικό περιβάλλον.

36. Συνήθως η ορολοχία-ονοματολοχία χια την άχρια ζωή θα παρατίθεται στην Αχχλική ή Λατινική ή και συχχρόνως, ανάλοχα με την πληρότητα των πηχών. Αυτό χιατί πολλοί όροι είναι αμετάφραστοι ή υπάρχουν προβλήματα απόδοσης ακόμη και μεταξύ ειδικών. Μάλιστα σε ορισμένα είδη όπως πτηνά υπάρχουν σοβαρές διαφωνίες μετάφρασης αλλά και ταξινόμησης. Βλ. π.χ. και Peterson, R.et al. (1981), σ.30-31. Αλλωστε η ίδια πρακτική ακολουθείται και στην επίσημη μετάφραση διεθνών κειμένων

για την εφαρμογή τους στην Ελληνική έννομη τάξη. Βλ. π.χ. επίσημη μετάφραση των Συμβάσεων Βόννης και Βέρνης σε Μέρος Τρίτο.

37. Επρόκειτο για πτηνό μεγάλων διαστάσεων χωρίς δυνατότητα πτήσης των Νησιών του Β. Ατλαντικού. Βλ. παρακάτω καθώς και Regenstein,L. (1985), p. 120.

38. Βλ. Johnston,D. (1981), p.74 και Regenstein, L. (1985), p.p.12--121.

39. Fawcett,C. (1971), p.524.

40. Για τα παραπάνω συνολικά βλ. Fawcett, C. (1971), p. 525, Regenstein,L. (1985), p.p. 119-132. Διάλογος (1988), σ.36-42, Γκρήφαν,Μ. (επιμ.) (1986) και Blunden,J. (1988).

41. Βλ. Fawcett,C. (1971), p.526. Για ειδικότερα στοιχεία-σε σχέση με το διεθνές εμπόριο παρόμοιων ειδών βλ. Inskipp,T. and S.Wells (1979) και UNEP (1989).

42. Υπάρχουν πέντε είδη ρινόκερου από τα οποία δύο ζούν στην Αφρική και τρία στην Ασία. Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι η κατάσταση των δεύτερων. Βλ. σχετικά Jackson,P. (1984), p.p.40-41.

43. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως οι αγοραστές των παραπάνω αντικειμένων πληρώνουν για ένα μαχαίρι και 40.000 δολλάρια, ενώ τα 100 γραμμάρια του Αφρικανικού κέρατος κοστολογούνται περίπου 5.000 δολλάρια. Επίσης στην Απω Ανατολή το Ασιατικό κέρας φθάνει και τα 13.000 δολλάρια το γραμμάριο. Βλ. Μιχελής,Μ. (1988), σ.σ.32-35 και Inskipp,T and S.Wells (1979), p.1.

44. Για τη σχετική Σύμβαση βλ. ειδικότερα στο Μέρος Τρίτο.

45. Ο Ν.1650/1986, ως οικολογική ισορροπία ορίζει την "σχετικά σταθερή σχέση που διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου ανάμεσα στους παράγοντες και τα στοιχεία του περιβάλλοντος ενός οικοσυστήματος".

46. Ο όρος αυτός συναντιέται συχνά σε εσωτερικές νομοθεσίες και διεθνή κείμενα. Σχετικά πρόσφατα τείνει να απαλειφθεί μετά από μακροχρόνιες προσπάθειες βασισμένες σε πορίσματα της επιστήμης της οικολογίας, όπως θα δούμε και παρακάτω. Η λανθασμένη αυτή αντίληψη για τον ρόλο των επιβλαβών έχει καταλήξει κατά καιρούς σε εκατόμβες με θύμα την άγρια ζωή μέσα από χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, δίωξη από αυτοκίνητα, ελικόπτερα και αεροπλάνα και τελικό φόνο με σύγχρονα πυροβόλα όπλα. Πρόσφατα μάλιστα στην Αυστραλία, με αιτιολογία κύρια την προστασία της κτηνοτροφίας από μεταδοτικές ασθένειες, έχει εξαπολυθεί άγρια δίωξη "επιβλαβών" ειδών σε άγρια κατάσταση (καμήλες, βίσωνες, αγριογούρουνα, καγκουρώ κ.λ.π). Το γεγονός αυτό προκάλεσε διεθνή κινητοποίηση και καταδίκη των Αυστραλών

πολιτικών σαν ενόχων ομαδικών σφαγών της άγριας ζωής από το Διεθνές Δικαστήριο για τα Δικαιώματα των Ζώων που εδρεύει στην Γενεύη και απαρτίζεται από προσωπικότητες 10 χωρών. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1988), τ.42, σ.43.

47. Βλ. Regenstein,L. (1985), p.120 και Fawcett, C. (1971), p.p. 526-527.

48. Βλ. Inskipp,T. and S.Wells (1979), p.3, Boardman,R. (1981), p.13, Regenstein,L. (1985), p.p. 121-122 και Fawcett,C. (1971), p.527.

49. Για την σωτηρία της Μεσογειακής φώκιας υπάρχει παγκόσμια κινητοποίηση με δυσάρεστες συνέπειες για την Ελλάδα η οποία δεν φαίνεται διατεθειμένη ή ικανή να εξασφαλίσει επαρκή προστασία της. Έτσι η Ελλάδα έχει υποστεί κριτική σε Ευρωπαϊκούς οργανισμούς (Συμβούλιο της Ευρώπης, ΕΟΚ), ενώ έχει απειληθεί με τουριστικούς και άλλους αποκλεισμούς από μη κυβερνητικές Ευρωπαικές οργανώσεις.

50. Τέτοιες δυσάρεστες εμπειρίες είχαν συχνά στο παρελθόν οι χώρες της Ευρωπης και της Β. Αμερικής. Συγκεκριμένα, κυρια λόγω ανεπαρκούς επιστημονικής γνώμης, επιδόθηκαν στη συστηματική δίωξη αρπακτικών ειδών με σκοπό την ανάπτυξη άλλων που αποτελούσαν αντικείμενο θήρας. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, εκτός από τα αρπακτικά, μειώθηκαν και οι πληθυσμοί των "ωφέλιμων" ειδών μέσα από την σε πρώτη φάση υπερβολική αύξησή τους που είχε όμως σαν συνέπεια την εξαφάνιση των διατροφικών τους πόρων την αύξηση των ασθενειών κ.λ.π. και άρα την τελική τους μείωση. Η συστηματική δίωξη των "επιβλαβών" έγινε μέσα από κρατικά προγράμματα που συνοδεύονταν μάλιστα από χρηματικές αμοιβές (επικηρύξεις) για τον φόνο διάφορων ειδών.

51. Ryder,R. (1985), p.p. 79-80

52. "ΒΗΜΑ" (17-7-88) σ.36. Διευκρινίζουμε πάντως ότι στους παραπάνω αριθμούς περιλαμβάνονται και πειραματόζωα που δεν προέρχονται από την άγρια πανίδα.

53. Fawcett,C. (1971), p.528.

54. Κατά τον Σάμουελ,Π. (1973),σ.106, είναι πολύ πιθανό εξαφάνιση πολλών ειδών στη Β. Αμερική κατά την Πλειστόκαινο περίοδο να οφείλεται σε τελετές με αντικείμενο είδη της άγριας πανίδας. Επίσης η δράση των Ρωμαίων στην Ευρώπη, Β. Αφρική και Δ. Ασία με σκοπό τη συλλογή ζώων για θηριομαχίες, παραστάσεις κλπ. θεωρείται βασική αιτία εξαφάνισης, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο στους χώρους αυτούς, ειδών όπως ελέφαντες, ιπποπόταμοι, λιοντάρια κ.λ.π. Βλ. Santucci,M. (1973), σ.σ. 153-154.

55. Η θήρα για επιβίωση στα πλαίσια παραδοσιακών

κοινωνιών και η σύγχρονη επαγγελματική θήρα (όπου ακόμα υπάρχει) εντάσσεται στην πρώτη κατηγορία κάοπωσης για βιοπορισμό-διατροφή. Ομως, σημαντική επίπτωση στην άγρια πανίδα έχει και η θήρα σαν σπόρ που φαίνεται οτι προέρχεται από τους αρχαίους Πέρσες, Ασσύριους και Αιγύπτιους και στη συνέχεια, μέσα από την Αρχαία Ελλάδα και τη διάδοσή της στον Ευρωπαϊκό χώρο, αποτελεί σήμερα παγκόσμια μια δημοφιλή ασχολία. Ηδη όμως από την αρχαιότητα, για απλή ανθρώπινη ευχαρίστηση, φονεύθηκαν μαζικά μέλη ειδών της άγρια πανίδας. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως σ'ένα μόνο κυνήγι ένας Ασσυριος ηγεμόνας φόνευσε 450 λιοντάρια, 390 άγρια βόδια, 200 στρουθοκάμηλους και 30 ελέφαντες. Βλ. Reiger,J. (1980), p.p. 128-131. Παρόμοια καταστροφικά σαφάρι αναφέρονται ακόμα και μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα στην Αφρική. Βλ. Boardman,R. (1981), p.p. 143-144. Βέβαια, σε σχέση με τη θήρα και τις διάφορες πλευρές που παρουσιάζει από οικολογική, ηθική κ.λ.π. άποψη, υπάρχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις και τεράστια βιβλιογραφία γύρω από το θέμα αυτό. Στην αντιπαράθεση αυτή, ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες, εμπλέκεται μια σειρά εθνικών και διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών. Σαν κρατούσα, πάντως, ειδικά στα πλαίσια της εθνικής και διεθνούς μη κυβερνητικής οργάνωσης για προστασία περιβάλλοντος, θεωρείται η άποψη πως ορισμένα είδη της άγριας ζωής θεωρούνται σαν ανανεώσιμοι φυσικοί πόροι και μπορούν να γίνουν αντικείμενο κάρπωσης, άρα και θήρας πάνω σε ρυθμισμένη ορθολογική βάση. Η άποψη αυτή θεωρείται η ρεαλιστικότερη και βασίζεται κύρια σε οικολογικά κριτήρια παρακάμπτοντας ηθικά και άλλα ερωτήματα. Βλ. μεταξύ άλλων και Scott,D. (1982), p.14, και Fawcett,C. (1971) p.p. 525-526.

56. Reigenstein,L. (1985), p.123 και Fawcett,C. (1971), p.528.

57. Boardman,R. (1981), p.13 και Regenstein,L. (1985), p.123.

58. Πράγμα που τελικά επιτεύχθηκε, ενώ συγχρόνως η διατάραξη της τροφικής αλυσίδας στο σημείο αυτό συνέβαλε στη σημαντική μείωση μιάς σειράς άλλων ειδών χλωρίδας και πανίδας και ειδικοτερα αρπακτικών, σαρκοφάγων ειδών όπως π.χ. του "plains wolf". Βλ. και Lund,T. (1980).

59. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1988), σ.σ. 32-35.

60. Βλ. Boardman,R. (1981), p.15. Ειδικότερα για τις οικολογικές επιπτώσεις πολεμικών μεθόδων και τη διαχρονική τους εξέλιξη βλ. Σάμουελ,Π. (1973), σ.σ. 205-213.

61. Λεπτομέρειες για το θέμα αυτό για τη τερά-

στια σημασία του βλ. παρακάτω καθώς και στο Μέρος Τρίτο Για σχετική νομολογία βλ. United States v. FMC Corp., 572 Federal Reporter, 2d series, p.p. 902-908 και United States v. Corpin Farm Service, 444 Federal supplement, p.p. 510-540.

62. Βλ. σχετικά Johnston,D. (1981) και Allen R. (1980), p.p. 76-78.

63. Για εξειδικευμένα αριθμητικά κ.λ.π. στοιχεία σχετικά με αυτό το θέμα βλ. στη συνέχεια καθώς και στην αντίστοιχη αναφορά για υγροτόπους. Εδώ θα αναφερθούν κύρια βασικές αιτίες καταστροφής και υποβάθμισης των οικοτόπων. Για μια πρώτη προσέγγιση του θέματος από την άποψη του Διεθνούς Δικαίου βλ. Klemm,C. (1982) p.118, Fawcett,C. (1971) p.p.528-529 και Allen,R. (1980) p.10.

64. Ενδεικτικά βλ. Klemm,C.(1982) p.118, Fawcett C. (1971) p.p. 528-529, και Allen,R. (1980) p.96.

65. Είναι γεγονός πως στα πλαίσια διεθνών προσπαθειών και ρυθμίσεων από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα καταβάλλεται προσπάθεια προστασίας των οικοτόπων. Βέβαια σε πρώτη φάση το πρόβλημα αυτό αγνοείται ή είναι δευτερεύουσας και τριτεύουσας προτεραιότητας. Διαχρονικά όμως υπάρχει μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη όπου από διεθνή κείμενα αποκλειστικά για προστασία ειδών φθάνουμε στη συνέχεια σε αντίστοιχα με ισόρροπη προστασία ειδών - οικοτόπων, ενώ πράσφατα υπάρχουν και συμβάσεις αποκλειστικά για προστασία οικοτόπων. Ανάλογη εξέλιξη σημειώνεται και στα εσωτερικά δίκαια. Για τα παραπάνω βλ. στη συνέχεια της ανάλυσης.

66. Εκτενείς και λεπτομερείς αναφορές μπορούν να αναζητηθούν μεταξύ άλλων σε εργασίες όπως " The Global 2000 Report to the President " , " World Conservation Strategy " κ.λ.π. για τις οποίες θα γίνει αναφορά και παρακάτω.

67. Εχει χαρακτηριστικά λεχθεί ότι " Excluding nuclear war or monumental Acts of God, modern intensive agricultural practices will continue to be the most immediate and significant tnreat to wildlife and landscape ... ". Βλ. Pye-Smith,C. and C.Rose (1984), p.17.

68. Για τα θέματα αυτά βλ. Pye-Smith,C. and C. Rose (1984), p.p.44-47, Boardman,R. (1981), p.15, Hore-Lacy,I. (1982), p.p. 181-184 και Lewis,J. (1982) p.p. 185-190.

69. Οι όροι ρύπανση και μόλυνση έχουν πολιτογραφηθεί συχνά σε διάφορα νομικά κείμενα (εσωτερικά και διεθνή) για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων αναγκών και σκοπιμοτήτων και με τονισμό διαφορετικών στοιχείων κατά περίπτωση. Σύμφωνα με τον Ν.1650/1986, "ρύπανση" είναι "η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους

ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συγκέντρωση ή διάκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του". Επίσης σαν "μόλυνση" ορίζεται "η μορφή ρύπανσης που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή δεικτών που υποδηλώνουν την πιθανότητα παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών". Παρατηρούμε λοιπόν ότι στην Ελληνική γλώσσα υπάρχει διαφοροποίηση περιεχομένου μεταξύ "ρύπανσης" και "μόλυνσης" που έχει ιδιαίτερη σημασία όταν οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται από ειδικούς με σκοπό να αποδώσουν συγκεκριμένο ακριβές νόημα. Συχνότερα όμως οι δύο όροι χρησιμοποιούνται σαν ταυτόσημοι τόσο μεταξύ τους όσο και με τον όρο υποβάθμιση. Για τους όρους ρύπανση και μόλυνση και για σχετικό προβληματισμό βλ. Τάχος, Α. (1987α), σ.σ. 16-18, Σύγχρονα θέματα (1980) σ.σ.15-18, και Κώττης,Γ. (1975), σ.σ.30-31. Στην Αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ευρύτατα ο όρος pollution ο οποίος δεν έχει αντίστοιχο Ελληνικό αλλά μπορεί ορθά να αποδοθεί με τον όρο μόλυνση/ρύπανση. Βλ. Ροζάκης,Χ. (1980), σ.32. Στους Barros,J. and D.Johnston (1974) υπάρχει μια σειρά ορισμών σε σχέση με τη ρύπανση -μόλυνση από τους οποίους ο πιο απλός θεωρεί ότι "Pollution might be defined as any kind of environmental impairment" (p.p.3-8). Επίσης ένας ενδιαφέρων ορισμός της ρύπανσης σε σχέση με το θαλάσσιο περιβάλλον δίνεται από την Νέα Σύμβαση του ΟΗΕ για το Διεθνές Δίκαιο της θάλασσας, αρθρ. 1 (4) : "Pollution of the marine environment means the introduction by man, directly or indirectly, of substances or energy into the marine environment, including estruaries, wich results or is likely to result in such deleterious effects or harm to living resouvres and marine life, hazards to human health hindrance to marine activities, including fishing and other legitimate uses of the sea, impairment of quality for use of sea water and reduction of amenities". Βλ. UN (1983), p.2. Ο ορισμός αυτός και σε σχέση βέβαια με το υπόλοιπο προστατευτικό περιεχόμενο της Σύμβασης είναι σημαντικός για την διατήρηση ειδών και οικοτόπων και μάλιστα για υγροτόπους. Και αυτό γιατί ευρύτατες θαλάσσιες περιοχές που καλύπτονται από την Σύμβαση, χαρακτηρίζονται σαν υγρότοποι από την Σύμβαση Ραμσάρ (βλ. κυρια Μέρος Τρίτο) αλλά και γιατί αναφέρεται ένα χαρακτηριστικό είδος υγρότοπου που είναι η "ευρύτερη" περιοχή των εκβολών - δέλτα ποταμών (estruaries, για τον όρο βλ. στη συνέχεια για είδη

υχροτόπων).

70. Για τον όρο βλ. Βαλκανάς,Γ. (1985), σ.σ.124 -125.

71. Για μια πρώτη προσέγγιση της έννοιας περιβαλλοντική προσβολή βλ. Τάχος,Α. (1987α), σ.σ. 16-18 καθώς επίσης και παρακάτω.

72. Για μια αναλυτική προσέγγιση του προβλήματος της ρύπανσης-μόλυνσης και των επιπτώσεων της βλ. Hodges L. (1973).

73. Υπάρχει ένας εκτενής κατάλογος τέτοιων "μικρών" ή "μεγάλων" περιστατικών, συχνά διεθνούς εμβέλειας, τα οποία συνήθως πλήττουν το υγρό στοιχείο όπως θα δούμε στο σχετικό τμήμα για υγροτόπους.

74. Βλ. Grainger,A. (1982), σ.σ. 191-198.

75. Βλ. Valentine,P. (1982), σ.σ.123-132. Για το πρόβλημα της καταστροφής και προστασίας των τροπικών δασών και της άγριας ζωής τους υπάρχει μια είναι εκτενέστατη βιβλιογραφία που συχνά τα στοιχεία της παρουσιάζουν αντιφάσεις μια και είναι ελλιπής και ασυντόνιστη σε διεθνές επίπεδο η σχετική γνώση. Πληρέστερες εργασίες όπου μπορεί κανείς να αναζητήσει στοιχεία και εκτιμήσεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, είναι η Global 2000 Report to the President σ.σ. 117-132, βλ. στο Council of Environmental Quality (1981), και η WCS των IUCN-UNEP-WWF (9180) par. 16. Επίσης βλ. και ειδικό αφιέρωμα για την άγρια ζωή των τροπικών δασών και τις διεθνείς προσπάθειες για ορθολογική τους διαχείριση στο IUCN (1986).

76. Ειδικότερα για την περίπτωση της όξινης βροχής βλ. παρακάτω στο σχετικό τμήμα για υγρότοπους και πτηνά. Γενικότερα για την όξινη βροχή και μάλιστα από τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου, βλ. Lier,I. (1981) και Rosencranz,A. (1983). Επίσης σε επίπεδο EEC βλ. Environmental Resources Limited (1983).

77. Γενικότερα για τα θέματα αυτά και τις σχετικές διακρατικές ρυθμίσεις βλ. Χατζηκωνσταντίνου, Κ. (1985).

78. Βλ. Κανελλόπουλος,Α. (1985), σ.σ.140-145 και Σάμουελ,Π. (1973), σ.σ.210-211.

79. Βλ. Dotto,L. (1986), Χατζηκωνσταντίνου, Κ. (1985), σ.σ.15-34 και Βαλαβανίδης,Θ. (1986), σ.σ.24-27

80. Βλ. σχετικά Shears,R. and I.Gidley (1986).

81. Βλ. Σάμουελ, Π. (1973), σ. 209 και Φίλης, Γ. (1984), σ.76.

82. Βλ. Μοδινός,Μ.(1987α), σ.σ.49-52 και (1987β) σ.σ.35-38 και Maltby,E. (1986), σ.σ. 89 και 157-166.

83. Scott,D. (1982), p.279.

84. Κανελλόπουλος,Α. (1985), σ.140, 141 και 146.

85. Fawcett,C. (1971), p.531.

86. Βλ. σε σχετική ανάλυση για εξαφάνιση ειδών.

87. IUCN-UNEP-WWF (1980) par.3, Fawcett,C.(1971) p.p.531-532, Allen,R.(1980), p.p.96-97, Σουτίφ,Μ.(1986) σ.σ.35-39.

88. Για το θέμα αυτό βλ. σχετική ανάλυση για υγρότοπους και πτηνά.

89. Βλ. αντιστοιχες παρατηρήσεις για εξαφάνιση ειδών.

90. Εχουν αναφερθεί ήδη περιπτώσεις όπως : βίσωνας (Β.Αμερική), Ευρωπαικό λιοντάρι, πολλά είδη αιλουροειδών, φάλαινες, ιπποπόταμοι, ρινόκεροι φώκιες, κ.λ.π. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στη σχετική ανάλυση για είδη. Επίσης σε σχέση με τα πτηνά όπως θα δούμε παρακάτω, η υποβάθμιση των οικοτόπων αποτελεί κατά περίπτωση την βασικότερη αιτία υποβάθμισης των πληθυσμών τους.

91. Συχνά, η αντιπαράθεση αυτή έχει πάρει τη μορφή άχρειας και "αναίτιας" σφαχής ειδών από ανθρώπους με μοναδικό σκοπό την οριστική εξόντωση κάποιου "ανταγωνιστικού" είδους ή κάποιας μορφής εκδίκηση. Συχνά έχουν αναφερθεί τέτοια φαινόμενα από τις σελίδες του τύπου με θύματα είδη όπως χελώνες, ελέφαντες κ.λ.π.

92. Για το θέμα των διεθνών προσπαθειών της ενημέρωσης και της εξοικείωσης του κοινού με την άχρια ζωή βλ. παρακάτω και ιδιαίτερα στην ανάλυση της Σύμβασης Ραμσάρ.

93. Η ανθρώπινη αυτή συμπεριφορά εύστοχα εκφράζεται με τον όρο οικοκτονία. Ειδικότερα βλ. Κουλουμπής,Θ. και J.Wolfe (1981), σ.626 και Σάμουελ,Π. (1973), σ.210.

94. Βλ. εκτενείς αναλύσεις σε O'Riordan,T.(1981) Pepper,D. (1984) και Sandbach,F. (1980).

95. Εννοούμε κύρια τους νεο-Μαλθουσιανούς.

96. Οι απόψεις αυτές βασικά διατυπώθηκαν στο Βιβλίο του An Essay on the Principle of population (1978).

97. Κύρια από την Μαρξιστική σχολή αλλά και από μέρος της φιλελεύθερης διανόησης. Βλ. Pepper,D. (1984) p.p.91-100. Είναι χαρακτηριστική άλλωστε και η άποψη ενός από τους ηγέτες του Τρίτου Κόσμου, του Μαχάτμα Γκάντι που είχε πεί: "Η γή μπορεί να θρέψει όλους μας, δεν μπορεί όμως να ικανοποιήσει την απληστία μας".

98. Ειδικότερα για την εργασία αυτή βλ. UNEP (1984β), p.p.38-39 και Environmental Policy and Law (1987), p.p. 102-117.

99. Απόψεις για τις παραπάνω εργασίες βλ. στους Μοδινός,Μ. (1988β), Νικολινάκος,Μ. (1982), Σακελλαρό-

πουλος,Μ. (1982) και Sandbach,F. (1978).

100. Οικονομικός Ταχυδρόμος (1987) σ.σ.47-49 και The World Commission of Environment and Development (1987).

101. Για τα στοιχεία αυτά βλ.Council of Environmental....(1981), σ.σ. 37-39, 327-333. Επίσης στην σελ. 331 βλ. ενδιαφέροντα αναλυτικό πίνακα μελλοντικών εξα- φανίσεων.

102. Council of Environmental (1981), σ.331.

103. Βλ. π.χ. σχετικούς πίνακες της Σύμβασης για τη Διατήρηση των Αγρίων Ζώων, Πτηνών και Ψαριών στην Αφρική (Λονδίνο, 19 Μαΐου 1900) καθώς και ανάλυση της Σύμβασης αυτής στο Μέρος Δεύτερο.

104. Βλ. Simon,J, (1986), σ.61.

105. Πράγματι τα τελευταία χρόνια παρατίθενται απόψεις και στοιχεία για το θέμα αυτό που συχνά φαίνονται και σπάνια είναι αντιφατικά. Αυτό συμβαίνει γιατί ο κάθε μελετητής καταλήγει στα συμπεράσμά του χρησιμοποιώντας διάφορες κατηγορίες ζωντανών οργανισμών. Πέρα από αυτό όμως υπάρχει μια ελλιπής γνώση και του συνολικού αριθμού των ειδών που οι ειδικοί το υπολογίζουν από 5 έως 40 εκατ. Βλ. Μοδινός,Μ. (1988α), σ.σ 20-24 και Council of Environmental..(1981), σ.327. Στα πλαίσια αυτά παραθέτουμε π.χ. παραστατικά στοιχεία εξαφανίσεων από Fawcett,C. (1971), σ.521. Σύμφωνα μ'αυτά, στην περίοδο 1-1800 μ.χ. εξαφανίζονταν ένα θηλαστικό ανά 55 χρόνια. Στα προηγούμενα 300 χρόνια άμεσα ή έμεσα ο άνθρωπος κατέστρεψε περισσότερες από 200 μορφές ζωής (πτηνά - θηλαστικά), ενώ τα τελευταία διακόσια χρόνια εξαφάνισε 10 χιλ. έντομα και snails. Τέλος σε τοπικό επίπεδο, στις ΗΠΑ, από το 1820, 40 περίπου πτηνά και θηλαστικά εξαφανίστηκαν, εκ των οποίων τα 18 στον αιώνα μας.

106. Αντιπροσωπευτικό δείγμα αποτελεί άρθρο του Julian L. Simon στο περιοδικό New Scientist. Μάλιστα καταλήγει στο συμπέρασμα πως: "There is no prima-facie case for any expensive policy of safeguarding species without more extensive analysis than has so far been done". Παρόμοιες απόψεις βέβαια θεωρούνται μάλλον ξεπερασμένες και σε σχέση με την ηθική πλευρά του θέματος, δηλαδή τη θέση του ανθρώπου στο φυσικό οικοσύστημα μας σαν απόλυτου ρυθμιστή, αλλά κύρια όσον αφορά τις σύγχρονες επιστημονικές στρατηγικές περιβαλλοντικής προστασίας. Μάλιστα αν ληφθεί υπόψη ότι οι ανθρώπινες γνώσεις σε σχέση με τα διάφορα είδη είναι περιορισμένες (βλ. προηγούμενη υποσημείωση), ενώ ελάχιστα γνωρίζουμε για την δυναμική της συνύπαρξης των ειδών αυτών μέσα στα οικοσυστήματα, τότε ακολουθώντας την άποψη του

J. Simon η πλειοψηφία των ειδών είναι καταδικασμένη σε εξαφάνιση προτού καν ο άνθρωπος γνωρίσει την ύπαρξή τους ή τις ιδιότητες στο σύνολό τους. Βλ. Simon, J. (1986), p.p. 60-63.

107. Συγκεκριμένα πρόκειται για τα Thornback,J. (et al.) (1982), Groombridge,B. (1982), Lucas,G.(et al) (1978), Wells,S.(et al.) (1983), Collins,N.(et al) (1984) και Collar,N.(et al) (1984).

108. Βλ. και Boardman,R. (1981), p.p. 50-62, W.W.F.(1981), IUCN (1984).

109. Τα Red Data Books καλύπτουν ευρύτερους από εθνικούς χώρους. Όμως την τεχνική και τη φιλοσοφία τους έχουν υιοθετήσει διάφορες χώρες στην αντίστοιχη επικράτειά τους δημιουργώντας ανάλογες μελέτες.

110. Βλ. Allen,R. (1980), p.94.

111. Μάλιστα διεθνώς σε επίπεδο καθομιλουμένης γλώσσας αλλά και εξειδικευμένης νομικής, που μπορεί να αφορά τον εθνικό και διεθνή νομοθέτη και ερμηνευτή, η ορολογία των Red Data Books για το status (επικινδυνότητα ή μη) των ειδών έχει καθιερωθεί. Βασικά τα είδη ταξινομούνται σε extinct, endangered, vulnerable και rare. Ειδικότερα για το θέμα αυτό βλ. στο Μέρος Τρίτο την ανάλυση της Σύμβασης για τη Διατήρηση της Άγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων της Ευρώπης (1979). Επίσης για τους ίδιους όρους στο εσωτερικό δίκαιο των ΗΠΑ βλ. Fawcett,C. (1971), p.523 και Versteeg,H. (1984) p.267.

112. Regenstein,L. (1985), p.127.

113. Ο καθηγητής M.Kassas με την θεωρητική του κατασκευή τριών συστημάτων, δηλαδή biosphere, technosphere και sociosphere και με βασικό καταλύτη τον άνθρωπο, δίνει μιά ενδιαφέρουσα άποψη για τη θέση των αξιών κ.λ.π στο σύστημα sociosphere και την δυναμική του σχέση με τα άλλα δύο. Ειδικότερα βλ. Kassas, M. (1987) p.p 119 - 122.

114. Θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν και Ευρωκεντρικές.

115. Πρόκειται για τα κατά καιρούς "επιβλαβή" είδη, όροις που ήδη αναλύθηκε (βλ. εκμετάλλευση ειδών) και θα αναφερθή συχνά παρακάτω.

116. Μετά τη 10ετία του '60 αυτό δεν φαίνεται να ισχύει ή τουλάχιστον θα πρέπει να υποστηρίζεται με πολύ σκεπτικισμό παρόμοια άποψη. Για το θέμα των "Δυτικού" τύπου απόψεων υπάρχει εκτενέστατη βιβλιογραφία, ειδικότερα βλ. Stone, C. (1972), p.p 451-501, Passmore, J. (1980), Paterson, D. and R.Ryder (1979).

117. Βλ. ειδικοτερα Dukelow, G. and R. Zakheim (1972), p.p 195-224 και Spoehr, A. (1967), p.p 93-102.

Βλ. επίσης και Schumacher, E. (1974), σ.σ 44-51.

118. Ο καθηγητής Murphy ο φισβητεί την σημαντικότητα αλλά και την υφή της διάκρισης Ευρωκεντρικών και άλλων απόψεων. Έτσι δεν δέχεται πώς οι Ευρωκεντρικές απόψεις δημιουργούν ένταση στη σχέση ανθρώπου - φυσικού περιβάλλοντος με συνέπεια την υποβάθμιση του τελευταίου. Επίσης δεν δέχεται πώς οι οικολογικές απόψεις των Ινδιάνων της Β. Αμερικής και των Κινέζων οδηγούν σε αρμονική συνύπαρξη τους λαους αυτούς με το περιβάλλον τους. Σαν παράδειγμα φέρνει την έντονη αποδάσωση της Κίνας αλλά και την χρήση πυροβόλων όπλων από τους Ινδιάνους των πεδιάδων για το κυνήγι του βίσωνα. Συμπερασματικά καταλήγει πώς αφού έχουμε αύξηση πληθυσμού και αυξανόμενες ανάγκες, ακολουθεί αντίστοιχη τεχνολογία για να τις ικανοποιήσει και βέβαια υπάρχει κάποιο κόστος για την φύση.

Εκτός από την απλούστευση και την γραμμικότητα σ'ένα τόσο περίπλοκο θέμα αυτών των απόψεων, θεωρούνται ατυχή και τα δύο παραδείγματα. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις όταν και όπου χρησιμοποιήθηκε δυτική τεχνολογία σκόπευε κύρια στην επιβίωση και όχι τον πλουτισμό και την ικανοποίηση επίπλαστων αναγκών. Αναλυτικά για τα παραπάνω βλ. Stone, C. (1972), p.p 489 -501, αλλά και για σύγχρονες απόψεις των Ινδιάνων της Β.Αμερικής βλ. Dommergues, P. (1976), σ.20

119. Βλ. και Dukelow, G. and R.Zakheim, (1972), p.p. 195-224.

120. Είναι χαρακτηριστική η άποψη πώς: " το φαινόμενο της αποικιοκρατίας είναι ένα σφαιρικό φαινόμενο επικυριαρχίας της οποίας όλες οι εκφάνσεις είναι ταυτόχρονα μεμονωμένες αλλά και αλληλοσυμπληρούμενες. Αποικιοκρατια λοιπόν, ίσον επικυριαρχία όχι μόνο νομική και πολιτική αλλά ταυτόχρονα και οικονομική, μορφωτική, θρησκευτική κοινωνική". Βλ. Τσάλτας, Γ.(1986),σ.5. Επίσης στον ίδιο για νεοαποικιοκρατία κύρια σσ. 4-7, 16-21. Η αλλαγή λοιπόν των συγκεκριμένων αξιών σε σχέση με την άγρια ζωή εντάσσεται στον κύκλο του cultural imperialism που ασκήθηκε και ασκείται κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες. (Ο όρος αυτός έχει ήδη αναφερθεί. Βλ. προηγουμένως σε υποκεφάλαιο 3 όπου και σχετική βιβλιογραφία). Ειδικότερα όμως εδώ, με κάποιες επιφυλάξεις, θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε τον όρο "οικολογικός ιμπεριαλισμός" για να καλύψουμε τις συνολικές αιτίες υποβάθμισης του περιβάλλοντος που προέρχονται από τα παραδοσιακά κέντρα (οικονομικά-πολιτικά-πολιτιστικά κ.λ.π) του ανεπτυγμένου Βορρά και τα οποία μέσα από θεσμοποιημένους ή μη τρόπους, άμεσα ή έμμεσα την επιβάλλουν στις χώρες του αναπτυσσόμενου Νότου σαν

"αναπόφευκτη επιλογή". Παρόμοια ορολογία με αποκλει- στικό ή σε μεγάλο μέρος οικολογικής υφής περιεχόμενο υπάρχει αρκετή όπως: "nuclear imperialism", βλ. Alcalay, G. (1987), p.p 107-121, " Οικολογική αποικιοκρατία", βλ. Σακελλαρόπουλος, Α. (1982) σ.256. "Urban imperialism" βλ. Woodgate, M. (1988) p.15 "τοξικός ιμπεριαλισμός", βλ. Η Νέα Οικολογία, (1988) τ.49, σσ. 31-35, "scientific imperialism", βλ. Benavides, F. (1982) p.p 173-180.

121. Βλ. όμως και για κατ'εξαίρεση επεμβάσεις κοινωνιών μη "Δυτικού" τύπου, υποκεφάλαιο 3 προη- γουμένως.

122. Τεχνικά σαν χώρος παράθεσης και ανάπτυξης των αξιών αυτών, παραδοσιακά έχει επιλεγεί το προοίμιο των διεθνών κειμένων (περίπου το ίδιο ισχύει και για κείμενα εσωτερικού δικαίου). Βλ. π.χ Προοίμιο της σύμβασης Ραμσάρ (Μέρος Τρίτο) η οποία παραθέτει αξίες οικολογικές, οικονομικές πολιτιστικές, επιστημονικές, αναψυχής. Επίσης η Σύμβαση της Βόννης, στο Προοίμιο (Μέρος Τρίτο) αναφέρει αξίες όπως περιβαλλοντικές, οικολογικές, γενετικές, αισθητικές, αναψυχής, πολιτι- στικές, εκπαιδευτικές, οικονομικές, κοινωνικές.

123. Αν επιχειρούσαμε να εντοπίσουμε σημαντικές διαφοροποιήσεις, π.χ μεταξύ των χωρών ελεύθερης οικονο- μίας και των πρώην σοσιαλιστικών στην Ευρώπη, σε επίπε- δο αξιών και αντίστοιχης προστασίας για την άγρια ζωή, θα ήταν μάλλον δύσκολο εγχείρημα. Βλ. Βαλαβανίδης, Θ. (1986). Εξάλλου οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Ευρώπης στην διαπραγμάτευση ή δημιουργία και εφαρμογή διεθνών κειμένων για προστασία άγριας ζωής, ποτέ δεν δημιούργησαν εμφανή θέματα πολιτικής φύσης που να υπονοούν ή συνεπάγονται και κάποια διαφορετική κοσμοθεωρία και αντίληψη για το ζήτημα αυτό Βλ. ειδικότερα κυρίως σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Για τα προηγούμενα καθώς και για κάποιες διαφοροποιήσεις στα πλαίσια της perestroika Βλ. Komaroy, B, (1978), Volgyes, I. (1974), Robinson, N. (1988) p.p 224-227 και
Schevardnadse, E. (1990), p.p 20-24.

124. Αν και είναι δύσκολο να καθοριστεί η ακρι- βής συμβολή προϊόντων της άγριας ζωής στον οικονομικό κύκλο, μιά και συνήθως δεν απεικονίζεται σε μεγέθη του Ακαθορίστου Εθνικού Προϊόντος πολλών χωρών, παρ' όλα αυτά υπάρχουν αρκετα στοιχεία. Π.χ στην διατροφή ορισμένων Αφρικανικων χωρών με κρέας (ζωικές πρωτεΐνες) η συμμετοχή από είδη της άγριας ζωής είναι για την Ρουάντα 25%, το Ζαίρ 26,8%, το Κονγκό 16,9% κ.λ.π.(Στοιχεία από F.A.O). Σε επίπεδο εξαγωγών μάλιστα συχνά

τα προϊόντα άγριας ζωής καλύπτουν το σύνολό του. Βλ. ειδικότερα Prescott- Allen, R.and C. (1982) σ. 15.

125. Για τις περιοχές αυτές χρησιμοποιείται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο ευρεία ορολογία. Βλ. ειδικότερα ανάλυση επιμέρους συμβάσεων στη συνέχεια. Επίσης για εσωτερικό δίκαιο βλ. π.χ Ν. 1650/86, δηλαδή τον Ελληνικό Νόμο για την προστασία του Περιβάλλοντος.

126. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Κένυα. Βλ. Boardman, R. (1981), σ.σ 154-159.

127. Βλ. Fawcett, C. (1971), σ. 557.

128. Αυτή η ποιότητα ζωής, οικονομικά, έχει σαν αποτέλεσμα π.χ λιγότερες κοινωνικές ή ιδιωτικές δαπάνες νοσηλείας και αντίστοιχα περισσότερες παραγωγικές ώρες εργασίας. Βλ. και O'Riordan, T. (1981) σ.σ 178-199.

129. Πρόκειται για νέα τεχνολογία, που όμως η αλόγιστη χρήση της ενδέχόμενα δημιουργήσει τεράστια προβλήματα κυρια περιβαλλοντικής και ηθικής υφής. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1989) τ. 52.

130. Πράγματι οι αξίες της κατηγορίας αυτής δεν μπορούν να συνδεθούν εμφανώς με το οικονομικό στοιχείο. Ομως είναι φανερό πώς κινούμενες στη σφαίρα του κοινωνικού έπαιξαν ένα σοβαρότατο ρόλο "νομιμοποίησης" ή μη αξιών, όπως των δύο παραπάνω κατηγοριών, που η οικονομική πλευρά τους είναι αυτονόητη.

131. Π.χ ο Αγιος Φραγκίσκος της Ασίζης, στο περιθώριο της καθολικής εκκλησίας, ανέπτυξε αξιόλογο οικολογικό λόγο και δράση που θα μπορούσαμε να τον παραλληλίσουμε με απόψεις των Ινδιάνων της Β.Αμερικής. Βλ. Morris, B. (1983), σ.σ 83-89 και Passmore, J. (1980), σ. 112.

132. Βλ. ειδικότερα Paterson, D. and R. Ryder (1979) και Midgley, M. (1985) σ.σ 52-62.

133. Η Χριστιανική θρησκεία και γενικά οι θρησκείες έχουν ασκήσει καθοριστικό ρόλο στην περιβαλλοντική υποβάθμιση μέσα από την "νομιμοποίηση" και στήριξη παρόμοιων πρακτικών. Μάλιστα η χριστιανική θρησκεία έχει υποστεί έντονη κριτική με αποτέλεσμα τελευταίως συχνά να υιοθετεί π.χ το ρόλο του ανθρώπου ως κηδεμόνα και σοφού χρήστη της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος. Για το θέμα αυτό βλ. O'Riordan, T. (1981), σ.σ 203-208. Αλλά και στο επίπεδο όλων των μεγάλων θρησκειών υπάρχει κινητικότητα με αποκορύφωμα την Διάσκεψη των πέντε από τις μεγαλύτερες θρησκείες στην Ασίζη από 26-29 Σεπτεμβρίου 1986. Στη σχετική Διακήρυξη διαφαίνεται έντονος οικολογικός προβληματισμός. Βλ. Environmental Policy and Law (1987 a), σ. 16.

134. Βέβαια μιά και η άγρια ζωή σε καμμιά περίπτωση δεν μπορεί να συμμετάσχει ενεργά στην ανθρώπινη

κοινωνική ζωή, τα "δικαιώματα" αυτά, στην υφή και το περιεχόμενο, είναι στενοκαθορισμένα και φυσικά ασκούνται με αντιπρόσωπο. Βλ. Stone, C. (1972) σ.σ 450-501 και Lund, T. (1980).

135. "Κλασσικά" με την έννοια της σταθερής διαχρονικότητας αλλά και μιάς συνήθους και τυποποιημένης χρησιμοποιούμενης αιτίας που είναι κυρίως η διασυνοριακή ρύπανση-μόλυνση. (π.χ ρύπανση λιμνών-ποταμών κ.λ.π).

136. Πρόκειται ειδικότερα για χώρους εκτός εθνικής κυριαρχίας με κοινή πρόσβαση και χρήση για όλη την ανθρωπότητα. Π.χ Ανοιχτή θάλασσα - διεθνής βυθός - υπέδαφος, Ανταρκτική.

137. Το σχήμα αυτό δεν είναι απόλυτο. Π.χ διεθνές πρόβλημα μπορεί να προκύψει και χωρίς η περιβαλλοντική βλάβη να έχει διασυνοριακή εμβέλεια αλλά να αφορά πολίτη διαφορετικής υπηκοότητας. Τα θέματα αυτά θα αναλυθούν ειδικοτερα στη συνέχεια.

138. Π.χ οι οικότοποι και τα είδη απειλούνται από την πλανητικής διάστασης ατμοσφαιρική ρύπανση και το συνεπαγόμενο φαινόμενο του θερμοκηπίου ή την μείωση του όζοντος στην στρατόσφαιρα. Επίσης απειλούνται από τη μικρότερης εμβέλειας όξινη βροχή, από τη συχνή ρύπανση των θαλασσών και των γλυκών νερών αλλά και από τα σοβαρά ατυχήματα που συμβαίνουν με αυξανόμενη κλίμακα στη βιομηχανία (κυρίως χημική-πυρηνική), τις μεταφορές (τάνκερς , κ.λ.π) κ.λ.π

139. Ποιό γνωστή είναι η περίπτωση πλημμύρων σε λεκάνες απορροής με τοαχιές συνέπειες κυρίως για τα κράτη κάτω ροής. Μάλιστα το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται συχνότατα τελευταία και με ιδιαίτερη καταστρεπτικότητα σαν συνέπεια της ευρείας αποδάσωσης και αποξήρανσης υγροτόπων. Βλ. στη συνέχεια του ζώου Μερους.

140. Ειδικότερα για την Ανταρκτική βλ. παρακάτω.

141. Τα περισσότερα από τα θέματα αυτά, αν και σχετικά νέα, έχουν αποκτήσει και τυπική υπόσταση μέσα από διεθνείς συθμίσεις υποχρεωτικού ή μη χαρακτήρα, ή βρίσκονται στο στάδιο της επεξεργασία και του έντονου προβληματισμού που φυσιολογικά θα οδηγήσει σε κάποια μορφή τυποποίησης μέσα από ανάλογες ρυθμίσεις και θεσμούς.

142. Βλ. Lowe, P. and J. Goyder (1983), p.64.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ

1. Το κίνημα για την προστασία του περιβάλλοντος και το Δίκαιο της Αγριας Ζωής (Wildlife Law)

Το δίκαιο είναι ένα κατ'εξοχήν κοινωνικό φαινόμενο και αποτελεί αναπαράσταση ενός συγκεκριμένου συσχετισμού κοινωνικοπολιτικών δυναμεων[1]. Στα πλαίσια αυτά το Δίκαιο του Περιβάλλοντος και ειδικότερα το τμήμα του που αφορά την προστασία της άγριας ζωής, είναι ένα σύνθετο και δυναμικό θεσμικό-ρυθμιστικό οικοδόμημα που εκφράζει και αντικατοπτρίζει ιστορικά προσδιορισμένες στάσεις των κοινωνιων στον τομέα αυτό. Στη δημιουργία και εξέλιξή του[2] καθοριστικό ρόλο άσκησε το περιβαλλοντικό-οικολογικό κίνημα [3], σαν συνισταμένη και αιχμή έκφρασης επί μέρους συντελεστών στη βάση των οποίων το κίνημα αυτό θεμελιώθηκε και αναπτύχθηκε στα σημερινά επίπεδα [4]. Βασικο ρόλο καταλύτη στη δημιουργία του περιβαλλοντικού κινήματος άσκησε η ύπαρξη περιβαλλοντικών προβλημάτων, στο βαθμό που αυτά επηρέαζαν αρνητικά το εκάστοτε παραγωγικό και καταναλωτικό καθεστώς ή στοιχεία της ποιότητας ζωής [5] και βέβαια εφόσον υπήρχε πρόσφορο έδαφος για συλλογική δράση και κινητοποίηση με αίτημα την επίλυση των προβλημάτων αυτών. Επί μέρους συντελεστές της ανάπτυξης του κινήματος για την προστασια του περιβάλλοντος είναι διάφορες φιλοσοφικές,[6] επιστημονικές και οικονομικές[7] απόψεις, όπως αυτές εκφράστηκαν κατά καιρούς, ενώ κυρίαρχο ρόλο κατέχει η επιστήμη της οικολογίας[8].

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να υποστηρίξουμε πως κάποιας μορφής περιβαλλοντικό κίνημα μπορεί να διαπιστωθεί χιλιετηρίδες πριν και αποτελεί την κοινωνική δύναμη που πιέζει την εκάστοτε εξουσία να θεσπίζει μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος και ειδικότερα της άγριας ζωής[9]. Φυσικά δεν μπορούμε στους οικολογικούς προβληματισμούς των περιόδων αυτών να αναζητήσουμε στοιχεία του σύγχρονου περιβαλλοντικού και ειδικότερα του οικολογικού κινηματος. Πρόκειται για τελείως διαφορετικές καταστάσεις.

Το σύγχρονο κίνημα για την προστασία του περιβάλλοντος έχει ρίζες ήδη στον 18ο αιώνα. Είναι κίνημα με σαφώς δυτική προέλευση, που όμως τις τελευταίες 10ετίες ομογενοποιείται παγκόσμια, χωρίς βέβαια να ισοπεδώνονται όλες οι ιδιομορφίες και διαφοροποιήσεις[10]. Βασικός πυρήνας γύρω από τον οποίο οικοδομήθηκε το περι-

βαλλοντικό κινήμα ήταν η προστασία της άγριας ζωής[11]. Αλλωστε μέχρι σήμερα οι οργανώσεις (σε εθνική ή διεθνή κλίμακα) που ασχολούνται με την προστασία της, αποτελούν και την πλειοψηφία[12]. Επίσης πρέπει να αναφερθεί πως το σύγχρονο οικολογικό κίνημα σε όλες τις εκφάνσεις του (π.χ.αντιπυρηνικό) περιέχει και διάσταση που καλύπτει τη μέριμνα για την άγρια ζωή.

Σχηματικά θα μπορούσε να γίνει η εξής χρονική διάκριση στην εξέλιξη του συγχρονου κινήματος για την προστασία του περιβάλλοντος: α) από το 19ο αιώνα μέχρι τη 10ετία του '50 και β) από το 1960 μέχρι σήμερα[13].

α) Από τον 19ο αιωνα μέχρι τη 10ετία του '5ο. Χαρακτήριστικο της πρώτης περιόδου είναι ότι άτομα με περιβαλλοντικές ευαισθησίες και επιστημονικό τους αντικείμενο το περιβάλλον (βιολόγοι, φυσιοδίφες), αλλά και άσχετα απ'αυτό, δημιούργησαν εθνικούς πυρήνες και έστρεψαν την προσοχή τους στην προστασία ειδών (φυτων,ζώων) ή και ολοκλήρων οικοσυστημάτων που κινδύνευαν από εξαφάνιση ή υποβάθμιση. Η κοινωνικοοικονομική σύνθεσή τους δεν μας επιτρέπει να χαρακτηρίσουμε σαν πυρήνες βάσης αυτές τις συλλογικότητες. Πρόκειται για ελίτ και γενικά, εύποροι άτομα[14].

Χώροι ανάπτυξης των κινημάτων αυτών ήταν η Κεντρική Ευρώπη με επίκεντρο την Ελβετία, οι Σκανδιναυικές χώρες, ενώ ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο ρόλος της Μεγ.Βρετανίας και των ΗΠΑ. Η μέριμνα όμως των κινημάτων αυτων είχε ευρύτερη εμβέλεια και κάλυπτε κύρια την Αφρική και την Ασία που συνδέονταν με τις μητροπόλεις μέσα από αποικιακούς δεσμούς και είχαν γίνει αντικείμενο σοβαρής υποβάθμισης με αιτία την υπερεκμετάλλευση της ιδιαίτερα πλούσιας άγριας ζωής τους.

Στα παραπάνω πλαίσια περί τα μέσα του προηγούμενου αιώνα και κύρια στο δεύτερο μισό, διαπιστώνονται δύο σημαντικές εξελίξεις:πρώτον, βασικός στόχος παρέμβασης για την προστασία της άγριας ζωής γίνεται η δημιουργία ή βελτίωση και τροποποίηση υπαρχουσών σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων και δεύτερον, συνειδητοποιείται ότι τα εθνικά αλλά και διεθνή προβλήματα προστασίας, αντιμετωπίζονται αποτελεσματικότερα μέσα από διεθνή συνεργασία και ανάλογο ρυθμιστικό και οργανωτικό καθεστως. Στην περίοδο αυτή μάλιστα το αποικιοκρατικό σύστημα, αλλά και η έλλειψη εξελιγμένης υποδομής στη διακρατική δραση και στους θεσμούς, επιτρέπει σε εθνικές οργανώσεις -κύρια αποικιοκρατικών δυνάμεων- να αναπτύσσουν έντονη διεθνή δράση και παρέμβαση, λειτουργώντος ουσιαστικά σαν διεθνείς μη

κυβερνητικοί οργανισμοί. Η πρακτική αυτή μάλιστα διατηρείται ακομη και σήμερα, ιδιαίτερα από οργανώσεις της Μ.Βρεταννίας που δουν, όπως και στην προηγούμενη περίοδο, σε διάφορες χώρες ανεξάρτητα αν υπήρχε ή όχι αποικιακός δεσμός[16].

Η έντονη κινητικότητα του περιβαλλοντικού κινήματος με στόχο την προστασία της άγριας ζωής στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα διοχετεύτηκε σε μεγάλο βαθμό στο θέμα της προστασίας των πτηνών. Στον τομέα αυτό μάλιστα υπήρξαν θεαματικά αποτελέσματα ρυθμιστικά και θεσμικά, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Ομως αν η περίοδος μέχρι το 1900 ήταν αυτή που τέθηκαν οι πρώτες βάσεις για τα επί μέρους εθνικά κινήματα και έγιναν οι πρωτες επιτυχείς διεθνείς προσπάθειες, από το 19ου μέχρι και τη 10ετία του '50 σημειωθηκε μια ανοδική πορεία με ιδιαίτερη έξαρση στην διεθνοποίηση του κινηματος προστασίας για την άγρια ζωή μέσα και από τη δημιουργία διεθνων μη κυβερνητικών οργανισμών [17]. Η παρέμβαση τους σε μαζικούς χωρους δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόλογη όμως είναι πολύ σημαντικό πως αρχίζει να θεσμοθετείται λιγότερο ή περισσότερο τυπικά η συμμετοχή τους στη δημιουργία και επεξεργασία εθνικών και διεθνων ρυθμίσεων. Και στα δύο αυτά θέματα υπήρξε μια θεαματική άνοδος στην επομενη περίοδο.

β) Περίοδος από 1960 μέχρι σήμερα. Το παραδοσιακό περιβαλλοντικό κίνημα που ξεκίνησε σαν φυσιολατρικό, ρομαντικό, "απολίτικο"[18]και αρκετά εραστιτεχνικό, αλλά στη πορεία μέχρι το 1960 απόκτησε ρεαλισμό, επιστημονικότητα, επαγγελματισμό και "έρπουσα" πολιτικοποίηση, στη 10ετία του '60 και μετά αποκτα μια νέα διάσταση, αυτή της πολιτικοποίησής[19]του. Κάτω από την καταλυτική επίδραση της πολιτικής οικολογίας, αλλά και των οξυμένων σύγχρονων προβλημάτων[20], το περιβαλλοντικο κίνημα μαζικοποιείται και προσδίδει σφαιρικότητα στην προβληματική του, με αποτέλεσμα πληθώρα οργανώσεων που κινούνται από τον τεχνοκρατικό ρεφορμισμό μέχρι τη ριζοσπαστική και βίαιη επαναστατικοτητα[21]. Με τα παραπάνω δεδομένα λοιπόν παρατηρούμε πως το σύγχρονο περιβαλλοντικό κίνημα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο εκφράζεται διττά: α) Από οργανωσεις που δημιουργήθηκαν στη 10ετία του '60 και μετά υιοθέτησαν προβληματική και πρακτικές των δεκαετιών αυτων[22] και β) από οργανώσεις που προϋπήρχαν και εξακολούθησαν τη δραση και με σημαντικές ή ασήμαντες αναπροσαρμογές. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν και θέματα που είχαν τεθεί στα τέλη της προηγουμένης περιοδου (δημιουργία υποδομής με γραφειοκρατία, επαγγελματισμό και επιστημονικότητα), ενώ για τις διεθνούς εμβέλειας οργανωσεις, παρου-

σιάσθηκε σοβαρά το προβλημα της "πολιτικοποίησης", που τέθηκε από δύο πλευρές: πρώτον, από την αύξουσα συμμετοχή των τοτε σοσιαλιστικών κρατών σε θέματα προστασίας άγριας ζωής και, δεύτερον, κύρια, από τις αλλαγές στην παγκόσμια σκηνή που προέκυψαν με τη μαζική συμμετοχή των αναπτυσσόμενων χωρών του Τρίτου Κόσμου στους διεθνείς θεσμούς και την συνεπαγόμενη ένταξη του προβλήματος της προστασίας της άγριας ζωής στα γενικότερα προβλήματα Βορρά-Νότου, ανάπτυξη - υπανάπτυξη[23]. Τα προβλήματα αυτά στο μεγαλύτερο μέρος τους αντιμετωπίσθηκαν με διακριτικότητα, περίσκεψη και αποτελεσματικότητα, δίνοντας νέα ποιότητα και διάσταση στις διεθνείς σχέσεις μη κυβερνητικού επιπέδου[24].

Ένα επίσης ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι το περιβαλλοντικό κίνημα, ιδιαίτερα στην δεύτερη περίοδο, τείνει να μειώσει τα στεγανά κίνησης σε δυο επίπεδα, το εθνικό και το διεθνές[25]. Αυτό επιτεύχθηκε μέσα από σειρά τυπικών ή άτυπων επαφών, παρεμβάσεων, δράσης κλπ. και έχει σαν αποτέλεσμα την ισχυροποίηση εθνικών αντιδράσεων σε περιβαλλοντικά προβλήματα, μέσα από την διεθνοποίηση και την διευρυμένη πίεση αλληλεγγύης[26]. Πρόκειται δηλαδή για έναν περιβαλλοντικό διεθνισμό (environmental international ism) με σαφώς θετικά αποτελέσματα για το περιβάλλον αλλά και τις διεθνείς σχέσεις [27]. Τα θετικά αυτά αποτελέσματα είναι έκδηλα και στον τομέα των δικαιικών ρυθμίσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Ειδικότερα τις τελευταίες δέκα δεκαετίες ένας πυρήνας διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών παρέχει επιστημονική συνδρομή και προτάσεις για ρυθμίσεις εσωτερικού δικαίου. Σε διεθνές επίπεδο μάλιστα ο ρόλος αυτός, που είχε αρχίσει να ενεργοποιείται από τα τέλη της προηγουμένης περιόδου, ενισχύεται σε τέτοιο βαθμό ώστε οι παραπάνω οργανώσεις να προετοιμάζουν και να προτείνουν ολοκληρωμένα διεθνή κείμενα, τα οποία στη συνέχεια υιοθετήθηκαν από τη διεθνή κοινότητα και αποτελούν σήμερα τον βασικό πυρήνα του θετικού Διεθνούς Δικαίου στον τομέα της προστασίας της άγριας ζωής [28]. Πρόκειται δηλαδή για κάποιας μορφής, άτυπο όμως και σε άλλο επίπεδο, ρόλο ανάλογο με αυτόν της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου του ΟΗΕ, που όμως είναι ίσως παραγωγικότερος και αποτελεσματικότερος [29].

2. Από το εσωτερικό στο Διεθνές Δίκαιο της Άγριας Ζωής (International Wildlife Law) [30]

Σε παρωχημένους ιστορικά χρόνους το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος θεωρείται ανύπαρκτο [31], αλλωστε το

ίδιο το οικοδόμημα του Διεθνούς Δικαίου είναι σχετικά πρόσφατο με απαοχές πεοίπου στον 17ο αιώνα [32]. Αντίθετα κανόνες "εσωτεοικου Δικαίου του Πεοιβάλλοντος"συναστών-ται σχετικά συχνά και διαπιστώνονται και σε χραπτές πηχές, χιλιετίες πριν, σε λιχότερο ή πεοισσότερο ελε-λιγμένα δικαιιακά συστήματα. Ομως η ύπαρξη κάποιων "διεθνών" κανόνων διαπιστώνεται ήδη από την αρχαιό-τητα [33]. Στα πλαίσια αυτά είναι ενδιαφέρον να απομονωσουμε ρυθμίσεις που θα μπορούσαν να ενταχθούν στο πρωτόχονο αυτό "διεθνές" Δίκαιο του Περιβάλλοντος ή και της άχρίας ζωής ειδικότερα. Επίσης υπάρχουν και εσωτερικές ρυθμίσεις που αφοσούν πεοιβαλλοντικά θέματα σε σχέση με άλλες κρατικές οντότητες (διακρατικό εμπόριο, πολεμικές επιχειρήσεις).

Στην κατηχορία των εσωτεοικών ρυθμίσεων με διεθνή εμβέλεια του ελληνικού δικαίου, υπάρχουν θεσμοί όπως ο παρακάτω: θέσπιση συστήματος αδειών χια την εισαχωχή - εξαχωχή ξυλείας με σκοπό την προστασία της εχχωριας δασικής χλωρίδας από τις αονητικές επιπτώσεις του διεθνούς εμπορίου [34]. Επίσης η προστασία λατρευτικών χωρών συνέβαλε και στην διατήρηση του φυσικού τους περιβάλλοντος. Σε σχέση με την υποχρέωση προστασίας οικοτόπων και ειδών χια όλους τους Ελληνες, είναι ενδιαφέρουσα η επικάλυψη της νομικής αναχκαιότητας από την θρησκευτική. Συχκεκριμένα χώροι όπως το ιερό άλσος της Αοτέμιδας όπου ο Αχαμέμνονας σκότωσε το ελάφι της θεάς, απολάμβαναν απόλυτη προστασία [35]. Πρόκειται χια μια πρώτη μορφή των συχχρόνων προστατευμένων περιοχων, με ρυθμίσεις που σήμερα προέρχονται από τον εθνικό και διεθνή χώρο. Τέλος αναφέρουμε το θεσμό της απαχόρευσης κάθε χεωρχικής δραστηριότητας πάνω στην ιερή χη του Απόλ-λωνα στους Δελφούς. Η παραβίαση της υποχρέωσης αυτής αποτέλεσε επίσημη αιτία πολέμου και διακρατικής επέμβασης, με σκοπο την αποκατάσταση της νομιμότητας που ήθελε τον ιερό αυτό "οικότοπο" παρθένο και μακρια από ανθρώπινη επεμετάλλευση [36].

Στην Αρχαία Κίνα επίσης, άξια προσοχής είναι και η ύπαρξη αυστηρών εσωτερικών κανόνων με διεθνή εμβέλεια χια την προστασία ενδημικών ειδών με σκοπό τον αποκλεισμό τους από το διεθνές εμπόριο όπως η περί-πτωση του μεταξοσκωληκα. Η παράβαση τους συνεπαχόταν αυστηρές κυρώσεις [37].

Στα πλαίσια των εσωτεοικής φύσης ρυθμίσεων, αλλά με "διεθνείς" επιπτώσεις, εντάσσεται και η πρόβλεψη στους Εβοαίους να απαχορεύουν στη διάρκεια πολεμικών συχκρούσεων την καταστροφή των δέντρων της ελιάς ή δασικών εκτάσεων σαν μέσο αντιμετώπισης των

αντιπάλων τους [38].

Την επόμενη ιστορική περίοδο μέχοι και τον 16ο αιώνα υπαοχουν ακόμη λιγότεοα δείγματα κάποιας μοοφής "διεθνούς" Δικαίου του Περιβάλλοντος και της άγριας ζωής ειδικότεοα.

Οι Ρωμαϊκοί και Βυζαντινοί χρόνοι καθώς και ο Μεσαίωνας, με κυρίαρχο το ρόλο ενός κράτους (Ρώμη, Βυζάντιο) ή την υδροκεφαλική ανάπτυξη ενός θρησκευτικού πολιτικού κέντρου (Πάπας-Βατικανό), καθιστούν προβληματική την ύπαρξη διεθνούς κοινωνίας και βέβαια Διεθνούς Δικαίου. Εκτός από την έλλειψη των δύο παραπάνω στοιχείων (διεθνής κοινωνία, Διεθνές Δίκαιο), στην περίοδο αυτή λείπει και ένα τρίτο ουσιαστικό στοιχείο που θα μπορούσε να συμβάλλει στην δημιουργία και εξέλιξη κάποιων "διακρατικών" θεσμών με αντικείμενο το περιβάλλον, δηλαδή δεν υφίστανται περιβαλλοντικές βλάβες σοβαρές και μεγάλης εμβέλειας [39].

Στο Μεσαίωνα, περιβαλλοντικό ενδιαφέοον παρουσιάζει η προσπάθεια "εξανθρωπισμού" και μείωσης της καταστροφικότητας των πολεμικών συγκρούσεων σε σχέση με το ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον [40].

Οι παραπάνω ρυθμίσεις "διεθνούς" εμβέλειας ή ενδιαφέροντος επιβεβαιωνουν τον κανόνα πως, πριν τον 16ο αιώνα, το Δίκαιο του Περιβάλλοντος και ειδικότεοα της άγριας ζωής, δεν μπορεί παρά να είναι εσωτερικό, χωρίς βέβαια και αυτο να γνωρίζει κάποια σημαντική εξελικτική ποσοτική και ποιοτική ανάπτυξη. Ομως ο εντοπισμός του, εκτός από το ιστορικό ενδιαφέρον, παρουσιάζει και πρόσθετη αξία για το εσωτερικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος που σε πολλές περιπτώσεις χοησιμοποιήθηκε σαν πρότυπο, έστω και με μεγάλη ιστορική καθυστέρηση, για τη δημιουργία και εξέλιξη του Διεθνους Δικαίου του Περιβάλλοντος και της άγριας ζωής, κατά περίπτωση [41]. Το περιεχομενο και η μορφή των εσωτερικών αυτων υποχρεωτικών ρυθμίσεων συμπεριφοράς απέναντι στο περιβάλλον ποικίλλει και εξαρτάται από το στάδιο της κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης. Μέσα στα παραπάνω πλαίσια, από την αρχαιότητα διαπιστώνουμε θεσμούς με εσωτερική εμβέλεια που σκοπεύουν στην προστασία του περιβάλλοντος και της άγριας ζωής. Οι θεσμοί αυτοί αρχίζουν από στάδια όπου συγχέεται το νομικό-θρησκευτικό στοιχείο και φθάνουν σε τυπικά δείγματα του γραπτού Ρωμαϊκού δικαίου και της αντίστοιχης νομικής παιδείας και επιστήμης.

Διάσπαρτες διατάξεις με περιβαλλοντικό περιεχόμενο συναντάμε στην αρχαία Βαβυλώνα, Αίγυπτο, Κίνα, Ινδία, Ελλάδα αλλά και στους Εβραίους. Η πλειοψηφία τους αφορά την προστασία της άγριας ζωής. Στο Βαβυ-

λωνιακό δίκαιο (Κωδικας Χαμμουραμπί) αλλά και στην Παλαια Διαθήκη, υπάρχουν σχετικές περιβαλλοντικές προβλέψεις. Μάλιστα η προστασια των δασών στη Βαβυλώνα χρονολογείται από τον 19ο αιώνα π.Χ.[42]. Στην Κίνα, όπου η ανταλλαχή ζώων ήταν βασικό τελεστουργικό στοιχείο στις σχεσεις της με άλλα κράτη, υπήρχε ιδιαίτερη μέριμνα χια την προστασία τους, σε προστατευμένες περιοχές [43].

Στην Αίχυπτο ιδρύεται, ίσως η πρώτη, προστατευμένη περιοχή (nature reserve) από τον βασιλια Akhenaten το 1370 π.Χ. Στην ιδια χωρα κάτω από θρησκευτική κάλυψη προστατευόταν αυστηρά η οικιακή χάτα.[44] Η Ινδία, στην περίοδο αυτή, παρουσιάζει μια προηχμένη προστασία της άχριας ζωής. Ο αυτοκράτορας Ashoka τον 3ο αιώνα π.Χ. απαχορεύει την πυρπόληση δασών και τον φόνο συχκεκριμένων ειδών όπως ρινόκερου αλλά και ολων των ζώων που θεωρούνται μη ωφέλιμα ή μη εδώδιμα [45].

Στον ίδιο αυτοκράτορα οφείλεται ειδική νομοθεσία που προέβλεπε την ίδρυση εκτροφείου ζώων [46]. Παράλληλα με τις προβλέψεις αυτές, θετική επίδραση στην Ινδία χια την προστασία της άχριας αλλά και οικόσιτης ζωής (π.χ. αχελάδες), είχε η Βουδδιστική θρησκεία, οι απόψεις χια μετεμψύχωση κλπ. Μάλιστα ποσόστα οι ίδιες απόψεις εμπόδισαν την αιχμαλωσία πιθήκων με σκοπό την προμηθεια πειραματόζωων χια Ευρωπαϊκά επιστημονικά εργαστήρια.

Στην Αρχαία Ελλάδα υπάρχει μια σύνθετη προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα του φυσικού, η οποία από ένα σημείο και μετά αυτονομείται από το θρησκευτικό στοιχείο και καταλήχει σε θετικές επεμβάσεις της πολιτείας μέσα από μέτρα πολήμης και αποκατάστασης βλαβών των οικοσυστημάτων [47]. Στα πλαίσια αυτά τα δέντρα της ελιάς απολαμβάνουν ποινικής προστασίας και ο καταστροφέας ήταν ενοχος ασεβείας και ιεροσυλίας [48], ενώ ιδιαίτερη προστασία προβλεπόταν χια τον σκαντζοχοιρο [49]. Επίσης υπάρχει μια χενικευμένη και διάχυτη προστασία ειδών και οικοτόπων, μέσα από μύθους, προλήψεις και θρησκευτικές πεποιθήσεις με επίκεντρο θεότητες όπως: Πάνας, Ηρα, Απόλλωνας, Δήμητρα, Ποσειδωνας και βέβαια η Αρτεμη σαν κατ'εξοχήν προστάτιδα της άχριας ζωής.

Το σύνολο των ρυθμίσεων που αντιμετωπίζει τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα θα μπορούσαμε να το καταταξουμε σε δύο κατηχορίες. α) Ρυθμίσεις που αφορούν τη ρύπανση-μόλυνση και την υχιεινή του περιβάλλοντος στα παραχωχικά και καταναλωτικά πλαίσια βέβαια της Ελληνικής Αρχαιότητας (ρύπανση νεών, εκπομπές καπνού-θορύβου, εργασιακό περιβάλλον, απορρίμματα κλπ.)β) Ρυθμίσεις χια προστασια των φυσικών πόρων (χλωρίδα

-πανίδα, ορυκτός πλούτος, έδαφος κλπ.) Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα μέτρα για την προστασία της άγριας φύσης. Ειδικότερα προβλέπεται η προστασία των δασών από ξύλευση για ναυπηγήσεις, από πυρκαϊές κλπ. Επίσης προστατεύονται σειρά ζωικών και φυτικών ειδών από ανταγωνιστικές ανθρώπινες δραστηριότητες όπως γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, εισαγωγή ξένων ειδών κλπ. Έτσι θεσπίζονται απαγορεύσεις εκτροφής κατοικιών, ρυθμίζεται η άσκηση θήρας χωρίς όπλα, ελέγχεται η εισαγωγή ξένων ειδών που μπορεί να προξενήσουν βλάβες σε ενδημικά είδη. Όμως στην Αρχαία Ελλάδα φαίνεται να καλλιεργείται, για πρώτη φορά ίσως η ιδέα της ύπαρξης επιβλαβών ειδών με τις καταστρεπτικές συνέπειες που ήδη έχουν αναφερθεί. Στα πλαίσια αυτά ο Σόλωνας θεσπίζει επικήρυξη του λύκου ως ανταγωνιστικού είδους για τον άνθρωπο, ιδιαίτερα στην κτηνοτροφία, με σχετική αμοιβή για την εξόντωσή του.[50]

Ενώ η ποιότητα και η ποσότητα των μέτρων προστασίας για την άγρια ζωή στην Αρχαία Ελλάδα θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί κατ'αρχήν θετική, μια ουσιαστικότερη και μακροχρόνια θεώρηση των μέτρων και της φιλοσοφίας τους, αποκαλύπτει πολλά μειονεκτήματα και δομολογεί πρακτικές ιδιαίτερα σοκητικές. Πρόκειται δηλαδή για μέτρα εντασμένα στην ευρύτερη οικονομικό-κοινωνική δραστηριότητα, που αντιμετωπίζουν την άγρια ζωή σαν μια εξωτερική μεταβλητή με επίκεντρο και ρυθμιστή οικονομικές δραστηριότητες όπως η κτηνοτροφία και η γεωργία. Έτσι φυσιολογικά αρχίζει η εξαφάνιση από τον Ελληνικό χώρο ειδών με υψηλές απαιτήσεις σε οικότοπους αλλά και ιδιαίτερα ανταγωνιστικών (κτηνοτροφία) όπως τα λιοντάρια και οι λεοπαρδάλεις, γεγονός που τοποθετείται στην Ελληνιστική περίοδο [51]. Οι απόψεις και οι στάσεις αυτές των Αρχαίων Ελλήνων γενικεύονται στη συνέχεια και μέσα από μακροχρόνιες και πολύπλοκες διαδικασίες δημιουργείται η δυτικού τύπου στάση και αξίες απέναντι στην άγρια ζωή [52]. Η πόλωση μάλιστα στις σχέσεις των Αρχαίων με την άγρια ζωή είναι ιδιαίτερα εμφανής στην περίπτωση των υγροτόπων [53].

Η προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα της άγριας ζωής στην Ρωμαική αυτοκρατορία είναι αντιφατική και καθορίζεται από τη συγχώνευση απόψεων και στάσεων των κατακτημένων λαών, εντασμένων βέβαια στη νέα πραγματικότητα. Στις μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις της εποχής (Ρώμη κλπ.) αλλά και στον υπόλοιπο χώρο, εντοπίζονται προβλήματα ουπανσης από βιοτεχνίες, μόλυνσης πόσιμων νερών, ατμοσφαιρικής ρύπανσης (διαφόρων ειδών εκπομπές), διάβρωσης εδαφών, ηχορύπανσης, αντίθεσης πολης- υπαίθρου κλπ. [54]. Ένα

σημαντικο μερος των παραπανω περιβαλλοντικων προσβολων αντιμετωπιζει ο περιωπιος θεσμος των immissiones, μεσα στα πλαισια του λεγομενου γειτονικου δικαιου που αφορα τους περιορισμους της κυριοτητας. Η διαταξη αυτη αποδιδεται στο Ρωμαϊο νομικο Ουλπιανο (200 μ.χ.περιπου) και περιελήφθη στο Corpus Juris Civilis του Ιουστινιανού και συγκεκριμένα στους Πανδέκτες. Η ουσία του θεσμού των immissiones είναι ότι ο ιδιοκτήτης ακινήτου δεν ευθύνεται εάν δεν παραβιάζει τους νόμους και δεν επεμβαίνει υλικά στην ιδιοκτησία των άλλων (in alii hactenus facere). Δηλαδή ο θεσμός αυτος σκοπεύοντας άμεσα στην προστασία των περιοίκων, έμμεσα προστάτευε το περιβάλλον απο ρυπαντές, κυρια απο αυτούς που μεταφέρονται με τον αέρα [55]. Απο το βασικό πυρήνα του περιεχομένου του παραπάνω θεσμού που συμπυκνωνεται στο sic utere tuo ut alienum non laedas, έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό η εξέλιξη του εθιμικού και συμβατικού Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος και βέβαια η αντιστοιχη νομολογία. Και είναι φυσικό μια και η χρήση των περιβαλλοντικων αγαθων με τροπο που να μην προκαλεί διασυνοριακή βλάβη, αποτελεί βασική προϋπόθεση της καλης γειτονίας (principle of good neighbourliness) και αποκλείει τη καταχρηση δικαιωματος (abuse of right) ενω στην αντιθετη περιπτωση προκύπτει ενδεχομενη κρατικής ευθύνης με πιθανή υποχρεωση αποζημιωσης. Αλλωστε στα ίδια πλαισια της προηγουμένης αρχής έχουν εκδοθεί οι περίφημες αποφασεις, Trail Smelter, Corfu Channel και Lake Lanoux, απο τις οποίες η δεύτερη, αν και έμμεσα, αφορά περιβαλλοντικό αγαθό, έχει χρησιμοποιηθεί ευρυτατα στην καλλιέργεια και τεκμηρίωση του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος [56].

Η στάση των Ρωμαίων απεναντι στην άγρια ζωή και η σχετική προστασία της, καθοριζόταν απο θρησκευτικές απόψεις (με κυρίαρχη την Ελληνική επίδραση) και βέβαια από τις εξελισσόμενες κοινωνικο - οικονομικες ανάγκες. Οι Ρωμαίοι υιοθετώντας βασικά το Ελληνικό δωδεκάθεο - και όχι μόνο αυτομετοφέρουν στη Ρωμαϊκη επικρατεια όλο το αντίστοιχο πλέγμα προστασίας με κυρίαρχη βέβαια μορφή την Αρτεμη-Diana. Σημαντικότερος ήταν ο θεσμός των ιερών δασών (templa) που παρείχε συνολική προστασία στη χλωρίδα-πανίδα τους, ενω οι παραβάτες υφίσταντο σοβαρές κυρώσεις. Μάλιστα προβλέπονταν και θετικές επεμβάσεις αποκαταστασης, όπως στο ιερο άλσος του Δία στο Arral οπου σχετικος κανονισμός επέβαλε την αντικατάσταση δένδρων που κόβονταν [57]. Η βαθμιαία μείωση του σκαντζοχοιρου, ζώου ιδιαίτερα χρηστικου στην γεωργία και την οικολογική ισορροπία γενικα, αναγκάζει τη

Ρωμαϊκη Γερουσία να εκδόσει σχετικο διάταγμα προστασίας [58]. Επίσης περίοπτη θέση στη Ρωμαϊκή μυθολογία κατεχει και ο λύκος στον οποίο επιφυλάσσεται και ανάλογη στάση πρακτικά [59].

Ομως οι Ρωμαίοι, πέρα από τα προηγούμενα θετικά στοιχεία, ευθύνονται σε μεγάλο βαθμο για μαζικές καταστροφικές επεμβάσεις στην άγρια ζωή της Ευρωπης, της Β. Αφρικής και της Δ. Ασιας, με συνέπεια μάλιστα εξαφανίσεις ειδων σε τοπικο - περιφερειακό επίπεδο [60]. Κατά χιλιάδες έφθαναν, κυρίως στη Ρωμη, διάφορα ειδη της αγρας ζωής για να καταλήξουν πολυτελή εδέσματα στα γνωστά για τις υπερβολές τους Ρωμαϊκα γευματα. Επίσης μαζικές ήταν οι συλλήψεις αγρίων ειδων για επίδειξή τους στον υπαίθρωμο [61], (λιοντάρια, πάνθηρες, θαλάσσιοι λέοντες, τίγρεις, ελεφαντες κλπ.). Βέβαια οι πραγματικές εκατομβες αφορούσαν κυρίως σπάνια αγριοφάγα ειδη που πρόσφεραν στις Ρωμαϊκές αρρένες (κυρίως στο περίφημο Κολοσσαίο) θηριομαχίες, ένα θέαμα κατακαιτέο από πολλές απόψεις και βέβαια και από οικολογική [62]. Πέρα όμως απο τις όποιες εξηγήσεις κοινωνι κο-πολιτικής φύσης για τις αποτρόπαιες αυτές πρακτικές των Ρωμαίων, υπάρχει και μια λιγότερο προφανως αλλά ουσιαστικότερη εξήγηση. Στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία βαθαίνει το χάσμα και η αντίθεση μεταξύ φυσης και κοινωνίας, ειδικοτερα σε σημεία τριβής αφενος συγκεκριμένων δομοστηριοτήτων (γεωργία - κτηνοτροφία) αλλα και της γενικοτερης συγκεντρωτικης διαμόρφωσης του τρόπου ζωής που συνεπάγεται η δημιουργία αστικων κέντρων και αφετέρου της ύπαρξης και διατήρησης της άγριας ζωής. Εται οι θηριομαχίες αποτελουν μια ευλογη αιτία για να γίνει ασφαλής ο περιαστικός - και όχι μονο αυτός - παραγωγικός χωρος των νεοκατακτημένων χωρων από την ανταγωνιστικη παρουσία ειδών, που και εκτεταμένο οικότοπο απαιτουσαν και κατα περίπτωση απειλουσαν τα ανθρωπογενή οικοσυστήματα [63].

Στο χωρο πέρα από την Ευρώπη και συγκεκριμένα στο Περού των Ινκας του 12ου αιωνα, θεσπίσθηκε νομοθεσία προστασίας συγκεκριμένων ζώων από τη θήρα. Αυστηρότατη προστασία προβλεπόταν για το θηλαστικό vicuna (Vicugna vicugna) που έχει υποστεί απηνή δίωξη ανά τους αιώνες για το πολυτιμο τρίχωμα του. Παραβάσεις της προστασίας του συνεπάγονταν και θανατική ποινή [64].

Στην περίοδο του Μεσαίωνα συναντωνται επίσης σποραδικά διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, ενω σε σχέση με την άγρια ζωή ειδικότερα, οι σχετικές διατάξεις γίνονται συχνότερες. Αυτό συμβαινει γιατί ειδικά η μειωση ειδών και οικοτόπων συνεχίζεται με χαρακούς ρυθμούς στον Ευρωπαικό

χωρο. Συχρόνως όμως, η ύπαρξη της θήρας - κυρίως με τη μορφή της εορασιτεχνικής απασχόλησης για τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις- γίνεται μοχλός προστασίας ειδών, ειδικότερα αυτών που παρουσιάζουν θηρευτικό ενδιαφέρον. Μάλιστα συχνά η νομοθεσία προστασίας προέρχεται άμεσα από ηγεμόνες της εποχής και αφορούσε είδη και οικοτόπους της ιδιαίτερης προτίμησής τους [65].

Ειδικότερα στην περίοδο αυτή υπάρχουν ρυθμίσεις για την κατασκευή καπνοδόχων με σκοπό τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης [66]. Το είδος αυτό ρύπανσης παρατηρείται με μονιμότητα σε συγκεκομμένες περιοχές και θεσπίζονται σχετικά αυστηρά μέτρα. Επίσης η ρύπανση των νερών -κυρίως ποταμών- και η νομική της αντιμετώπιση στην Μ. Βρεττανν(α έχει σαν αφετηρία το Μεσαίωνα [67].

Σε σχέση με την άγρια ζωή, στην Πολωνία ήδη από τον 11ο αιώνα ο Βασιλιάς Μπολεσλάς ο Γενναίος θεσπίζει προστασία του κάστορα. Στην ίδια χώρα ο Βλαδίσλαος Β απαγορεύει το κυνήγι της άλκης (1423), μέτρο που συνεχίζει ο Σιγισμούνδος Γ' με διάταγμά του (1597), ενώ παράλληλα προσπαθεί να προστατεύσει τον Ευρωπαϊκό Βίσωνα του δάσους Γιαροκτώβ, χωρίς επιτυχία όμως μια και ο τελευταίος βίσωνας εκεί, σκοτώθηκε το 1625[68]. Το δάσος της Μπιαλοβίζα (στα σύνορα Πολωνίας-Ρωσίας), τον 15ο αιώνα, γίνεται βασιλικό κυνηγετικό δάσος. Στον ίδιο χώρο, το 1919, σκοτώνεται ο τελευταίος Ευρωπαϊκός βίσωνας σε άγρια κατάσταση[69].

Στη Γαλλία ο βίσωνας προστατεύεται αυστηρά και η θήρα του ήταν βασιλικό προνόμιο. Επίσης στην ίδια χώρα προστατεύεται ιδιαίτερα με βασιλικά διατάγματα η δυνατότητα των χοίρων να κινούνται ελεύθερα ακόμη και σε δρόμους χωριών ή πόλεων. Τα μέτρα αυτά σταμάτησαν στη βασιλεία του Λουδοβίκου του ΣΤ [70]. Στη Λιθουανία, ήδη το 1541 ιδρύεται προστατευμένη περιοχή για διατήρηση του Ευρωπαϊκού βίσωνα.

Στην Ελβετία το 1535 επιβάλλεται θανατική κατάδίκη σαν ποινή για φόνο είδους της άγριας ζωής [71]. Στην ίδια χώρα το 1569, σε καντόνι της, ιδρύεται αυστηρά προστατευμένη περιοχή για το θηλαστικό chamois of the Kardfstock. Η Αυστρία ποσπάθησε με διάφορα μέτρα να προστατεύσει την άγρια ζωή. Η εκκλησία του Σάλτομπουργκ αρχικά, πρωταγωνίστησε στην προστασία του αιγάγρου με σχετική απόφαση τον 16ο αιώνα, ενώ ο αυτοκράτορας Μαξιμιλιανός έδωσε ισχυρά κίνητρα με αποφάσεις του για την κάμψη της λαθροθηρίας του είδους αυτού [72].

Τέλος στην Αγγλία και Ουαλλία συναντάται προστασία της οικιακής γάτας με συγκεκομμένες κυρώσεις σε περίπτωση παραβάσεων. Επίσης η εκτεταμένη αποδάσωση

της Αγγλίας για ναυπηγικούς σκοπούς έχει σαν αποτέλεσμα, ήδη από τον 16ο αιώνα, να λαμβάνονται τα πρώτα μέτρα προστασίας κυρίως για τα δάση της δρυός. Ειδικότερα όμως στην Αγγλία από την περίοδο αυτή διαμορφώνεται νομικό πλαίσιο προστασίας της άγριας ζωής με επίκεντρο τα είδη που αποτελούν αντικείμενο θήρας [73]. Ενδεικτικά αναφέρουμε ρυθμίσεις από τον 14ο αιώνα με σκοπό την κατασκευή φραγμάτων σε ποταμούς που να μην εμποδίζουν τις αποδημίες ανάδρομων ψαριών ή την πρόβλεψη απαγόρευσης θήρας λαγού σε χιόνι (15ος αιώνας) όπου μπορεί εύκολα να ανιχνευθεί και να σκοτωθεί [74].

Συμπερασματικά, στην περίοδο αυτή οι προσβολές του περιβάλλοντος εντείνονται με αποτέλεσμα να εμφανίζεται συχνότερη και πλέον εξειδικευμένη προστασία, ειδικότερα σε σχέση με τη άγρια ζωή. Ομως η προστασία δεν παυει να είναι περιστασιακή και οι νομικές ρυθμίσεις απλές, με εξαίρεση ίσως την Αγγλία. Βέβαια οι κυρωσεις είναι αυστηρές και κάποιες φορές συνεπάγονται θανατική καταδίκη [75]. Επίσης αρχίζει να γίνεται εμφανής η σχέση κάποιων οικονομικο-κοινωνικών ελίτ της εποχής και συγκεκριμένων μέτρων που προστατεύουν περιβαλλοντικά αγαθά που τους αφορούν.

Στην τελευταία περίοδο από τα μέσα του 17ου αιώνα [76] μέχρι και το 1845, αλλάζουν σε μεγάλο βαθμό οι συνθήκες δημιουργίας και εφαρμογής του εσωτερικού Δικαίου του Περιβάλλοντος, ενω σε διεθνές επίπεδο αρχίζουν να θεμελιώνονται οι προυποθέσεις οικοδόμησης μιάς νέας διεθνοταξίας. Στις αλλαγές αυτές καθοριστικό ρόλο ασκεί η δημιουργία του ηγεμονικού κράτους, σαν τύπου πολιτειακής οργάνωσης στην Ευρώπη, και στη συνέχεια των εθνικών κρατών [77]. Το περιβάλλον και ειδικότερα η άγρια ζωή γίνεται αντικείμενο συστηματικότερης προστασίας μέσα από μια οργανωμένη γραφειοκρατια στα πλαίσια της συγκεντρωτικής άσκησης της κρατικής εξουσίας. Ειδικότερα μάλιστα σε σχέση με τη δημιουργία διεθνών περιβαλλοντικών προβλημάτων, ήδη εκπληρώνονται δύο προυποθέσεις με την συγκρότηση κρατών σε συγκεκριμένο οριοθετημένο εδαφικό χώρο, αλλά και την ύπαρξη κάποιων βασικών αρχων και κανόνων διακρατικής συμπεριφοράς και δεοντολογίας. Η τρίτη και ουσιαστική προύπόθεση είναι η διασυνοριακής εμβέλειας προσβολή ή διακινδύνευση περιβαλλοντικού αγαθού [78]. Βέβαια πρέπει να τονίσουμε πως ουσιαστικά -εκτός οριακών περιπτώσεων- διεθνή προβλήματα περιβάλλοντος αρχίζουν να εμφανίζονται στο τέλος αυτής της περιόδου, κύρια σαν συνέπεια της βιομηχανικής επανάστασης και της διεθνοποίησης της οικολογικής κρίσης από τις αρχικές κοιτίδες της, που ήταν οι Ευρωπαϊκές και Β. Αμερικανικές χώρες.

Στο πλαίσια αυτά και το Διεθνες Δίκαιο του Περιβάλλοντος και ειδικότερα της Αγριας Ζωής εμφανίζεται παραλληλα την ίδια περίοδο για την επίλυση παρόμοιων προβλημάτων [79]. Ιδάντως μια εμπεριστατωμένη μελέτη της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και νομολογίας στις Αγγλο-σαξωνικές χώρες [80], δείχνει πως υπάρχει δυναναλογία στη σχέση περιβαλλοντικών προβλημάτων από την πρώιμη βιομηχανική επανάσταση και αντίστοιχης νομικής προστασίας. Ειδικότερα φαίνεται ότι οι κρατικές οντότητες προτιμούν να επιλύουν συχνότερα προβλήματα που έχουν σχέση με την άγρια ζωή και να απέχουν από άλλα ακανθώδη που έχουν σχέση με βιομηχανική ρύπανση, εργασιακό περιβάλλον κλπ.[81] Βέβαια η δυσαναλογία αυτή σταδιακά μειώνεται κάτω από την πιεστική συσσώρευση περιβαλλοντικών προβλημάτων και την αντίστοιχη τάση των κρατικών οντοτήτων για αυστηρότερες διορθωτικές παρεμβάσεις στο επίπεδο διαφόρων κοινωνικοοικονομικών δυσλειτουργιών του συστήματος της ελεύθερης αγοράς.

Και στην περιοδο αυτή (1648-1845) επίκεντρο των εξελίξεων στο χώρο των εσωτερικών περιβαλλοντικών ρυθμίσεων είναι ο Ευρωπαικός χώρος -ειδικότερα η Δυτική και Κεντρική Ευρώπη -ενώ παράλληλα τίθενται τα πρώτα θεμέλια της δημιουργίας του Δικαίου του Περιβάλλοντος στη Β. Αμερική. Ο υπόλοιπος κόσμος δέχεται τις καταλυτικές επιδράσεις της αποικιοκρατίας και η περιβαλλοντική προστασία είναι μάλλον πολυτέλεια ή μη αναγκαία όπου ακόμη η περιβαλλοντική κρίση δεν έχει λάβει υπαρκτές διαστάσεις.

Ειδικότερα στη Γαλλία αστυνομική διαταγή του 1806 και διάταγμα του 1810 αναφέρονται στη ρύθμιση της ακαταλληλότητας και επικινδυνότητας βιομηχανικών εγκαταστάσεων και εργαστηρίων [82]. Αλλά και επί Ναπολέοντος Γ' με εγκύκλιο διαταξη (1837) της Νομαρχίας της περιφερείας Ντιζόν, κύρια με άρθρα 1,2,3 και 4, δημιουργείται ένα πρωτοποριακό καθεστώς για την ίδρυση βιομηχανικής εγκατάστασης που προβλέπει ενημέρωση, κοινοποίηση και παροχή στοιχείων σχετικά με τη μελλοντική επένδυση [83]. Η Τσεχοσλοβακία αρχίζει και αυτή να υιοθετεί την δημιουργία προστατευμένων περιοχών (1721), ενώ τα Γερμανικά Κρατίδια του Lippe-Detmold και Saxe-Coburg, δημιουργούν τις πρώτες ρυθμίσεις (1777, 1809) για προστασία ειδών της άγριας ζωής [84].

Στην Αυστρία η προσπάθεια προστασίας των αιγάγρων συνεχίζεται με απαγορεύσεις θήρας, εμπλουτισμό των πληθυσμών με νέα άτομα, ακόμη και με αποζημιώσεις των κτηνοτρόφων της περιοχής με σκοπό τη μείωση της ανταγωνιστικότητας της κτηνοτροφίας με το συγκεκριμένο είδος και ειδικότερα για τον οικότοπό

του [65]. Στην Πρωσσία με διάταγμα το υπουργικό συμβούλιο ρυθμίζει τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρυπανσης από τις ατμομηχανές και τις βιομηχανίες, με υποχρεωση σε κατοικημένες περιοχές ανέγερσης καπνοδόχων ύψους τουλάχιστον 60μ. Επίσης το 1825 η Πρωσική Δίαιτα απορρίπτει πρόταση προστασίας των δασών της βιομηχανικής περιοχής του Ρουρ, με την αιτιολογία της πρόκλησης ανεργίας [66].

Στην περίοδο αυτή ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η περίπτωση της Αγγλίας αλλά και των ΗΠΑ. Στην Αγγλία συνεχίζεται η προστασία της δασικής χλωρίδας, των γλυκών νερών κλπ. [67]. Το τμήμα όμως που αναφέρεται στην προστασία της άγριας ζωής έχοντας ήδη τα θεμέλια του στην προηγουμενη περίοδο [68], εξελίσσεται στο σημαντικότερο τομέα του περιβαλλοντικού δικαίου στη χώρα αυτή. Πρόκειται κύρια για μια πρώιμη θηρευτική νομοθεσία [69], με τη συνεπαγόμενη προστασία που βασίζεται σε δύο πραγματικά γεγονότα. Το θεσμό της ιδιοκτησίας της γής και της άγριας ζωής σαν "προσάρτημά" της, παράλληλα με την θηρευτική δραστηριότητα που ασκείται από ένα περιορισμένο αριθμό gentlemen [70].

Στα πλαίσια αυτά δημιουργείται ένα συστηματικό καθεστως προστασίας, με συγκεκριμένους σκοπούς και εξειδικευμένες μεθόδους υλοποίησής του. Αναφέρουμε ενδεικτικά ρυθμίσεις για περιορισμένο αριθμό θηρευομένων ειδών, περιορισμούς χρονικούς· τοπικους, απαγορεύσεις χρήσης συγκεκριμένων όπλων, μείωση της αγοραίας αξίας ειδών που οι αριθμοί τους παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις με σκοπό τον περιορισμο της ζητησής τους κλπ. Συμπερασματικά στην Αγγλία αυτή την περίοδο, τηρουμένων των αναλογιών, συναντάμε σχεδόν όλες τις σύγχρονες απόψεις και τεχνικές προστασίας όπως βελτίωση και προστασία οικοτόπων, θηροφυλακή, ρύθμιση εμπορευματικής διακίνησης ειδών της άγριας ζωής, "δικαιώματα" ζώων και φυτών, συνδυασμό προστασίας με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες κλπ. [71].

Στην περίοδο αυτή η Αγγλία επηρεάζει άμεσα [72] ή έμμεσα την περιβαλλοντική προστασία σε χωρους εξάπλωσής της πέρα από το μητροπολιτικό έδαφος. Οι σημαντικότερες εξελίξεις, σε επίπεδο θεσμών και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης [73], εντοπίζονται στον χώρο της Β. Αμερικής και ειδικότερα των Η.Π.Α. Ηδη πριν την ανεξαρτησία των αποικιών, θεσπίζεται από τον William Penn (1681) προστασία των δασων που απηχεί σαφώς Αγγλικές επιρροές. Επίσης από τα τέλη του 17ου αιώνα υιοθετούνται μέτρα που αφορούν την απαγόρευση κάρπωσης ειδών σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, κυρίως αναπαραγωγής. Παρόμοια μέτρα υιοθετούν η Μασσαχουσέττη (1694 και

1818) και η Νεα Υόρκη (1708), ενώ το 1832 απαγορεύθηκε η θηρευτική δραστηριοτητα στις περιοχές των Ινδιάνων, εξαιρουμένων των τελευταίων, γεγονός που θεωρείται ως το πρωτο "national game law" στις ΗΠΑ [94].

Συμπερασματικά, μπορούμε να καταλήξουμε ότι στις ΗΠΑ διαμορφώνεται από την περίοδο αυτή ένα αξιόλογο σύνολο κανόνων για την προστασία της άγριας ζωής με σαφείς επιρροές αλλά και διαφορές από το αντίστοιχο Αγγλικό δίκαιο [95].

Τέλος στο χώρο της Ν.Αμερικής και συγκεκριμένα στο Περού με σχετικό νόμο (1825) ο Simon Bolivar συνεχίζει την παράδοση προστασίας του vicuna [96].

Στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα σημειώνεται ανάπτυξη της εσωτερικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας, κατάσταση που συνεχίζεται με ανοδικές τάσεις και στο πρώτο ήμισυ του 20ου αιώνα. Όμως σε μεγάλο βαθμό οι ρυθμίσεις αυτές έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, εμφανίζονται περιστασιακά και ακανόνιστα, ενώ συχρόνως δεν αντιμετωπίζουν από σφαιρική σκοπιά το προστατευτέο αγαθό. Το εσωτερικό δίκαιο του περιβάλλοντος γνωρίζει πάντως πραγματικά άνθιση μεταπολεμικα και ειδικότερα από τη 10ετια του'60, όπου παρατηρείται συστηματικότερη και σφαιρικότερη αντιμετώπιση του περιβαλλοντικού προβλήματος.

Η ανάπτυξη αυτή του εσωτερικού Δικαίου του Περιβάλλοντος γενικά δεν γεγονός αλλά και δια μέσου των επί μέρους θεσμών του, άσκησε θετική επίδραση στην αντίστοιχη ανάπτυξη του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος [97]. Όμως ακόμη και σήμερα το εσωτερικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος δεν έχει ξεπεράσει απόλυτα ελλείψεις του παρελθόντος και δημιουργεί προβλήματα στο δικαστή, τη δημοσια διοίκηση, στον πολίτη αλλά και στο θεωρητικό του δικαίου [98]. Ειδικότερα το τμήμα του που αναφέρεται στην άγρια ζωή, σταδιακά μετά το 1845 παύει να κατέχει δεσπόζουσα θέση. Αυτό συμβαίνει όχι επειδή μειώθηκε ο αριθμός παρόμοιων ρυθμίσεων-αντίθετα-κύρια όμως γιατί η συγκεκριμένη εξέλιξη της παραγωγικής και καταναλωτικής διαδικασίας μέχρι σήμερα δημιούργησε πολλά και τεράστια περιβαλλοντικά προβλήματα (σε αστικούς - βιομηχανικούς κ.λ.π. χώρους) που κλήθηκε ο νομοθέτης να επιλύσει. Φυσικά οι όποιες περιβαλλοντικές ρυθμίσεις τελικά έχουν αμοιβαία θετικό αντίκτυπο είτε αφορούν κύρια το ανθρωπογενές περιβάλλον, είτε την άγρια ζωή.

Οι Διεθνείς εξελίξεις σε επίπεδο Περιβαλλοντικού Δικαίου στην περίοδο αυτή (1648-1845) [99], παρουσιάζουν ιστορικό αλλά και γενικότερο ενδιαφέρον. Ειδικότερα η εξέλιξη της αποικιοποίησης της Αμερικής [100]

και συγκεκριμένα του βόρειου τμήματός της, δημιουργεί σειρά ιδιόμορφων "διεθνών" προβλημάτων και αντίστοιχων "ρυθμίσεων" [101], με αντικείμενο το περιβάλλον και μάλιστα την άγρια ζωή. Συγκεκριμένα η συνεχής επέκταση των αποίκων των ΗΠΑ σε βάρος των χηγενών Ινδιάνων οδήγησε στην σύναψη σειράς "συμφωνιων", ακόμη και μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Η πρακτική αυτή μάλιστα συνεχίζεται μέχρι σήμερα σε επίπεδο εσωτερικού δικαίου των ΗΠΑ. Με τις συμφωνίες αυτές οι χηγενείς επεδίωκαν την εξασφάλιση "ζωτικού" φυσικού περιβάλλοντος και ειδικότερα της αγριας πανίδας - αλλά και χλωρίδας- από την οποία ήταν απόλυτα εξαρτημένοι. Οι συμφωνίες αυτές παραβιάστηκαν συστηματικά από τους αποίκους και την Ομοσπονδιακή κυβέρνηση των ΗΠΑ [102]. Τελικά με νομική διευθέτηση (Νομοθέτημα 3ης Μαρτίου 1871) οι ΗΠΑ θεώρησαν πως από της δημοσιεύσεως του νομοθετήματος, "αι μετά των Ινδικών φυλών συναφθείσαι συμφωνίαι δεν θεωρούνται συνθήκαι" [103].

Πέρα από τις προηγούμενες οριακές περιπτώσεις διεθνών ρυθμίσεων, φαίνεται ότι το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος στην περίοδο αυτή αποκτά τις πρώτες βάσεις του που σφορούν το καθεστώς των χλυκών νερών (διεθνείς ποταμοί και λίμνες) καθώς επίσης και διακρατικές συμφωνίες που έχουν σχέση κυρίως με δικαιώματα αλιείας. Το δίκαιο αυτό αναπτύχθηκε μέσα από το πολύπλοκο σύστημα διεκπεραιωχής των διεθνών σχέσεων και βέβαια στα πλαίσια των κλασσικων αρχών του διεθνούς νομικού συστήματος [104]. Στην περίοδο αυτή θα ήταν πρωιμο να αναφερθούμε σε εθιμικό Διεθνες Δίκαιο του Περιβάλλοντος, ενω αυτό ίσως θα ήταν σκόπιμο κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα [105].

Ειδικότερα στην περίοδο αυτή και μέχρι το 1845 δημιουργούνται διεθνείς ρυθμίσεις και θεσμοί (Επιτροπές Ναυσιπλοΐας) που σφορούν κυρίως θέματα χρήσης διεθνών πλεύσιμων ποταμών από τα παράχθια κράτη. Επίσης ανάλογες ρυθμίσεις και θεσμοί διαμορφώνονται χια τους όρους διανομής αλιευμάτων. Αν και στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις κυριαρχεί η παραμετρος του επιμερισμού δικαιωμάτων χρήσης ή εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, παράλληλα δημιουργείται και ένα υπόβαθρο προστασίας με άμεσες και κυρίως έμμεσες και μελλοντικές ενεργείς επιπτώσεις σε οικοτόπους και είδη της άγριας ζωής [106]. Το δίκαιο αυτό αποκτά σαφή προστατευτική διάσταση την επόμενη περίοδο και ειδικότερα με αντικείμενο την διεθνή προστασία των πτηνών και συγκεκριμένα των αποδημητικών [107]. Φυσικά στη συνέχεια μέχρι σήμερα ο παραχων "προστασία" ακολούθησε χύξουσα ποσεία με αποτέλεσμα να υπάρχουν σύχχρονα διεθνή κείμενα με κυρίαρχο

ή και μοναδικό σκοπό την προστασία και αποκλεισμό κάθε εκμετάλλευσης [108].

Ο εντοπισμός των παραπάνω ποιων ουθμίσεων που μπορούν να ενταχθούν σ'ένα σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος δεν αλλάζει τους όρους της διαχρονικής σχέσης που αναλύθηκε και αφορά το εσωτερικό και Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος και Αγοιας Ζωής. Μέσα στην γενικη ανεπάρκεια και αποσπασματικότητά τους το εσωτερικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος διαθέτει σαφή ποιοτική και ποσοτική υπεροχή και αποτελεί τον κανόνα, ενώ το Διεθνές είχε πολύ λίγες ευκαιρίες, τυπικές και ουσιαστικές, να δημιουργηθεί και να εξελιχθεί. Ετσι παρουσιάζεται μόνο σαν εξαίρεση. Στη συνέχεια βέβαια -όπως θα διαπιστώσουμε- το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος και ιδιαίτερα της Αγριας Ζωής, είχε πολλές ευκαιρίες εξέλιξης και ανάπτυξης που τις αξιοποίησε θετικά.

3. Το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής στα πλαίσια της γενικότερης ανάπτυξης και θεωρητικής επεξεργασίας του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος

Από την μέχρι τωρα ανάλυση προκύπτει πως διατάξεις με αντικείμενο τη σχέση ανθρώπου- περιβάλλοντος και ιδιαίτερα ανθρώπου- αγριας ζωής, υπήρχαν από την αρχαιότητα [109]. Μάλιστα οι σχέσεις αυτές δεν είχαν μόνο τη διάσταση της διαχείρισης-εκμετάλλευσης αλλά και αυτή της προστασίας. Το δίκαιο αυτο μέσα από μια εξελικτική πορεία έχει φθάσει σήμερα να αποτελεί ένα αξιόλογο σύνολο κανόνων που διακρίνεται στο εσωτερικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος και το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος [110]. Οι όσοι αυτοί θεωρούνται λιγότερο ή περισσότερο καθιερωμένοι στην Αγγλοσαξωνική κυρίως βιβλιογραφία, χωρίς βέβαια να είναι και αποκλειστικοί. Αντίθετα στην Ελληνική κυρίως βιβλιογραφία συχνά προστίθεται και η ποιοτική διάσταση του όρου "προστασια" στον τιτλο [111].

Γενικά το Δίκαιο του Περιβάλλοντος μέσα από τη διεπιστημονικότητα που το διακρίνει στην προσέγγιση του αντικειμένου του και την κυρίαρχη παράμετρο της προστασίας, δείχνει εξαιρετικά επεκτατικές τάσεις [112].

Το εσωτερικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος είναι εγκατεσπαρμένο σε μια σειρά τυπικούς και ουσιαστικούς νόμους -από συνταγματικές μέχοι κατωνομικές διατάξεις- ενώ παράλληλα σε επίπεδο θεωρητικής επεξεργασίας γίνονται προσπάθειες ταξινόμησης. Από την ταξινόμηση αυτή συχνα προκύπτει κατά κλάδο δίκα ου σημαντικό ποιοτικά και ποσοτικά σύνολο περιβαλλοντικών ουθμίσεων που

ανθρώπου πάνω σ' αυτο που άλλαξε και είχε ipso facto, νομικές συνέπειες σε διεθνές και εθνικό βέβαια επίπεδο. Πάντως η φύση του αχαθού καθώς και ο κυρίαρχος ακοπός της προστασιας του διαφοροποιούν το δίκαιο αυτό ακόμη περισσότερο σε τεχνικό, εννοιολογικό, δομματικό, λειτουργικό κ.λ.π. επίπεδο και διαμορφώνουν κάποιες κοινές μεθόδους και αρχές [125].

Μέσα στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος υπαρχει ένα σημαντικό τμήμα που αναφέρεται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και ειδικότερα της Αχριας Ζωής [126]. Η ιστορία του υπερβαίνει τον ένα αιώνα και έχει να επιδείξει μια σχετικά ομαλή εξελικτική και ανοδική πορεία [127]. Μάλιστα σε σχέση με το υπόλοιπο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος είναι αυτό που εμφανίζεται πρώτο χρονικά, με σαφη τη διάσταση της προστασίας [128]. Στη πορεία διαμόρφωσης των διεθνών συθμίσεων για την άχρια ζωή αυτό το τμήμα του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος αποκτά κάποιες ιδιαιτεροτητες σε σχέση με το υπολοιπο και ειδικότερα με το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος που έχει σαν αντικείμενο το ανθρωποχενές περιβάλλον και βέβαια είναι σχετικά πρόσφατο. Πράχματι η κύρια διαφοροποίηση υπάρχει σε σχέση με τις διεθνείς συθμίσεις που αφορούν το ανθρωποχενές περιβάλλον και βασικά είναι απόρροια των σοβαρων διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των αντικειμένων ρύθμισης. Δηλαδή, οι βιολογικές, οικολογικές, κοινωνικές κ.λ.π. πλευρές που αφορούν την άχρια ζωή συνοδεύονται και από μια σειρά ουσιαστικά και τεχνικά στοιχεία, που ενσωματωνονται στις σχετικές διεθνείς ρυθμίσεις [129].

Επίσης η διαμόρφωση και υλοποίηση παρόμοιων ρυθμίσεων έχει συνδεθεί ιστορικά με συχκεκριμένους φορείς (κυβερνητικούς και μη, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο) αλλά και λιχότερο ή περισσότερο τυποποιημένες διαδικασίες που αυτονομούνται σημαντικά από ανάλογες διαδικασίες και πρακτικές του υπόλοιπου Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος [130]. Οι παραπάνω ιδιαιτερότητες, σχετικά προσφατα, έχουν οδηχήσει όλους όσους εμπλέκονται στην δημιουργία, εφαρμογή και επεξεργασία διεθνών ρυθμίσεων για την άχρια ζωή, να τις αντιμετωπίζουν σαν ένα ξεχωριστό ενιαίο σύνολο [131]. Πάντως σημαντική ώθηση προς την κατεύθυνση αυτή έχουν δώσει οι θεωρητικοι του δικαίου. Ετσι σε επίπεδο εσωτερικού δικαίου ο όρος "Δίκαιο της Αχριας Ζωής" κάνει την εμφάνισή του αρκετές φορές από το 1975 έως το 1983 και μέχρι σήμερα βέβαια [132]. Στον διεθνή χώρο ο όρος "διεθνής προστασια" της άχριας ζωής, με συχκεκριμένο κατηχοριοποιημένο περιεχόμενο διεθνών ρυθμίσεων, κάνει την εμφανισή του απο το 1942 [133].

ανθρωπου πανω σ' αυτο που αλλαξε και εισχε ipso facto, νομικες συνεπειες σε διεθνες και εθνικο βεβαια επιπεδο. Παντως η φυση του αγαθου καθως και ο κυριαρχος σκοπος της προστασιας του διαφοροποιουν το δικαιο αυτο ακομη περισσοτερο σε τεχνικο, ενοιολογικο, δογματικο, λειτουργικο κ.λ.π. επιπεδο και διαμορφωνουν καποιες καινες μεθοδους και αρχες [125].

Μεσα στα πλαισια του Διεθνους Δικαιου Περιβαλλοντος υπαρχει ενα σημαντικο τμημα που αναφερεται στην προστασια του φυσικου περιβαλλοντος και ειδικοτερα της Αγριας Ζωης [126]. Η ιστορια του υπερβαινει τον ενα αιωνα και εχει να επιδειξει μια σχετικα ομαλη εξελικτικη και ανοδικη πορεια [127]. Μαλιστα σε σχεση με το υπολοιπο Διεθνες Δικαιο του Περιβαλλοντος ειναι αυτο που εμφανιζεται πρωτο χρονικα, με σαφη τη διαταση της προστασιας [128]. Στη ποιεια διαμορφωσης των διεθνων ρυθμισεων για την αγρια ζωη αυτο το τμημα του Διεθνους Δικαιου του Περιβαλλοντος αποκτα καποιες ιδιαιτεροτητες σε σχεση με το υπολοιπο και ειδικοτερα με το Διεθνες Δικαιο του Περιβαλλοντος που εχει σαν αντικειμενο το ανθρωποχενες περιβαλλον και βεβαια ειναι σχετικα ηρεμα. Πραγματι η κυρια διαφοροποιηση υπαρχει σε σχεση με τις διεθνεις ρυθμισεις που αφορουν το ανθρωποχενες περιβαλλον και βασικα ειναι αποποσια των αφαιρων διαφορων που υπαρχουν μεταξυ των αντικειμενων ρυθμισης. Δηλαδη, οι βιολογικες, οικολογικες, κοινωνικες κ.λ.π. πλευρες που αφορουν την αγρια ζωη συνοδευονται και απο μια σειρα ουσιαστικα και τεχνικα στοιχεια, που ενσωματωνονται στις σχετικες διεθνεις ρυθμισεις [129].

Επισης η διαμορφωση και υλοποιηση παρομοιων ρυθμισεων εχει συνδεθει ιστορικα με συγκεκριμενους φορεις (κυβερνητικους και μη, σε εθνικο και διεθνες επιπεδο) αλλα και λιγοτερο η περισοτερο τυποποιημενες διαδικασιες που αυτονομουνται σημαντικα απο αναλογες διαδικασιες και ποκτικες του υπολοιπου Διεθνους Δικαιου του Περιβαλλοντος [130]. Οι παραπανω ιδιαιτεροτητες, σχετικα ποσοτατα, εχουν οδηγησει ολους οσους εμπλεκονται στην δημιουργια, εφαρμογη και επεξεργασια διεθνων ρυθμισεων για την αγρια ζωη, να τις αντιμετωπιζουν σαν ενα ξεχωριστο ενιαιο συνολο [131]. Παντως σημαντικη ωθηση προς την κατευθυνση αυτη εχουν δωσει οι θεωρητικοι του δικαιου. Ετσι σε επιπεδο εσωτερικου δικαιου ο ορος "Δικαιο της Αγριας Ζωης" κανει την εμφανιση του αρκετες φορες απο το 1975 εως το 1983 και μεχρι σημερα βεβαια [132]. Στον διεθνη χωρο ο ορος "διεθνης προστασια" της αγριας ζωης, με συγκεκριμενο κατηγοριοποιημενο περιεχομενο διεθνων ρυθμισεων, κανει την εμφανιση του απ' το 1942 [133].

Ομως μόνο στα μέσα της 10ετίας του '80 εμφανίζεται ο όρος "Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής" σαν μια ποωτη σύγχρονη προσπάθεια ανάλογη με την προηγουμένη. Η εμφάνιση των προηγουμένων όρων συνδέεται πάντως με κάποια "de facto" χρήση τους, που περισσότερο έχει δηλωτικό χαρακτήρα στα πλαίσια της εξειδικευμένης έρευνας, ερμηνείας ή δημιουργίας και εφαρμογής κανόνων που έχουν σχέση με την άγρια ζωή και λιγότερο σκοπεύει στη αυτονόμηση και συγκρότηση νέου κλάδου μέσα στα ευρύτερα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος [134]. Γι' αυτό άλλωστε δεν έχουν γίνει και εξειδικευμένες θεωρητικής φύσης προσπάθειες κατοχύρωσης "de iure" του όρου "Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής" [135].

Η πρακτική είναι ίδια μ' αυτή που, μέσα στις δύο περίπου -προηγούμενες 10ετίες, καθιέρωσε σταδιακά το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος, σαν ένα νέο κλάδο του Διεθνούς Δικαίου [136].

Με δεδομένο λοιπόν πως η αύξηση των κινδύνων που απειλούν την άγρια ζωή κινητοποιεί μια σειρά παράγοντες που εμπλέκονται στην προστασία της, με αποτέλεσμα τη συνεχή βελτίωση του διεθνούς ρυθμιστικού και θεσμικού πλαισίου, είναι πολύ πιθανόν τις επόμενες 10ετίες να προκύψει ένας αυτοδύναμος κλάδος στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος και να αφορά το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής [137].

Το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής [138], όπως έχει εξελιχθεί σήμερα και στα πλαίσια που προαναφέραμε οφείλει πολλά σ' ένα εκτενές τμήμα του που αφορά την προστασία των πτηνών -κυρια την αποδημητικών- αλλά και των οικοτόπων τους σαν αναπόσπαστο στοιχείο. Πρόκειται για μια προσπάθεια που ορίζει από το 1845, δίνει τους πρώτους καρπούς μέσα στα επόμενα χρόνια του 19ου αιώνα και συνεχίζεται μέχρι σήμερα μέσα από μια σημαλή εξελικτική πορεία [139].

Η μέριμνα για την προστασία των πτηνών αποτελεί το πρώτο σημαντικό βήμα:
α) για τη διεθνοποίηση του προβλήματος και προστασίας της άγριας ζωής αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος γενικότερα,
β) για την προστασία και όχι απλώς διαχείριση ή κατανομή εκμεταλλευτικών δικαιωμάτων [140] και,
γ) για τη δημιουργία και εξέλιξη της αντίστοιχης διεθνούς οργάνωσης αλλά και αυτής με ευρύτερο φάσμα ειδών προστασίας [141].

Το Διεθνές Δίκαιο αλλά και γενικότερα διεθνή κείμενα που αναφέρονται στην προστασία των πτηνών είναι κύρια περιφερειακά (διμερή-πολυμερή), ενώ άλλα έχουν φιλοδοξίες παγκοσμιότητας. Αριθμητικά ανέρχονται

σε πολλές δεκάδες και μια εξειδικευμένη προσέγγισή τους αποκαλύπτει την ενδιαφέρουσα ποιεία και εξέλιξη του Διεθνους Δικαίου του Περιβάλλοντος και βέβαια του Διεθνούς Δικαίου [142].

Επίκεντρο των προσπαθειων για την προστασία των πτηνών αποτελεί μια ειδική και πολυπληθής κατηγορία τους, τα αποδημητικά καθώς και οι αντίστοιχοι οικότοποί τους. Στα πλαίσια αυτά έχουν αναληφθεί σημαντικές παγκόσμιες προσπαθειες για την προστασία των υδρόβιων αποδημητικών πτηνών αλλά και των οικοτόπων τους, δηλαδή των υγροτόπων. Πάλιστα η έντονη και εξειδικευμένη παγκόσμια προστασία τους σε συθμιστικό (Συμβαση Ραμσάρ) και οργανωτικο-θεσμικό επίπεδο (IWRB, ICBP, IUCN, WWF κλπ.) τείνει να καταστήσει το τμήμα αυτό του Διεθνούς Δικαίου και διεθνούς οργάνωσης, σε πρότυπο και επίκεντρο για γενικότερη εφαρμογή [143].

Συμπερασματικά, το παραπάνω εξειδικευμένο σύνολο ρυθμίσεων και θεσμών που είναι και αντικείμενο της μελέτης μας αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα του Διεθνούς Δικαίου της Αγριας Ζωής στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος, σαν ευρύτερου και καθιερωμένου κλάδου δικαιου. Εχοντας να επιλύσει μια σειρά ιδιόμορφα και εξειδικευμένα προβλήματα υιοθετεί συχνά την οδό της αυτοτέλειας. Ομως δεν παύει να λειτουργεί και να αναπτυσσεται στο χωρο της παραδοσιακής διεθνούς (αλλά και εθνικής) δικαιοταξίας και να διατρέχεται από τις αντίστοιχες αρχές, απόψεις, προβλήματα κλπ. Στα πλαίσια αυτά αξιοποιεί θετικές κατακτήσεις αλλά και εξελίξεις του γενικοτερου αυτού χώρου, τις οποίες υιοθετεί αυτούσιες ή με τις αναγκαίες προσαρμογές [144], ενώ παράλληλα επιδεικνύει και δημιουργικότητα, είτε με την υιοθέτηση νέων συθμίσεων και θεσμών είτε με την προσπάθεια υπέρβασης των καθιερωμένων που η συνέχιση ύπαρξής τους καθιστά προβληματική την άσκηση διεθνούς περιβαλλοντικής πολιτικής [145].

Η περιβαλλοντική κρίση, το Δίκαιο του Περιβάλλοντος και η επιστήμη του περιβαλλοντικού δικαίου αποτελούν τοία αναπόσπαστα τμήματα ενός σύνθετου και δυναμικού αλληλεπιδρώντος συνόλου [146]. Κανόνας βέβαια είναι να προηγείται η εμφάνιση του προβλήματος, να έπεται η δικαιική του ρύθμιση και τελευταίος ο θεωρητικός του δικαίου να επιδίδεται στην επιστημονική ανάλυση (συγκριτική, δογματική μελέτη κλπ.) του δικαιικού corpus και ενδεχόμενα στην ουσιαστική του σύνδεση με τον υπάρχοντα κοινωνικο-πολιτικό-οικονομικό περίγυρο [147]. Φυσικά από ένα σημείο και μετά καθένα από τα στοιχεία αυτά του τριπτυχου, ακολουθούν αυτόνομη πορεία και λειτουργία [148]. Στην περίπτωση πάντως του Δικαίου του

Περιβάλλοντος οι ιδιομορφίες και οι αναγκαιότητες σε σχέση με το αντικείμενο ρύθμισης θέτουν επιτακτικά το θέμα της αναθεώρησης της άποψης σύμφωνα με την οποία η παρέμβαση του νομοθέτη, αλλά και του θεωρητικού του δικαίου, αφορά κάποιο μετέπειτα στάδιο [149]. Οι αυξανόμενες ποιοτικά και ποσοτικά βλάβες περιβαλλοντικών αγαθών, που συχνά αφορούν μοναδικά και αναντικατάστατα αγαθά, επιβάλλουν τη θέσπιση έγκαιρων και ορθών νομικών ρυθμίσεων στη διαμόρφωση των οποίων μέσα από διεπιστημονική αντιμετώπιση του προβλήματος, βασικό ρόλο πρέπει να ασκεί η προηγούμενη θεωρητική νομική έρευνα. Στην αντίθετη περίπτωση ακυρώνεται η σύγχρονη στρατηγική στην αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, που συμπυκνώνεται στην αρχή της πρόληψης ως κορυφής της πυραμίδας του Δικαίου του Περιβάλλοντος [150].

Βέβαια σε επίπεδο διεθνών ρυθμίσεων είναι γεγονός πως η δικαιοπαραγωγή δεν εκπλήρωσε επαρκώς την αναγκαιότητα της έγκαιρης και αποτελεσματικής ρύθμισης, ακόμη και σε θέματα που προφανώς εγκυμονούσαν περιβαλλοντικούς κινδύνους και καταστροφές [151].

Η επιστημονική ενασχόληση με το δίκαιο του περιβάλλοντος, σε πρώτη τουλάχιστον φάση, παρακολούθησε τις αντίστοιχες ρυθμιστικές εξελίξεις, ενώ συγχρόνως επεξεργάστηκε και ενδυνάμωσε ρυθμίσεις που δεν ήταν σύγχρονες αλλά μπορούσαν να αποδειχθούν χρήσιμες για περιβαλλοντική προστασία. Βέβαια στη συνέχεια η ανάπτυξη του σχετικού ρυθμιστικού πλαισίου για το περιβάλλον έδωσε σοβαρή ώθηση για αντίστοιχη επιστημονική ενασχόληση που συχνά κατέληξε σε πρωτοποριακή δράση με διατύπωση de iege ferenda θεσμών [152].

Σε γενικές γραμμές επισημαίνεται ότι: α) Επιστημονική ενασχόληση με αντικείμενο το Δίκαιο του Περιβάλλοντος πριν τη 10ετία του '70 δεν υφίσταται [153]. β) Η επιστήμη αυτή και τα πορίσματά της, με κάποια καθυστέρηση ίσως στην αρχή της 10ετίας του '70, αρχίζει να καλύπτει τις θεωρητικές και πρακτικές ανάγκες του χώρου της (ερμηνεία, εφαρμογή, ανάλυση κλπ.). γ) Εξαίρεση στα παραπάνω φαίνεται να αποτελούν οι περιπτώσεις των ΗΠΑ, Καναδά και Μ. Βρεττανίας, όπου στη 10ετία του '70 διαπιστώνεται μια "legal revolution". Η επανάσταση αυτή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε διαπρεπείς δικηγόρους και πανεπιστημιακούς με περιβαλλοντική συνείδηση και ευαισθησίες που από τη 10ετία του '60 αναπτύσσουν θεωρητική προβληματική με αντικείμενο τη δημιουργία ρυθμίσεων και θεσμών προστασίας του περιβάλλοντος. Παράλληλα όμως δεν παραλείπουν να αξιοποιούν το υπάρχον νομικό πλαίσιο για άμεση προστασία του περιβάλλοντος και του πολίτη και αυτό μέσα από

ανάλογες προσαρμογές και ερμηνευτικές λύσεις που επινοούν [155]. Ένα μεγάλο μέρος από τις παραπάνω εξελίξεις αφορά κύρια το χώρο του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος που από τη 10ετία του '70 και ειδικότερα σ'αυτή του '80 αποκτούν παγκοσμιότητα [156].

Ήδη από το 1972 εκπονούνται οι πρώτες ολοκληρωμένες εργασίες με αντικείμενο το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος και τη διεθνή οργάνωση, ενώ μέχρι πρόσφατα έχει συγκεντρωθεί ένα αξιόλογο, ποιοτικά και ποσοτικά σύνολο παρόμοιων μελετών [157]. Σημερα το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος αναλύεται, καλλιεργείται και εξελίσσεται μέσα από εξειδικευμένα Ινστιτούτα, Ερευνητικά Κέντρα, Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, περιοδικές και μη εκδόσεις, σεμινάρια [158] κλπ. Σημαντική ώθηση για τα παραπάνω έδωσε η Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (1972) αλλά και άλλοι παράγοντες [159].

Στα πλαίσια της ποσοτικής επιστημονικής ενασχόλησης με το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος σε μια πρώτη φάση μέχρι το 1975 περίπου το τμήμα των ρυθμίσεων που αναφερόταν στην άγρια ζωή εξετάζεται περιληπτικά, με απλές νύξεις ή και παραμελείται εντελώς [160]. Κάποια ιδιαίτερη μεταχείριση, σε έκταση, απολαμβάνει η μελέτη των ρυθμίσεων για την άγρια ζωή που έχει σχέση με αλιεύματα και ιδιαίτερα αυτά με οικονομική αξία. Η κατάσταση αυτή της παραμέλησης του Διεθνους Δικαίου της Αγριας Ζωής υποδηλώνει κάποια "απώλεια" της ιστορικής μνήμης [161] των διεθνολόγων, ακόμη και των εξειδικευμενων σε θέματα περιβάλλοντος, αν και: α) το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής αποτελεί το αρχαιότερο και οικοδεσποτεο τμήμα [162] του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος και β) η περιστασιακή θεωρητική ενασχόληση με το αντικείμενο αυτό εντοπίζεται πολύ νωρίς, ενώ αντίθετα η ανάπτυξη του υπόλοιπου Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλ λοντος αρχίζει από τη 10ετία του '70 [163].

Πράγματι ήδη από το 1907 στην Ουγγαρία δημοσιεύεται μια εκτενής πρωτότυπη και ολοκληρωμένη διεπιστημονική μελέτη, με κυρίαρχη τη διεθνή νομική σκοπιά. Αντικείμενο της μελέτης αυτής ήταν η επεξεργασία της "Διεθνούς Σύμβασης για την Προστασια των Πτηνών, Ωφέλιμων στη Γεωργία (Παρίσι 1902) και κυρίως η προβληματική της εφαρμογής της στη συγκεκριμένη αυτή χώρα [164]. Η δεύτερη εργασία στον τομέα του Διεθνους Δικαίου της Αγριας Ζωής, είναι μια συγκροτημένη νομική μελέτη, που καλύπτει ένα τμήμα των σχετικών διεθνών ρυθμίσεων και εκπονήθηκε στις ΗΠΑ στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου [165]. Βέβαια οι παραπάνω εργασίες

ήταν χωρίς συνέχεια, ενώ σε ποσόστατες περιόδους έχουν κυρίως μόνο ιστορική αξία. Αυτό συμβαίνει γιατί αν και οι ρυθμίσεις που αναλύουν σχεδόν όλες ισχύουν ακόμα, σε μεγάλο βαθμό έχουν ξεπερασθεί και συμπληρωθεί, ενώ παράλληλα η σύγχρονη θεωρία και πρακτική κινείται και προσανατολίζεται σε άλλα επίπεδα δράσης και προβληματισμού.

Παρ' όλα αυτά λοιπόν οι θεωρητικοί του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος στην πρώτη φάση της ανάπτυξής του, φαίνεται να αγνοούν σε μεγάλο βαθμό το τμήμα του που αφορά την άγρια ζωή [165]. Βέβαια η στάση αυτή έχει σχέση με γενικότερες συνθήκες ανάπτυξης των διεθνών σχέσεων και του Διεθνούς Δικαίου αλλά και με κοινωνικοοικονομικές επιλογές σε εσωτερικό ή διεθνές επίπεδο.

Ειδικότερα πρέπει να επισημανθεί πως το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής σε μεγάλο βαθμό "επιβλήθηκε" στις Κυβερνήσεις από τη διεθνή μη κυβερνητική οργάνωση και ανάλογα με την συγκυρία και την συγκεκριμένη ιστορική φάση, σημειώνεται λιγότερο ή περισσότερο ποθούμη "αποδοχή" [167]. Σπάνια εκδηλώθηκε απόλυτη άρνηση, έτσι ο χώρος του Διεθνούς Δικαίου της Αγριας Ζωής βρίθει από ανενεργές συνθήκες (sleeping treaties), σαν συνεπεια αυτής ακριβώς της τακτικής των κρατών να "ενδίδουν" στην υιοθέτηση κειμένων για την προστασία της άγριας ζωής, χωρίς όμως να υπάρχει πραγματική βούληση ή και συνθήκες υλοποίησης αυτής της προστασίας.

Βέβαια ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα και σε επίπεδο κρατών, εκδηλώνεται περιστασιακά πρωτοβουλία, ενδιαφέρον και μέτρα για την προστασία της άγριας ζωής. Η κατάσταση αυτή εκτείνεται στο μεσοπόλεμο αλλά μόνο μεταπολεμικά και ειδικότερα στις τελευταίες 10ετίες υπάρχει σταθερή ενεργοποίηση των κρατών και της διεθνους κυβερνητικής οργάνωσης, συνολικά πιά, για τα έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα που έχουν προκύψει [168].

Στα πλαίσια αυτά όμως πάλι η μέριμνα για την άγρια ζωή από μέρους των κρατών, αλλά και της αντίστοιχης διεθνούς κυβερνητικής οργάνωσης, αποκτά δευτερεύουσα σημασία. Διαμορφώνεται δηλαδή στις εθνικές και διεθνείς κυβερνητικές πολιτικές για το περιβάλλον, άνιση και διακοιτική αντιμετώπιση με την άγρια ζωή σε μειονεκτική θέση. Έτσι και οι θεωρητικοί του δικαίου αρχικά, παρ'ότι η δικαιοπαραγωγή σε επίπεδο άγριας ζωής δεν μειώνεται, αγνοούν τις ρυθμίσεις αυτές και βέβαια την επεξεργασία τους [169]. Από τη 10ετία του '70 όμως και με επίκεντρο τη Δ. Ευρώπη και τη Β. Αμερική, η κατάσταση αυτή αρχίζει σταδιακά να αλλάζει για δύο

βασικούς λόγους.

Ο πρωτος εχει σχεση με την εξέλιξη της διεθνους μη κυβερνητικής οργάνωσης αλλά και της αντίστοιχης οργάνωσης σε επίπεδο κρατών. Ηδη απο τη 10ετία του '50 και ειδικότερα τις δύο επόμενες 10ετίες η οργάνωση αυτή αρχίζει να αποκτά σύγχρονο επαγγελματικό και εκτεταμένο υπόβαθρο, το οποίο δημιουργεί ολοκληρωμένα διεθνή κείμενα για την προστασία της άγριας ζωής. Παράλληλα στο ίδιο επίπεδο κάλλιεργείται επιστημονικά το αντικείμενο αυτό μέσα από επιτελεία διεπιστημονικής σύνθεσης με συμμετοχή και επιφανών νομικών και ειδικότεοα διεθνολόγων [170].

Ο δεύτερος λόγος έχει σχέση με την αλλαγή στάσης των κρατων και της διεθνους κυβερνητικής οργάνωσης στο θέμα αυτό. Τις τελευταίες 10ετίες και ειδικότερα πρόσφατα, λαμβάνονται στο επίπεδο αυτό σημαντικές πρωτοβουλίες που αποσκοπούν το ουσιαστικό ενδιαφέρον για την άγρια ζωή, αλλά κύρια τη διάθεση των κρατών να ανακτήσουν τον έλεγχο των πρωτοβουλιών σ'ένα χώρο που κυριαρχουσε η παρουσία της μη κυβερνητικής οργάνωσης [171]. Ετσι πρόσφατα στο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος διαμορφώνεται μια "ισότιμη" σχέση μεταξύ του τμήματος που αφορά την άγρια ζωή και του υπόλοιπου. Ισως δεν θα ήταν πάλιστα υπερβολή να επισημανθεί ότι το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής σήμερα, κάτω από την πίεση σημαντικών περιβαλλοντικών καταστροφών, συγκεντρώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σαν μέσο επίλυσης των προβλημάτων που προκύπτουν αλλά και σαν αντικείμενο θεωρητικής ενασχόλησης [172]. Βέβαια η ενασχόληση αυτή είναι ακόμη ανεπαρκής και έχει αρκετά θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα να επιλύσει [173].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Μάνεσης, Α. (1980), σ. 103, Μάνεσης, Α. (1982), Ροζάκης, Χ. (1976), σ. 340, Τενεκίδης, Γ. (1978) σ. 54, Κούφα, Κ. (1981), σ. 31 και Levy - Bruhl, H. (1964).

2. Φαίνεται να υπάρχει αμεσότητα σχέσης μεταξύ περιβαλλοντικού-οικολογικού κινήματος και ρυθμίσεων - θεσμών για ικανοποίηση σχετικών αιτημάτων. Βλ. Sandbach, F. (1980) p.p.17-20.

3. Για τη δήλωση της ουσίας των παραπάνω όρων χρησιμοποιείται μια ευρεία ορολογία. Οι Αγγλοσάξονες προτιμούν κύρια τον όρο περιβαλλοντικό κίνημα (environmental movement). Βλ. ειδικότερα Lowe, R. and J. Goyater - (1983) p.p.9-31. Ομως συναντώνται συχνά και οι όροι οικολογικό κίνημα (ecological movement), βλ. Kiss, A. (1976) p.p. 10-11, κίνημα οικολόγων (ecologists movement), βλ. Viola, E.(1988) p.p.211-228, καθώς και πράσινο κίνημα (green movement) βλ. Spretnak, C. and F. Capra (1985) p. 189.
Στην Ελληνική Βιβλιογραφία συναντιέται κυρίως ο όρος οικολογικό κίνημα. Πάντως η εναλλακτική χρήση των παραπανω όρων πρέπει να γίνεται με περίσκεψη γιατί υπάρχουν διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο. Ειδικότερα, σε σχέση με τους δύο βασικούς όρους περιβαλλοντικός και οικολογικός, σαν πρώτο συνθετικό του όρου κίνημα, ο πρώτος είναι χρονικότερος, ιστορικά προηγείται και στερείται σαφους πολιτικής διάστασης. Αντίθετα στη δεύτερη περίπτωση με την καταλυτική δοάση της πολιτικής οικολογίας υπάρχει ένα σχετικά ομογενές, με πολιτική διάσταση περιεχόμενο και χρονικά σχετικά πρόσφατο. Βλ. Pepper, D.(1984) και Λουλούδης, Λ. (1986). Είναι δύσκολο χρονικά να προσδιορίσει κανείς την ύπαρξη οικολογικου κινήματος σε διάφορες χώρες λόγω τοπικών ιδιομορφιών, ομως βασικά η 10ετία του '60 αποτελεί καθοριστικό χρονικό ορόσημο. Φυσικά το περιβαλλοντικό κίνημα προηγείται κατά πολύ. Βλ. ειδικότερα στη συνέχεια.

4. Διευκρινίζουμε πως "the impulse to conserve wild nature is a distinctively western and urban one". Βλ. Boardman, R. (1981), p. 9. Και αυτό βέβαια διότι ο αστικός τρόπος ζωής όπως διαμορφώθηκε στις κοινωνίες δυτικού τύπου, αφενός είναι η βασική αιτία υποβάθμισης και καταστροφής της άγριας ζωής, αφετέρου στον τρόπο αυτό ζωής, από κάποιο σημείο και μετα,η έλλειψη της άγριας ζωής δημιούργησε σειρά προβλημάτων από οικονομικής μέχρι υπαρξιακής φύσης.

5. Πρόκειται για όρο ευρύτατης χρήσης. Στα

στοιχεία της ποιότητας ζωής μπορεί να περιληφθεί μια μεγάλη σειρά συντελεστών λιγότερο ή περισσότερο αντικειμενικά προσδιοριζόμενων (ατομικές ελευθερίες, δικαιοσύνη κλπ). Ενα σημαντικότατο σύνολο στοιχείων που απαρτίζουν την ποιότητα ζωής αναφέρεται σε περιβαλλοντικά αγαθά όπως: καθαρός αέρας και νερό, χώροι αναψυχής αλλά και απόλαυση της άγριας ζωής και των οικοτόπων της. Βλ. ειδικότερα Gilpin, A. (1976), p.130. Πορτόλου Μιχαήλ, Α. (1978α), σ.275, Kiss, A. (1976), p.10.

6. Απόψεις που εισάγουν τον "philosophical naturalism" και "evolutionary humanism", προσφεραν στέρεο έδαφος για ανάπτυξη οικολογικών προσεγγίσεων. Βέβαια αξιοσημείωτες είναι οι απόψεις του Julian Huxley που θεωρεί τον άνθρωπο τμήμα της φύσης και συγχρόνως ηθικό υπόχρεο κηδεμόνα της. Βλ. Johnston, D. (1981), p.19.

7. Μέσα στα πλαίσια της οικονομικής θεωρίας και με βάση τις απόψεις των Τ. Malthus, D. Ricardo και J.S. Mill αναπτύχθηκε εξειδικευμένη έρευνα με βασική παράμετρο το περιβάλλον κυρίως μετά το 1960 (conservation economics). Βλ. Johnston, D. (1981), p.20 και Κανελλόπουλος, Α. (1985).

8. Οι επιστημονικές ρίζες της βιολογίας και της οικολογίας βρίσκονται στον Αριστοτέλη και στο Θεόφραστο, ενώ πλήθος επιστημόνων συνέβαλαν έμμεσα στη δημιουργία και θεμελίωση της μοντέρνας οικολογίας όπως οι: Newton, Linnaeus, Lamark, Darwin, Mendel κλπ. Βλ. Κανελλόπουλος, Π. (1985), σ.σ. 124-125 και Johnston, D. (1981), p.p. 19-20.

9. Τα μέτρα αυτά ειδικά σε σχέση με πρώιμους πολιτισμούς όπως Κίνας, Ινδίας, Ελλάδας κλπ. είναι πραγματικά πολλά και φαίνεται να προϋπήρχαν μέσα από περισσότερο ή λιγότερο "συλλογικής" φύσης διαπιστώσεις και αναγκαιότητες. Βλ. και στη συνέχεια.

10. Βέβαια είναι γεγονός πως πολλοί λαοί που δεν ανέπτυξαν ποτέ παρόμοιες συλλογικότητες και ευαισθησίες, μια και ζούσαν σε απόλυτη αρμονία με το περιβάλλον τους, εξαφανίσθηκαν ή περιθωριοποιήθηκαν σ' ένα σύγχρονο κόσμο που κυριαρχείται από το λεγόμενο δυτικό τρόπο ζωής. Οσισμένοι πάντως από αυτούς, με κάποια "προσαρμοστικότητα", υιοθέτουν συλλογικούς τρόπους δράσης παρόμοιους με αυτούς του σύγχρονου "πολιτισμένου" κόσμου. Βλ. ειδικότερα για Περιβαλλοντική Διάσκεψη των Inuit της Αλάσκας, του Καναδά και της Γροιλανδίας, με σκοπό την περιβαλλοντική προστασία των περιοχών τους που ανήκουν αντίστοιχα στις ΗΠΑ, Καναδά και Δανία, στο Environmental Policy and Law (1983), p.p. 113-115.

11. Βλ. και Lowe, P. and J. Gayder (1983), ειδικότερα p.164. Οι άλλοι δύο πυρήνες είναι: προστασία υπαίθρου-εξοχής (countryside groups) και προστασία δομημένου περιβάλλοντος-πολιτιστικών μνημείων (built environment groups). Βλ. Willets, P. (1982), p. 113 και Johnston, D. (1981), p.p. 17-20.

12. Βλ. Sandbach, F. (1980) και Lowe, P and J. Gayder (1983).

13. Πρόκειται για διάκριση τεχνικής φύσης, αναπόφευκτη όμως με τη σχετική αυθαιρεσία και απλούστευση που ενέχουν παράμοια εγχειρήματα.

14. Πρέπει να τονίσουμε πως νομοθετικά μέτρα για την προστασία της άγριας ζωής που εντάσσονται στην σύγχρονη προβληματική και πρακτική στα θέμα αυτά, θεσπίζονται- με κάποια συχνότητα από τον 16ο αιώνα. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της Αγγλίας όπου το 1534, στη διάρκεια της βασιλείας του Ερρίκου VIII, νομοθετείται προστασία ειδών που απειλούν αντικείμενα θήρας και μάλιστα μετά από οργανωμένη πίεση των ιεροκαθηρών. Βλ. Johnston,D. (1981), p.17. Σίγουρα όμως δεν υπάρχει ακόμη κάποια σχετικά σταθερά υπόβαθρο που να εξασφαλίζει συνέχεια και διάρκεια σε παράμοιους προβληματισμούς και πρακτικές.

15. Η σύνθεση αυτή σταδιακά αλλοιώνεται, περιλαμβάνοντας και μεσαία και άλλα τμήματα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, όσα προσεγγίζουμε πρόσφατες χρονικές περιόδους. Βασικός όμως πυρήνας εξακολουθεί να είναι άτομα ανώτερων και μεσαίων στρωμάτων. Βλ. ειδικότερα Sandbach,F. (1980), p.p.10-17 και Boardman,R. (1981), p.p. 9-16.

16. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η δράση της "μεγαλύτερης ομάδας πίεσης για προστασία στην Ευρώπη" δηλαδή της Βρετανικής RSPB. Βλ. ειδικότερα σε Pye-Smith, C. and C. Rose, (1984), p.p. 187-188 και Boarman, R.(1981) p.138. Στο ενδιαφέρον αυτό θέμα θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

17. Παραθέτουμε ενδεικτικά μερικούς οργανισμούς της περιόδου αυτής που θα αναφερθούν και στη συνέχεια. "Μη κυβερνητικοί εθνικοί οργανισμοί"-Μ. Βρεττανία: National Trust (1895) RSPB (1889), Society for the Promotion of Nature Reserves (1912) από την οποία προήλθε η Royal Society for Nature Conservation, Council for the Protection of Rural England (1926), British Association for Shootihg and Conservation σαν συνέχεια του Wildfoulers' Assotiation of Great Britain and Ireland (1908), Wildfowl Trust (1946).- Η.Π.Α.: Sierra Club (1892), Audubon Society, National Wildlife Federation. " Διεθνείς μη κυβερνητικοί οργανισμοί": Interna-

tional Committe (μετέπειτα Council) for Bird Preservation (1922), International Office for the Protection of Nature (1934), IUCN (1948), IWRB (1954).

18. Σπέρματα πάντως πολιτικοποίησης του περιβαλλοντικού κινήματος υπήρξαν απόψεις του Κροπότκιν και των αναρχικών του 19ου αιώνα, του Robert Owen κλπ. Βλ. Willets, P. (1982), p. 112.

19. It was not until the 1960's that "environment" "pollution", "ecology", "quality of life" and related issues became matters of public and political concern", Johnston, D. (1981), p. 39.

20. Μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί πως τρία γεγονότα στην περίοδο αυτή έδωσαν σημαντική ώθηση και μαζικότητα στο περιβαλλοντικό κίνημα, με απτά αποτελέσματα στη δημιουργία περιβαλλοντικών ρυθμίσεων και θεσμών: α) Η εκλαΐκευση του πυρήνα της οικολογίας (θεμελιωτής ο Ernst Haechel με το συγγραμμά του "Φυσική Ιστορία της δημιουργίας" (1868) που την θεωρούσε υποκλάδο της ζωολογίας) για την υφιστάμενη απόλυτη αλληλεξάρτηση των στοιχείων ενός οικοσυστήματος, αλλά και των οικοσυστημάτων μεταξύ τους. Αναπόφευκτα η μελέτη στράφηκε και στις σχέσεις ανθρώπου-φυσικού περιβάλλοντος με τη δημιουργία της ανθρωπoοικολογίας που εξετάζει τις εκάστοτε μορφές που αυτή η σχέση λαμβάνει. Τα συμπεράσματα από παρόμοιες μελέτες επηρεάζουν κοινωνικούς και πολιτικούς προβληματισμούς και δημιουργείται κάποιο σύγχρονο υπόβαθρο για το περιβαλλοντικό και ειδικότερα το οικολογικό κίνημα. Βέβαια η οικολογία γνωρίζει ιδιαίτερη ανάπτυξη και στον οικείο της χώρο των φυσικών επιστημών (αυτοοικολογία, βιοοικολογία, συνοικολογία) όμως οι παραπάνω εξελίξεις της έδωσαν τάσεις ριζοσπαστισμού με "αμφιβολότητα" σε κάθε τομέα του επιστητού όπως οικονομία, πολιτική, κοινωνία κλπ. Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985), Κώττης, Γ. (1975) και Γκόρτς, Α. (κ.α.) (1975). Η εξέλιξη αυτή για πολλούς είναι θετική για άλλους θεωρείται μείωση της επιστημονικότητας και αξιοπιστίας της οικολογικής επιστήμης. β) Η έκδοση στοιχείων και συλλογικών εργασιών με αντικείμενο το περιβάλλον και τους κινδύνους που το απειλούν είναι ένα επίσης σοβαρό έναυσμα για ανησυχίες προβληματισμο και κινητοποίηση. Παρόμοιες εργασίες είναι: "Η Σιωπηλή Άνοιξη" της Ράκελ Κάρσον (1962), "The Limits to Growth" του D. Meadows (1972), "Το Διαστημόπλοιό μας η Γη" της B. Ward (1965), "The Population Bomb" του P. Ehrlich (1968), "The Global 2000 Report to the President" του Council of Environmental Quality των ΗΠΑ (1981), οι δύο εκθέσεις της Brand Commission "North-South: A Program for

Survival" (1980) και " Common Crisis"(1983), The Tragedy of the Commons" του G. Hardin (1968) "Σχέδιο για την Επιβίωση " του Ecologist κλπ. Βλ. και Johnston, D. (1981) p.p. 40-41, Commission of the European Communities (1984), και Σακελλαρόπουλος, Α. (1982), σ.σ. 240-241.

χ) Μεγάλα ατυχήματα με εκτεταμένες και σοβαρές συνέπειες εθνικού ή διεθνούς επιπέδου όπως: ναύαγιο του τάνκερ Torrey Canyon (1967) στη Μάγχη, παρόμοιο ναυάγιο του Amoco Cadiz (1978) στη θάλασσα της Βρεττάνης, περιστατικό ρύπανσης από πετρέλαιο στη Santa Barbara της Καλιφόρνιας (1969), μαζική δηλητηρίαση από υδράργυρο στην Ιαπωνία (Minamata disease), πυρηνικό ατύχημα στο Three Mile Island των ΗΠΑ (1979), έκκενωση του Seveso μετα απο διαφυγή διοξίνης (1976), εκτεταμένη διαφυγή ισοκυανυούχου μεθυλίου στο Bhopal της Ινδίας και στο εργοστάσιο της Union Carbide (1984), ατύχημα σε πυρηνικό αντιδραστήρα του Τσερνομπιλ (1986), μαζική ρύπανση του Ρήνου με τοξικές ουσίες από τη Sandoz, Hoffman Laroch κλπ. (1986). Ο κατάλογος των ατυχημάτων είναι αρκετά μακρύς και έφερε το πλατύ κοινό σε επαφή με τις επιπτώσεις της σύγχρονης τεχνολογίας που συχνά είναι μεγάλης εμβέλειας, καταστροφικές και ανεξέλεγκτες Συνέπεια της "δυσάρεστης" αυτής επαφής ήταν η ανάπτυξη σωβινιστής στάσης απόρριψης τεχνολογιών (τεχνοφοβία) με ιδιοίτερη έμφαση στην πυρηνική. Μάλιστα στην Ο.Δ. της Γερμανίας ο φόβος και η αντίδραση του κοινού για την ίδρυση πυρηνικού εργοστασίου στο Brockdorf εκφράστηκε σαν "σύνδρομο Brockdorf".Βλ. Σακελλαρόπουλος, Α. (1982) σ. 237. Εξάλλου υπάρχει και η έκφραση "ραδιοφοβία" για την ίδια περίπτωση.

21. Η επαναστατικότητα αυτή αφορά την αλλαγή των δομών της κοινωνίας συνολικά αλλά και επί μέρους εκδηλώσεων της. Στη δεύτερη κυρίως κατηγορία ανήκουν οργανώσεις, ιδιαίτερα στη Μ. Βρετανία, με αντικείμενο την προστασία των δικαιωμάτων των ζώων (animal rights). Η πρακτική τους είναι συχνά βίαιη και περιλαμβάνει επιθέσεις σε σταθμούς-εργαστήρια με πειραματόζωα, καταστροφές-πυρπολήσεις πολυκαταστημάτων κλπ.

22. Οι οργανώσεις αυτές έχουν διαγράψει μια ενδιαφέρουσα πορεία, άλλοτε ανοδική και άλλοτε φθίνουσα, που έχει σχέση με την ανταπόκριση του ευρυτέρου κοινού στην πολιτικοποίηση, με το αντικείμενο ενασχόλησης, τις πρακτικές οργάνωσης και δράσης κλπ. Βλ. Sandbach, F. (1980). Ειδικότερα αναφέρουμε πως η πολιτικοποίηση και επαναστατικότητα δράσης, κατά περίπτωση, ήταν πόλος μαζικοποίησης μόνο βραχυχρόνια. Αντίθετα, οργανώσεις για προστασία της άγριας ζωής και

ειδικότερα των πτηνών, με παράδοση "απολιτικότητας" και μετοιοπάθεια, πολλαπλασίασαν τα μέλη τους. Έτσι παρατηρούμε η RSPB στη Μ. Βρεττανία, από 31.738 μέλη το 1966, τον Ιούνιο του 1977 φθάνει τα 244.841. Επίσης η National Audubon Society, στις ΗΠΑ, από 43.940 μέλη το 1966, φθάνει το 1977 τα 286.540. Βλ. όμως ειδικότερα Sandbach,F. (1980), σ.σ. 10-20. Αντιπροσωπευτικές οντότητες της περιόδου αυτής είναι η Greenpeace από το 1970 και οι F.o.E. από το 1969, που δρουν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο με αντίστοιχη οργάνωση. Βέβαια πολύ σημαντικό είναι το γεγονός της δημιουργίας του WWF το Σεπτέβριο του 1961 στο Λονδίνο, που έκτοτε και αυτό αναπτυσσει τη δράση του σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ουσιαστικά όμως το τελευταίο, μαν οντότητα, ανήκει κυρίως στην προηγούμενη περίοδο μια και σ' αυτή δομήθηκε σαν ιδέα. Βέβαια δεν λείπουν και περιπτώσεις όπου κάτω από ορισμένες συνθήκες το οικολογικό κίνημα πολιτικοποιείται απροκάλυπτα και παίονει τη μορφή λιγότερο ή περισσότερο παραδοσιακού κόμματος, με πιο χαρακτηριστική περίπτωση τους "πράσινους" της Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Παράλληλα μάλιστα δημιουργούνται ισχυρές διεθνείς διασυνδέσεις όπως η Ομάδα "Ουράνιο Τόξο" του Ευρωκοινοβουλίου. Βλ. Barro,R. (1984), Spretnak,C. and Capra,F. (1985) και Hulsberg,W. (1985).

23. Βλ. Τσάλτας,Γ. (1986) και Σαμιώτης,Γ. και Γ. Τσάλτας (1990).

24. Πράγματι σε οντότητες με σημαντική εξάπλωση διεθνώς ή και με φιλοδοξίες παγκοσμιότητας, όπως η IUCN, το WWF και το IWRB, τα θέματα αυτά αντιμετωπίσθηκαν μέσα από συνδετικές και συναινετικές διαδικασιες και χωρίς επώδυνους κλυδωνισμούς. Βλ. ειδικότερα παρακάτω.

25. Παρόμοιες εξελίξεις υπάρχουν και στα επίπεδα κυβερνητικό - μη κυβερνητικο και ειδικοτερα στη προσδευτική "αποδοχή" των διεθνων μη κυβερνητικών οργανισμών από τους αντίστοιχους κυβερνητικούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η λειτουργία environmental forum με ενεργο συμμετοχή 200 μη κυβερνητικών οργανισμων στη διάσκεψη της Στοκχόλμης για το Ανθρώπινο Περιβάλλον το 1972. Μάλιστα στη συνέχεια (1973) δημιούργησαν τη International Assembly of Non - Governmental Organization Concerned with the Environment (INASEN). Η μεθόδευση συμμετοχής των μη κυβερνητικών σε κυβερνητικους οργανισμούς, γίνεται κυρίως με την απόδοση της ιδιοκτησίας του παρατηρητή και βέβαια του συμβουλευτικού μέλους. Βλ. ειδικότερα Willets,P. (1982), σ.σ. 1-27, 105-124 και Lowe ρ. and J. Goyder

(1983), σ.σ. 163-176.

26. Φυσικό είναι στις περιπτώσεις αυτές τα αιτήματα στήριξης να αναζητούνται κυρίως από χώρες "υπαναπτυκτες περιβαλλοντικά" και να απευθύνονται σε "περιβαλλοντικά ανεπτυγμένες" που διαθέτουν ανάλογους θεσμούς, ρυθμίσεις και κυρίως οργανωμένη περιβαλλοντική ευαισθησία. Οι όροι ανεπτυγμένα και υπαναπτυκτα εδώ δεν χρησιμοποιούνται με την παραδοσιακή έννοια, π.χ. η Ιαπωνία θεωρείται κλασσική περίπτωση "υπανάπτυκτης περιβαλλοντικά" χωρας μια και διεθνώς η συμπεριφορά της, ιδίως σε θέματα προστασίας άγριας ζωής, αποτελεί πρότυπο αρνητικής στάσης (βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τρίτο).

27. Βλ. Lowe,P. and J.Goyder (1983), σ.σ. 163-165 Πρακτικές άσκησης του περιβαλλοντικού διεθνισμου είναι οι κοινές διαμαρτυριες και προσφυγές σε εθνικά ή διεθνη οργανα και αρχές, τουριστικά ή εμπορικά sabotage σε χώρες που παραβιάζουν διεθνείς ρυθμισεις για την προστασία απειλούμενων ειδών (φώκιες, ειδών θαλάσσιας χελώνας κλπ.). Βέβαια παρόμοια περιστατικά, επειδή πραγματικά φέρουν μια νέα διάσταση στις διεθνείς σχέσεις και κύρια στο ευαισθητο θέμα της εθνικής κυριαρχίας και του εθνικου prestige, συχνά αντιμετωπίζονται με ψυχρότητα η δυσαρέσκεια από τα "θιγόμενα" κράτη.

28. Πρόκειται κύρια για την IUCN αλλά και το ICBP, το IWRB και το WWF. Οι οντότητες αυτές, έχοντας ένα σαφαρό υπόβαθρο και παράδοση, δεν υποβαθμίστηκαν στις νέες συνθήκες που ίσχυσαν μετά το 1960. Αντίθετα οι "παραδοσιακοί" αυτοί οργανισμοί σήμερα αποτελούν τον αναμφισβήτητο πυρήνα έλξης και δράσης για την προστασία της αγριας ζωής παγκόσμια. Ίσως η μόνη οργάνωση που ιδρύθηκε μετά το 1960 και μπορεί να αντιπαρατεθεί με τις παραπάνω σε αποτελεσματικότητα και prestige, είναι η Greenpeace η οποία πολιτικά, ιδιαίτερα στον τομέα της ευρείας συνειδητοποίησης για την προστασία της άγριας ζωής, έχει προσφέρει πολλά με τις εντυπωσιακές και συχνά επικίνδυνες για τη σωματική ακεραιότητα των μελών τις παρεμβάσεις. Βλ. Γερήφαν, Μ. (1986).

29. Βλ. ειδικότερα ανάλυση Συμβάσεων σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

30. Καλύπτεται περιπτωσιακά η περίοδος μέχρι το 1845 όπου ιστορικά βρομολογούνται οι διεθνείς εξελίξεις που οδηγούν στην διακρατική προστασία πτηνων και οικοτόπων τους. Οι όροι Εσωτερικό και Διεθνες Δίκαιο του Περιβάλλοντος θεωρούνται καθιερωμένοι στην νομική βιβλιογραφία και έχουν συγκεριμένο και εξειδικευμένο περιεχόμενο. Η βασική αυτή διάκριση θεμελιώνεται στον

κλασσικό διαχωρισμό της έννομης τάξης σε εσωτερική και διεθνή. Ομως στη συνέχεια επιχειρείται και περαιτέρω εξειδίκευση με βάση τους κατ' ιδίαν κλάδους του δικαίου εσωτερικού ή διεθνούς ή και κάποιους πρωτοεμφανιζόμενους που έχουν σχέση με το υπό ρύθμιση αντικείμενο. Η εξειδίκευση αυτή δεν είναι πάντα αιτιολογημένη, ούτε κατ' ανάγκη σκοπεύει στη δημιουργία ιδιαίτερου κλάδου. Ετσι διαμορφώνεται το Δίκαιο Προστασίας Περιβάλλοντος που έχει σχέση με Διοικητικό, Ποινικό, Αστικό, Συνταγματικό αλλά και (International) Environmental Law of the Sea, Εσωτερικό και Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής. Βλ. σχετικά Johnston, D. (1981), Lund, T. (1980), Αλεξιάδης Σ. (1981), Τάχος, Α. (1987α), Καράκωστας, Γ. (1986) και Σιούτη, Γ. (1985).

31. Βλ. και Johnston, D. (1981), p. 20.

32. Βλ. Οικονομίδης, Κ. (1987).

33. Ειδικότερα για την γέννηση και εξέλιξη του Διεθνούς Δικαίου. Βλ. Τενεκίδης, Γ. (1975) και Ευσταθιάδης, Κ. (1977).

34. Μάλιστα η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία και ίσως η αποικιοποίηση της Χαλκιδικής συνδέονται με την ανάγκη εξασφάλισης ξυλείας για ναυπηγική. Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ. 145. Παρόμοιες ενέργειες θα μπορούσαν να υπαχθούν σ'ένα είδος προϊμιου "οικολογικού ιμπεριαλισμού" τον οποίο ήδη παρασθέσαμε σαν σσο. Η ίδια η ρύθμιση πάντως θεωρείται πρωτοποριακή, μια και μόλις πρόσφατα η διεθνής κοινότητα αρχίζει να επιλύει παρόμοιο πρόβλημα που συνδέεται με την υπερεκμετάλλευση της χλωρίδας των τροπικών δασών της οποίας τα προϊόντα πέρα από το διεθνές εμπόριο, καταλήγουν στις βιομηχανικές χώρες του βορρά. Βλ. IUCN (1986).

35. Το μέγεθος της τιμωρίας του Αγαμέμνονα, δηλαδή η θυσία της κόρης του Ιφιγένειας εκφράζει και το μέτρο του σεβασμού των Αρχαίων Ελλήνων για την άγρια ζωή. Η θρησκευτική αυτή ρύθμιση με την Αρτεμη στο πλάι του προστάτη, σήμερα έχει υποκατασταθεί από λεπτομερή νομικά πλαίσια, κατασταλτικές αρχές, θηροφύλακες κλπ.

36. Hughes, D. (1984).

37. Η ουσία παρόμοιας προστασίας ήταν οικονομική. Πρόκειται δηλαδή για οικονομικό προστατευτισμό και όχι προστασία με οικολογικό περιεχόμενο. Παρόμοιες απαγορεύσεις εξαγωγής ενδημικών ειδών (για τον όρο βλ. ειδικότερα σε ορισμό πτηνών) υπήρξαν και άλλες, κατά καιρούς, όπως για το είδος hevea στη Βραζιλία, τα chinchila και vicugna στις χώρες των Ανδέων της Ν. Αμερικής κλπ. Παρόμοιες εσωτερικές ρυθμίσεις δεν έχουν καμμια σχέση με σύγχρονα διεθνή κείμενα (κυρίως CITES) που επιβάλλουν αυστηρά ελεγχόμενο διεθνές εμπόριο ειδών

τα οποία κινδυνεύουν με υποβάθμιση ή εξαφάνιση. Βλ. παρακάτω ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο. Επίσης βλ. και Klemm, C. (1982), σ.σ. 117-128.

38. Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ. 145. Για αντίστοιχες ρυθμίσεις σε σύγχρονα διεθνή κείμενα βλ. Χατζηκωνσταντίνου, Κ. (1965).

39. Για το πρώιμο "Διεθνές" Δίκαιο των περιόδων αυτών βλ. Τενεκίδης, Γ. (1975), σ.σ. 55-71, Ευσταθιάδης, Κ. (1977), σ.σ. 12-15, Κωνσταντόπουλος, Δ. (1977), σ.σ. 28-40. Ειδικότερα στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και στην περίοδο της παρακμής της, σημειώθηκαν σοβαρές επεμβάσεις στην άχρια ζωή των κατακτημένων λαών της Β. Αφρικής και της Ασίας. Μάλιστα θεσπίσθηκε και σειρά μέτρων προστασίας που αφορούσαν ολόκληρη την Αυτοκρατορία. Φυσικά και εδώ πρόκειται για εσωτερική έννομη τάξη που επιβάλλεται όμως σε μια τεράστια χεωγραφική έκταση και τα αντίστοιχα - ετερόκλητα συχνά - δορυφόρα κράτη που την απαρτίζουν. Έτσι όμως ενοποιείται, και όχι μόνο νομικά, ο χώρος αυτός. Για το ρόλο του ius gentium και τη σχέση του με το Διεθνές Δίκαιο, βλ. Κωνσταντόπουλος, Δ. (1977), σ.σ. 28-32, Τενεκίδης, Γ. (1975), σ.σ. 55-56.

40. Βλ. Τενεκίδης, Γ. (1975), σ.σ. 54-66. Γενικά για το θέμα Βλ. Γάγγας, Δ. (1986). Για αντίστοιχες σύγχρονες διεθνείς ρυθμίσεις βλ. Χατζηκωνσταντίνου, Γ. (1985).

41. Κάνοντας μια πρώτη ενδεικτική παρατήρηση στη σχέση αυτή, σε μια αρχική φάση παρατηρούμε μια μονόπλευρη επιρροή του εσωτερικού στο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος. Η σχέση αυτή εξισορροπείται και χίνεται αμφίδρομη στη συνέχεια, ειδικότερα στον τομέα των ρυθμίσεων για την άχρια ζωή. Τις τελευταίες 10ετίες μάλιστα, διεθνείς ρυθμίσεις για την άχρια ζωή είναι και πρωτοπορίακες αλλά και έχουν ασκήσει σημαντική επιρροή στη δημιουργία και εξέλιξη εσωτερικής ανάλογης νομοθεσίας. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

42. Βλ. Πορτόλου-Μιχαήλ, Α. (1978α), σ. 284, Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ. 145.

43. Boardman, R. (1981), p. 26.

44. Συγκεκριμένα προβλεπόταν επιβολή θανατικής ποινής ακόμη και αν η θανάτωση δεν ήταν αποτέλεσμα πρόθεσης. Η εξήγηση της αυστηρότητας σχετίζεται με την εξαιρετική χρησιμότητα του ζώου αυτού σε μια χώρα όπου τα παντίκια ήταν εξαιρετικά επιβλαβή. Βλ. Φυσικός Κόσμος, (1975), σ. 76.

45. Η παράβλεψη αυτή είναι άξια προσοχής μια και η διάκριση "επιβλαβών" και "ωφέλιμων" ειδών με απηνή δίωξη των πρώτων και προστασία των δεύτερων, έφερε στο

χείλος της εξαφάνισης πολλά είδη και μόλις πρόσφατα φαίνεται σε διεθνή και εσωτερικά νομικά κείμενα να εξαλείφεται και να παρέχεται ενιαία προστασία.

46. Βλ. Φυσικός Κόσμος, (1975), σ. 76. Πρόκειται για εντελώς σύγχρονη πρόβλεψη.

47. Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ. 133.

48. Ταχος, Α. (1976), σ.303. Είναι προφανής ο οικονομικός λόγος προστασίας του πολύτιμου αυτού δένδρου, κάτω απο το πρόσχημα της αφιέρωσής του στους θεούς.

49. Φυσικός Κόσμος, (1975), σ. 76.

50. Βλ. για τα παραπάνω Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ.σ. 133-148. Το ίδιο θέμα μετά από χιλιετίες απασχολεί ακόμη την Ελλάδα και μάλιστα έχει αποκτήσει και διεθνή (περιφερειακή) διάσταση στα πλαίσια της ΕΟΚ με την Ελλάδα κατηγορούμενη για πλημμελή προστασία του λύκου.

51. Κανελλόπουλος, Α. (1985), σ. 140.

52. Βλ. ποσηγούμενη σχετική ανάλυση.

53. Για το θέμα αυτό βλ. στο επόμενο κεφάλαιο.

54. Πρόκειται για διαπιστώσεις του Στράβωνα, Βιτρούβιου, Γιουβεναλη, Σενέκα, Οράτιου, Πλίνιου του Ποσφβύτερου κλπ. Βλ. Hughes, D. (1984), σ.σ. 42-43 και Κώττης, Γ. (1975), σ. 70. Ειδικότερα για το θέμα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, στην περίοδο αυτή φαίνεται να καθιερώθηκε σαν φαινόμενο σε σχέση με αστικές και βιοτεχνικές συγκεντρώσεις. Μάλιστα στην Ιαπωνία της εποχής αυτής υπήρξε και ανάλυση τοποθέτηση και κατασκευή καπνοδόχων σε εγκαταστάσεις επεξεργασίας χαλκού, ώστε να μειώνεται η ρύπανση. Επίσης στην ίδια περίοδο (79 μ.Χ.) καταγράφεται ο πρώτος θάνατος από δηλητηρίαση με διοξείδιο του θείου, περιστατικό βέβαια που ωχριά σε συγχρονα παρόμοια μαζικά συγχήματα όπως π.χ. στο Bhopal της Ινδίας που ο αριθμός των θυμάτων έχει ξεπεράσει ήδη τις τρεις χιλιάδες. Αλλά και η χλωρίδα και η πανίδα σε περιοχές μεταλλείων χαλκού της Ιαπωνίας, αναφέρεται ότι υφίστατο ανεπανόρθωτες βλάβες. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1989) σ.σ.50-51.

55. Πρόκειται για ένα θεσμό εξαιρετικά εξελίξιμο για να καλύψει σειρά προβολών (ρύπανση - μόλυνση, ατμοσφαιρική, ηχητική, θερμική κλπ.) και περιοχικων (από άμεσους χείτονες έως ευρύτερο κύκλο "οικολογικών χειτόνων)". Για τα παραπάνω και ειδικότερα την εξέλιξη των immissiones στα πλαίσια του εσωτερικού δικαίου μέχρι σήμερα βλ. Σακελλαροπουλος, Α. (1982), σ.σ. 259-262, 303-306 κλπ., Κωστόπουλος, Β. (1980), σ.σ. 2-3 κλπ. Μαστροχαμβράκη, Α. (1975), σ.σ. 20-21, Καράκωστας, Γ. (1986). Σε επίπεδο νομολογίας υπάρχουν πολλές αποφάσεις που κινούνται στα πλαίσια του θεσμού των

immissiones και της βασικής αοχής sic utere tuo ut alienum non laedas (χοησιμοποίησε την ιδιοκτησία του με τοόπο που να μη βλάπτει το χειτονά σου). Αναφέοουμε την απόφαση του Italian Court of Cassation (1938) σχετικά με Γάλλο-Ιταλική διένεξη χια τη χοήση νεοων. Επίσης και την πεοίφημη απόφαση Rylands v. Fletcher στη M.Βοεττανία (1868) που άσκησε χενικότεοη επίδοαση ακόμη και στο Διεθνές Δίκαιο του Πεοιβάλλοντος.

56. Για μια πρώτη προσέχγιση των παραπάνω βλ. Kiss, A. (1976), p.p. 42-47, Utton, A. (1974), p.p. 156-160, Johnston, D. (1981), p. 21, και Ροζάκης, Χ. (1980), σ.σ. 96-109.

57. Κάτι αντίστοιχο δηλαδή με προβλέψεις νομικών πλαισίων και κανονισμών λειτουργίας συχνοονων εθνικών δομών, πάοκων κλπ. Βλ. Hughes, D. (1984), σ. 72.

58. Φυσικός Κόσμος (1975), σ. 76. Βλ. συχκριτικά σύχχοονη διεθνή προστασία πτηνών χοήσιμων στη χεωχία. Διεθνή κείμενα 1875, 1902, σε Μέρος Δεύτεοο.

59. Santucci, M. (1973), σ. 153.

60. Βλ. και σχετική προηχούμενη ανάλυση.

61. Θέαμα ανάλογο μ' αυτά που προσφέοουν τα σύχχοονα circus.

62. Στις θηριομαχίες αυτες πού συχνά έπαιονναν μέρος και άνθρωποι, "συμμετείχαν" αρκούδες, τίχρεις, λιοντάρια, πάνθηρες, λεοπαρδάλεις, ελέφαντες, ρινόκεροι, βούβαλοι κλπ. Το μέχεθος των καταστροφών στο είδη αυτό είναι τραυματικό αν υπολογισθεί ότι επί Καλιχούλα, σε μια μόνο μέρα, σκοτώθηκαν 400 αρκούδες, αριθμός τετραπλάσιος από αυτόν που διαθέτει σήμερα η Ελλάδα. Επίσης επί αυτοκρατορίας Νέρωνα 400 τίχρεις αντιμετωπίσαν διάφορα άλλα "θηρία". Μετά τις καταχηφήσεις αυτές χάθηκαν από τη Β. Αφρική οι ελέφαντες, ιπποπόταμοι συναντιώνται μόνο μετά τη Νουβία και λιοντάρια στη Μεσοποταμία. Βλ. ειδικότεοα Santucci, M. (1973), σ.σ. 153-154.

63. Βλ. Santucci, M. (1973), σ. 154.

64. Το ίδιο είδος σήμερα στη Ν. Αμερική απολαμβάνει ένα από τα αξιολοχότεοα πλέχματα διεθνους-εθνικής προστασίας, μια και οι πληθυσμοί του στον αιώνα μας έφθασαν σε οριακά επιπεδα μείωσης. Βλ. στο προηχούμενο Κεφάλαιο καθώς και Φυσικός Κόσμος (1974), σ. 76.

65. Βλ. σχετικές ουθμίσεις στη συνέχεια και Φυσικός Κόσμος (1975). Αλλωστε και σε προηχούμενες πεοιόδους, προστασία ειδών και οικοτοπων σε μόνιμη ή παροδική βάση, προερχόταν από ηχεμόνες (Ασσυρίων, Περσών, Μοχχόλων) κλπ. χια την εξασφάλιση της άχριας ζωής και τη σχετική άσκηση της θήρας. Μάλιστα φαίνεται πως τα σύχχοονα εθνικά πάρκα και χενικά οι

προστατευμένες περιοχές έλκουν την καταγωγή τους και από κλειστές κυνηγετικές περιοχές της αρχαιότητας και ειδικότερα των Περσών, όπου η ονομασία των χωρών αυτών στην αρχαία Περσική διάλεκτο αποδιδόταν με τη λέξη paradise. Βλ. Reiger, J. (1980), p.p. 128-135. Βέβαια η "αμεσότητα" αυτή θέσπισης μέτρων για την προστασία της άγριας ζωής από ηγεμόνες φθίνει με την επικράτηση δημοκρατικών πολιτευμάτων. (Βλ. όμως και Μέρος Τρίτο για στάση του μοναρχικού καθεστώτος του Ιράν στη Συνδιάσκεψη Ραμσάρ).

Στη νέα κατάσταση πάντως οι θηρευτές διαδραματίζουν ένα σοβαρό ρόλο σαν ομάδες πίεσης πια, με εθνική και διεθνή οργάνωση, στη θέσπιση εθνικών και ειδικότερα διεθνών μέτρων προστασίας Βλ. Hayden, S. (1942), p. 70. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες ο ρόλος αυτός μειώνεται σε έκταση και επιρροή μια και υπάρχει μαζικότερη συμμετοχή του περιβαλλοντικού - οικολογικού κινήματος σε παρόμοια θέματα, καθώς επίσης και από την αμφισβήτηση του ίδιου του ρόλου της θήρας και των θηρευτών από τμήμα του περιβαλλοντικού-οικολογικού κινήματος.

66. Πορτόλου-Μιχαήλ, Α. (1978α), σ. 284.

67. Για τα θέματα αυτά βλ. Κώττης, Γ. (1975), σ.σ. 70-71, Harvey, C. (1975) και Commission of the European Communities (1984), p.1. Το πρόβλημα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στις Αγγλικές πόλεις και ιδιαίτερα στο Λονδίνο οδήγησε στη λήψη σχετικών μέτρων από τα τέλη του 13ου αιώνα (1273-1305). Μάλιστα για θέσπιση κανονισμών εκπομπής καπνού πρωταγωνίστησε ομάδα ευγενών. Σε περίπτωση παραβιάσεων "καθ' υποτροπή" παρατηρήθηκε καταστροφή βιοτεχνιών, ενώ σε "κατ' εξακολούθηση" παραβάτη ασβεστοποιό επιβλήθηκε θανατική ποινή. Στη Γερμανία και συγκεκριμένα τη Σαξωνία, στην ίδια περίοδο (1348) σε τοπικό επίπεδο απαγορεύθηκε με δικαιητικό μέτρο η χρήση κάρβουνου σε βιοτεχνίες με αιτιολογία την προστασία της άγριας χλωρίδας. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1989).

68. Βλ. Φυσικός Κόσμος (1975), σ. 76.

69. Τζόλυ, Α. (1988), σ. 7. Αιτία οι εχθροπραξίες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και η παράνομη θήρα. Σήμερα είναι Εθνικό Πάρκο, περιλαμβάνεται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της σχετικής Σύμβασης της UNESCO (1972) και ο πυρήνας του (47 τ.χ.) θεωρείται το μοναδικό παρθένο δάσος της Κεντρικής Ευρώπης. Επίσης ζουν 500 περίπου βίσωνες αυστηρά προστατευόμενοι. Βλ. Τζόλυ, Α. (1988), σ. 7.

70. Αιτία ήταν ο θάνατος από ατύχημα του βασιλιά που οφείλετο στο ζώο αυτό και τον αυξημένο πληθυσμό

του. Βλ. Φυσικός Κόσμος (1978), σ. 77. Παρόμοια μέτρα έχουν άμεση σχέση με σύγχρονες ρυθμίσεις εσωτερικού ή διεθνούς δικαίου με σκοπό την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και της σχετικής παραγωγής με τρόπο που να εξασφαλίζεται στα ζώα κάποιο minimum προϋποθέσεων "φυσιολογικών" όρων ζωής, μεταφοράς αλλά και θανάτωσης. Βλ. κύρια Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

71. Η καταδίκη εκτελέστηκε στη Ζυρίχη. Βλ. Φυσικός Κόσμος (1975), σ. 77, και ειδικότερα σχετική ανάλυση για πτηνά στη συνέχεια.

72. Στα πρωτότυπα μέτρα εμπίπτει η απόφαση των αρχιεπισκόπων του Σάλτσμπουργκ να διορίσουν τους λαθροθήρες σαν θηροφύλακες. Πρόκειται για απόφαση που σε πρώτη προσέγγιση προκαλεί σκεπτικισμό. Ισως όμως μιά ουσιαστικότερη μελέτη του συμβολισμού του μύθου της Αρτέμιδας-Diana στην Αρχαία Ελλάδα και στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, που ακριβώς αποδίδει και την προστατευτική διάσταση της σχέσης θηρευτή-άγριας ζωής, δίνει νέα διάσταση σε παρόμοια μέτρα. Βλ. Hughes, D. (1984), σ. 71 και Φυσικός Κόσμος (1975), σ. 77.

73. Ηδη από το 1389 το δίκαιο της άγριας ζωής στην Αγγλία, που στην εποχή αυτή σχεδόν ταυτίζεται με τον όρο game laws (θηρευτικοί νόμοι-νομοθεσία κυνηγιού), αναπτύσσεται σε αναφορά με τη θήρα σαν "gentlemen's game". Βλ. Lund,T. (1980), p.p. 8-10. Στη συνέχεια βέβαια και σχετικά πρόσφατα συμβαίνουν σοβαρές διαφοροποιήσεις.

74. Πρόκειται για ρυθμίσεις κοινές σε σύγχρονα εθνικά και διεθνή κείμενα. Το Αγγλικό δίκαιο άγριας ζωής ολοκληρώνεται σε μεγάλο βαθμό μέχρι το 1845. Ειδικότερα θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Για λεπτομερέστερη προσέγγιση βλ. Lund, T. (1975) και Lund, T. (1980) p.p. 3-17. Βλ. επίσης και αντίστοιχη ανάλυση για πτηνά στη συνέχεια.

75. Αντίθετα στις επόμενες μέχρι σήμερα περιόδους, συναντάται εξελιγμένη προστασία αλλά που συνοδεύεται συχνά από ασήμαντες ποινές μέσα από ένα ανθρωποκεντρικό και "εξανθρωπισμένο" δίκαιο το οποίο κυρίως επιφυλάσσει τη θανατική ποινή μόνο για προσβολές κατά ατόμων του ίδιου είδους. Ομως είναι γεγονός πως οι σύγχρονες νομοθεσίες προσανατολίζονται σε αυστηρές χρηματικές ποινές ή πρόστιμα και μακρόχρονη στέρηση της ελευθερίας σε περιπτώσεις παραβάσεων διατάξεων που αφορούν την προστασία απάνιων και απειλούμενων ειδών. Είναι χαρακτηριστική η πρόσφατη καταδίκη Κινέζου σε ισόβια δεσμά για τη σκόπιμη θανάτωση του απάνιου panda (είδος αρκούδας) που αποσκοπούσε στη πώληση της γούνας του ή ακόμη η επικήρυξη λαθροκυνηγών σε μια προσπάθεια

της Κένυα να ελέγξει τους λαθροθήρες των τελευταίων ρινόκερων. Βλ. Η Νέα Οικολογία, τ.42, σ. 14 και Μιχελής, Μ. (1988).

76. Θα μπορούσαμε να ορίσουμε ακριβέστερα σαν χρονική έναρξη το 1648 που θεωρείται και αφετηρία για τη σύγχρονη διεθνή δικαιοταξία και οργάνωση. Για το 1845 ήδη αναφερθήκαμε στην αρχή του υποκεφαλαίου αυτού.

77. Οι εξελίξεις αυτές δρομολογούνται τυπικά με τη Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648) και κλείνουν ένα σημαντικό κύκλο με τις μεγάλες επαναστάσεις στη Γαλλία (1789) και στη Β. Αμερική (1776). Ειδικότερα για τα θέματα αυτά βλ. μεταξύ άλλων: Οικονομίδης, Κ. (1987) και Τενεκίδης, Γ. (1975), σ.σ. 66-79. Επίσης η πρακτική της αποικιοκρατίας γνωρίζει μεγάλη άνθιση από τις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις με τις αρνητικές συνέπειες για τους χώρους που ασκείται, ενώ παράλληλα η βιομηχανική επανάσταση εγκαινιάζει πραγματικά μια νέα εκρηκτική περίοδο στη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον.

78. Βλ. και Κεφάλαιο Πρώτο, υποκεφάλαιο 7. Ο παράγοντας της διεθνικότητας υπεισέρχεται, πέρα από το κλασσικό σχήμα της βλάβης από το κράτος Α στο κράτος Β, και κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις σε περιπτώσεις όπως: χώρων εκτός εθνικής δικαιοδοσίας (ανοικτή θάλασσα- διάστημα- Ανταρκτική), αλλοδαπών προσώπων φυσικών ή νομικών, πλοίων-αεροσκαφών συγκεριμένης σημασίας έξω όμως από τα όρια εθνικής δικαιοδοσίας κλπ. Βλ. Βουγιούκας, Ε. (1979) σ.σ. 981-990 και Kiss, A. (1976),p.p.42-43.

79. Όμως η έλλειψη συγκεκριμένων διεθνών ρυθμίσεων για το περιβάλλον στην αρχή της περιόδου αυτής δεν ταυτίζεται και με κενό δικαίου. Υπάρχουν διαμορφωμένες αρχές και ειδικότερα η κυριαρχία και η ισότητα των κρατών της νέας διεθνούς κοινοτητας που προσφέρονται για εφαρμογή. Βλ. Kiss, A.(1976) p.p. 29-30, όπου αναφέρει :"rights for information and for due proceedings may be implemented in international law as a consequence of the principle of equality of States as polluting nations cannot be given unfair advantange over unware victim States. Also, in a system based upon equality of States, victim States must be given timely opportunity to protest the environmental damage, rather than merely accepting it". Γενικότερα για το θέμα αυτό, βλ. Τενεκίδης, Γ. (1975) σ.σ. 439-441. Βέβαια από ένα σημείο και μετά ειδικά η αρχή της κυριαρχίας γίνεται πραγματική τροχοπέδη για την αποτελεσματική διεθνή προστασία και αναζητούνται τρόποι υπέρβασής της. Βλ. και Κουλουμπής, Θ. και J. Wolfe (1981), σ.σ. 620-622.

80. Στην περιβαλλοντική νομοθεσία και νομολογία τους, το εσωτερικό και Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος οφείλουν πολλά στοιχεία. Βλ. και παρακάτω.

81. Το γεγονός αυτό ίσως φαίνεται θετικό από πρώτη άποψη μια και καταλήγει στη δημιουργία μιας αυξημένης δικαιοπαραγωγής σε σχέση με την άγρια ζωή. Χωρίς να μειώνεται η σημασία της, πρέπει όμως να τονιστεί πως οι κανόνες αυτοί συχνά είναι αναποτελεσματικοί, επιφανειακοί και ανεφαρμόστοι. Αυτό συμβαίνει, κυρίως γιατί οι σχετικές ρυθμίσεις, ειδικότερα στην περίοδο αυτή, αναφέρονταν στην προστασία ειδών, σχεδόν αποκλειστικοί. Δηλαδή στην προστασία απέφευγαν να περιλάβουν τους οικοτόπους σαν θέμα ακανθώδες που δημουργεί ευθείες αντιθέσεις με αναπτυξιακές, εθνικές, κλπ. πολιτικές. Επίσης η έλλειψη ή ανεπάρκεια προστασίας από άλλες πλευρές (βιομηχανική κλπ. ρύπανση-μόλυνση) είχε δυσάρεστες επιπτώσεις και στα είδη και στους οικοτόπους. Βλ. σχετικά στο προηγούμενο Κεφάλαιο καθώς και παρακάτω. Επίσης για το θέμα της αντίθεσης Δικαίου του Περιβάλλοντος και αναπτυξιακών πολιτικών βλ. Μοδινός, Μ. (1987γ), σ.σ. 44-50. Για μια συγκριτική εκτίμηση ρυθμίσεων του Αγγλοσαξονικού δικαίου που αναφέρονται στην άγρια ζωή σε σχέση με τις αναφορές του στο υπόλοιπο περιβάλλον. Βλ. Webster, C. (1981), Hughes, D. (1986), Harvey, C. (1975) και Lund, T. (1975). Ενδιαφέρουσες απόψεις για τα παραπάνω διατυπώνονται σε Γιαννακοπούλου, Κ. (1981), σ.σ. 9-10.

82. Γιαννακοπούλου, Κ. (1981), σ. 10.

83. Η Νέα Οικολογία, (1985), σ.σ. 20-24. Πρόκειται για θεσμό που σπανίζει ακόμη και σε σύγχρονα νομικά πλαίσια.

84. Boardman, R. (1981). p. 26.

85. Βλ. Φυσικός Κόσμος, (1975), σ. 77. Ειδικά το μέτρο των αποζημιώσεων τελευταία αρχίζει να αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα σε περιφερειακό, π.χ. ΕΟΚ, και παγκόσμιο επίπεδο. Μελλοντικά δε φαίνεται πως θα αποτελέσει έναν από τους ρεαλιστικότερους και πλέον αποτελεσματικούς θεσμούς για την μείωση της έντασης μεταξύ ανθρώπων και άγριας ζωής. Ειδικότερα στις χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου όπου η αντιπαράθεση περιέχει και την τραγική διάσταση της επιβίωσης, έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο θεσμό αυτό, με μεταφορά κεφαλαίων, τεχνογνωσίας κλπ. από τις ανεπτυγμένες χώρες του Βορρά. Βλ. ειδικότερα στη συνέχεια.

86. Πρόκειται για μια αιτιολογία που σήμερα προβάλλεται σε μεγάλο βαθμό για να δικαιολογήσει υφιστάμενη ρύπανση και περιβάλλοντικές βλάβες αλλά και δημιουργία νέων πηγών υποβάθμισης. Για το θέμα υπάρχει

τεράστια βιβλιογραφία και ποικιλία απόψεων. Ειδικότερα όμως σε σχέση και με την νομική προβληματική του θέματος, βλ. Σακελλαρόπουλος, Α. (1982), σ.σ. 254-257. Επίσης για το ίδιο θέμα και σε σχέση με την χρήση πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς, βλ. Σαμιώτης, Γ. (1986) σ.σ. 55-59.

87. Βλ. Harvey, C. (1975), Boardman, R. (1981), p. 26 και Webster, C. (1981).

88. Βλ. και πριν εξελίξεις στο Μεσαιώνα.

89. Η θηρευτική αυτή νομοθεσία, έδωσε βάσεις στο αντίστοιχο δίκαιο των ΗΠΑ, ενώ μέσα από την διεθνοποίηση παρόμοιων προβλημάτων, ειδικότερα μετά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, πρόσφερε χρήσιμα στοιχεία σε εσωτερικές και διεθνείς ρυθμίσεις.

90. Πρόκειται για ένα στενό κύκλο ευγενών και βέβαια τη βασιλική οικογένεια. Το καθεστώς αυτό τερματίστηκε τυπικά το 1831 χωρίς όμως να αλλάξει χρήσορα και ριζικά η κατάσταση. Ακόμη και σήμερα στη Μ. Βρεττανία η θήρα είναι μια δαπανηρή ασχολία, αφού το βασικό στοιχείο της ιδιοκτησίας της γης με την αντίστοιχη άχρια ζωή δεν έχει αλλάξει. Η ταξικά καθορισμένη δραστηριότητα της θήρας από ένα περιορισμένο αριθμό ατόμων προκάλεσε και σχετική κριτική Μαρξιστικής προέλευσης. Βέβαια από την άλλη πλευρά η άσκηση της ασχολίας αυτής από περιορισμένο κύκλο ανθρώπων ή κάτω από αυστηρές απαγορεύσεις (χρονικές, χωρικές κ.λ.π) ουσιαστικά συντελεί στην προστασία της άγριας ζωής. Φαίνεται όμως να αντιστρατεύεται σε κάποιο γενικότερο εκδημοκρατισμό της δημόσιας ζωής. "A critic wrote in 1894 that although such efforts might prevent the extermination of some species, in general the democratic spitit was not favourable to the preservation of game", αναφέρει χαρακτηριστικά ο Boardman, R. (1981) p. 26. Η αντιδικία αυτή συνεχίζεται μέχρι σήμερα εμπλουτισμένη με νέα στοιχεία και επίκεντρο την ποιοτική και ποσοτική επάρκεια της νομικής προστασίας. Στο επίπεδο αυτό ακόμη και σήμερα-και ειδικότερα για τα αποδημητικά πτηνά- γίνονται περιστασιακά "παραχωρήσεις" που συνεπάγονται έκπτωση της προστασίας κάτω από την ετικέττα "παραδοσιακή" θήρα κλπ. με υπόβαθρο κάποιες απόψεις περί εκδημοκρατισμού και διατήρησης πολιτιστικών στοιχείων. Βέβαια με δεδομένη την εξαιρετικά κρίσιμη σύγχρονη περιβαλλοντική κατάσταση, χρειάζεται επαναπροσδιορισμός των παραπάνω απόψεων στα πλαίσια κάποιας συνολικής σχέσης υπευθυνότητας μεταξύ κοινωνίας και άγριας ζωής. Βλ. και Lund, T. (1980), p. 10.

91. Για λεπτομερέστερη ανάλυση, βλ. Lund,T. (1975) p.p. 49-74.

92. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν π.χ. ρυθμίσεις που τυπικά και ουσιαστικά, κινούνται στα πλαίσια της Αγγλικής αντίληψης για το δίκαιο και υιοθετούνται στις Βερμούδες με αντικείμενο την προστασία της θαλάσσιας χελώνας. Θεωρείται η πρώτη νομοθεσία προστασίας, εκτός Αγγλίας, και τοποθετείται στο πρώτο ήμισυ του 17ου αιώνα (1620), δηλαδή, στο μεταίχμιο της προηγουμένης με την περίοδο που αναλύουμε εδώ. Βλ. Johnston, D. (1981), p. 17, Inskipp, T. and S. Wells (1979), p. 64 and Mackenzie J. (1988).

93. Η ευαισθητοποίηση αυτή για το φυσικό περιβάλλον αυτονομείται μετά το 1830 αλλά και λαμβάνει σημαντική ώθηση από εκδόσεις και ομιλίες των: George Catlin, Ralph Waldo Emerson και Henry Thoreau. Πάντως σταθμός είναι το βιβλίο του George Perkins Marsh "Man and Nature" (1864, δηλαδή τυπικά ανήκει στην επόμενη περίοδο) που θεωρείται και "the fountainhead of the conservation movement" Βλ. Johnston, D. (1981), p. 18.

94. Βλ. Faucett, C. (1971), p. 532 και US Department of Interior (1963) p.p. 450-460. Πρόκειται κυρίως για θηρευτική νομοθεσία (game laws) και αφορά περιοχές της Νέας Αγγλίας, δηλαδή της Ανατολικής Ακτής όπου η παρέμβαση των αποίκων στα φυσικά οικοσυστήματα ήταν χρονικά πρώτη σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα. Έτσι δύο αιώνες περίπου μετά την προσέγγιση των πρώτων αποίκων, υιοθετούνται τα πρώτα μέτρα για την προστασία της άγριας ζωής. Για λεπτομερή και αναλυτική παράθεση του δικαίου της άγριας ζωής στην περίοδο αυτή, βλ. Lund, T. (1980).

95. Εκτός από τις τεράστιες γεωφυσικές διαφορές που υπαγόρευαν και διαφορετικής φύσης προστασία στις ΗΠΑ, δεν υπάρχουν τα δύο βασικά στοιχεία πάνω στα οποία στηρίχθηκε η δημιουργία και εξέλιξη της θηρευτικής νομοθεσίας της Αγγλίας. Δηλαδή στις ΗΠΑ ο ιδιοκτήτης της γης δεν είναι αναγκαστικό και ιδιοκτήτης των ειδών της άγριας ζωής που βρίσκονται σε άγρια κατάσταση στην ιδιοκτησία του και βέβαια η θήρα δεν είναι ασχολία - προνόμιο κάποιου, κλειστού κοινωνικά, κύκλου. Αντίθετα είναι ανοικτή, οργανωμένη σε δημοκρατικότερη βάση και, τουλάχιστον στην περίοδο αυτή, είχε ισχυρή βιοποριστική και συχνά επαγγελματική πλευρά. Βλ. και Lund, T. (1980).

96. Το θηλαστικό vicuna προστατεύοταν στο Περού και στην περιόδο μεταξύ 13ου και 16ου αιώνα από τους Ινκας. Βλ. ειδικότερα Inskipp, T.and S. Wells (1979), p.p. 3-4.

97. Πράγματι το εσωτερικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος αναπτυσσόμενο μέσα στους παραδοσιακούς κλάδους

του ή διεκδικώντας την αυτονομία του δημιούργησε και καλλιέργησε θεσμούς πολύ χρήσιμους στο αντίστοιχο Διεθνές. Αναφέρουμε ενδεικτικά την προοδευτική αντικατάσταση της υποκειμενικής από την αντικειμενική ή "απόλυτη" ευθύνη ρύπανση, την εξέλιξη των θεσμών της διατάραξης της καλής γειτονίας και της κατάχρησης δικαιώματος κυρίως στη Γαλλία, τη στοιχειοθέτηση αδικοπραξίας εφόσον υπάρχει διατάραξη (nuisance) στο Αγγλοσαξονικό δίκαιο κλπ. Βλ. ειδικότερα Κωστόπουλος, Β. (1980), σ.σ. 16-17 Μαστροχαμβράκη, Α. (1975), σ.σ. 20-25, Webster, C. (1981), p. 60 και Hargrove, J. (1972) p.p. 125 επ. Βέβαια η σχέση αυτή εσωτερικού Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος είναι περισσότερο σύνθετη και οι αλληλεπιδράσεις δυσδιάκριτες από κάποιο όριο και μετά.

98. Βλ. Garner, J. (1984), p.p. 404-410 και O' Rior dan, T. (1981), p.p. 264-291.

99. Διευκρινίζουμε πως στην περίοδο αυτή εντοπίζονται και τα πρώτα σύγχρονα δείγματα διεθνών περιβαλλοντικών ρυθμίσεων, όπου όμως η διάσταση της προστασίας δεν φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα το διεθνή νομοθέτη.

100. Στο μητροπολιτικό χώρο της Ευρώπης και κυρίως στην Ισπανία, διατυπώθηκαν συγκεκριμένες απόψεις με σκοπό την επίλυση του προβλήματος του νομικού status των "νέων" χωρών και των κατοίκων τους, που στηρίζετο ευθέως από την πρόθεση άσκησης αποικιοκρατικής πολιτικής στις περιοχές αυτές. Και βέβαια η κρατούσα άποψη παρείχε νομικά και ηθικά ερείσματα για την αποικιοποίηση της Αμερικής με τα γνωστά αποτελέσματα της οικολογικής υποβάθμισής της που συνεχίζεται και σήμερα. Εκπρόσωπος της άποψης αυτής ήταν ο ιστοριογράφος Sepulveda σύμφωνα με τον οποίο οι γηγενείς κάτοικοι της Αμερικής ήταν κατώτερης φύσης, άρα, επιδεκτικοί κατάκτησης από τους ανώτερούς λευκούς. Στον αντίποδα της αντίληψης αυτής βρίσκεται ο Bartolomeo de las Casas (Ισπανός επίσκοπος) ο οποίος θεωρεί τους γηγενείς Αμερικανούς ελεύθερα όντα. Επίσης κάποια μετριοπαθή θέση διατύπωσε και τήρησε ο Πάπας Αλέξανδρος VI. Ο Francisco Vitoria διατύπωσε την "κομψή" άποψη πως οι κάτοικοι της Αμερικής (οι Ινδοί κατά την έκφραση της εποχής) αποτελούσαν κοινότητα, το έδαφος τους δεν ήταν αδέσποτο, ενώ συγχρόνως δεν είχαν κατώτερους θεσμούς ή ανεπαρκή πολιτική σύνειδηση. Όμως ο Vitoria με βάση τις προοδευτικές αυτές απόψεις για την εποχή του δεν καταλήγει και σε ανάλογα συμπεράσματα που να στερούν την αποικιοκρατία από νομικά και ηθικά ερείσματα. Αντίθετα τη δικαιολογεί καταφεύγοντας στο δικαίωμα της επικοινωνίας (ius communicationis) πο θεωρεί ότι παρα-

βιάζουν στην προκείμενη περίπτωση οι Ινδοί, αρνούμενοι να δεχθούν το "θεμελιώδες αυτό δικαίωμα" στις σχέσεις τους με Ισπανούς. Βλ. ειδικότερα Ευσταθιάδης, Κ. (1977) σ.σ.25-27, Trupp, F. (1981) p.p. 7-12 και Κωνσταντόπουλος Δ. (1977), σ. 66. Οι απόψεις αυτές δεν διαφέρουν και πολύ, ενώ σε ορισμένα σημεία είναι και προοδευτικότερες από ανάλογες που αναπτύχθηκαν μετέπειτα στις ΗΠΑ για το θέμα της σχέσης λευκών και χηγενών (Ινδιάνων). Η γενικότερη άποψη πάντως των Ευρωπαίων- μέχρι την εγκατάλειψη της αποικιοκρατίας - για χώρους εκτός Ευρώπης που σήμερα αποτελούν κυρίως τον Τρίτο Κόσμο, ηταν πως επρόκειτο για terra nullius, δηλαδή "χώρα κανενός". Βλ. Κουλουμπής, Θ. και J. Wolfe (9181) σ. 452.

101. Η διεθνικότητα και κυρίως η νομική φύση των ρυθμίσεων αυτών σαν διακρατικών συναντά τεράστιες δυσκολίες τεκμηρίωσης. Βλ. Τενεκίδης, Γ. (1975), σ. 217. Ειδικότερα όμως βλ. παρακάτω στο ίδιο υποκεφάλαιο.

102. Οι παραβιάσεις αυτές αφορούσαν καταχρηστική κάρπωση χλωρίδας-πανίδας (θήρα-υλοτομία), μεταλλευτικές δραστηριότητες, εγκατάσταση σιδηροδρόμου κλπ. Βέβαια εντυπωσιακότερη ήταν η συστηματική εξαφάνιση του βίσωνα που αποτελούσε βασική παράμετρο επιβίωσης των Ινδιάνων. Πρόκειται μάλλον για την μεγαλύτερη οικολογική καταστροφή που έχει προκαλέσει ο ανθρώπινος παράγοντας και ήταν συνειδητή επιλογή της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας των ΗΠΑ. Βλ. ειδικότερα πριν, στο προηγούμενο Κεφάλαιο. Επίσης βλ. Lund, T. (1980), p. 89.

103. Βλ. Τενεκίδης, Γ. (1975), σ. 217. Η ακριβής διευθέτηση έχει ως εξής: "No Indian nation or tribe within the territory of the United States shall be acknowledged or recognired as an independent nation, tribe, or power with whom the United States may contract by treaty; but no obligation of any treaty lawfully made and ratified with any such Indian nation or tribe prior to March 3, 1871, shall be hereby invalidated or impaired. Βλ. US code, Vol 9, title 25- Indians p.p. 973-1299. Βλ. επίσης μεταξύ άλλων, Lund, T, (1980) και Forster, M. (1985), p.p. 67-69.
Αν και είναι δύσκολο να καταρριφθεί η κρατούσα αυτή άποψη, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Βάση των προηγούμενων συμφωνιών είναι μια συγκεκριμένη ιστορικο-πολιτική πραγματικότητα, δηλαδή οι λευκοί και η κυβέρνηση των ΗΠΑ σε μια προσπάθεια επέκτασης και απόκτησης νέων εδαφών, από θέση αδυναμίας, δημιούργησαν μια σειρά συμφωνίες (προφορικά κ.λ.π.) με τους γηγενείς. Στην φάση αυτή, την εγκυρότητά τους δεν την

αμφισβήτησαν, ούτε για τυπικούς, ούτε για ουσιαστικούς λόγους. Αντίθετα αυτό έγινε όταν η συστηματική τους παραβίαση και η στρατιωτική ισχυροποίηση της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης έφερε τους λευκούς σε σαφή θέση ισχύος. Οσον αφορά την πολιτιστική κατάσταση και πολιτική οργάνωση των χηγενών, ήδη ο Vitoria- βλ. και προηγουμένως αλλά και σε Κωνσταντόπουλο, Δ. (1977) σ.σ. 64-71- δεχόταν πως:"ούτοι δεν έχουν κατώτερους θεσμούς και ανεπαρκήν πολιτικήν συνείδησιν, αφού φαίνεται αναγνωρίζουν την κυριαρχίαν των ηγεμόνων τους" Βλ. Ευσταθιάδης, Κ. (1977), σ. 26. Εξάλλου σήμερα πολύ δύσκολα μπορούν στο διεθνή χώρο να εκφρασθούν απόψεις που να στηρίζουν κάποια θέση αρνητικής άνισης μεταχείρισης στον αφορισμό πως υπάρχουν "μη πεπολιτισμένοι λαοί, πληθυσμοί ή νομάδες". Βλ. Τενεκίδης, Γ, (1978), σ. 217, Ευσταθιάδης, Κ. (1977) σ. 69. Τσάτσας, Δ. (1980) σ. 101 και Κωνσταντόπουλος, Δ. (1977), σ.σ. 250-252. Για μια ειδικότερη προσέγγιση της εγκυρότητας των προηγουμένων συνθηκών κάτω από σύγχρονα δεδομένα βλ. Ιωάννου, Κ. (κ.α.) (1983). Πάντως τα θέματα αυτά σήμερα στις ΗΠΑ δεν έχουν την ιατορική και περιβαλλοντική πλευρά μόνο, αλλά έχουν κληρονομήσει σειρά προβλημάτων στο θέμα των ανθρώπινων δικαιωμάτων και προς το εσωτερικό (Ομοσπονδιακό δίκαιο) και προς το εξωτερικό (Διεθνές Δίκαιο-διεθνείς σχέσεις). Βλ. και παρακάτω σε σχετική ανάλυση διεθνών συμβάσεων που αφορούν τις ΗΠΑ σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

104. Βλ. και Johnston, D. (1981), p.p. 20-21.

105. Βλ. Johnston, D. (1981) p. 21, Ροζάκης, Χ. (1980) σ.σ. 84-89 και Brownlie, L. (1974) p.p. 1-11.

106. Για το πρώιμο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος αυτής της περιόδου και για σχετική αναλυτική βιβλιογραφία, βλ. Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλας (1990) σ.σ. 149-161.

107. Βλ. ειδικότερα στη συνέχεια.

108. Βλ. κύρια Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

109. Δεν υπονοούμε, τυπικά και ουσιαστικά, ένα ομοιογενές νομικό σύνολο σύμφωνα με τα συγχρονα δεδομένα. Αναφερόμαστε μόνο στη διαχρονική κάλυψη, από διάφορες κοινωνίες, της αναγκαιότητας προστασίας του περιβάλλοντος στα ευρύτερα πλαίσια του ubi societas ibi ius.

110. Για το συγκεκριμένο διαχωρισμό εσωτερικού - Διεθνους Δικαίου Περιβάλλοτος, βλ. Τάχος, Α.(1978) σ. 47 και Νίκας, Δ.(1985) σ.σ. 259, 50-55. Ειδικότερα σε Τάχο, Α. (1987), σ. 47 βλ. και υπερ-εθνικό δίκαιο του Περιβάλλοντος (Περιβαλλοντικό Δίκαιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων). Η προηγουμένη ειδική διάκριση εμπίπτει στην

γενικότερη κρατούσα διαίρεση του δικαίου σε εσωτερικό και διεθνές η οποία όμως δεν είναι και χωρις αντίλογο. Βλ. ενδεικτικά για δυαδικές και μοναστικές θεωρίες σε Κωνσταντόπουλο, Δ. (1977)σ.σ. 358-432 και Τσάτσο, Δ. (1980) σ.σ. 97-107.

111. Ο όρος "προστασία" θεωρειται ορθότερο να παραλείπεται από το χαρακτηρισμό του Δίκαιου του Περιβάλλοντος, κύρια για δύο λόγους. Πρώτον επειδή, ακόμη και όταν το Δίκαιο του Περιβάλλοντος διατείνεται πως σκοπεύει στην προστασία, πολλές φορές αυτό αμφισβητείται έντονα, και δεύτερον επειδή στενεύει το περιεχόμενο του κλάδου, τον οποίο σαφώς ενδιαφέρουν και ρυθμίσεις που οδηγούν σε υποβάθμιση και βλάβη περιβαλλοντικών αγαθών ή αντίθετα προστατεύουν περιβαλλοντικά αγαθά έμμεσα χωρίς αυτή να είναι η βασική επιδίωξη του νομοθέτη. Βέβαια και η άποψη πώς environmental law.... is a number of diverse laws relating to the envionment, Hughes,D. (1986), p.3, μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολική επέκταση του δικαίου αυτού. Φαίνεται πιό ορθό λοιπόν το Δίκαιο του Περιβάλλοντος να περιέχει τις ρυθμίσεις που διατείνονται πώς σκοπό έχουν την προστασία περιβαλλοντικών αγαθών, αυτές που άμεσα ή έμμεσα επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά τα αγαθά αυτά, καθώς και όσες ρυθμίσεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την προστασία παρόμοιων αγαθών. Τα όρια λοιπόν φαίνεται να είναι δυσδιάκριτα και επαφίεται στο νομοθέτη, στη νομολογία και πρακτική καθώς και στη νομική επιστήμη να τα προσδιορίζουν λιγότερο ή περισσότερο ευκρινώς. Για σχετικούς ορισμούς ενδεικτικά βλ. Πορτόλου-Μιχαήλ, Α. (1978α), σ. 286 και Σιούτη, Γ.(1985), σ.13, Βασιλείου, Κ. (1985), σ. 34.

112. Χαρακτηρίζεται μάλιστα σαν διαπολυκλαδικό. Βλ. Τάχος,Α.(1987α), σ. 47. Kiss,A. (1976), p.p. 15-16. Η επεκτατική αυτή τάση δεν είναι άσχετη και από αντίστοιχη "διάχυση" της οικολογίας όπως ήδη έχει επισημανθεί. Οπως και στην περίπτωση της οικολογίας, έτσι και στην δημιουργία ενός συγκροτημένου κλάδου Δίκαιου του Περιβάλλοντος τίθενται παρόμοια προβλήματα. Πάντως, σήμερα η αυτονομία του κλάδου αυτού θεωρείται δεδομένη, ενώ αναγνωρίζονται τα προβλήματα δογματικής του ολοκλήρωσης. Βλ. Νίκας,Δ. (1985), σ.47, Σιούτη,Γ. (1985), σ.13. Αμφιβολίες για την αυτοτέλεια του εκφράζονται σε Πορτόλου-Μιχαήλ,Α. (1987α).

113. Οπως π.χ. συνταγματικό, αστικό, ποινικό, διοικητικό κλπ. Δίκαιο του Περιβάλλοντος.

114. Στα πλαίσια αυτά διαμορφώνονται ρυθμίσεις de lege lata ή de lege ferenda, που αφορούν ή που μελλοντικά πρόκειται να καλύψουν περιπτώσεις όπως:

ρύπανση-μόλυνση γλυκών νερών, θάλασσας, εδάφους, αέρα ή ρύπανση-μόλυνση από χημικές ουσίες, υδρογονάνθρακες, αστικά-βιομηχανικά απόβλητα και λύματα, αλλά και ρύπανση αισθητική, αρχιτεκτονική, οπτική, ψυχοπνευματική, ηχητική κ.λ.π.

115. Βλ. ενδεικτικά Lund, T.(1980) και Lund, T. (1975). Το αυτό ισχύει και για το ίδιο αντικείμενο στη διεθνή του διάσταση. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

116. Αντίθετα σε εσωτερικό επίπεδο, ολοκληρωμένα νομικά πλαίσια διαμορφώνονται σχετικά πρόσφατα. Π.χ στις Η.Π.Α δημιουργείται η National Environmental Policy Act (NEPA) μόλις την 1-1-1970, ενώ ο Ελληνικός Ν.1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος είναι εντελώς πρόσφατος. Βέβαια υπάρχει μιά πληθώρα εσωτερικών περιβαλλοντικών ρυθμίσεων (βλ. και πριν στο ίδιο Κεφάλαιο), διάσπαρτων όμως και "δυσδιάκριτων", σε αντίθεση με την ύπαρξη ολοκληρωμένων διεθνών κειμένων προστασίας περιβάλλοντος.

117. Βλ. στη συνέχεια της μελέτης και ειδικότερα σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

118. Περιβαλλοντικό αγαθό στην ευρεία έννοιά του είναι κατά περίπτωση οποιουδήποτε στοιχείο του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Για μια ανθρωποκεντρική τους θεώρηση βλ. Καράκωστας, Γ. (1986), σ.σ. 14-15. Βλ. επίσης Αλεξιάδης, Σ. (1981), σ. 21. Σαν προστασία περιβάλλοντος " θεωρείται το σύνολο των ενεργειών, μέτρων και έργων που έχουν στόχο την πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή την αποκατάσταση ή βελτίωσή του". Βλ. Ν.1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος. Η προστασία έρχεται σαν επόμενο των επαπειλουμένων βλαπτικών ενεργειών που συγκροτούν την έννοια της προβολής. Η προσβολή παίρνει τη μορφή της ρύπανσης, μόλυνσης, υποβάθμισης και καταστροφής περιβαλλοντικών αγαθών. Οι όροι αυτοί έχουν ήδη αναφερθεί, βλ. όμως και Τάχος, Α. (1987α), σ.σ. 16-20.

119. Όπως π.χ. η Σύμβαση για την Ηπειρωτική Υφαλοκρηπίδα, Γενεύη 1958 και ειδικότερα το Αρθρο 5.

120. Αυτοτέλεια που σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό έχουν ήδη αποκτήσει το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, το διεθνές δίκαιο του διαστήματος αλλά και το διεθνές οικονομικό δίκαιο ή το διεθνές δίκαιο της ανάπτυξης.
Για την αυτοτέλεια αυτή εκφράζεται κάποιος σκεπτικισμός (βλ. Kiss,A. (1976), p.p.14-15), ή και βεβαιότητα. Βλ. Νίκας, Δ. (1985) σ.σ. 50-55.

121. Κατά τον Kiss, A. (1976), p. 15, το "International Environmental Law" είναι "System of law composed of International public law rules tending to

safeguard the essential ecological balance of the biosphere". Επίσης για προσέγγιση του περιεχομένου του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος, βλ. Νίκας,Δ. (1985),σ.σ. 50-51.

122. Στην Αγγλοσαξονική βιβλιογραφία χρησιμοποιείται κύρια ο όρος International Environmental Law, αλλά και άλλοι με παραπλήσιο ή και σχετικά διαφορετικό περιεχόμενο, χωρίς βέβαια πάντα να δηλώνεται πρόθεση καθιέρωσης του προτεινόμενου ή χρησιμοποιούμενου όρου. Έτσι συναντάμε: internatiional law of the environment, international environmental and ecological law, international law of pollution, world public order of the environment, international environmental regulation, international law of environmental protection, international ecological law, international conservation law.

123. Βλ. και Kiss, A. (1976) p. 15.

124. Βλ. και Νίκας, Δ. (1985) σ.σ. 50-51 και σχετική αναφορά του για διεθνοποίηση της βιόσφαιρας, θεώρησή της σαν παγκόσμιο κοινωνικό αγαθό, "Shared environment" και "αξιοποίησή της με γνώμονα το κοινό παγκόσμιο συμφέρον των τωρινών γενεών και αυτών που θα ακολουθήσουν".

125. Βλ. και Kiss,A. (1976), p.p. 14-15, Νίκας, Δ.(1985), σ.σ.50-55, 47, 215-216, 189, αλλά και Σιούτη, Γ. (1985), σ.σ. 13-16, Πορτόλου-Μιχαήλ.Α. (1978α) σ.σ. 284-287 και Βασιλείου Κ. (1985), σ. 34.

126. Το ίδιο άλλωστε συμβαίνει και στο εσωτερικό δίκαιο και μάλιστα εκεί, μέχρι το 1845, αποτελούσε το πρώτο χρονικά και το σημαντικότερο τμήμα του. Βλ. και προηγούμενες σχετικές αναφορές αλλά και Γιαννακοπούλου, Κ. (1981), σ. 10.

127. Πρόκειται πράγματι για μια ποιοτική και ποσοτική εξελικτική πορεία, κύρια σε επίπεδο διαπαραγωγικό (βλ. και ανάλυση επί μέρους ρυθμίσεων στη συνέχεια). Παρόμοια εξέλιξη, π.χ., δεν παρατηρείται σε κλάδους του Διεθνούς Δικαίου με αυτοτέλεια και ολοκλήρωση όπως το Διεθνές Δίκαιο του Διαστήματος ή και το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας.
Μάλιστα το πρώτο, μετά την έκρηξη της 10ετίας του '60, παρουσιάζει γενική ύφεση, ενώ το δεύτερο περιοδικά παρουσιάζει κάποιες κάμψεις. Οι διακυμάνσεις αυτές βέβαια έχουν σχέση με το υπό ρύθμιση αντικείμενο και με γενικότερες πολιτικές που ασκούνται κύρια από τις μεγάλες δυνάμεις στα σχετικά θέματα.

128. Ρυθμίσεις που εντάσσονται στο σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος, σε εμβρυική μορφή, ήδη αναφέρθηκαν και πριν το 1845 και αφορούσαν τα γλυκά

νερά αλλά και τα θαλάσσια αλιεύματα. Αν και το δίκαιο αυτό ακολούθησε σχετικά ομαλή πορεία, η ένταξη της διάστασης της προστασίας σ'αυτό, ήταν διαδικασία χρονοβόρα και επίπονη.

129. Βλ. και ανάλογες ιδιαιτερότητες που οριοθετούν το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος από το συνολικό οικοδόμημα του Διεθνούς Δίκαιου και μερικά, τηρουμένων των αναλογιών, έχουν και εδώ εφαρμογή.

130. Οι διαφορές αυτές αναλύονται λεπτομερώς στη συνέχεια. Ειδικότερη αναφορά υπάρχει στο Μέρος Τρίτο και σε σχέση με την Σύμβαση της UNESCO για την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά (Παρίσι, 1972). Εδώ αναφέρουμε ενδεικτικά ότι στην προπαρασκευαστική φάση της Σύμβασης τονίσθηκε το αναρθόδοξο της σύζευξης προστασίας στο ίδιο κείμενο του φυσικού περιβάλλοντος - και βέβαια της άγριας ζωής- με το ανθρωπογενές και ειδικότερα τα πολιτιστικά στοιχεία του. Επισημάνθηκε πως η φύση των αντικειμένων, οι απειλές, τα προβλήματα προστασίας κ.λ.π, απαιτούσαν χωριστή αντιμετώπιση. Τελικά για τεχνικούς λόγους που έχουν σχέση με τις συγκεκριμένες συγκυρίες, οι δύο αρχικές συμβάσεις (μία για κάθε ομάδα περιβαλλοντικών αγαθών, δηλαδή των φυσικών και πολιτιστικών) ενοποιήθηκαν στο γνωστό διεθνές κείμενο, μιά και πλειοψήφισε η άποψη αυτή. Βέβαια παρά το αναρθόδοξο της σύζευξης η σχετική Σύμβαση λειτουργεί με επιτυχία, κυρίως επειδή αφορά επιλεγμένη προστασία περιορισμένων αγαθών και οπωσδήποτε επειδή η προστασία αυτή στηρίζεται στην υποδομή και την αμέριστη συμπαράσταση ενός διεθνούς οργανισμού σαν την UNESCO. Ομως, πρέπει να τονισθεί πως η πρακτική αυτή δεν είχε ούτε προηγούμενο ούτε επόμενο. Βλ. ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο.

131. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της IUCN στην καταγραφή, τεκμηρίωση και εξέλιξη των κανόνων αυτών κύρια μέσα από τις δραστηριότητες του Environmental Law Centre. Βλ. Navid, D.(1977), p.p 13-15. Για τον αποφασιστικό ρόλο της IUCN αλλά και του WWF, του IWRB και του ICBP στην εξέλιξη του Διεθνούς Δίκαιου του Περιβάλλοντος και ειδικότερα της Αγριας Ζωής, βλ. στην συνέχεια και κυρίως σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Επίσης για την ιδιαιτερότητα του αντικειμένου και άγριας ζωής και των διεθνών ρυθμίσεων προστασίας τους βλ. και Kiss, A. (1976), p.p 14-15, Klemm, C. (1975) και Klemm, C. (1982).

132. Βλ. σχετικές εργασίες Lund,T.(1975), Lund,T. (1980) και Bean,M.(1983). Πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι παρόμοιες εξελίξεις συμβαίνουν σε σχετικά προηγμένες νομοθεσίες στο γενικότερο θέμα της προστα-

σίας του περιβάλλοντος και ειδικότερα της άγριας ζωής. Δεν είναι μάλιστα τυχαίο ότι οι παραπάνω εργασίες αφορούν το Αγγλοσαξονικό δίκαιο όπως εξελίχθηκε στη Μ. Βρεττανία και στις ΗΠΑ (σε ομοσπονδιακό και μη επίπεδο). Ηδη έχουμε αναφέρει πως στην Αγγλία, Δίκαιο της Αγριας Ζωής με συνοχή και μεθοδικότητα διαμορφώνεται από το Μεσαίωνα.

133. Βλ. Hayden, S. (1942).

134. Στα ίδια πλαίσια πρέπει να τοποθετηθούν και όροι όπως international fisheries law, international maritime environmental law (Βλ. Goldie, L. (1975)p.63) και The Environmental Law of the Sea. Ο τελευταίος σύμφωνα με τον Johnston,D. (1981), p.20, "it is represented by the area of convergence between the law of the sea and International Environmental Law". Η ορολογία αυτή βέβαια συνοδεύεται και με αντίστοιχες φυγόκεντρες θεωρητικές προσπάθειες από το κύριο σώμα του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος.

135. Βέβαια στις Η.Π.Α φαίνεται οι όροι Κρατικό και Ομοσπονδιακό Δίκαιο της Αγριας Ζωής να είναι ευρείας αποδοχής. Αλλωστε όπως αναφέρει ο Lund,T. (1980),p.2, το δίκαιο αυτό είναι "a substantial body of law that has adressed wildlife problems for centuries".

136. Οπως άλλωστε συνέβη και στο αντίστοιχο εσωτερικό δίκαιο για το οποίο μόνο σ'ένα μετέπειτα στάδιο γίνονται προσπάθειες θεωρητικής "καταξίωσης" της. αυτονομίας του. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο Βλ.επίσης Brown E., (1974), p.25 ο οποίος από τις αρχές της 10ετίας του '70 αναφέρεται στο "Conventional law of the environment" σαν ένα "fast-growing, branch of international law". Βλ. και Hargrove,J. (1972), p.93 και Schneider,J. (1979), p.p.19-20. Η τελευταία μάλιστα θεωρεί απαραίτητο στοιχείο του Διεθνούς δικαίου του Περιβάλλοντος και στους αντίστοιχους διεθνείς θεσμούς μέσα στους οποίους το δίκαιο αυτό δημιουργείται και λειτουργεί, γι'αυτό αναφέρεται στο international environmental law and organization ή στο international ecological law and orgoanization. Αλλά και ο Boardman,R. (1981), επιχειρεί εξειδικευμένη προσέγγιση της διεθνούς οργάνωσης σε σχέση με την προστασία της άγριας ζωής, αναδεικνύοντας την ύπαρξη ενός σημαντικού και παραμελημένου τμήματος της οργάνωσης αυτής.

137. Προφανώς το ίδιο μπορεί να συμβεί και σε εσωτερικό επίπεδο, ανάλογα με το πόσο προηγμένη περιβαλλοντικά και ειδικότερα στον τομέα της άγριας ζωής είναι η εσωτερική νομοθεσία. Μάλιστα εδώ πρέπει να γίνει μια πρώτη μνεία για το θετικό ρόλο του Διεθνούς Δικαίου της Αγριας Ζωής στην εξέλιξη αντίστοιχων εσω-

τεοικών νομοθεσιών, σε χώρες που θεωρούνται" υπανάπτυκτες περιβαλλοντικά". Επίσης βλ. Τάχος, Α. (1987α), σ. 47 και Παυλοπούλου- Πελτσέμη, Β. (1980) σ. 37 για την επίδραση του υπερ-εθνικού Δικαίου του Περιβάλλοντος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην αντίστοιχη Ελληνική νομοθεσία. Διευκρινίζουμε πως στην έρευνά μας η χρήση του όρου "εσωτεοικό ή Διεθνές" Δίκαιο της Αγριας Ζωής, δεν γίνεται με την βεβαιότητα ύπαρξης συγκροτημένου κλάδου του δικαίου ή με τη φιλοδοξία δημιουργίας και τεκμηρίωσής του. Απλώς χρησιμοποιείται για τις ανάγκες της εργασίας στα καθιερωμένα πλαίσια που ήδη υπάρχει και λειτουργεί και με σκοπό τη δηλωτική οριοθέτηση συγκεκριμένων ρυθμίσεων που αναφέρονται στην άγρια ζωή. Ειδικότερα για τον όρο "αγρια ζωή" θεωρούμε πως είναι το πιο πρόσφορος για την απόδοση του όρου Wildlife. Αν όμως στην ελληνικη επιστημονική νομική (και όχι μόνο) ορολογία, η άγρια ζωή περιέχει "τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας" (βλ. Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος, Αρθρο 20) στην Αγγλοσαξονική νομοθεσία, νομική επιστήμη αλλά και καθημερινή χρήση του όρου Wildlife χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Ειδικότερα ο όρος wildlife έχει συνδεθεί ιστορικά κύρια με την θηραματική χερσαία πανίδα και τη σχετική ρυθμιστική νομοθεσία της (game laws). Σταδιακά όμως επεκτείνεται το περιεχόμενό του, ειδικότερα μέσα από διεθνή κείμενα προστασίας αλλά και θεωρητικούς του δικαίου, στα πλαίσια μιας "οικοσυστημικής" συνολικής προστασίας όλων των στοιχείων των οικοσυστημάτων. Ετσι σήμερα ο όρος wildlife περιλαμβάνει κάθε μορφή χλωρίδας -πανίδας και τους αντίστοιχους οικοτόπους τους, που όμως επιτελούν τις βασικές τους λειτουργίες (αναπαραγωγή, διατροφή, άμυνα κλπ.) πέρα από άμεσες ανθρώπινες παρεμβάσεις. Διευκρινίζεται βέβαια πως σε ειδικευμένη νομοθεσία και νομικά κείμενα που έχουν σχέση με εσωτερικό ή Διεθνές Δίκαιο, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο περιεχόμενο του όρου, εφόσον δεν προκύπτει σαφώς. Γενικά πάντως το περιεχόμενο του όρου, όταν χρησιμοποιείται από Αγγλοσάξονες, στενεύει ή διευρύνεται ανάλογα με το αν αφορά παρωχημένο ή πρόσφατο χρόνο. Για λεπτομερέστερη προσέγγιση του όρου wildlife βλ. σε Μέρος Δεύτερο, Σύμβαση για την προστασία της Φύσης και τη Διατήρηση της Αγριας Ζωής στο Δυτικό Ημισφαίριο (1940) και σε Μέρος Τρίτο, Σύμβαση της Βέρνης (1979). Επίσης βλ. Lund, T. (1980) Versteeg,H. (1984), Fawcett,C. (1971) και Gilpin, A. (1976), p. 173. Τέλος, σύμφωνα με τους Prescott-Allen, R.and C. (1982) p. 11 "wildlife may be regarded as referring only to game animals, or to all animals and plants that come under

the jurisdiction of a particular government department".

138. Αλλά και το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος.

139. Η πορεία αυτή αφορά και το εσωτερικό και το διεθνές επίπεδο με κυρίαρχο τον ρόλο του δεύτερου. Βλ. και λεπτομερή ανάλυση στη συνέχεια.

140. Βλ. και πριν για ρυθμίσεις που αφορούσαν τα χλυκά νερά και και τα αλιεύματα.

141. Η προστασία των πτηνών ήταν το αποκλειστικό ή σημαντικό κίνητρο για τη δημιουργία των: ICPB, IWRB, IUCN, WWF κλπ.. Για τους οργανισμούς αυτούς βλ. περιληπτικά προηγουμένως αλλά και στη συνέχεια. Για τον καταλυτικό ρόλο των προσπαθειών προστασίας των πτηνών σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο, βλ. λεπτομερώς παρακάτω αλλά και σε Boardman,R. (1981), p.p. 26-30 και Lowe, P. and J. Goyder (1983), p.164. Ειδικότερα πάντως για την δημιουργία και εξέλιξη των διεθνών θεσμών και κύρια διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών σε σχέση με την προστασία της άγριας ζωής, οι παραπάνω δραστηριότητες προκάλεσαν κάποιας μορφής "εκλεκτιστική" επίδραση. Μάλιστα στο χώρο αυτό ήταν και είναι προφιλές το αλόγκαν "to each species its pressure group" με τα ανάλογα πρακτικά αποτελέσματα σε επίπεδο ρυθμίσεων και θεσμών. Βλ. για τον όρο "εκλεκτιστική" επίδραση σε Κουλουμπής,Θ. και J.Wolf (1981), σ.σ.488-489. Επίσης βλ. Boardman,R. (1981), p.102.

142. Για μια συνολική εκτίμηση της εξέλιξης αυτής βλ. Bothe,M. (1987), p.p.123-127.

143. Βλ. κύρια Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

144. Όπως π.χ. αρχή ισότητας, ευθύνη, αποζημίωση, κατάχρηση δικαιώματος, καλή γειτονία, αυτοάμυνα -αυτοβοήθεια, αξιοποίηση των παραδοσιακών πηγών του Διεθνούς Δικαίου και ειδικότερα αναβάθμιση του μη υποχρεωτικού δικαίου (soft law - χαλαρό δίκαιο) κλπ.

145. Καθιέρωση αρχών, πρόληψης, πληροφόρησης, θεσμός ΚΠΑ σε σχέση με περιβαλλοντικά αγαθά, υπέρβαση της παραδοσιακής εθνικής κυριαρχίας, σταδιακή εγκατάλειψη της Ευρωκεντρικής και ανθρωποκεντρικής διάστασης, προσπάθεια σύζευξης ανάπτυξης και προστασίας καθώς και προσέγγισης Βορρά-Νότου κλπ.

146. Βλ. και O'Riordan,T. (1981), p.p.264-266. Ειδικότερα για τη λειτουργία του δεύτερου στοιχείου, δηλαδή του Δικαίου του περιβάλλοντος, ο O'Riordan,T. (1981), p.264 αναφέρει: η "Environmental law is yet another environmental politicising device which transfers quite considerable poli'ical power to certain groups of people (a number th:t is growing steadily

owing to the introduction to legal - aid schemes)".

147. Βλ. ανάλογη παρατήρηση σε σχέση με το δίκαιο του διαστήματος, Παπακώστας,Α. (1971) σ.σ.10-12. Επίσης βλ. Νίκας,Δ. (1985), σ.σ.20-21.

148. Για την λειτουργία του δικαίου στα πλαίσια αυτά, βλ. Νίκας,Δ. (1985) σ.σ.20-21 όπου αναφέρει: "Οι κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές σχέσεις είναι καθοριστικές για τους υλικούς όρους διαμόρφωσης του δικαίου. Η εξάρτηση του δικαίου από τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές σχέσεις δεν είναι όμως ούτε απόλυτη ούτε άμεση. Οι ιδιαίτεροι νόμοι και οι όροι ανάπτυξης της κοινωνίας - το αν, πότε και πως θα ρυθμιστούν οι συγκεκριμένες κοινων ικοπολιτικές σχέσεις - δεν διαμορφώνονται μόνο μέσα από τις μεταβολές των υλικών συνθηκών της ζωής και των εξελίξεων της κοινωνίας στο σύνολό της, αλλά και μέσα από αυτοτελείς λειτουργίες του δικαίου". Επίσης βλ. και Μάνεσης,Α. (1980) σ.σ.55-74.

149. Βλ. Πορτόλου-Μιχαήλ,Α. (1978α) σ.σ.27, 269-271. Πάντως η έγκαιρη αντιμετώπιση και μελέτη από νομική άποψη προβλημάτων που θέτει, π.χ., η τεχνική πρόοδος και εξέλιξη, συχνά έχει οδηγήσει σε ορθές λύσεις. Βλ. και Παπακώστας,Α. (1971), σ.σ.9-10 και το συγκεκριμένο παράδειγμα της περίπτωσης του αεροναυτικού δικαίου που παραθέτει.

150. Βλ. Νίκας,Δ.(1985) σ.σ. 84-88, Kiss,A.(1976) p.p.16,29 και Schneider,J. (1979), p.p.144-149. Είναι προφανής η αναγκαιότητα όχι μόνο έγκαιρης θεωρητικής επεξεργασίας της τρέχουσας δικαιοπαραγωγής αλλά και η χρησιμότητα διαμόρφωσης προστατευτικού καθεστώτος de lege feranda, με σκοπό την εξεύρεση ορθότερων λύσεων. Αλλωστε οι περιβαλλοντικές βλάβες αποκαθίστανται με αργούς ρυθμούς, έχουν υψηλό κοινωνικό και οικονομικό κόστος, ενώ στη χειρότερη περίπτωση μπορεί να είναι μη αντιστρέψιμες. Κλασική περίπτωση τέτοιων απωλειών είναι η εξαφάνιση ειδών αλλά και μη ανανεώσιμων αβιοτικών πόρων. Για μοναδικά και αναντικατάστατα αγαθά βλ. Τάχος,Α. (1987α) σ.31, Αλεξιάδης,Σ. (1981), σ.21 και Καράκωστας,Γ. (1986), σ.σ.14,23.

151. Είναι γνωστή περίπτωση της αδυναμίας της διεθνούς κοινότητας να προλάβει και να περιορίσει ατυχήματα και περιβαλλοντικές βλάβες από την θαλάσσια διακίνηση πετρελαιοειδών. Ετσι μόνο μετά το ατύχημα του τάνκερ Torrey Canyon (1967) στη Μάγχη και την σοβαρή καταστροφή (Torrey Canyon crisis) από 117.000 τόννους πετρελαίου, η διεθνής κοινότητα κινητοποιείται και στα πλαίσια του IMCO δημιουργεί δύο σχετικές Συμβάσεις, δηλαδή την International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage και την Int rnational Conven-

tion Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties. Και οι δύο Συμβάσεις υπεγράφησαν στις Βρυξέλλες το 1969. Την ανεπάρκεια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος, ειδικότερα σε σχέση με τα παραπάνω, εκφράζει εύστοχα η άποψη των ΗΠΑ για τις δύο αυτές συγκεκριμένες συμβάσεις "The United States Government does not believe that the prototype convention limited to damage for oil pollution is worth pursuing. Pollution damage from any cargo, or some broad list of cargo is necessary to meet unknown potential problems; we do not want to be one convention behind the next major pollution disaster. Bleicher,S. (1972), p.p.3-5. Είκοσι χρόνια μετά, το Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος συνήθως ακολουθεί ρυθμιστικά μετά από κάποια -μεγάλη καταστροφή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των δύο συμβάσεων που δημιουργήθηκαν μετά το πυρηνικό ατύχημα του Τσέρνομπιλ (1986). Δηλαδή η Convention on early Notification of a Nuclear Accident και Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency (Βιέννη 26-9-1986). Βέβαια οφείλουμε στο σημείο αυτό ενδεικτικά να τονίσουμε πως οι διεθνείς εξελίξεις που δρομολογήθηκαν σε παγκόσμια περιβαλλοντικά θέματα, όπως προστασία όζοντος, φαινόμενο θερμοκηπίου, όξινη βροχή κλπ., από τα μέσα του 1988 και στους πρώτους μήνες του 1989, ίσως προμηνύουν δραστικές παρεμβάσεις σε επίπεδο διεθνών περιβαλλοντικών θεσμών και ρυθμίσεων. Βλ. και The Economist (1989).

152. Τα δύο αυτά στοιχεία αποτελούν και τις βασικότερες προϋποθέσεις δημιουργίας του Δικαίου του Περιβάλλοντος και της αντίστοιχης επιστήμης. Βλ. και Τσάλτας, Γ. (1986) σ.σ. 2-3 για Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης και Φατούρος, Α. και Π. Στάγκος (1984) σ.σ. 15-17 για Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο.

153. Βλ. όμως παρακάτω για μεμονωμένες προσπάθειες με αντικείμενο το Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής ή σε περιορισμένους γεωγραφικούς χώρους όπως π.χ. ΗΠΑ, Καναδάς Μ. Βρεττανία.

154. "The legal revolution of the 1970's is simply the outcome of the changing of social values toward environmental protection and more democratic policy making". Βλ. O'Riordan, T, (1981) p. 265.

155. Βλ. και O'Riordan, T. (1981), p.p. 265-291.

156. Βλ. Environmental Policy and Law (1983), p. 30, Sachs,A. (1985) p.p.1075-1087, Mayda,J. (1985), p.p 997-1023 και Ramakrishna K. (1985) p.p. 907-935.

157. Από τις πρώτες σημαντικότερες εργασίες ανα-

φέρουμε αυτές των Hargrove,J. (1972) και Bleicher,S. (1972). Ο δεύτερος χρησιμοποιεί τον όρο International Environmental Regulation, ενώ θεωρεί ότι το "environmental law" είναι "a separate field of inquiry is still in the formative stages". Βλ. όμως λεπτομερέστερα για το θέμα αυτό σε Bleicher,S. (1972) p.p. 2-5. Για μια συνολική εικόνα της θεωρητικής μέχρι σήμερα επιστημονικής εξέλιξης στον τομέα αυτό βλ. την συνολική βιβλιογραφία.

158. Ειδικότερα βλ. συνολική βιβλιογραφία αλλά και στη συνέχεια της μελέτης.

159. Ηδη έχουν αναφερθεί παράγοντες όπως περιβαλλοντικά ατυχήματα, εκδόσεις με καταλυτική επίδραση, εκλαΐκευση της οικολογίας κλπ. Σημαντική θεωρείται και η συμβολή του τύπου (εφημερίδες-περιοδικά) τη καθημερινή προβολή θεμάτων που αφορούν το περιβάλλον. Ειδικότερα μάλιστα σε ΗΠΑ και Μ. Βρεττανία η κορύφωση του ενδιαφερόντος αυτού συμπίπτει με τη Διάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972. Επίσης στη Μ. Βρεττανία στην περίοδο 1969-72 η μέριμνα για το περιβάλλον γίνεται μια διεθνής υπόθεση. Βλ. ειδικότερα Sandbach, F. (1980) p.p. 2-6 O'Riodan, T. (1981) p.p. 264-267.

160. Κάτι ανάλογο συνέβαινε κυρίως στο παρελθόν με γενικότερες ή ειδικότερες εργασίες π.χ. στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου ή του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας όπου το αντίστοιχο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος ήταν μια απλή συνισταμένη λιγότερο ή περισσότερο σημαντική κατά περίπτωση. Βλ. π.χ. βασικά συγγράμματα Διεθνούς Δικαίου όπως: Brownlie,I. (1979), Τενεκίδης, Γ. (1975), Κωνσταντόπουλος,Δ.(1977), Ευσταθιάδης,Κ. (1977) και Greig, D. (1976). Το γεγονός αυτό δηλώνει κάποια καθυστερημένη εξοικείωση των θεωρητικών με συγκεκριμένη κατηγορία ρυθμίσεων που αφενός δεν είναι πρόσφατες, αφετέρου έχουν προσφέρει στη συνολική οικοδόμηση του Διεθνούς Δικαίου. Βέβαια σε νεώτερα συγγράμματα π.χ. Ρούκουνας,Ε. (1982), Ροζάκης,Χ. (1976) κλπ., οι σχετικές αναλύσεις περιέχουν σαφή και αναβαθμισμένη τη διάσταση της περιβαλλοντικής προστασίας. Βλ. και παρακάτω ανάλογες παρατηρήσεις για την αντιμετώπιση του Διεθνούς Δικαίου της Αγριας Ζωής στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος. Παρόμοια κατάσταση επικρατεί και στο επίπεδο του εσωτερικού Δικαίου του Περιβάλλοντος. Βλ. Lund,T. (1980), p.p. 1-2.

161. Βλ. και Boardman,R. (1981), preface, αλλά και Lund,T. (1980), p.p. 1-2

162. Για τη σημαντικότητα και την έκταση του Διεθνούς Δικαίου της Αγριας Ζωής, βλ. προηγουμένως και κυρίως σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

163. Βλ. προηγουμένως.

164. Ειδικότερα για τη Σύμβαση αυτή, βλ. παρακάτω σε Μέρος Δεύτερο. Η εργασία αφορά τον Herman,O. (1907).

165. Πρόκειται για εργασία του Hayden,S. (1942).

166. Αυτό ισχύει ακόμη και σε χώρες με μακρόχρονη παράδοση στην δημιουργία νομικού πλαισίου για την προστασία της Αγριας Ζωής όπως η Μ.Βρεττανία και οι ΗΠΑ. Ετσι παρ'όλο που π.χ. στις ΗΠΑ υπάρχει καθιερωμένος όρος Wildlite Law και ανάλογη επιστημονική ενασχόληση (βλ. Lund,T. (1975), Lund,T. (1980) και Beam,M. (1983)), ακόμη και εκεί διαπιστώνεται πως "Historically, however, scholars have either ignored wildlife law, or have exploited it as an eccentric field in which the limits of general jurisprudential thought might be tested. The motley state of the art led recent commentator to call for a "much-needed definitive study of wild life law". An efflorescence of scholarship has begun to respond to that call, but for the most part new works have concetrated upon contemporary federal wildlife law". Βλ. Lund,T. (1980), p.2 αλλά και προηγουμένως.

167. Ανάλογη είναι και η κατάσταση σε επίπεδο εσωτερικών ρυθμίσεων για την άγρια ζωή. Η "αποδοχή" αυτή πάντως έχει τα όρια της και δεν φθάνει π.χ. στην ευρεία και αποτελεσματική διεθνής προστασία των οικοτόπων της άγριας ζωής, μια και πρόκειται για θέμα ακανθώδες αφού θέτει προβλήματα εθνικής κυριαρχίας κ.λ.π. Παρόμοιες πρόοδοι έχουν σημειωθεί σχετικά πρόσφατα.

168. Για τα θέματα αυτά βλ. και παρακάτω.

169. Βλ. και προηγούμενη διαπίστωση και σχετική υποσημείωση για ΗΠΑ. Πάντως η γενική αυτή, αρχικά, τάση του "υποβιβασμού" της σημασίας του Διεθνούς Δικαίου της Αγριας Ζωής μέσα στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος, αντιστοιχεί κατά κάποιο τρόπο σε μια γενικότερη διάκριση όπου συνολικά "Οι ρυθμιστικοί νόμοι για τη μόλυνση του περιβάλλοντος" εντάσσονται στη άσκηση ήσσονος ή χαμηλής πολιτικής (low politics), σε αντίθεση βέβαια με αυτή της μείζονος ή υψηλής πολιτικής (high politics). Ειδικότερα για το περιεχόμενο των όρων βλ. Κουλουμπής, Θ. και J. Wolf (1981), σ.σ. 43, 471, Χριστοδουλίδης, Θ. (1981) σ. 43. Βλ. όμως και Ιωάννου, Κ. κ.α.(1983) σ. 47 όπου οι περιπτώσεις της προστασίας του περιβάλλοντος θεωρούνται σαν θέματα "υψηλού" δικαίου.

170. Ουσιαστική ώθηση σε παρόμοιες εξελίξεις έδωσε η δεκαετής περίπου προετοιμασία της Σύμβασης Ραμσάρ και οι ανάλογες δραστηριότητες που επακολούθησαν στη δεκαετία του '70. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και

Τρίτο.

171. Είναι χαρακτηριστικές οι πρωτοβουλίες κρατών ή του Σ.Ε. για τη δημιουργία π.χ. των Συμβάσεων της "Βόννης" ή της "Βέρνης" (1979). Βλ. όμως ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο.

172. Γεγονότα όπως οι πετρελαιοκηλίδες από τα πρόσφατα ατυχήματα στην Ανταρκτική και την Αλάσκα (1989), αλλά και το γενικότερο πρόβλημα της καταστροφής του Αμαζονιακού δάσους, στρέφουν αποκλειστικά ή σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή και εθνική μέριμνα στην προστασία της Αγριας Ζωής. Βλ. Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1989) και Lemonick,M. (1989), p.p.42-58. Επίσης πρέπει να αναφερθεί πως η επιστημονική ενασχόληση με θέματα όπως π.χ. ρύπανση θάλασσας ή γλυκών νερών, έχει σε μεγάλο βαθμό εξαντληθεί, ενώ αντίθετα η άγρια ζωή και οι σχετικές ρυθμίσεις αποτελούν ένα νέο χώρο έρευνας που είναι φυσικό να έρχεται στην επικαιρότητα.

173. Ενα σημαντικό πρόβλημα είναι η οριοθέτηση των ρυθμίσεων που εμπίπτουν στον όρο "αγρια ζωή". Πρόσφατες Συμβάσεις, παγκόσμιες ή περιφερειακές, όπως της "Βόννης" και της "Βέρνης"(1979), οδηγούν στο συμπέρασμα πως τα είδη και οι οικότοποι συνολικά αποτελούν την άγρια ζωή (ειδικότερα για τον όρο Αγρια Ζωή - Wildlife βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο). Στα πλαίσια αυτά, στο ευρύτερο Διεθνές Δίκαιο της Αγριας Ζωής περιλαμβάνονται αποκλειστικά ή σε μεγάλο βαθμό και το international fisheries law, αλλά και το environmental law of the sea. Εξάλλου και σε θεωρητικές εργασίες γίνονται παρόμοιες κατηγοριοποιήσεις. Βλ. π.χ. IUCN (1986).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑ ΚΑΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΩΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΜΕ ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1. Γενικά

Μέσα στα γενικά πλαίσια της υποβάθμισης και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και ειδικότερα της άγριας ζωής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, τοποθετείται ένα εξειδικευμένο θέμα αιχμής που αφορά την άγρια πτηνοπανίδα και τα οικοσυστήματα που τη στηρίζουν. Πρόκειται για ένα θέμα με τρεις κυρίαρχες πλευρές: την οικολογική, την κοινωνική και την οικονομική. Η δυναμική συνύπαρξη των τριών αυτών διαστάσεων, παράλληλα με την ύπαρξη και δραστηριότητα εθνικών και διεθνών ρυθμίσεων και θεσμών διανεμητικού και αποφασιστικού χαρακτήρα, καθιστά το παραπάνω πρόβλημα ιδιαίτερα περίπλοκο, με ουσιαστική πολιτική διάσταση[1].

Στο επίκεντρο της διεθνούς μέριμνας, ήδη από το 1845[2], βρίσκεται το πιο ευάλωτο τμήμα της άγριας ζωής που είναι ή αποδημητική ή μεταναστευτική πτηνοπανίδα. Αν λοιπόν το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος, σαν δίκαιο προστασίας, ουσιαστικά αρχίζει με την προστασία των πτηνών και ειδικότερα των αποδημητικών, είναι επίσης αλήθεια πως το δίκαιο αυτό αρθρώθηκε και αναπτύχθηκε κύρια από την αναγκαιότητα προστασίας μιας συγκεκριμέ- νης ευρύτατης κατηγορίας αποδημητικών πτηνών και των αντίστοιχων οικοτόπων τους, δηλαδή των υδρόβιων πτηνών και των υγροτόπων.

Οι εξελίξεις αυτές αφορούν τη Δ. Ευρώπη, αλλά κύρια τη Β. Αμερική. Στις ΗΠΑ και Καναδά, από τις αρχές του 20ου αιώνα, σε κρατικό και ομοσπονδιακό επίπεδο, αναπτύσσεται μια ιδιαίτερη δραστηριότητα σε σχέση με τα υδρόβια πτηνά[3], η οποία επηρέασε το δίκαιο της άγριας ζωής και την σχετική οργάνωση σε ευρύτερους γεωγραφικούς χώρους. Σήμερα η υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα και οι υγρότοποι, από άποψη διεθνων ρυθμίσεων και θεσμών, διαθέτουν ευρύτατη κάλυψη προστασίας που ανάλογη, συγκριτικά, δεν συναντάται σε κανένα άλλο είδος της άγριας ζωής ή τύπο οικοτόπου[4].

Η μοναδικότητα όμως αυτής της διεθνούς προστασίας είναι η θετική πλευρά και αντίδραση στην υπάρχουσα αρνητική εξέλιξη του πλέγματος υδρόβια πτηνοπανίδα- υγρότοποι, αλλά και των πτηνών συνολικά. Στα παραπάνω πλαίσια θα αναλυθεί συνοπτικά στη συνέχεια το θέμα της υποβάθμισης των υγροτόπων καθώς και της πτηνοπανιδας -

με ιδιαίτερη έμφαση στην υδρόβια – σαν μια σύνθετη οικολογική πραγματικότητα με πολύπλοκες διεθνείς προεκτάσεις και επιπτώσεις.

2. Υγρότοποι[3]

2.1. Ορισμοί

Στην περίπτωση των υγροτόπων επιδεικνύεται ένα πρώιμο ενδιαφέρον, σε εθνικό και κύρια διεθνές επίπεδο, με σκοπό τη διαμόρφωση νομικής φύσης ρυθμίσεων για την προστασία τους[6]. Έτσι ενώ στη 10ετία του '50 αλλά και του '60 οι υγρότοποι ήταν σε μεγάλη έκταση οικοσυστήματα άγνωστα από γεωφυσική άποψη[7], στην ίδια περίοδο, κύρια σε διεθνές περιφερειακό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο, αρχίζει να υλοποιείται ρυθμιστικά και θεσμικά μια αξιόλογη προσπάθεια διάσωσής τους. Κορύφωση αυτής της προσπάθειας είναι η δημιουργία της Σύμβασης Ραμσάρ, στις αρχές της 10ετίας του '70. Με τη Σύμβαση αυτή διατυπώνεται και σχετικός ορισμός των υγροτόπων, που εμπίπτει στην κατηγορία των νομικών ορισμών και μάλιστα στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος και ειδικότερα της άγριας ζωής. Ο ορισμός αυτός δεν μπορούμε να πούμε πως αποτελεί νομική πολιτογράφηση ορισμού ή βασικών στοιχείων από το χώρο των γεωφυσικών επιστημών[8]. Αντίθετα μάλιστα, η έλλειψη προηγούμενης επαρκούς έρευνας και γνώσης των υγροτόπων από τις γεωφυσικές επιστήμες είχε σας αποτέλεσμα στη συνέχεια ο νομικός ορισμός της Σύμβασης Ραμσάρ να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τις επιστήμες αυτές στο ίδιο θέμα[9].

Η κατάσταση αυτή σήμερα έχει οδηγήσει σε μια σχετική αβεβαιότητα για το ακριβές και επιστημονικό περιεχόμενο του όρου "υγρότοπος" πέρα από το δεδομένο νομικό. Μάλιστα η άρση της σχετικής αβεβαιότητας θεωρείται ουσιαστικό στοιχείο της αποτελεσματικής διαχρονικής προστασίας των υγροτόπων μια και εξασφαλίζει ένα αναμφισβήτητο minimum περιεχόμενο που κάτω από καμμία νομική θεώρηση ή σκοπιμότητα δεν θα είναι δυνατή η συρρίκνωση και ο αυθαίρετος περιορισμός του[10].

Η επιστημονική προσέγγιση λοιπόν του όρου υγρότοπος από ένα γεωφυσικό επιστήμονα, αλλά και λεξικογράφο, παρουσιάζει ακόμη και σήμερα εξαιρετική δυσκολία[11]. Οι δυσκολίες αυτές συχνά ξεπερνιούνται με υπερβολικές επεκτάσεις και γενικεύσεις αλλά και αυθαίρετες συρρικνώσεις ή λανθασμένες προσεγγίσεις[12]. Μάλιστα στον Ελληνικό χώρο υπάρχει σοβαρή σύγχιση, κύρια σε επίπεδο μη ειδικών. Αυτό φαίνεται να έχει σχέση και με την προβληματική μετάφραση και μεταφορά[13] του

όρου wetland στην Ελληνική χλώσσα από το Αγγλικό κείμενο της Σύμβασης Ραμσάρ, όπως αυτή δημοσιεύτηκε σε επίσημη απόδοση την ΕτΚ. Συγκεκριμένα ενώ αρχικά ο όρος "wetland" σωστά αποδίδεται σαν "υγρότοπος" στη συνέχεια παρατίθεται λανθασμένη μετάφραση του επεξηγηματικού "waterfowl habitat" με τον όρο "υγροβιότοπος", ενώ η ορθή μετάφραση είναι οικότοπος υδρόβιων πτηνών[14]. Εκτός από τους δύο προηγούμενους όρους, δηλωτικούς του περιεχομένου του Αγγλικού wetland[15], λιγότερο συχνά χρησιμοποιούνται και οι όροι υδρότοπος και υδατότοπος. Επιπλέον θεωρούμε σαν πιο ορθή τη χρήση του όρου "υγρότοπος" για απόδοση του αντίστοιχου Αγγλικού wetland, γιατί οι όροι υγροβιότοπος ή υδροβιότοπος υπονοούν κάποια πρόθεση διατύπωσης εξειδικευμένης επιστημονικής ονοματολογίας - κύρια στα πλαίσια των γεωφυσικών επιστημών - που συνεπάγεται όμως την ύπαρξη αναλόγων κριτηρίων και standards για την υπαγωγή οικοτόπων κάτω από αυτό τον όρο. Μια τέτοια προσπάθεια αγνοεί την προέλευση του όρου wetland, το περιεχόμενό του και τη γενικότερη σχέση του με το χώρο των γεωφυσικών επιστημών.

Συγκεκριμένα ο όρος wetland είναι γενικός και συλλογικός, ενώ η δημιουργία και εξέλιξη τους έχει άμεση σχέση με δραστηριότητες εκμετάλλευσης και προστασίας - σε εθνικό και διεθνές επίπεδο[16] - μιας σειράς οικοσυστημάτων με αρκετά κοινά στοιχεία αλλά και διαφοροποιήσεις. Κάτω από τον όρο αυτό λοιπόν έχουν υπαχθεί κατά καιρούς, δεκάδες τύποι οικοσυστημάτων με βασικό κοινό στοιχείο το υδάτινο αλλά πέρα από αυτό και πολλές διαφορές[17]. Η χρήση του μάλιστα από τις γεωφυσικές επιστήμες γίνεται με δεδομένη την προβληματικότητά του αλλά και τη γνώση των πλεονεκτημάτων που προσφέρει σαν ένας όρος γενικής αποδοχής με ευρύ περιεχόμενο.

Βέβαια όπως ήδη επισημάνθηκε η εξέλιξη του όρου wetland σε επιστημονικό ή μη επίπεδο, έχει συνδεθεί με τη μέριμνα της διαχείρησης και προστασίας της υδρόβιας - κύρια αποδημητικής - πτηνοπανίδας. Το στοιχείο αυτό αποτελεί τον βασικό συνδετικό κρίκο και κοινό στοιχείο όλων των υγροτόπων[18], άσχετα από την γεωγραφική τους διασπορά και τις επί μέρους διαφοροποιήσεις. Είναι λοιπόν ακριβέστερο και ορθότερο να αναφερόμαστε στον όρο υγρότοπος[19] και το γενικευμένο περιεχόμενό του, με τη διευκρίνιση ή την πεποίθηση πως ευνοούμε βασικά μια σειρά οικότοπους κατάλληλους για υδρόβια πτηνά[20]. Περαιτέρω η όποια οριοθέτηση, στο χώρο αυτό, επιχειρηθεί από μη ειδικό, κινδυνεύει να αποδειχθεί λανθασμένη.

Η πρόκληση βέβαια της δυσκολίας προσδιορισμού των υγροτόπων, έχει δώσει και σημαντικά θετικά αποτελέ-

σματα. Θεωρούμε ιδιαίτερα επιτυχείς δύο ορισμούς, που σαν υγρότοπο θεωρούν: " a collective term for ecosystems whose formation has been dominated by water and whose processes and characteristics are largely controlled by water. A wetland is a place that has been wet enough for a long enough time to develop specially adapted vegatation and other organisms", καθώς επίσης και "wetland can be a natural area, as long as water plays a dominant role in it for at least part of the year. So, marshes, bogs, fens, streams, rivers, water meadows, estuaries and mudflats are all wetlands and so are shallow parts of seas and oceans" [21].

Ο πρώτος ορισμός που θεωρούμε και επαρκέστερο, εγκαταλείποντας τον νομικό της Σύμβασης Ραμσάρ[22], προσπαθεί να "τιθασεύσει" κάτω από το συλλογικό όρο υγρότοπος μια ευρύτατη ποικιλία οικοσυστημάτων προσδιορίζοντας αφαιρετικά κάποια βασικά γεωφυσικά χαρακτηριστικά στοιχεία τους. Έτσι ουσιαστικά, χωρίς να περιορίζει τον γενικό ορισμό της Σύμβασης Ραμσάρ, προσθέτει και κάποιο άλλο στέρεο υπόβαθρο[23]. Πάντως είναι γεγονός ότι η διεθνής βιβλιογραφία βρίθει από ορισμούς για τους υγροτόπους, που στην πλειοψηφία τους είναι περιστασιακοί και ελλιπείς, σκοπιμότητας ή αποτελούν αβασάνιστη μεταφορά του ορισμού της Σύμβασης Ραμσάρ. Μάλιστα η έλλειψη σταθερής επιστημονικά γεωφυσικής βάσης, οδηγεί στην αποδοχή της ανεπαρκούς ορθότητας επιστημονικών τάσεων που, είτε υποστηρίζουν ότι υγρότοποι είναι όλες οι περιοχές με νερό, εκτός από τους ωκεανούς και τις θάλασσες, είτε παραθέτουν από 10 έως 100 διαφορετικούς βιότοπους κάτω από τον όρο υγρότοπος[24].

Στις προηγούμενες δυσκολίες προσέγγισης του περιεχομένου του όρου υγρότοπος, προστίθεται και το πρόβλημα της ονοματολογίας που σε διεθνή αλλά ακόμη και και εθνική βάση παρουσιάζει εξαιρετική ποικιλία[25]. Αυτό έχει σχέση με: α) τη διεπιστημονική αντιμετώπιση του αντικειμένου, β) την ύπαρξη υγροτόπων σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης και γ) τη στενή τους σχέση με τοπικούς πληθυσμούς διαχρονικά. Έτσι συχνά παρατηρείται διαφοροποίηση ορολογίας και για τον ίδιο τύπο υγροτόπου[26].

Εκτός από τον διεθνή χώρο, στις αρχές του αιώνα μας αναλαμβάνονται κάποιες προσπάθειες προστασίας, προσδιορισμού και ταξινόμησης των υγροτόπων σε εθνικό επίπεδο, που έχουν μάλιστα ευρύτερες επιδράσεις[27]. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ΗΠΑ, όπου μεταπολεμικά άνθισε ιδιαίτερα η έρευνα γύρω από τους υγροτόπους[28]. Η δραστηριοποίηση αυτή ήταν κύρια

αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης πως οι ΗΠΑ είχαν χάσει οριστικά σχεδόν το μισό των υγροτόπων που είχαν απογραφεί στη 10ετία του '50[29]. Η προστασία τους λοιπόν, έγινε σοβαρό οικονομικό, νομικό και τελικά πολιτικό ζήτημα[30]. Στα πλαίσια αυτά, βασικά από τις ομοσπονδιακές και κρατικές υπηρεσίες των ΗΠΑ, από το 1956 και μετά, έχει επιλεγεί σειρά κριτηρίων για προσδιορισμό των υγροτόπων. Τα σχετικά κριτήρια αναμορφώνονται και εκσυγχρονίζονται διαχρονικά, ανάλογα με τις εξελίξεις αλλά και τις ανάγκες κάθε υπηρεσίας[31]. Πάντως η φιλοσοφία και ο τρόπος διαμόρφωσης της οριοθέτησης και των ορισμών δεν διαφέρει σημαντικά κατά περίπτωση. Δηλαδή, επιλέγονται διάφορα γενικά κριτήρια όπως: τύπος χλωρίδας ή πανίδας, βαθμός και έκταση υδατοκάλυψης - πλημμύρας, αλατότητα νερού, χαρακτηριστικά κινητικότητας νερού, γεωγραφική θέση, δείκτες βυθού ή ακτών καθώς και άλλοι βιολογικοί παράγοντες. Παράλληλα κάθε ορισμός, κάτω από διαφορετική αφαιρετική διαδικασία, παραθέτει ονομαστικά σειρά υγροτόπων που θεωρεί ότι εμπίπτουν στον όρο αυτό[32].

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την "επεκτατική" τους τάση παρουσιάζουν δύο ορισμοί. Ο πρώτος έχει διατυπωθεί από το Federal Emergency Management Agency και θεωρεί πως εμπίπτουν στην κατηγορία των υγροτόπων και αυτοί που λιγότερο ή περισσότερο έχουν αποκοπεί από το γενικότερο υδάτινο οικοσύστημα, με αιτία την ανθρώπινη αναπτυξιακή ή άλλη παρέμβαση αλλοίωσης στον αρχικό οικότοπο[33]. Ο δεύτερος ορισμός, που οφείλεται στο Department of Transportation, περιλαμβάνει στον όρο υγρότοπος και το ευρύτερο υδρολογικό δίκτυο (λεκάνη απορροής) που επηρεάζει ή επηρεάζεται από το συγκεκριμένο υγρότοπο[34].

Φαίνεται λοιπόν ότι σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, η δημιουργία ενός αναμφισβήτητου ορισμού και προσδιορισμού των υγροτόπων στο χώρο των γεωφυσικών επιστημών - και όχι μόνο - παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία. Το γεγονός αυτό συνδέεται με την οικολογική πραγματικότητα των οικοσυστημάτων αυτών, αλλά κύρια αφορά το οικονομικο-πολιτικό υπόβαθρο της σχέσης των κοινωνιών με τους υγρότοπους. Η συγκεκριμένη σχέση ουσιαστικά οδηγεί στην αλόγιστη οικονομική εκμετάλλευση και αλλαγή χρήσης των υγροτόπων και βέβαια μια γενική αβεβαιότητα και ρευστότητα σχετικά με την ταυτότητά τους[35] είναι χρήσιμη προς την κατεύθυνση αυτή, ενώ αντίθετα η οριστικοποίηση του περιεχομένου του όρου υγρότοπος συμβάλλει στην υπόθεση της προστασίας τους. Όμως παρά τις υπάρχουσες εγγενείς και άλλες δυσκολίες γίνονται σοβαρές προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση,

μια και σήμερα το γενικότερο πρόβλημα των υγροτόπων και της προστασίας τους εξελίσσεται σε υπόθεση με πολλές και ενδιαφέρουσες πλευρές (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, επιστημονικές με επί μέρους μελέτη από γεωφυσική ή νομική κλπ. άποψη ή ακόμη και διαπιστημονική προσέγγιση).

2.2. Προέλευση υγροτόπων και βασικές τους διακρίσεις

Σήμερα ο πλανήτης διαθέτει ακόμη μια μεγάλη ποικιλία υγροτόπων σε δυναμική και εξελικτική κατάσταση. Στα πλαίσια αυτά δημιουργούνται και προστίθενται νέοι, ενώ παράλληλα υποβαθμίζονται ή καταστρέφονται οριστικά άλλοι και μάλιστα σπάνιοι και από τους τελευταίους του είδους. Συγχρόνως εκπονούνται σχέδια αποκατάστασης παλιών και δημιουργίας νέων καθώς και προσαρμογής χώρων και οικοσυστημάτων που μελλοντικά, αλλά και άμεσα, θα μπορούν να ανταποκριθούν σε αυξημένο βαθμό στο ρόλο του υγροτόπου. Τέλος υπάρχει και η τάση της λιγότερο ή περισσότερο "τεχνητης" υπαγωγής στον όρο υγρότοπος εκτεταμένων θαλάσσιων ή ωκεάνιων εκτάσεων, μια και η διεθνής συγκυρία φαίνεται ευνοϊκή στον "επεκτατισμό" του ορισμού των υγροτόπων από τη Σύμβαση Ραμσάρ αλλά και στο αντίστοιχο ευμενές καθεστώς της διεθνούς προστασίας που συνεπάγεται. Η υπάρχουσα μεγάλη ποικιλία των υγροτόπων επιδέχεται, κατά περίπτωση και σύμφωνα με τις ανάγκες του συγκεκριμένου ερευνητή, σειρά διακρίσεων και ομαδοποιήσεων[36]. Στη μελέτη μας, με κριτήριο την εξυπηρέτηση της προσέγγισης της διεθνους νομικής προστασίας τους, θα χρησιμοποιήσουμε το στοιχείο της προέλευσής τους για ταξινόμηση των υγροτόπων σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τους φυσικούς και τους τεχνητούς[37].

2.2.1. Φυσικοί υγρότοποι

Σαν φυσικούς υγροτόπους θεωρουμε αυτούς που η δημιουργία και εξέλιξή τους εντάσσεται στη γενικότερη δυναμική φυσική διαδικασία διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών του πλανήτη μας.

Ειδικότερα, σε σχέση με άλλα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, οι περισσότεροι τύποι υγροτόπων θεωρούνται σχετικά νέα σε ηλικία οικοσυστήματα. Μάλιστα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις η δημιουργία υγροτόπων είναι εντελώς πρόσφατο γεγονός[38]. Βέβαια σήμερα μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις αναφερόμαστε σε φυσικούς υγροτόπους έξω από ανθρώπινη παρέμβαση. Αυτή θεωρείται δεδομένη σε

μικρή ή μεγάλη κλίμακα, όμως δεν αναιρεί τη ύπαρξη και λειτουργία τους, σε γενικές γραμμές, ως φυσικών[39]. Ποιοτικά και ποσοστικά οι φυσικοί υγρότοποι υπερτερούν συντριπτικά σε σχέση με τους τεχνητούς, ενώ η διασπορά τους σ'όλη τη χήινη επιφάνεια αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο ερμηνείας της εξέλιξης της γης και συνδέεται με μια εξαιρετική βιολογική ποικιλότητα που τους χαρακτηρίζει.

Βασικά χαρακτηριστικά των φυσικών υγροτόπων είναι η δυναμικότητα και ρευστότητα, η οποία καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το υδάτινο στοιχείο στις διάφορες μορφές και λειτουργίες που ασκεί κάτω από διαφορετικές γεωφυσικές συνθήκες και παράγοντες[40]. Η ρευστότητα αυτή προκαλεί συχνά προβλήματα προστασίας και διαχείρισης, μια και δημιουργούνται όχι μόνο ασαφή όρια σε συγκεκρι- μένους υγροτόπους αλλά ενδεχόμενα αμφισβητείται και αυτή η υπαρξή τους[41].

Ενα μεγάλο μέρος των φυσικών υγροτόπων, ειδικά στο βόρειο ημισφαίριο, δημιουργήθηκε στην Πλειστόκαινο περίοδο (2 εκατ.-10 χιλ. χρόνια πριν) με το λειώσιμο των πάγων που, αφενός απελευθέρωσαν υγρές μάζες αφετέ- ρου έδρασαν πάνω στο ανάγλυφο της χήινης επιφάνειας. Αυτό είχε σαν συνέπεια τη δημιουργία άπειρων μικρών ή μεγάλων υδάτινων συγκεντρώσεων, π.χ., στη Β.Αμερική ή στις Σκανδιναβικές χώρες. Παρόμοια διαδικασία παρατη- ρείται και σήμερα στην Αρκτική περιοχή κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, όπου κάτω από την επίδραση της αυξημένης θερμοκρασίας πάνω στους πάγους, σε συνδυασμό με τη μικρή απορροφητικότητα[42] του εδάφους, δημιουρ- γούνται οι κατάλληλες συνθήκες για την ύπαρξη εποχιακών υγροτόπων. Πρόκειται για μικρές και μεγάλες υδατοσυλλο- γές με τεράστια σημασία για τα υδρόβια αποδημητικά πτηνά στην κρίσιμη περίοδο της αναπαραγωγής αλλά και γενικότερα για την υπόλοιπη πανίδα και την τροφοδοσία με νερό υγροτόπων σε νοτιότερες περιοχές[43].

Καθοριστικός είναι ο ρόλος της δράσης της θάλασ- σας για τους παράκτιους υγροτόπους, που από πολλές απόψεις είναι και οι σημαντικότεροι. Ο ρόλος αυτός ήταν και εξακολουθεί να είναι σημαντικός. Αλλωστε από το στάδιο του τέλους της εποχής των παγετώνων, με το λειώσιμο των πάγων και την άνοδο της στάθμης της θαλασ- σας, αλλά και σε μόνιμη βάση, η ύπαρξη και εξέλιξη των παράκτιων υγροτόπων είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τις αντίστοιχες θαλάσσιες υδάτινες μάζες.

Επίσης σημαντικοί παράγοντες για την ύπαρξη και εξέλιξη των υγροτόπων είναι η επίδραση του κλίματος, η ποσότητα των βροχοπτώσεων, η κλίση και η σύσταση του εδάφους. Επιπλέον έκτακτα φυσικά περιστατικά μπορεί να

οδηγήσουν άμεσα ή σταδιακά στη δημιουργία υδατοσυλλογών που να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τύπου υγροτόπου. Τέτοια περιστατικά είναι πλημμύρες - κυρίως σε παράκτιες περιοχές, δέλτα ποταμών, όχθες ποταμών και λιμνών κλπ.- υφαιστιακή δραση κλπ.

Τύποι φυσικών υγροτόπων. Η ταξινόμηση των υγροτόπων παρουσιάζει δυσκολίες που έχουν άμεση σχέση με τα προβλήματα δημιουργίας γεωφυσικού ορισμού ευρείας αποδοχής[44]. Ακόμη και σήμερα λοιπόν η επιστημονική και διεπιστημονική προσέγγιση των υγροτόπων δεν έχει επιτύχει να τιθασεύσει σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο την εκτενέστατη ονοματολογία σε όλες της τις εκδοχές[45]. Ειδικότερα στο θέμα της υιοθέτησης παγκόσμια ενός κοινού λεξιλογίου και τυπολογίας για τους υγρότοπους, σοβαρές προσπάθειες και πρόοδοι έχουν γίνει στα πλαίσια της Σύμβασης Ραμσάρ.

Οι φυσικοί υγρότοποι μπορεί να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες: τους παράκτιους και τους εσωτερικους ή ηπειρωτικούς[46].

α) Παράκτιοι φυσικοί υγρότοποι.

1) Παράκτια έλη (διαρκή-εποχιακά, αλμυρά-υφάλμυρα-γλυκού νερού, παλιρροϊκά και μη, σμαλά-ανώμαλα).

2) Παράκτια νερά (αβαθείς θαλάσσιες εκτάσεις με βάθος μικρότερο των 6 μέτρων σε περίοδο αμπώτιδας[47]).

3) Παράκτιες λιμνοθάλασσες (αλμυρές, υφάλμυρες, γλυκού νερού).

4) Παράκτιοι τυρφώνες[48].

5) Παράκτια δέλτα ποταμών[49].

β) Εσωτερικοί ή ηπειρωτικοί φυσικοί υγρότοποι.

1) Εσωτερικά αβαθή στάσιμα γλυκά νερά (διαρκή ή προσωρινά, π.χ. όχθες ή ολόκληρες λίμνες).

2) Εσωτερικά αβαθή ρέοντα γλυκά νερά (π.χ. ποταμοί).

3) Εσωτερικοί τυρφώνες.

4) Εσωτερικά αβαθή αλμυρά, υφάλμυρα και αλκαλικά νερά.

5) Εσωτερικά έλη γλυκού νερού ανόργανου βυθού (διαρκή ή πρόσκαιρα π.χ. μεμονωμένα έλη ή ελώδεις ζώνες βαθύτερων λιμνών).

6) Εσωτερικά δέλτα ποταμών[50].

Διευκρινίζεται πως η προηγούμενη παράθεση περιορίστηκε σε αντιπροσωπευτικούς τύπους υγροτόπων[51], που σε όλη την έκταση του πλανήτη παρουσιάζουν εξαιρετική ποικιλία σε χλωρίδα, πανίδα και άλλα χαρακτηριστικά, ιδιότητες και βιολογικές-οικολογικές διεργασίες.

2.2.2. Τεχνητοί υγρότοποι

Σαν τεχνητούς θεωρούμε αυτούς τους υγροτόπους που η δημιουργία τους, στο αρχικό στάδιο, οφείλεται σε

ανθρωπογενείς παρεμβάσεις[52]. Διευκρινίζουμε βέβαια πως συνήθως η δημιουργία τους δεν αποσκοπούσε στην εξυπηρέτηση αναγκών λειτουργίας παρόμοιων οικοτόπων αλλά καθαρά άλλων ανθρώπινων οικονομικών σκοπιμοτήτων. Η δημιουργία τεχνητών υγροτόπων, με κύριο σκοπό την εξυπηρέτηση αναγκών οικοτόπου (π.χ. υδρόβια πτηνά), είναι πρόσφατο επίτευγμα. Επίσης το αίτημα της παράλληλης θεώρησης της εξυπηρέτησης λειτουργιών οικοτόπου από κάθε τεχνικό έργο που έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία υδατοσυλλογών, είναι συχνά κατοχυρωμένο νομικά ή ζητούμενο[53].

Η έκταση και η σημαντικότητα των τεχνητών υγροτόπων – αν και αυξάνει– είναι ακόμη ασήμαντη σε σχέση με τους φυσικούς. Επιπλέον πρέπει να τονισθεί πως τα οικοσυστήματα αυτά διακρίνονται για την απλότητά τους σε χλωρίδα – πανίδα και τις σχετικές οικολογικές λειτουργίες[54].

Η κατασκευή τεχνητών υγροτόπων δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο που με τη βοήθεια της τεχνολογίας ανθεί στον αναπτυγμένο–τις τελευταίες 10ετίες και στον αναπτυσσόμενο–κόσμο και έχει κύριο σκοπό τη δημιουργία υδατοσυλλογών και τη διευθέτηση υδάτινων πόρων για παραγωγή ενέργειας, άρδευση, επικοινωνία, αποξήρανση, αποστράγγιση κλπ. Αποτελεί μια ανθρώπινη πρακτική που περιστασιακά ή μόνιμα, συνειδητά ή όχι, από αρχαιοτάτων χρόνων δημιούργησε σειρά υγροτόπων (διεξαμενές νερού, κανάλια, ιχθυόλακκοι, υδατοσυλλογές από απομίλωση που άλλαξε το υδρολογικό δίκτυο σε προϊστορικούς χρόνους καθώς και από πεδία εξόρυξης τύρφης κλπ.)

Επίσης σήμερα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις παρατηρούνται εκτεταμένες παρεμβάσεις σε φυσικούς υγροτόπους με συνέπεια την αναίρεση ουσιαστικά της ύπαρξης του φυσικού και τη δημιουργία κάποιου νέου.

Σαν βασικές κατηγορίες τεχνητών υγροτόπων θεωρούμε τις παρακάτω[55]:

α) Εκτεταμένες τεχνητές υδατοσυλλογές (π.χ. λίμνες για παραγωγή ενέργειας, άρδευσης, βιομηχανικές–αστικές χρήσεις κλπ.)

β) Μικρές τεχνητές υδατοσυλλογές (π.χ. για κηπουρική, κτηνοτροφία, υδατοκαλλιέργειες κλπ.)

γ) Μόνιμες ή περιστασιακές υδατοσυλλογές για καλιέργειες (π.χ. ορυζώνες) ή άλλες εκμεταλλεύσεις (π.χ. αλυκές)[56].

δ) Διώρυγες και κανάλια για αναψυχή, επικοινωνία κλπ.

ε) Διώρυγες και κανάλια για άρδευση, αποξήρανση, αποστράγγιση κλπ.

στ) Υδατοσυλλογές σε επιφανειακά ανάγλυφα από εξόρυξη άμμου, αλατιού, κάρβουνου, τύρφης κλπ.

ζ) Αβαθείς, μικρές υδατοσυλλογές για κατάληξη αποβλήτων από γεωργικές ή κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις κλπ. (θεωρούνται σημαντικές, σε συγκεριμένες περιπτώσεις, για την αποδημητική υδρόβια πτηνοπανίδα εξαιτίας του χαμηλότερου δείκτη τήξης από τους φυσικούς και ενδεχόμενα τους άλλους τεχνητούς υγροτόπους).

η) Τεχνητοί υγρότοποι, αποκλειστικά ή κύρια, για την εξυπηρέτηση αναγκών οικοτόπου άγριας ζωής[37].

Οι παραπάνω είναι μερικές βασικές κατηγορίες τεχνητών υγροτόπων που δημιουργούνται στα πλαίσια τακτικών ή συνήθων ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Συχνά πάντως συμβαίνει να προκύπτουν υγρότοποι από τελείως απρόβλεπτες ανθρώπινες ενέργειες και σαν άμεση συνέπειά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εκτεταμένο και ιδιόμορφο δίκτυο υγροτόπων που προήλθε από την κατασκευή του αγωγού πετρελαίου της Αλάσκας αλλά και από τους τροχούς των βαρέων οχημάτων που στη 10ετία του '60 ερευνούσαν για πετρέλαιο στην ίδια περιοχή. Οι υγρότοποι αυτοί δημιουργήθηκαν από την αυξημένη τήξη των πάγων στα σημεία που έγινε η ανθρώπινη επέμβαση και αλλοιώθηκε η επιφανειακή σχέση θερμοκρασίας με τον υπόλοιπο χώρο.

Παρά την όποια ασημαντότητα των τεχνητών υγροτόπων σε σχέση με τους φυσικούς, είναι γεγονός πως η συνεχιζόμενη απώλεια των δεύτερων, τους καθιστά επίκαιρους[38]. Ομως διεθνώς, οι εκτεταμένες επεμβάσεις σε λεκάνες απορροής με αντικείμενο υδατοσυλλογές και διευθετήσεις μεγάλης κλίμακας - για ενέργεια, άρδευση κλπ.- που λειτουργούν και σαν τεχνητοί υγρότοποι, σήμερα δέχονται έντονη κριτική για σειρά λόγων. Στα επιχειρήματα αυτά περιλαμβάνεται το μεγάλο κόστος κατασκευής και συντήρησης, οι κίνδυνοι ατυχημάτων, η τεχνολογική και οικονομική εξάρτηση για τις αναπτυσσόμενες χώρες κλπ. Επίσης έντονη είναι και η κριτική για την αλλοίωση της υδρολογικής-οικολογικής ισορροπίας που συνεπάγονται οι επεμβάσεις αυτές, ειδικότερα όταν η κατασκευή τους συνοδεύεται από τη μερική ή ολική καταστροφή ενός φυσικού υγροτόπου ο οποίος λειτουργούσε ανέξοδα, με άπειρα μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και παραγωγικότητα. Είναι χαρακτηριστικό πως στον εκτεταμένο Πίνακα Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας της Σύμβασης Ραμσάρ, η παρουσία τεχνητών υγροτόπων είναι αμελητέα[39].

Στις αρνητικές οικολογικές συνέπειες των εκτεταμένων επεμβάσεων σε υδάτινους πόρους, συμπεριλαμβάνονται και η διάδοση σοβαρών ασθενειών όπως η schistosomiasis (bilharzia) που πλήττει ειδικότερα χώρες του Τρίτου Κόσμου (Αφρική, Ν.Αμερική)[40]. Σήμερα βέβαια γίνονται προσπάθειες, κύρια μέσα από την υιο-

θέτηση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο της νομικά κατοχυρωμένης υποχρέωσης εκπόνησης σοβαρών μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, να αποφευχθούν παρόμοια προβλήματα. Παράλληλα η προϋπόθεση αυτή αλλά και άλλες πρόσθετες, επιβάλλονται σε περιπτώσεις οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας από ανεπτυγμένα κράτη και οργανισμους προς αναπτυσσόμενες χώρες[61].

2.2.3. "Μελλοντικοί" υγρότοποι[62]

Οι δύο προηγούμενες κατηγορίες υγροτόπων, αποτελούν μια οικολογική πραγματικότητα με χαρακτηριστικό την μέχρι τώρα ανθρώπινη επέμβαση στους φυσικούς υγροτόπους και ενδεχόμενα τη μετατροπή τους για δημιουργία τεχνητών, μέσα στα πλαίσια της εξυπηρέτησης εξειδικευμένων αναγκών. Η κατάσταση των υγροτόπων σήμερα είναι αρκετά κρίσιμη σε εθνικό, διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο όπως προκύπτει κυρίως μέσα από τις σχετικές προστατευτικές δραστηριότητες της Σύμβασης Ραμσάρ.

Στα πλαίσια λοιπόν των εναλλακτικών λύσεων για το παρόν και το μέλλον, με σκοπό την εξασφάλιση υγροτόπων για την υδρόβια ζωή και ειδικότερα την αποδημητική πτηνοπανίδα, νομικοί, οικονομολόγοι, γεωφυσικοί κλπ. επιστήμονες φαίνεται να διαμορφώνουν μια νέα κατηγορία υγροτόπων που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν σαν "μελλοντικοί"[63].

Τα κριτήρια βέβαια δεν έχουν σχέση με προέλευση, οικολογικά, γεωγραφικά κλπ. χαρακτηριστικά τους. Πρόκειται για μια σειρά νέων υγροτόπων που κάτω από τις παραπάνω αναγκαιότητες έρχονται στην επικαιρότητα, δημιουργούνται, "επινοούνται", προσαρμόζονται με διορθωτικές τεχνικές, με κύριο σκοπό την υποκατάσταση των απωλειών σε υγρότοπους, περιφερειακά ή παγκόσμια. Σε μια πρώτη προσέγγιση θεωρούμε σαν "μελλοντικούς" υγρότοπους τους φυσικούς ή τεχνητούς οικότοπους με περιορισμένη ή ανύπαρκτη οικολογική αξία για την υδρόβια ζωή, που όμως κάτω από συγκεριμένη διαχείρηση, προσαρμογές και ρυθ- μίσεις μπορούν να αποκτήσουν παρόμοια αναβαθμισμένη αξία.

Οι μελλοντικοί υγρότοποι λοιπόν μπορεί να αφορούν:

α) Αποκατάσταση φυσικών ή τεχνητών υγροτόπων που υποβαθμίστηκαν σοβαρά ή καταστράφηκαν ολικά.

β) Δημιουργία νέων υγροτόπων με αποκλειστικό ή κύριο σκοπό την προστασία της υδρόβιας ζωής[64].

γ) Αναβάθμιση της οικολογικής σημασίας των τεχνητων υγροτόπων για ανθρώπινες χρήσεις, μέσα από κατάλληλο σχεδιασμό[65].

δ) Προσαρμοχή φυσικών ή τεχνητών οικοσυστημάτων που σε οριακές έστω περιπτώσεις μπορούν να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο υχροτόπου.

ε) Υπαχωχή συναφων οικοσυστημάτων στην κατηχορία των υχροτόπων, κάτω από μια εξαιρετική ευρύτητα σχετικών κριτηρίων νομικών, χεωφυσικών κλπ.

Ειδικότερα σε σχέση με τα παραπάνω επισημαίνουμε τα εξής:

1) Μια σειρά υποβαθμισμένων ή κατεστραμμένων υχροτόπων μπορεί να βελτιωθεί ή να αποκατασταθεί μετά από κατάλληλη διαχείρηση που δυνητικά μπορεί να αφορά απορρύπανση, αποκατάσταση ροής και στάθμης του νερού, επαναφορά υδάτινων μαζών σε αποξηραμένους υχροτόπους, εμπλουτισμό[66] και επανεισαχωχή[67] ειδών χλωρίδας - πανίδας, προσδιορισμό χρήσεων κλπ. Η αποκατάσταση υχροτόπων αποτελεί μια λύση δευτερευούσας προτεραιότητας σαν διεθνής στρατηχική, μια και προέχει η διατήρηση των σημαντικότερων που στη σύχχρονη συχκυρία είναι σε καλή οικολοχική κατάσταση και μπορούν να διασωθούν[68]. Πάντως σε ορισμένες χώρες η αποκατάσταση υχροτόπων αποτελεί δημοφιλή και αποτελεσματική πρακτική που ασκείται σε μεχάλη έκταση, σε σύχκριση με άλλα οικοσυστήματα[69].

2) Χωρίς ιδιαίτερο κόστος αλλά με προσεκτική μελέτη και σχεδιασμό, λιχότερο ή περισσότερο μόνιμα οικοσυστήματα ανθρωποχενούς προέλευσης όπως αλυκές, καλλιέρχειες ρυζιού, ιδιόμορφες αρδευτικές, υδατοσυλλοχές (π.χ. "abbandans") κλπ.[70], μπορούν να εξελιχθούν σε οριακής σημασίας υχροτόπους.

3) Η δημιουρχία τεχνητών υχροτόπων και συνθηκών αναπαραχωχής και διαβίωσης της υδρόβιας ζωής και ειδικότερα των αποδημητικών πτηνών, αποτελεί πρόσφατη πρακτική. Επίσης ιδιαίτερα θετικό θα ήταν η χενικευμένη και υποχρεωτική υλοποίηση της δημιουρχίας τεχνητών υχροτόπων χια ανθρώπινη χρήση με παράλληλο αναβαθμισμένο οἰκολοχικό ρόλο[71].

4) Ηδη αναφέραμε πως κυρίαρχο στοιχείο στους ορισμούς των υχροτόπων, ακόμη και αυτών που διεκδικούν χεωφυσική επιστημονική "ουδετερότητα", είναι οι νομικές, οικονομικές, προστατευτικές κλπ. παράμετροι και σκοπιμότητες[72]. Αποτελούν κατά ένα μέρος λοιπόν προϊόν συμβιβασμού σειράς συμφερόντων και ενδιαφερόντων που εκπροσωπούν κρατικές υπηρεσίες, οικονομικά συμφέροντα οργανωμένα ή "διάχυτα", οργανώσεις προστασίας της φύσης κλπ. Στα πλαίσια αυτά έχουν υπαχθεί στον όρο υχρότοπος οικοσυστήματα των οποίων η ορθότητα της ένταξης με χεωφυσικά κριτήρια προβληματίζει, ενώ αντίθετα έχουν αποκλεισθεί άλλα που συχκεντρώνουν επαρκέστερες προϋποθέσεις.

Υπάρχει λοιπόν η ανοικτή προοπτική, με σωστή μεθόδευση, της υπαγωγής οικοσυστημάτων στον όρο υγρότοπος, για εκτεταμένη και αποτελεσματική προστασία της υδρόβιας ζωής γενικότερα. Η προοπτική αυτή έχει ήδη ένα επιτυχές παρόν κάτω από τις δραστηριότητες της Σύμβασης Ραμσάρ, η οποία έχει αξιοποιήσει θετικά την ευνοϊκή συγκυρία που υπάρχει για την προστασία των υγροτόπων διεθνώς[73].

2.3. Κίνδυνοι, απειλές και μείωση των υγροτόπων

Οι υγρότοποι και τα τροπικά δάση βροχής (rain forests) σήμερα αποτελούν τα περισσότερο απειλουμενα οικοσυστήματα του πλανήτη. Οι απειλές προέρχονται από ανθρώπινες παρεμβάσεις ενταγμένες στα πλαίσια της δυτικής αντίληψης για τη φύση και το αντίστοιχο παραγωγικό καταναλωτικό πρότυπο, με συνέπεια την υποβάθμιση, αλλά και ολική καταστροφή των υγροτόπων. Βασική αιτία απώλειας υγροτόπων είναι η κάλυψη "αναγκών" για γεωργική γη και σε μικρότερο βαθμό η αστική ανάπτυξη και άλλες αναπτυξιακές δραστηριότητες[74]. Πέρα από τις ανθρωπογενείς αιτίες απώλειας και υποβάθμισης υγροτόπων, με μικρή αναλογική συμμετοχή, ακολουθούν οι φυσικές αιτίες και τέλος αυτές που ονομάσαμε "μικτής" φύσης των οποίων ήδη υπάρχουν τα πρώτα δείγματα, ενώ φαίνεται να εγκυμονούν σημαντικές μεταβολές για το μέλλον[75].

2.3.1. Ανθρωπογενείς αιτίες υποβάθμισης και μείωσης των υγροτόπων[76]

1) Διαχρονικά αλλά και σήμερα, η σημαντικότερη απειλή για τους υγροτόπους είναι η αλλαγή χρήσης – κύρια με αποξήρανση – γεγονός που συνεπάγεται και οριστική τους απώλεια. Βασικές αιτίες αλλαγής χρήσης είναι οι σκοπιμότητες δημιουργίας γεωργικής γης αλλά και αντίστοιχων χώρων παραγωγής ξυλείας, καθώς επίσης και περιβαλλοντικές αιτίες που συνδέονται με τον έλεγχο συγκεκριμένων ασθενειών[77].

α) Ανάγκες γεωργικής γης και παραγωγής ξυλείας.

Η αποξήρανση και αλλαγή χρήσης των υγροτόπων με σκοπό τη γεωργική εκμετάλλευση ήταν και είναι παγκόσμια ή σημαντικότερη αιτία απώλειας υγροτόπων[78]. Η πρακτική αυτή προέρχεται κύρια από τον Ευρωπαϊκό χώρο και ειδικότερα από την Ολλανδία, μια χώρα με έντονα υδραυλικά προβλήματα και έλλειψη γεωργικής γης[79]. Η ίδια πρακτική με την αποικιοκρατία μεταφέρθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο προκαλώντας τρομακτικές καταστροφές [80]. Οπως διαμορφώνονται οι συνθήκες σήμερα, στον ανεπτυγ-

μένο κόσμο η κατάσταση είναι σχετικά ελεγχόμενη, ενώ στον αναπτυσσόμενο η αιτία αυτή αποδεκατίζει πολύτιμους υγροτόπους. Βέβαια είναι κατανοητή η αλλαγή χρήσης υγροτόπων για γεωργική γη στις αναπτυσσόμενες χώρες, που έχει σαν αιτία λόγους οικονομικούς-διαστροφικούς[81]. Ομως παρόμοιοι λόγοι δύσκολα θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν σήμερα την μετατροπή υγροτόπων του ανεπτυγμένου κόσμου σε γεωργική γη και μάλιστα χαμηλής παραγωγικότητας[82]. Επίσης είναι συχνό φαινόμενο, κυρίως στον ανεπτυγμένο βορρά ο οποίος έχει χάσει σε μεγάλο βαθμό τα φυσικά του δάση, οι υγρότοποι να μετατρέπονται σε χώρους τεχνητής ανάπτυξης και παραγωγής δασικής ξυλείας και συναφών προϊόντων[83].

β) Περιβαλλοντικοί λόγοι-έλεγχος ασθενειών.

Η ύπαρξη των υγροτόπων έχει συνδεθεί με σειρά ασθενειών που πλήττουν τον άνθρωπο και άλλα ζωικά είδη καθώς επίσης και με την προβληματική τους συνύπαρξη με το ανθρώπινο είδος για λόγους περιβαλλοντικούς- αισθητικούς[84]. Ενα μεγάλο μέρος υγροτόπων στον ανεπτυγμένο κόσμο αποξηράνθηκε για τους παραπάνω λόγους[85], κύρια μέχρι τις αρχές του αιώνα μας και έκτοτε με μειωμένους ρυθμούς μέχρι σήμερα. Η πρακτική αυτή φαίνεται να έχει τις ρίζες της στην Αρχαία Ελλάδα[86].

Σήμερα, πρακτικά, ο ανεπτυγμένος κόσμος δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα ασθενειών προερχομένων από υγροτόπους, ενώ φαίνεται να ξεπερνά αρκετά εμπόδια συνύπαρξης που αναφέρονται σε αισθητικούς λόγους[87]. Ομως είναι γεγονος πως ο λόγος αυτός αποξήρανσης και αλλαγής χρήσης των υγροτόπων, φαίνεται να υφίσταται για το μισό περίπου πληθυσμό της γης και ειδικότερα των χωρών κοντά στον Ισημερινό[88]. Οι πληθυσμοί αυτοί απειλούνται και ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων πεθαίνει ετήσια από ελονοσία[89]. Η αντιμετώπιση των ασθενειών που προέρχονται από υγροτόπους σε πρώτη φάση έγινε με αποξήρανση, ενώ σε δεύτερη με παράλληλη χρήση εντομοκτόνων και διάφορων άλλων ουσιών. Σήμερα στον αναπτυσσόμενο κόσμο ουσιαστικά ακολουθείται η ίδια τακτική. Μάλιστα στον ίδιο χώρο η εξάπλωση αρδευτικών έργων, φραγμάτων κλπ. αύξησε τα κρούσματα της ελονοσίας και ειδικότερα άλλων σοβαρότατων ασθενειών[90].

Οι υγρότοποι λοιπόν, σήμερα για μεγάλο τμήμα του παγκόσμιου πληθυσμού θέτουν πρόβλημα περιβαλλοντικό και ειδικότερα ελέγχου ασθενειών. Η λύση του όμως δεν πρέπει να συνδέεται με καταστροφή των υγροτόπων (αποξήρανση) ή με ρύπανση-μόλυνση (εντομοκτόνα κλπ.)[91]. Αλλωστε οι μέθοδοι αυτοί έχουν σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό κόστος, ενώ αποδεικνύονται συνεχώς περισσότερο αναποτελεσματικές[92]. Οι πιο αποδεκτές λύσεις έχουν

σχέση με νέες φαρμακευτικές και βιολογικές μεθόδους (φυσικοί εχθροί κλπ.) Με τις δύο τελευταίες αλλά και άλλες μεθόδους μπορεί να αντιμετωπισθεί και το ασυμβίβαστο της συνύπαρξης συγκεκριμένων υγροτόπων και ανθρώπινων πληθυσμών για περιβαλλοντικούς-αισθητικούς κλπ. λόγους (δυσοσμία από ευτροφισμό-σήψη-έλλειψη οξυγόνου, μόλυνση)[93].

2) Υπερεκμετάλλευση ή λανθασμένη εκμετάλλευση των βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων των υγροτόπων. Καταστροφή και κυρίως μεγάλη κλίμακας υποβάθμιση υγροτόπων επέρχεται έμμεσα από την εκμετάλλευση των φυσικών τους στοιχείων πέρα από τα όρια αντοχής και αναπαραγωγικής τους ικανότητας, ή από "εξ'ορισμού" καταστροφικές μεθόδους και πρακτικές. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις επεμβάσεις στη χλωρίδα και πανίδα που προέρχονται από την οικόσιτη ή ημι-οικόσιτη κτηνοτροφία, υλοτομία[94], αλιεία, θήρα κλπ. Η υπερβόσκηση είναι ένα σοβαρότατο πρόβλημα, κύρια στον Τρίτο Κόσμο, ενώ η εκμετάλλευση της ξυλείας των υγροτόπων για εξυπηρέτηση τοπικών αναγκών ή εμπορευματικών σκοπιμοτήτων ευθύνεται για εκτεταμένες καταστροφές[95]. Επίσης η υπεραλιεία και η εντατική θήρα συχνά αποστερούν από τους υγρότοπους σημαντικά στοιχεία[96].

3) Εκβάθυνση και δημιουργία καναλιών σε υγροτόπους για ναυσιπλοία, αντιπλημμυρική προστασία, παράκτια οικιστική ανάπτυξη και δημιουργία - συντήρηση αποθηκών νερού. Οι προηγούμενες δραστηριότητες έχουν σύνηθες αποτέλεσμα, άμεσα τη μερική ή ολική καταστροφή φυσικών υγροτόπων και έμμεσα τη διαταραχή της οικολογικής και υδρολογικής ισορροπίας[97].

4) Γέμισμα (μπάζωμα) με στερεές ουσίες (άχρηστα και άλλα υλικά) για δημιουργία δρόμων, βιομηχανικών και εμπορικών εγκαταστάσεων, λιμανιών, αεροδρομίων, κατοικιών κλπ.[98]. Πρόκειται για αλλαγή χρήσης και οριστική απώλεια υγροτόπων που έχει σχέση με τη λανθασμένη αντίληψη για τη χαμηλή αξία των οικοσυστημάτων αυτών (wetlands = wastelands) αλλά και το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους που ευνοεί παρόμοιες πρακτικές[99].

5) Υδραυλικές κατασκευές και επεμβάσεις όπως φράγματα, αναχώματα, προσχώματα κλπ. για άρδευση, παραγωγή ενέργειας, ύδρευση, έλεγχο πλημμυρών, προστασία από καταιγίδες κλπ. Αποτελούν παρεμβάσεις μικρής ή μεγαλύτερης κλίμακας με άμεση συνέπεια την καταστροφή φυσικών υγροτόπων και σειρά έμμεσων επιπτώσεων μεταξύ των οποίων η αντίστοιχη διατάραξη της οικολογικής και υδρολογικής ισορροπίας[100].

6) Ρύπανση - μόλυνση[101]. Αποτελεί σημαντικό παράγοντα υποβάθμισης αλλά και καταστροφής υγροτόπων μια και τα

οικοσυστήματα αυτά διαχρονικά είναι προνομιακός χώρος ανθρώπινης εγκατάστασης και συνεπώς αποδέκτης σειράς αρνητικών συνεπειών. Βασικές πηγές ρύπανσης-μόλυνσης[102] για τους υγροτόπους είναι οι αστικές συγκεντρώσεις και η βιομηχανική δραστηριότητα[103], ενώ τα τελευταία χρόνια σοβαρότατη και εξελισσόμενη αρνητικά αιτία αποτελεί η γεωργική δραστηριότητα στην εντατική και βιομηχανοποιημένη της μορφή[104] (μονοκαλλιέργεια, χημικά λιπάσματα, εντομοκτόνα, ζιζανιοκτόνα κλπ.). Ομως μια σειρά άλλων δραστηριοτήτων εξειδικευμένης μορφής απειλούν με ρύπανση - μόλυνση τους υγροτόπους όπως: μεταφορές[105] (θαλάσσιες χερσαίες, λιμναίες, ποτάμιες εναέριες), καταβύθιση υλικών (dumping)[106], μεγάλες πυρκαϊές[107], καταπολέμιση ασθενειών[108], κτηνοτροφία, θήρα[109] κλπ.

7) Εισαγωγή ξένων ειδών (γενετική-βιολογική ρύπανση[110]. Η σκόπιμη ή τυχαία εισαγωγή μη γηγενών ειδών σε υγροτόπους συχνά αποδείχτηκε καταστροφική για την χλωρίδα - πανίδα τους. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της Λίμνης Τιτικάτα στην Ν. Αμερική, της Λίμνης Egridir στην Τουρκία, των υγροτόπων της Χαβάης, των ΗΠΑ κλπ.[111].

8) Εξόρυξη και εκμετάλλευση υλικών και ορυκτών από ή κοντά σε υγροτόπους. Οι δραστηριότητες αυτές έχουν συχνά σαν άμεση συνέπεια καταστροφικές παρεμβάσεις και σαν έμμεση επίπτωση την υποβάθμιση (ρύπανση-μόλυνση από τακτική εκμετάλλευση ή ατυχήματα) και την αλλαγή της χρήσης τους[112].

9) Στρατιωτικές επιχειρήσεις και εγκαταστάσεις, ατυχήματα. Οι καταστροφικές συνέπειες και οι απειλές που προέρχονται από τις παραπάνω δραστηριότητες πλήττουν "προνομιακά" τους υγροτόπους σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλο είδους οικοτόπου άγριας ζωής[113]. Μάλιστα οι επεμβάσεις σε υγροτόπους για ικανοποίηση πολεμικών σκοπιμοτήτων έχει ιστορία χιλιετηρίδων[114]. Στον πρόσφατο πόλεμο Ιράν-Ιράκ υδραυλικές επεμβάσεις μικρής ή μεγάλης κλίμακας στους φυσικούς υγροτόπους της περιοχής επιχειρήθηκαν από τα δύο μέρη, ασκώντας σημαντική επίδραση στην πορεία των πολεμικών επιχειρήσεων[115] και βέβαια στην υδρολογική και οικολογική ισορροπία. Σήμερα σε φυσικούς υγροτόπους παγκόσμια υπάρχουν στρατιωτικές εγκαταστάσεις (βάσεις, αεροδρόμια κλπ.) γίνονται δοκιμές όπλων αλλά και συμβαίνουν διάφορα "ατυχήματα" σχετικής φύσης. Σοβαρές απώλειας όμως οι υγρότοποι έχουν υποστεί και από πολεμικές επιχειρήσεις[117]. Παρόμοιες απώλειες σημειώθηκαν σε υγροτόπους του Ισραήλ στα σύνορα με την Συρία και το Λίβανο, αλλά και στην Ελλάδα κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου[118].

Εκτεταμένες επίσης απώλειες υπέστησαν οι παράκτιοι υγρότοποι του Περσικού Κόλπου σαν αποτέλεσμα των μεγάλων διαρροών πετρελαίου από τάνκερς, δεξαμενές φόρτωσης κλπ. που αποτέλεσαν στρατιωτικούς στόχους των εμπολέμων. Ομως οι μεγαλύτερες καταστροφές υγροτόπων συνδέονται με την δράση των ΗΠΑ στο Βιετνάμ. Στόχος υπήρξε η καταστροφή, με εντατικούς βομβαρδισμούς στο Τονκίνο, των φραγμάτων στον Κόκκινο Ποταμό[119]. Πιο εντυπωσιακές βέβαια ήταν οι καταστροφές από συμβατικά όπλα[120] (εκρηκτικά, εμπρηστικά και χημικά) ιδιαίτερα στον τεράστιο υγρότοπο του ποταμού Mekong. Οι καταστροφές αυτές ήταν τέτοια έκτασης και σοβαρότητας ώστε ακόμη και σήμερα αποτελούν οικολογικό πρόβλημα με τις συνεπαγόμενες αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους[121].

10) Εντατική και άναρχη τουριστική εκμετάλλευση. Οι κίνδυνοι αυτής της κατηγορίας είναι ιδιαίτερα σοβαροί στον ανεπτυγμένο κόσμο όπου οι υγρότοποι αποτελούν αντικείμενο τουριστικού ενδιαφέροντος και διαχείρισης όχι πάντα ορθολογικής[122]. Ετσι συχνά σημειώνονται καταστροφικές ή υποβαθμιστικές επεμβάσεις από έργα και διευθετήσεις με σκοπό την πρόσβαση του κοινού, την εύκολη πλεύση, τη δημιουργία λιμενικών εγκαταστάσεων, την αποβλάστηση, την εξυπηρέτηση υπεράριθμων ατόμων κλπ.[123].

11) Αλλες αιτίες. Στην κατηγορία αυτή μπορούν να ενταχθούν σειρά από παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τους υγροτόπους και έχουν οριακό χαρακτήρα σε σχέση με τη σημαντικότητα, συχνότητα εμφάνισης, γεωγραφική κάλυψη κλπ. Ετσι στην Ελλάδα η μετατροπή παράκτιων φυσικών υγροτόπων σε αλυκές αποτελεί σημαντικό παράγοντα καταστροφής και υποβάθμισης υγροτόπων[124]. Επίσης στην Ν.Α. Ασία σημαντικός λόγος μείωσης υγροτόπων είναι οι υδατοκαλλιέργειες[125], αλλά και η καλλιέργεια -διακίνηση ναρκωτικών και η συστηματική παράνομη θήρα σε συγκεκριμένους υγροτόπους του αναπτυσσόμενου κόσμου οδηγούν άμεσα ή έμμεσα στην καταστροφή και υποβάθμιση[126].

Οι προηγούμενες "εμφανείς" αιτίες και λόγοι καταστροφής και υποβάθμισης των υγροτόπων λειτουργούν στα πλαίσια ενός γενικότερου υπόβαθμου που αναπτύσσει και ευνοεί παρόμοιες πρακτικές και πολιτικές[127]. Συνοπτικά λοιπόν επισημαίνουμε βασικές πτυχές αυτού του αρνητικού υπόβαθρου. Είναι γεγονός πως το σύγχρονο αναπτυξιακό και καταναλωτικό πρότυπο δεν ευνοεί σταθερές και μακροχρόνιες αξίες που να συνδέονται με την ύπαρξη και προστασία των υγροτόπων. Παράλληλα στα πλαίσια των Δυτικών κοινωνιών, διαχρονικά καλλιεργήθηκα

σειρά απαξιών που λειτούργησε και σαν ηθικό άλλοθι για επεμβάσεις σε υγροτοπους. Επίσης οι εθνικές και διεθνείς προστατευτικές και αναπτυξιακές πολιτικές για τους υγροτόπους συχνά είναι αντικρουόμενες, ασυντόνιστες, ανύπαρκτες αλλά και άμεσα στρεφόμενες κατά των οικοσυστημάτων αυτών[128].

Τελος οι υγρότοποι συχνά έπεσαν θύματα συγκεκριμένων πολιτικών, μικροπολιτικών, στρατιωτικών σκοπιμοτήτων και φιλοδοξιών αλλά και λαϊκισμού, με σκοπό βραχυχρονια οφέλη των αντίστοιχων κέντρων εξουσίας[129].

2.3.2. Φυσικές και άλλες αιτίες υποβάθμισης υγροτόπων

Οι υγρότοποι είναι οικοσυστήματα ιδιαίτερα επιδεκτικά σε φυσικές μεταβολές θετικές[130] αλλά και αρνητικές[131]. Οι φυσικοί κίνδυνοι για τους υγροτόπους πάντως εξακολουθούν να είναι περιορισμένης κλίμακας σε σχέση με τους ανθρωπογενείς αλλά έχουν μια ανησυχητική προοπτική. Η προοπτική αυτή συνδέεται με την αύξουσα συχνότητα αλλά και τη σημαντικότητα των επιπτώσεων που οι φυσικές απειλές έχουν στους υγροτόπους. Η προηγούμενη κατάσταση είναι απόρροια κύρια των παράλληλων, πολλαπλών ανθρωπίνων παρεμβάσεων στους υγροτόπους αλλά και στο άμεσο και έμμεσο περιβάλλον τους, με αποτέλεσμα την αρνητική μεγένθυση επιπτώσεων από φυσικές αιτίες[132].

Συνήθης απειλή για τους υγροτόπους-παράκτιους και εσωτερικους-είναι η μεταφορά και εναπόθεση φερτών υλών σε μεγάλες ποσότητες από τις λεκάνες απορροής τους με αποτέλεσμα την μείωση του βάθους, ευτροφισμό κλπ. Επίσης συχνά οι υγρότοποι-κύρια οι παράκτιοι-απειλούνται από τη σημαντική αυξομείωση και συχνά οριστική μείωση της στάθμης των νερών οφειλόμενη σε προσχώσεις ή σαν αποτέλεσμα επιδράσεων από τη θάλασσα, τυφώνες, καταιγίδες, κλπ. Ανάλογες δυσμενείς επιπτώσεις μπορεί να έχουν ξηρασίες, διάβρωση, φυσικές διεργασίες και άλλοι αστάθμητοι παράγοντες κατά περίπτωση[133].

Τις τελευταίες 10ετίες οι υγρότοποι απειλούνται επίσης με υποβάθμιση και καταστροφή από μια σειρά σύνθετες - μικτές - αιτίες και παράγοντες με χαρακτηριστικά την σοβαρότητα από ποιοτική άποψη και την μεγάλη γεωγραφική εμβέλεια από χωρική σκοπιά. Ο "μικτός" χαρακτήρας των απειλών αυτών προσδιορίζεται απο την άποψη πως, ενώ φαίνεται να είναι βέβαιο πως οι κίνδυνοι αυτοί αποτελούν συνδυασμό ανθρωπογενών και φυσικών παραγόντων, η επιστήμη ακόμη δεν είναι σε θέση, συνολικά ή κατά περίπτωση, να δώσει ακριβείς απαντήσεις

για τη συμμετοχή του ανθρώπινου και του φυσικού παράγοντα και περαιτέρω να περιγράψει συνολικά το φαινόμενο και να προτείνει αναμφισβήτητες λύσεις[134].

Δύο σοβαρότατες και εξελισσόμενες απειλές αυτού του είδους είναι το φαινόμενο του θερμοκηπίου και η μείωση του όζοντος[135]. Αν και πρόκειται κύρια για μελλοντικές απειλές, φαίνεται πως το "μέλλον" αυτό τοποθετείται πλέον με ασκητή εχχύτητα παρά τις αντίθετες αρχικές προβλέψεις. Έτσι η μείωση του όζοντος αποτελεί μια πραγματικότητα που απειλεί στο άμεσο μέλλον τα βιοτικά στοιχεία των υχροτόπων όλου του πλανήτη και όχι μόνο των πολικών περιοχών όπου, κυρίως, τώρα περιοδικά εμφανίζεται αυξομειούμενο. Επίσης ιδιαίτερα σοβαρή φαίνεται να είναι η περίπτωση της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη σε σχέση με τους υχροτόπους. Το χεχονός αυτό θα έχει σαν συνέπεια την εξαφάνιση, μείωση και υποβάθμιση μιάς σειράς εσωτερικών υχροτόπων σε ζώνες με ιδιαίτερη αύξηση θερμοκρασίας. Παχκόσμια θα έχει τις ίδιες επιπτώσεις σε όλους τους παράκτιους υχροτόπους μια και θα σημειωθεί άνοδος της στάθμης των θαλασσών[137]. Το τελευταίο χεχονος θα έχει σαν πρόσθετη συνέπεια εκτεταμένη και σοβαρή ρύπανση των υχροτόπων μια και παράκτιες είναι οι μεχαλύτερες και πιο ρυπογόνες βιομηχανικές εχκαταστάσεις και βέβαια οι μεχαλύτερες αστικές συχκεντρώσεις[138].

2.3.3. Μείωση και απώλειες υχροτόπων

Οι υχρότοποι διαχρονικά αντιμετωπίζοντας μια σειρά από καταστροφικούς και υποβαθμιστικούς παράχοντες[139], δεν μπόρεσαν να αποφύχουν απώλειες τέτοιας έκτασης και ρυθμών ωστε σήμερα να αποτελούν ένα από τους πλέον επισφαλείς φυσικούς πόρους. Η μείωση των υχροτόπων παρουσιάζει διαφοροποιήσεις χεωχραφικά, χρονικά, κατά τύπο υχροτόπου κλπ. Οι διαφοροποιήσεις αυτές, εντονότερες στο παρελθόν, τείνουν σε ομοιοχένεια και κάποιες συχκλίσεις παχκόσμια στα πλαίσια ενός αντίστοιχου οικονομικού συστήματος, κλίμακας αξιών κλπ. που και αυτά ομοχενοποιούνται.

Η προηχουμένη εξέλιξη παρουσιάζει τη θετική άποψη πως διευκολύνει την λήψη και εφαρμοχή διεθνών μέτρων για προστασία. Αφετηρία στη μείωση των υχροτόπων φαίνεται να αποτελούν οι παρεμβάσεις στον Ευρωπαϊκό και περι-Ευρωπαϊκό χωρο ήδη από την αρχαιότητα[140]. Οι αποξηράνσεις υχροτόπων στην Αρχαία Ελλάδα για περιβαλλοντικούς λόχους αλλά και η εκτεταμένη εκμετάλλευση και καταστροφή τυρφώνων για θέρμανση και παραχωχή ενέρχειας, ήδη από τον Ευρωπαϊκό Μεσαίωνα, αποτελούν

τυπικά παραδείγματα. Νέους καταστροφικούς, για του υγροτόπους, ορίζοντες ανοίγουν οι Ολλανδοί, αρκετούς αιώνες πριν, εξελίσσοντας και αναπτύσσοντας πρακτικές αποξηράνσης, υδραυλικών ρυθμίσεων κ.λ.π.[141]. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας βέβαια έδωσε τεράστιες δυνατότητες μεγέθυνσης οποιασδήποτε επιθυμητής παρέμβασης συνεπαγόμενης κίνδυνο καταστροφής και υποβάθμισης για τους υγροτόπους. Σήμερα στον αναπτυγμένο κόσμο και ειδικότερα στην Ευρώπη παρατηρείται κάποια ύφεση στις απώλειες που υφίστανται οι υγρότοποι, χωρίς βέβαια αυτό να είναι απόλυτο. Έτσι π.χ. η Γαλλία κατέχει τα πρωτεία στην Ευρώπη αποξηραίνοντας 140.000 εκτάρια το χρόνο[142]. Εξάλλου η Ιρλανδία από την αρχική έκταση 1.175.579 εκταρίων σε τυρφώνες, το 1982 είχε μόνο 578.350 εκτάρια, δηλαδή το 49%, ενώ και τα απομένα αυτά πρόκειται στις επόμενες 10ετίες να χαθούν οριστικά[143].

Ο αναπτυσσόμενος κόσμος υιοθετώντας αξίες και πρακτικές του αναπτυγμένου, μπαίνει και αυτός καθυστερημένα στην επιχείρηση καταστροφής και υποβάθμισης των υγροτόπων με κύρια αιτιολογία την εξυπηρέτηση διατροφικών και αναπτυξιακών σκοπιμοτήτων. Η διαδικασία αυτή επιτείνεται μεταπολεμικά.

Ποσοτικά στοιχεία απόλυτα αξιόπιστα για τη σύγχρονη κατάσταση των υγροτόπων, παγκόσμια, δεν υπάρχουν, παρά τις σοβαρές πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί στα πλαίσια της Σύμβασης Ραμσάρ αλλά και άλλων σχετικών προσπαθειών[144]. Μάλιστα οι προοπτούμενες ελλείψεις σε στοιχεία επιτείνονται ιδιαίτερα σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες χώρες. Παγκόσμια θεωρείται ότι οι συνολικές απώλειες σε υγροτόπους, που αρχικά διέθετε ο πλανήτης, έχουν ξεπεράσει κατά πολύ το 50%, αφού ήδη το ποσοστό αυτό αντιπροσωπεύει τις απώλειες μέσα στο 20ο αιώνα μόνο[145].

Ειδικότερα οι ΗΠΑ έχουν χάσει οριστικά το 54% (87 εκατομ. εκτάρια) από τους υγροτόπους τους, ενώ μεταξύ 1950 και 1970 οι ετήσιες απώλειες φθάνουν τα 185.000 εκτάρια[146]. Η Ελβετία από το 1800 μέχρι σήμερα έχει καταστρέψει οριστικά το 85-90% των υγροτόπων της[147]. Στην Κεντρική και Ν.Αμερική το 1/5 σχεδόν των υγροτόπων που αναγνωρίστηκαν σαν διεθνούς σημασίας απειλούνται άμεσα από αποξήρανση για γεωργικές και κτηνοτροφικές χρήσεις. Παγκόσμια δε για τεράστιες εκτάσεις υγροτόπων υπάρχουν σκέψεις αλλά και προγράμματα αποξήρανσης[148]. Η υλοποίηση όμως παρόμοιων προγραμμάτων σήμερα συναντά περισσότερα εμπόδια και σκεπτικισμό παγκόσμια σε σύγκριση μα το παρελθόν[147], χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως οι υγρότοποι παύουν να είναι οικοσυστήματα που απαιτούν συνεχή μέριμνα και επαγρύπνηση[150].

2.4. Αξίες και λόγοι προστασίας [151] των υγροτόπων

Οι υδάτινες συγκεντρώσεις και οι υγρότοποι ειδικότερα, θεωρούνται κατ' εξοχήν χώροι εμφάνισης και εξέλιξης της ζωής όταν πλανήτη, ενώ παράλληλα οι σημαντικότεροι υγρότοποι έχουν συνδεθεί με τους γνωστότερους ανθρώπινους πολιτισμούς διαχρονικά[152]. Σήμερα εξακολουθούν να καλύπτουν ένα αξιόλογο τμήμα της γης που υπολογίζεται γύρω στο 6% της χερσαίας και 2-3% της συνολικής επιφάνειας του πλανήτη[153]. Οι υγρότοποι επίσης μαζί με τα τροπικά δάση βραχής απατελούν τα παραγωγικότερα οικοσυστήματα της γης[154]. Η παράθεση των πρώτων αυτών ενδεικτικά σημαντικών αξιών για τους υγρότοπους, σε συνδυασμό με τους σοβαρούς κινδύνους και την υποβάθμιση που τους απειλούν και που προαναφέρθηκαν, δημιουργούν μια εύλογη απορία. Γιατί τα οικοσυστήματα αυτά, παρά τη σημαντικότητά τους, διαχρονικά έχουν υποστεί τόσες σοβαρές απώλειες; Η απάντηση συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις αξίες αλλά και απαξίες[155] που οι ανθρώπινες κοινωνίες επένδυσαν πάνω στους υγροτόπους. Από την μία πλευρά υπάρχει σειρά αξιών που συνδέονται με παραδοσιακές κοινωνίες, έξω από το δυτικό πρότυπο με γνώμονα την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου - υγροτόπων και πρακτικά αποτέλεσμα τη σταθερή και μακροχρόνια απόδοση των οικοσυστημάτων αυτών σε όλη την έκταση των φυσικών δυνατοτήτων τους. Από την άλλη πλευρά στα πλαίσια κοινωνιών δυτικού τύπου, αναπτύχθηκε σειρά αξιών για τους υγροτόπους με γνώμονα την υπερεκμετάλλευση και παρέμβαση, σε σημεία που με την αλλαγή χρήσης να αναιρείται ακόμη και η ύπαρξή τους[156]. Στη δεύτερη περίπτωση πρόκειται για βραχυχρόνιες αξίες που έχουν σαν συνέπεια αύξουσες και σοβαρές απώλειες υγροτόπων και μεταφράζονται σε κοινωνικοποιημένα κόστος που υφίστανται τα κοινωνικά σύνολα.

Στην αναλυσή μας θα παραθέσουμε συνολικά τις αξίες που επενδύονται σήμερα στους υγροτόπους με έμφαση στις παραμέτρους αυτές που ευνοούν την προστασία και διατήρησή τους.

2.4.1. Η ιστορική εξέλιξη των αξιών για τους υγροτόπους

Η σχετικά πρόσφατη "έκρηξη" προστατευτισμού των υγροτόπων έχει μια μακρόχρονη προϊστορία στην οποία δεν λείπουν η άγνοια, οι προκαταλήψεις και οι αντιφάσεις που συχνά οδήγησαν στην υποβάθμιση και την καταστροφή τα οικοσυστήματα αυτά.

Γενικά δεν φαίνεται να υπάρχει διαφωνία πως στα

μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη και στα πλαίσια παραδοσιακών, αποκεντρωμένων κοινωνιών, μακριά από δυτικές επιδράσεις, υπήρχε μια σμαλή συνύπαρξη ανθρώπων - υγροτόπων, με τους πρώτους να εκμεταλλεύονται τις πολύπλευρες αξίες των οικοσυστημάτων αυτών χωρίς παράλληλα να προκαλούν υποβάθμιση ή καταστροφή. Κάποιες πλευρές των υγροτόπων που θα αντιπροσώπευαν απαξίες κάτω από δυτική οπτική (π.χ. ασθένειες κλπ.) είναι φυσιολογικά ενταγμένες στον βιολογικό, κοινωνικό κύκλο ή εντάσσονται στα πλαίσια άλλης αισθητικής αντίληψης[157].

Στα συμπεράσματα αυτά καταλήγουμε από ελλειψη αποδείξεων ή ενδείξεων (ιστορικά στοιχεία, μύθοι, θρησκευτικές αντιλήψεις) που να συνηγορούν σε αντίθετες απόψεις[158]. Πρακτικά μάλιστα η παραπάνω στάση μεταφράζεται σε μια άριστη διατήρηση των υγροτόπων (όπως άλλωστε και του υπόλοιπου φυσικού περιβάλλοντος) γεγονός που διαπιστώνεται από τους Ευρωπαίους κατακτητές και αποίκους[159]. Αλλωστε η ίδια διαπίστωση γίνεται και σήμερα στους τελευταίους θύλακες παραδοσιακής διαβίωσης του πλανήτη[160]. Η κατάσταση αυτή διαφοροποιείται και οξύνεται σταδιακά στα πλαίσια συγκεντρωτικών κοινωνιών που έχουν έμμεση, μη "ορατή", σχέση με τον περιβάλλοντα φυσικό χώρο και βέβαια παρόμοιες κοινωνίες εντοπίζονται στον Ευρωπαϊκό κυρίως χώρο[161].

Για την Αρχαία Ελλάδα[162] υπάρχουν περισσότερα στοιχεία και φαίνεται να υπάρχει μια διαφοροποίηση στάσεων ανάλογα με εξειδικευμένα είδη υγροτόπων. Ειδικότερα σε σχέση με ελώδεις εκτάσεις και κάποιες μορφές από την αντίστοιχη χλωρίδα και πανίδα τους, μύθοι όπως οι Στυμφαλίδες Ορνιθες, ή Λερναία Υδρα καθώς και άλλες αναφορές δεν αφήνουν καμμιά αμφιβολία για την εχθρική διάθεση των Αρχαίων Ελλήνων απέναντί τους[163α]. Η στάση αυτή για ελώδεις εκτάσεις με πυκνή βλάστηση και "επιθετική" πανίδα συνοψίζεται σε αποστροφή, αντίθεση, διάθεση εξουδετέρωσης και αλλαγής χρήσης για μείωση ή απαλλαγή από τις επιδράσεις των οικοσυστημάτων αυτών στους ανθρώπινους πληθυσμούς και την οικόσιτη κτηνοτροφία. Οι δύο προηγούμενοι μύθοι με πρωταγωνιστή τον ημίθεο Ηρακλή στο ρόλο της "εξουδετέρωσης" των υγροτόπων, δίνουν μια παραστατική και ανάγλυφη εικόνα της άποψης των Αρχαίων Ελλήνων στη συγκεκριμένη περίπτωση. Είναι ενδιαφέρον πως στην περίπτωση του έλους της Λέρνης στην Αργολίδα, βασικό εργαλείο του Ηρακλή ήταν τα αναμμένα βέλη και η φωτιά, οπότε βάσιμα συμπεραίνουμε πως στην Αρχαία Ελλάδα - οπως και σήμερα - χρησιμοποιούσαν τη φωτιά σαν ένα εύχρηστο τρόπο αποψίλωσης των υγροτόπων. Φαίνεται όμως πως οι Αρχαίοι πρέπει να είχαν αναπτύξει και τεχνικές αποξήρανσης ελωδών

εκτάσεων και άλλων υγροτόπων[163]. Μάλιστα οι τεχνικές αυτές, με σκοπό κύρια την καταπολέμηση της ελονοσίας, σύμφωνα με μαρτυρίες του Στράβωνα, πρέπει να είχαν σημαντική διάδοση. Όταν δε εγκαταλείφθηκαν και ξύνθηκαν τα προβλήματα από λιμνάζοντα νερά σαν συνέπεια του Πελοποννησιακού πολέμου, η ελονοσία δημιούργησε σημαντικά προβλήματα[164].

Ομως συνολικά η στάση των Αρχαίων Ελλήνων για τους παραπάνω υγροτόπους έχει αντιφάσεις, ενώ διαφοροποιείται και είναι σαφώς θετική για άλλους τύπούς από τα οικοσυστήματα αυτά. Έτσι στους Νόμους του Πλάτωνα προβλέπεται η ύπαρξη απαγορευμένων σε επεμβάσεις υγροτόπων (περιλαμβανομένων και των ελών) αφιερωμένων στους θεούς, ενώ για τούς υπόλοιπους υπάρχει απαγόρευση μεθόδων αλιείας αντιοικολογικών και μαζικής καταστροφής[165]. Αλλά και ο Θεόφραστος αποκαλύπτει χιλιετηρίδες πριν τις δυσμενείς κλιματολογικές επιπτώσεις που συνεπάγεται η αποξήρανση των υγροτόπων[166]. Επίσης μια σειρά θεοτήτων προστατεύει το υγρό στοιχείο και τους αντίστοιχους υγροτόπους[167]. Χαρακτηριστικότερη αντιπροσωπευτική θεότητα είναι η Αρτεμης, προστάτις της φύσης και κυρίως των θηραματικών ειδών αλλά και των υγροτόπων. Έτσι λατρευόταν σε χώρούς που συγχρόνως προστατευε όπως: ακρολιμνιές, ακροποταμιές, βάλτους, ρυάκια και ποτάμια, μέχρι λιμάνια και την ίδια τη θάλασσα, ενώ συγχρόνως είναι χορηγός της υγρασίας που δίνει ζωή[168].

Στα πλαίσια της παραπάνω αντιφατικότητας αναπτύσσονται στις επόμενες ιστορικές περιόδους στον Ευρωπαϊκό χώρο αξίες και απαξίες σχετικά με τους υγροτόπους και βέβαια αρθρώνεται ανάλογο καθεστώς, συνήθως μειωμένης ή ανύπαρκτης προστασίας[169].

Χαρακτηριστική (στην πραγματική και συμβολική της διάσταση) είναι η περίπτωση της δημιουργίας των περιφήμων κήπων του Λουδοβίκου XIV στις Βερσαλλίες. Οι κήποι αυτοί που χαρακτηρίστηκαν σαν the best gardening matephor for the mathematical model of nature" δημιουργήθηκαν πάνω σ' ενα υγρότοπο που προυπήρχε[170]. Ο κηπουρός Le Nôtre του Λουδοβίκου XIV κατόρθωσε μετά από 29 χρόνια (1661-1690) και πολλές προσπάθειες να "δαμάσει" τον υγρότοπο και η αρχιτεκτονική των οικοδομημάτων και του κήπου να επιβεβαιώσουν τον "θρίαμβο" του ανθρώπου πάνω στην άγρια ζωή[171].

Πάντως διαχρονικά στο γενικό αρνητικό κλίμα για τους υγροτόπους καταγράφονται και θετικές κινήσεις. Έτσι στη Βικτωριανή περίοδο σημειώνεται αντίδραση μιας ισχυρής μειοψηφίας ατόμων των ανωτέρων τάξεων που θεωρεί την αποξήρανση των υγροτόπων παραμόρφωση και

βανδαλισμό αντί για πρόοδο και βελτίωση[172]. Επίσης το ρομαντικό κίνημα του 18ου-19ου αιώνα και οι απόψεις του για τη φύση έχουν και θετικές επιπτώσεις για τους υγροτόπους.[173] Οι ευμενείς αυτές επιπτώσεις σε σχέση με τους υγρότοπους αφορούν ένα πρώτο στάδιο και μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα όπου ο ρομαντισμός αποτελεί ένα αντίδοτο στο θετικισμό, τον επιστημονισμό, τη βιομηχανοποίηση και γενικά στην επιστημονική σύλληψη και αντιμετώπιση της φύσης[174]. Μεταπολεμικά όμως, και κύρια στις 10ετίες '60-'70, ο ρομαντισμός και η ιδιαίτερη σχέση του με τους υγροτόπους[175] είχε και αρνητικές επιπτώσεις στη εξέλιξη των αξιών για τα οικοσυστήματα αυτά αλλά και την προστασία τους. Αυτό συνέβη γιατί στους υγρότοπους συνέπεσε μια εξαιρετική σύγχιση από συγκινησιακές και ηθικές παραμέτρους που συνεπάγεται ο ρομαντισμός[176] με νέες και πιεστικές αναγκαιότητες του σύγχρονου περιβαλλοντικού και προστατευτικού κινήματος. Έτσι το κίνημα αυτό, εκφρασμένο ειδικότερα από τις προσπάθειες γύρω από τη Σύμβαση Ραμσάρ, συνάντησε δυσκολίες στη οικοδόμηση ενός συγχρόνου υπόβαθρου αξιών και προστασίας ικανού να ανταποκριθεί σε πολιτικές, οικονομικές, ιδεολογικές, επιστημονικές κλπ. προκλήσεις, απαλλαγμένο από τις αρνητικές, για τη σύγχρονη συγκυρία, πλευρές που κληρονόμησε από το ρομαντισμό [177]. Επίσης ο ρομαντισμός εξαιτίας της φύσης του δεν βοήθησε θετικά στην εξάλειψη ή μείωση της σημαντικότητας ορισμένων αξιών για τους υγροτόπους που με αφετηρία, καθώς φαίνεται, την Αρχαία Ελλάδα[178] γνώρισαν στον Ευρωπαϊκό χώρο διαχρονικά ιδιαίτερη ανάπτυξη και επέκταση.

Ενδεικτικά αναφέρουμε πως οι υγρότοποι έχουν συνδεθεί με την ανάπτυξη και διάδοση ασθενειών, την επικινδυνότητα και εχθρότητα για τον άνθρωπο, το μυστήριο και την κατάθλιψη, την καταλυτική υγρότητα, την έννοια του έρημου, άχρηστου και αποδέκτη αποβλήτων κλπ,. Όλες αυτές οι αξίες διευκόλυναν τις κατά καιρούς παρεμβάσεις στους υγροτόπους που συνεπάγονταν απλή υποβάθμιση ή και ολική καταστροφή[179], σήμερα όμως μπορούμε βάσιμα να υποστηρίξουμε πως βρίσκονται σε υποχώρηση.

2.4.2. Οι αξίες των υγροτόπων στη σύγχρονη πραγματικότητα

Στη σύγχρονη συγκυρία οι υγροτοποι καλύπτονται από αξίες που ευνοούν την αλλαγή χρήσης και υποβάθμισης[180], από αξίες που συνηγορούν στη διατήρηση και από άλλες που αποτελουν συμβιβασμό των δύο προηγουμένων

τάσεων[101]. Κρατούσες είναι ακόμη - στην πράξη τουλάχιστον - οι πρώτες, ενώ οι υπόλοιπες φαίνεται να έχουν ισχυρή δυναμική και ήδη έχουν επηρεάσει αρκετά τη σύγχρονη πραγματικότητα σε θετικές κατευθύνσεις[102].

Οι σύγχρονες αξίες είναι στην ουσία ανθρωποκεντρικές ακόμη και όταν γίνεται προσπάθεια να εμφανιστούν απαλλαγμένες από αυτό το στοιχείο[103]. Αλλωστε τα κριτήρια, η δημιουργία και η μεταβολή των αξιών αυτών εξυπηρετούν πρώτιστα οικονομικές, κοινωνικές κλπ. αναγκαιότητες όπως διαμορφώνονται στη σύγχρονη πραγματικότητα, αδιαφορώντας για τους υγροτόπους σαν φυσική οντότητα. Ετσι ακόμη και η άποψη πως τα οικοσυστήματα και οι υγρότοποι - όπως και τα είδη - αποτελούν ανθύπαρκτες αξίες με ίδιο δικαίωμα διατήρησης[104], εξω από ανθρώπινη ιδιοτέλεια και προσδιορισμό, είναι επίσης αποτέλεσμα ανθρώπινης αξιολόγησης συνδεδεμένο μάλιστα με τα οφέλη (αξίες) που μια παρόμοια προστασία συνεπάγεται για τον άνθρωπο[105].

Οι αξίες σε σχέση με τους υγροτόπους μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες: τις οικολογικές και τις κοινωνικές με την ευρεία έννοια[106]. Οι πρώτες έχουν σχέση με τις οικολογικές ιδιότητες, λειτουργίες, διεργασίες αλλά και την χλωρίδα και πανίδα των υγροτόπων σαν ανθύπαρκτη αξία και φυσική οντότητα. Παράλληλα όμως τα παραπάνω συνεπάγονται για τις ανθρώπινες κοινωνίες άμεσα αλλά και έμμεσα οικονομικά οφέλη[107]. Οι δεύτερες αφορούν συγκεριμένες πλευρές των υγροτόπων και εξυπηρετούν ανθρώπινες κοινωνικές αναγκαιότητες σε πραγματικό ή ιδεατό επίπεδο, ενώ το οικονομικό στοιχείο έχει παρακολουθητικό ή ανύπαρκτο ρόλο.

Οικολογικές λειτουργίες των υγροτόπων. Οι υγρότοποι είναι βασικά στοιχεία του παγκόσμιου υδρολογικού δικτύου και ασκούν γενικότερες ευεργετικές επιδράσεις στο κλίμα, στην οικολογική ισορροπία, τη στήριξη άλλων οικοσυστημάτων (φυσικών ή ανθρωπογενών) κλπ. Ειδικότερα:

- Ασκούν θερμορυθμιστική λειτουργία με ευνοϊκές επιπτώσεις στο κλίμα περιοχών που αφορούν.[108] Εκτεταμένες επεμβάσεις (αποξηράνσεις κλπ.) προκαλούν μεταβολές στο κλίμα με συνεπεια εξαφάνιση χλωρίδας - πανίδας, καλλιεργειών κλπ.

- Ρυθμίζουν την ύπαρξη, στάθμη και κυκλοφορία - ανανέωση των υπόγειων και επιφανειακών νερών. Αποξηράνσεις στην Ολλανδία (polder) και διευθετήσεις στην κοίτη του Ρήνου (canalization) προξένησαν σοβαρή πτώση του υδροφόρου ορίζοντα με αντίστοιχες βλάβες στη γεωργία, δασοπονία, αλιεία, αστικές-βιομηχανικές κλπ. χρήσεις[109].

- Καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα των υπογείων

χλυκών νεοών. Αποξηράνσεις και μείωση της στάθμης των νερών, κυρίως παράκτιων, υγροτόπων ποσκαλούν αλατότητα των χλυκών νερών[170].

– Μετριάζουν ή εμποδίζουν πλημμύρες με χερσαία ή θαλάσσια προέλευση (βροχοπτώσεις, τήξη χιονιού, καταιγίδες, τυφώνες κλπ.) αποταμιεύοντας τις αντίστοιχες υδάτινες μάζες. Η αύξηση και η έκταση των καταστρεπτικών πλημμυρών τις τελευταίες 10ετίες παγκόσμια έχει άμεση σχέση με τις πολλαπλές επεμβάσεις σε φυσικούς υγροτόπους[171].

– Προλαμβάνουν και μετριάζουν τις ξηρασίες καιτην αλατοποίηση των εδαφών αποδίδοντας σταδιακά το αποταμιευμένο νερό σε περιόδους μείωσης ή έλλειψής του[172].

– Διαμορφώνουν ομαλό υδραυλικό ισοζύγιο εδάφους και αντίστοιχων ουθμίσεων των υδάτινων ροών. Επεμβάσεις όπως οι αποψιλώσεις ή υδραυλικές "διευθετήσεις" δημιουργούν υδρολογική ανασττάτωση (αύξηση ταχύτητας ροής κλπ.) και αυξημένο πρόβλημα διάβρωσης[173].

– Συσσωρεύουν σε όλη τους την έκταση πολύτιμες φερτές ύλες με τις οποίες τροφοδοτούν τη χλωρίδα – πανίδα, γεωργία κλπ., ενώ παράλληλα κατακρατούν τα διάφορα κατάλοιπα (κατακαθίσματα)[174].

– Λειτουργούν σαν άριστα φίλτρα του νερού για ουσίες και ουμπαντές ανθρωπογενους και φυσικής προέλευσης. Μάλιστα έχει καχίσει να αξιοποιείται η ιδιότητα αυτή με τη δημιουργία κατάλληλων τεχνητών υγροτόπων[175].

– Συμβάλλουν σε γενικότερες οικολογικές ισορροπίες – παράλληλα με τους ωκεανούς και τα δάση – επιβραδύνοντας την αύξηση του διοξειδίου του άνθρακα και την επέλευση του φαινομένου του θερμοκηπίου που συνεπάγεται. Η συνεχιζόμενες απώλειες υγροτόπων και ιδιαίτερα ή εξόρυξη και κάυση τύρφης οξύνει ιδιαίτερα το πρόβλημα[176].

– Αποτελούν κρίσιμης σημασίας τμήματα ευρύτερων χώρων (λεκανών απορροής, ωκεάνειων οικοσυστημάτων κλπ.) κύρια μέσα από τις λειτουργίες και ιδιότητές τους σαν ρυθμιστές της κυκλοφορίας του νερού, ουσιών ενέργειας κλπ.[177].

Χλωρίδα – πανίδα[178] των υγροτόπων. Μια σειρά γεωγραφικών, βιολογικών, βιοχημικών κλπ. παραγόντων, διεργασιών και συγκυριών[179] καθιστά τους υγροτόπους οικοσυστήματα με εκπληκτική παραγωγικότητα[200]. Αυτό έχει σαν συνέπεια και μια πλουσιότατη, ποιοτικά και ποσοτικά, χλωρίδα και πανίδα. Η φυσική τους παραγωγικότητα είναι πολλαπλάσια από αντίστοιχα ανθρωπογενή οικοσυστήματα (αγροτικές καλλιέργειες, υδατοκαλλιέργειες κλπ.) ενώ και σε επίπεδο φυσικών οικοσυστημάτων τοποθετούνται στην κορυφή[201] μαζί με τα τροπικά δάση βροχής. Η πρωτογενής φυσική παραγωγικότητα των

υγροτόπων σήμερα καλύπτει ένα μεγάλο μέρος των διατροφικών και άλλων οικονομικών αναγκαιοτήτων (εξαγωγές) των χωρών του Τρίτου Κόσμου, ενώ κάτω από καθεστώς λιγότερων ή περισσότερων παρεμβάσεων και οι υγρότοποι του υπολοίπου κόσμου αποτελούν σημαντική οικονομική παράμετρο (αλιεύματα, ξυλεία, πτηνοπανίδα κλπ.).

Ειδικότερα οι υγρότοποι συντηρούν και παρέχουν την χλωρίδα και πανίδα τους για άμεση εκμετάλευση, ενώ συγχρόνως στηρίζουν σαν οικοσυστήματα και μέσα από την τροφική αλυσίδα σειρά ζωϊκών και φυτικών ειδών[203]. Συγκεκριμένα η χλωρίδα των υγροτόπων προσφέρεται για:

1) Διατροφή, παρασκευή φαρμακευτικών ειδών (π.χ. ρύζι, έλαια, φρούτα, ροφήματα, ποτά, σειρά φαρμάκων και συναφών παρασκευασμάτων).
2) Καύσιμη ύλη σε οικιακές, βιοτεχνικές και βιομηχανικές χρήσεις (π.χ. ξύλο, αλκοόλ).
3) Πρώτη ύλη παραγωγής ινών και επεξεργασίας δέρματος.
4) Παραγωγή ξυλείας και συναφών ειδών για βιομηχανικές οικιακές κλπ. χρήσεις.
5) Παραγωγή χαρτοπολτού.
6) Παρασκευή κτηνοτροφών και λιπασμάτων.
7) Καθαρισμό αποβλήτων[204].
8) Γενετικές οικονομικές εφαρμογές[205].

Η πανίδα των υγροτόπων περιλαμβάνει σειρά ασπονδύλων, ψαριών, ερπετών και αμφιβίων, θηλαστικών και πτηνών που έχουν ολική ή μερική εξάρτηση από τα οικοσυστήματα αυτά, σε μόνιμη ή περιοδική βάση[206].

Τα ασπόνδυλα και άλλοι μικροοργανισμοί υπάρχουν σε μια μεγάλη ποικιλία και είναι αξιόλογο αντικείμενο για επιστημονική διερεύνηση. Αποτελούν σημαντικό κρίκο στην τροφική αλυσίδα και ιδιαίτερα ειδών εξαιρετικής οικονομικής αξίας (αλιεύματα κλπ.), ενώ συγχρόνως συμβάλλουν στο φυσικό καθαρισμό των νερών από οργανικά απόβλητα[207].

Τα ερπετά και τα αμφίβια συναντώνται στους υγροτόπους σε μεγάλους αριθμούς, ενώ ορισμένα από τα είδη αυτά βρίσκονται κοντά στο φάσμα της εξαφάνισης[208]. Κροκόδειλοι, αλλιγάτορες και caiman στην Αφρική, Αμερική, Ασία και Αυστραλία μετά από εντατική εκμετάλλευση (δέρμα-κρέας) και μείωση των πληθυσμών τους, τώρα υπόκεινται σε ελεγχόμενη διαχείριση ή τεχνητή αναπαραγωγή και εκμετάλλευση[209]. Παρόμοια είναι η κατάσταση και για άλλα είδη και κυρίως για είδη θαλάσσιας χελώνας και βατράχων που έχουν υποστεί (και υφίστανται) εντατική εκμετάλλευση[210].

Τα θηλαστικά [211] των υγροτόπων αντιπροσωπεύουν

σημαντικές οικονομικές αξίες (κρέας, γούνες, δέρμα κλπ. παράγωγα) ενώ παράλληλα δεν έχουν καμμιά αρνητική επίπτωση στο υπόλοιπο περιβάλλον[212]. Από τα πιο γνωστά θηλαστικά παγκόσμια που έχουν άμεση και έμμεση ουσιαστική σχέση με τους υγροτόπους, αναφέρουμε ενδεικτικά τα εξής: κάστορας, muskrat, racoon, mink, φώκιες, otters, coypu, manatees, Pyranean desman, δελφίνια (τροπικών δέλτα, ποταμών και flood plains), caribou, moose, αντιλόπη, lechew (Αφρικανική αντιλόπη), waterbuck, ιπποπόταμοι, ρινόκεροι, αγριόχοιροι, είδη πιθήκων ιδιαίτερα απειλούμενων, βούβαλοι, τίγρη Βεγγάλης, capubara, marsh deer, hog deer, swamp deer κλπ.[213].

Τα ψάρια και τα αλιεύματα (γλυκού υφάλμυρου ή αλμυρού νερού) αποτελούν τη σημαντικότερη πλευρά των υγροτόπων και κυρίως με όρους οικονομικούς και στα πλαίσια των σύγχρονων "τεχνοκρατικών", "ρεαλιστικών" και αναπτυξιακών πολιτικών[214]. Οι υγρότοποι σε μόνιμη ή περιστασιακή (εποχιακή) βάση (τροφή-αναπαραγωγή κλπ.) φιλοξενούν τις υψηλότερες συγκεντρώσεις αλιευμάτων παγκόσμια[215]. Συνοπτικά υπολογίζεται ότι τα 2/3 των αλιευμάτων παγκόσμια εξαρτώνται από ψάρια που αναπαράγονται ή ενηλικιώνονται σε υγροτόπους, ενώ το 99% των εκμεταλλευόμενων θαλάσσιων ζωντανών πόρων βρίσκονται μέσα στα διακόσια μίλια από τις ακτές και κατά προτίμηση σε παράκτιους υγροτόπους[216].

Ειδικότερα από τους εμπορικά εκμεταλλεύσιμους πληθυσμούς των αλιευμάτων της Β. Θάλασσας, ένα μεγάλο ποσοστό (35% common shrimp, 28% plaice, 19% sole και 35% herring) εξαρτάται από τον υγρότοπο της Wadden Sea και μάλιστα μόνο από το τμήμα που ανήκει στην Ολλανδία[217]. Η αξία αυτή μόνο μεταφράζεται σε 120 εκ. δολλάρια ετήσια[218]. Τα αλιεύματα σήμερα κυριαρχούν σαν οικονομική αξία στο διεθνές και εθνικό εμπόριο ειδών της άγριας ζωής αντιπροσωπεύοντας ένα τεράστιο πόρο κυρίως για τις αναπτυσσόμενες χώρες[219]. Το 30% της αξίας των συνολικών εξαγωγών της Γουϊνέα - Μπισσάου καλύπτουν αλιεύματα των υγροτόπων της, ενώ για τη Μαυριτανία το ποσοστό αυτό φθάνει το 60% με κρίσιμο ρόλο του περίφημου υγροτόπου Banc D' Arguin National Park[220]. Αλλά και στην περιοχή της Κάτω Λεκάνης (απορροής) του Mekong από τις 500.000 τόννους ψαριών ετήσια, οι 236.000 προέρχονται από τους υγρότοπους οι οποίοι στηρίζουν διατροφικά 20 εκ. πληθυσμό του Δέλτα και παρέχουν το 50-70% των πρωτεϊνών[221]. Η ποικιλία των αλιευμάτων που έχουν σχέση με τους υγροτόπους είναι τεράστια[222]. Ιδιαίτερο οικονομικό αλλά και διεθνούς υφής ενδιαφέρον παρουσιάζει μια σειρά αλιευμάτων που

έχει σχέση με εσωτερικά νερά[223].

Επίσης οι υγρότοποι προσφέρονται για υδατοκαλλιέργειες που ήδη καλύπτουν ένα μεγάλομέρος καταναλωτικών και εξαγωγικών αναγκών σε αλιεύματα πολλών κρατών[224]. Τέλος η πανίδα των υγροτόπων συνολικά, οπως άλλωστε και η χλωρίδα, περικλείει σοβαρές γενετικές αξίες ανάλογες με την μεγάλη βιολογική ποικιλότητα που χαρακτηρίζει τα οικοσυστήματα αυτά[225].

Κοινωνικές αξίες των υγροτόπων. Οι υγρότοποι, ειδικότερα τις τελευταίες 10ετίες, περισσότερο από κάθε άλλο τύπο οικοτόπου έχουν συνδεθεί με τη δημιουργία, καλλιέργεια αλλά και άσκηση μη οικονομικών αξιών[226]. Οι σύγχρονες κοινωνικές αξίες[227] σε σχέση με τους υγροτόπους γνωρίζουν ιδιαίτερη άνθιση στα πλαίσια των ανεπτυγμένων χωρών με αυξημένες ανάγκες των αστικών πληθυσμών για επαφή με το φυσικό περιβάλλον. Μάλιστα οι υγρότοποι, καλύπτοντας ολόκληρο τον πλανητη και αποτελώντας ιδιαίτερα προσφιλή τόπο εγκατάστασης και ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριότητων, προσφέρονται ιδιαίτερα για άσκηση σειράς κοινωνικών αξιών[228] στους κατοίκους μεγάλων βιομηχανικών και αστικών κέντρων[229]. Το τελευταίο συνεπάγεται συχνά μαζική χρήση των υγροτόπων από άτομα με χαμηλή περιβαλλοντική παιδεία και παράλληλα σοβαρές παρεμβάσεις για δημιουργία "υποδομής" άσκησης των κοινωνικών αξιών από το κοινό[230]. Οι κίνδυνοι αυτοί είναι υπαρκτοί όμως είναι γεγονος πως στην σύγχρονη συγκυρία η διατήρηση των υγροτόπων άμεσα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις εναλλακτικές αυτές αξίες και τη διάδοσή τους[231].

Ειδικότερα οι κοινωνικές αξίες των υγροτόπων παρουσιάζουν τις εξής όψεις:

α) Αξίες αναψυχής - τουρισμού όπως:

1) Κωπηλασία, ιστιοπλοΐα, canoeing και συναφείς δραστηριότητες λιγότερο παραδοσιακές (power-boating, water skiing, water boat racing κλπ.) Πρόκειται για δραστηριότητες με τεράστια άνοδο[232] και αντίστοιχο οικονομικό κύκλο. Συχνά όμως οι ίδιες δραστηριότητες προκαλούν ρύπανση, ενόχληση, υποβάθμιση αλλά και έμμεση καταστροφή μέσα από διαδικασίες παρέμβασης για μαζικότερη χρήση των υγροτόπων.

2) Εκδρομή, περίπατος-πεζοπορία, picknicking, κολύμπι κλπ. Οι δραστηριότητες αυτές συγκεντρωνουν εκατοντάδες εκατομμύρια χρήστες των υγροτόπων παγκόσμια[233] και βέβαια εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους όταν ασκούνται απρογραμμάτιστα και λανθασμένα.

3) Παρατήρηση και φωτογράφιση της άγριας ζωής των υγροτόπων[234]. Προσφέρεται και σαν εναλλακτική λύση σε σχέση με τη θήρα και το ψάρεμα, όμως απαιτεί προσοχή

χιατί μπορεί να συνεπάχεται σοβαρή ενόχληση[235].

4) Θήρα, ψάρεμα και συλλογή ειδών χλωρίδας-πανίδας. Αποτελούν παραδοσιακές αξίες με ισχυρό στοιχείο αταβισμού, ενώ εκατοντάδες εκατομμύρια άτομα παγκόσμια δραστηριοποιούνται χύρω από αυτές[236]. Η άσκηση των σχετικών δραστηριοτήτων, χωρίς οικολογικά προγραμματισμό και ανάλογα έλεγχα, συχνά αποτελεί λόγο υποβάθμισης υγροτόπων και συγκεκριμένων πληθυσμών της άγριας ζωής τους[237].

β) Αξίες επιστημονικές, μορφωτικές και εκπαιδευτικές.

Οι υγρότοποι και η δυναμική ποικιλομορφία που τους διακρίνει αποτελούν ένα ανεξάντλητο πεδίο θεωρητικής και εφαρμοσμένης επιστημονικής έρευνας, μόρφωσης και εκπαίδευσης, σπουδήποτε επιπέδου και εξειδίκευσης. Η λιμνολογία, ζωολογία, φυτολογία, οικολογία, βιοτεχνολογία αλλά και η γεωλογία, αρχαιολογία και η ιστορία συγκεντρώνουν περισσότερο ή λιγότερο τα ενδιαφέραν τους στους υγροτόπους[238].

γ) Αξίες ταπιακές και αισθητικές.

Οι υγρότοποι αποτελούν ένα αναντικατάστατο και υψηλής αισθητικής αξίας στοιχείο του περιβάλλοντος με θετικές επιπτώσεις για την ανθρώπινη ψυχική ισορροπία, καλλιέργεια και έξέλιξη[239].

δ) Παλιτιστικές, ιστορικές και πατρογονικές αξίες[240].

Οι υγρότοποι είναι στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος που διαχρονικά συνδέθηκαν με ανθρώπινες παλιτιστικές δραστηριότητες[241], αγώνες εθνικούς τρόπους ζωής κλπ.[242].

ε) Ηθικές και φιλοσοφικές αξίες[243].

2.4.3. Αντιφάσεις και προοπτική των σύγχρονων αξιών για τους υγροτόπους

Η διαχείριση και οι απώλειες των υγροτόπων παγκόσμια[244] δείχνουν πως τα οικοσυστήματα αυτά εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν βραχυχρόνιες οικονομικές αξίες που συνεπάγονται κυρίως υπερεκμετάλλευση ή αλλαγή χρήσης τους. Παράλληλα οι καινωνικές αξίες εξελίσσονται και αυτές με αντιφάσεις, ενώ συχνά στην πράξη προκαλούν υποβάθμιση ή καταστροφές[245].

Η ανατροπή ή η βελτίωση αυτής της κατάστασης θεωρείται δύσκολη και περίπλακη. Ενας βασικός λόγος που εμποδίζει την ανάπτυξη και ανάδειξη των οικολογικών και καινωνικών αξιών των υγροτόπων και την ανάλογη χρήση τους που συνεπάγεται κάρπωση μόνο των ανανεώσιμων πόρων τους, είναι πως οι αξίες αυτές έχουν μακροχρόνια υφή ενώ παράλληλα θεωρείται δύσκολο ή αδύνατο να εκτιμηθούν σε οικονομικά μεγέθη[246]. Σε αντίθεση βέβαια με τις

βραχυχρόνιες οικονομικές αξίες που είναι άμεσα ορατές και επιδεκτικές ακριβούς οικονομικής εκτίμησης[247], αν και μακροχρόνια συνεπάγονται σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό κόστος[248].

Μέσα από την προηγούμενη αντιπαράθεση αξιών και χρήσεων[249] των υγροτόπων, τις τελευταίες 10ετίες επιδιώκεται η διαμόρφωση μιάς συνθετικής αλλά και δυναμικής στάσης απέναντι στα οικοσυστήματα αυτά και στην αναγκαιότητα προστασίας τους. Η στάση αυτή καθορίζεται από τις εξής παραμέτρους:

α) Στη σύγχρονη συγκυρία είναι μη ρεαλιστικός στόχος η επιδίωξη απόλυτα συμβιωτικής σχέσης των κοινωνιών με τους υγροτόπους και με αντίστοιχο περιεχόμενο προγενέστερων εποχών και άλλων τύπων κοινωνικής οργάνωσης.

β) Οι κοινωνικές αξίες των υγροτόπων είναι σημαντικές και εξελίξιμες αλλά ειδικότερα πολλές από αυτές, όταν αφορούν πληθυσμούς χαμηλού βιοτικού επιπέδου είναι χωρίς ιδιαίτερο περιεχόμενο και βαρύτητα.

γ) Οι υγρότοποι είναι οικοσυστήματα τεράστιας εξάπλωσης παγκόσμια και σε άμεση σχέση με εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπινου πληθυσμού που επωφελούνται από την υπαρξη και τις λειτουργίες τους. Μετά δεδομένα αυτά λοιπόν σήμερα αναγνωρίζεται πως αναπόφευκτα ο πυρήνας των σύγχρονων αξιών για τους υγροτόπους δεν μπορεί παρά να είναι οι οικονομικές αξίες που προϋποθέτουν όμως και συνεπάγονται την ορθολογική χρήση των οικοσυστημάτων αυτών[250]. Παράλληλα οι κοινωνικές αξίες πρέπει να προσανατολισθούν στη συστηματοποίηση, τον ορθολογισμό αλλά και την ανάπτυξη, ειδικότερα των παραμέτρων που αφορούν το ηθικο-φιλοσοφικό στοιχείο[251]. Ετσι από τη μια πλευρά θα ενισχυθεί η θέση των αξιών αυτών στην αντιπαράθεσή τους με τις οικονομικές, ενώ παράλληλα θα υποβοηθηθεί ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης ανθρώπου - υγροτόπων σε νέα σταθερά και συμβιωτικά επίπεδα[252].

3. Πτηνά - υδρόβια πτηνοπανίδα

3.1. Ορισμοί και διακρίσεις των πτηνών

Ο όρος πτηνό έχει συγκεκριμένο, επιστημονικά προσδιορισμένο περιεχόμενο στο χώρο των φυσικών επιστημών (ζωολογία)[253]. Επίσης με ανάλογη ακρίβεια προσδιορίζονται κατηγορίες πτηνών όπως αποδημητικά, ενδημικά κλπ.[254]. Στα πλαίσια αυτά τα διάφορα νομικά κείμενα προστασίας πτηνών-εσωτερικά ή διεθνή-υιοθετούν ή προσαρμόζουν το προηγούμενο περιεχόμενο ή το θεωρούν αυτονόητο[255]. Ομως η περαιτέρω επιστημονική κατηγοριοποίηση και ονοματολογία των πτηνών δεν είναι πάντα εύκολη και απλή υπόθεση[256]. Το γεγονός αυτό δεν

αποτελεί ευνοϊκό υπόβαθρο για τον επιστημονικό προσδιορισμό και οριοθέτηση κατηγοριών πτηνών που προσδιορίζονται και προορίζονται για προστασία μέσα από νομικά κείμενα.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Σύμβασης Ραμσάρ[257], η οποία επιχειρώντας κύρια να προστατεύσει συγκεκριμένο τύπο οικοτόπων - τους υγροτόπους - παράλληλα προχωρεί και στην προστασία της πτηνοπανίδας τους, δηλαδή των υδρόβιων πτηνών. Το περιεχόμενο του όρου "υδρόβια πτηνά" σήμερα έχει συνδεθεί σε μεγάλο βαθμό με το ευρύτατο πνεύμα που τον υιοθετεί η Σύμβαση Ραμσάρ. Συγκεκριμένα η Σύμβαση αυτή έχοντας αποδεχθεί ένα ιδιαίτερα ευέλικτο και ευρύ ορισμό των υγροτόπων, προσδιορίζει και τα υδρόβια πτηνά ακριβώς στο ίδιο πνεύμα και με σημείο αναφοράς τους υγροτόπους[258]. Και στην περίπτωση λοιπόν των υδρόβιων πτηνών απαιτείται μια σταθερότερη επιστημονική βάση και οριοθέτηση του συγκεκριμένου όρου, ώστε παράλληλα με τον νομικό ορισμό της Σύμβασης Ραμσάρ να λειτουργεί αμοιβαία, διευκρινιστικά και κύρια αν minimum όριο συσταλτικής ερμηνείας του ορισμού αυτού[259].

Αρχικά πρέπει να γίνει η σημαντική διευκρίνηση πως η κατηγορία των υδρόβιων πτηνών δεν είναι ένα απόλυτα οριοθετημένο σύνολο με βάση τυποποιημένα χαρακτηριστικά που αφορούν τα ίδια τα πτηνά[260]. Εχει σχέση όμως με ένα στοιχείο που ασκεί κυριαρχο ρόλο στην ύπαρξη και εξέλιξη μιας κατηγορίας πτηνων, δηλαδή το υγρό στοιχείο σαν βασικό βιολογικό παράγοντα του οικοτόπου τους[261]. Ομως αξιοποιώντας σαν κριτήριο κυρια τον οικότοπο, με τα όποια κοινά επιστημονικά χαρακτηριστικά του, είναι δύσκολο να προσδιοριστούν σαφώς τα υδρόβια πτηνά. Ειδικότερα δε όταν πρόκειται για τους υγροτόπους, όπου δυνητικά κάθε υδατοσυλλογή από ένα μικρό κοίλωμα της χήινης επιφάνειας μέχρι τις Μεγάλες Λίμνες στη Β. Αμερική μπορούν να χαρακτηριστθούν υγρότοποι. Στα πλαίσια αυτά δηλαδή και στο βαθμό που οι παραπάνω χώροι μόνιμα ή περιστασιακά χρησιμοποιουνται σαν οικότοποι από ένα ευρύτατο φάσμα πτηνών, δύσκολα και εκ των πραγμάτων θα μπορούσε κανείς να μη θεωρήσει σαν υδρόβιο πτηνό το σύνολο σχεδόν της πτηνοπανίδας. Είναι λοιπόν φυσικό ή οριοθέτηση των υδροβίων πτηνών που γίνεται σε επιστημονικά και μη πλαίσια και με σκοπό την εξυπηρέτηση θεωρητικών ή πρακτικών αναγκών προστασίας κλπ. να παρουσιάζει σοβαρές αποκλίσεις.

Σε μια ευρεία προσέγγιση σαν υδρόβια πτηνά χαρακτηρίζονται αυτά που φωλιάζουν, διαχειμάζουν ή διέρχονται από τους υγροτόπους[262]. Σε μια αντίστοιχη στενή όμως οριοθέτηση υδρόβια θεωρούνται "εκ των πτη-

νών, αι τάξεις των νηκτικών και των καλοβατικών, αι οποίαι είναι στενώς συνδεδεμέναι μετά του ύδατος ως μέσου διαβιώσεως και αναζητήσεως της τροφής των"[265]. Βέβαια οι δύο αυτές προσεγγίσεις δεν αποτελούν στέρεο υπόβαθρο για προσδιορισμό του όρου υδρόβια πτηνά.

Η ίδια ασάφεια επικρατεί και στο διεθνή χώρο όπου η στενότητα ή ευρύτητα του όρου προβληματίζει, ξαναζητιέται και επαναπροσδιορίζεται με βάση τις εθνικές και διεθνείς εξελίξεις και αναγκαιότητες στον επιστημονικό, κοινωνικό, οικολογικό κλπ. χώρο[266]. Οι προσπάθειες προσδιορισμού των υδρόβιων πτηνών[267] προέρχονται και μορφοποιούνται από τρεις κυρίως χώρους: α) τον επιστημονικό και με βάση την αξιοποίηση βιολογικών στοιχείων και χαρακτηριστικών, του οικότοπου κλπ. β) τον προστατευτικό - σε εθνικό και διεθνές επίπεδο - με τάσεις διεύρυνσης του όρου για κοινωνικούς κυρίως λόγους και γ) τον οργανωμένο χώρο εραστιτεχνικής απασχόλησης - κυρίως της θήρας - με κριτήρια παραδοσιακές αξίες αλλά και νέες αναγκαιότητες εκμετάλευσης και προστασίας.

Στον Αγγλοσαξωνικό χώρο μέχρι τα τέλη της 10ετίας του '60 ο όρος υδρόβια πτηνά γενικά καλυπτόταν από τον όρο wildfowl[268], που όμως έχει κάποιες διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο σε αναφορά με την Β.Αμερική και τη Μ.Βρεττανία[269]. Ιστορικά η διαμορφωση του όρου αυτού έχει περισσότερη σχέση με την θηρευτική πρακτική, ονοματολογία και συναφείς δραστηριότητες[270].

Παγκόσμια ο όρος wildfowl περιέχει τον "σκληρό πυρήνα" των υδρόβιων πτηνών, δηλαδή ducks, geese και swans που σχηματίζουν την Οικογένεια (Family) Anatidae της Τάξης (Order) Anseriformes[271]. Αφορά λοιπόν μόνο χερσαία πτηνά και όχι θαλάσσια[272]. Σταδιακά όμως αναγκαιότητες επιστημονικές αλλά κύρια προστατευτικές που μορφοποιούνται ειδικότερα μέσα από την προετοιμασία της Σύμβασης Ραμσάρ, επιβάλλουν την εγκατάλειψη του όρου wildfowl με το στενό αλλά ακριβές περιεχόμενό του. Ο νέος όρος waterfowl, είναι ευρύτερος και ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια του Αγγλοσαξωνικού wildfowl τον οποίο βέβαια εξακολουθεί να έχει σαν βασικό πυρήνα[273]. Ο όρος αυτός όμως, καθώς και κάποιοι άλλοι ταυτόσημοι[274], γίνονται αφετηρία ασάφειας ως προς το περιεχόμενο του όρου υδρόβια πτηνά. Αυτό συμβαίνει γιατί σε κάθε περίπτωση, σημαντική, ασήμαντη ή περισταστιακή εξάρτηση πτηνών σε κάποιο σημείο του βιολογικού τους κύκλου από οικότοπους με κυρίαρχο στοιχείο το νερό, ενδεχόμενα "νομιμοποιεί" την υπαγωγή τους στον ορο waterfowl. Το στενό και μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση περιεχόμενο του όρου αυτού αναφέρεται στα είδη ducks, geese και swans

με την προσθήκη των ειδών που καλύπτονται από τον ορο waders[274]. Ομως ο ίδιος όρος αλλά και κάποιοι άλλοι που χρησιμοποιούνται με ταυτόσημο περιεχόμενο, όπως water bird ή aquatic bird παρουσιάζουν συχνά διαφοροποιήσεις σε στενότητα ή ευρύτητα[275].

Παραδοσιακά η ποσηγούμενη ορολογία αφορά κύρια την κατηγοριοποίηση σε σχέση με τα χερσαία πτηνά και λιγότερο με τα θαλάσσια ή θαλασσοπούλια, παρ' όλο που τα δεύτερα συνδέονται αμεσότερα με το υγρό (αλλά αλμυρό) στοιχείο[276]. Η μονόπλευρη αυτή αντιμετώπιση εξισορροπείται τα τελευταία χρόνια μέσα από την ευρύτητα και επεκτατικότητα του όρου "υδρόβιο πτηνό" όπως αυτός έχει διαμορφωθεί κύρια κάτω από σύγχρονη αναγκαιότητες. Ετσι σήμερα μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί πως στον όρο υδρόβια πτηνά περιλαμβάνεται ένα σημαντικό μέρος όχι μόνο των χερσαίων αλλά και των θαλάσσιων πτηνών[277].

Συμπερασματικά ο όρος υδρόβια πτηνά είναι και θα εξακολουθήσει να είναι ασαφής μια και αναζητά τα κριτήρια κατηγοριοποίησης έξω από τα ίδια τα είδη που αναφέρεται και συγκεκριμένα σε κάποιο ιδιαίτερα "ρευστό" είδος οικοτόπων, δηλαδή τους υγροτόπους. Στην ευρεία του έννοια περιλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα ειδών που εξαρτώνται από τους υγροτόπους[278], ενώ στην στενή εκδοχή του υπάρχει απόλυτη συμφωνία με επίκεντρο ένα πυρήνα ειδών που καλύπτονται από τους όρους wildfowl και waders. Το minimum αυτό περιεχόμενο αποτελεί μια σταθερή βάση προσδιορισμού των υδρόβιων πτηνών, ενώ η όποια περαιτέρω επέκταση πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την ουσιαστική σχέση συγκεκριμένου είδους πτηνών με βασικό τύπο υγροτόπων και ενδεχόμενα κάποιους άλλους σημαντικούς παράγοντες[279].

Πάνω στην βάση αυτή θα ήταν θετική συμβολή για τους διεθνολόγους και τους εφαρμοστές της Σύμβασης Ραμσάρ μια διεπιστημονική και συνθετική εργασία προσέγγισης και προσδιορισμού των υδρόβιων πτηνών με σταθερά κριτήρια, μια και η εξαιρετική ασάφεια και ευρύτητα δεοντολογικά αλλά και για λόγους σκοπιμότητας (π.χ. προστασία) πρέπει να μειωθεί[280].

3.2. Απειλές και μείωση των πληθυσμών και των ειδών της πτηνοπανίδας

Τα πτηνά είναι μια μορφή ζωής που καλύπτει όλη τη γήινη επιφάνεια και αντιπροσωπεύεται από χιλιάδες είδη και δισεκατομμύρια μέλη[281]. Συνεπώς η ύπαρξή τους συνδέεται και αλληλεπιδρά βασικά με όλες τις πιθανές παραμέτρους ανθρωπογενούς ή φυσικής προέλευσης. Σε γενικές γραμμές η εξέλιξη των κινδύνων για τα πτηνά

εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο που αφορά τα είδη της άγριας ζωής[282], έχει όμως και κάποιες ιδιαιτερότητες. Βέβαια και στην περίπτωση των πτηνών ο άνθρωπος και οι δραστηριότητές του (άμεσα και έμμεσα) εξελίσσονται στην κυριότερη απειλή και μάλιστα η πτηνοπανίδα κατατάσσεται σε σχέση με άλλες μορφές ζωής στην κατηγορία ειδών υψηλής επικινδυνότητας[283].

Μια σειρά βιολογικές, κοινωνικοπολιτικές κλπ. ιδιορυθμίες που αφορούν τα πτηνά, τα καθιστούν ιδιαίτερα ευάλωτα και απειλούμενα. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις εποχιακές αποδημίες, τους φυσικούς κινδύνους, την πολιτική διάσπαση της φυσικής ενότητας των οικοτόπων κλπ.[284]. Επίσης ουσιαστικό ρόλο άσκησε και η εξέλιξη των αξιών σε σχέση με τα πτηνά. Τους τελευταίους δύο αιώνες και ειδικότερα τον 20ο, η πτηνοπανίδα από την άποψη της άμεσης οικονομικής αξίας, διανύει κατακόρυφα φθίνουσα πορεία[285]. Παράλληλα πρέπει να τονισθεί πως μόνο ένα μέρος της πτηνοπανίδας συνδέθηκε με αποξίες[286]. Τα δύο τελευταία στοιχεία σαφώς θετικά από πρώτη άποψη μια και μειώνουν την πίεση για οικονομικο - κοινωνικούς λόγους στην πτηνοπανίδα, αποστερούν όμως συγχρόνως από τα πτηνά "εμφανείς" αξίες όπως είναι οι άμεσα οικονομικές[287], αλλά και το αυξημένο ενδιαφέρον που συγκεντρώνει ένα διωκόμενο είδος[288].

Στη σύγχρονη συγκυρία λοιπόν τα πτηνά αντιπροσωπεύοντας κύρια σειρά κοινωνικών αξιών δεν διατρέχουν ιδιαίτερο κίνδυνο από άμεση ή έμμεση οικονομική εκμετάλλευση. Όμως δέχονται παγκόσμια τις επιπτώσεις από όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες που επηρεάζουν τους οικοτόπους τους, είτε αυτοί είναι τμήμα ενός σύγχρόνου αστικού κέντρου ή κάποιου τροπικού δάσους είτε αποτελούν στοιχείο ενός απομακρυσμένου υγροτόπου[289]. Αυτή όμως η "διάχυτη" και έμμεση διακινδύνευση δεκάδων δισεκατομμυρίων πτηνών στην έκταση ολόκληρου του πλανήτη, τα καθιστά ένα δυσχερές και περίπλοκο πρόβλημα προστασίας. Οι κίνδυνοι για τα πτηνά εκτός από ανθρωπογενή μπορεί να έχουν και φυσική ή "μικτής" φύσης προέλευση[290].

3.2.1. Ανθρωπογενείς αιτίες υποβάθμισης των πτηνών[291]

α) Διατροφή, βιοπορισμός.

Σήμερα η διατροφή και ο βιοποριμός με αντικείμενο τα πτηνά δεν αντιπροσωπεύει σοβαρό κίνδυνο υποβάθμισης[292]. Το γεγονος αυτό είναι η λογική συνέπεια της κατά κανόνα απαγόρευσης, παγκόσμια σχεδόν, κάθε μορφής άμεσης οικονομικής εκμεταλλευσης των πτηνών

και των παραγώγων τους. Μάλιστα όσα είδη εξακολουθούν, έστω οριακά, να υφίστανται παρόμοια εκμετάλλευση, αυτό συνήθως γίνεται σε ορθολογική βάση χωρίς στην ουσία, να μειώνει τους πληθυσμούς των συγκεκριμένων πτηνών[293]. Είναι όμως γεγονός πως η διατροφή και ο βιοπορισμός μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα άσκησαν σοβαρά αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη των πληθυσμών των πτηνών. Ετσι δραστηριότητες επαγγελματικά προσανατολισμένες με σκοπό τη συλλογή πτερών και αυγών, την προμήθεια κρέατος, δέρματος κλπ. σε συνδυασμό με την ευρεία εμπορευματική τους διακίνηση αλλά και συγκεκριμένες αρνητικές φυσικές και ανθρωπογενείς συνθήκες[294], στάθηκαν σημαντικοί παράγοντες για τη μείωση ή και εξαφάνιση ορισμένων πτηνών. Αναφέρουμε ενδεικτικά τα πτηνά dodo και great auk, τα οποία δεν υπάρχουν πια, αλλά και τις στρουθοκάμηλους[295] Χαρακτηριστικές και πρόσφατες είναι βέβαια οι περιπτώσεις της εξαφάνισης του πτηνού passenger pigeon αλλά και της μείωσης των υδρόβιων πτηνών στη Β.Αμερική σαν ουσιαστική συνέπεια της επαγγελματικής και ημιεπαγγελματικής θήρας. Ενας μόνο έμπορος στη Ν.Υόρκη το 1855 διακινούσε 18.000 passenger pigeons την ημέρα, ενώ 7.500.000 συνελήφθησαν το 1869 σε μια μόνο περιορισμένη περιοχή. Εξάλλου στην Πολιτεία του Μίτσιγκαν το 1879 ο συνολικός αριθμός των πτηνών αυτών που συνελήφθησαν ή σκοτώθηκαν έφθασε το ένα δισεκατομμύριο[296].

Η εμπορευματική διακίνηση των υδρόβιων πτηνών στη Β.Αμερική εξελίχθηκε επίσης σε σημαντικό παράγοντα μείωσης της εξαιρετικά πλούσιας υδρόβιας πτηνοπανίδας της[297] αφού στις Δυτικές ΗΠΑ το 1887, σε μια ημέρα, ένας επαγγελματίας θηρευτής καρπωνονταν 335 πτηνά, ενώ άλλος ολόκληρη τη θηρευτική περίοδο 1880[298]. Η κατάσταση αυτή έγκαιρα αντιμετωπίσθηκε με σταδιακή απαγόρευση της εμπορευματικής εκμετάλλευσης των υδρόβιων πτηνών και την προαγωγή της θήρας σε επίπεδο ερασιτεχνικής απασχόλησης, από την οποία αντλούνται πόροι οικονομικής στήριξης του κόστους προστασίας της υδρόβιας πτηνοπανίδας[299].

β) Εισαγωγή ξένων ειδών (exotic species)[300]. Ο παράγων αυτός αποδείχθηκε για τα πτηνά ιδιαίτερα αρνητικός[301], ενώ δεν λείπουν και μεμονωμένες επιτυχείς περιπτώσεις[302]. Σε σχετικά πρόσφατες περιόδους[303], η εισαγωγή ξένων ειδών (σκόπιμη ή τυχαία) έχει ενταθεί και συνδέεται με συγκεκριμένες απόψεις και πρακτικές στο θέμα αυτό ή απλά με τις αυξημένες δυνατότητες επικοινωνίας. Τα κύρια επιχειρήματα για φυσιοδίφες, βιολόγους και θηρευτικούς κύκλους που συνηγορούν στην εισαγωγή ξένων ειδών, είναι ο εμπλουτισμός της ιθα-

χενούς οικολογικής ποικιλομορφίας (ήδη διαταραχμένης και υποβαθμισμένης), καθώς και η μείωση της πίεσης στην ενδημική πανίδα από τη θηρευτική και άλλες δραστηριότητες. Κρατούσα άποψη φαίνεται να είναι πως χενικά η εισαχωχή ξένων ειδών πρέπει να αποφεύχεται.

Στο συμπέρασμα αυτό συνηχορούν θεωρητικά επιχειρήματα αλλά και η πρακτική τους επιβεβαίωση, μια και στη μεχάλη τους πλειοψηφία οι εισαχωχές, προκάλεσαν σοβαρές αρνητικές συνέπειες στην ιθαχενή πτηνοπανίδα, στο υπόλοιπο φυσικό οικοσύστημα αλλά και στα ανθρωποχενή οικοσυστήματα. Μάλιστα σε ιδιαίτερα ευπαθή και κλειστά οικοσυστήματα (νησιωτικά) προξένησαν εκτεταμένες και ανεπανόρθωτες βλάβες[304]. Οι αρνητικές επιπτώσεις των ξένων ειδών στην υδρόβια και υπόλοιπη πτηνοπανίδα μπορούν να συνοψισθούν στις εξής:

α) Τα εισαχόμενα υποείδη αλλά και είδη πτηνών λειτουργούν σαν ρυπαντές χια τα οικοσυστήματα και τις ιθαχενείς μορφές ζωής[305].

β) Μεταφέρουν και διαδίδουν ασθένειες στις οποίες η ιθαχενής πτηνοπανίδα είναι ιδιαίτερα ευάλωτη.

χ) Γίνονται διώκτες ή ανταχωνιστές στους οποίους τα ιθαχενή είδη δεν μπορούν επιτυχώς να αμυνθούν[306].

δ) Αποβαίνουν συχνά "επιβλαβή" είδη σε ανθρωποχενή οικοσυστήματα[307].

Αναφέρουμε ενδεικτικά την περίπτωση του υδρόβιου πτηνού giant pied-billed grebe της Λίμνης Atitlan στη Γουατεμάλα που έφθασε στα όρια της εξαφάνισης (περίπου 200 μέλη). Αιτία ήταν η εισαχωχή στη Λίμνη αυτή της largemouth bass[308]. Χαρακτηριστική επίσης είναι η περίπτωση των πτηνών starling και English sparrow (house sparrow) που κατέκλυσαν περιοχές μετά την εισαχωχή τους.
Μάλιστα ειδικά η περίπτωση του English sparrow ο οποίος εισήχθη στις ΗΠΑ το 1851 και σε λιχότερο από μισό αιώνα εξαπλώθηκε εκπληκτικά αποβαίνοντας "επιβλαβής" χωρίς εμφανή τουλάχιστον, θετικά στοιχεία, έχινε αφορμή υιοθέτησης πρωτοποριακής νομοθεσίας στο χενικότερο αυτό θέμα[309].

Η εισαχωχή ξένων ειδών αποτελεί σήμερα ένα σοβαρό πρόβλημα ειδικότερα μάλιστα στον Ευρωπαϊκό χώρο και σε σχέση με τη διαχείριση της υδρόβιας πτηνοπανίδας[310] Πρόκειται χια σοβαρή παρέμβαση στα οικοσυστήματα και πρέπει να της αποδίδεται ανάλογη προσοχή[311]. Συχνά μάλιστα οι επιπτώσεις είναι διεθνούς εμβέλειας μια και τα πτηνά και ειδικότερα τα υδρόβια, είναι κυρίως αποδημητικά και μάλιστα μακρών αποδημιών[312].

χ) Δραστηριότητες επιστημονικής, κοινωνικής και πολιτιστικής φύσης. Στην κατηχορία αυτή εντάσσονται

μια σειρά πρακτικές με σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στους πληθυσμούς της πτηνοπανίδας. Οι περισσότερες από αυτές έχοντας παρελθόν χιλιετηρίδων εξακολουθούν να ασκούνται κάτω από νέα δεδομένα και όρους και θεωρείται πάντως δύσκολο να ελεγχθούν πλήρως. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του διεθνούς εμπορίου (νόμιμου και παράνομου) με αντικείμενο ζωντανά πτηνά. Για το 1975 υπολογίζεται ότι διακινήθηκαν διεθνώς 7.000.000 άγρια πτηνά, από τα οποία το 86% είχε συλληφθεί από το φυσικό τους περιβάλλον και είχαν σαν προορισμό κύρια ζωολογικούς κήπους, ιδιωτικές συλλογές και ιδιώτες (ζώα συντροφιάς)[313]. Στο εμπόριο εμπλέκεται το 20% των 9.000 περίπου ειδών της πτηνοπανίδας, ενώ στη μεταφορά οι απώλειες αρχίζουν από 4 έως 80% των μεταφερόμενων ατόμων[314]. Βέβαια πρέπει να διευκρινισθεί πως αν και ο αριθμός των ζωντανών πτηνών που προορίζεται για μουσεία, επιστημονικά ιδρύματα-ερευνητικά κέντρα[315] κλπ. δεν είναι αμελητέος, ο κυριος όγκος τους απορροφάται από ιδιώτες που χρησιμοποιούν τα πτηνά σαν ζώα συντροφιάς ή για αισθητικούς λόγους[316].

Επίσης στην ίδια κατηγορία δραστηριοτήτων, με ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις για τα πτηνά, εμπίπτουν και η χρησιμοποίηση νεκρών πτηνών ή παραγώγων τους για διακόσμηση, δημιουργία αντικειμένων πολυτελείας ή παρασκευασμάτων με "εξαιρετικές" ιδιότητες κλπ.[317]. Ακόμη και σήμερα η Κορέα θεωρείται εξαγωγέας ταριχευμένων πτηνών, ενώ η Ινδονησία και η Ιαπωνία διαθέτουν μια εκτεταμένη αγορά για παρόμοια είδη.

Πάντως στην κάθετη πτώση συγκεκριμένων πληθυσμών πτηνών σοβαρό ρόλο άσκησε η εμπορευματική διακίνηση πτερώματος με σκοπό την ικανοποίηση της δυτικοευρωπαϊκής αγοράς που αφορούσε κύρια την γυναικεία μόδα και διακόσμηση. Βέβαια κάτω από την πίεση τιμήματος της παγκόσμιας κοινής γνώμης, από το τέλος του προηγούμενου αιωνα και τις αρχές του 20ου, παρόμοιες χρήσεις άρχισαν να φθίνουν και το συνεπαγόμενο εμπόριο πτερων σταδιακά κηρύσσεται παράνομο σε εθνικό και διεθνές επίπεδο[318]. Ηδη όμως είχαν διακινηθεί τεράστιες ποσότητες πτερώματος[319], για ικανοποίηση απλά της ανθρώπινης ματαιοδοξίας, με συνέπειες καταστροφικές για ορισμένα είδη της αγριας πτηνοπανίδας όπως: stately egrets, great white herons, roseate spoonbills, ostriches, helmeted horn- bill, crowned pigeons, parrots, tanagers kingfishers, φοινικόπτερα, σύνολο πτηνών γνωστών ως "παραδείσιων" κλπ.[320].

Τελος στη κατηγορία αυτή ανήκει και η θηρευτική δραστηριότητα, στην εραστιτεχνική της μορφή, που από την αρχαιότητα καταγράφεται σαν αιτία - κατά περίπτωση -

μείωσης της πτηνοπανίδας σε περιφερειακό ή παγκόσμιο επίπεδο[321]. Η δραστηριότητα αυτή αποτελεί τη μετεξέλιξη της επαγγελματικής ή ήμι-επαγγελματικής θήρας κάτω από τις νέες κοινωνικές και οικολογικές αναγκαιότητες. Είναι γεγονός πάντως πως, αν και επιστημονικά δεν έχει θεωρηθεί η θήρα - και ειδικότερα η ερασιτεχνική- άμεσα και αποκλειστικά υπεύθυνη για εξαφάνιση ειδών, αποτελούσε και αποτελεί ένα επιπλέον επιβαρυντικό παράγοντα[322] στους πληθυσμούς της πτηνοπανίδας και για το λόγο αυτό απαιτείται συνεχής αναπροσαρμογή της στα νέα δεδομένα[323].

δ) "Επιβλαβή" πτηνά και προστασία ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Μια σειρά ειδών της άγριας πτηνοπανίδας υπέστη σοβαρές απώλειες διαχρονικά επειδή θεωρήθηκε ότι απειλούσε όχι βέβαια άμεσα τον άνθρωπο αλλά συγκεκριμένες δραστηριότητές του. Ήδη ο Ηρακλής με την εξόντωση των "επιβλαβών" πτηνών του υγροτόπου της Στυμφαλίας εγκαινιάζει παρεμβάσεις αυτού του είδους[324]. Έτσι, μέχρι σχετικά πρόσφατα, αρκετά είδη αρπακτικών, υδροβίων [325]κλπ. υπέστησαν συστηματική και επιδοτούμενη εξόντωση σαν ανταγωνιστικά πτηνά στη γεωργία, αλιεία, κτηνοτροφία και στη θήρα. Μάλιστα ορισμένα είδη έφθασαν σε οριακά επίπεδα επιβίωσης των πληθυσμών τους[326].

Σήμερα αν και νομοθετικά έχει ασθεί ο διαχωρισμός των πτηνών σε ωφέλιμα και επιβλαβή, πρακτικά υπάρχει πρόβλημα μια και συχνά η άγνοια, η προκατάληψη αλλά και η ουσιαστική πρόκληση ζημιών και ενοχλήσεων από συγκεκριμένα πτηνά συμβάλλει στη περαιτέρω δίωξη και βέβαια στη μείωση των πληθυσμών τους[327]. Ασφαλέστερος τρόπος επίλυσης του προβλήματος θεωρείται η ενημέρωση με παράλληλη κάλυψη των ενδεχόμενων ζημιών και επιβαρύνσεων καθώς και η χρήση μεθόδων και τεχνικών που δεν οδηγούν απαραίτητα στην εξόντωση πληθυσμών της πτηνοπανίδας.

ε) Ρύπανση - μόλυνση. Οι σοβαρές συνέπειες της ρύπανσης - μόλυνσης εκτός από τους οικοτόπους[328], πλήττουν άμεσα και τους πληθυσμούς της πτηνοπανίδας, την αναπαραγωγική τους ικανότητα, τη φυσική τους συμπεριφορά κλπ. Ειδικότερα η θερμική ρύπανση των νερών, με κύρια προέλευση τους σταθμούς παραγωγής ενέργειας, προκαλεί απώλειες στα υδρόβια πτηνά και προβλήματα στην αναπαραγωγική τους διαδικασία[329]. Η ρύπανση - μόλυνση από χημικά παρασκευάσματα και προϊόντα με βιομηχανική, γεωργική κλπ. προέλευση, έχει οδηγήσει σε μαζικούς θανάτους πτηνών καθώς και σε σοβαρές επιπτώσεις βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας φύσης που επηρεάζουν συνολικά τους οργανισμούς των πτηνών και την περαιτέρω επιβίωσή τους[330]. Επίσης αυξανόμενη σημαντικότητα εμφανίζουν οι

περιπτώσεις ραδιενεργού ρύπανσης και οι μακροχρόνιες συνέπειες που επιφυλάσσουν στα πτηνά που προσβλήθηκαν[331].

Σοβαρές απώλειες εξάλλου εμφανίζουν τα υδρόβια πτηνά από τις επιπτώσεις του μολύβδου (led poisoning) που φέρουν στο σώμα τους σαν συνέπεια κύρια της θηρευτικής και αλιευτικής δραστηριότητας[332]. Ισως όμως η σημαντικότερη απειλή του είδους αυτού προέρχεται από την εκμετάλλευση και διακίνηση υδρογονανθράκων και πλήττει "προνομιακά" τα υδρόβια και θαλάσσια πτηνά. Η offshore εκμετάλλευση κοιτασμάτων πετρελαίου καθώς και η διακίνησή του, κύρια από υδάτινες οδούς, σε τακτικό ή έκτακτο (ατυχήματα) επίπεδο προκαλούν αυξανόμενες μαζικές απώλειες πτηνών και σοβαρές μελλοντικές διαταράξεις στην εξέλιξη των πληθυσμών τους[333].

στ) Αλλες αιτίες. Τα διάφορα είδη της πτηνοπανίδας απειλούνται από μια σειρά αιτιών ανθρωπογενούς προέλευσης που αν και συχνά οριακής φύσης από άποψη χωρική, χρονική κλπ. κατά περίπτωση όμως δεν θεωρούνται αμελητέες ως προς τις επιπτώσεις[334]. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτει η τυχαία θανάτωση (accidental killing) σαν αποτέλεσμα αποπροσανατολισμού και πρόσκρουσης των πτηνών σε ανθρώπινες σταθερές κα τασκευές (κτίρια, φάρους, κεραίες, τηλεπικοινωνιακά και ηλεκτρικά καλώδια κλπ.)[335] ή και κινούμενες (αυτοκίνητα, αεροπλάνα κλπ.) [336]. Πολλές από τις παραπάνω απώλειες θεωρούνται αναπόφευκτες, ενώ για άλλες περιπτώσεις έχουν εφαρμοσθεί και προταθεί σειρά εναλλακτικών μέτρων[337]. Επίσης οι πληθυσμοί των πτηνών επηρεάζονται από στρατιωτικές επιχειρήσεις[338], από τον τουρισμό[339] κλπ.

Θεωρητικά τέλος, μια σειρά ανθρωπογενών αιτιών και παρεμβάσεων που αναφέρθηκαν στις περιπτώσεις οικοτόπων και ειδικότερα των υγροτόπων μπορούν κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες να έχουν άμεσες αρνητικές επιπτώσεις και στους πληθυσμούς της πτηνοπανίδας πέρα βέβαια από τις έμμεσες και μακροχρόνιες που έχουν σχέση με τον ίδιο τον οικότοπο και ήδη αναλύθηκαν[340].

3.2.2. Φυσικοί κίνδυνοι και άλλες αιτίες υποβάθμισης της πτηνοπανίδας

Οι πληθυσμοί της πτηνοπανίδας επηρεάζονται από αιτίες εντασσόμενες λιγότερο ή περισσότερο στους φυσικούς κύκλους όπως αυτοί έχουν διαμορφωθεί μέσα στο χρόνο (διώκτες-τροφική αλυσίδα, ασθένειες, φυσικές καταστροφές, κλιματικές αλλαγές κλπ.[341]. Βέβαια είναι γεγονός ότι η "πληθωρική" παρουσία και δραστηριότητα του αν-

θρώπου έχει διαταράξει σοβαρά τις φυσικές ισορροπίες με αποτέλεσμα οι απώλειες από τις παραπάνω αιτίες ή να πολλαπλασιάζονται[342] ή να μην εντάσσονται πια θετικά στην "οικονομία της φύσης". Ενα μεγάλο μέρος των απωλειών αυτών, αφορά τα αποδημητικά πτηνά στη διάρκεια των αποδημιών. Μάλιστα σε συγκεκριμένη περίπτωση το ύψος των απωλειών πλησίασε το 1 εκατομμύριο πτηνά[343].

Επίσης τα πτηνά - όπως κάθε έμβριο ον - απειλούνται από αιτίες που αποτελούν σύνθεση φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων[344]. Η προοπτική λοιπόν σοβαρών και εκτεταμένων διαταράξεων των κλιματικών, βιοχημικων κλπ. ισορροπιών του πλανήτη αναμένεται μελλοντικά να έχει άμεσες αρνητικές επιπτώσεις στους πληθυσμούς των πτηνών εκτός από τις έμμεσες και σοβαρότερες που έχουν σχέση με τους οικοτόπους[345]. Ηδη το μέγεθος των μελλοντικών αυτών απωλειών μπορεί να εκτιμηθεί από αντίστοιχα - σε μεγάλο βαθμό - προβλήματα και απώλειες που έχουν σχέση με την ξηρασία στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια των 10ετιών του '20 και του '30, αλλά καιστο Αφρικανικό Σαχέλ τις τελευταίες 10ετίες[346].

Το γεγονός ότι τόσο οι φυσικοί όσο και μικτής φύσης κίνδυνοι, σε διαφορετικό βαθμό, αποτελούν για τον ανθρώπινο παράγοντα ανεξέλεκτη συνισταμένη, δεν σημαίνει πως δεν μπορεί να ληφθούν μέτρα πρόληψης, θετικής παρέμβασης ή και αποχής με σκοπό την άμβλυνση των αρνητικών τους επιπτώσεων στη πτηνοπανίδα[347].

3.2.3. Η μείωση-εξαφάνιση πληθυσμών και ειδών της πτηνοπανίδας. Προοπτικές.

Οπως και οι άλλες μορφές ζωής στα πλαίσια των γεωλογικών, κλιματικών κλπ. εξελίξεων και της φυσικής

επιλογής, έτσι και η πτηνοπανίδα, στα 140 εκατομμύρια περίπου χρόνια που ιχνηλατείται η εμφανισή της στη γη, είχε σοβαρές απώλειες σε είδη (οριστικές) αλλά και σε επί μέρους πληθυσμους[348].

Η κατάσταση διαμορφώνεται σαφώς αρνητικά για τα πτηνά από την εμφάνιση του ανθρώπου που γίνεται άμεσα διώκτης τους, ενω παράλληλα έμμεσα αναιρεί τη βασικότερη προϋπόθεση επιβιωσής τους που έχει σχέση με την υποβάθμιση και καταστροφή των οικοτόπων τους[349]. Σαν συνέπεια αυτής της κατάστασης, μέχρι τη σύγχρονη εποχή, μια σειρά ειδών εξαφανίσθηκαν οριστικά, ενώ σε άλλα μειώθηκαν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό οι πληθυσμοί τους. Συχνό επίσης φαινόμενο είναι οι τοπικές και περιφερειακές εξαφανίσεις και μειώσεις ειδών και πληθυσμών. Βέβαια σημειώθηκαν και περιπτώσεις σημαντικής

αύξησης και εξάπλωσης συγκεκριμένων πληθυσμών από είδη που αξιοποίησαν μέσα από την προσαρμοστικότητά τους στοιχεία των δεδομένων της εξελισσόμενης-κάτω από την πίεση ανθρωπογενών παρεμβάσεων-πραγματικότητας. Ηδη από την Πλειστόκαινο περίοδο, στην οποία εμφανίζεται και ο Homo sapiens, εξαφανίζονται οριστικά τα γιγαντιαία πτηνά teratorn (Β.Αμερική) "superwan" και Maltese volture (Ευρώπη)[350]. Στην ίδια περίοδο μόνο σε τμήμα της Καλιφόρνιας των ΗΠΑ από τα 113 είδη πτηνών, τα 22 χάθηκαν οριστικά[351].

Σε πρόσφατες σχετικά περιόδους εξαφανίσθηκαν τα τελευταία γιγαντιαία πτηνά που αφενός αποτελούσαν εύκολη λεία αφετέρου ήταν εξαιρετικά "απαιτητικά" σε οικότοπο. Πρόκειται για το elephand bird της Μαδαγασκάρης (17ος αιώνας), το dodo των νησιών Mauritius του Ινδικού Ωκεανού (1680), τα moas της Ν. Ζηλανδίας (μεταξύ 1500 -1850) και το επίσης ενδημικό πτηνό swan (Cygnus sumuerensis) (περίπου 15ος αιώνας) στον ίδιο χώρο, το great auk (Alca-Pinguinus impennis) των νησιών του Β. Ατλαντικού (1844)[352].

Οι εξαφανίσεις πτηνών εξακολουθούν και μετά την περίοδο αυτή και μάλιστα με ανοδικές τάσεις. Αναφέρουμε ενδεικτικά: Hawaiian honey creepers, Labrador duck (μεταξύ 1850-1870), Caroline parakeet (1920), Heath hen (1932), passenger pigeon (1914), Arabian ostrich κλπ.[353]. Επίσης σειρά πτηνών καλύπτεται από ασάφεια[354] ή θεωρείται ότι έχει εξαφανισθεί μια και ελλείπουν οι αντίθετες επαρκείς ενδείξεις[355]. Παράλληλα όμως πολλά πτηνά έχουν "ξαναανακαλυφθεί" και προστατεύονται ιδιαίτερα[356], ενώ το μέλλον τους εξακολουθεί να είναι κρίσιμο.

Η κατάσταση και η εξέλιξη της πτηνοπανίδας έχει γίνει αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης, κυρίως σε διεθνές επίπεδο[357], με αποκορύφωμα την εκπόνηση σχετικού Red Data Book από την IUCN. Από τις παραπάνω μελέτες έχει καταρτισθεί μια "λίστα αναμονής" μελλοντικών εξαφανίσεων[358], η οποία μάλιστα έχει αρχίσει να επιβεβαιώνεται μια και δεν κατάφερε να αποτρέψει τελικά αναμενόμενες εξαφανίσεις[359]. Βέβαια είναι γεγονός πως η δυναμική των πληθυσμών μερικές φορές επιφυλάσσει ευχάριστες εξελίξεις σε πεσσιμιστικές προβλέψεις[360]. Ομως ο μέχρι τώρα απολογισμός και οι αντίστοιχες εκτιμήσεις γενικά εμπνέουν μάλλον απαγοήτευση.

Πράγματι η πτηνοπανίδα μέχρι σήμερα είχε σοβαρές απώλειες[361], με αυξανόμενους ρυθμούς[362] σε πρόσφατες περιόδους, ενώ μεταξύ των άλλων μορφών ζωής μελλοντικά θεωρείται υψηλής επικινδυνότητας[363]. Τα παραπάνω δεν σημαίνουν όμως πως μπορούν να γίνουν αυθαίρετες γενι-

κεύσεις σε επίπεδο γεωγραφικού χώρου, χρόνου, ειδών, συγκεκριμένων πληθυσμών[364] κλπ. Η εξέλιξη της πτηνοπανίδας σε πρόσφατες περιόδους, όπου η ανθρώπινη παρέμβαση θεωρείται λιγότερο ή περισσότερο αποφασιστική, αποδεικνύει το συνθετικό ρόλο πολλών αιτιών, συχνά μάλιστα και απροσδιόριστων, στην σχετική εξέλιξη. Στα πλαίσια αυτά στις μέχρι τώρα εξαφανίσεις σημαντικό, κατά περίπτωση, ρόλο άσκησαν η ανθρώπινη κάρπωση συγκεκριμένων ειδών σε συνδυασμό με έλλειψη αμυντικών τους δυνατοτήτων, η εισαγωγή ξένων ειδών (κυρίως σε νησιωτικά οικοσυστήματα), η καταστροφή των οικοτόπων (βασικά για γεωργικές χρήσεις), ασθένειες από εισαγωγές ξένων ειδών και άλλες αιτίες, απροσδιόριστοι λόγοι κλπ.[365].

Ηδη όμως από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα και ειδικότερα στη διάρκεια του 20ου, έχει διαμορφωθεί μια νέα κατάσταση για την πτηνοπανίδα. Η άμεση κάρπωση - κύρια επαγγελματική ή ερασιτεχνική θήρα - αποτελεί μια περιθωριοποιημένη ή βασικά ελεγχόμενη παράμετρο για την μελλοντική εξέλιξη των πληθυσμών των πτηνών. Αντίθετα οξύνονται άλλες απειλές, εμφανίζονται νέες και κυρίως το πρόβλημα των οικοτόπων γίνεται δυσεπίλυτο και προβληματικό. Στη νέα αυτή κατάσταση όπως έχει διαμορφωθεί και εξελίσσεται, οι θετικές παροχές προς την πτηνοπανίδα (προστασία-πρόληψη-αποκατάσταση οικοτόπων) αποτελούν εξαίρεση, ενώ ο κανόνας είναι πως τα είδη αφήνονται να δοκιμάσουν τις δυνατότητες προσαρμογής και επιβίωσης στα νέα δεδομένα που δημιούργησε γι αυτά ο άνθρωπος.

Αποτέλεσμα της προηγούμενης κατάστασης είναι ορισμένοι πληθυσμοί, είδη ή κατηγορίες ειδών όχι μόνο να επιβιώνουν αλλά και να γνωρίζουν αύξηση[366]. Το σημαντικότερο βέβαια τμήμα της πτηνοπανίδας υποβαθμίζεται και το μέλλον του είναι επισφαλές. Στην κατηγορία αυτή βρίσκονται μια σειρά μεγάλων και άλλων πτηνών με σημαντικές οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές αξίες αλλά και με φυσικά πρότυπα διαβίωσης και συμπεριφοράς που σε κάποιο βαθμό έρχονται σε αντίθεση με τις προϋποθέσεις επιβίωσης που ο άνθρωπος δημιούργησε γι αυτά. Είναι βέβαια ενθαρρυντικό πως η εξειδικευμένη μελέτη και η αντίστοιχη δημιουργία ρυθμίσεων και θεσμών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αρχίζει να αποδίδει καρπούς για συγκεκριμένα είδη ή και ευρύτερες κατηγορίες πτηνών[367].

Με δεδόμενο πάντως πως η έμμεση πίεση στα πτηνά - ειδικότερα σε σχέση με τους οικοτόπους - θα συνεχισθεί, ενώ ήδη ορισμένα είδη βρίσκονται σε κρίσιμους αριθμούς μερικών δεκάδων μελών, μελλοντικές εξαφανίσεις είναι αναπόφευκτες όπως και μειώσεις πληθυσμών[368]. Ομως

φαίνεται πως η σύγχρονη -κύρια διεθνής- μέριμνα για τα πτηνά μείωσε το ρυθμό εξαφανίσεων τα τελευταία χρόνια[369], ενώ παράλληλα απέτρεψε εξαφανίσεις ειδών απαραδέκτες, όπως αυτή του passenger pigeon[370], που φαίνεται απίθανο να επαναληφθούν μελλοντικά. Πρόκειται δηλαδή για μια ιδιόμορφη κατάσταση ελεγχόμενης υποβάθμισης που αφήνει περιθώρια αισιοδοξίας σε βραχυχρόνιο αλλά και μακροχρόνιο κύρια επίπεδο, εφόσον βέβαια υπάρξουν γενικότερες θετικές αλλαγές στη σχέση ανθρώπου - φυσικού περιβάλλοντος[371].

3.3. Μεταβαλλόμενες αξίες και λόγοι προστασίας των πτηνών

3.3.1. Η ιστορική εξέλιξη των αξιών για την πτηνοπανίδα και η σχετική προστασία της[372]

Τα πτηνά, όπως και η υπόλοιπη πανίδα και το φυσικό περιβάλλον γενικότερα, διαχρονικά έχουν συνδεθεί με αξίες αλλά και απαξίες, συχνά διαφοροποιημένες και μεταβαλλόμενες ανάλογα με το γεωγραφικό, κοινωνικό χώρο κλπ. Οι παραπάνω στάσεις σε μεγάλο βαθμό υπαγόρευσαν και το επίπεδο προστασίας που έτυχε η πτηνοπανίδα κατά περίπτωση.

Οι σύγχρονες - ομογενοποιημένες λιγότερο ή περισσότερο - αξίες παγκόσμια, διαμορφώθηκαν κύρια στον Ευρωπαϊκό χώρο με καθοριστικό παράγοντα την οικονομική δραστηριότητα, των κοινωνιών. Ο παράγοντας αυτός στην ευρεία έννοιά του και μια σειρά επί μέρους επιστημονικές, φιλοσοφικές κλπ. αντιλήψεις που λειτουργούσαν κυρίως επιβεβαιωτικά και ενισχυτικά, καθόριζαν τη συμβατότητα ή μη και σε πιο βαθμό της ύπαρξης της πτηνοπανίδας[373].

Συνοπτικά για την εξέλιξη των αξιών σε σχέση με τα πτηνά επισημαίνουμε τα εξής:

α) Μέχρι τον Μεσαίωνα η πτηνοπανίδα - σε αντίθεση π.χ. με σειρά θηλαστικών - είτε σε παραδοσιακές κοινωνίες, είτε σε Ευρωπαϊκές και περί-Ευρωπαϊκές[374], θεωρείται κεφάλαιο φιλικά διακείμενο για τον άνθρωπο. Εκτός λοιπόν συγκεκριμένων εξαιρέσεων[375], τα πτηνά καλύπτονται με σειρά αξιών και αντίστοιχη προστασία, εφόσον κρινόταν απαραίτητη και εφικτή.

β) Από το τέλος του Μεσαίωνα και με την εξάπλωση της βιομηχανικής επανάστασης η ύπαρξη της πτηνοπανίδας, κατά περίπτωση, θεωρείται επιβλαβής, ωφέλιμη ή αδιάφορη και στα πλαίσια αυτά διαμορφώνεται ανάλογο θεσμοποιημένο ή μη καθεστώς προστασίας. Ο 19ος αιώνας και οι αρχές του 20ου θεωρούνται οι πλέον εχθρικοί για τα πτηνά. Εξάλλου στην ίδια περίοδο σημειώθηκαν και οι περισσότερες από-

λειες σε είδη αλλά και πληθυσμός πτηνών[376]. Επίσης στο ίδιο χρονικό διάστημα οι "Ευρωκεντρικές" απόψεις για τα πτηνά εξαπλώνονται παγκόσμια με την αποικιοκρατία και την περαιτέρω μετεξέλιξή της[377].

γ) Ήδη από το τέλος του προηγούμενου αιώνα και ειδικά στις αρχές του 20ου, η υποβάθμιση ειδών και πληθυσμών της πτηνοπανίδας δημιουργεί ρεύμα αμφισβήτησης των κρατουσών αξιών. Επιχειρείται λοιπόν η αποδυνάμωση του οικονομικού (με τη στενή έννοια) παράγοντα σαν καθοριστικου στοιχείου στη διαμόρφωση αξιών, με παράλληλη απάλειψη της διάκρισης των πτηνών σε ωφέλιμα και επιβλαβή. Σε αντικατάσταση των προηγουμένων αξιών προτείνεται μετεξέλιξη ορισμένων σε εναλλακτικές κοινωνικές, οικονομικές κλπ. αξίες, η εγκατάλειψη άλλων και η διαμόρφωση νέων. Στην προσπάθεια αυτή επιστρατεύεται η επιστημονική γνώση, η εκπαίδευση - ενημέρωση, η ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης κλπ.

Ειδικότερα για την περίοδο μέχρι το Μεσαίωνα διαπιστώνουμε και εξειδικευμένες στάσεις, κυρίως θετικές, σε σχέση με την πτηνοπανίδα αλλά και κάποια πρώιμη προστατευτική μέριμνα. Η πτηνοπανίδα λοιπόν στο διάστημα αυτό, λειτουργεί χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, στα πλαίσια των φυσικών και ανθρωπογενών οικοσυστημάτων και αντιπροσωπεύει σειρά οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών αξιών. Σε οριακές περιπτώσεις συνδέεται και με απαξίες, που όμως δεν φαίνεται να έχουν σχέση με ουσιαστικές αιτίες και γι αυτό πρακτικά δεν συνεπάγονται εμφανείς αρνητικές επιπτώσεις σε συγκεκριμένα είδη[378]. Ο οικολογικός ρόλος της πτηνοπανίδας φαίνεται να αναγνωρίζεται γενικά, αφού άλλωστε υπάρχει και εξειδικευμένη προστασία για ορισμένα είδη. Τα υδρόβια πτηνά ibis και ο πελαργός προστατεύονταν αυστηρότατα στην Αίγυπτο και στην Αρχαία Ελλάδα αντίστοιχα. Μάλιστα ο θάνατος πελαργού στη Θεσσαλία συνεπαγόταν και θανατική ποινή για τον υπεύθυνο. Η αυστηρή προστασία ήταν συνέπεια του ευεργετικού ρόλου των πτηνών αυτών στα ανθρωπογενή και φυσικά οικοσυστήματα[379].

Οι οικονομικές αξίες από την κάρπωση των πτηνών και των παραγώγων τους ήταν στην ίδια περίοδο σημαντικότατες. Η διατροφική συμμετοχή - περιστασιακή ή μόνιμη - της άγριας πτηνοπανίδας, είτε αφορούσε μεγάλα πτηνά[380] είτε μικρότερα, προκύπτει από πολλές μαρτυρίες. Το αποδημητικό πτηνό quail (ορτύκι) θεωρείται ότι έσωσε τους Ισραηλίτες από λιμό κατά την έξοδο. Κατά σύγχρονους ερευνητές πρέπει να συνελήφθησαν στη διάρκεια δύο ημερών και μιάς νύκτας περίπου 9.000.000 πτηνά[381]. Μια σειρά υδρόβια, κύρια, καθώς και άλλα πτηνά (pigeons) αποτελούν βασική παράμετρο διατροφής στην Αρχαία

Αίγυπτο, στην Αρχαία Ελλάδα, στους Ινδιάνους της Β.Αμερικής, στη Ρώμη, στον Ασιατικό χώρο κλπ.[382]. Επίσης ευρεία χρήση γίνεται και σε μια σειρά παραγώγων που εξάγονται από την πτηνοπανίδα όπως αυγά, πτέρωμα, δέρμα, λάδι κλπ. Εκτός από τα παραπάνω, τα πτηνά αντιπροσώπευαν ένα σύνολο κοινωνικές (με την ευρεία έννοια) αξίες. Αναφέρουμε ενδεικτικά την ευρεία χρήση του περιστεριού σαν μεταφορέα μηνυμάτων από το Βιβλικό Νώε και τους Αιγυπτίους μέχρι και την αυτοκρατορική Ρώμη[383]. Επίσης μια σειρά πτηνών, κυρίως εντυπωσιακά αρπακτικά, χρησιμοποιήθηκαν σαν σύμβολα εξουσίας[384], λατρείας[385] ή όργανα τελετουργιών[386] κλπ. Αλλά και το πτέρωμά τους χρησιμοποιήθηκε για πολιτιστικούς-διακοσμητικούς σκοπούς[387]. Στην ίδια περίοδο η θήρα των πτηνών ιδιαίτερα των υδροβίων, πέρα από την οικονομική πλευρά της, ασκείται και σαν ερασιτεχνική απασχόληση[388]. Ενδιαφέρουσα είναι και η περίπτωση της συμβολικής σύνδεσης των πτηνών (κυρίως των αποδημητικών) με τακτικές εποχιακές αλλαγές, έκτακτες καιρικές μεταβολές[389] κλπ. Τέλος τα πτηνά απετέλεσαν πηγή έμπνευσης και αναφοράς για σειρά τεχνών, δείγματα των οποίων επιβιώνουν ακόμη και σήμερα[390].

Οι παραπάνω αξίες στην περίοδο μέχρι το Μεσαίωνα και σε σχέση με την πτηνοπανίδα, υπαγόρευσαν και ανάλογη προστασία η οποία διαφοροποιείται σύμφωνα με το χώρο και το χρόνο που αφορά[391]. Κύρια όμως η προστασία συνίσταται στην αναγόρευση πτηνών σε ανθύπαρκτη θρησκευτική αξία ήστην αφιέρωσή τους σε κάποια θεότητα με σύγχρονη συνήθως (όχι πάντα) προστασία που εγγυάται η ίδια θεότητα και "επιβάλλει" τις ανάλογες κυρώσεις σε περίπτωση παραβάσεων. Εκτός των περιπτώσεων προστασίας των πτηνών ibis (Αρχαία Αίγυπτος)[392], δρυοκολάπτη (Αρχαία Ρώμη) και πελαργού (Αρχαία Ελλάδα), που ήδη παρατέθηκαν, ενδεικτικά αναφέρουμε και τις εξής. Η κατηγορία πτηνών falcon στην Αρχαία Αίγυπτο προστατεύεται με θρησκευτική επικάλυψη[393]. Ο κορυδαλλός είναι ένα από τα ευνοούμενα πτηνά της Αρτέμης στην Αρχαία Ελλάδα[394]. Στην Ινδία ο Αυτοκράτωρ Ashoka δημιουργεί ρυθμίσεις τον 3ο αιώνα π.Χ. που απαγορεύουν το φόνο των πτηνών ruddy geese, wild geese, parrots, mynas, cranes κλπ. Στην Κεντρική Ευρώπη από τον Μεσαίωνα αρχίζει η προστασία των πτηνών με επίκεντρο τη μέριμνα για την πτηνοπανίδα που ήταν αντικείμενο θήρας - συνήθως ευγενών - ή ήταν ωφέλιμη στη γεωργία[395]. Δείγμα παρόμοιας πολιτικής είναι μεταξύ άλλων και η απαγόρευση θήρας του αγριόγαλου, το 1423, από το Βασιλιά της Πολωνίας Βλαδίσλαο Β' το Ζαγγελόν.

Το θέμα των αξιών σε σχέση με την πτηνοπανίδα

καθως και την προστασια της μπαινει σε μια κρισιμη φαση απο το τελος του Μεσαιωνα και κλεινει καποιο κυκλο στο τελος του 19ου αιωνα. Ηδη απο τα τελη του Μεσαιωνα στην Κεντρικη Ευρωπη αλλα και στα Μ. Βρεττανια αρχιζει να διαμορφωνεται καθεστως η κλιμα προστασιας πτηνων αλλα και αλλων ειδων με κριτηριο το θηραματικο κυρια ενδιαφερον και τις αντιστοιχες αξιες που προυποθετει[396]. Ετσι οι αξιες και η προστασια αρχιζουν να τιθενται σ' ενα τελειως διαφορετικο πλαισιο. Ενω μεχρι τωρα η πτηνοπανιδα συνολια αντιπροσωπευε αξιες και γενικα απολαμβανε προστασιας που σε συγκεκριμενες περιπτωσεις ηταν αυξημενη και εξαιρετικη, στην περιοδο μετα το Μεσαιωνα τα πτηνα ταξινομουνται σε κατηγοριες στις οποιες οι αξιες και η προστασια διαφοροποιουνται. Η διαφοροποιηση αυτη ηδη εχει παρατηρηθει σε συγκεριμενους πολιτισμους της Μεσογειακης λεκανης, κυριως με αλλα ειδη της αγριας ζωης και οχι με πτηνα, μια και η υπαρξη πτηνοπανιδας, συνολικα η με συγκεριμενα ειδη, δεν σταθηκε ιδιαιτερα ανταγωνιστικη η απειλητικη γι αυτους και τις δραστηριοτητες τους[397].

Τα πτηνα στην περιοδο αυτη λοιπον, οριστικα εντασσονται στη κατηγορια των φυσικων πορων[398] και στη συνολικη και εξελισσομενη φιλοσοφια που δημιουργησαν γυρω απο αυτους οι "δυτικοκεντρικες" κοινωνιες. Διαμορφωνεται ετσι μια αμοιβαια σχεση ανθρωπινων κοινωνιων και πτηνοπανιδας στην οποια βεβαια καθοριστικος και ρυθμιστικος παραγοντας ειναι ο ανθρωπος, συμφωνα αλλωστε με τις κρατουσες αντιληψεις και για το υπολοιπο φυσικο περιβαλλον[399]. Οι νεες συνθηκες που δημιουργουνται για τα πτηνα ειναι ιδιαιτερα δυσχερεις, ενω για οριομενες κατηγοριες εξαιρετικα δυσκολες. Αυτο συμβαινει γιατι μια κατηγορια της πτηνοπανιδας που λειτουργει θετικα για ανθρωπογενη η φυσικα οικοσυστηματα (καλλιεργειες, δαση, αστικες συγκεντρωσεις) η κυριως προσφερεται για ασκηση θηρας (ερασιτεχνικης η βιοποριστικης), θεωρουνται ωφελιμα πτηνα και κατα περιπτωση επιχειρειται η προστασια τους. Αντιθετα τα πτηνα που δεν "συμβιβαζονται" με παρομοιες οικονομικες και κοινωνικες δραστηριοτητες, αλλα και συγχρονες "αισθητικες" κλπ. αντιληψεις, οπως αυτες ραγδαια διαμορφωνονται κατω απο τις νεες οικονομικες, κοινωνικες, επιστημονικες και πολιτιστικες συνθηκες, θεωρουνται ανταγωνιστικα και επιβλαβη και οχι μονο στερουνται πιθανοτητας θετικης προστασιας αλλα ουτε καν ανοχης. Μια τριτη κατηγορια πτηνων που η υπαρξη της δεν συνδεοταν ανταγωνιστικα και δεν προσφεροταν για αμεση εκμεταλλευση, αποτελει την αδιαφορη και ουδετερη πτηνοπανιδα η οποια ειναι απλως ανεκτη, δεν γινεται ομως

αντικείμενο θετικής προστασίας[400]. Στα παραπάνω πλαίσια λοιπόν στην περίοδο αυτή τα πτηνά συνδέονται με αξίες και απαξίες, υφίστανται έντονη εκμετάλλευση και υποβάθμιση των πληθυσμών και των οικοτόπων τους, ενώ παράλληλα η προστασία κάποιων ειδών δεν ήταν εύκολη και αποτελεσματική.

Ίσως η χαρακτηριστικότερη περίπτωση πτηνών συνδεδεμένων με μεταβαλλόμενες αξίες και κύρια απαξίες, αφορά μιά σειρά αρπακτικών ειδών και την αντιμετώπισή τους στον Ευρωπαϊκό χώρο και ειδικότερα στην Μ. Βρεττανία[401]. Κριτήριο ήταν η άσκηση της ιερακοθηρίας σαν σπόρ κύρια για ευγενείς και εύπορους πολίτες, που από το Μεσαίωνα ήταν δημοφιλής με χώρο ποοέλευσης την Ασία. Η επιδίωξη λοιπόν ύπαρξης μιάς σειράς αρπακτικών κατάλληλων για την ασχολία αυτή οδήγησε στην προστασία τους. Η προστασία όμως αφορούσε μόνο τα συγκεκριμένα είδη, ενώ τα υπόλοιπα αρπακτικά εδιώκοντο γιατί υπήρχε η πεποίθηση ότι ευθύνονταν για τη μείωση των θηραματικών ειδών, δηλαδή δρουσαν ανταγωνιστικά για τη θήρα. Βέβαια η παρακμή της ιερακοθηρίας με την εξάπλωση των πυροβόλων όπλων και για άλλους κοινωνικούς λόγους, οδήγησε στη διώξη όλων πια των αρπακτικών πτηνών, κάτι που επιβιώνει ακόμη και σήμερα σε κάποιο βαθμό[402].

Σε σχέση με τα είδη που προσφέρονταν για οικονομική εκμετάλλευση, στην περίοδο αυτή- και ιδιαίτερα στον 19ο αιώνα - εξήχθησαν σοβαρά οικονομικά οφέλη, τις περισσότερες φορές με τρόπο ανορθολογικό και ληστρικό. Το εθνικό και διεθνές εμπόριο διακίνησε πτηνά (ζωντανά ή νεκρά) καθώς και παράγωγά τους (κυρίως πτέρωμα) σε ποσότητες που σήμερα θεωρούνται εξωπραγματικές αλλά και παράλογες. Μάλιστα ο τρόπος αυτός εκμετάλλευσης οδήγησε είδη στο χείλος της εξαφάνισης ή μείωσε τους πληθυσμούς τους σε επίπεδο που στη συνέχεια έγινε αδύνατη η περαιτέρω ανάκαμψη και βέβαια η οικονομική τους θεώρηση[403].

Η προστασία των πτηνών στην περίοδο αυτή είναι δυνατή όπου υπάρχουν προϋποθέσεις δημιουργίας και εφαρμογής αναλόγων θεσμών και βέβαια αφορά σχεδόν στο σύνολό τους τα θηραματικά είδη. Για τα είδη αυτά κύρια στον Ευρωπαϊκό χώρο[404] και στη συνέχεια στη Β. Αμερική υπάρχει ένα έντονο ενδιαφέρον από sportsmen με σοβαρές δυνατότητες πολιτικής παρέμβασης[405]. Κατά περίπτωση επίσης προστατεύονται είδη με ευμενείς οικολογικές επιπτώσεις σε συγκεκριμένες ανθρώπινες δραστηριότητες (π.χ. είδη ωφέλιμα στη γεωργία). Φυσικά δεν υπάρχει καμμιά μέριμνα προστασίας για τα αδιάφορα και βέβαια για τα επιβλαβή είδη. Όμως για τα τελευταία,

είναι γεγονός πως η δίωξή τους αν και αποτελεί μια πραγματικότητα, συνήθως η κατάσταση αυτή δεν απορρέει από ανάλογες τυποποιημένες ρυθμίσεις και θεσμούς[406].

Ειδικότερα παρατηρούμε ότι στην Κεντρική Ευρώπη (Γερμανία) η προστασία θηραματικών πτηνών που αποτελούσαν αντικείμενο ερασιτεχνικής θήρας των ευγενών, έχει παράδοση τουλάχιστον από τον 13ο αιώνα. Στην Ουγγαρία ενωρίς είχε διαπιστωθεί η αξία συγκεκριμένων πτηνών για τη γεωργία και τους επιφυλασσόταν ανάλογη ευμενής μεταχείριση[407]. Επίσης τα Γερμανικά κρατίδια Lippe - Detmold (1777) και Saxe-Corburg (1809) δημιουργούν πρώιμη νομοθεσία για προστασία πτηνών[408]. Στην Ελβετία το 1535 επιβάλλεται θανατική καταδίκη σαν ποινή για περιστατικό θανάτωσης ενός σπάνιου υδρόβιου πτηνού (φαλακρός ibis). Αλλά και στην περιοχή του Σάλτσμπουργκ, τον 16ο αιώνα, απόφαση των αρχιεπισκόπων προστατεύει ιδιαίτερα τους περαργούς[409].

Όμως το αξιολογότερο πλαίσιο προστασίας των πτηνών συναντάται στη Μ.Βρεττανία με επίκεντρο τα θηραματικά είδη. Οι θεσμοί αυτοί σ' ένα μεγάλο μέρος επηρέασαν την αντίστοιχη προστασία στη Β. Αμερική και κύρια των ΗΠΑ[410]. Στη Μ.Βρεττανία λοιπόν, ήδη από το 1503 οι ερωδιοί (υδρόβια πτηνά), θεωρούμενοι σαν εύκολος στόχος, δεν επιτρεπόταν να θηρεύονται με πυροβόλα όπλα[411]. Ίσως το σημαντικότερο όμως νομοθέτημα (1533 -1534) αφορά την προστασία των υδρόβιων πτηνών (wild- fowl) που καθιερώνεται στην περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου VIII. Η νομοθεσία αυτή είναι αποτέλεσμα της οργανωμένης και υπολογίσιμης βαρύτητας πίεσης των ιερακοθηρών που έτσι αναδεικνύονται "the first successful lobbyists for conservation"[412].

Σημαντικό ρόλο στην ενδυνάμωση, εφαρμογή και επέκταση παρόμοιων θεσμών για την προστασία των πτηνών στην περίοδο αυτή, ειδικά στη Μ. Βρεττανία καθώς και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, ασκεί το καθεστώς ιδιοκτησίας της γης[413]. Η γη στη συντριπτική της πλειοψηφία ανήκει σε ιδιώτες, ενώ η άγρια πανίδα - και τα πτηνά φυσικά - σαν "παράρτημα" της θεωρούνται ένα επιπλέον ιδιοκτησιακό στοιχείο. Στα πλαίσια αυτά υπάρχει αυξημένο και άμεσο - κύρια οικονομικής φύσης - ενδιαφέρον υλοποίησης και επέκτασης των θεσμών προστασίας, που στην προκειμένη περίπτωση μάλιστα αποτελούν και ενίσχυση του κρατούντος ιδιοκτησιακού καθεστώτος[414].

Ενδιαφέρουσα επίσης είναι και η αντίστοιχη νομοθεσία προστασίας πτηνών στις ΗΠΑ, όπου παράλληλα μ' αυτή της Μ.Βρεττανίας, αποτελεί ένα πρωτοποριακό τμήμα του δικαίου άγριας ζωής με γενικότερες επιπτώσεις[415]. Έτσι ήδη από το 1708 σε επαρχίες της Πολιτείας της Ν.

Υόρκης καθιερώνεται ο θεσμός των "κλειστών" (closed) χρονικών περιόδων κάσπωσης για τα θηραματικά πτηνά grouse, quail, turkey και heath hen[416]. Επίσης στην Πολιτεία της Μασσαχουσέτης θεσμοθετούνται κλειστές περίοδοι για τα πτηνά larks και robins. Στην περίπτωση αυτή μάλιστα η προστασία είναι πρωτοποριακή μια και είναι η πρώτη Πολιτεία που καθιερώνει περιορισμούς για μη θηραματικά (non-game) πτηνά[417]. Τα μέτρα αυτά έδωσαν σοβαρή ώθηση για την επέκταση παρόμοιων ρυθμίσεων και σε άλλα ενδημικά είδη στο ίδιο επίπεδο ή και σε Ομοσπονδιακό[418].

Οι αξίες και η αντίστοιχη προστασία για την πτηνοπανίδα αποκρυσταλλώνονται στο τέλος αυτής της περιόδου σε τρία διεθνή κείμενα[419]. Τη "Διακήρυξη μεταξύ Αυστρο- Ουγγαρίας και Ιταλίας για την Προστασία των Πτηνών χρήσιμων στη Γεωργία" (1875), τη "Σύμβαση για τη Διατήρηση των Αγρίων Ζώων, Πτηνών και Ψαριών στην Αφρική" (1900) και τη "Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών Χρήσιμων στην Γεωργία" (1902)[420].

Τα παραπάνω κείμενα διαμορφώνουν την προστασία των πτηνών αποδεχόμενα το βασικό διαχωρισμό τους σε ωφέλιμα και επιβλαβή και συγχρόνως συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στη δρομολόγηση διαδικασιών και ζυμώσεων που θα οδηγήσουν στη μετεξέλιξη και τελική ανατροπή της μέχρι τώρα βασικής φιλοσοφίας σε σχέση με τις αξίες των πτηνών και βέβαια την αντίστοιχα συγκροτημένη προστασία τους. Η σχετικά σύντομη λοιπόν περίοδος που οριοθετείται από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι σήμερα αποτελεί για τις αξίες των πτηνών μια σύνθετη και ταχέως εξελισσόμενη πραγματικότητα με σοβαρές επιπτώσεις στην κατάσταση της πτηνοπανίδας[421].

Αμφισβήτηση των κυριάρχων αξιών στην προηγούμενη περίοδο συναντάμε σε περιθωριακό κυρίως επίπεδο[422]. Στο μεταίχμιο όμως και ειδικότερα στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, αρχίζει να αμφισβητείται σοβαρά η επιστημονική, πρακτική και ηθική ορθότητα της διάκρισης των πτηνών σε επιβλαβή και ωφέλιμα. Η αμφισβήτηση αυτή βέβαια δεν κατάφερε να κάμψει τη συντηρητικότητα του διεθνούς νομοθέτη, ο οποίος ουσιαστικά με τα τρία κείμενα που προαναφέρθηκαν, κωδικοποίησε και παγιοποίησε τις κατούσες μέχρι τότε αξίες για τα πτηνά[423]. Η κρίση όμως της άγριας ζωής κατά το 19ο αιώνα και ειδικότερα για τα πτηνά[424], σαν ένα σωρευτικό αποτέλεσμα πολλών αιτιών κινητοποιεί οργανωμένες ομάδες αλλά και μεμονωμένα άτομα[425]. Έτσι από τις αρχές του 20ου αιώνα αρχίζει η διαδικασία ανατροπής - μετεξέλιξης των παλιών αξιών και διαμόρφωσης νέων σε σχέση με την πτηνοπανίδα, με σκοπό την διαχείρησή της σύμφωνα με τα

καινούργια δεδομένα και ουσιαστική παράμετρο την προστασία τους. Επίκεντρο των ζυμώσεων αυτών είναι σε πρώτη φάση ο Ευρωπαϊκός χώρος και η Β. Αμερική, ενώ στη συνέχεια συμμετέχουν ευρύτερα γεωγραφικά τμήματα του πλανήτη.

Στη σύγχρονη συγκυρία η πτηνοπανίδα καλύπτει τρείς βασικές κατηγορίες αξιών: α) οικολογικές, β) οικονομικές και γ) κοινωνικές. Εκτός από τις οικολογικές[426], πρόκειται για αξίες σαφώς ανθρωποκεντρικές που καλλιεργήθηκαν και θεμελιωθηκαν με μια σειρά επιστημονικά, οικονομικά και φιλοσοφικά επιχειρήματα. Οι σύγχρονες αξίες βέβαια εξακολουθούν να είναι μια ρευστή πραγματικότητα, αποτέλεσμα μιας εξελικτικής διαλεκτικής πορείας η οποία περιέχει σοβαρές αντιπαραθέσεις συμφερόντων, επιχειρημάτων κλπ.[427]. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα πως ακόμη και τελείως σύγχρονες ρυθμίσεις προστασίας της πτηνοπανίδας δίνουν, κατά περίπτωση, τη δυνατότητα δυσμενούς μεταχείρησης πτηνών που επιδρούν αρνητικά σε ανθρωπογενή οικοσυστήματα[428].

3.3.2. Σύγχρονες αξίες για τα πτηνά

α) Οικολογικές λειτουργίες και βιολογική ποικιλότητα. Η πτηνοπανίδα σήμερα, παρά τις όποιες διαχρονικές απώλειες, εξακολουθεί να αποτελεί ένα σοβαρό τμήμα της άγριας ζωής και σε αριθμό ατόμων αλλά και ειδών.[429] Καλύπτει ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη και είναι ένα αναπόσπαστο στοιχείο των φυσικών αλλά και των περισσότερων ανθρωπογενών οικοσυστημάτων. Επιστημονικά το κεφάλαιο "πτηνά" δεν θεωρείται ότι έχει εξαντληθεί, ειδικότερα σε σχέση με το δυναμικό τους ρόλο σε επίπεδο οικοσυστημάτων[430]. Όμως υπάρχουν επαρκείς τεκμηριωμένες επιστημονικές αποδείξεις για τις σημαντικές λειτουργίες που επιτελούν στα διάφορα οικοσυστήματα.

Τα πτηνά λοιπόν αποτελούν ένα σοβαρό συντελεστή ομαλής λειτουργικότητας και ισορροπίας των φυσικών αλλά και πολλών ανθρωπογενών οικοσυστημάτων, κυρίως με το διατροφικό τους ρόλο σε σχέση με τους άλλους φυτικούς και ζωικούς οργανισμους (τροφική αλυσίδα). Στα παραπάνω πλαίσια ανακυκλώνουν πολύτιμες ουσίες στο φυσικό περιβάλλον[430], ελέγχουν πληθυσμούς άλλων ειδών[431] αλλά και καταναλώνοντας νεκρή οργανική ύλη διαφυλάσσουν άλλα είδη από ασθένειες[432]. Ειδικότερα η υδρόβια πτηνοπανίδα συμβάλλει στη ισορροπία και παραγωγικότητα των φυσικών αλλά και των τεχνητών υγροτόπων και καλλιεργειών[433] Στις ΗΠΑ πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι ζημιές στις καλλιέργειες αραβόσιτου από επιβλαβή έντομα υπολογίζο-

νταν ετήσια πάνω από 80 εκατομμύρια δολλάρια. Το συνολικό αντίστοιχο ποσό για όλη τη χερσαία δραστηριότητα έφθανε τα 500 εκατομμύρια δολλάρια, δηλαδή περίπου το ποσοστό του New Deal για τη χερσαία. Η συμβολή της πτηνοπανίδας στη μείωση των παραπάνω ζημιών θεωρείται αναντικατάστατη, όπως εξάλλου στη μείωση των αντίστοιχων ζημιών σε δασικές εκτάσεις και καλλιέργειες κλπ.[434].

Οι οικολογικές λειτουργίες των πτηνών όμως είναι άρρηκτα εξαρτώμενες από τη βασική προϋπόθεση της διατήρησης της βιολογικής τους ποικιλότητας[435], και βέβαια η βιολογική ποικιλομορφία πέρα από μια αυτοδύναμη αξία για την πτηνοπανίδα, αποτελεί και ουσιαστικό όρο για την ανθρωποκεντρική της θεώρηση και εξαγωγή οικονομικών και κοινωνικών αξιών[436]. Ηδη η ανθρωπότητα έχει καρπωθεί σοβαρότατες οικονομικές αξίες από την ποικιλότητα αυτή, ενώ παρόμοιες προοπτικές δημιουργούνται από την έρευνα και τις διαφαινόμενες πρακτικές σε επίπεδο βιοτεχνολογίας και γενετικής μηχανικής[437].

β) Οικονομικές αξίες. Η σοβαρή κρίση της πτηνοπανίδας, με αποκορύφωμα το τέλος του 19ου αιώνα, μείωσε το ενδιαφέρον αλλά και τη δυνατότητα άμεσης οικονομικής της εκμετάλλευσης. Σήμερα τα πτηνά (ζωντά ή νεκρά) και τα παράγωγά τους (κρέας, πτέρωμα, δέρμα, λάδι, guano κλπ.) μόνο σε οριακές περιπτώσεις και κάτω από συγκεκοιμένες συνθήκες διακινούνται εμπορευματικά σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο[438]. Μάλιστα η διακίνηση αυτή πολλές φορές είναι αποτέλεσμα όχι οικονομικής εκμετάλλευσης αλλά ερασιτεχνικής απασχόλησης και κυρίως της θηρευτικής δραστηριότητας[439].

Βέβαια τα πτηνά και ιδιαίτερα τα υδρόβια και θαλάσσια εξακολουθούν σε συγκεκοιμένες περιπτώσεις να είναι σημαντική παράμετρος διατροφής και βιοπορισμού σε χώρους όπως Β.Αμερική, Β.Ευρώπη, Νησιά Ειρηνικού κλπ. Η εκμετάλλευση αυτή παραχωρήθηκε προνομιακά, αρχικά σε γηγενείς πληθυσμούς, σαν οικονομικοκοινωνικό αντιστάθμισμα σειράς αρνητικών συνεπειών της αποικιοκρατίας και του δυτικού τρόπου ζωής, ενώ σήμερα φθίνει σαν θεσμός[440]. Η επεξεργασία και η εκμετάλλευση του πτερώματος συγκεκριμένων πτηνών (honey-eaters, rheas) στηρίζει περιστασιακά ή μόνιμα κατοίκους της Αυστραλίας και της Ν.Α. Βραζιλίας[441]. Μια επίσης σημαντική οικονομικη δραστηριότητα στην Ευρώπη και στη Β. Αμερική έχει σαν αντικείμενο την τεχνητή αναπαραγωγή θηραματικής πτηνοπανίδας. Το πολυτιμότερο άγριο πτηνό, με οικονομικούς όρους, φαίνεται να είναι το υδρόβιο guanay cormorant στις ακτές του Περού στη Ν. Αμερική. Η εμπορική εκμετάλλευση των πολύτιμων σαν λίπασμα

περιττωμάτων του, αποτελούσε και αποτελεί σημαντική οικονομική παράμετρο για τη χώρα αυτή[442].

Η σημαντικότερη όμως οικονομική συμβολή της άγριας πτηνοπανίδας για τις ανθρώπινες κοινωνίες διαχρονικά ήταν και είναι ένας μεγάλος αριθμός ειδών, τα οποία μεταβλήθηκαν σε οικόσιτα. Το γνωστότερο βέβαια όλων είναι η οικιακή όρνιθα [red jungle fowl, (Gallus gallus)], μια σειρά υδρόβιων ειδών (ducks, geese κλπ.), turkey, φασιανός κλπ. Η οικιακή όρνιθα φαίνεται ότι εξημερώθηκε 5.000 χρόνια πριν και έφθασε στην Κεντρική Ευρώπη το 1.500 π.Χ. Οι Ρωμαίοι ήταν αυτοί που τη διέδωσαν ευρύτερα. Τόσο η οικιακή όρνιθα όσο και άλλα είδη (turkey), είχαν μεταβληθεί σε οικόσιτα από γηγενείς κατοίκους των Νησιών του Ειρηνικού και της Αμερικής. Σήμερα παγκόσμια η βιομηχανία παραγωγής, επεξεργασίας και διάθεσης παρόμοιων προϊόντων αντιπροσωπεύει αστρονομικά αριθμητικά δεδομένα[443].

γ) Κοινωνικές και άλλες αξίες. Η πτηνοπανίδα αντιπροσωπεύει επίσης στις σύγχρονες κοινωνίες μια σειρά κοινωνικών και άλλων αξιών, ο κατάλογος και το περιεχόμενο των οποίων συνεχώς διευρύνεται. Τα πτηνά και οι πλευρές που παρουσιάζουν σαν βιολογική ύπαρξη και συμπεριφορά, παρέχουν ένα εκτενές και πόσφορο πεδίο ανάπτυξης ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων επιστημονικής, εκπαιδευτικής, καλλιτεχνικής κλπ. υφής. Οι πλευρές αυτές δίνουν σοβαρές διεξόδους και λύσεις σε προβλήματα που συνεπάγεται η σύγχρονη οικολογική κρίση και ειδικότερα - για μεγάλα κοινωνικά στρώματα - η αντίθεση υπαίθρου και αστικού τρόπου ζωής.

Η κατηγορία αυτή των αξιών για την πτηνοπανίδα, παρουσιάζει τις εξής όψεις:

1) Επιστημονική μελέτη και παρατήρηση. Η πτηνοπανίδα αποτελεί ένα ζωντανό εργαστήριο για πολύπλευρες μελέτες και εξαγωγές πολύτιμων συμπερασμάτων και χρήσεων. Ηδη από την επιστημονική ενασχόληση με τα πτηνά και το στατικό ή δυναμικό τους ρόλο μέσα στα οικοσυστήματα, έχουν προκύψει αλλά και διαφαίνονται μελλοντικά αποτελέσματα με σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές πλευρές.

Τα πτηνά υπήρξαν πρώιμοι φυσικοί δείκτες ύπαρξης και συσσώρευσης στο φυσικό περιβάλλον ρυπαντών και ιδιαίτερα τοξικών ουσιών (DDT, βαρειά μέταλλα, ραδιενέργεια κλπ.). Οι παρατηρήσεις αυτές, κυρίως στην υδρόβια πτηνοπανίδα, έδωσαν ιδιαίτερη ώθηση σε μελέτες προσδιορισμού και πρόληψης της ρύπανσης - μόλυνσης μιας σειράς οικοτόπων αλλά και ανθρωπογενών οικοσυστημάτων[445]. Η βιολογική επίσης ποικιλότητα που αντιπροσωπεύει η πτηνοπανίδα αποτελεί ένα αναντικατάστατο

απόθεμα γενετικού υλικού το οποίο κάτω από κατάλληλη μελέτη προσφέρει υπηρεσίες στην ιατρική και φαρμακολογία[446], στη γενετική έρευνα[447], στην αεροναυπηγική κλπ.

2) Μορφωτικές και εκπαιδευτικές αξίες[448]. Η πτηνοπανίδα προσφέρεται ιδιαίτερα για εξειδικευμένη εκπαίδευση όλων των βαθμίδων αλλά και για εκλαϊκευμένη μόρφωση και εκπαίδευση του κοινού σε βασικά περιβαλλοντικά, οικολογικά θέματα και λειτουργίες.

3) Αισθητικές, πολιτιστικές και ιστορικές[449] αξίες. Τα πτηνά αποτελούν σήμερα το κατ' εξοχήν τμήμα της άγριας πανίδας που προσφέρει σπάνιες αισθητικές απολαύσεις[450] Παράλληλα η μακροχρονια - ομαλή ή ανταγωνιστική - συνύπαρξη με το ανθρώπινο είδος απετέλεσε πηγή έμπνευσης για καλλιτεχνική δημιουργία[451]. Τέλος τα ίδια τα πτηνά ή η συμπεριφορά τους (π.χ. αποδημίες) ακόμη και σήμερα λειτουργούν ευρέως σε συμβολικό επίπεδο[452].

4) Ηθικές, φιλοσοφικές και θρησκευτικές αξίες[453].

5) Αξίες αναψυχής. Τα πτηνά σαν αντικείμενο θήρας[454] ή ερασιτεχνικής παρατήρησης (bird watching) και φωτογράφησης απασχολούν παγκόσμια δεκάδες εκατομμύρια άτομα, ενώ ο οικονομικός κύκλος των δραστηριοτήτων αυτών είναι τεράστιος. Οι παραπάνω αξίες έχουν αφετηρία την Ευρώπη και τη Β.Αμερική και αρχίζουν να αναπτύσσονται από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Θεωρούνται αναπόφευκτο επακόλουθο κύρια της αύξουσας υποβάθμισης της πτηνοπανίδας παράλληλα με την επιτακτική ανάγκη κάποιας, έστω τεχνητής, επανένταξης των αστικών πληθυσμών στο φυσικό περιβάλλον.

Ειδικότερα η ερασιτεχνική θήρα αποτελεί τη μετεξέλιξη της επαγγελματικής και βιοποριστικής θήρας που αφορούσε ένα εκτενές φάσμα της πτηνοπανίδας και ελάμβανε χώρα χωρίς ή με ελάχιστους περιορισμούς. Η σύγχρονη θήρα πτηνών έχει αντικείμενο περιορισμένο φάσμα ειδών και ασκείται κάτω από ένα συνεχώς εξελισσομενο πλαίσιο όρων και απαγορεύσεων αλλά και κριτικής από συγκεκριμένους κύκλους[455]. Η παρατήρηση και φωτογράφιση των πτηνών επίσης, πέρα από την διέξοδο που προσφέρει σε αστικούς πληθυσμούς, αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση για αντικατάσταση της θήρας, ειδικότερα μάλιστα όταν αφορά είδη που παρουσιάζουν θηρευτικό ενδιαφέρον αλλά η οικολογική τους κατάσταση δεν επιτρέπει παρόμοια εκμετάλλευση[456]. Περαιτέρω η θήρα πτηνών, και κύρια υδρόβιων πτηνών απασχολεί σήμερα εκατομμύρια άτομα. Στις ΗΠΑ η θήρα υδρόβιων πτηνών (waterfowl) αφορά 3.000.000 ατομα, στην Ουκρανία της

Σοβιετικής Ενωσης 438.000 ενώ στη Γαλλία πάνω από 200.000[457]. Η δραστηριότητα αυτή, εκτός από την οικονομική αξία που αντιπροσωπεύουν τα θηρευόμενα πτηνά και τα παράγωγά τους (κρέας, πτέρωμα κλπ.) συνεπάγεται και ένα ευρύτατο οικονομικό κύκλο συναφών ενεργειών που προϋποθέτουν την άσκησή της. Μόνο το 1980, 5.300.000 Αμερικανοί (ΗΠΑ) ξόδεψαν 638.000.000 δολλάρια για θήρα υδρόβιων και άλλων αποδημητικών πτηνών[458]. Αλλά και στον Καναδά περίπου 10% επιδίδεται στη θήρα - ένα μεγάλο ποσοστό αφορά τη θήρα υδρόβιων πτηνών - ξοδεύοντας ετήσια περίπου 1.200.000.000 δολλάρια[459].

Επίσης η παρατήρηση και φωτογράφιση της πτηνοπανίδας γνωρίζει εξαιρετική εξάπλωση[460]. Ιδιαίτερη μάλιστα προτίμηση συγκεντρώνει η υδρόβια πτηνοπανίδα. Στη Μ.Βρεττανία περισσότερα από 500.000 άτομα επισκέπτονται ετήσια επτά υγροτόπους τους Wildfowl Trust με κύριο πόλο έλξης τα υδρόβια πτηνά[461]. Τα πτηνά φοινικόπτερα του υγρότοπου Camargue στη Γαλλία, συγκεντρώνουν χιλιάδες επισκέπτες ετήσια, ενώ κύρια η υδρόβια πτηνοπανίδα του υγρότοπου Everglades (Florida) στις ΗΠΑ προσελκύει περίπου 1.000.000 επισκέπτες ετήσια[462]. Στις ΗΠΑ 7.000.000 άτομα είναι παρατηρητές πτηνών (bird watchers), ενώ 4.500.000 ασχολούνται με τη φωτογράφιση της άγριας ζωής[463].

Τέλος στην κατηγορία των καινωνικών αξιών που αντιπροσωπεύουν τα πτηνά εντάσσεται και η συνήθεια διατήρησης άγριων πτηνών σε αιχμαλωσία από ιδιώτες για λόγους αισθητικούς και αναψυχής. Πρόκειται για πρακτική με πιθανή καταγωγή την περίοδο του χαλκού και σημαντική διάδοση στην Αρχαία Ελλάδα, στη Ρώμη και στον Ευρωπαϊκό χώρο από το 16ο αιώνα και μετά[464]. Σήμερα η συνήθεια αυτή είναι ευρύτατα διαδεδομένη, ενώ ετήσια διακινούνται εμπορικά δεκάδες εκατομμύρια πτηνά για το σκοπό αυτό, εξασφαλίζοντας στους κατόχους τους "υπηρεσίες" που προκαλούν κλιμακούμενα έντονη κριτική και αντίθεση[465].

3.3.3 Το πρόβλημα της διαμόρφωσης σύγχρονων σταθερών και ευναϊκών αξιών για τη διατήρηση των πτηνών.

Η πτηνοπανίδα στη σύγχρονη συγκυρία και στο ορατό μέλλον, έχοντας ξεπεράσει τον επικίνδυνο διαχωρισμό της σε ωφέλιμη και "επιβλαβή" αλλά και την άμεση οικονομική της υπερεκμετάλλευση, φαίνεται να αντιπροσωπευει πια αξίες που προάγουν μια βελτιωμένη συμβιωτική σχέση με το ανθρώπινο στοιχείο. Οι σύγχρονες αξίες διέπουν ένα μεγάλο μέρος του ευρύτερου καινωνικού

περίχυρου και διαπιστώνονται και κωδικοποιούνται κυρίως σε σχετικά συθμιστικά πλαίσια εσωτερικού ή διεθνούς δικαίου[466]. Αμεσες οικονομικές αξίες, εκτός οριακών περιπτώσεων, ούτε στο παρόν αλλά ούτε μελλοντικά φαίνεται δυνατόν να αντληθούν από την πτηνοπανίδα. Σε αντικατάσταση αυτών όμως χνωρίζουν αλματώδη άνοδο οι κοινωνικές αξίες που απευθύνονται σε μεχάλες μάζες, κυρίως αστικών πληθυσμών, και προτείνουν μια ήπιας μορφής, ελεχχόμενη σχέση ανθρώπου πτηνών. Ο οικονομικός κύκλος από τις αξίες αυτές είναι πολύ υψηλότερος από τις άμεσες οικονομικές αξίες του παρελθόντος, ενώ υπάρχουν σοβαρές προοπτικές διεύρυνσής τους. Μάλιστα στην πραχματικότητα οι οικονομικές ωφέλειες είναι πολύ μεχαλύτερες μια και σειρά αξιών ή πλευρές τους θεωρείται δύσκολο ή αδύνατο να ποσοτικοποιηθούν και να απεικονισθούν αριθμητικά[467].

Παράλληλα με τις κοινωνικές, οι οικολοχικές αξίες της πτηνοπανίδας χια τα φυσικά και ανθρωποχενή οικοσυστήματα, αν και υπαρκτές, αχνοούνται σε μεχάλο βαθμό και έτσι καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες εκλαΐκευσής τους και εμπέδωσης, ειδικά σε πληθυσμούς που ελέχχουν οικοσυστήματα απαραίτητα χια την επιβίωση πτηνών. Επίσης η ποσοτικοποίηση των ωφελειών αυτών παρουσιάζει προβλήματα, υπάρχουν όμως σχετικές εκτιμήσεις και μελέτες[468].

Οι σύχχρονες αξίες χια τα πτηνά, πέρα από τις εχχενείς αδυναμίες τους[469], έχουν υποδεέστερη συμμετοχή στην προστασία και διατήρηση της πτηνοπανίδας, σε σχέση με το σύλο των αξιών των οικοτόπων χενικά ή των υχροτόπων ειδικότερα. Αυτό συμβαίνει χιατί, μολονότι μέσω των σύχχρονων αξιών που αναφέρονται άμεσα στα πτηνά επιτυχχάνεται μια σχετικά εύκολη τυπική διαχείριση της πτηνοπανίδας, ή ουσιαστικότερη παράμετρος προστασίας δεν αφορά άμεσα τα είδη αλλά τους οικοτόπους τους[470]. Το σημαντικότερο επομένως θέμα σε σχέση με τις αξίες χια την πτηνοπανίδα και την προστασία που συνεπάχονται, μετατίθεται στο αντίστοιχο πεδίο που αφορά τους οικοτόπους των πτηνών χενικά και τους υχροτόπους ειδικότερα[471]. Ετσι το πρόβλημα της προστασίας καταλήχει να είναι σύνθετο και πολύπλοκο με κυρίαρχη πλευρά την υπάρχουσα ή μη πολιτική βούληση των κρατών χια ορθολοχική διαχείριση τμήματος του χώρου της εθνικής τους κυριαρχίας[472].

Σημαντική πάντως συμβολή στην προστασία των ειδών της πτηνοπανίδας και ειδικότερα σε σχέση με τους οικοτόπους της, αποτελεί ή όσο το δυνατόν ευρύτερη εκλαΐκευση των οικολοχικών αξιών των πτηνών, έτσι ώστε και τα πτηνά να χίνουν αποδεκτά και ο θετικός τους ρό-

λος να γίνει κίνητρο προστασίας των σχετικών οικότοπων[473]. Παράλληλα πρέπει να γίνει αντιληπτό πως στη σύγχρονη συγκυρία οι ανθρώπινες κοινωνίες εξαρτώνται από ανθρωπογενή οικοσυστήματα και κυρίως καλλιέργειες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένα οικονομικά μεγέθη. Ορισμένα είδη πτηνών λοιπόν σ' ένα διαταραγμένο φυσικό περιβάλλον, επωφελούνται από τα ανθρωπογενή αυτά οικοσυστήματα προκαλώντας οικονομικές ζημιές. Ο όρος "επιβλαβή" πτηνά αναβιώνει στη συγκεκριμένη περίπτωση, αν και επίσημα και σε επίπεδο νομικών κειμένων δεν υφίστανται, με αποτέλεσμα μαζικές θανατώσεις των πτηνών αυτών με δηλητήρια, εκρηκτικές ύλες και πυροβόλα όπλα[474]. Βέβαια η πτηνοπανίδα σήμερα δύσκολα μπορεί να ανταπεξέλθει παρόμοιες διώξεις. Φαίνεται λοιπόν πως και για την ουσιαστική υπέρβαση του όρου "επιβλαβής" πτηνοπανίδα είναι απαραίτητη ή συνδυασμένη οικονομική αποζημίωση των άμεσα θιγομένων με παράλληλη ενημέρωση και ανάπτυξη εναλλακτικών τεχνητών μεθόδων μείωσης ή αποτροπής ζημιών από διάφορα είδη πτηνών[475].

Τέλος απαξίες για τα πτηνά που συνδέονται με τη μετάδοση ασθενειών σε εθνικό (ενδημικά) και διεθνές (αποδημητικά) επίπεδο, θεωρούνται πως δεν έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα εφόσον δεν σύνεπάγονται σημαντικά και δυσεπίλυτα προβλήματα[476].

4. Η διεθνής διάσταση του προβλήματος της προστασίας υγροτόπων και πτηνών, ιδιαίτερα των υδροβίων αποδημητικών πτηνών[477]

Οι υγρότοποι και τα αποδημητικά πτηνά σαν πρόβλημα διαχείρισης και προστασίας, διαχρονικά, έχουν αναδειχθεί σ'ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα θέματα διεθνικότητας, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της άγριας ζωής και των προβλημάτων που θέτει στη διεθνή κοινότητα. Τα στοιχεία αυτά του φυσικού περιβάλλοντος, εμφανίζονται παραδοσιακά να αποτελούν στις σημαντικότερες πλευρές τους, ουσιαστικά προβλήματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα περισσότερες από μια εθνικές δικαιοδοσίες. Μάλιστα στη συγχρονη συγκυρία της αύξουσας περιβαλλοντικής υποβάθμισης η διεθνικότητα αυτή επεκτείνεται (γεωγραφικά) και αναβαθμίζεται ποιοτικά.

Καθοριστικό ρόλο στις διεθνείς πλευρές και το περιεχόμενο που παρουσιάζουν οι υγρότοποι και η αποδημητική πτηνοπανίδα, διαδραματίζουν διάφοροι παράγοντες όπως αυτοί διαμορφώθηκαν διαχρονικά. Αναφέρουμε ενδεικτικά παράγοντες όπως: πολιτικούς (διάσπαση φυσικων οικοσυστημάτων από εθνικά σύνορα), οικολογικούς

(αλληλεξάρτηση οικοσυστημάτων και στοιχείων τους) περιβαλλοντικούς (ρύπανση-μόλυνση μακράς εμβέλειας) οικονομικους (άμεσες και έμμεσες διεθνείς επιπτώσεις οικονομικών αποφάσεων), θεσμικούς (διεθνείς επιπτώσεις εθνικών ρυθμίσεων προστασίας - διαχείρισης) κλπ.[478]. Οι παραπάνω κυρίως παράγοντες, καθιστούν το πρόβλημα της προστασίας των υγροτόπων και της αποδημητικής πτηνοπανίδας αντικείμενο της διεθνούς μέριμνας και συνεργασίας. Η διεθνής κοινότητα μέχρι σήμερα έχει ανταποκριθεί σε μεγάλο βαθμό θετικά με δημιουργία ανάλογων θεσμών και ρυθμίσεων. Επίσης η δημιουργία παρόμοιων ρυθμίσεων έχει συμβάλλει στην θεωρητική τυποποίηση και κατηγοριοποίηση των παραπάνω ουσιαστικών διεθνών προβλημάτων στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος και μέσα βέβαια στο ευρύτερο οικοδόμημα του Διεθνούς Δικαίου[479].

4.1. Υγρότοποι

Το θέμα της διαχείρισης και προστασίας των υγροτόπων κυρια σαν χώρων αμέσου ενδιαφέροντος για την υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα, εντάσσεται στο πρόβλημα της προστασίας των οικοτόπων της πτηνοπανίδας και της άγριας ζωής γενικότερα. Τις τελευταίες 10ετίες όμως έχει αναδειχθεί αντικείμενο αιχμής και προνομιακής δράσης σε διεθνές επίπεδο και σε σύγκριση με οποιοδήποτε άλλο οικοσύστημα[480]. Η έντονη διεθνής δραστηριότητα λοιπόν με αντικείμενο τους υγροτόπους, ανταναακλά σε μεγάλο βαθμό την εξαιρετική διεθνικότητα και την αναγκαιότητα διακρατικης συνεργασίας για την επίλυση των προβλημάτων που θέτει η ύπαρξη και η διαχείριση-προστασία των πολύτιμων αυτών οικοτόπων.

Ιστορικά ο πρώτος - αλλά όχι και ο σημαντικότερος - παράγοντας που καθιστά τους υγροτόπους επίκεντρο διεθνούς μέριμνας είναι πολιτικός και αφορά τον πολυτεμαχισμό τους σε δύο ή περισσότερες εθνικές δικαιοδοσίες[481]. Σήμερα περίπου εκατό κοάτη της διεθνούς κοινότητας είναι μικρότερα από 100.000 τετραγωνικά μίλια, συμβάλλοντας αρνητικά στην κατάτμηση υγροτόπων από εθνικά σύνορα[482]. Επίσης στην περίπτωση των υγροτόπων ειδικά, συνέβαλε αρνητικά στην προσπάθεια υπαγωγής τους κάτω από ενιαία εθνική δικαιοδοσία το γεγονός ότι πρόκειται για οικοσυστήματα πολύτιμα, έντονα διεκδικουμενα, τα οποία αλλωστε από την Αρχαιότητα υπήρξαν πόλος έλξης για εγκατάσταση[483], ενώ συγχρονως παραδοσιακά θεωρήθηκαν επί χιλιετίες σαν ιδανικά φυσικά όρια[484].

Σαν συνέπεια της παραπάνω κατάστασης ένας

μεγάλος αριθμός υγροτόπων παγκόσμια αποτελεί τμήμα της επικράτειας περισσοτέρων του ενός κρατών, είναι δηλαδή διεθνείς υγροτοποι[485]. Η διαχείριση παρόμοιων υγροτόπων και κυρίως η προστασία τους, θέτει στα άμεσα ενδιαφερόμενα κράτη, αλλά και στη διεθνή κοινότητα σε κάποιο βαθμό, ένα σύνολο πρωτογενών και παράγωγων προβλημάτων που κι αυτά με τη σειρά τους έχουν σε κάποιο βαθμό το στοιχείο της διεθνικότητας[486].

Το πραγματικό γεγονός της ύπαρξης διεθνών υγροτόπων της μορφής που αναφέρθηκε προηγουμένως και κυρίως ο τεμαχισμός του φυσικού χώρου από εθνικά σύνορα και αντίστοιχες κρατικές οντότητες, αποτελεί υπόβαθρο δημιουργίας και ανάπτυξης και άλλων παραγόντων που συμβάλλουν στη διεθνικότητα των υγροτόπων από άλλες πλευρές[487]. Βέβαια σημαντικότερη – και πιο ενδιαφέρουσα από διεθνή άποψη – είναι η θεμελίωση διεθνικότητας υγροτόπων που αποτελούν συνολικά τμήμα της επικράτειας ενός κράτους, με βάση ευρύτερες οικολογικές, περιβαλλοντικές κλπ. παραμέτρους και αναγκαιότητες. Ανάλογη μορφή διεθνικότητας δημιουργείται και με υγροτόπους που ανήκουν σε περισσότερα από ένα κράτη και σε σχέση με υγροτόπους ή άλλους παράγοντες που αφορούν άλλες κρατικές οντότητες με τις οποίες δεν υπάρχει φυσική γειτνίαση. Πρόκειται δηλαδή για περιπτώσεις, οικολογικής, περιβαλλοντικής κλπ. γειτνίασης.

Συγκεριμένα ο οικολογικός παράγοντας και ειδικότερα η υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα των υγροτόπων, ιστορικά εξελίχθηκε στη σημαντικότερη παράμετρο διεθνοποίησης και περαιτέρω στην καθιέρωση των διεθνικότητας των οικοσυστημάτων αυτών σαν οικοτοπων άγριας ζωής, αλλά και ανεξάρτητα από την ιδιότητα αυτή. Εκτός όμως από την υδροβια αποδημητική πτηνοπανίδα μια σειρά αποδημητικών ψαριών καθιστούν τους υγροτόπους επίκεντρο πρώιμου διεθνούς ενδιαφέροντος. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει μια προφανής οικολογική αλληλεξάρτηση υγροτόπων σε περιφερειακό αλλά και διηπειρωτικό επίπεδο. Η αλληλεξάρτηση αυτή προκύπτει από την απόλυτη αναγκαιότητα προστασίας σειράς υγροτόπων σε διαφορετικές εθνικές δικαιοδοσίες που χρησιμοποιούν τα παραπάνω αποδημητικά είδη στις μετακινήσεις του ετήσιου και γενικότερου βιολογικου τους κύκλου[488]. Τα αποδημητικά είδη μέσα από αυτή τη διαδικασία τεκμηριώνουν και αποκαθιστούν την άμεση διεθνούς υφής, οικολογική σχέση μεταξύ οικοσυστημάτων και των αντίστοιχων κρατών τα οποία ενδεχόμενα δεν έχουν ούτε καν κοινά φυσικά σύνορα, δηλαδή πραγματική γειτνίαση[489]. Η αναγκαιότητα λοιπόν διαχείρισης και προστασίας της αποδημητικής υδρόβιας πτηνοπανίδας και σειράς αποδημητικών ψαριών,

αναπόφευκτα οδήγησε σε διεθνείς ρυθμίσεις και θεσμούς μέσα από τους οποίους τυποποιείται η διεθνικότητα, με την παραπάνω μορφή, για ένα μεγάλο τμήμα υγροτόπων παγκόσμια.

Πέρα από την οικολογική αλληλεξάρτηση βιοτικών στοιχείων των υγροτόπων, η ίδια σχέση αλληλεξάρτησης υφίσταται και για σειρά αβιοτικών με τον αντίστοιχο περιβάλλοντα φυσικό χώρο. Το πρόβλημα αυτό κύρια επικεντρώνεται στην ύπαρξη και αδιατάρρακτη φυσική ροή και τροφοδοσία των υγροτόπων με το υδάτινο στοιχείο που είναι και το σημαντικότερο για την ύπαρξή τους. Οι υδάτινοι πόροι ενός υγροτόπου καθορίζονται από την αντίστοιχη λεκάνη απορροής το μέγεθος της οποίας αποτελεί συνήθως[490] συνάρτηση και του μεγέθους του υγροτόπου. Η πολιτική συγκρότηση της διεθνούς κοινότητας, όπως οριοθετείται σήμερα με την πολλαπλή κατάτμηση του φυσικού χώρου από εθνικά σύνορα, έχει δημιουργήσει ένα σοβαρότατο διεθνές πρόβλημα με αυξουσες τάσεις όξυνσης[491], που έχει σχέση με ρυθμίσεις θεμάτων λεκανών απορροής που ανήκουν σε δύο και συχνά πολύ περισσότερα κράτη. Συνέπεια λοιπόν της παραπάνω κατάστασης είναι, η διαχείριση, ποσοτασία αλλά ακόμα και η ύπαρξη ενός υγροτόπου που ανήκει αποκλειστικά σε ένα ή περισσότερα[492] κράτη να καθίσταται ένα διεθνές διευρυμένο πρόβλημα για το σύνολο των κρατών στα οποία κυριαρχικά ανήκει η αντίστοιχη λεκάνη απορροής. Στο πλαίσιο αυτό διαχρονικά έχουν αναπτυχθεί στο διεθνή χώρο αξιόλογες πρακτικές και θεσμοί που συναντούν όμως σοβαρές δυσκολίες[493]. Σήμερα οι διεθνείς λεκάνες ποταμών ξεπερνούν τις διακόσιες (57 στην Αφρική, 48 στην Ευρώπη, 40 στην Ασία, 36 στη Ν. Αμερική και 33 στη Β. και Κ. Αμερική)[494]. Η ύπαρξη και η προστασία σειράς υγροτόπων που εξαρτώνται οικολογικά από τις παραπάνω διεθνείς λεκάνες, συναρτάται σε μεγάλο βαθμό με την διεθνή συνεργασία των αντίστοιχων κρατών[495]. Η διεθνικότητα λοιπόν των υγροτόπων στη περίπτωση αυτή θεμελιώνεται στην οικολογική αλληλεξάρτηση των αβιοτικών στοιχείων τους.

Εκτός από τον οικολογικό και ο συναφής περιβαλλοντικός παράγοντας, έχει καταστήσει τους υγροτόπους συχνά αντικείμενο διεθνούς μέριμνας. Ειδικότερα η ρύπανση - μόλυνση και υποβάθμιση διασυνοριακής εμβέλειας πλήττει ιδιαίτερα τα ευαίσθητα αυτά οικοσυστήματα, άσχετα αν ανήκουν ολοκληρωτικά σ' ένα κράτος ή αποτελούν τμήματα δύο ή περισσοτέρων κρατών. Η διασυνοριακή ατμοσφαιρική σύπανση - μόλυνση αλλά και η μεταφερόμενη από υδάτινες μάζες, αποτελούν δύο αντιπροσωπευτικούς τύπους διεθνών προβλημάτων σε σχέση με

τους υγροτόπους.

Η υποβάθμιση των υγροτόπων από ρύπους μεταφερόμενους με αέριες μάζες, είναι φαινόμενο γνωστό σε εθνικό επίπεδο ήδη από το 19ο αιώνα[496]. Τις τελευταίες 10ετίες όμως το φαινόμενο αυτό παρατηρείται σε διεθνές περιφερειακό επίπεδο. Έτσι οι υγρότοποι του Καναδά αλλά και των Σκανδιναβικών Κρατών υποβαθμίζονται σοβαρά με κύρια αιτία την εναπόθεση ρυπαντικών που προέρχονται από τις ΗΠΑ και τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και της Μ.Βρεττανίας ειδικότερα, αντίστοιχα[497].

Ανάλογο πρόβλημα προκύπτει για τους υγροτόπους με τη μεταφορά κάθε μορφής ρύπων (αστικών, βιομηχανικών γεωργικών κλπ.) από επιφανειακά και υπόγεια νερά. Παρόμοιας μορφής διασυνοριακή ρύπανση-μόλυνση πλήττει τις Μεγάλες Λίμνες (ΗΠΑ-Καναδάς)[498], τον υγρότοπο της Wadden Sea[499] αλλά και το Δέλτα του Δούναβη[500], ενώ άλλοι, κύρια οι παράκτιοι, υγρότοποι έχουν υποστεί σοβαρότατες καταστροφές από πετρελαιοειδή[501].

Στις προαναφερθείσες περιπτώσεις λοιπόν ο παράγων ρύπανση, όπως εκτάστοτε δρα, καθιστά τους υγροτόπους αντικείμενο διεθνούς μέριμνας έστω κι αν συχνά η μέριμνα αυτή έχει σχέση με κοατικές οντότητες που βρίσκονται σε μακρές αποστάσεις μεταξύ τους[502].

Πέρα από τις παραπάνω σημαντικότερες και λιγότερο ή περισσότερο παραδεκτές και τυποποιημένες πλευρές διεθνικότητας των υγροτόπων, τα οικοσυστήματα αυτά και η προστασία τους αποκτούν διεθνή διάσταση[503]και σε άλλες περιπτώσεις. Η διεθνής διακίνηση τεχνογνωσίας και κεφαλαίων κυρίως μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων, είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες υποβάθμισης και καταστροφής των υγροτόπων του Τρίτου Κόσμου. Ανεπτυγμένες χώρες όπως η Ολλανδία αλλά και διεθνείς οργανισμοί, όπως ΕΟΚ και World Bank, ευθύνονται για τεράστιες καταστροφές υγροτόπτων του Τρίτου Κόσμου. Η κατάσταση αυτή σχετικά πρόσφατα βελτιώνεται σημαντικά μετά από αποφάσεις των ΗΠΑ αλλά και σχετικές ρυθμίσεις της ΕΟΚ με τις οποίες η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια παραχωρείται μόνο εφόσον πληρούνται προϋποθέσεις προστασίας των υγροτόπων[504]. Εθνικές πολιτικές και θεσμοί σε σχέση με εκμετάλλευση και διαχείριση υγροτόπων έχουν συχνά ουσιαστική εμβέλεια. Οι διεθνείς αυτές επιπτώσεις αποτελούν υπόβαθρο για συντονισμένη εξωτερική πίεση βελτίωσης και εναρμονισμού του επιπέδου και των μέτρων διαχείρισης και προστασίας[505].

Επίσης το διεθνές εμπόριο και διακίνηση ουσιών και παρασκευασμάτων τοξικών και ιδιαίτερα βλαπτικών για τους υγροτόπους αποτελεί πρόβλημα που δεν έχει βρει οριστική λύση[506]. Γενικά πάντως το θέμα της προστασίας

και διαχείρισης των υγροτόπων στη διεθνή του διάσταση, είτε σαν αυτόνομο θέμα προστασίας της άγριας ζωής είτε σε συνάρτηση με άλλα θέματα ευρύτερης φύσης, εμφανίζεται συχνότερα και αναβαθμισμένο σε σχέση με το παρελθόν[507].

4.2. Πτηνά - υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα

Η διαχείριση και η προστασία της πτηνοπανίδας και ειδικότερα της αποδημητικής, είναι ουσιαστικά το πρώτο πρόβλημα άγριας ζωής που τέθηκε και αντιμετωπίσθηκε σαν διεθνές από τον προηγούμενο αιώνα[508]. Μάλιστα οι σχετικές ρυθμίσεις και θεσμοί αποτελούν ιδιαίτερη συνεισφορά στο διεθνή χώρο[509]. Στο επίκεντρο του παραπάνω ενδιαφέροντος, από τις αρχές του 20ου αιώνα, βρίσκεται η μέριμνα για την υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα σαν ένα εξειδικευμένο αλλά και πολύ αντιπροσωπευτικό πρόβλημα του ευρύτερου θέματος που είναι η αποδημητική πτηνοπανίδα γενικά[510].

Η διεθνικότητα του μεγαλύτερου μέρους των πτηνών επηρεάζεται κύρια από δύο παράγοντες : α) τις βιολογικές - οικολογικές ιδιότητες των πτηνών και β) την πολιτική - θεσμική συγκρότηση της διεθνούς κοινότητας. Βέβαια πάνω στο βασικό αυτό πλαίσιο και πέρα από αυτό, συχνά η διαχείριση και προστασία της πτηνοπανίδας παρουσιάζει διεθνείς πτυχές, είτε πρόκειται για την "κατ'εξοχήν" διεθνή, όπως τα αποδημητικά πτηνά, είτε αφορά τα ενδημικά της είδη[511].

Αποφασιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση της πτηνοπανίδας σαν διεθνές πρόβλημα ασκεί η ιδιότητά της να εκτελεί περιοδικά λιγότερο ή περισσότερο προκαθορισμένης φύσης μετακινήσεις[512]. Οι μετακινήσεις αυτές διευκολύνονται από το ιδιαίτερα προικισμένο πτητικό σύστημα ορισμένων ειδών, ώστε δίκαια χαρακτηρίζονται σαν "the greatest migrants"[513]. Η ιδιότητα αυτή χαρακτηρίζει τη μεγάλη πλειοψηφία των πτηνών ενώ τα είδη της υδρόβιας πτηνοπανίδας σχεδόν στο σύνολό τους είναι αποδημητικά και μάλιστα μακρών αποδημιών (highly migratory)[514].

Οι αποδημίες των πτηνών είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα φαινόμενα του φυσικού κόσμου, ενώ συγχρόνως από πολλές πλευρές εξακολουθούν να αποτελούν "one of the most fascinating problems of biology"[515]. Στις μετακινήσεις αυτές καλύπτονται εκπληκτικές αποστάσεις σε τοπικό, περιφερειακό ή διηπειρωτικό επίπεδο, χωρίς να αποτελούν ανυπέρβλητα παράγοντα φυσικά εμπόδια και σχηματισμοί όπως οι Άνδεις (Ν. Αμερική), τα Ιμαλάϊα (Ασία) ή η Σαχάρα (Αφρική)[516]. Βέβαια ένα μέρος της

πτηνοπανίδας προχωματοποιεί μικρής κλίμακας μετακινήσεις οπότε πρόκειται για επιδημητικά είδη ή αποτελεί ενδιάμεση κατάσταση[517].

Η όποιας φύσης κινητικότητα των πτηνών στο χήινο χωρο αποτελεί μια εξελισσόμενη πραχματικότητα που προσαρμόζεται στις φυσικές διεργασίες και μεταβολές του πλανήτη και σε πρόσφατες περιόδους αρχίζει να επηρεάζεται και από ανθρωπογενείς παρεμβάσεις. Ειδικότερα η χη έχει υποστεί σοβαρές χεωλογικές, κλιματικές, βιολογικές κλπ. αλλαχές που επέδρασαν στην χενική εξέλιξη των πτηνών και ειδικότερα στη διαμόρφωση των προτύπων αποδημίας[518]. Οι σύχχρονες αποδημίες πρέπει λοιπόν να θεωρηθούν σαν μια κατάσταση που τα χαρακτηριστικά της άλλαξαν με αργούς ρυθμούς στη διάρκεια εκατομμυρίων ετών[519]. Παράλληλα με το φυσικό, ο ανθρώπινος παράχοντας και η δράση του εξελίσσεται σε σημαντική παράμετρο στο θέμα των μετακινήσεων της πτηνοπανίδας. Η σημαντικότητα αυτή έχει σχέση με την υποβαθμιστική επίδραση στους φυσικούς οικοτόπους των πτηνών[520] και βέβαια με τον κατατεμαχισμό τους από σειρά εθνικών συνόρων που συνεπάχονται και διαφορετικά καθεστώτα εκμετάλλευσης και διαχείρισης[521].

Στα πλαίσια αυτά ήδη από τον προηχούμενο αιώνα τίθεται το αίτημα της αντιμετώπισης της πτηνοπανίδας σε ευρύτερο περιφερειακό αλλά και παχκόσμιο επίπεδο. Μάλιστα το αίτημα αυτό δεν αφορά μόνο τους χώρους με ειδικευμένο ενδιαφέρον την προστασία των πτηνών από διεθνή άποψη αλλά και το χώρο των φυσικών επιστημών[522]. Ο P.L. Sclater ήταν ο πρώτος που αντιμετωπισε την πτηνοπανίδα και τους πληθυσμούς της από παχκόσμια σκοπιά. Για το σκοπό αυτό πρότεινε τον χωρισμό της χης σε έξη μεχάλες ζώνες που έχουν σχέση με την εξέλιξη, χεωχραφική εξάπλωση και κατανομή των ειδών της πτηνοπανίδας[523]. Η παραπάνω ανασύνθεση του χήινου χώρου πέρα από τον παραδοσιακό χεωχραφικό και πολιτικό διαχωρισμό του, αποτελεί ένα χρήσιμο επιστημονικό υπόβαθρο αλλά και απόδειξη μιας ευρύτερης αλληλεξάρτησης, στοιχεία που μέχρι σήμερα αξιοποιήθηκαν σε μεχάλο βαθμό μέσα από διεθνείς ρυθμίσεις και θεσμούς[524].

Ειδικότερα σήμερα ένα μεχάλο μέρος της πτηνοπανίδας συχκεντρώνει το διεθνές ενδιαφέρον σε σχέση με τους οικοτόπους της[525] αλλά και άμεσα εφόσον τίθεται σαν διεθνές πρόβλημα. Θεωρητικά λοιπόν οποιαδήποτε κατηχορία πτηνών μπορεί να χαρακτηρισθεί διεθνής, εφόσον προχματοποιεί διασυνοριακές μετακινήσεις μικρής ή μεχάλης κλίμακας. Στην πράξη βέβαια σαν σύνηθες διεθνές πρόβλημα εμφανίζονται τα αποδημητικά πτηνά και ειδικότερα σε σχέση με τα κράτη που καλύπτουν το χώρο

εξαπλωσής τους. Αντίθετα οι άλλες κατηγορίες πτηνών δεν αποτελούν τυποποιημένο[524] διεθνές πρόβλημα γιατί αφορούν ακανόνιστες και όχι συνολικές μετακινήσεις πληθυσμών, ενώ τα επιδημητικά είδη μόνο σε οριακές περιπτώσεις παραμεθόριων πληθυσμών καθίστανται άμεσα διεθνή[527].

Η ύπαρξη λοιπόν του κοινού - για περισσότερα του ενός κράτη - φυσικού πόρου[528] των πτηνών και σε σχέση με τους πληθυσμούς τους θέτει δύο βασικά προβλήματα. Το πρώτο αφορά την διακρατική συνδιαχείριση των πληθυσμών σε είδη που επιδέχονται κάποιας μορφής εκμετάλλευση. Το δεύτερο έχει σχέση με την προστασία των ειδών της πτηνοπανίδας που για διαφορους λόγους δεν είναι αντικείμενο κάρπωσης. Και στις δύο περιπτώσεις αν, έστω και ένα κράτος από το σύνολο αυτών που εμπλέκονται στη διαχείριση και προστασία συγκεκριμένων ειδών, τηρήσει αρνητική στάση τότε κινδυνεύει να καταρρεύσει συνολικά η προσπάθεια των υπολοίπων. Η αρνητική στάση μπορεί να συνίσταται κυρίως σε άρνηση συμμετοχής σε θετικές διακρατικές ρυθμίσεις αλλά και σε ρυθμίσεις ή έλλειψη ρυθμίσεων εσωτερικής φύσης που επιδρούν δυσμενώς στους συγκεκοιμένους πληθυσμούς των πτηνών.

Ειδικότερα στα πλαίσια της διαχείρισης και προστασίας των πληθυσμών της αποδημητικής πτηνοπανίδας δημιουργείται σειρά διεθνών προβλημάτων. Για τα είδη που ενδεχόμενα επιδέχονται κάρπωση και είναι αντικείμενο θήρας απαιτείται διακρατική συνολική ρύθμιση των προϋποθέσεων άσκησης παρόμοιας εκμετάλλευσης[529]. Αρκετές προσπάθειες στο επίπεδο αυτό έχουν γίνει παγκόσμια στα πλαίσια της διαχείρισης της υδρόβιας πτηνοπανίδας που παρουσιάζει εξαιρετικό θηρευτικό ενδιαφέρον[530].

Το διεθνές εμπόριο νεκρών ή ζωντανών πτηνων και των παραγώγων τους αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα που αν και έχει αντιμετωπισθεί έγκαιρα εξακολουθεί να απειλεί είδη και πληθυσμούς της πτηνοπανίδας στο σύνολό τους[531].

Οι διεθνείς μετρήσεις και παρατηρήσεις πληθυσμών, ιδιαίτερα των αποδημητικών πτηνών[532], είναι βασική προϋπόθεση σωστής διαχείρισης και προστασίας σε βραχυχρόνια και μακροχρόνια βάση. Σημαντικά αποτελέσματα στον τομέα αυτό έχουν σημειωθεί στη Β. Αμερική και στην Ευρώπη, ενώ σε σχέση με τα υδρόβια πτηνά η πρακτική αυτή επεκτείνεται και έχει φιλοδοξίες παγκοσμιότητας[533].

Η ανταλλαγή επιστημονικής βοήθειας και εμπειρίας καθώς και η παροχή οικονομικών πόρων σε διεθνές επίπεδο αποτελεί προϋπόθεση προστασίας αλλά και επιβίωσης

συγκεκοιμένων ειδών[334]. Βασικός παραλήπτης παρόμοιας βοήθειας πρέπει να είναι οι αναπτυσσόμενες χώρες, έτσι ώστε να αμβλυνθεί ένα επιπλέον σημείο τριβής μεταξύ Βορρά - Νότου και με επίκεντρο τη μειωμένη ή ανύπαρκτη προστασία της πτηνοπανίδας από τις χώρες του Νότου[335].

Η άρση των αντιθέσεων και αποκλίσεων στις εσωτερικές ρυθμίσεις διαχείρισης και προστασίας των πτηνών καθώς και η λήψη πρόσθετων μέτρων αποτελεί επίσης ένα βασικό πρόβλημα για τα κράτη εξάπλωσης συγκεκριμένων ειδών. Η λύση βέβαια δεν είναι πάντα η , τεχνικής φύσης, προσέγγιση και εναρμόνιση των νομοθεσιών μια και υπεισέρχονται σημαντικές παράμετροι που έχουν σχέση με την γενικότερη αναπτυξιακή διαδικασία και άλλες πολιτικές επιλογές[336]. Επίσης η ύπαρξη της αποδημητικής πτηνοπανίδας σε οριακές περιπτώσεις δημιουργεί περίπλοκα προβλήματα διασυνοριακής υφής και αναγκαιότητες ανάληψης αντιμετώπισης[337].

Τα παραπάνω διεθνή προβλήματα έχουν σχέση με την πτηνοπανίδα, ιδιαίτερα την αποδημητική, που πραγματοποιεί μετακινήσεις σε χώρους διαφορετικής εθνικής δικαιοδοσίας ή συγχρόνως και εκτός (π.χ. ανοικτή θάλασσα, Ανταρκτική). Όμως σαν διεθνές πρόβλημα τίθεται και η διαχείριση και προστασία των πτηνών που πραγματοποιούν μικρής ή μεγάλης κλίμακας μετακινήσεις αλλά έξω από χώρους εθνικής δικαιοδοσίας. Πρόκειται για ένα φυσικό πόρο που ανήκει σε ολόκληρη την διεθνή κοινότητα και το μέλλον του συνδέεται απόλυτα, κύρια με το βασικό πολιτικό καθεστώς που διαμορφώνεται για τους χώρους αυτούς και λιγότερο με το εξειδικευμένο τους καθεστώς προστασίας της πτηνοπανίδας και της άγριας ζωής γενικότερα[338].

Τις τελευταίες 10ετίες αντικείμενο διεθνούς μεριμνας καθίστανται και τα είδη της πτηνοπανίδας που οι μετακινήσεις τους περιορίζονται μέσα στα επί μέρους όρια εθνικών δικαιοδοσιών. Η διαχείριση και η προστασία τους γίνεται αντικείμενο διευρυμένου διεθνούς ενδιαφέροντος που θεμελιώνεται κυρια στη σημαντικότητα διατήρησης της βιολογικής ποικιλότητας για ολόκληρη την ανθρωπότητα αλλά και για τις μελλοντικές γενιές. Ανάλογες διευρυμένες διεθνείς υποχρεώσεις δημιουργούνται και μεταξύ των κρατών εξάπλωσης συγκεκριμένων αποδημητικών ειδών και της υπόλοιπης διεθνούς κοινότητας στην οποία τα είδη αυτά δεν συναντώνται[339].

Επιγραμματικά, η πτηνοπανίδα στον ετήσιο βιολογικό της κύκλο μπορεί να θεωρηθεί ότι θέτει τα περιπλοκότερα τυπικά και ουσιαστικά διεθνή προβλήματα σε σύγκριση με οποιοδήποτε άλλο τμήμα της άγριας ζωής. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Otto Herman το 1907 σχο-

λιάζοντας τη Σύμβαση του 1902 για την προστασία των πτηνών έγραφε ... "The most important feature of the case however, is that the cause of bird - protection has more need than any other of the international cooperation to bring it to a successful issue"[540]. Βέβαια τα σημαντικότερα προβλήματα είναι γεγονος πως δεν σχετίζονται άμεσα με την διαχείριση των πληθυσμών των πτηνών αλλά έμμεσα με το κρίσιμο θέμα της προστασίας και διατήρησης των οικοτόπων τους, ειδικότερα μάλιστα όταν η προστασία αυτή αφορά περισσότερα από ένα κράτη.

Στα παραπάνω πλαίσια η προστασία της υδρόβιας αποδημητικής πτηνοπανίδας και των αντίστοιχων διεθνών δικτύων υγροτόπων που απαιτεί[541], αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο "πακέτο" διεθνών προβλημάτων που θέτει η ύπαρξη των πτηνών παγκόσμια. Ενα μέρος των προβλημάτων αυτών έχει επιλυθεί με ενδιαφέρουσες ρυθμίσεις και θεσμούς[542].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για μια πρώτη προσέγγιση βλ. Boardman, R. (1981) p.p. 16-20.

2. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο.

3. Η εξήγηση της ιδιαίτερης αυτής μέριμνας είναι σύνθετη. Βασικός πάντως λόγος είναι η εξαιρετική αφθονία των υδρόβιων πτηνών στη Β. Αμερική καθώς και μια σειρά αξιών που αντιπροσωπεύουν. Βλ. παρακάτω.

4. Η κάλυψη αφορά διεθνείς συμβάσεις, διακηρύξεις, οργανώσεις κλπ. σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Βλ. παρακάτω.

5. Εκτός από τον εξειδικευμένο αυτό τύπο οικοτόπου για πτηνά, που σαν επίκεντρο της ανάλυσής μας εδώ εξατάζεται χωριστά, οποιοδήποτε άλλο οικοσύστημα μπορεί να αποτελεί οικότοπο πτηνών και βέβαια εντάσσεται στη σχετική ανάλυση για οικοτόπους στο Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

6. Οι νομικές ρυθμίσεις για περιβαλλοντικά αγαθά συνήθως αποτελούν το τελευταίο στάδιο παρέμβασης και βασίζονται σε πορίσματα στενότερης ή ευρύτερης διεπιστημονικής επεξεργασίας του συγκεκριμένου θέματος. Βλ. κυρίως κεφάλαιο Δεύτερο του ίδιου Μέρους.

7. Αυτό δεν σημαίνει ότι και σήμερα, δύο 10ετίες αργότερα, οι υγρότοποι έχουν εξαντληθεί σαν αντικείμενο επιστημονικής γνωσης. Βλ. όμως ειδικότερα στη συνέχεια.

8. Πρόκειται για ένα περιγραφικό ορισμό με ιδιαίτερη επιτυχία και ευρύτατη αποδοχή παγκόσμια στις δύο 10ετίες που ακολούθησαν.

9. Συνέβη δηλαδή ακριβώς το αντίθετο απ' ότι συνήθως στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος αλλά και γενικότερα στον ίδιο ευρύτερο χώρο. Βλ. και Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1990) σ.σ.29-33.

10. Είναι γεγονός πως ο νομικός ορισμός της Σύμβασης Ραμσάρ για τους υγροτόπους, είναι εξαιρετικά ευρύς αλλά και "ρευστός". Επίσης έγινε αποδεκτός σε μια ιδιαίτερα ευνοική διεθνή συγκυρία, αλλά δεν αποκλείεται μελλοντικά ενδεχόμενη μεταβολή των συνθηκών να προξενήσει δραστικό περιορισμό της ευρύτητάς του με αποτέλεσμα την μειωμένη προστασία των οικοσυστημάτων αυτών. Βλ. και Μέρος Τρίτο. Πρέπει να τονισθεί ότι προς την κατεύθυνση της επιστημονικής μελέτης και τυποποίησης των υγροτόπων παγκόσμια έχουν γίνει σοβαρές προσπάθειες στα πλαίσια της Σύμβασης Ραμσάρ αλλά και από ένα κύκλο διεθνών, κύρια μη Κυβερνητικών, οργανισμών που στήριξαν και στηρίζουν την προσπάθεια αυτή (IUCN, IWB, WWF κλπ.).

11. Βλ. και Braakhekke, W. and M. Marchand (1987) p. 3.

12. Η κατάσταση αυτή εξηγεί ως ένα βαθμό την ευρεία επιτυχία του νομικού ορισμού της Σύμβασης Ραμσάρ, χωρίς βέβαια να υποβαθμίζεται και ο βασικός ρόλος της συνολικής θετικής λειτουργίας της Σύμβασης και της αντίστοιχης υποδομής της.

13. Ο όρος αυτός είναι γενικά άγνωστος στην Ελλάδα (αλλά και ευρύτερα) ακόμη και στη 10ετία του '70. Βλ. π.χ. Λεξικά Ελευθερουδάκη, Παπύρου κλπ.

14. Βλ. Erk, τεύχος 1ο, 20/11/1974, Α.Φ. 350 και Μέρος Τρίτο ειδικότερα. Πρόκειται για σοβαρό λάθος μια και ο όρος "υγροβιότοπος" καθιερώνεται σαν εναλλακτικός του "υγρότοπος" και μάλιστα συχνά με άδηλη την πρόθεση αν λειτουργεί στα πλαίσια της λανθασμένης μετάφρασης και με το στενό περιεχόμενο, δηλαδή αυτό του οικότοπου των υδροβίων πτηνών, ή με το γενικότερο που συμπίπτει με αυτό του όρου "υγρότοπος".

15. Η γενικευμένη χρήση του όρου ακόμη και εδώ είναι πρόσφατη. Π.χ. στο εξειδικευμένο λεξικό περιβαλλοντικών όρων Gilpin, A. (1976) δεν αναφέρεται ο σχετικός όρος σε αντίθεση με πιο σύγχρονα όπως Allaby, M. (1983).

16. Αφορά κυρίως τον Αγγλοσαξωνικό χώρο, ενώ στον διεθνή επίκεντρο είναι η Σύμβαση Ραμσάρ.

17. Είναι προφανής η δυσκολία υπαγωγής όταν υγρότοποι θεωρούνται, π.χ. σε Ελληνικό επίπεδο, το Δέλτα του Ποταμού Εβρου, ο Αμβρακικός Κόλπος και η Μικρή και Μεγάλη Πρέσπα. Σε παγκόσμιο επίπεδο οι διαφοροποιήσεις είναι σοβαρές όταν συγκρίνουμε υγροτόπους των πολικών περιοχών, της εύκρατης ζώνης ή του Ισημερινού. Βλ. κύρια Μέρος Τρίτο.

18. Ακόμη και το άλλο κοινό στοιχείο που προαναφέρθηκε, δηλαδή το νερό, μπορεί να είναι γλυκό, αλμυρό, υφάλμυρο ή να είναι πεταιοδικά ή περιστατικά ανύπαρκτο. Βλ. στη συνέχεια στο ίδιο Κεφάλαιο αλλά και σε Μέρος Τρίτο.

19. Ή έστω υγροβιότοπος ή υδρότοπος.

20. Αλλωστε ο όρος "υγρότοπος" έγινε παγκόσμια γνωστός από τη Σύμβαση Ραμσάρ, οπότε αν ανατρέξουμε στην ιστορική του προέλευση επιβεβαιώνεται η προηγούμενη θέση. Βλ. και Προοίμιο, Αρθρα 1 και 2 της Σύμβασης Ραμσάρ. Ειδικότερα όμως βλ. Μέρος Τρίτο. Με βάση τα παραπάνω γίνεται ευκολονόητη η προτίμηση στην απόδοση του όρου wetland με τον όρο υγρότοπος. Αλλωστε οι όροι υγροβιότοπος και υδροβιότοπος που τελευταία εμφανίζονται αρκετά συχνά στην Ελληνική βιβλιογραφία αποδίδουν τελείως αυθαίρετα με τον όρο "βιότοπος", σαν δεύτερο

συνθετικό, τον αντίστοιχο "land" από το wetland. Επίσης ο ορισμός στη Σύμβαση Ραμσάρ αναφέρει: "Wetlands are areas of ..." ενώ το Γαλλικό αντίστοιχο είναι "Zones humides" (Αρθρο 1. Βλ. Μέρος Τρίτο). Ακολούθως στο ίδιο πνεύμα κινείται και ορισμός που θεωρεί τους υγροτόπους σαν "επιφάνειες" ελώδεις, τυρφώδεις κλπ. Βλ. Δωρικός, Σ. (1981), σ. 25. Περαιτέρω συχνά χρησιμοποιούνται και όροι "wetland habitat" "wetland biotope" Βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand (1987), p. 4, καθώς και "wetland ecosystem". Βλ. Maltby, E. (1986), p. 28. Τέλος στην πολυτομη επιστημονική σειρά "Ecosystems of the World" (Goodall, D.) οι υγρότοποι ταξινομούνται σε επί μέρους ομαδοποιήσεις και κάτω από δύο βασικούς διαχωρισμους, δηλαδή των terrestrial και aquatic ecosystems, χωρίς να χρησιμοποιείται ο όρος wetland στην κατηγοροποίηση αυτή. Βλ. ειδικότερα σε τόμους της προηγούμενης σειράς που αφορούν υγροτόπους, όπως: Chapman, V. (1977), Gore, A. (1983), Taub, F. (1984) και Ketchum, B. (1983). Μοναδικός συγγενής όρος είναι αυτός που αναφέρεται σε wet coastal ecosystems και περιλαμβάνει σειρά παράκτιων υγροτοπων. Βλ. Chapman, V. (1977). Με βάση και τις προηγούμενες παρατηρήσεις λοιπόν ο όρος υγρότοπος είναι η σωστότερη μεταφραστική και επιστημονική επιλογή. Αυτό είναι προφανές μια και π.χ. χρησιμοποιώντας τον όρο υγροβιότοπος για απόδοση του "wetland biotope" καταλήγουμε στο χωρίς λογικό περιεχόμενο "υγροβιότοπος βιότοπος". Επίσης σε σχέση με την περίπτωση της εργασίας "Ecosystems of the World" παρατηρούμε ότι ο Ελληνικός όρος υγροβιότοπος είναι εξαιρετικά πομπώδης χωρίς αντίστοιχη επιστημονική βάση μια και εκεί σε μεγάλη έκταση είναι σπάνιος ακομη και ο "μετριοπαθής" όρος υγρότοπος (wetland).

21. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 28 και Brakhekke, W. and M. Marchand (1987), p. 3.

22. Ηδη αναφέραμε πως είναι περιγραφικός αλλά και εμπειρικός, όπως σε κάποιο βαθμό και ο δεύτερος από τους παραπάνω.

23. Και ο ορισμός αυτός όμως αναπόφευκτα καταφεύγει σε κάποιες απλουστεύσεις και γενικότητες.

24. Βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand (1987) p.4.

25. Π.χ. στις ΗΠΑ το αντικείμενο είναι τόσο ευρύ και ενδιαφέρον ώστε η διαχρονική πορεία της ορολογίας για τους υγροτόπους, σε επιστημονικό και μη επίπεδο, έχει τύχει εξειδικευμένης έρευνας. Βλ. Kussy, E. (1982) p. 169.

26. Βλ. ειδικότερα Maltby, E. (1986) p.34.

27. Επρόκειτο για δραστηριότητα που ήταν παράμετρος της μέριμνας για τα υδρόβια αποδημητικά πτηνά. Βλ. U.S. Department of Interior (1963).

28. Μάλιστα υπάρχει αξιόλογη και εκτενής νομική βιβλιογραφία γύρω από το θέμα αυτό. Για λεπτομερή παράθεση της βλ. κύρια σε Kussy, E. (1982), p. 169.

29. Συγκεκριμένα ο Πρόεδρος Κάρτερ το 1977 δημοσιεύοντας την Executive Order No 11990 με τίτλο "Protection of wetlands" τόνιζε μεταξύ άλλων " recent estimates indicate that the United States has already lost over 40% of our 120 million acres of wetlands inventoried in the 1950's". Βλ. Kussy, E. (1982), p. 168.

30. Για την πολιτική διάσταση του θέματος των υγροτόπων στη Μ. Βρεττανία, βλ. και Maltby, E. (1986).

31. Οι υπηρεσίες αυτές είναι: Fish and Wildlife Service, United States Army Corps of Engineers, Agricultural Stabilization and Conservation Service of Department of Agriculture, Federal Emergency Management Agency, Department of Transportation.

32. Ειδικότερα πρόκειται για:swamps, fresh and salt water marshes, estuaries, bogs, beaches, wet meadows, sloughs, potholes, mudflats, river overtflows, flats, natural ponds, tidal overflows, shallow lakes. Βλ. Kussy, E. (1982), p.p. 169-174.

33. "... this definition includes these wetlands areas separated from their matural supply of water as a results of activities such as the construction of structural flood protecrion methods or solid-fill road beds and activities such as mineral extraction and navigation improvements" Βλ. Kussy, E. (1982), p. 172.

34. "The wetlands ecosystem includes those areas which affect or are affected by the wetland area itself e.g. adjacent uplands or regions up and down stream. An activity may affect the wetlands indirectly by impacting regions up or down stream from the wetland or by disturbing the water table of the area in which the wetland lies". Βλ. Kussy, E. (1982), p. 173. Η υιοθέτηση παρόμοιας θέσης εμπεδώνει αυξημένη προστασία των υγροτόπων εφόσον καλύπτει τη συνολική λεκάνη απορροής των. Βέβαια υιοθέτηση και υλοποίηση παρόμοιας θέσης σε διεθνές επίπεδο δεν φαίνεται να αποτελεί ρεαλιστικό ενδεχόμενο, τουλαχιστον άμεσα. Για το γενικότερο αυτό θέμα βλ. Ροζάκης, Χ. (1980) και Utton, A. (1974).

35. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του έγκυρου Αμερικανικού λεξικού Webster όπου παρατηρούμε ανυπαρξία αφαιρετικού ορισμού για τον όρο υγρότοπος. Απλά παρατίθενται μερικοί αναμφισβήτητοι τύποι υγροτόπων και

μάλιστα με τη διευκρίνηση πως ο ορισμός αφορά κύρια σχετικούς προστατευόμενους οικότοπους της άγριας ζωής.

36. Ολα σχεδόν τα κριτήρια π.χ. που κατά καιρούς υιοθετήθηκαν στις ΗΠΑ για υπαγωγή οικοσυστημάτων στον όρο υγροτόπους (βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο) προσφέρονται για σειρά ταξινομήσεων (αλατότητα νερού, υδρολογικά κριτήρια, χλωρίδα - πανίδα, γεωγραφική θέση, υψόμετρο, κλίμα, κλπ.). Επίσης διάκριση μπορεί να υπάρξει ανάλογα με τη θέση τους σε σχέση με εθνικά σύνορα (κοινοί ή αποκλειστικά εθνικοί υγρότοποι). Παντως στη βασική γεωφυσική διάκριση μεταξύ χερσαίων και υδάτινων οικοσυστημάτων οι υγρότοποι ταξινομούνται και στις δύο κατηγορίες ανάλογα με τον τύπο τους. Βλ. στη σειρά " Ecosystems of thw World " (Goodall, D.) Βέβαια είναι γεγονός ότι τα οικοσυστήματα αυτά αποτελούν συχνά το οριακό σημείο μεταξύ του υδάτινου και του χερσαίου στοιχείου σε απόλυτη συνύπαρξη και αλληλεξάρτηση. Ετσι η ταξινόμησή τους στα υδάτινα ή τα χερσαία οικοσυστήματα είναι και δύσκολη αλλά και σε κάποιο βαθμό τεχνητή. Αλλωστε αυτό τονίζεται και σε σχετικό ορισμό και ταξινόμηση των υγροτόπων στις ΗΠΑ το 1979 από την υπηρεσία Fish and Wildlife Service: "wetlands are lands transitional between terrestrial and aquatic systems where the water table is usuallv at or near the surfuce or the land is covered by shallow water". Βλ. Kussy, E. (1982), p.p. 171-172. Γενικά για την ταξινόμηση υγροτόπων και σε σχέση με την προστασία των υδρόβιων πτηνών, βλ. και IWRB (1981).

37. Η βασική αυτή διάκριση συχνά συνεπάγεται και διαφορετική αντιμετώπιση της προστασίας τους εξαιτίας των διαφοροποιήσεων που υπάρχουν κύρια σε οικολογικό επίπεδο. Η βασική αυτή διάκριση στη συνέχεια εξειδικεύεται σε περαιτέρω διακρίσεις (βλ. παρακάτω). Επίσης διευκρινίζεται πως οι τεχνητοί υγρότοποι βασικά είναι ανθρωπογενούς προέλευσης αλλά όχι πάντα (βλ. παρακάτω).

38. Βλ. παρακάτω για δημιουργία υγροτόπων από έκτακτα φυσικά περιστατικά.

39. Βλ. και διάκριση σε natural και artificial υγροτόπους με παρεμβολή και ενδιάμεσης κατηγορίας των semi-natural. Martby, E. (1986) p. 47.

40. Βέβαια υπάρχουν και υγρότοποι που χαρακτηρίζονται από στατικότητα, όπως οι τυοφώνες.

41. Τα προβλήματα αυτά μπορεί να τίθενται και σε διεθνές επίπεδο. Βλ. και Kussy, E.(1982) p.p. 163-264.

42. Η μικρή απορροφητικότητα οφείλεται στις χαμηλές θερμοκρασίες που επικρατούν σε βαθύτερα στρώματα του εδάφους.

43. Για τα προηγούμενα βλ. στη σειρά "Ecosystems

of the World" (Goodall, D.) και Maltby, E. (1986) p. 30.

44. Βλ. και Maltby, E. (1986) p.p. 29-33 και Kussy, E. (1982).

45. Είναι ενδιαφέρουσα η περίπτωση της ονοματολογίας των υγροτόπων που έχει σχέση με τους τοπικούς πληθυσμούς και την διαδοχή τους σε διάφορα ιστορικά στάδια. Έτσι π.χ. στις ΗΠΑ σήμερα επιβιώνει ονοματολογία που άμεσα ή έμμεσα προσέχεται από τους γηγενείς Ινδιάνους και που βέβαια είναι δύσκολη ή αδύνατη η μεταφρασή της. Η ονοματολογία επίσης παρουσιάζει διαφορές και στην ίδια γλώσσα (π.χ. ΗΠΑ, Αυστραλία, Μ. Βρεττανία) . Για τη σχέση υγροτόπων και τοπωνυμιών βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985) σ. 137-138. Γενικότερα για τα παραπάνω βλ. Matlby, E. (1986) p. 34. Τέλος οι δυσκολίες αυτές γενικεύονται όταν κάτω από συγκεκριμένες σκοπιμότητες (μετοήσεις πτηνών ή προστασία) τεχνητοί υγρότοποι εντάσσονται στα "φυσικά νερά" (Μ. Βρεττανία) ή συνολικά οι υγρότοποι θεωρούνται π.χ. σαν "νερά των ΗΠΑ". Βλ. και Matlby, E. (1986), p.p. 29-47.

46. Βασικό κριτήριο είναι η γεωφυσική και λειτουργική σχέση με το θαλάσσιο στοιχείο και τον ουσιαστικό ρόλο που αυτό ασκεί στην ύπαρξη και εξέλιξη σειράς υγροτόπων. Για τη διάκριση αυτή αποφασιστικό ρόλο έχει η λιγότερο ή περισσότερο αυθαίρετη απόσταση από τη θαλάσσια ακτή η οποία π.χ. για τα έλη σε συγκεκριμένη εργασία είναι τα δέκα χιλιόμετρα. Βλ. Δωρικός, Σ. (1981), σ. 26. Η ονοματολογία που θα ακολουθήσει έχει ήδη παρατεθεί στην Αγγλική (βλ. πριν στο ίδιο Κεφάλαιο), αλλά εξαιτίας των δυσκολιών που προαναφέρθηκαν δεν επιχειρήσαμε την μετάφρασή τους. Εξάλλου γενικότερα για το θέμα της μετάφρασης της ορολογίας σε σχέση με είδη και οικοτόπους ήδη έχουμε αναφερθεί στο Κεφάλαιο Πρώτο.

47. Πρόκειται για υγροτόπους που η τυπολογία και ύπαρξή τους έλκουν την καταγωγή από τον νομικό ορισμό της Σύμβασης Ραμσάρ και λιγότερο από κάποια επιστημονικά γεωφυσικά δεδομένα. Βλ. ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο ανάλυση του σχετικού ορισμού των υγροτόπων.

48. Βλ. Maltby, E.(1986),p.p.50-57 και Goodall, E.

49. Σε σχέση με τα εσωτερικά δέλτα βλ. παρακάτω.

50. Πρόκειται για υγροτόπους σπάνιας οικολογικής αξίας βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 59-69, 85.

51. Για ονοματολογία υγροτόπων βλ. Kussy, E. (1982), IWRB (1981) και Carp, E. (1972) p.p. 67-71.

52. Βέβαια η εξέλιξη παρόμοιων υγροτόπων δεν αποκλείει και τη δημιουργία πολύτιμων οικοτόπων. Βλ.

παρακάτω. Ενας προσδιορισμός των τεχνητών υγροτόπων απαλλαγμένος από ανθρωποκεντρισμό, θα έπρεπε να περιλάβει στο σχετικο όρο και τους υγροτόπους που προκύπτουν από παρεμβάσεις ειδών της άγριας πανίδας (π.χ. κάστορες, βίσωνες) που με σκοπό την κάλυψη δικών τους αναγκών, δημιουργούσαν ή δημιουργούν υδατοσυλλογές μικρής κλίμακας, μόνιμες ή παροδικές, εξαιρετικής μακροβιότητας αλλά και οικολογικής σημασίας (π.χ. φράγματα καστόρων στη Β. Αμερική με ηλικία τουλάχιστον 500 ετών και ιδιαίτερα σημαντικά για τα υδρόβια πτηνά). Βλ. και Maltby, E. (1986) p.31.

53. Η Σύμβαση Ραμσάρ δίνει ιδιαίτερη σημασία σ' αυτήν την κατηγορία υγροτόπων. Βλ. Μέρος Τρίτο, Scott, D. (1982) και Ruger, A. (et al.) (1986).

54. Αυτό δεν είναι απόλυτο εφόσον υπάρχουν περιπτώσεις τεχνητών υγροτόπων που με συνδυασμό τεχνικών και φυσικών παραγόντων εξελίχθηκαν σε εξαιρετικούς οικοτόπους και ιδιαίτερα για είδη της υδρόβιας πτηνοπανίδας. Μάλιστα ορισμένοι περιλαμβάνονται και στον Πίνακα Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας της Σύμβασης Ραμσάρ όπως π.χ. η Λίμνη Κερκίνη στην Ελλάδα ή το Abberton Reservoir στη Μ. Βρεταννία. Γενικά Βλ. Scott, D. (1982).

55. Κριτήριο δεν είναι κάποιες οικολογικές ιδιότητες, μια και όπως τονίσθηκε πρόκειται συνήθως για "απλά" οικοσυστήματα με πολλές μεταξύ τους ομοιότητες. Στην κατηγοριοποίηση χρησιμοποιούμε το κριτήριο του συγκεκριμένου ανθρώπινου σχεδιασμού και της αντίστοιχης σκοπιμότητας της κατασκευής.

56. Βλ. και παρακάτω για "μελλοντικούς" υγροτόπους.

57. Βλ. όμως ειδικότερα παρακάτω για "μελλοντικούς" υγροτόπους.

58. Carp, E. (1972), p.p. 69.70.

59. Βλ. και προηγουμένως αλλά ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο.

60. Για τη διεθνή διάσταση του προβλήματος με θύματα 180-200 εκατ. άτομα, το ρόλο των διεθνών οργανισμών κλπ. Βλ. Mc Junkin, F. (1984),p.p. 200-216 και Council of Environmental Quality... (1981).

61. Βλ. McJunkin, F. (1984), αλλά κύρια στη συνέχεια και σε Μέρος Τρίτο.

62. Βλ. επίσης Μέρος Τρίτο και σχετική ανάλυση του νομικού ορισμού των υγροτόπων στη Σύμβαση Ραμσάρ.

63. Πάντως οι υγρότοποι αυτοί σήμερα δεν βρίσκονται μόνο στο στάδιο της θεωρητικής σύλληψης ή έστω αυτό της δυναμικής προοπτικής τους. Ηδη υπάρχουν περιπτώσεις υλοποίησης της ιδέας, σε περιορισμένη κλίμακα

βέβαια.

64. Πρόκειται για τεχνητούς υγροτόπους (βλ. και προηγουμένως) αλλά σαν σύλληψη και πρακτική είναι κάτι νέο και περιορισμένο. Ουσιαστικά δηλαδή πρόκειται για υπόθεση που θα κριθεί μελλοντικά.

65. Βλ. και προηγουμένως για τους τεχνητούς υγροτόπους.

66. "Restocking: The release of a species or a race into an area in which it is already present". Βλ. Scott, D. (1982), p. 283.

67. "Reintroduction: The release of a species or race into an area in which it was indigenous in historical times". Βλ. Scott, D. (1982), p.283.

68. Βλ. και Γκούτνεο, Β. (1988), σ.σ. 32-34 καθώς επίσης σε Μέρος Τρίτο αναλυτικότερα.

69. Π.χ. στις ΗΠΑ, όπου παρά τις όποιες προσπάθειες προστασίας οι απώλειες συνεχίζονται με ρυθμό πάνω από 500.000 εκτάρια ετήσια, παραλληλα υπάρχει έντονη ενεργοποίηση για κάποιο αντιστάθμισμα των απωλειών. Βλ. Διάλογος (1988), Στανφηλντ, Ρ. (1988), σ.σ. 32-35 και Newsweek (1988). Επίσης και στη Σουηδία έχουν αναληφθεί εκτεταμένα έργα αποκατάστασης υγροτόπων. Βλ. Scott, D. (1982), p.p. 107-122 και για Σοβιετική Ενωση βλ. ibid p.p. 123-127.

70. Βλ. επίσης και προηγουμένως σε τεχνητούς υγροτόπους. Για το ρόλο των προηγούμενων χώρων στην προστασία της υδροβιας αποδημητικής πτηνοπανίδας σε Κράτη όπως η Ελλάδα, ΗΠΑ και Ιράν (όπου συναντώνται και τα "ab-bundans"), βλ. Πετανίδου, Δ. (1987), σ.σ. 38-41 και Carp, E. (1972), p. 45.

71. Βλ. και προηγουμένως στους τεχνητούς υγροτόπους. Επίσης βλ. σε Scott, D. (1982) p.p. 98-234 και Maltby, E. (1986), p.p. 64-71.

72. Βλ. ειδικότερα Μέρος Τρίτο σε ανάλυση ορισμού υγροτόπων της Σύμβασης Ραμσάρ.

73. Βέβαια υπάρχει πάντα ο κίνδυνος ανατροπής παρόμοιων συνοικών καταστάσεων με δυσάρεστες συνέπειες για την "επεκτατικότητα" του ορισμού των υγροτόπων αλλά και του βασικού περιεχομένου του. Βλ. όμως προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο και κύρια σε Μέρος Τρίτο.

74. Ειδικότερα σε ανεπτυγμένες χώρες με υπερπληθώρα γεωργικής παραγωγής η ανάγκη για γεωργική γη θεωρείται τεχνητή. Βλ. παρακάτω και σε Μέρος Τρίτο. Στις ΗΠΑ μεταξύ των ετών 1955-1975 η γεωργία είναι υπεύθυνη για το 87% των απωλειών σε υγροτόπους, η αστική ανάπτύξη για το 8% και οι άλλες αναπτυξιακές διαδικασίες για το 5% Βλ. Maltby, E. (1986) p. 100. Παγκόσμια σίγουρα υπάρχουν διαφοροποιήσεις όπως αυτές

εντοπίζονται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Παντως σήμερα σε μια παγκόσμια συγκλίνουσα οικονομική και πολιτιστική (αξίες κλπ.) πραγματικότητα, οι διαφοροποιήσεις στο θέμα αυτό είναι μάλλον οριακής φύσης.

75. Βλ. επίσης σχετικές αναλύσεις σε Κεφάλαιο Πρώτο για οικοτόπους και είδη της άγριας ζωής.

76. Και εδώ μπορεί να γίνει η διάκριση μεταξύ κινδύνων που απειλούν άμεση καταστροφή (π.χ. αλλαγή χρήσης) και έμμεση (υπερεκμετάλλευση, ρύπανση- μόλυνση). Η καθαρά τεχνική αυτή διάκριση δεν εξυπηρετεί ειδικότερες σκοπιμότητες στην συγκεκριμένη ανάλυσή μας. Αλλωστε και οι έμμεσες απειλές, πέρα από κάποιο ποιοτικό και ποσοστικό όριο, καταλήγουν στα ίδια αποτελέσματα με τις άμεσες, δηλαδή στην ολική καταστροφή. Βλ. σχετικές παρατηρήσεις σε Κεφάλαιο Πρώτο.

77. Οι παραπάνω δεν είναι οι μοναδικές αιτίες και περιπτώσεις αλλαγής χρήσης των υγροτόπων. Βλ. και παρακάτω.

78. Για τις ΗΠΑ, βλ. και προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

79. Ηδη από τον 8ο αιώνα στην Ολλανδία επισημαίνονται εκτεταμένες παρεμβάσεις στο υδρολογικό δίκτυο. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 95. Για Αοχαία Ελλάδα, Αίγυπτο κλπ., βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο.

80. Για ΗΠΑ, βλ. Newsweek (1988), Στανφηλντ, P. (1988) και Διάλογος (1988).

81. Πρέπει να τονισθεί ότι στην ουσία ικανοποιούνται κάποιες θεαματικές βραχυχρόνιες σκοπιμότητες, ενώ μακροχρόνια παρόμοιες πρακτικές αποδεικνυονται συνολικά λανθασμένες.

82. Ποάγματι για το σύνολο σχεδόν των εναπομεινάντων υγροτόπων του ανεπτυγμένου κόσμου η δυνατότητα μετατοπής τους σε παραγωγική γη είναι πλέον οριακή. Ομως εξακολουθεί να γίνεται αλλαγή χρήσης κάτω από την πίεση ατόμων και κοινωνικών ομάδων και μάλιστα συχνά με κίνητρα ή επιδοτήσεις κυβερνήσεων ή διεθνών οργανισμών όπως π.χ. της ΕΟΚ. Βλ. Δωρικός, Σ. (1981), σ. 28, Braakhekke, W. and M. Marchand (1987), Dugan, P.(1985), p.p. 8-9.

83. Βλ. Pye-Smith, C. and C. Rose (1984), p. 40. Sandbach, F. (1980), p. 74 και Braakhekke, W and M. Marchand (1987), p.12.

84. Η προβληματική αυτή σχέση αφορούσε τις δυτικού τύπου κοινωνίες σε πρώτη φάση, ενώ σήμερα αποτελεί γενικότερο φαινόμενο. Στις παραδοσιακές κοινωνίες οι όποιες απώλειες ήταν δεδομένες στα πλαίσια κάποιας φυσικής επιλογής, ενώ το αισθητικό κριτήριο ήταν τελείως διαφορετικό. Ετσι π.χ. συγκεκριμένοι τύποι υγροτόπων

δεν προκαλούσαν δέος ή απώθηση ως επικίνδυνοι, δύσοσμοι κλπ.

85. Αλλά και σε συνδυασμο με αυτούς. Βλ. Maltby, E. (1986), p.154 για sheep liver fluke στη Μ. Βρεττανία

86. Βλ. ειδικότερα παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο και Κανελλόπουλος,Α. (1985), σ.σ. 133-148.

87. Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο.

88. Στις "ζώνες υψηλού κινδύνου" βρίσκονται οι χώρες: Ζάμπια, Νιγηρία, Αλγερία, Ινδία, Πακιστάν και Φορμόζα.

89. Πρόκειται για λοιμώδη νόσο των θερμών και εύκρατων κλιμάτων που μεταδίδεται από 60 περίπου είδη ανώφελων κουνουπιών τα οποία υπάρχουν σε μια σειρά υγροτόπων. Υπολογίζεται σε 9 εκατ. ο αριθμός των ανθρώπων που ετήσια πεθαίνουν από ελονοσία. Βλ. Το Βήμα (21-6-87), σ. 44 και Ramsar Convention Bureau-IUCN (1984) p.p. 201-218.

90. Πρόκειται κύρια για την schistosomiasis (bilharzia). Βλ. ειδικότερα προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο για τεχνητούς υγροτόπους. Αναλυτικά για το ίδιο θέμα βλ. Mc Junkin, F. (1984) και Council of Environmental Quality (1981), p.p. 319-344. Φυσικά η κύρια λύση εδώ είναι η αποφυγή εκτεταμένων αυθαίρετων παρεμβάσεων στους φυσικούς υδάτινους πόρους.

91. Παγκόσμια οι υγρότοποι έχουν δεχθεί τεράστιες ποσότητες τοξικών εντομοκτόνων - κυρίως DTT - αλλά και άλλων ουσιών όπως πετρελαίου, με καταστροφικές συνέπειες στα βιοτικά και αβιοτικά στοιχεία τους. Οι συνέπειες αυτές ανιχνεύονται ακόμη και σήμερα, μετά αρκετές 10ετίες. Βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984),p.212, Καρσον, Ρ. (1981) και Φίλης, Γ. (1984).

92. Πράγματι ο εθισμός των κουνουπιών αλλά και του πλασμώδιου της ελονοσίας στα εντομοκτόνα και στις συναφείς μεθόδους, επιβάλλουν σιζυκά αναθεώρηση του τρόπου αντιμετώπισης του προβλήματος. Βλ. Το Βήμα (21-6-87), σ. 44 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p.p. 212-214.

93. Για τα παραπάνω βλ. Δωρικός, Σ. (1981) σ. 29 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984), p.p. 204-213.

94. Ο πρωτόγονος "σιδερένιος πέλεκυς" ήδη από την Ελληνική Αρχαιότητα, απετέλεσε "σοβαρό μέσο κατά στροφής για την εποχή" Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985) σ. 138. Φυσικά το εργαλείο αυτό ωχριά σε σχέση με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα αποδάσωσης, υλοτομίας κλπ.

95. Π.χ. στις ΗΠΑ, μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο του προηγούμενου αιώνα, καταστράφηκαν τεράστιες περιοχές στη Florida και Louisiana από ιδιώτες και μεγάλες εται-

ρίες. Βλ. Maltby, E. (1986), p. 106. Βέβαια σήμερα οι μεγαλύτερες καταστροφές γίνονται στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

96. Βλ. ειδικότερα στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου σε σχετική ανάλυση για πτηνά. Η υπερεκμετάλλευση επίσης του υδάτινου στοιχείου για άρδευση, αστικές και βιομηχανικές χρήσεις εξελίσσεται σε μια σημαντικότατη απειλή καταστροφής υγροτόπων.

97. Βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand (1987), p. 9 και Nowicki, P. and N. Nowicki - Caupin (1984), p.p. 201-216.

98. Dugan, P. (1985), p.8, Carp, E. (1982), Κοφίτσας, Ι. (1985) σ.σ. 239-251, Sandbach, F. (1980) p.p. 61-63 και IWRB Bulletin (1969) p.p. 20-21. Συχνά αποτελούν απλά χώρους απόθεσης άχρηστων υλικών και αποβλήτων αλλά και εύκολη λύση για εγκατάταση διυλιστηρίων πετρελαίου και σταθμών φόρτωσης - εκφόρτωσης πετρελαιοειδών. Βλ. και IWRB (1979).

99. Συνήθως αποτελούν δημόσια ιδιοκτησία, με μειωμένη μέριμνα και προστασία, αλλά και ιδιωτική όχι ιδιαίτερης αξίας. Βλ. Samiotis, G. (1988), p. 2, Σαμιώτης, Γ. (1987), σ. 37 και Σαμιώτης, Γ. (1987α) σ.σ. 48-49.

100. Βλ. επίσης και προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο για ανάλογες συνέπειες από δημιουργία καναλιών καθώς και για τεχνητούς υγροτόπους. Για παρόμοιες παρεμβάσεις, βλ. Dugan, P. (1985) p. 8, Council of Environmental Quality... (1981), p.p. 338-340, IUCN Bulletin (1984),p.60 Lund, T.(1980) p.5 και Κουλουμπής, Θ. και J.Wolfe (1981), σ.627.

101. Βλ. και Κεφάλαιο Πρώτο, αντίστοιχη ανάλυση για οικοτόπους. Ρύπανση - μόλυνση μπορεί να προκύψει σαν δευτερογενής συνέπεια και από απειλές που αναλύθηκαν ή θα ακολουθήσουν στη συνέχεια.

102. Πρόκειται για ρύπους στερεάς, υγρής ή αέριας μορφής που άμεσα ή έμμεσα καταλήγουν σε υγροτόπους σε μόνιμη βάση στα πλαίσια κάποιων "λειτουργικών" αναγκών ή έκτακτων περιστατικών (ατυχήματα - "δυσλειτουργίες"). Βλ. Council of Environmental... (1981), p.p. 335-343, Σαμιώτης, Γ. (1986), Ροζάκης, Χ. (1980) και Scott,D. (1982).

103. Η κατηγορία αυτή ειδικότερα δημιουργεί συχνά διασυνοριακές βλάβες σε υγροτόπους με τη μεταφορά ρυπαντών από αέριες μάζες. Βέβαια παρόμοιες βλάβες δημιουργούνται, κατά περίπτωση, με τη μεταφορά ρύπανσης - μόλυνσης από το υγρό στοιχείο και τις υπόλοιπες εδαφο-κλιματικές συνθήκες που ευνοούν παρόμοιες καταστάσεις. Βλ. Allen, R. (1980), p. 80, Environmental

Resources Limited (1983) και Lier (van) I. (1981).

104. Βλ. Κάρσον, Ρ. (1981), Φίλης, Γ. (1984) και Κόμονερ, Μ. (χωρίς χρονολογία).

105. Η μεταφορά πετρελαιοειδών, χημικών, πυρηνικών και γενικά τοξικών αποβλήτων έχει δημιουργήσει ή απειλεί μόνιμα με σοβαρές και μη αντιστρέψιμες βλάβες. Βλ. προηγούμενες αναφορές σχετικών περιστατικών.

106. Για το όρο καταβύθιση (dumping), βλ. και Πάντειος ΑΣΠΕ (1984) σ. 23, Greenpeace (1989) και Johnston, D. (1981) p.p. 217-229.

107. Οι μεγάλες πυρκαϊές στην λεκάνη του Αμαζονίου με σκοπό τη δημιουργία γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, προκαλούν σοβαρότατες καταστροφές στους αχανείς και πολύτιμους υγροτόπους της περιοχής, εναποθέτοντας ποτάσσα η οποία αφανίζει την υδρόβια ζωή μαζικά. Επίσης η ίδια αιτία οξύνει το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Βλ. Hecht, S. (1989) και Hecht, S. (1989a) p.p. 33-55.

108. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

109. Η χρήση φυσιγγίων με σκάγια από μόλυβδο εναποθέτει ετήσια μια σημαντική ποσότητα αυτού του μετάλλου στούς υγροτόπους. Βλ. IWRB(1979) και Scott, D. (1982), p.p. 260-269. Το πρόβλημα αυτό φαίνεται να οδηγείται στη λύση του με χρήση σκαγιών από χάλυβα. Βλ. και παρακάτω για πτηνά.

110. Βλ. και σχετική ανάλυση για οικοτόπους και είδη σε Κεφάλαιο Πρωτο καθώς και αντίστοιχη αναφορά παρακάτω για την πτηνοπανίδα.

111. Βλ. ειδικότερα Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984), p.p. 232-233, IUCN - UNEP - WWF (1980), παρ. 3, Fawcett, C. (1971) p. 529 και Klemm, (de) C. (1981), p.p. 74-84.

112. Οι υγρότοποι διαθέτουν συχνά πλούσια αποθέματα από ανθρακα-τύρφη, φωσφορικά άλατα, φυσικό αέριο, πετρέλαιο, θείο, άμμο κλπ. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των τυρφώνων του βόρειου ημισφαιρίου και κυρίως του Ευρωπαϊκού χώρου, όπου μετά από υπερεκμετάλλευση 2.000 περίπου χρόνων έχουν υποστεί τραυματικές απώλειες. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 129 καθως και παρακάτω ίδιο κεφάλαιο για αξίες υγροτόπων. Εξάλλου οι συνέπειες της εκμετάλλευσης πετρελαϊκών κοιτασμάτων στους υγροτόπους στη Louisiana και το Τέξας (Ν. Τέξας, Δέλτα Ποταμού Rio Grande), ήταν καταστροφικές. Βλ. Hayden, S. (1942), p. 81. Επίσης για το ατύχημα από άντληση πετρελαίου στις ακτές της Santa Barbara (1969), βλ. M'Gonigle, M. and Zacher (1979).

113. Ενας από τους βασικούς λόγους της "προνομιακής" αυτής υποβάθμισης είναι πως οι υγρότοποι παρα-

δοσιακά χρησιμοποιήθηκαν για οριοθέτηση ζωνών επιρροής ή κρατων. Plano, J. and R.Olton, (1982) p. 89-97. Βλ. και παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο.

114. Επεμβάσεις (εκτροπές) στα νερά του Ευφράτη από τον αυτοκράτορα των Περσών Κύρο το Μεγάλο συνέβαλαν στην πτώση της Βαβυλώνας (539 π.χ.) Βλ. Το Βήμα (15-3-87).

115. Ibid. Πρέπει όμως να διευκρινιστεί πως οι παραπάνω δραστηριότητες, στη συγκεκριμένη περίπτωση αλλά και η ύπαρξη αυστηρών περιορισμών που συνεπάγεται στρατιωτική εγκατάσταση, μπορεί .να επέδρασαν θετικά, κατά περίπτωση, στην ύπαρξη και ποσοστασία παρόμοιων οικοσυστημάτων. Ibid. Επίσης βλ. Η Νέα Οικολογία (1987), τεύχος 29, σ.σ. 22-25.

116. Βλ. Allen, R. (1980) p.p. 80-81 για στρατιωτικές ασκήσεις σε Wadden Sea, Vlieland and Terschelling Islands. Για τις δοκιμές της Γαλλίας στη Mururoa Atoll, βλ. Shears, R. and I. Gidley (1986). Επίσης για ατυχήματα βλ. Hines, C. (1988), σ.σ. 24-25 και Η Νέα Οικολογία (1988) τεύχος 41, σ.σ. 26-27. Για στρατιωτικές εγκαταστάσεις βλ. Hayden, S. (1942) p. 81.

117. Για τις συνέπειες σε υγροτόπους από ένα πυρηνικό ολοκαύτωμα, βλ. Dotto, L. (1986). Επίσης πρέπει να τονισθεί πως τα πολεμικά πλοία από λειτουργικές διαδικασίες ή έκτακτα περιστατικά συμπαίνουν (στερεά - υγρά απόβλημα και λύματα) χωρίς να υπάρχει ουσιαστικά δυνατότητα ελέγχου. Βλ. Kiss, A. (1976) p. 50.

118. Matlby,E. (1986), p.157 και Παπαγιάννης, Θ. (1987) σ.σ. 35-36).

119. Η επιτυχία αυτής της "επιχείρησης" θα συνεπαγόταν καταστροφές, από λιμό και πνιγμούς", σε ανθρώπινες ζωές περίπου 12 εκατ. Βλ. Σάμουελ, Π. (1973), σ.σ. 209-210.

120. Για τη περαιτέρω εξειδίκευση βλ. Κεφάλαιο Πρώτο και αντίστοιχη ανάλυση για οικοτόπους.

121. Μεταξύ των ετών 1962-1969 αεροπλάνα C-123 της Αμερικανικής Πολεμικής Αεροπορίας ράντισαν περιοχές του Βιετνάμ με 20.000 τόννους αποφυλλωτικού - βλαστησιοκτόνου μείγματος, γνωστού σαν agent orange. Επρόκειτο για ένα τοξικότατο διάλυμα 50% 2,4-D και 50% 2,4,5-T που κατέστρεφε τη φυσική κάλυψη και στήριξη των ανταρτών από το φιλικό τους περιβάλλον. Αποτέλεσμα των επιχειρήσεων αυτών ήταν η καταστροφή ή βλάβη περισσότερων από 20 εκατ. στρεμμάτων (5.514.110 acres), δηλαδή το 12% ολοκλήρου του Ν. Βιετνάμ ή περίπου το αντίστοιχο της έκτασης της πολιτείας της Massachusetts στις ΗΠΑ. Ενα μεγάλο μέρος της έκτασης αυτής είναι υγρότοποι

και η αποκατάσταση και φυσική αναγέννηση θα χρειαστεί 10ετίες και κατά περίπτωση περισσότερο από εκατό χρόνια. Φυσικά σοβαρές ήταν και οι καταστροφές από τα εκσκαπτικά και εμπορευματικά όπλα. Βλ. ειδικότερα Φίλης, Γ (1984) σ. 76, Σαμουελ, Π. (1973), σ. 209, Fawcett, C. (1971), p. 529, και Hargrove, J. (1972), p.p. 68-69.

122. Βλ. και παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο για αξίες υγροτόπων.

123. Βλ. Allen, R. (1980), p. 80, Δωρικός, Σ. (1981) και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984), p. 204.

124. Βλ. Περγαντής, Φ. (1986) σ.σ. 31-33.

125. Πράγματι μεγάλο μέρος υγροτόπων μετατρέπονται σε πεδία υδατοκαλλιεργειών αλλά και καλλιεργείας ρυζιού. Βλ. Matlby, E. (1986), p. 46 και Carp, E. (1972).

126. Μεγάλες καταστροφές έχει υποστεί ο υγρότοπος Negril Morass της Jamaica από την καλλιέργεια και διακίνηση ναρκωτικών. Βέβαια η κατάσταση παρουσιάζεται σοβαρότερη σ'ένα από τους σημαντικότερους υγροτόπους παγκόσμια, τον Panranal do Mato Grosso με έκταση 100.000 χλμ. τ.χ. δηλαδή μεγαλύτερη από την Ουγγαρία. Ο υγρότοπος αυτός ανήκει κύρια στη Βραζιλία αλλά και στην Παραγουάη και τη Βολιβία. Οπως έχει λεχθεί χαρακτηριστικά "the law of the gun often the prevails over the law of a distant government". Βλ. Malltby, E. (1986) p.p. 109-110, 127, και Hecht, S. (1989) Hecht, S. (1989a), p.p. 33-55.

127. Βλ. επίσης και Κεφάλαιο Πρώτο σε οικότοπους αλλά και παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο σε αξίες των υγροτόπων.

128. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση των κρατικών ή διακρατικών επιδοτήσεων, δανείων, τεχνικής κλπ. βοήθειας που με το πρόσχημα της ανάπτυξης και βελτίωσης των υγροτόπων, αλλά και χωρίς αυτό, καταστρέφονται υγρότοποι του αναπτυσσόμενου αλλά και του ανεπτυγμένου κόσμου.

129. Βλ. Μοδινός, Μ. (1987α) και (1987β). Επίσης βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 29, 133-138, 157, 159,

130. Αποτελώντας το μεταίχμιο χερσαίου και υδάτινου στοιχείου, στις διάφορες μορφές τους, διακρίνονται από μεγάλη "ρευστότητα" που συχνά καταλήγει στη δημιουργία νέων υγροτόπων. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

131. Διευκρινίζουμε πως δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηρίσει κανεις σαν αρνητικές τις φυσικές διεργασίες και περιστατικά που έχουν σχέση με φυσικούς υγροτόπους. Στην περίπτωση αυτή κάτι που σε πρώτη φάση

φαίνεται αρνητικό, ενδεχόμενα να εντάσσεται σε μια μακροχρόνια θετική εξελικτική διαδικασία. Βέβαια αυτό σήμερα δεν ισχύει στο βαθμό που οι υγρότοποι είναι παράλληλα και αντικείμενο σειράς ανθρώπινων παρεμβάσεων. Βλ. και αμέσως παρακάτω.

132. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συχνότητα και καταστροφικότητα των σύγχρονων πλημμυρών, ειδικότερα σε συγκριμένες αναπτυσσόμενες χώρες όπως π.χ. το Μπαγκλαντές. Οι πλημμύρες αυτές θεωρούνται σαν σωρευτικό αποτέλεσμα των επεμβάσεων (αποψίλωση, διάβρωση, ερημοποίηση), στη λεκάνη απορροής των ποταμών Γάγγη και Βραχμαπούτρα, δηλαδή μέχρι τα Ιμαλάια. Επίσης η αποψίλωση και καταστροφή των παράκτιων υγροτόπων του δέλτα των ίδιων ποταμών καθιστά εξίσου απροστάτευτη τη χώρα αυτή από τυφώνες καταιγίδες κλπ. με προέλευση τον Ινδικό Ωκεανό. Βλ. Maltby,.E. (1986) p. 73 και United Nations (1975) p. 204.

133. Βλ. Δωρικός, Σ. (1981) σ. 30. Για την παρατεταμένη ξηρασία στις ΗΠΑ (10ετία του '30), βλ. Carp, E. (1972) p.p. 126-127 και Sarre, P. (1987), p.p. 46-52. Επίσης για την ξηρασία στην περιοχή του Sahel της Αφρικής βλ. σχετικές προηγούμενες αναφορές, ενώ είναι γνωστές οι περιπτώσεις των λιμνών Μονούν και Νίος του Καμερούν όπου, το 1984 και 1986 αντίστοιχα, από υφαιστειογενή πιθανότατα δράση απελευθερώθηκαν μεγάλες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα (CO_2) με αποτέλεσμα την απώλεια ανθρώπινων ζωών (40 και 1700 θύματα αντίστοιχα) και την νέκρωση του παρακείμενου φυσικού περιβάλλοντος. Βλ. και Ελευθεροτυπία (1-7-1987), σ.42

134. Βλ. ανάλογες παρατηρήσεις προηγουμένως στο ίδιο Μέρος.

135. Για τα δύο αυτά θέματα υπάρχει μια τεράστια πρόσφατη βιβλιογραφία. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου (greenhouse effect) έχει σχέση με την αύξηση της θερμοκρασίας της γης σαν αποτέλεσμα της παγίδευσης θερμότητας από την συγκέντρωση διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα. Η μείωση του όζοντος στη στρατόσφαιρα (ozone layer) που παρατηρείται τελευταία εποχιακά και με έξαρση στην Ανταρκτική αλλά και σε περιοχές του Β. Πόλου και έχει βασική συνέπεια την αύξηση της βλαπτικής υπεριώδους ακτινοβολίας, θεωρείται κύρια σαν αποτέλεσμα της ευρείας χρήσης χλωροφθοράνθράκων. Και για τα δύο θέματα, που συνδέονται με τεράστια πολιτικοοικονομικά συμφέροντα κύρια του βιομηχανικού βορρά, υπάρχουν παγκόσμια αποκλίσεις σε επίπεδο επιστημονικό, πολιτικό, κοινωνικό κλπ.. Η διεθνής πλευρά των προβλημάτων αυτών είναι η κυριαρχη με σημαντικές θετικές εξελίξεις. Βλ. παρακάτω. Για μια εξειδικευμένη

προσέγγιση βλ. Council of Environmental.. (1981), p.p. 256-270.

136. Μελλοντική απειλή μπορεί να εξελιχθεί και η δυνατότητα ελέγχου των καιρικών και κλιματικών συνθηκών Για το θέμα αυτό στη γενική διεθνή του διάσταση βλ. Samuels, J. 1974) p.p. 199-214.

136. Βέβαια είναι γεγονός πως η άνοδος της στάθμης των νερών θα δημιουργήσει νέους υγροτόπους. Ομως αυτοί σε καμμιά περίπτωση ποιοτικά δεν θα μπορούν να συγκριθούν με τους υπάρχοντες που αποτελούν προϊόν μακροχρόνιων διεργασιών και εξελίξεων. Επίσης σε πολλούς σύγχρονους παράκτιους υγροτόπους και περιοχές υπάρχει έντονη ανθρώπινη παρέμβαση με αποτέλεσμα, σε πρώτη τουλάχιστον φάση, η άνοδος της στάθμης της θάλασσας να μην δημιουργήσει νέους μια και υφίστανται σειρά αναπτυξιακών έργων, υδραυλικών ρυθμίσεων κλπ. Ηδη πάντως στις ΗΠΑ το Environmental Protection Agency (αναφορά 16-8-88) υπολογίζει πως το 80% των παράκτιων υγροτόπων των ΗΠΑ θα καταστραφούν στο 21ο αιώνα από το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Σύμφωνα με τους ίδιους υπολογισμούς "Sea level could rise from 5-15 inches by the yaer 2025, climbing to as much as 2-7 feet higher by 2125". Environmental Policy and Law (1988) p.p. 223-224
Με την προοπτική αυτή ήδη οι ΗΠΑ, σε Ομοσπονδιακό και Κρατικό επίπεδο, προετοιμάζονται να μειώσουν ή να εξαφανίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις στους παράκτιους υγροτόπους με βελτίωση, προστασία και εξειδικευμένες θετικές παρεμβάσεις στα οικοσυστήματα αυτά. Βλ. ibid.

138. Βλ. ειδικότερα Allen, R. (1980) p.p. 78-84.

139. Βλ. προηγούμενη ανάλυση στο ίδιο κεφάλαιο αλλά και στη συνέχεια σε αξίες υγροτόπων.

140. Βλ. και παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο σε αξίες υγροτόπων.

141. Βλ. ειδικότερα προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο. Σήμερα το 22% της γεωργικής γης στη χώρα αυτή προέρχεται από αποξηράνσεις. Maltby, E. (1986) p. 95. Πάντως φαίνεται ότι οι Αιγυπτιοι μερικές χιλιάδες χρόνια πριν είχαν επιδοθεί σε αποξηράνσεις μεγάλης κλίμακας καθώς και υδραυλικές διευθετήσεις στο Νείλο. Ειδικότερα ο Μπέϊνς,Τ. (1988) σ. 5 αναφέρει "Η μόνη επιχείρηση αρδευσης μεγάλης εμβέλειας που μαρτυρείται πριν από την Ελληνορωμαϊκή περίοδο αφορά το βαλτώδες κοίλωμα του Φαγκούμ, μιας απέραντης όασης που βρίσκεται Ν. Δ. του Δέλτα. Οι ηγεμόνες του Μέσου Βασιλείου ανέλαβαν να αποξηράνουν τις γαίες, κατασκευάζοντας μια πλάγια διώρυγα για να αρδεύεται η λεκάνη από πάνω ως κάτω".

142. Βλ. Matlby, E. (1986) p. 149.

143. Βλ. ειδικότεοα και αναλυτικό πίνακα σε Braakhekke, W. and M. Marchand, (1987) p.p. 22-23.

144. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

145. Βλ. και Maltby, E. (1986) p. 90.

146. Βλ. επίσης και προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο. Για τις ΗΠΑ υπάρχουν επαρκή στοιχεία και βιβλιογραφία. Βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 90-100, Newsweek (1988), Kussy, E. (1982) p. 168, Allen, R. (1980) p, 79 και Στανφηλντ, P. (1988) σ. 33.

147. Βλ. Ramsar Convention Bureau IUCN (1984) p. 221.

148. Βλ. Matlby, E. (1986) p. 103 και Braakhekke, W. and M. Marchand (1987) p.p. 16-17. Οι εκτάσεις παγκόσμια που μπορούν να αποξηρανθούν φθάνουν με υπολογισμούς του 1982 σε 917.050.000 εκτάρια. Β. Αμερική 40.440.000, Μεξικό - Κ. Αμερική 20.670.000, Ν. Αμερική 155.450.000, Ευρώπη 87.810.000, Αφρική 191.970.000, Ν. Ασία 104.880.000, Β. και Κ. Ασία 219.360.000, Ν.Α Ασία 52.960.000, Αυστραλοασία 43.510.000. Η συμμετοχή της Ολλανδίας στα μεγαλύτερα έργα αποξηράνσεων, διευθετήσεων κλπ. στον αναπτυσσόμενο κόσμο, φθάνει το 50% Βλ. Braakhekke,W. and M. Marchand (1987) p.p. 16-17 και Asian Wetland News (1988) p.p. 1,4, 10-11.

149. Η αυξημένη νομική προστασία και η κάποια αρχή αλλά διαφαινόμενη θετική αλλαγή αξιών για τους υγροτόπους αποτελούν σοβαρές εξελίξεις που συμβάλουν στην προστασία. Επίσης στον αναπτυγμένο κόσμο οι εναπομείναντες υγρότοποι συχνά είναι μειωμένου οικονομικού ενδιαφέροντος για γεωργικές κλπ. χρήσεις.

150. Βλ. IUCN-UNEP-WWF (1980) παρ.17.

151. Μέχρι το 1845 θεσμοθετημένη προστασία (εσωτερική ή διεθνής) υγροτόπων σπανίζει. Βλ. όμως και Κεφάλαιο Δεύτερο για προστασία του υγρού στοιχείου στο βαθμό που μπορεί να αφορά και υγροτόπους. Για προστασία μετά το 1845, βλ. σε Μέρος Δευτερο και Τρίτο.

152. Π.χ. οι πολιτισμοί: Αιγυπτιακός Ασσυρια--Βαβυλωνιακός, Ινδικός, Κινεζικός, των Αζτέκων και της Ινδοκίνας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τους υγροτόπους των ποταμών Νείλου, Τίγρη - Ευφράτη, Ινδού, Huang-Ho, Mekong κλπ, αλλά και σήμερα το 1/3 του πληθυσμού των ΗΠΑ ζει και εργάζεται σε περιοχές που χαρακτηρίζονται σαν υγρότοποι. Επίσης από τις 10 μεγαλύτερες μητροπολιτικές περιοχές του κόσμου οι επτά έχουν άμεση σχέση με υγροτόπους (Ν. Υόρκη, Τόκιο, Λονδίνο, Σανγκάη, Μπουένος- Αϊρες, Οσάκα και Λος Αντζελες). Βλ. Dugan, P. (1985) p.8 και Council of Environmental ...(1981) p.303

153. Οι υγρότοποι σήμερα υπολογίζεται, με τα παραπάνω δεδομένα, να καλύπτουν πάνω από 900 εκ. εκτάρια της γης. Βέβαια αυτό είναι σχετικό αν συνυπολογισθεί η ρευστότητα του όρου υγρότοπος. Βλ. σχετικά στο ίδιο κεφάλαιο προηγουμένως. Επίσης για τα παραπάνω στοιχεία βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 182, Maltby, E.(1986) p.10 και Braakhekke,W. and M. Marchand (1987) p. 4.

154. Μάλιστα ένας τύπος υγροτόπου τα reedswamps είναι τα περισσότερο παραγωγικά οικολογικά συστήματα της γης. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 41.

155. Και βέβαια με ότι προϋποθέτουν ή συνεπάγονται.

156. Η βασική αυτή διαφοροποίηση μεταξύ σύγχρονων δυτικού τύπου αξιών, που ισχύουν σε μεγάλο βαθμό παγκόσμια, και παραδοσιακών και μη δυτικών έχει αναλυθεί προηγουμένως στο κεφάλαιο Πρωτο.

157. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο. Επίσης βλ. Μοδινός Μ. (1986) και σχετική ανάλυση για Sahel.

158. Ενώ αντίθετα υπάρχει πληθώρα στοιχείων που αποδεικνύει την σμαλή συμβιωτική σχέση. Βλ. και Κεφάλαιο Πρώτο αλλά και παρακάτω.

159. Βλ. US Department of Interior (1963) p.p. 453-455, Matlby, E. (1986) p. 96, Newsweek (1988) και Reigenstein, L. (1985).

160. Βλ. Trupp F. (1981), Μοδινός, Μ. (1987α) και (1987β).

161. Ομως και στον πεοί-Ευρωπαϊκό χώρο της Αρχαιότητας και της Ελληνορωμαϊκής περιόδου φαίνεται να έχουν αναπτυχθεί πρακτικές και αξίες που ευνοούν σοβαρές παρεμβάσεις μέχρι και αλλαγή χρήσης των υγροτόπων . Ηδη έχουν αναφερθεί οι περιπτώσεις της Μεσοποταμίας αλλά και της Αιγύπτου όπου επιχειρήθηκαν εκταταμένες υδραυλικές διευθετήσεις, αποψιλώσεις, αποξηράνσεις κλπ. Βλ. Το Βήμα (15-3-87) και Μπέινς, Τ. (1988) σ.σ. 4-7.

162. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του υγροτόπου (Λίμνη) του Ώστου στην Εύβοια όπου από την Αρχαιότητα (340 π.Χ.) καταβάλλονται προσπάθειες αποξήρανσης οι οποίες φαίνεται να ολοκληρώνονται σήμερα, μετά χιλιετηρίδες, σε μια περίοδο που η πολυτιμότητα των υγροτόπων είναι προφανής, ενώ οι προσπάθειες προστασίας τους εντείνονται.

162α. Λεπτομερείς αναφορές για τους μύθους αυτούς και για τις παρακάτω περιπτώσεις βλ. σε Ριπέν, Ζ. (1986). Το γεγονός ότι στους δώδεκα άθλους του Ηρακλή, οι δύο αφορούν την "εξουδετέρωση" υγροτόπων αποτελεί ένδειξη σοβαρού προβληματισμού των Αρχαίων

Ελλήνων για το θέμα αυτό. Γενικεύοντας πάντως τον προβληματισμό (βλ. επίσης σχετική ανάλυση για οικότοπους και είδη σε Κεφάλαιο Πρώτο) σε σχέση με τους δώδεκα άθλους του Ηρακλή εκτός από τους δύο που αναφέρθηκαν και αφορούν τους υγροτόπους, υπάρχουν και άλλοι που άμεσα ή έμμεσα αναφέρονται στην άγρια ζωή και αποκαλύπτουν τη στάση και τις αξίες που αυτή αντιπροσωπευε στην Αρχαία Ελλάδα. Πρόκειται κύρια για τον πρώτο άθλο (Λέων της Νεμέας) τον τρίτο (Κερυνίτης Έλαφος) τον τέταρτο (Ερυμάνθιος Κάπρος) και τον έβδομο (Ταύρος της Κρήτης). Οι μύθοι αυτοί παρουσιάζουν εύγλωττα την προσπάθεια τιθάσευσης και εξημέρωσης της άγριας ζωής αλλά και εξόντωσής της όταν αυτή δεν "συμβιβάζεται" με το γενικότερο πλαίσιο διαβίωσης και δραστηριοτήτων του Αρχαίου Έλληνα. Οι επιδιώξεις αυτές όμως δεν είναι χωρίς όρους και όρια αλλά και κάποιες αντίθετες αξίες που εκφράζονται μέσα από αντίστοιχες θεϊκές επιθυμίες και απαγορεύσεις. Έτσι π.χ. ο ταύρος της Κρήτης τελικά συλλαμβάνεται από τον Ηρακλή αλλά δεν θανατώνεται, όπως άλλωστε και ο Ερυμάνθιος Κάπρος. Επίσης η κερυνίτις Έλαφος, αφιερωμένη στην Αρτεμη, γίνεται αιτία μιας μακρότατης και περιπετειώδους καταδίωξης ενός χρόνου. Τελικά συλλαμβάνεται και αυτή ζωντανή πριν προλάβει να καταφύγει στον ιερό και απαραβίαστο χώρο της Αρτεμης στο Λάδωνα ποταμό. Εδώ μάλιστα ο Ηρακλής έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την Αρτεμη και τον Απόλλωνα μια και τον βάρυνε η υποχρέωση της σύλληψης του ζώου από σχετική εντολή του Ευρυσθέα. Σε εξευμενισμό της θεάς, η Έλαφος παραμένει ζωντανή. Ολόκληρος αυτός ο μύθος είναι πλήρης συμβολισμών για την αντίθεση ανθρώπου - άγριας ζωής . Τέλος στην περίπτωση του λέοντα της Νεμέας έχουμε εξόντωσή του, μια και πρόκειται για ένα σαφώς "επιβλαβές" και ασυμβίβαστο είδος για την οικόσιτη κτηνοτροφία αλλά και την ανθρώπινη ζωή. Αντίθετα στις τρεις προηγούμενες περιπτώσεις η αντίθεση και το επιβλαβές ήταν λιγότερο οξύτερα, για το λόγο αυτό τα σχετικά είδη τελικά επιζούν μετά την ήττα και τη σύλληψη τους αλλά και μετά από σχετικές θεϊκές παρεμβάσεις.

Τα προηγούμενα δείχνουν την ουσιαστική αντίθεση του συγκεκριμένου αστικού τρόπου ζωής και νοοτροπίας της συγκεκριμένης εποχής (γεωργία, οικόσιτη κτηνοτροφία, αστικές συγκεντρώσεις, "επιβλαβή" είδη και οικοσυστήματα κλπ.) με την άγρια ζωή καθώς και τις συνεπαγόμενες αντιφάσεις αλλά και προσπάθειες συνύπαρξης.

163. Στην περίπτωση της Λίμνης του Δύστου σε συμβόλαιο του 340 π.Χ. που χαράχθηκε σε λίθινη στήλη, συμβαλλόμενα μέρη είναι η Ευβοϊκή πόλη Ερέτρια και ο

μηχανικός Χαιρεφάνης ο οποίος ανέλαβε το έργο της αποξήρανσης.

164. Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985) σ.σ. 125-137.

165. Βλ. Καράκωστας, Γ. (1986).

166. Βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985) σ.σ. 124-125.

167. Βλ. Morris, B. (1983), Hughes, D. (1984) και Ριπέν Ζ. (1966).

168. Βλ. Ριπέν, Ζ. (1966). Διευκολυνζουμε πάντως πως η Αρτεμη παρειχε γενική προστασία χωρίς να διακοίνει "επιβλαβή" και ωφέλιμα είδη και οικοτόπους. Μάλιστα εθεωρείτο ότι κατοικίδια και άγρια ζώα συνυπήρχαν αρμονικά στα ιερά δάση της θεάς. Ποόκειται φαινομενικά για μια επιπλέον αντίφαση μια και οι Αρχαίοι Ελληνες είναι αυτοί που κατ'εξοχήν δημιούογησαν τη διάκριση μεταξύ επιβλαβών και ωφέλιμων ειδών αλλά και οικοτόπων. Στην ουσία απλά εκφοάζεται η επιθυμια συνύπαρξης της οικόσιτης πανίδας και άγριας ζωής, επιθυμία όμως που στις επόμενες χιλιετίες δεν είχε ανάλογο πρακτικό αποτέλεσμα και αποτελεί και σήμερα, όπως και στην Αοχαιότητα, το ζητούμενο.

169. Για το γενικότεοο αυτό πλαίσιο της εξέλιξης απόψεων για τη φύση, βλ. Gold, M. (1984) p.p. 13-33 και Sack, R. (1984) p.p. 34-47.

170. Gold, M. (1984) p.p. 14-17. Βέβαια είναι γεγονός πως την ίδια περίοδο στη Γαλλία υπήρχε υψηλό ποσοστό θανάτων που οφείλονταν στην ελονοσία.

171. Χαρακτηριστικά ο Pepper, D. (1984) p.79 αναφέοει για το ίδιο γεγονός "When it became a mark of progress to tame nature, and when colour, taste and emotion become secondary qualities, then the formal and mathematical triumphed over the wild. This triumph was epitomised in the gardens of 1660's Versailles". Βλ. ανάλογες παοατηρήσεις σε Gold, M. (1984) p.p. 17-19.

172. Επίσης είναι ενδιαφέρον οτι ακοιβώς με την ίδια προστατευτική νοοτοοπία αντιμετωπίζουν διάφορα είδη ("vermins") που χαρακτηρίζονται γενικά σαν ανεπιθύμητα ή επιβλαβή, υιοθετώντας έτσι πρώιμες αντιλήψεις που σήμεοα υποστηρίζονται ευούτεοα από κύκλους πού αντιτίθενται στη διάκριση των ειδών (speciesm). Βλ. παρακάτω. Ειδικότεοα βλ. Lowe. P. akn J. Goyder, (1983) p. 19. "Victorian environmentalists emphatically rejected the imperative to improve- whether it be the enclosure of common wastes for agricultural or building purposes, the control of "vermin" on country estates, the demolition of ancient structures in the rebuilding of Victorian towns, the restoration of the fabric of historic buildings, or the drainage of old meadows and marshes. Indeed, instead of improvement, they saw in

these acts deformation and vandalism".

173. Το ρομαντικό κίνημα έχε συμβάλλει στην δημιουργία του κινήματος για την προστασία του περιβάλλοντος στη Μ. Βρεττανία αλλά και τη Β. Αμερική. Βέβαια η συμβολή αυτή δεν είναι χωρίς κριτική. Βλ. Pepper, D. (1984) p. 76, Gold, M. (1984) p.p. 19-23 και Boarman, R. (1981).

174. Βλ. Gold, M.(1984) και Pepper, D.(1984) p.76.

175. Τα οικοσυστήματα αυτά, σαν φυσικά τοπία, προσφέρονται ιδιαίτερα για αντιμετώπιση που θα χαρακτηριζόταν ρομαντική. Βλ. Στάνφηλντ, Ρ. (1988) σ. 33 και Boardman, R. (1981) p. 11.

176. Gold, M. (1984) p. 24. "... The Romantics expressed their alienation by constructing an account of nature that overflowed with emotions and moral feelings. They tried to replace the precision of science with a sence of mystery and infinity".

177. Βλ. Boarman, R. (1981) p. 12 για σύγχιση convervationist και sentimentalist. Βέβαια οφείλουμε να τονίσουμε πως δεν θεωρείται, γενικότερα στο περιβάλλοντικό κίνημα και ιδιαίτερα στο κίνημα προστασίας τη άγριας ζωής, λυμένο το θέμα της ορθότητας της πολιτικής που πρέπει να ακολουθείται για να υπάρχουν θετικά αποτελέσματα. Μάλιστα στις ΗΠΑ τόσο το Sierra Club όσο και η National Audubon Society (από τους μεγαλύτερους μη κυβερνητικούς οργανισμούς της χώρας αυτής) συμφωνουν πως η πολιτική εορθισμού του συναισθηματικού στοιχείου του κοινού με απλές και εντυπωσιακές μεθόδους είναι αποτέλεσματικότερη από προσπάθειες που ακολουθούν κάποιες τακτικές με κύριο γνώρισμα την επιστημονικότητα και "σοβαροφάνεια". Στάνφηλντ, Ρ. (1988) σ. 34.

178. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

179. Ετσι π.χ. στα πλαίσια του "Good nature was suitably tamed nature" Boardman, R. (1981) p. 11. και με δικαιολογία συγκεκριμένες απαξίες (βλ. παραπάνω) αποξηράνθηκαν ή άλλαξαν χρήση τεράστιες εκτάσεις υγροτόπων (βλ. παραπάνω και την ενδεικτική περίπτωση των Βερσαλλιών).

180. Βλ. και αμέσως προηγουμένως για απαξίες.

181. Πρέπει να σημειωθεί πως οι υγρότοποι, σαν ένα από τα οικοσυστήματα που η σύγχρονη επιστήμη δεν έχει αναλύσει και κατανοήσει πλήρως στη στατική και κυρίως στη δυναμική μορφή τους, επιφυλάσσουν και μελλοντικές αξίες που ενδεχόμενα ή σύγχρονη διαχείριση τις ακυρώνει μέσα από την υποβάθμιση και καταστροφή.

182. Βλ. Μέρος Δεύτερο και κυρίως ανάλυση Σύμβασης Ραμσάρ.

183. Αναφερόμαστε στις συμβιβαστικές αξίες και κύρια στις αξίες διατήρησης. Φυσικά οι πρώτες είναι σαφώς ανθρωποκεντρικές.

184. Για παρόμοιες αξίες που ανάγονται στο ηθικοφιλοσοφικό επίπεδο, βλ. αντίστοιχη ανάλυση σε Κεφάλαιο Πρώτο για άγρια ζωή γενικά. Επίσης βλ. Grainger, A. (1982) p. 193 και IWRB (1972) p. 1 "Ethicaly man has no right to destroy the natural world whose fauna and flora are the rightful heritage of future generation". Οι απόψεις αυτές στα πλαίσια του δυτικού πολιτισμού ανάγονται στην Αρχαία Ελλάδα και στις σχετικές φιλοσοφικές αναζητήσεις. Ειδικότερα σήμερα έχουν συγκεκριμένη επίδραση σε συγχρονες δικαιικές ρυθμίσεις κάτω από την πίεση οικολογικών αναγκαιότητων αλλά και τμήματος του οικολογικού κινήματος που επικεντρώνει την δραστηριότητά του σε παρόμοια θέματα (animal rights). Βλ. και Hughes, D. (1984) σ. 43.

185. Για μια παραβολή με απόψεις ριζικά απαλλαγμένες από ανθρωποκεντρισμό που αντιστοιχούν σε Ινδιάνους της Β. Αμερικής και άλλους λαούς, βλ. ειδικότερα Dukelow, G. and R. Zakheim (1972), Spoehr, A. (1967), Γκοήφαν, Μ. (1968) και Stone, C. (1972).

186. Βλ. και αξίες Σύμβασης Ραμσάρ σε Μέρος Τρίτο αλλά και αντίστοιχη ανάλυση σε Κεφάλαιο Πρώτο για αξίες της άγριας ζωής γενικά.

187. Ο ρρυθμανατολισμός των αξιών αυτών σε βραχυχρόνιες καταστροφικές χρήσεις ή σε μακροχρόνιες ρυθμιστικές ή κάποια συμβιβαστική σύνθεση είναι κρίσιμης σημασίας για τους υγροτόπους.

188. Την παρατήρηση αυτή είχε κάνει ο θεόφραστος ήδη από την Αρχαιότητα. Βλ. Καντελλόπουλος, Α. (1985) καθώς και προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο. Επίσης βλ. Δωρικός, Σ. (1981) σ.σ. 30-31.

189. Βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand, (1987) p.p. 8-9 και IUCN (1963) p. 50.

190. Βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 184. και Στάνφηλντ, P. (1988) σ. 32.

191. Οι απωλειες σε ανθρώπινες ζωές, περιουσίες και καλλιέργειες από πλημμύρες είναι τεράστιες, ειδικά σε παράκτιες περιοχές που μειώθηκαν ή καταστράφηκαν υγροτοποι όπως π.χ. στο Μπαγκλαντές. Μεταξύ 1960-1985 τα ανθρώπινα θύματα στη χώρα αυτή ξεπερνούν τις 250.000 (-400.000). Επίσης έχει τεκμηριωθεί επιστημονικά στις ΗΠΑ πως μόνο το 5% των υγροτόπων μιας λεκάνης απορροής, μειώνει κατά 50% περίπου τις πλημμυρες στον αντίστιχο χώρο γεγονός που μεταφράζεται οικονομικά για τις ΗΠΑ σε δεκάδες εκατομμύρια δολλάρια. Βλ. Maltby, E. (1986),

p.p. 71-75, Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 183 και Brakhekke, W.and M. Marchand (1987) p.p. 8-9.

192. Maltby, E. (1986) p. 80.

193. Βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 19, UNEP (1984), UNEP (1984b) και IWRB (1979) p. 6.

194. Τα φράγματα δημιουργούν σοβαρότατη διατάραξη στις λειτουργίες αυτές, ενώ συγχρόνως οι συγκεντρώσεις τεραστίων ποσοτήτων φερτών υγρών στους χώρους αυτούς μειώνει τη διάρκεια ζωής τους. Βλ. Δωρικός, Σ. (1981), σ. 33 και IWRB (1979) p. 7. Ενα από τα σημαντικά οικολογικά προβλήματα που προκαλούν τα φράγματα είναι τα, συχνά ανυπέρβλητα, εμπόδια που δημιουργούν στα ανάδρομα ψάρια διασπώντας τα πρότυπα αποδημίας τους. Ο κίνδυνος αυτός είχε εντοπισθεί αρκετά νωρίς στην Αγγλία άπου από τον 14ο αιώνα (1393) είχαν ληφθεί νομοθετικά και πρακτικά μέτρα για να διευκολύνονται οι αποδημίες των ψαριών παράλληλα με την ύπαρξη των φραγμάτων. Βλ. Lund, T. (1980) p. 5.

195. Τεχνητοί υγρότοποι έχουν δημιουργηθεί σε Ολλανδία, Ουγγαρία, Πολωνία και Τσουγκοσλαβία. Εχουν την ιδιότητα να αφαιρούν φώσφορο, άζωτο, βακτήρια κλπ. σε μεγάλο βαθμό. Βλ. ειδικότερα Maltby, E. (1986) p. 71 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 185.

196. Για ειδικότερα στοιχεία βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 50-55 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 185.

197. Βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984), p. 183.

198. Η πιο γνωστή μορφή πανίδας των υγροτόπων που έχινε και βασικός μοχλός της παγκόσμιας διακρατικής προστασίας τους είναι η αποδημητική πτηνοπανίδα, η οποία και εξετάζεται ξεχωριστά. Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι οι υγρότοποι έχουν υψηλότατες συγκεντρώσεις πτηνών που φθάνουν τα εκατονταπλάσια συγκριτικά με τις ανοικτές θάλασσες. Περίφημοι υγρότοποι όπως η Wadden Sea (Ευρώπη) και Banc d' Arguin (Μαυριτανία) στηρίζουν 216 και 4400 πτηνά αντίστοιχα ανά τετραγωνικο χιλιόμετρο. Βλ. Braakhekke, W. and M.Marchand (1987) p. 7 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 186.

199. Βλ. ειδικότερα Δωρικός, Σ. (1981) p. 31 και Goodall, D. στη σειρά Ecosystems of the World.

200. Βλ. και πριν στο ίδιο κεφάλαιο.

201. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι η παραγωγικότητα των υγροτόπων σε χλωρίδα ξεπερνά κατά τρεις φορές την αντίστοιχη μιάς σύγχρονης καλλιέργειας καλαμποκιού, ενώ σε αντίστοιχα επίπεδα κινείται η παραγωγικότητα της πανίδας (αλιεύματα κλπ.). Βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand (1987) p. 5 και IWRB (1979) p.p. 10-13.

Σε σχέση με τα υπόλοιπα φυσικά οικοσυστήματα, οι υγρότοποι γνωστοί με τον όρο reedswamps, θεωρούνται στο παραγωγικότερο οικοσύστημα της γης (βλ. και πριν στο ίδιο κεφάλαιο). Επίσης τα papyrus marsh και sub-tropical salt marsh της Ουγκάντα θεωρούνται διπλάσια παραγωγικά από τα τοπικά δάση βροχής. Maltby, E. (1986) p.p. 12 και 14. Αλλά και τα coral reefs (ύφαλοι κοραλλιών) θεωρούνται το παραγωγικότερο θαλάσσιο οικοσύστημα. (Για την παραγωγή τους στον όρο υγρότοπους, βλ. Μέρος Τρίτο).

202. Οι υγρότοποι της Αφρικής, Ν. Αμερικής, Ασίας και των Νησιών του Ειρηνικού στηρίζουν εκατοντάδες εκατομμύρια τοπικών πληθυσμών με άμεσα προϊόντα ή έμμεση θετική επίδραση σε άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες. Μάλιστα σε περιοχές όπως η άνυδρη ζώνη του Sahel (βλ. Κεφάλαιο Πρώτο) ο ρόλος των υγροτόπων για την επιβίωση τοπικών πληθυσμών είναι καθοριστικός. Για τον λόγο αυτό άλλωστε οι επεμβάσεις και η αλλαγή χρήσης των υγροτόπων έχουν χρησιμοποιηθεί σαν οικολογικό όπλο στην επίλυση πολιτικών ανταγωνισμών σε εθνικό επίπεδο κυρίως και μεταξύ τοπικών εθνικών ομάδων (Αιθιοπία, Σουδάν) . Βλ. Maltby, E. (1986), p.p. 18, 121-126, Dugan, P. (1960) και η Νέα Οικολογία (1986) τ. 19, σ.σ. 31-34. Ομως παρ'ότι "Man uses wetlands to fish and hunt, to herd catle, to collect firewood, timber, reed, medicinal and food plants, etc... these economic funtions are often underestimated in cost- benefit analyses, mainly for the reason that they are traditionional and considered marginal". Braakhekke, W. and M. Marchand (1987) p. 16.

203. Η χλωρίδα και πανίδα τους αποτελείται από χερσαία, υδρόβια ή αμφίβια (κατά περίπτωση) είδη. Πολλά από τα είδη αυτά είναι σπάνια και απειλούμενα (βλ. και Κεφάλαιο Πρώτο αλλά κύρια σε Μέρος Τρίτο). Η ανάλυση που ακολουθεί για το θέμα αυτό και που είναι τεράστιο σε έκταση, δεν μπορεί παρά να είναι περιορισμένη και ενδεικτική. Για μια αναλυτική εξέταση της συμβολής των ειδών αυτών σε οικονομικό κλπ. επίπεδα στη εθνική και διεθνή διάσταση, βλ. Prescott - Allen, Rand, C. (1982), Inskipp, Tand S. Wells (1979) και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 187.

204. Για την ιδιότητα αυτή που αφορά κύρια συγκεκριμένα είδη υδρόβιων φυτών, βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

205. Κύρια προς την κατεύθυνση οικονομικής καλλιέργειας ειδών από υγροτόπους σε άγονες και ημιάγονες περιοχές.

206. Βλ. και Ωραιάκος, Σ. (1981) για πανίδα των

Ελληνικών υγροτόπων καθως επίσης και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) , Goodall, D. κλπ.

207. Βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand, (1987) p.p. 5-6.

208. Συνέπεια του γεγονότος αυτού είναι να περιληφθούν στα Red Data Books της IUCN . Βλ. Κεφάλαιο Πρώτο και κυρίως Μέρος Τρίτο για εξειδικευμένες διεθνείς συμβάσεις. Βλ. Fawcett, C. (1971)και Versteeg, H. (1984) όπου υπάρχουν εκτενείς αναφορές για αξίες των ειδών της άγριας ζωής, η εξειδικευμένη περίπτωση του αλλιγάτορα κλπ.

209. Στη 10ετία του '50 και αρχές του ' 60 το διεθνές εμπόριο δερμάτων κροκοδείλου και αλλιγάτορα έφθανε τα 5-10 εκατομμ. ετήσια. Οι τιμές το 1977, έφθαναν για κάθε μέτρο τα 50 δολλάρια και το κοέας για κάθε νεκρό ζώο τα 70 δολ. Βλ. Inskipp, T.and S. Wells (1979) p. 65 και Maltby, E. (1986) p. 25.

210. Η Caretta-caretta είναι πολύ γνωστή περίπτωση στον Μεσογειακό χώρο σαν είδος που οδηγείται σε επικίνδυνη μείωση με κύρια αιτία την καταστροφή των οικοτόπων της. Βλ.UNEP (1985). Βλ. επίσης και Braakhekke W. and M. Marchand, (1987) p.p. 6-7. Το διεθνές εμπόριο προϊόντων από τη χελώνα (κοέας, δέρμα, κέλυφος) αλλά και ζωντανων ζώων (συντροφιάς-συλλογών) στα 1976 έφθασε τα 170-240.000 μέλη, ενώ το κέλυφος τους σε 93.397 κιλά το 1977. Υπολογίζεται ότι μεταξύ 1965-76 στο διεθνές εμπόριο διακινήθηκαν 5-10 εκατομ. χελώνες. Βλ. Inskipp T. and S.Wells, (1979) p.p. 59-65. Η ευρεία χρήση πλαστικού, που αποδείχθηκε ιδιαίτερα βλαπτική για το περιβάλλον, στην περίπτωση της χελώνας καθώς και άλλων γουνοφόρων κλπ. ειδών με τη δημιουργία πλαστικών απομιμήσεων μείωσε την εμπορική πίεση στα είδη αυτά. Βέβαια σε μετέπειτα φάση η παχυκόσμια αγορά απαιτουσε αυθεντικά (original) προϊόντα, οπότε οι πλαστικές απομιμησεις δεν προσέφεραν ιδιαίτερα θετικές υπηρεσίες.

211. Κυρίως στις χώρες του Τρίτου Κόσμου οι υγρότοποι, αποτελούν μοναδικό χώρο ανάπτυξης οικόσιτης και ημιάγριας παραγωγικής κτηνοτροφίας. Η υπερεκμετάλλευση όμως μ' αυτό το τρόπο συχνά γίνεται σημαντικός λόγος υποβάθμισης. Επίσης και σε ανεπτυγμένες χώρες όπως ο Καναδάς, θηλαστικά κυρίως των υγροτόπων στηρίζουν περιφερειακές κοινότητες (παγιδευτές κλπ.) με σημαντικό εισόδημα, π.χ. 25.000.000 δολλάρια για το 1975-1976. Βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ.4.

212. Σε αντίθεση με την οικόσιτη πανίδα. Βλ. αμέσως παραπάνω υποσημείωση.

213. Αναλυτικά στοιχεία για τις οικονομικές αξίες των ειδών αυτών στις εσωτερικές οικονομίες και το διεθνές εμπόριο. Βλ. Inskipp, T. and S.Wells (1979) και Prescott - Allen, R. and C. (1982).

214. Η πλευρά αυτή, μετά το ενδιαφέρον για την πτηνοπανίδα των υγροτόπων, έχει συμβάλλει στη γενικότερη για την προστασία των υγροτόπων.

215. Αυτό γίνεται ευκολότερα κατανοητό από το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θαλάσσιων ζωϊκών και φυτικών οργανισμών περίπου 180.000 και 70.000 είδη αντίστοιχα που είναι σήμερα γνωστά συγκεντρώνονται κατά μήκος των ακτών της γης (280.000 μίλια) και κατά προτίμηση στα αβαθή νερά της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας. Η βιολογική ποικιλομορφία αυξάνει με την αντίστοιχη αύξηση της θερμοκρασίας. Έτσι οι τροπικές θάλασσες παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα Π.χ. οι ύφαλοι κοραλλιών (ή κοραλλιογενείς ύφαλοι) του Ινδικού και Ειρηνικού Ωκεανού και της Καραϊβικής θάλασσας, είναι οι πλουσιότεροι θαλάσσιοι οικότοποι σε είδη (περίπου 500-1000 είδη ψαριών σε πολύ μικρές εκτάσεις αβαθών νερών). Μάλιστα εξαιτίας της μεγάλης οικολογικής ποικιλομορφίας και παραγωγικότητας οι υγρότοποι αυτοί θεωρούνται τα τροπικά δάση βροχής της θάλασσας. Βλ. Klemm, C. (1981) p. 72-73, Allen, R. (1980) p.p. 84-86, Council of Environmental ... (1981) p. 304 και IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 2-3 κλπ.

216. Βλ. Klemm, C. (1981) p. 73, IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 2 και Braakhekke, W. & M.Marchand (1987). Μάλιστα τα δέλτα των ποταμών στηρίζουν το 60-80% των οικονομικά εκμεταλλεύσιμων θαλάσσιων ειδών (αλιεύματα) σε όλο ή κάποιο μέρος του κύκλου της ζωής τους. Βλ. Council of Environmental ...(1981) p. 303 όπου ανάλογες παρατηρήσεις για παράκτιους υγρότοπους και σχετικός ορισμός του όρου "estnary". Για τον ίδιο όρο βλ. Kussy, E. (1982) p. 173.

217. Τα άλλα δύο τμήματα ανήκουν στην Ο.Δ. Γερμανία και στη Δανία. Ας σημειωθεί ότι το υπόλοιπο ποσοστό των αλιευμάτων της Β. θάλασσας στηρίζεται αποκλειστικά σε άλλους υγροτόπους. Βλ. Allen, R. (1980) p. 78.

218. Για τα παραπάνω βλ. IWRB (1979) p.p. 10-11 και Braakhekke, W.and M. Marchand (1987) p. 9.

219. Τα αλιεύματα παγκόσμια φθάνουν τα 100 εκατ. τόνους, ενώ " In 1974-1978 the average annual value of exports from developing countries was second only to timber". Βλ. Trotter, A. (1983) p. 16 και Klemm, C. (1981) p. 73. Ας σημειωθεί ότι και η ξυλεία από τις αναπτυσσόμενες χώρες προέρχεται σε μεγάλο ποσοστό από

υγροτόπους. Οι απώλειες των παράκτιων υγροτόπων στις ΗΠΑ από υποβάθμιση, συνεπάγονται ετήσια απώλειες σε αλιεύματα της τάξης των 86 εκατομ. δολλαρίων. Βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 2 και Allen, R. (1981) p. 78.

220. Braakhekke, W. and M. Marchand, (1987) p. 10.

221. Maltby, E. (1986) p. 231.

222. Βλ. π.χ. μόνο για τον Ελλαδικό χώρο Δωρικός Σ. (1981). Ενδεικτικά αναφέρουμε θαλάσσια είδη όπως : menhaden, bluefish, sea trout, spot, mullet, croaker, striped bass, shrimp, blue crabs, oysters, clams, κλπ. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 19.

223. Πρόκειται για είδη μικρών ή μεγάλων αποδημιών, με διαφορικά πρότυπα μετακινήσεων κλπ. που έχουν σχεδόν απόλυτη εξάρτηση από εσωτερικούς ή παράκτιους υγροτόπους σαν τόπους αναπαραγωγής ή ανάπτυξης. Αναφέρουμε ενδεικτικά: European carp, tilapia, yellow perch, muskies, bass, salmon, trout, sunfish, pickerel κλπ. Ramsar Convention Bureau IUCN, (1984) p.p. 187-195 and Maltby, E. (1986) p. 22. Οι μετακινήσεις και η προστασία των παραπάνω ειδών τα καθιστά ένα ενδιαφέρον διεθνές πρόβλημα άρρηκτα συνδεδεμένο με την προστασία των υγροτόπων. Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο και κύρια σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

224. Τις τελευταίες 10ετίες παρατηρείται ιδιαίτερη έξαρση της εκμετάλλευσης της ανέξοδης παραγωγικότητας που συνδέεται με τις βασικές φυσικές λειτουργίες των υγροτόπων για την τεχνητή εκμετάλλευση ειδών και παραγώγων της χλωρίδας (ξυλεία, ρύζι κλπ.) και πανίδας (γούνες, δέρματα, πρωτεΐνες). Συχνά μάλιστα επιχειρείται παράλληλα παραγωγή πολλών και διαφορετικών ειδών. Βέβαια παρόμοιες εκμεταλλεύσεις συχνά κινδυνεύουν να υποβαθμίσουν τους υγροτόπους ή να καταστρέψουν την φυσική τους παραγωγικότητα - σε συγκεκριμένους τομείς - που είναι πολλαπλάσια παραγωγική από την επιχειρούμενη τεχνητή.

225. Για το γενικότερο αυτό θέμα και τα προβλήματα που θέτει, βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο αλλά και σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

226. Το ίδιο συμβαίνει και με τα πτηνά και μάλιστα την πτηνοπανίδα των υγροτόπων σε επίπεδο ειδών της άγριας ζωής. Βλ. όμως παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

227. Ο όρος χρησιμοποιείται όπως σε IUCN (1963) p. 44. όπου: ... " You can use the world "social" approach as well as ethical and aesthetic, for it is the social approach of human beings to nature that you wish to emphasize. This is also an economic point of view". Ακριβώς με το ίδιο πνεύμα χρησιμοποιείται ο

όρος "κοινωνικές αξίες" χωρίς να παραγνωρίζεται και η οικονομική παράμετρος. Πρέπει να σημειωσουμε ότι πολλές από τις σύγχρονες κοινωνικές αξίες δεν προυπήρχαν, ενώ άλλες αποτελούν εξέλιξη και προσαρμογή στα σύγχρονα δεδομένα. Ιδιαίτερη σημασία και προσοχή πρέπει να συγκεντρώνουν οι σύγχρονες κοινωνικές αξίες που αποτελούν μετέλιξη οικονομικών βασικών αξιών και στη σύγχρονη πραγματικότητα (οικολογική- κοινωνική κλπ.) δεν μπορούν πλέον να ασκούνται στο επίπεδο αυτό (π.χ. επαγγελματική-βιοποριστική θήρα).

228. Επιπλέον βέβαια οι υγρότοποι διαθέτοντας μια τεράστια ποικιλία βιοτικού και αβιοτικού περιβάλλοντος, κάτω από ορισμένες διευθετήσεις, προσφέρουν εξίσου μεγάλη ευρύτητα εναλλακτικών τρόπων χρήσης.

229. Το στοχείο αυτό, δηλαδή η σημασία συγκεκριμένων υγροτόπων για τους παρακείμενους αστικούς πληθυσμούς, απετέλεσε και σημαντική παράμετρο για την εκτίμηση της γενικότερης αξίας, σε διεθνές επίπεδο ενός υγροτόπου. Βλ. ειδικότερα Μέρος Τρίτο.

230. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

231. Μακροχρόνια ουτε αυτές οι αξίες εξασφαλίζουν ορισιτικά τους υγροτόπους μια και εξακολουθούν να είναι ανθρωποκεντρικές, ενώ έμμεσα αναφέρονται και στην οικονομική κλίμακα αξιών. Αυτό σημαίνει ότι μιά μελλοντική ή "προφανως επωφελής" επιλογή εκμετάλλευσης υγροτόπου που συνεπάγεται υποβάθμιση ή καταστροφή του δεν θα είχε πολλά περιθώρια ανατροπής και πειστικής τεκμηρίωσης παρομοίου αιτήματος.

232. Μόνο στην Μ. Βρεττανία τα άτομα που επιδίδονται σε παρόμοιες δραστηριότητες ξεπερνούν τις 500.000 Βλ. IWRB (1979) p. 2.

233. Στις ΗΠΑ μόνο οι περιπατητές σε φυσικό περιβάλλον και υγροτόπους ωθάνουν τα 27.000.000, ενώ τον περίφημο υγρότοπο της Florida Everglades επισκέπτονται ετήσια 1.000.000 άτομα. Βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 4 και Maltby, E. (1986) p. 88,

234. Η ασχολία της φωτογράφισης στις ΗΠΑ αφορά 4.500.000 άτομα πολλοί από τα οποία προτιμούν τους υγροτόπους. Βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 4.

235. Boaroman, R. (1981).

236. Στις ΗΠΑ 33 εκατομ. άτομα, στην Ολλανδία 1,5 και στη Δανία 300.000 ασχολούνται με το ψάρεμα. IWRB (1979) p. 2. Επίσης σύμφωνα με στοιχεία της IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 4, στον Καναδά το 11% του πληθυσμού έχει άδεια θήρας, ενώ στις ΗΠΑ το 8%. Αδειες ψαρέματος στις ΗΠΑ έχουν το 13% και στη Σουηδία το 12-18%

237. Βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p.p. 213-214.

238. Η λιμνολογία, επιστημονικός χώρος άμεσης συνάφειας με τους υγροτόπους, θεωρείται και βασικός πυρήνας προέλευσης της οικολογίας. Βλ. Ο Πολίτης (1988) τ. 96, σ. 28. Πέρα από το προφανές ενδιαφέρον συγκεκοιμένων επιστημονικών κλάδων, οι υγρότοποι παρουσιάζουν επίσης ενδιαφέρον για τη γεωλογία, την ιστορία αλλά και την αρχαιολογία μια και ορισμένοι τύποι υγροτόπων προσφέρονται για ανάλογες μελέτες διατηρώντας και αποκαλύπτοντας στοιχεία που αφορούν την φυσική αλλά και ειδικότερα την ανθρώπινη εξέλιξη στον πλανήτη. Βλ. IUCN (1963) p.p. 54-44. Φυσικά οι προηγούμενες επιστήμες παρατέθηκαν ενδεικτικά.

239. Βλ. Ωρικός, Σ. (1981) σ. 35.

240. Βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 202.

241. Η ζωγραφική, η λογοτεχνία, η ποίηση αλλά και η μουσική είχαν και έχουν σαν προσφιλές θέμα τους υγροτόπους. Το ίδιο συμβαίνει και με σύγχρονες μορφές τέχνης που έχουν σχέση με κινούμενη εικόνα.

242. Η ιστορία , η λαογραφία αλλά και η εθνολογία μας αποκαλύπτουν παράμοιες αξίες. Χαρακτηριστικός είναι ο όλος των υγροτόπων σαν χώρων για καταφύγιο και προστασία ατόμων που συμμετείχαν σε εθνικοαπελευθερωτικούς κοινωνικούς κλπ. αγώνες (π.χ. εμφύλιος πόλεμος των Η.Π.Α, πόλεμος των ΗΠΑ στο Βιετνάμ, αγώνες Μακεδονομάχων στην Ελλάδα κλπ.).

243. Πρόκειται ουσιαστικά για τις ίδιες αξίες και επιχειρήματα που αναφέρθηκαν προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο αλλά και στην μέχοι τώρα ανάλυση για την άγρια ζωή γενικά. Ειδικότερα για το θέμα αυτό και σε σχέση με την δημιουργία ανάλογων ρυθμίσεων και θεσμών, βλ. στα επόμενα Κεφάλαια του Πρώτου Μέρους αλλά και σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

244. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

245. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο για ανθρωποκεντρισμό και επιπτώσεις των αξιών αυτών.

246. Πράγματι χρειάζεται συστηματική έρευνα και επαρκής γνώση για να αποκαλυφθούν και να απεικονισθούν σε οικονομικά μεγέθη οι πολύπλοκες οικολογικές αξίες των υγροτόπων. Ανάλογες δυσκολίες και μάλιστα αυξημένες, παρουσιάζει η αποτίμηση πολλών κοινωνικών αξιών που είναι γενικά προφανείς, όπως π.χ. το οικονομικό όφελος (παραγωγικότητα, μείωση ιατρικής περίθαλψης κλπ.) που προκύπτει από την πολύμορφη επαφή των ατόμων με τους υγροτόπους. Βέβαια για ορισμένες κοινωνικές αξίες, πέρα από το τυπικό πρόβλημα της "χρηματοποίησης" τους, υπεισέρχεται και ουσιαστικό πρόβλημα αν υπάρχει δυνατότητα ή αν πρέπει να τίθενται

"aesthetic values in a commercial world" Βλ. IUCN (1963) p. 44.

247. Οι σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και η αντίστοιχη έρευνα που ευνοούν, εύκολα απεικονίζουν σε "αξιόπιστες" μελέτες οικονομικά οφέλη από χρήσεις υγροτόπων που συνεπάγονται αλλαγή χρήσης (γεωργική , κτηνοτροφική, βιομηχανική κλπ. γη) ή υποβάθμιση (εξόρυξη τύρφης, απόρριψη αποβλήτων, υπεροεκμετάλλευση νερού και χλωρίδας-πανίδας κλπ.).

248. Βλ. ειδικότερα IUCN (1963) p. 47.

249. "The conflict between economic values and scientific - aesthetic ones in nature conservation is essentially that of short term versus long - term views" IUCN. (1963) p.p. 47-48.

250. Η εξαγωγή σύγχρονων οικονομικών αξιών από τους υγροτόπους (αλλά και παραδοσιακών και ορισμένων κοινωνικων που μπορεί να συνεπάγονται υποβάθμιση) στην παρούσα συγκυρία χωρίς παραλληλη καταστροφή και υποβάθμισή τους θεωρείται επιστημονικά και κοινωνικά εφικτό και αναγκαίο. Πρόκειται για την ορθολογική χρήση (wise use αλλά και sustainable utilization) που υλοποιείται μέσα από σφαιρική και αξιόπιστη μελέτη διαχείρισης των οικοσυστημάτων αυτών. Ενδεικτικά βλ. Braakhekke, W. and M.Marchand (1987) p. 14, Ramsar Convention Bureau IUCN (1984) p.p. 186-206, IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 4 και IWRB (1979) p. 16. Βλ. ειδικότερα σε Μερος Τρίτο.

251. Η σημαντικότητα των αξιών αυτών θεωρείται δεδομένη αλλά η ρεαλιστική εκτίμηση της πραγματικότητας "in the present stage of civilazation" αφενός δίνει προτεραιότητα στις οικονομικές αξίες, αφετέρου συνηγορεί στην ανάδειξη και προβολή των κοινωνικών αξιών με όρους οικονομικών επιχειρημάτων και επιστημονικότητας. Βλ. επίσης προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο για το ρομαντικό κίνημα και τους υγροτόπους καθώς επίσης και σε Boardman, R. (1981) p. 9 για αντίθεση επιστημονικών απόψεων και άλλων παραδοσιακών που χαρακτηρίζονται από "emotionalism and anthropomorphism".

252. Βλ. IUCN (1963) p. 55. Πρέπει να διευκολυνθεί πως τα παραπάνω αφορούν μόνο πλευρές της πραγματικότητας που είναι η συνολική σχέση ανθρώπου - φυσικου περιβάλλοντος και όπως αυτή διαμορφώνεται στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό και πολιτιστικό περίγυρο. Με δεδομένα τα προηγούμενα ειδικότερα η κίνηση γύρω από τη Σύμβαση Ραμσάρ διαμορφώνει ρεαλιστικές βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες στοχαστικές για τους υγροτόπους, τις σχετικές αξίες τους κλπ. Βλ. ειδικότερα Μέρος Τρίτο. Βλ. επίσης σε Fawcett, C. (1971) p.p. 521-529 για ενδιαφέρον προστασίας των υγροτόπων από καθαρα χρηματιστηριακούς

κύκλους (Wall street Journal).

253. Πτηνό είναι "any of a class (Aves) of warmblooded, two-legged, egg-laying vertebrates with feathers and wings". Βλ. Guralnik. D. (1978) p. 143. Μακρινός πρόγονος των σύγχρονων πτηνών είναι η Archaeopteryα και Archeornis που τοποθετούνται στην Ιουρασιο περίοδο Βλ. Allaby, M. (1983) p.p. 37 αλλά και 48 για πτηνά.

254. Βλ. παρακάτω στην προσταση των πτηνών σαν διεθνές πρόβλημα.

255. Βλ. για τα θέματα αυτά σε Κεφάλαιο Δεύτερο και Τρίτο.

256. Βλ. ειδικότερα Peterson, R. (1971) p. 17 και Peterson, R. (et al.) (1981) p.p. 15-17, 30-31. Επίσης από πολλές απόψεις δεν θεωρείται εξαντλημένο επιστημονικά το αντικείμενο πτηνά.

257. Αλλά και σε μια άλλη σειρά συμβάσεων και άλλων διεθνών κειμένων παρατηρούνται ανάλογα προβλήματα.

258. Θεωρεί δηλαδή "υδρόβια πτηνά... τα εξαιρούμενα οικολογικώς εκ των υγροτόπων" Αρθρο 1 Σύμβασης Ραμσάρ. Βλ. επίσης προηγουμένως ανάλυση για υγροτόπους, ειδικότερα όμως σε Μέρος Τρίτο.

259. Βλ. ανάλογες παρατηρήσεις για τους υγροτόπους στο ίδιο Κεφάλαιο προηγουμένως αλλά και σε Μέρος Τρίτο.

260. Για τη κατηγοριοποίηση αυτή δηλαδή δεν χρησιμοποιούνται τα βασικά κριτήρια της βιολογίας η οποία π.χ. ακολουθώντας από τη διάκριση μεταξύ φυτού - ζώου φθάνει σε τελείως εξειδικευμένο προσδιορισμό ειδών και υποειδικών στα πτηνά. Βλ. π.χ. Peterson, R. (et al.) (1981).

261. Φυσικά σε κάποιο βαθμό ο κοινός αυτός παρανων διαμορφώνει και κάποιες βιολογικές ομοιότητες. Ομως υπάρχουν σοβαρές διαφορές αφού ακόμη και σε επί μέρους κατηγορίες των υδρόβιων πτηνων, όπως τα wading birds, υπάρχει σαφής διαφοροποίηση. Βλ. π.χ. ορισμό του wading bird σε Guralnik, D. (1978) p.p. 1595 "any of various unrelated long- legged shore birds that wade the shallows and marshes for food as the crane, heron, rail, coot, snandpiper and snipe".

262. Δωρικός, Σ. (1981), σ. 35. Πρόκειται για ορισμό που προφανώς λειτουργεί στα πλαίσια της Σύμβασης Ραμσάρ.

263. Για τον όρο "υδρόβιος" βλ. Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ελευθερουδάκη τόμος 12ος, σ. 418. Ο ορισμός αυτός λειτουργεί στα πλαίσια του ευρύτερου που αφορά τους υδρόβιους οργανισμούς και που ορίζονται σαν "εν τη

Ζωολογία οι πλησίον ή εντός των υδάτων αλμυρών ή γλυκέων βιούντες οργανισμοί". Βλ. ibid. Σε σχέση με τα υδρόβια πτηνά και το περιεχόμενο του όρου σήμερα, ο παραπάνω ορισμός θεωρείται στενός εφόσον περιλαμβάνει μόνο δύο βασικές κατηγορίες, δηλαδή τα νηκτικά και καλοβατικά πτηνά.

264. Η χλωρίδα και η πανίδα και ειδικότερα τα πτηνά, έχουν κατηγοροποιηθεί διαχρονικά με διάφορα κριτήρια οικονομικά, κοινωνικά κλπ. Βασικές κατηγορίες στο παρελθόν - αλλά και σήμερα σε κάποιο βαθμό - υπήρξαν τα "ωφέλιμα" και "επιβλαβή" πτηνά, τα θηραματικά και μη κλπ. Βλ. ειδικότερα στη συνέχεια.

265. Πολύ συχνά ο όρος υδρόβια πτηνά παρατίθεται χωρίς περαιτέρω εξειδίκευση σαν να έχει ένα αναμφισβήτητο και αυτονόητο περιεχόμενο.

266. Ο όρος αυτός καθώς και αυτοί που τον αντικατέστησαν (βλ. παρακάτω) καθιερώθηκαν διεθνώς κύρια μέσα από τη δημιουργία και εξέλιξη της Σύμβασης Ραμσάρ.

267. Βλ. π.χ. Guralnik, D. (1978) p. 1626 "wildfowl, a wild bird, especially a game bird, as a wild duck, pheasand , quail etc." Ενώ σε Allaby, M. (1985) p. 521, wildfowl θεωρούνται ducks, geese και swans. Πάντως οι διαφοροποιήσεις δεν είναι τόσο ακραίες όπως μεταξύ των δύο παραπάνω ορισμών.

268. Για τη διαμόρφωση του όρου wildfowl σε Μ. Βρεττανία με περιεχομενο ducks , geese και swans, βλ. Allen. S. (1985).

269. "The ducks, geese and swans, often popularly known as wildfowl, form a narutal grouping, a single Faminy Anatidea in the order Anseriformes. There are 140 species in the world of which 54 are found in Europe", Βλ. Ogilvie, M. (1982) p.p. v-vi.

270. Σε σχέση με τον οικοτοπο εξάρτησης τα πτηνά χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τα χερσαία (land birds) και τα θαλάσσια ή θαλασσοπούλια (sea birds). Βλ. Peterson, R. (1971) p. 82, Tuck, G. (1978), Masson, R. (1972) σ.σ. 86-88 και Masson , R. (1973) σ.σ. 102-103.

271. Παραδοσιακά ο όρος αυτός διατηρείται σε μεγάλο βαθμό σε επιστημονικό και μη επίπεδο, εθνικό και διεθνές. Π.χ. σε τίτλους οργανώσεων (Wildfowl Trust), περιοδικά (Wildfowl World), εργασιών (Ogilvie, M. (1982) The Wildfowl of Britain and Europe) κλπ.

272. Βλ. ειδικότερα Μέρος Ιρίτο.

273. Βλ. παρακάτω.

274. Σχηματικά λοιπόν waterfowl=wildfowl+waders. Βλ. ειδικότερα Ogilvie, M. (1982) και Allen, S. (1985). Ο όρος waders και το περιεχόμενό του έχει ήδη αναφερθεί αμέσως προηγουμένως. Βλ. επίσης Allaby, M. (1983) p.p.

98, 137 και 515, Peterson, R. (et al.) (1981), Ramsar Convention Bureau IUCN (1984) p. 196 (waders=charadriformes). Συναφείς ελληνικοί όροι είναι: παρυδάτια, καλοβατικά και βέβαια ο γενικός όρος υδρόβια πτηνά. Βλ. Δωρικός Σ. (1981) σ.σ. 64-65 για πτηνά αυτής της κατηγορίας που συναντώνται σε Ελληνικούς υγροτόπους.

275. Π.χ. σε Allaby, M. (1983) p.p. 26 και 517, ο όρος waterfowl ταυτίζεται με τον όρο wildfowl (Anatidal, δηλ. swans, geese, ducks) Αντίθετα σε Guralnik, D. (1978) p.p. 1605, 1439 και 1626 υπάρχει ένα ευρύ και ασαφές περιεχόμενο για τον όρο water bird ("any swimming or wading bird") ενώ ο όρος waterfowl θεωρείται στενότερος του προηγούμενου και μάλιστα εξειδικεύεται στα swimming game birds.

276. Βλ. π.χ. προηγουμένως σχετικό ορισμό των υδρόβιων πτηνών όπως προκύπτει από το Λεξικό Ελευθερουδάκη αλλά και συναφείς ορισμούς που ήδη παρατέθηκαν.

277. Σε σχέση με τη διάκριση χερσαία και θαλάσσια πτηνά, βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Ειδικότερα για τα θαλάσσια πτηνά ή θαλασσοπούλια (αλλά και marine birds, βλ. Hayden, S. (1942) p. 69) συμφωνα με τους Tuck, G. (1978) και Peterson, R. (1971) μπορούν να διακριθούν σε true ή primary seabirds και σε secondary seabirds. Τα δεύτερα βασικά ανήκουν στην κατηγορία των υδρόβιων πτηνών μια και αποτελούνται μεταξύ άλλων από divers, grebes, darters και sea ducks, ενώ σαν οικότοπο έχουν "inland lakes, rivers and lagoons". Τα true ή primary seabirds διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες με κριτήρια τις ζώνες αναζήτησης της τροφής τους:

α) Inshore είδη που αναζητούν την τροφή τους σε παράκτιες αλλά και εσωτερικές ζώνες όπως : pelicans, cormorants, most gulls, coastal terns, skimmers.

β) Offshore είδη που αναζητούν την τροφή και σε ζώνες πέρα από τις ακτές αλλά όχι σε μεγάλες αποστάσεις από αυτές, όπως: penguins (also oceanic), diving- petrels (also oceanic), gannets, boobies, frigate-birds (also oceanic) terns, noddies, auks and allies (also oceanic).

γ) Pelagic or oceanic είδη που αναζητουν την τροφή τους στους ανοικτούς ωκεανούς όπως: albatrosses, petrels, shearwaters, prions, storm-petrels, tropic-birds, skuas, phalapopes, kittiwakes. Όλα τα παραπάνω είδη σε διάφορες φάσεις του βιολογικού τους κύκλου ή περιστασιακά (αναπαραγωγή, αποδημία, κλιματικές κλπ. αλλαγές) συνδέονται με την ξηρά και με συγκεκριμένους οικοτόπους. Μάλιστα ακόμη και τα κατ'εξοχήν θαλάσσια

πτηνά (π.χ. albatrosses) στην περίοδο της φωλεοποίησης χρησιμοποιούν λιγότερο ή περισσότερο παραδεδεγμένους τύπους υγροτόπων όπως βραχώδεις ακτές κλπ. Βλ. Μέρος Τρίτο και Maltby, E. (1986) p. 62. Σε σχέση με τα true ή primary seabirds είδη, από την κατηγορία "α" σε μεγάλο βαθμό, την κατηγορία "β" επιλεκτικά και με πολύ περίσκεψη είδη από την κατηγορία "γ" θεωρούνται σήμερα σαν υδρόβια. Βλ. ειδικότερα Μέρος Τρίτο.

278. Στο πνεύμα αυτό κινείται και ο επιτυχής σύγχρονος ορισμός του Lorenz, F. (1983) p. 23. "Les oiseaux aquatiques peuvent être definis comme des espeées variées d' oiseaux ayant comme caracteristique commune d' être implantées dans des zones humides, allant des prés inondés à la haute mer". Για να γίνει κατανοητό πόσο "επεκτακτικοί" μπορεί να αποβουν παρόμοιοι ορισμοί αρκεί να καταγράψουμε συνολικά την πτερωτή πανίδα που συναντάται στους βασικούς Ελληνικούς υγροτόπους με βάση τον παραπάνω ορισμό. Βλ. Δωρικός, Σ. (1981).(Η παράθεση γίνεται κατά Τάξεις για λόγους συντομίας): Falconiformes - Ιερακόμορφα,
Passeriformes - Στρουθιόμορφα,
Apodioformes - Αποδόμορφα,
Caprimulgiformes - Αιγοθηλόμορφα,
Coraciformes - Κορακόμορφα,
Piciformes - Δρυοκολαπτόμορφα,
Cuculiformes - Κοκκυγόμορφα,
Strigiformes - Γλαυκόμορφα ή Στριγγόμορφα,
Columbiformes - Περιστερόμορφα,
Galliformes - Ορνιθόμορφα,
Ciconiiformes-Πελαργόμορφα ή Κικονιόμορφα,
Anseriformes - Χηνόμορφα,
Pelecaniformes-Πελεκανόμορφα ή Στεγανόποδα,
Podicipitiformes - Πυγόποδα,
Charadriiformes - Χαραδριόμορφα,
Gruiformes - Γερανόμορφα ή Ραλλόμορφα,
Lariformes - Λαρόμορφα.
Ουσιαστικά δηλαδή πρόκειται για το σύνολο της Ελληνικής πτηνοπανίδας.

279. Επιστημονικούς, προστατευτικούς, αναγκαιότητες παραδοσιακής ένταξης κλπ. Π.χ. ο bald eagle, το επιβλητικό αρπακτικό που είναι και θυρεός των ΗΠΑ, παφώς είναι εκτός του στενού πυρήνα του όρου υδρόβιο πτηνό. Όμως καταστροφικές επεμβάσεις σε υγροτόπους της Florida (ΗΠΑ) είχε σαν αποτέλεσμα την μείωση των πληθυσμών του bald eagle κατά 75% (ενώ όμως μερικών υδρόβιων πτηνών - με τη στενή έννοια - περισσότερο από 90%). Η εξάρτηση λοιπόν του πτηνού αυτού από υγροτόπους σε συνδυασμό με την αυξημένη ανάγκη προστασίας του,

δικαιολογεί ενδεχόμενη θεώρηση τουσαν υδρόβιου, οταν μάλιστα αυτό συνεπάγεται τις ευεργετικές επιπτωσεις προστασίας κάτω από το καθεστώς της Σύμβασης Ραμσάρ. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 126 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 198.

280. Βλ. ποσηγουμένως αναλογες παρατηρήσεις για υγροτόπους στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς και σε Μέρος Τρίτο.

281. Τα είδη υπολογίζονται μεταξύ 8580-8600, ενώ ο πληθυσμος τους πεοίπου σε 100 δισεκατομμύρια άτομα. Peterson, R. (et al.) (1981) p. 21.

282. Βλ. ειδικότερα για είδη και οικοτόπους στην ανάλυση που ποσηγήθηκε και κυρίως στο Κεφάλαιο Πρώτο.

283. Προηγούνται τα έντομα και τα φυτά. Βλ. ειδικοτερα Council of Environmental.. (1981) p. 331.

284. Βλ. ειδικότερα παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

285. Ενώ όμως αναπτύσσεται η οικόσιτη πτηνοτροφία και άλλες μορφές επισιτισμού. Βέβαια η πτώση των άμεσων οικονομικών αξιών συνοδεύεται με εξίσου εντυπωσιακή άνοδο των κοινωνικών αξιών των πτηνών. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

286. Βλ. παρακάτω για απαξίες και "επιβλαβή" πτηνα. Θεωρητικά τουλάχιστον η διάκριση αυτή σήμερα δεν υφίσταται.

287. Οπως π.χ. γουνοφόρων θαλαστικών ή μεγάλων "θηραματικών" ειδών της Αφρικής, Αμερικής κλπ.

288. Π.χ. οπως ο λύκος στον Ευρωπαϊκό χώρο.

289. Τα πτηνά, ορισμένα με ιδιαίτερη προσαρμοστικότητα, αξιοποιούν οποιοδήποτε χώρο ακόμη και αστικό, τους εξασφαλίζει ποοϋποθέσεις επιβίωσης. Βλ. Peterson, R. (1971).

290. Βλ. ποσηγουμένως αντίστοιχη διάκριση για υγροτόπους.

291. Σύμφωνα με τις αναλύσεις των "Red Data Books της IUCN το 67% των ζωικών ειδων, δηλ. και των πτηνών που περιλαμβάνουν τα βιβλία αυτά, απειλείται από καταστροφή και σύρανση - μόλυνση των οικοτόπων τους. Το 37% απειλείται από υπερεκμετάλλευση, ενώ το 19% κινδυνεύει από εισαγωγή ξένων ειδών. Ο ανταγωνισμός του ανθρώπου με τα ζωϊκά είδη για τροφή, απειλεί το 7% και η τυχαία θανάτωση το 2%. Οι φυτικοί οργανισμοί απειλούνται κύρια από αφαίρεση και συλλογή ή από καταστροφή και μεταβολή χρήσης του οικοτόπου τους. Βλ. Allen, R. (1981) p.p. 95-96. Η ποώτη και σημαντικότερη απειλή για τα πτηνά και ειδικότερα την υδρόβια πτηνοπανίδα, που είναι η καταστροφή και υποβάθμιση των οικοτόπων τους, έχει ήδη αναλυθεί διεξοδικά στο Κεφάλαιο Πρώτο και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Επίσης διευκρινίζουμε πως εδώ θα παρατεθούν και

κίνδυνοι που υποβαθμίζουν τους οικοτόπους, δηλαδή αποτελούν έμμεση απειλή για τα πτηνά αλλά συχρόνως οδηγούν ευθέως στη θανάτωση πτηνών, έστω και χωρίς πρόθεση, όπως π.χ. οι μαζικοί θάνατοι πτηνών από πετρελαιοειδή που απελευθερώνονται στο θαλάσσιο περιβάλλον, συνήθως από ατυχήματα. Εξάλλου για τη σχετικότητα έμμεσης και άμεσης αιτίας υποβάθμισης και καταστροφής ειδών και οικοτόπων, βλ. σε αντίστοιχες αναλύσεις προηγουμένως.

292. Αυτό δεν σημαίνει πως σήμερα δεν ενσαρκώνουν παρόμοιες μετεξελιγμένες αξίες σαν αποτέλεσμα όμως ενασχολήσεων εορασιτεχνικής φύσης ή κάποιας άλλης συμπληρωματικής (θήρας κλπ.). Βλ. ειδικότερα παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

293. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση συλλογής πτερών στη Ν. Αμερική από το ευρωπο πτηνό rhea ("South American cousin of thw ostrich") με ομαδική παγίδευση και απελευθέρωση στη συνέχεια για επαναληφθεί μελλοντικά το ίδιο με το καινούργιο πτέρωμα. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 179.

294. Πρόκειται για συνθήκες που έχουν σχέση με συγκεκριμένα είδη, π.χ. ιδιαίτερα "απαιτητικά" σε οικότοπο με αυξημένη οικονομική πίεση και μειωμένες δυνατότητες άμυνας κλπ.

295. Βλ. παρακάτω αλλά και σε Peterson. R. (1971) p. 180, Regenstein, L. (1985) p. 120, και Inskipp, T. and S. Wells, (1979) p. 55.

296. Το τελευταίο άτομο του πτηνού passenger pigeon έπαψε και υπάρχει το 1914. Βλ. Fawcett, C. (1971) p. 522 και ειδικοτερα παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς και σε Μέρος Δεύτερο. Το ίδιο συνέβη και για μια μεγάλη ποικιλία ειδών, σαν συνέπεια της άφιξης των λευκών αποίκων στην Αμερική.

297. Βέβαια το σημαντικότερο και μέχρι σήμερα σχετικά άλυτο πρόβλημα, είναι η καταστροφή και υποβάθμιση των υγροτόπων.

298. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 168. Βλ. επίσης σε Herman, O. (1907) για Ανατολική και Ευρώπη καθώς και σε ανάλυση για τις αξίες των πτηνών.

299. Βλ. αναλυτικά σχετικές ρυθμίσεις κύρια παρακάτω σε Μέρος Πρώτο. Ανάλογη ήταν και η εξέλιξη παγκόσμια π.χ. για διαχρονική εξέταση της σχετικής κατάστασης σε ΕΣΣΔ και σχετική νομοθεσία, Βλ. Komarov, B. (1978).

300. Για την ακριβή έννοια του όρου, βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Επίσης έχει παρατηρηθεί και "εισβολή" ξένων ειδών, χωρίς εμφανή ανθρώπινη παρέμβαση οποιασδήποτε φύσης, έξω από το χώρο της συνήθους εξά-

πλώσης τους. Αναφέρουμε την περίπτωση του υδρόβιου πτηνού cattle egret που εμφανίσθηκε στη Βρεττανική Γουϊάνα στη 10ετία του '30 και σήμερα αριθμεί δεκάδες χιλιάδες μέλη στην Αμερικανική Ηπειρο. Peterson, Κ. (1971) p. 88.

301. Αλλωστε μετά την καταστροφή και υποβάθμιση των οικοτόπων και την υπερεκμετάλλευση, θεωρείται ο σημαντικότερος λόγος μείωσης και εξαφάνισης ειδών. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς επίσης και σε IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 3. Αντίθετα η επανεισαγωγή και ο εμπλουτισμος των οικοτόπων με πτηνά (και είδη γενικά) δεν αποτελεί παρέμβαση ιδιαίτερα σοβαρή όταν ανταποκρίνεται σε ορισμένες προϋποθέσεις. Βλ. ειδικότερα Scott, D. (1982) p. 283.

302. Η διάδοση στον Ευρωπαικό χώρο του φασιανού (Phasianus colchicus) από τους Αρχαίους Ελληνες και τους Ρωμαίους και μέχρι σήμερα σε πολλά μέρη του κόσμου, θεωρείται αντιπροσωπευτικό παράδειγμα επιτυχούς εισαγωγής ξένου είδους. Βλ. Scott, D. (1982) p. 279.

303. Η πρακτική αυτή έχει τις ρίζες της στην Αρχαιότητα. Τόσο οι Αρχαίοι Ελληνες όσο και οι Ρωμαίοι εισήγαγαν διάφορα είδη πτηνών (και ειδικότερα υδρόβιων όπως χήνες, γερανούς, φοινικόπτερα) από την Ασία και την Αφρική. Κανελλόπουλος, (1985) σ. 146 και Santucci, Μ. (1973) σ. 153. Συχνά οι εισαγωγές αυτές δεν είχαν επιστημονικό ή κάποιο οικονομικό κίνητρο και γίνονταν μέχρι πρόσφατα και για λόγους περιέργειας ή αισθητικής απόλαυσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η εισαγωγή στη Μ. Βρεττανία των υδρόβιων πτηνών (ducks) Mandarin Aix galericulata και Carolina Wood Duck A. sponsa στο 19ο αιώνα. Scott, D. (1982) p. 283.

304. Π.χ. σε νησιωτικά οικοσυστήματα η εισαγωγή ξένων ειδών από λευκους αποίκους κλπ. προκάλεσε σοβαρή υποβάθμιση της ιθαγενούς πτηνοπανίδας ή ήταν βασική αιτία εξαφάνισης πτηνων. Ετσι είδη όπως ποντίκια, οικιακές γάτες, αιγοπρόβατα, κουνέλια κλπ. είχαν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στα είδη των Νησιών του Ειρηνικού και Ινδικού Ωκεανού όπου και εισήχθησαν. IUCN - UNEP - WWF (1980), παρ. 3 και Allen, R. (1981) p. 97. Ειδικότερα εισαγωγή χοίρων και ποντικών το 16ο αιώνα στα Mauritius (Νησιά Ειρηνικού) είναι από τις σημαντικότερες αιτίες για την εξαφάνιση του περίφημου γηγενούς γιγάντιου πτηνού dodo. Peterson, R. (1971) p. 80.

305. Πρόκειται για γενικευμένη μορφή βιολογικής ή γενετικής σύπανσης-μόλυνσης και υποβάθμισης που μπορεί να οδηγήσει και σε εξαφάνιση ειδών. Μάλιστα από υβριδισμο απειλείται ιδιαίτερα ο πυρήνας των υδρόβιων πτηνών, δηλαδή η οικογένεια Anatidae. Βλ. Scott, D.

(1982) p.p. 280-284. Επίσης βλ. ibid για τους όρους faunal contaminants και faunal falsification.

306. Η εισαγωγή ψαριών (carp) ή θηλαστικών (mink-Mustela vis on) σε υγροτόπους είχαν συχνά καταστροφικές συνέπειες για υγροτόπους και τα ιθαγενή είδη τους.

307. Όπως π.χ. η πρόσπτωση του υδρόβιου πτηνού Canada Goose, Branta canadensis το οποίο στην Ευρώπη όπου εισήχθη, προκαλεί σοβαρές ζημιές στη γεωργία. Scott, D. (1982) p.p. 280-284.

308. Βλ. Faucett, C. (1971) p. 530.

309. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 88 και Fawcett, C. (1971) p. 537. Πρόκειται για το πρόσφατο νομοθέτημα Lacey Act (25-5-1900) που μεταξύ άλλων έθεσε σοβαρούς περιορισμούς στην εισαγωγή ξένων ειδών (και πτηνών) στις ΗΠΑ. Για τον Νόμο αυτό, βλ. παρακάτω. Παρόμοιες διατάξεις είναι κοινές στις σύγχρονες εθνικές νομοθεσίες (π.χ. Wildlife and Countryside Act 1981 στη Μ. Βρεττανία) αλλά και σε διεθνή κείμενα τα οποία πιο πρόσφατα άσκησαν προτοπορειακό ρόλο στην καθιέρωση σχετικών εσωτερικών ρυθμίσεων (π.χ. Η Νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, Αρθρο 196, προβλέπει παρόμοια ρύθμιση αν και είναι ένα διεθνές κείμενο γενικότερης ρυθμιστικής φύσης). Βλ. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984), p. 232 και Scott, D. (1982) p. 284.

310. Για λεπτομερή τεχνική ανάλυση του θέματος και τα σχετικά προληπτικά και θετικά διορθωτικά μέτρα, βλ. Scott, D. (1982) p.p. 281-282.

311. Βασική προϋπόθεση είναι η αξιόπιστη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αν και παρόμοιες εισαγωγές -κατά κανόνα- πρέπει να είναι απορριπτέες. Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p.p. 232-233.

312. Για τη διάσταση αυτή βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο αλλά και σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

313. Εξαγωγείς πτηνών είναι περίπου 100 χώρες, κυρίως από Ασία, Αφρική και Ν. Αμερική. Η Ινδία και η Σενεγάλη προηγούνται και ακολουθούν Κίνα, Ινδοκίνα, Ταϋλάνδη και Πακιστάν. Κύριοι εισαγωγείς είναι οι ΗΠΑ, Ιαπωνία και Γαλλία και ακολουθούν Χονγκ-Κονγκ, Ιταλία, Βέλγιο, Μ. Βρεττανία, Ολλανδία και Γερμανία. (Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται στην 5ετία 1970-75). Βλ. Inskipp, T. and S. Wells (1979). Παρατηρούμε δηλαδή ότι ο αναπτυγμένος κόσμος, έχοντας σε μεγάλο βαθμό υποβαθμίσει ή εξαφανίσει την πτηνοπανίδα του, δίνοντας οικονομική αξία και κίνητρα εμπορευματικής διακίνησης σε πτηνά με προσέλευση τις αναπτυσσόμενες χώρες, προκαλεί σοβαρή περιβάλλοντική διατάραξη στα κράτη εξαγωγής. Αυτό συμβαίνει συνολικά με την άγρια ζωή και

όλες τις αξίες που αντιπροσωπεύει για τις ανεπτυγμένες χώρες αφού γίνονται αιτία και κίνητρο διάφορα είδη να αποσπώνται βίαια από το φυσικό τους περιβάλλον στον Τρίτο Κόσμο χωρίς περαιτέρω μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης και αναπαραγωγής. Με τα δεδομένα αυτά είναι φυσικό μόνο το 10% των σπονδυλωτών που κινδυνεύουν από υπερεκμετάλλευση να συναντώνται στις ανεπτυγμένες χώρες. Βλ. Allen, R. (1981) p. 97. Βλ. επίσης στον ίδιο για αυξημένους κινδύνους που αντιμετωπίζουν μερικά είδη από Australian parakeets με αιτία την υπερεκμετάλλευση.

314. Βλ. Inskipp, T. and S. Wells (1979) p. 56.

315. Για τους ίδιους σκοπούς διακινούνται και νεκρά ή ταριχευμένα πτηνά σε μεγάλες ποσότητες.

316. Η διατήρηση ζωντανών πτηνών σε αιχμαλωσία για λόγους συντροφιάς ή αισθητικούς έχει τις ρίζες της σε ανάλογη πρακτική που φθάνει μέχρι την εποχή του χαλκού. Βέβαια η προηγουμένη συνήθεια καθιερώθηκε μαζικά περίπου το 16ο αιώνα όταν ναυτικοί εισήγαγαν από τις Καναρίους Νήσους στην Ευρώπη το ομώνυμο πτηνό (canary) που έκτοτε χαρακτηρίζεται και σαν "the very symbol of cage birds". Peterson, R. (1971) p. 167. Για παρόμοιες περιπτώσεις στην Αρχαιότητα και τη Ρωμαϊκή εποχή, βλ. Κανελλόπουλος, Α. (1985), Santucci, M. (1973) και Inskipp, T. and S.Wells (1979).

317. Οι χρήσεις αυτές έχουν σχέση με πραγματικές, συμβολικές ή υποθετικές ιδιότητες - αξίες πτηνών ή παραγώγων τους που κατά καιρούς αντιπροσώπευαν για διάφορες κοινωνίες, π.χ. το εντυπωσιακό πτέρωμα και η ταρίχευση μεγάλων αρπακτικών, υδρόβιων ή παραδείσιων πτηνών κλπ. Βλ. επίσης και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

318. Στις ΗΠΑ η αντίθεση αυτή κορυφώθηκε στις αρχές του αιώνα όταν στη Ν. Φλώριδα δολοφονήθηκε ο θηροφύλακας της Audubon Society, Guy Bradley ο οποίος πρωταγωνιστούσε στο σταμάτημα της εμπορευματικής διακίνησης πτερώματος και της αντίστοιχης θανάτωσης πτηνών, που συχνά διεξαγόταν παράνομα. Η υπόθεση αυτή πήρε διάσταση εθνικού σκανδάλου στις ΗΠΑ αλλά είχε θετικές συνέπειες στην προστασία των πτηνών - ειδικότερα των υδρόβιων που διώκονταν για το πτέρωμα τους - καθώς επίσης και για τους υγροτόπους. Έτσι ήταν μια από τις αιτίες ίδρυσης του Everglades National Park, του περίφημου αυτού υγροτόπου της Φλώριδας, θέσπισης γενικότερης νομοθεσίας, ίδρυσης clubs για την προστασία των πτηνών, επιστημονικής ενασχόλησης με το αντικείμενο αυτό κλπ. Βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 145-146 και Peterson, R. (1971) p. 171.

319. Στην περίοδο αυτή η Φινλανδία προμήθευε ένα

μόνο κατάστημα στο Παρίσι με 400.000 ζεύγη lark-wings, ενώ στο διάστημα 1890-1929 εισήχθησαν στη Γαλλία περισσότεροι από 50.000 τόννοι(!) πτερώματος. Herman, O. (1907) p. 22 και Inskipp, T. and S. Wells (1979) p. 54. Κύριος παντως αποδέκτης πτερώματος ήταν το Λονδίνο - εκτός από Β. Αμερική και τις άλλες Ευρωπαϊκές πτωτεύουσες - που είχε μάλιστα χαρακτηρισθεί σαν "the giant octopus of the feather trade". Hayden, S. (1942) p. 91. Περί το 1928 θεωρείται ότι το εμπόριο αυτού του είδους εξέλειπε μετά από σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις (π.χ. στις ΗΠΑ -1913 Traffic Act, Μ. Βρεττανία 1921 και British Act of 1928 κλπ.) και σήμερα ποακτικά υφίσταται για να εξυπηρετήσει περισσότερο ποακτικές ανάγκες όπως π.χ. κατασκευή εξαρτημάτων για την αλιεία σολωμού κλπ. Βλ. Inskipp, T. and S.Wells, (1979) p. 54 και Hayden, S. (1942) p.p. 91-92. Ομως και σε παρόμοιες περιπτώσεις διακινείται πτέρωμα σε περιορισμένες ποσότητες και με αυξανόμενους απαγορευτικούς θεσμούς. Λεπτομερή ιστορική ανάλυση για το θέμα και σε σχέση με τη R.S.P.B. βλ. Samstag, T. (1988).

320. Βλ. Regenstein, L. (1985) p. 122 και Inskipp, T. and S. Wells (1979) p.p. 54-55.

321. Ασσύριος αξιωματούχος σ' ένα μόνο κυνήγι αναφέρεται ότι θήρευσε μεταξύ άλλων και 200 στρουθοκαμήλους. Βλ. Reiger, J. (1980) p. 130. Παρόμοιες μαζικές απώλειες δεν ήταν ασυνήθιστες μέχρι και τα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Στον Ευρωπαϊκό χώρο αναφέρονται μαζικές συλλήψεις swallows (14.000 σε τρείς ημέρες και 3.000.000 σε άλλη περίπτωση), καθώς και άλλων μικρών πτηνών (135.485 πτηνά σε 20 χρόνια από την ίδια μέθοδο μαζικής σύλληψης - roccolo) Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 21-22.

322. Η επιβάρυνση αυτή έχει πολλές μορφές, μια από αυτές αφορά την χρήση αρπακτικών πτηνών για άσκηση θήρας (γερακοθηρία). Η δραστηριότητα αυτή με καταγωγή την Ασία είχε ευρύτατη διάδοση και στην Ευρωπη από το Μεσαίωνα. Ποιοϋποθέτει όμως την ανεύρεση νεοσσών ή αυγών για εκκόλαψη από μια σειρά αρπακτικά πτηνά που αφαιρούνται οριστικά από το φυσικό τους περιβάλλον και τον αναπαραγωγικό κύκλο. Οι υψηλές τιμές που προσφέρονται - μέχρι και 45.000 δολλ. - στον Αραβικό χώρο, στη Μ. Βρεττανία και το Χονγκ-Κονγκ για τα αρπακτικά αυτά, συντηρούν δίκτυα διακίνησης που κύρια λειτουργούν παράνομα, μια και τα περισσότερα είδη αρπακτικων σήμερα είναι έντονα απειλούμενα και για το λόγο αυτό προστατεύονται ιδιαίτερα. Βλ. Davis, P. (1979) p. 2, Inskipp, T. and S.Wells (1979) p. 57.

323. Βλ. Scott, D. (1982) p.p. 293-315 και

Peterson, R. (1971) p. 168.

324. Βλ. Ριαπέν, Ζ. (1966) προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο καθως και παρακάτω για αξίες των πτηνων.

325. Βλ. Μέρος Δεύτερο.

326. Αντίθετα άλλα είδη, π.χ. starlings, επέδειξαν ιδιαίτερη προσαρμοστικότητα στα μεταβαλλόμενα ανθρωπογενή ή φυσικά οικοσυστήματα με αποτέλεσμα τη σοβαρή εξάπλωση και εντυπωσιακή αύξηση που τα κατέστησε ουσιαστικό πρόβλημα στα πλαίσια των οικοσυστημάτων που λειτουργούν και σε σχέση με τις ανθρώπινες οικονομικές, αισθητικές κλπ. αντιλήψεις. Ετσι συχνά το παραπάνω είδος έχει πέσει θύμα μαζικων μεθόδων εξόντωσης και έξωσης για αισθητικούς λόγους από τα πάρκα πολλών Ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων αλλά και από την ύπαιθρο όπου προκαλεί σοβαρές ζημιές στη γεωργική παραγωγη.

327. Βλ. Davis, P. (1979) p. 2.

328. Βλ. μέχρι τωρα σχετικές αναλύσεις. Ειδικές αναφορές για το σχετικό πρόβλημα και τα πτηνά βλ. σε Hodges, L. (1973) και Κάρσον, Ρ. (1981). Επίσης γενικά για το θέμα αυτό βλ. και Φίλης, Γ. (1984).

329. Βλ. Scott, D. (1982) p.p. 257-258.

330. Βλ. Pye-Smith,C. and C.Rose (1984) p. 120, Scott,D. (1982) p.p. 253-257, Κάρσον p. (1981) IWRB (1979) p.p. 14-15 και Hodges, L. (1973) p.p. 261-262 κλπ.

331. Βλ. Scott, D. (1982) p.p. 253-259, Σαμιώτης, Γ. (1986) και Swift, J. (1964) p.p. 245-246.

332. Ο μόλυβδος προέρχεται από τα κυνηγετικά φυσίγγια και τις αλιευτικές δραστηριότητες και άμεσα ή έμμεσα από το βυθό των υγροτόπων προσλαμβάνεται μαζί με την τροφή των υδροβίων πτηνών προκαλώντας διαταραχές και θάνατο σε μεγάλο αριθμό πτηνών αυτής της κατηγορίας αλλά και στον αντίστοιχο κρίκο της τροφικής αλυσίδας που είναι τα αρπακτικά είδη της πτηνοπανίδας. Στη Β. Αμερική θεωρείται ότι 2-3 εκατομμύρια υδροβίων πτηνών ετήσια πεθαίνουν από αυτή την αιτία. IWRB (1979) p. 14. Αναλυτικά για το θέμα αυτό βλ. Scott, D. (1982) p.p. 260-268 και Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 232. Για την νομική επίλυση του προηγούμενου προβλήματος βλ. παρακάτω και κυρίως σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

333. Σύμφωνα με το Tanker Information Centre της Ν. Υόρκης, στο διάστημα 1969-1973 απελευθερώθηκαν στο θαλάσσιο περιβάλλον 719.000 τόννοι αργού πετρελαίου και άλλων χημικών ουσιών σαν συνέπεια ατυχημάτων σε tankers. Βλ. Scott, D. (1982) p. 257. Ο κατάλογος επί μέρους περιστατικών παρόμοιας φύσης και οι εκατόμβες που συνεπάγονται σε υδρόβια και θαλάσσια πτηνά είναι

εκτενέστατος. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένα περιστατικά όπως: α) Στις 24-3-89 προσαράζει το πετρελαιοφόρο Exxon Valdez στην περιοχή Prince William Sound της Αλάσκας και η πετρελαιοκηλίδα από 40 εκατομ. περίπου λίτρα αργού πετρελαίου σκοτώνει μαζικά την πτηνοπανίδα της περιοχής, ενώ είναι άγνωστο ακόμη ποιό θα είναι το συνολικό ύψος των απωλειών. Βλ. Lemonick, M. (1989).
β) Το πλοίο της Αργεντικής Bahia Paraiso βυθίζεται (1989) στο Στενό Bismark της Ανταρκτικής ρυπαίνοντας το ευαίσθητο περιβάλλον της περιοχής με 1.000.000 περίπου λίτρα πετρελαιοειδών και εδώ το τελικό σύνολο των απωλειών σε πτηνά είναι δύσκολο να προβλεφθεί. Βλ. Σαμιωτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1989).
γ) Στις 16-3-78, 230.000 τόννοι πετρελαίου καλύπτουν τις Γαλλικές ακτές από την προσαραξη του Λιβεριανού πετρελαιοφόρου Amoco Cadiz με καταστροφικές συνέπειες για την υδρόβια ζωή. IWRB (1979) p. 15, M' Gomigle, M. and M. Zacher (1979) και Ρούκουνας, Ε. (1982).
δ) Επίσης μαζικούς θανάτους πτηνών προκάλεσε το ατύχημα του Λιβεριανού πετρελαιοφόρου Torrey Canyon (18-3-67). Οι Γαλλικές και Βρεττανικές ακτές της Κορνουάλλης, Νορμανδίας και Βρεττάνης καλύφθηκαν από 119.328 τόννους πετρελαίου. Υπολογίσθηκε πως μόνο σε υδρόβια πτηνά (waterfowl) οι απώλειες έφθασαν τις 40.000-100.000. Βλ. M' Gonigle, M. and M. Zacher (1979 p. 35, 144 κλπ.
ε) Στις ΗΠΑ ενδεικτικά παραθέτουμε μαζικούς θανάτους υδροβίων πτηνών από πετρελαιοκηλίδες όπως το 1970 στο Martha's Vineyard της Μασσαχουσέττης, το 1971 στο Puyet Sound της Ουάσιγκτων (30.000 brant geese από 750.000 λίτρα πετρελαίου) καθώς επίσης και στην Αλάσκα του ίδιο χρόνο με θύματα περίπου 86.000 πτηνά. Βλ. ibid p.p. 31,35 κλπ. Βέβαια πέρα από αυτά τα ενδεικτικά περιστατικά πρέπει να τονισθεί πως το συνολικό πρόβλημα της περισταστιακής και κύρια της χρόνιας ρύπανσης των νερών από υδρογονάνθρακες και οι συνέπειές της στην πτηνοπανίδα είναι τεράστιες. Η χρόνια ρύπανση από πετρέλαιο στη Β. θάλασσα και στο Β. Ατλαντικό υπολογίζεται ότι αφανιζει ετήσια 150.000-450.000 πτηνά. Επίσης στις δύο πλευρές του Ατλαντικού είδη πτηνών όπως puffins, razorbills και guillermos από την ίδια αιτία αντιμετωπίζουν πρόβλημα εξαφάνισης. Μάλιστα η ιδιαίτερη ανησυχία για την επιβίωση της υδρόβιας πτηνοπανίδας είδικότερα στη Μ. Βρεττανία από τη 10ετία του '50 υπήρξε μοχλός πίεσης για την λήψη μέτρων και δημιουργία θεσμών κρατικής και διεθνούς υφής με σκοπό τη μείωση της ρύπανσης από υδρογονάνθρακες. Για τα παραπάνω ειδικό- τερα βλ. εκτενείς αναφορές σε M' Gonigle, M.

and M. Zacher (1979) p.p. 28-38 καθως επισης και για ατυχηματα σε εξεδοες αντλησης πετρελαιου. Για το ιδιο θεμα βλ. και Scott, D. (1982) p.p. 256-257. Σε σχεση με χλυκά νερά βλ. αντιποσωπευτική πειοίπτωση των Great Lakes (ΗΠΑ - Καναδάς) σε Hargrove, J. (1972), Καρσον, P. (1981), Hodges, L. (1973) και Κόμονερ, Μ. (χωρις χρονολογια). Επισης βλ. σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ιδιου Μέρους για συναφή ατυχήματα. Για ειδικότερες αναφορές από διεθνή νομική σκοπιά για τα παραπάνω, βλ. Hayden, S. (1942), Barclay - Smith, P. (1958) p.p. 51-53 και Johnston, D. (1981) p. 78 όπου μάλιστα τονίζεται και ο κίνδυνος εξαφάνισης ενδημικών πτηνών από σοβαρά ατυχήματα όπως του Amoco Cadiz. Επίσης βλ. και Pye - Smith, C. and C. Rose (1984) όπου παρατίθενται ενδιαφέροντα αριθμητικά στοιχεία για απωλειες πτηνων ειδικότερα στον υγροτοπο της Wadden Sea.

334. Οπως ήδη αναφέρθηκε οι τυχαίες απωλειες αφορούν το 2% των απειλουμένων ειδών της πανίδας όμως αρχίζουν και επηρεάζουν αρνητικά σε σημαντικό βαθμό και τα υπόλοιπα είδη. Allen, R. (1981) p. 96.

335. Οι απώλειες αυτής της μορφής αποκτούν μαζική έκταση κυρίως σε περιόδους αποδημιών όπου η ύπαρξη έντονου τεχνητού φωτισμού δρα καταστροφικά στις βαδυνές αποδημίες των πτηνών. Μόνο σε 135 σημεία της Β. Αμερικής καταγράφηκαν 140.000 θάνατοι πτηνών (warblers). Βλ. Mead, C. (1983) p. 186. Επίσης κατά τη διάρκεια μιάς νύχτας στη Georgia των ΗΠΑ (Robins Air Force Base) περισσότερα από 50.000 πτηνά έπεσαν θύματα των φωτεινών μετεωρολογικων εγκαταστάσεων. Peterson, R. (1971)p.101. Αλλά και στο N. Wisconsin των ΗΠΑ επίσης στη διάρκεια μιάς νύχτας 20.000 πτηνά - τα περισσότερα warblers - σκοτώθηκαν από πρόσκρουση σ'ένα πύργο τηλεόρασης, ύψους 1.000 ποδών. Βλ. ibid, p. 102. Για το ίδιο θέμα και πιθανά μέτρα επίλυσης, βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 105-106.

336. Ο αριθμός αυτός είναι δύσκολο να υπολογισθεί αλλά είναι εξαιρετικά μεγάλος. Οσον αφορά μάλιστα τις πτήσεις αεροσκαφών οι απώλειες των πτηνών συχνά απειλούν και την ασφάλεια των πτήσεων.

337. Βλ. Mead, C. (1983) Hayden, S. (1942) και Peterson, R. (1971). Πάντως στις ΗΠΑ παρόμοιες απώλειες όπως και από αυτές με αιτία τη σύγκρουση-μόλυνση έχουν δώσει αφορμή για δημιουργία σχετικης νομολογίας ιδιαίτερα ενδιαφερουσας και θετικής για την προστασία των πτηνών. Μάλιστα η έλλειψη πρόθεσης και αποδοχής που χαρακτηρίζει τις παραπάνω απώλειες πτηνών σε σχέση με τον ανθρώπινο παράγοντα δεν στάθηκε εμπόδιο για την στοιχειοθέτηση ευθύνης. Για τα θέματα αυτά βλ. σύντομη

αναφορά σε Κεφάλαιο Πρώτο, στη συνέχεια του επόμενου Μέρους καθώς και σε Μέρος Τρίτο.

338. Π.χ. θεωρείται σίγουρο ότι ο πόλεμος Ιράν - Ιράκ είχε δυσάρεστες επιπτώσεις στους πληθυσμούς των υδρόβιων πτηνών και ειδικότερα ειδών με ιδιαίτερες "απαιτήσεις" σε οικότοπο όπως τα φοινικόπτερα και οι γερανοί. Επίσης στους εμφύλιους πολέμους της Αφρικής πτηνά όπως οι στουθοκάμηλοι είχαν σοβαρές απώλειες από τα ναρκοπέδια. Βλ. Μιχελής, Μ. (1988) σ. 33. Στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η RAF στη Μ. Βρεττανία έδειξε ιδιαίτερη ευαισθησία για την μείωση των απωλειών σε πτηνά που συνεπάγονταν οι πτήσεις της. Boardman, R. (1981) p. 77. Για παρόμοια θέματα βλ. Allen,R. (1981) p.p. 80-81 και Comarov, B. (1978) p. 75.

339. Ο τουρισμός και η σοβαρή ενόχληση που συνεπάγεται σε συγκεκομμένες περιπτώσεις, ευθύνεται για στασιμότητα και μείωση τελικά του αριθμού των πτηνών μια και εμποδίζεται η αναπαραγωγική τους διαδικασία. Βλ. Allen, R. (1980) p. 80.

340. Π.χ. η ημιοικόσιτη κτηνοτροφία ευθύνεται για απώλειες αυγών και νεοσσών σε χώρους αναπαραγωγής, όπως μια σειρά υγροτόπων στην Αφρικανική ήπειρο ή στην Ελλάδα. Βλ. σχετικές αναφορές στο ίδιο κεφάλαιο.

341. Βλ. ειδικότερα Peterson, R. (1971) p. 169, Scott, D. (1982) p.p. 269.271 και Herman, O. (1907) p. 19. Μαζικοί θάνατοι πτηνών και ενδεχόμενη υποβάθμιση των πληθυσμών τους έχουν σημειωθεί από εξαιρετικά χαμηλές θερμοκρασίες σε συνδυασμό με αδυναμία ανεύρεσης τροφής, καταιγίδες, έντονες ομίχλες μακράς διαρκείας, χιονοθύελλες κλπ. Μόνο κατά τη διάρκεια της νύχτας της 13ης και 14ης Μαρτίου του 1904, 750.000 Lapland longspurs έπεσαν θύματα χιονοθύελλας στις ΗΠΑ, καλύπτοντας την παγωμένη επιφάνεια 2 τετρ. μιλίων, ενώ επέστρεφαν στην Αρκτική περιοχή για φωλεοποίηση. Βλ. Peterson,R. (1971) p.102. Επίσης βλ. ibid, για απώλειες πτηνών που αποπροσανατολισμένα από κακές καιρικές συνθήκες βρέθηκαν σε τελείως διαφορετικό χώρο από αυτόν του προορισμού τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίπτωσης των κλιματικών μεταβολών στην πτηνοπανίδα είναι η δραματική πτώση του πληθυσμού των υδρόβιων πτηνών της Β. Αμερικής από τον κύκλο ξηρασίας που έπληξε στη 10ετία του '30 Πολιτείες του Καναδά και των ΗΠΑ. Βλ. Carp,E. (1972) p. 126-139. Για το θέμα αυτό, τους θεσμούς και τις ρυθμίσεις που ακολούθησαν, βλ. στη συνέχεια και κυρίως σε μέρος Δεύτερο. Βλ. επίσης και για την περίπτωση των ξηρασιών του Sahel στη Αφρική σε Smart, M. (χωρίς χρονολογία) p.p. 272-275.

342. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 102, όπου στο

σχετικό παράδειγμα της απώλειας των 750.000 πτηνών η ύπαρξη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος έδρασε αρνητικά.

343. Βλ. στις δύο προηγούμενες υποσημειώσεις.

344. Βλ. ειδικότερα στο ίδιο Κεφάλαιο σε σχέση με τους υγροτόπους αλλά και σε Κεφάλαιο Πρώτο του ίδιου Μέρους.

345. Βλ. όπου και στην προηγούμενη υποσημείωση.

346. Πρόκειται για προβλήματα περιφερειακής μορφής που εκτός από το φυσικό παράγοντα στη δημιουργία αλλά και επίταση τους επέδρασε καθοριστικά ο άνθρωπος. Ειδικότερα σε σχέση με τις ΗΠΑ η δημιουργία των dust storms και dust bowls που είχαν σχέση με τον κύκλο της ξηρασίας, οφειλόταν επίσης σε μεγάλο βαθμό στη χρήση γης που εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ από την εγκατάσταση των λευκών αποίκων και μετά. Το φαινόμενο αυτό πέρα από την ξηρασία, είχε σοβαρότατες επιπτώσεις στους οικότοπους και στην κάθετη πτώση των πληθυσμών της υδρόβιας πτηνοπανίδας σε Πολιτείες όπως η Καλιφόρνια αλλά και σ'ολόκληρη τη Β. Αμερική. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 168. Για την ξηρασία στην περιοχή Sahel της Αφρικής και τα υδρόβια πτηνά βλ. Smart, M. (χωρίς χρονολογία) p.p. 272- 287 και γενικά, Μοδινός, Μ. (1986), UNEP (1984a) και UNEP (1984b). Για το "μικτό" (ανθρωπογενή - φυσικό) χαρακτήρα παρόμοιων φαινομένων βλ. Hodges, L. (1972) p.p. 83-83, 236-239 και Mead, C. (1983) p. 183 όπου παρατίθενται και περιπτώσεις θετικών επιπτώσεων (νέοι οικότοποι, τροφή για ορισμένα είδη), βραχυχρόνιας κυρίως μορφής, για συγκεκριμένα είδη πτηνών. Επίσης για παρόμοια φαινόμενα ξηρασίας στην ΕΣΣΔ, βλ. Comarov, B. (1978) και Volgvers, I. (1974).

347. Βλ. βιβλιογραφία της αμέσως προηγούμενης υποσημείωσης και για το θεσμικό-ρυθμιστικό πλαίσιο ειδικότερα στη συνέχεια.

348. Βλ. Peterson, R. (1971) p.p. 9-56. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οριστικής εξάφανισης, αποτελούν οι Archaeopteryx και Archeornis, από την Ιουράσιο περίοδο. Βλ. επίσης Allaby,M. (1983) p.37 και Τσουνης, Γ. (χωρίς χρονολογία) σ.σ. 17-18 .

349. Τα θέματα αυτά ήδη αναλύθηκαν.

350. Regenstein, L. (1985).

351. Ibid.

352. Βλ. Peterson, R. (1971) και Regenstein, L. (1985).

353. Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 67-68, Boardman, R. (1981) p.p. 58-59 και Fawcett, C. (1971) p.p. 521-522. Σε μια πρόσφατη εμπεριστατωμένη μελέτη του ο Fuller, E. (1987) (Extinct Birds) εξαντλεί το θέμα των εξαφανίσεων που αφορά είδη της πτηνοπανίδας.

Αναφέρουμε, επιλεκτικά, υδρόβια και συναφή πτηνά που κατά τον Fuller έχουν οριστικά εξαφανισθεί (Βλ. συγκριτικά και προηγούμενες σχετικές αναφορές).

- Waterfowl (Order Anseriformes):
  Labrador Duck (Camptorhynchus labradorius),
  Auckland Islands Marganser (Mergus australis),
  Pink-headed Duck (Rhodonessa caryophyllacea),
  Korean Crested Shelduck (Tadorna cristata).
- Kingfishers: Ryukyu Kingfisher (Halcyon miyakoensis).
- Pelicans and related birds.
  Spectacled Cormorant (Phalacrorax perspicillatus).
- Herons, Storks, and related birds:
  Rodrigues Night Heron (Nycticorax megacephalus).
- Rails:
  Chathan Islands Rail (Rallus modestus),
  Wake Island Rail (Rallus weikensis),
  Lord Howe Swamphen (Porphyrio albus),
  Mauritius Red Hen (Aphanapteryx Ponasia),
  Legnat's Gelinote (Aphanapteryx legnati),
  Tahitian Red-billed Rail (Rallus Pacificus),
  Ascension Island Rail (Atlantisia elpenor),
  Kusaie Island Crake (Porzana monasa),
  Hwian Rail (Porzana sandwickensis),
  Laysan Rail (Porzana palmeri),
  Samoan Wood Rail (Gallinula pacifica).
- Gullus, Wading birds and Murres:
  White winged sandpiper (Prosobonia leucoptera),
  Jerdon's Courser (Cursorius bitorquatus),
  Great Auk (Alca impennis).
- Albatrosses and Petrels κλπ.

354. Για "hypothetical species and mystery birds", Βλ. Fuller, E. (1987).

355. Οπως π.χ. το πτηνό laughing owl της Ν. Ζηλανδίας που θεωρείται ότι εξαφανίσθηκε από το 1900. Regenstein, L. (1985) p. 122.

356: Οπως π.χ. το "noisy" scrub bird (Αυστραλία) το cahow των Βερμούδων και notornis της Ν. Ζηλάνδιας Βλ. Peterson, R. (1971) p. 171.

357. Βλ. σχετικά και για εξαφανίσεις ειδών γενικά, σε Κεφάλαια Πρώτα, για συναφείς μελέτες σε Κεφάλαια Δεύτερα καθώς και σε Boardman, R. (1981) p.p. 57-58 για εργασίες που εκπονήθηκαν στα πλαίσια των IUPN - IUCN, ACIWLP, ICBP. Ηδη έχει αναφερθεί η περίπτωση των Red Data Books με αντικείμενο τα πτηνά.

358. Αναφέρουμε ενδεικτικά: Arabian, Ostrich, Hawaiian goose, New Caledonian kagon, Indian pink - headed duck, Australian ground parakeet, Laysan duck, Marianas mallard, Cuban ivory - billed woodpecker,

Bermuda petrel of cahow, Marianas megapode, California condor, Escimo curlew, kakapo and Japanese crested ibis, Whooping crane κλπ. Βλ. ειδικότεροα Boardman, R. (1981) p.p. 56-59, Peterson, R. (1971) p.p. 169-171, Regenstein, L. (1985) p.p. 123-124 και βέβαια στο σχετικό Red Data Book.

359. Οπως π.χ. η περίπτωση της Arabian Ostrich. Βλ. Boardman, R. (1981) p. 59.

360. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 171 σχετικά με απαισιόδοξες προβλέψεις που είχαν διατυπωθεί πριν από ενάμισυ και πλέον αιώνα (A. Wilson) για εξαφάνιση του ivory-billed woodpecker και δεν επαληθεύτηκαν.

361. Από το 1600 θεωρείται ότι 162 είδη και υποείδη πτηνών έχουν εξαφανιστεί. Boardman, R. (1981) p. 59, ενώ ο Regenstein, L. (1985) p. 120 αναφέρεται σε 94 είδη "along with 164 different races." Ειδικότεροα 75 είδη εξαφανίσθηκαν τον 19ο αιώνα και 53 τον 20ο. Reiger, G. (1980a) p. 12. Επισημαίνουμε ότι κάποιες αποκλίσεις αριθμητικές, οφείλονται σε διαφωνίες ταξινόμησης, μη βεβαιωμένες εξαφανίσεις, εκ νέου ανακαλύψεις κ.λ.π. Βλ. Fawcett, C. (1971) όπου παρατίθενται και στοιχεία για εξαφανίσεις σε επίπεδο ΗΠΑ, ενώ για Ινδονησία βλ. Μοδινός, Μ. (1987α) και (1987β) επίσης για γενικότερες αναφορές βλ. Μοδινός (1988α).

362. Κορύφωση των εξαφανίσεων θεωρείται το διάστημα μεταξύ του τέλους του προηγούμενου αιώνα και των αρχών του 20ου. Ειδικότεροα μάλιστα η 20ετία 1885 - 1905 με οριστική απώλεια 20 ειδών. Αν η απώλεια των 80 περίπου ειδών πτηνων από το 1680 συγκριθεί με αυτή της φυσικής εξέλιξης σε πρόσφατες γεωλογικές περιόδους παρουσιάζεται 15 φορές υψηλότερη. Βλ. Peterson, R. (1971) και The World Commission on Environment and Development (1987).

363. Η συγκριτική μελέτη των Red Data Books της IUCN παρουσιάζει 400 είδη και υποείδη πτηνών, 305 θηλαστικών, 193 ψαριών και 138 αμφιβίων και ερπετών σαν άμεσα απειλούμενων με εξαφάνιση. Allen, R. (1980) p.94. Αλλά και σε σχέση με την άγρια ζωή των τροπικών δασών της βροχής, τα πτηνά, σύμφωνα με εκτιμήσεις του WWF απειλούνται σε μεγαλύτερη έκταση (345 είδη πτηνών, 276 θηλαστικών, 136 αμφίβιων και ερπετών, 99 είδη ψαριών γλυκού νερού). Grainger, A. (1982) p. 192.

364. Π.χ. Η Β. Αμερική στους ιστορικούς χρόνους έχει σοβαρότατες απώλειες ειδών σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό χώρο. Peterson. R. (1971) p. 170.

365. Βλ. ειδικότεροα στο ίδιο Κεφάλαιο αναλυτικά για αιτίες μείωσης και εξαφάνισης ειδών. Ενδεικτικά

αναφέρουμε ορισμένα είδη και τις αιτίες εξαφάνισής τους. Great auk: αδυναμία πτήσης και βιοποριστική θήρα (Peterson, R. (1971) p. 170 και Regenstein, L. (1985), p. 120). Labrador duck: πιθανός συνδυασμός θήρας, ασθένειας και απώλειας οικοτόπου. Carolina parakeet: καταστροφή οικοτόπου και δίωξή του (επιβλαβές). Heath hen: καταστροφή οικοτόπου και επαγγελματική θήρα. Dodo: αδυναμία άμυνας και εισαγωγή ξένων ειδών. Passenger pigeon: καταστροφή οικοτόπου και επαγγελματική - εσαστιτεχνική θήρα (Peterson. R. (1971) p.p. 170 - 181). Hawaiian honey creepers: πιθανόν ασθένεια που μετέφεραν εισαγόμενα ξένα είδη πτηνών.

366. Πρόκειται για μια σειρά πτηνών που εκμεταλλεύονται ανθρωπογενή οικοσυστήματα ή στοιχεία τους (αστικοί χώροι, καλλιέργειες κλπ.) Συχνά μάλιστα απειλούν συγκεκριμένες οικονομικές δραστηριότητες και με ανθρώπινη παρέμβαση μειώνονται οι πληθυσμοί τους αφού χαρακτηρισθούν ως "επιβλαβή". Πολλά από τα είδη αυτά όμως στην ανθρωπινη κλίμακα αξιών κατέχουν χαμηλή θέση ή αντιπροσωπεύουν απαξίες. Βλ. παρακάτω. Επίσης ορισμένα πτηνά έχουν χαρακτηρισθεί σαν "οικολογικοί ρυπαντές" και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις αποτελούν ένδειξη διαταραγμένων (φυσικων και ανθρωπογενών) οικοσυστημάτων. Βλ. Μοδινός, Μ. (1988α) και Peterson, R.(1971) p.p. 169-171. Διευκρινίζεται πως τα προηγούμενα δεν εκφράζουν κάποια στάση "διάκρισης ειδών" (speciesm), απλώς αποτυπώνουν την υπάρχουσα κατάσταση η οποία μάλιστα αφορά οικοσυστήματα που απόλυτα ή σε μεγάλο βαθμό δεν διεκπεραιώνουν ομαλά τις φυσικές τους διεργασίες.

367. Χαρακτηριστική περίπτωση εξειδικευμένης προστασίας είναι τα υδρόβια πτηνά, στα οποία περιλαμβάνονται είδη σχετικά προσαρμόσιμα στις νέες συνθήκες αλλά και εξαιρετικά δυσπροσάρμοστα και απαιτητικά. Αλλωστε ένας αριθμός από τα ήδη εξαφανισθέντα αλλά και τα απειλούμενα με εξαφάνιση πτηνά ανήκουν σ'αυτή την κατηγορία. Βλ. σχετική παράθεση προηγούμενα. Επίσης ήδη από το 1971 η IUCN μεταξύ άλλων ειδων απειλουμενων με εξαφάνιση περιελάμβανε και τα εξής υδρόβια: Grus japonensis, Grus leucogeranus, Grus monacha, Grus nigricolis, Ciconia c. boyciana, Nipponia nippon, Egretta eulophotes, Thaumatibis gigantea, Cairinia scutalata, καθώς επίσης και τα Phinoptilus bitorquatus, Tadorna cristata και Rhodonessa caryophyllacea. Βλ. Carp, E. (1972), p. 114. Ομως για μια σειρά υδρόβιων ειδών στο χώρο της Ευρώπης και της Β. Αμερικής μετά από μια θεαματική υποβάθμιση για πολλά είδη οι πληθυσμοί παραμένουν σε ικανοποιητικά επίπεδα ή και

αυξάνονται. Ετσι π.χ. στη Β. Αμερική ο αρχικος πληθυσμός σε ducks ηταν 250-500.000.000, ενώ το 1935 ήταν μόνο 27.000.000 και έκτοτε δεν έχει σημειώσει σοβαρές αυξομοιωσεις. Στη Δυτ. Παλαιαρκτική περιοχή και με μετρήσεις σε 38 χώρες (στο διάστημα 1968 - 1983) βασισμένες σε ducks, swans και coots, προκύπτουν ενδιαφέρουσες ανοδικές τάσεις στις περισσότερες πεοιπτώσεις. Βλ. Ruger, A. (et al.) (1986).

368. π.χ. το μέλλον του California condor θεωρείται εξαιρετικά αβέβαιο, αν όχι καταδικασμένο, μια και δεν αναπαράγεται στην αιχμαλωσία, ενώ παράλληλα αριθμεί ελάχιστα άτομα.

369. Η υπαρκτή μείωση εξαφανίσεων τις τελευταίες 10ετίες (βλ. προηγουμένως για κορυφωση στο τέλος του περασμένου αιώνα και στις αρχές του 20ου) ενδεχόμενα δεν είναι αντιπροσωπευτική της πραγματικότητας και της δυναμικότητας των πληθυσμων της πτηνοπανίδας μια και οι υπάρχουσες λίστες μελλοντικών (πιθανών) εξαφανίσεων είναι αρκετά εκτενείς. Αυτό σημαίνει πως τις επόμενες 10ετίες πιθανόν να σημειωθουν αρκετές εξαφανίσεις σαν σωρευτικό αποτέλεσμα και ποσέκταση της κατάστασης των 10ετιών που σήμερα διανύουμε.

370. Πρόκειται ίσως για την τραγικότερη εξαφάνιση πτηνου στη σύγχρονη εποχή και από τις χαρακτηριστικότερες και διδακτικότερες περιπτώσεις αυτού του είδους. Στις αρχές του 19ου αιώνα στη Β. Αμερική ήταν το πολυπληθέστερο είδος με πληθυσμό μεταξύ 3-5 δισεκατομμύρια μέλη. Ο John James Audubon (1785 - 1851) διάσημος φυσιοδίφης, ζωγράφος και θηρευτής (θεωρείται θεμελιωτής της ορνιθολογίας και έχει δώσει το όνομά του στην National Audubon Society, ενός από τους σημαντικότερους μη κυβερνητικούς οργανισμους των ΗΠΑ με επίκεντρο την προστασία των πτηνων), στις αρχές του 19ου αιωνα περιγράφει την αφθονία των πτηνων αυτων "endless flocks of these birds blackening the sky for days at a time as they passed overhead". Το πτηνό αυτό ήταν εξαιρετικό έδεσμα και σχετικά εύκολο να συλληφθεί μαζικά (δίχτυα) ή να γίνει στόχος επαγγελματικής και ερασιτεχνικής θήρας. Μάλιστα διακινήθηκε εμπορευματικά κατά εκατομμύρια. Ακόμη και στις 10ετίες 1860 και 1870 θηρεύονταν ή συλλαμβάνονταν κατά δεκάδες εκατομμύρια. Η προηγουμενη κατάσταση, σε συνδυασμό με την καταστροφή των οικοτόπων του οδήγησε στην εξαφάνιση το είδος αυτό. Το τελευταίο passenger pigeon (Ectopistes migratorius) σε άγρια κατάσταση, θηρεύθηκε το 1900, ενώ το τελευταίο μέλος του είδους έπαψε να υπάρχει την 1η Σεπτεμβρίου του 1914 στο Ζωολογικό Κήπο Cincinati και σήμερα βρίσκεται ταριχευμένο στο National Museum της Ουάσιγκτων.

Βλ. Regenstein, L.(1985) p.122, Peterson,R. (1971) p.p. 180-181 και Fawcett, C. (1971) p. 522. Η υπόθεση αυτή παρουσιάζει ομοιότητες με την περίπτωση του Αμερικανικού βίσωνα στον ίδιο χώρο. Μόνο που το είδος αυτό έστω και κατω από τεχνητές συνθήκες επιβίωσε. Βλ. σχετική αναφορά σε Κεφάλαιο Πρώτο.

371. Στα πλαίσια αυτά η εκδοχή της Ρ. Κάρσον για μια "Σιωπηλή Ανοιξη" σαν συνέπεια της εξαφάνισης της πτηνοπανίδας, τουλάχιστον στο ορατό μέλλον, λειτουργεί μόνο σε συμβολικό επίπεδο γενικότερης αφύπνισης. Βλ. Καρσον, Ρ. (1981).

372. Οπως και στους υγροτόπους παρατίθενται οι πρώιμες διαχρονικές ρυθμίσεις προστασίας μέχρι και το 1845. Για το μετέπειτα διάστημα και ειδικότερα τις διεθνείς ρυθμίσεις και θεσμούς που αφορούν τα πτηνά καθώς και την υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα, βλ. Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

373. Εκτενείς ανάλογες αναφορές για τα παραπάνω, βλ. σε αντίστοιχες μέχρι τώρα αναλύσεις για οικοτόπους, είδη, δίκαιο του περιβάλλοντος, υγροτόπους κλπ.

374. Πρόκειται για μια σειρά πολιτισμών που αναπτύχθηκαν κοντά στον Ευρωπαικό χώρο και τον επηρέασαν σε κάποιο βαθμό (π.χ. Αιγυπτιακός, Ασσυριακός κλπ. πολιτισμοί).

375. Βλ. στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου.

376. Βλ. ειδικότερα προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

377. Βλ. Τσάλτας, Γ. (1986) και προηγούμενη ανάλυση στο ίδιο κεφάλαιο για υγροτόπους και τις σχετικές αξίες τους.

378. Στην Αχαία Ελληνική μυθολογία υπάρχει ο μύθος της εξόντωσης από τον Ηρακλή των υδρόβιων επιβλαβών πτηνών του υγρότοπου (έλος) της Συμφαλίας (Στυμφαλίδες όρνιθες). Πιθανότερο φαίνεται όμως ο επιβλαβής ρόλος των πτηνών εδώ να είναι σε συμβολικό επίπεδο και να συνδέεται με την αξία του συγκεκριμένου υγροτόπου και όχι της πτηνοπανίδας του. Βλ. επίσης και σχετική αναφορά προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο. Αλλωστε και άλλες εκδοχές του μύθου, στις οποίες τα πτηνά δεν υπάρχουν, καθως και η γενικότερη στάση της εποχής προς την πτηνοπανίδα, συνηγορούν στην παραπάνω άποψη. Βλ. Ριπεν, Ζ. (1966). Βέβαια δεν πρέπει να υποτιμάται ο ανταγωνιστικός ρόλος συγκεκριμένων υδρόβιων πτηνων (π.χ. χήνες) σε ανθρωπινες οικονομικές δραστηριότητες (καταστροφές σιτηρών και άλλων καλλιεργειών για κτηνοτροφία) που ακόμη και σήμερα (π.χ. στη Σκωτία) έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα και αντιπαραθέσεις τοπικων κοινωνιών με περιβαλλοντι-

κές' οργανωσεις και κυβερνητικές προσπάθειες προστασίας των πτηνών. Βλ. σχετικά και παρακάτω. Στην Αρχαία Αίγυπτο τέλος, για ορισμένα υδρόβια πτηνά (ducks), η τελετουργική εξολόθρευσή τους συμβόλιζε την αντίστοιχη αποδυνάμωση διαφόρων δαιμόνων. Peterson, R. (1971) p. 174 και Ντεράς-Νομπλκούρ, Κ. (1988) σ.σ. 26-29. Βλ. επίσης στη συνέχεια για απαξίες αρπακτικών και άλλων επιβλαβών πτηνών στο Μεσαίωνα.

379. Βλ. Φυσικός Κόσμος (1975) σ. 76. Είναι χαρακτηριστική η σοβαρή κατάσταση που έχει δημιουργηθεί σήμερα στον Θεσσαλικό κάμπο από την εξαφάνιση των πτηνών αυτών καθώς και άλλων αρπακτικών ειδών. Η μαζική χρήση δηλητηρίων και άλλων χημικών ουσιών για την εξόντωση τρωκτικών, εντόμων κλπ. επιβλαβών ειδών, έχει οδηγήσει σ' ένα φαύλο κύκλο υποβάθμισης και αυξανόμενου κόστους της γεωργικής παραγωγής.

380. Π.χ. Το υδρόβιο πτηνό Mute Swan φθάνει τα 22,5 kg. Βλ. Ogilvie, M. (1982) p. 1. Βέβαια το συγκεκριμένο πτηνό σήμερα γενικά δεν θεωρείται αντικείμενο θήρας και διατροφής.

381. Peterson, R. (1971) p. 168. Η Βίβλος περιέχει μια συγκλονιστική περιγραφή του περιστατικού που αφορούσε προφανώς quails στη φάση της αποδημίας τους. Σ' αυτό το λόγο άλλωστε - εξάντληση - φαίνεται να οφείλεται η μαζική δυνατότητα καταπιάσης τους από τους Ισραηλίτες. "And there went fort a wind from Lord, and brought quails from the sea, and let them fail by the camp, as it were a day's journey on this side, round about the camp, and as it were two cubits high upon the face of the earth. And the people stood up all that day, and all that night and all the next day and they gathered the quails: he that gathered least gathered ten homers, and they spread them all abroad for themselves round the camp". Βλ. Mead, C. (1983) p. 20.

382. Βλ. ειδικότερα Mead, C. (1983) p. 19, Reiger, G. (1980) p. 141, Santucci, M. (1973) και Komarov, B. (1978) για επιβίωση του στρατού του Ιβάν του Τρομερού, από είδη της άγριας ζωής. Μάλιστα σε Αιγυπτιακούς τάφους βρέθηκαν οστά πτηνών που είχαν συνοδεύσει το νεκρό με σκοπό τη διατροφική του εξασφάλιση στη μετά θάνατον ζωή. Mead, C. (1983) p. 9. Επίσης για την ουσιαστική συμβολή της υδρόβιας πτηνοπανίδας (μετά τα ψάρια) στη διατροφή των Αιγυπτίων και συγκεκριμένα σε επίπεδο πρωτεινών. βλ. Μπέϊνς, Τ. (1988) σ. 5. Αλλά και στην Αρχαία Ελλάδα, π.χ. καθώς αναφέρει ο Αριστοφάνης (περίπου 430 π.χ.) οι Αθηναίοι προμηθεύονταν υδρόβια πτηνά από τη Βοιωτία όπου υπήρχαν άφθονα στους υγροτόπους της και θηρευονταν από τους

τοπικούς πληθυσμούς. Για τις σχετικές θηρευτικές μεθόδους της εποχής (ομοιώματα υδρόβιων πτηνών κλπ.) και την αντιστοιχία τους με συγχρονες βλ. Marchington, J. (1980) και Reiger, G. (1980).

383. Η ιδιότητα αυτή του περιστεριού αντικαταστάθηκε από τον ποσηγούμενο κυρίως αιώνα με τα συγχρονα μέσα επικοινωνίας. Σήμερα αποτελεί μια εραστιτεχνική ασχολία με εκατομμύρια οπαδούς παγκόσμια. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 167.

384. Μαλιστα αυτό συμβαίνει μέχρι σήμερα σε παραδοσιακές αλλά και "δυτικοκεντρικές" κοινωνίες. Π.χ. ο αετός αποτελεί σύμβολο πολλών αρχαίων πολιτισμων, της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλά και έμβλημα των σύγχρονων ΗΠΑ, των Φιλιππίνων κλπ. Peterson, R. (1971) p. 174, Inskipp. T. and S. Wells (1979) p. 57.

385. Στους Αιγυπτίους, Βαβυλωνίους, Χιττίτες κλπ. ο αετός και άλλα αρπακτικά λατρεύονταν, αποτελώντας συνήθως και την κυρίαρχη θεότητα στο πάνθεόν τους. Peterson, R. (1971) p. 174. Η θεά Αθηνά επίσης στην Αρχαία Ελλάδα έχει άμεση σχέση με το πτηνό γλαύξ (κουκουβάγια). Βλ. ibid.

386. Η οιωνοσκοπεία (παρατήρηση πετάγματος, κοαυγών κλπ. πτηνών) από την εποχή του Ομήρου μέχρι τους Ρωμαϊκούς χρόνους είναι μια ευρύτατα διαδεδομένη πρακτική. Santucci, M. (1979) και Peterson,R. (1971) p. 174. Βλ. επίσης για την τελετουργική θήρα υδροβίων στην Αρχαία Αίγυπτο με σκοπό την εξολόθρευση των δαιμόνων σε Ντερός - Νομπλκουρ, Κ. (1988) και προηγούμενη σχετική αναφορά στο ίδιο Κεφάλαιο.

387. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση Ινδιάνικων φυλών της Β. Αμερικής.

388. Reiger, R. (1980), Μπεινς, Τ. (1988) σ. 5 και Marchington, J. (1980).

389. Πρόκειται σε μεγάλο βαθμό για κάλυψη του οικολογικού ρόλου των πτηνών σε συμβολικό ή ενδεικτικό επίπεδο (π.χ. αλλαγές εποχων, μεταβολές σε οικοσυστήματα κλπ.) Ετσι το πτηνό ibis στην Αρχαία Αίγυπτο κατέχει περίοπτη θέση μια και η εποχιακή άφιξή του συμπίπτει με τις πλημμύρες στον υγρότοπο του Νείλου και τον ευεργετικό τους ρόλο για τη γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία κλπ. Επίσης στην Αρχαία Ρώμη ο δρυοκολάπτης ήταν αφιερωμένος σε θεότητα από τους γεωργούς, μια και η μελέτη της ειδικής συμπεριφοράς του οδηγούσε στην πρόβλεψη των βροχών. Βλ. Santucci, M. (1973) και Φυσικός Κόσμος (1975) σ.σ. 76-77. Είναι γεγονός επίσης πως όχι μόνο στην περίοδο αυτή αλλά και σήμερα στην υπαιθρο ή ακόμη και σε αστικους πληθυσμούς, η άφιξη ή αναχώρηση των μεγάλων υδρόβιων αποδημητικών και άλλων

πτηνών, είναι εντονα και συγκινησιακά συνδεδεμένες με την αλλαγή των εποχών. Mead, C. (1983) p. 19 κλπ.

390. Τα υδρόβια πτηνά κατέχουν περίοπτη θέση στην περίπτωση αυτή. Οι τοιχογραφίες των Αιγυπτιακών τάφων και η Αρχαία Ελληνική αγγειογραφία έχουν δώσει θαυμάσια δείγματα αυτού του είδους. Αλλά και στο χωρο της λογοτεχνίας η πτηνοπανίδα ενέπνευσε ανάλογες δημιουργίες όπως τις "όρνιθες" του Αριστοφάνη ή το σκωπτικό Βυζαντινό ποίημα "ο Πουλολόγος" κλπ. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1988) τ. 41, σ.σ. 38-39 και τ. 44-45, σ.σ. 35-37.

391. Για την εξέλιξη και τη μορφή ρυθμίσεων και θεσμών προστασίας της άγριας ζωής αυτής της περιόδου, βλ. ειδικοτερα στο Κεφάλαιο Δευτερο.

392. Το πτηνό αυτό απολάμβανε σύγχρονης προστασίας με θρησκευτική επικάλυψη. Βλ. Boardman, R. (1981) p. 26.

393. Βλ. ibid. Επίσης οι πελεκάνοι στην Αίγυπτο τυχαίναν ιδιαίτερου σεβασμού από το ιερατείο, ενώ στη Βίβλο προστατεύονται έμμεσα με την απαγόρευση κατανάλωσης του κρέατός των για διατροφή. Βλ. Η Νέα Οικολογία (1988) τ. 44-45, σ.σ. 35-37.

394. Ριπεν, Ζ. (1966) σ.123.

395. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 92 καθώς επίσης και σε Κεφάλαιο Δεύτερο.

396. Βλ. αμέσως προηγουμένως αλλά κυρίως σε Κεφάλαιο Δευτερο για πρώιμη θρεσυτική νομοθεσία προστασίας ειδων (game laws) κλπ.

397. Π.χ. η αντίληψη για επιβλαβή θηλαστικά και οικοσυστήματα αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Αρχαία Ελλάδα, Αίγυπτο αλλά και στη Ρώμη, με αποτέλεσμα πολλά είδη θηλαστικών καθώς και φυσικοί υγρότοποι να εκλείψουν οριστικά από τη Μεσογειακή λεκάνη και τη ΝΔ Ασία. Ειδικοτερα όμως για τα θέματα αυτά βλ. στη μέχρι τώρα ανάλυση. Συνοπτικά εδώ αναφέρουμε πως κυρίως στην Αρχαία Ελλάδα αλλά και τη Ρώμη, εγκαινιάζονται μορφές κοινωνικής οργάνωσης, οικονομικής δραστηριότητας, επιστημονικής και φιλοσοφικής έρευνας, που ευνοούν τη διάσπαση της ενότητας ανθρώπου - φυσικού περιβάλλοντος. Μάλιστα στη φιλοσοφία είναι κυρίαρχη η τάση διαχωρισμού φύσης - ανθρώπου καθώς και του θείκού στοιχείου από τη θεώρηση της φύσης. Η τελευταία λοιπόν περιπίπτει στην κατηγορία σειράς "φαινομένων προς ταξινόμηση και εξήγηση". Π.χ. η επιστημονική δραστηριότητα του Αριστοτέλη με συγγράμματα όπως "περί τα Ζώα Ιστορίαι" που αναφέρεται και στα πτηνά, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα. Στον αντίποδα βέβαια βρίσκεται η εμπειρική γνωση των παραδοσιακών κοινωνιών που καλλιεργείται και μεταδίδεται σε τελείως διαφορετικα επίπεδα και κυρίως δεν συνε-

πάγεται έλεγχο και εξουσία στα φυσικά οικοσυστήματα και τους αντίστοιχους κοινωνικους σχηματισμούς. Βλ. Gold, M. (1984), Spoehr, A. (1967), Morris, B. (1983) και Παπασπηλιόπουλος, Σ. (1988). Για οικολογικά οεύματα και αντι-ρεύματα στην Αρχαιότητα καθώς και το σχετικό ρόλο της άγριας ζωής, βλ. Hughes, D. (1984), Λουλούδης, Λ. (1990) και Passmore, J (1980).

398. Για την εξέλιξη της θεώρησης των οικοτόπων και των ειδών της άγριας ζωής ως φυσικών πόρων, βλ. μεταξύ άλλων Spoehr, A. (1967).

399. Βλ. προηγούμενες συναφείς αναφορές καθώς επίσης και στη βιβλιογραφία που παρατίθεται στις αμέσως παραπάνω υποσημειώσεις. Συνοπτικά στην περίοδο αυτή εντείνεται η αντίθεση ανθρώπινων κοινωνιών - φυσικού περιβάλλοντος βασισμένη στο αρνητικό υπόβαθρο που ήδη προϋπήρχε και σ' αυτό που διαμορφώθηκε (οικονομία, φιλοσοφία, ανθρωποκεντρικές θρησκευτικές αντιλήψεις κλπ.) Η ολοκληρωτική επιβολή του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον, σύμφωνα με τη δυτική εκδοχή, συνοδεύτηκε με τη διάθεση διαχείρισης, ταξινόμησης και "μουσειακής" διατήρησης των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος. Δημιουργούνται λοιπόν βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι καθώς και δημόσιες ή ιδιωτικές συλλογές με ζωντανά, ταριχευμένη και τεχνητά διατηρημένα μέλη ή τμήματα ειδών της άγριας ζωής. Χώρος προέλευσης είναι συνήθως οι αχανείς αποικίες με την πλούσια άγρια ζωή και προορισμός οι δυτικές μητροπόλεις. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι στη Βοστταvία ο Λόοδος Rothschild δημιούργησε την ομώνυμη Συλλογή που μεταξύ άλλων περιελάμβανε 300.000 πτηνά και 200.000 αυγά πτηνών. Βλ. Gold, M. (1984) σ.27. Βλ. επίσης Langini,O. (1972) και Jamieson, D. (1985).

400. Πρέπει να διευκρινισθεί πως η κατηγοριοποίηση των επί μέρους ειδών δεν είναι στεγανή και άκαμπτη αλλά παρατηρείται κάποια κινητικότητα που συνδέεται με μεταβαλλόμενες αξίες και απαξίες και ανάλογο υπόβαθρο που τις υπαγορεύει. Βλ. αμέσως παρακάτω.

401. Τα ασπακτικά είδη ίσως αποτελούν την πιο αμφιλεγόμενη κατηγορία πτηνων στα πλαίσια δυτικοκεντρικών κοινωνιών. Χρονικά και σε ένταση έχουν υποστεί σοβαρές διώξεις ήδη από το Μεσαίωνα με απαξίες και αιτιολογίες που έχουν βάση οικονομική, αισθητική, ηθική κλπ. Ακόμη και σήμερα που έχουν "αποκατασταθεί" από καθε άποψη και ιδιαίτερα επιστημονική - οικολογική, είναι δύσκολο να εκριζωθούν σε ευρεία κλίμακα απαξίες σε σχέση με τα πτηνά αυτά. Ίσως βασικότερη αιτία δίωξης ήταν η επιφανειακή "προφανής" ανταγωνιστικότητα τους

στην οικόσιτη αλλά και άγρια πανίδα και από αυτή την άποψη εξομοιάζονται με τα αντιστοιχα θηλαστικά, που ήδη από την αρχαιοτητα χαρακτηριστηκαν επιβλαβή και υπέστησαν ανάλογη δίωξη. Βλ. Davis, R. (1979) p. 2.

402. Αυτο συμβαίνει χιατί τα σχετικά είδη, ιδιαίτερα σε λιγότερο ή περισσότερο σύγχρονα υποβαθμισμένα οικοσυστήματα, προξενούν κάποια μείωση σε πτηνά που παρουσιάζουν θηραματικό ενδιαφέρον. Πάντως στον 20ο αιώνα η ιερακοθηρία και ιδιαίτερα η κατοχή σχετικών πτηνών, παρουσίασε μεγάλη άνοδο η οποία όμως τελικά οδηγεί σε μείωση τους μια και ένας σημαντικός αριθμός παρόμοιων πτηνων αφαιρείται - συνήθως παράνομα - σοιστικά από το φυσικό του περιβάλλον. Βλ. σχετική ανάλυση στο ίδιο κεφάλαιο χια αιτίες μείωσης πτηνών. Βλ. Davis, P. (1979) p. 2.

403. Ηδη έχουν αναφερθεί αριθμητικά δεδομένα στη Β. Αμερική για τα υδρόβια πτηνά αλλά και για το passenger pigeon. Μάλιστα στον κύκλο εκμετάλλευσης του τελευταίου, το 1850 ακόμη εμπλέκονταν σαν απασχολουμενοι χιλιάδες άτομα. Βλ.σε Lund, T. (1980) p.59. επίσης για ΗΠΑ και μαζική κατηωση υδρόβιων με όπλα μεγάλου διαμετρήματος αλλά και χρήση διχτύων με αποτέλεσμα τη σύλληψη και 3.000 πτηνών σε μια ποσσπάθεια και με σκοπό την εμποσευματική τους διακίνηση. Η Αίγυπτος εξήγαγε στις Ευρωπαϊκές αγορές (κύρια Λονδίνο και Παρίσι) quails που το 1887 έφθαναν τις 550.000, το 1888 τα 1.235.000 και το 1889 τις 900.000. Αλλά και στον Ευρωπαικό χώρο τα πτηνά διακινούνταν κατά εκατοντάδες χιλιάδες και συλλαμβάνονταν με δίχτυα κατά εκατομμυρια. Βλ. ειδικότερα Herman, O (1907) p. 21.

404. Πάντως είναι χαρακτηριστικό πως ο Ευρωπαικός χώρος - σε αντίθεση με άλλους αλλά και τη Β. Αμερική - στους ιστορικους χρονους δεν είχε καμμιά απώλεια πτηνού. Στο αποτέλεσμα αυτό εκτος απο τα πλεονεκτήματα οικολογικής φύσης της Ευρωπαϊκής ηπείρου δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί και η συμβολή της πρώιμης προστασίας που αναπτύχθηκε στο ίδιο χώρο. Βλ.Peterson, R. (1971) p. 170.

405. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 92.

406. Σε αντίθεση με τη δίωξη "επιβλαβών" θηλαστικών που είναι συστηματικότερη ειδικότερα μάλιστα σε αποικιακά εδάφη όπου επιχειρείται η καθολική επιβολή του δυτικου τρόπου κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης. Επίσης σε παρόμοιες περιπτώσεις (π.χ. ΗΠΑ) συναντάται και περιστασιακή αλλά συστηματική δίωξη "επιβλαβών" πτηνών με χρηματικό αντίτιμο. Βλ. Lund, T. (1980) p.p. 32-34.

407. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 92.

408. Βλ. Boardman, R. (1981) p. 26.

409. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για υδρόβια πτηνά ωφέλιμα στη γεωργία κλπ. Βλ. Φυσικός Κόσμος (1975) σ.σ. 76-77.

410. Για λεπτομερή ανάλυση του θέματος και σχετική νομοθεσία σε Μ. Βρεττανία μεταξύ 1285-1831 και ΗΠΑ από 1662, βλ. Lund, T.(1975) και LundT.(1980)Επίσης βλ. και προηγούμενες συναφείς αναφορές κυρίως σε Κεφάλαιο Δεύτερο.

411. Βλ. Lund, T. (1980) p. 5.

412. Βλ. Johnston, D. (1981) p. 17, Lund, T. (1980) p. 165 και Davis, P. (1979) p. 2. Βλ. επίσης και σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ίδιου Μέρους. Πρέπει να σημειωθεί πως στην περίοδο αυτή, ειδικότερα τον 15ο και 16ο αιώνα, στη Μ. Βρεττανία ενδιαφέρον και πιέσεις για την προστασία των πτηνών εκδηλώνονταν και σε άλλους χώρους. Σε επίπεδο διανοουμένων με κύριο αντικείμενο ενασχόληση τη φυσική ιστορία αναλαμβάνεται εκστρατεία προστασία των αρπακτικών πτηνων. Davis, P. (1979) p. 2. Αλλά και στη Βικτωριανή περίοδο μια υπολογίσιμη μειοψηφία διανοουμένων - κυρίως ανώτερων κοινωνικων στρωμάτων - στη γενικότερη εκστρατεία τους για εξκατάλειψη της πρακτικής ελέγχου και διώξης "επιβλαβων" αλλά και "αντιαισθητικών" ειδων (vermin) από την ύπαιθρο, ευνόησαν και σειρά πτηνών και ειδικότερα είδη όπως kites και buzzards. Βλ. Lowe, P. καιJ. Goyder, (1983) p. 19 και Davis, P. (1979) p. 2.

413. Βλ. και Κεφάλαιο Δεύτερο. Στο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ελευθερουδάκη, τόμος 6ος σ. 552, αναφέρεται: "... κατά την περίοδον της εν Ευρώπη επικρατήσεως του τιμαριωτικου συστήματος, η θήρα κατέστη διατεταγμένον, αποκλειστικόν προνόμιον των φεουδαρχών ευγενών, σκληράς δε μέχρι κτηνωδίας ποινάς εθεσπίσθησαν δια τους παραβαίνοντας την απαγόρευσιν κοινούς ανθρώπους". Τυπικά η κατάσταση αυτή φθίνει μετά τη Γαλλική Επανάσταση, ενώ στη Μ. Βρεττανία ο "εκδημοκρατισμός" της θήρας επέρχεται το 1831. Βλ. και Lund, T. (1980) σ.σ. 8-10.

414. Το πλαίσιο αυτό ενισχύεται επίσης από τα δικαιώματα, το ρόλο και τις αρμοδιότητες του ηγεμόνα πάνω στην ιδιόκτητη ή δημόσια γη αλλά και στην άγρια ζωή συνολικά. Βέβαια η αντιδημοκρατική αυτή κοινωνικοοικονομική οργάνωση και προνομιακή άσκηση θήρας από ανώτερα κοινωνικά στρώματα επικρίθηκε έντονα κυρίως από τη Μαρξιστική σκοπιά σε ένα πρώιμο στάδιο. Μάλιστα η κριτική αυτή δεν περιοριζόταν μόνο στο θέμα του "εκδημοκρατισμού της θήρας" αλλά προχωρούσε και σε συστατικά συμπεράσματα για τις ευμενείς επιπτώσεις στην άγρια

ζωή από παράμοιο εκδημοκρατισμό, που βέβαια κύρια σημαίνει απελευθέωση του δικαιώματος θήρας από κάποιες κλειστές κοινωνικές κάστες. Βλ. σχετικά σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ίδιου Μέρους, καθώς και Lund, T. (1980), Lund, T. (1975). Χαρακτηριστική περίπτωση των επιπτώσεων παράμοιων θεσμών - όπως αυτοί εξελίχθηκαν - στην σύγχρονη προστασία της πτηνοπανίδας αποτελεί η κατάσταση του ενδημικού πτηνού της Μ. Βρεταννίας red grouse. Το περίφημο αυτό θηραματικό πτηνό επιβιώνει σήμερα σε μεγάλο βαθμό στις εκτεταμένες παραδοσιακές ιδιοκτησίες, κυρια της Σκωτίας, όπου μια σειρα ιδιοκτητών - με θηρευτική παράδοση - ανθίστανται ακόμη σε οικονομικά επικερδή "αξιοποίηση" του οικοτόπου της red grouse.

415. Βλ. παρακάτω. Για τις ιδιομορφίες όμως των δύο αυτων νομικών συστημάτων, βλ. Κεφάλαιο Δεύτερο και Lund, T. (1980) Βλ. επίσης Fawcett, C. (1971).

416. Βλ. Fawcett, C. (1971) σ. 532. Το τελευταίο πτηνό, που ήταν υποείδος της prairie chicken, τελικά δεν απέφυγε την εξαφάνιση (1932). Βλ. και προηγούμενα στο ίδιο Κεφάλαιο.

417. Βλ. ibid. σ.σ. 532-533 και Lund, T. (1980) σ.σ. 19-34.

418. Fawcett, C. (1971) σ. 533.

419. Όμως μέχοι το 1845 δεν διαπιστώνεται κάποια κινητικότητα διεθνούς χαρακτήρα για ρυθμιστική και θεσμική προστασία των πτηνών και βέβαια ούτε διαπιστώνονται ανάλογες ρυθμίσεις εμπίπτουσες σε κάποια από τις πηγές της διεθνούς δικαιοταξίας. Βλ. και προηγουμένως σε Κεφάλαιο Δεύτερο γενικότερες παρατηρήσεις για την εξέλιξη του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος καθώς και της Άγριας Ζωής στη ίδια περίοδο. Βέβαια πρέπει να τονισθεί πως οι ρυθμίσεις που αναφέρθηκαν και ειδικότερα αυτές που αφορούν αποδημητικά είδη, αποδεικνύουν την υπαρξη ενδιαφέροντος και την ανάγκη προστασίας και ειδών· πέρα από τα ενδημικά για τα οποία ο μονιμότερος δεσμός με συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια μεταφραζόταν σε αυξημένο "ιδιοκτησιακό" ενδιαφέρον και προστασία. Πρακτικά λοιπόν οι εσωτερικής φυσης ρυθμίσεις της περιόδου αυτής που αναφέρονται στην προστασία αποδημητικών ειδών, συμβάλλουν μερικά στη διατήρηση ενός διεθνούς φυσικού κεφαλαίου και καλλιεργούν την ιδέα ύπαρξης κάποιας συλλογικής (σε επίπεδο χώρου και χρόνου) ευθύνης. Επιπλέον λειτουργούν "παιδαγωγικά" σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο, καλλιεργώντας ανάλογο ευνοϊκό κλίμα προστασίας. Βλ. παρακάτω.

420. Για τα κείμενα αυτά βλ. ειδικότερα σε Μέρος Δεύτερο.

421. Η μελέτη των αξιών αυτών στην τελευταία

περίοδο παρουσιάζει το πλεονέκτημα ότι συνήθως οι σχετικές αξίες παρατίθενται και στις συναφείς νομικές ρυθμίσεις προστασίας. Μάλιστα στα διάφορα διεθνή κείμενα καλύπτουν συνήθως το προοίμιο και αποτελούν νομιμοποίηση και αιτιολογία του καθεστώτος προστασίας που έπεται. Ειδικότερα όμως για την εξέλιξη των αξιών αυτών μέσα από διεθνή κείμενα βλ. σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

422. π.χ. για σχετικές απόψεις στην Αρχαία Ελλάδα βλ. προηγούμενες αναφορές και συναφή βιβλιογραφία. Βλ. επίσης στο ίδιο Κεφάλαιο ποιν για απόψεις του 15ου, 16ου αιώνα καθώς και της Βικτωριανής περιόδου σε σχέση με τα πτηνά, που κινούνται αντίθετα από τις σύγχρονες (για την εποχή τους) κρατούσες αντιλήψεις.

423. Η συντηρητικοτητα αυτή πάντως μεταξύ άλλων είχε και σαν συνέπεια την περιορισμένη ρυθμιστικότητα των σχετικών κειμένων. Βλ. όμως ειδικότερα σε Μέρος Δεύτερο.

424. Βλ. ειδικότερα σχετική ανάλυση στο ίδιο Κεφάλαιο και σε Lund, T. (1980) p. 87.

425. Βλ. Κεφάλαιο Δεύτερο και κυρίως Μέρος Δευτερο.

426. Βέβαια και οι αυθύπαρκτες οικολογικές λειτουργίες - αξίες των πτηνων, καταλήγουν να είναι ανθρωποκεντρικές και μάλιστα συχνά με συγκεκριμένες κοινωνικές και οικονομικές όψεις. Βλ. ανάλογες παρατηρήσεις στο ίδιο κεφάλαιο σχετικά με τις αξίες των υγροτόπων.

427. Βέβαια σήμερα είναι γεγονός πως εμφανίζονται, σε θεωρητικό κύριο επίπεδο, εξαιρετικά ενισχυμένες θέσεις που προάγουν τις εναλλακτικές οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές αξίες. Τα σύγχρονα προβλήματα της οικολογίας και της οικονομικής προσέγγισης του κεφαλαίου της πτηνοπανίδας συνηγορούν στην ορθολογική της διαχείριση. Αλλά και σε φιλοσοφικό επίπεδο, όπου κατά καιρούς αναπτύχθηκαν με εξαιρετική ευκολία ανθρωποκεντρικές απόψεις και επιχειρήματα που στην ουσία νομιμοποιούσαν οποιαδήποτε παρέμβαση σε είδη ή πληθυσμούς της πτηνοπανίδας, παρόμοιες απόψεις εκφράζονται σήμερα σπανιότερα, μετριοπαθέστερα και με μια στοιχειώδη επιχειρηματολογία πέρα από την απλουστευτική αποδοχή της "κοινής λογικής" για την σημαντικότητα, μοναδικότητα κλπ. του ανθρώπινου είδους. Ακόμη και σήμερα όμως εκφράζονται απόψεις όπως: " There is no biological justification for conservation. Nature will not miss whooping cranes or condors... any more than it misses the millions of other vanished species". O' Riordan, T. (1981) p.4, ή "Civilazation seems to be doing fairly well without the ancient Mastodone, the

Great Auk or the Carolina Parrot". Fawcett, C. (1971) p. 551. Οι θέσεις αυτές επιδέχονται εκτεταμένη αντιπαράθεση, εδώ επισημαίνουμε απλώς την εξαιρετική σύγχιση που τις διακρίνει στην εξομοίωση εξαφανίσεων του απωτέρου παρελθόντος με τις συγχρονες ανθρωπογενούς προέλευσης και σε ιδιαίτερα ανησυχητικές κλίμακες απώλειες ειδών. Για ανάλογες απόψεις σε σχέση με τα πτηνά και την πανίδα συνολικά βλ. Lemonick, M. (1979), Simon, J. (1986) p. 63. Και εδώ η ποσοτασία τίθεται σε αμφισβήτηση με αιτιολογία ποοτεραιότητες στην απασχόληση, στον τομέα της δη μόσιας υγείας ή στην αποζημίωση θυμάτων που επέζησαν από ατυχήματα. Επίσης για επιχειρήματα που ευνοούν την προστασία πτηνών, εφόσον δεν βλάπτουν ανθρωπογενή οικοσυστήματα, και την άποψη πως πτηνά που τείνουν σε εξαφάνιση δεν πρέπει να διατηρούνται τεχνητά με αυξημένη ποσοτασία, βλ. Davis, P. (1979) p.2. Επίσης ibid και αντίθετες απόψεις. Για αντιμετώπιση του ίδιου θέματος σε επίπεδο ειδών, οικοτόπων και υγροτόπων, βλ. σχετικές αναλύσεις σε Κεφάλαιο Πρωτο, Δεύτερο και Τρίτο του ίδιου Μέρους.

428. Βλ. ειδικότερα σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Στην ουσία πρόκειται για ένα περιορισμένο κύκλο σύγχρονων "επιβλαβών" πτηνών σε γεωγραφικές δραστηριότητες, για τα οποία ο εσωτερικός ή διεθνής νομοθέτης δίνει τη δυνατότητα δίωξης κατω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

429. Για παράθεση σχετικών αριθμητικών δεδομένων βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

430. Βλ. Peterson, R. (1971) p.p. 89-100 και Peterson, R. (et al.) (1981) . Στα πλαίσια της κρατούσας δυτικής γνώσης υπάρχουν· ορισμένα κενά που καλύπτονται από την υπάρχουσα εμπειρική γνώση παραδοσιακών απομονωμένων κοινωνιών. Peterson, R. (1971) p. 100.

430. Όπως π.χ. φωσφορούχες ουσίες από τη θάλασσα. Βλ. ειδικότερα όμως για οικονομικές αξίες των πτηνών και το πολύτιμο λίπασμα guano.

431. Χαρακτηριστικός είναι ο ρόλος των αρπακτικών και η καθοριστική τους συμβολή στη διατήρηση άλλων ειδών σε ισορροπία.

432. Όπως π.χ. σειρά πτωματοφάγων πτηνών, τα οποία μάλιστα κατά καιρούς έχουν συνδεθεί με αισθητικές αξίες στα πλαίσια της δυτικοκεντρικής θεώρησης των πτηνών.

433. Ο θετικός ρόλος πτηνών όπως πελαργός, ibis κλπ. ήταν γνωστός από την Αρχαιότητα. Βλ. σχετικές αναφορές αμέσως προηγούμενα στο ίδιο κεφάλαιο.

434. Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 68-69 και σε Μέρος Δεύτερο.

435. Η βιολογική ποικιλότητα παρουσιάζει τρεις

πλευρές: α) τη γενετική ποικιλότητα μέσα σε κάθε είδος, β) την ποικιλότητα ειδών και γ) την ποικιλότητα οικοσυστημάτων, βλ. Klemm. C. (1989). Η βιολογική ποικιλότητα σε επίπεδο πτηνοπανίδας συνδέεται κύρια με την ύπαρξη υγειών πληθυσμών που διατηρούν τα φυσικά χαρακτηριστικά και επιτελούν τις αντίστοιχες λειτουργίες τους στα επί μέρους οικοσυστήματα. Versteeg,H. (1984) και Μοδινος, Μ. (1988α).

436. Η κατανόηση της σημαντικότητας της οικολογικής ποικιλότητας τις τελευταίες 10ετίες την έχει αναδείξει σαν βασικότερη σύγχρονη και μελλοντική αξία σε σχέση με την άγρια ζωή. Μάλιστα για την θεμελίωση και στήριξη της "συνολικής" αυτής αξίας, έχει γίνει ευρεία ανάλογη χρήση επιστημονικών, οικονομικών και φιλοσοφικών επιχειρημάτων που αφορούν είδη και οικοσυστήματα.

Επίσης έχουν γίνει προσπάθειες καλλιέργειάς της σαν νομικής έννοιας αλλά και καθιέρωσής της σαν βασικής παραμέτρου προστασίας μέσα από νομικά κείμενα εσωτερικής ή διεθνούς εμβέλειας. Ειδικότερα βλ. παρακάτω σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Επίσης βλ. Klemm, C. (1979), Verteeg, H. (1984), Fawcett, C. (1971) και UN-WCED (1986), p. 95.

437. Βλ. αμέσως παρακάτω σε οικονομικές και κοινωνικές αξίες. Βλ. Versteeg, H. (1984) p.p. 270-271.

438. Για το θέμα αυτό βλ. ειδικότερα παρακάτω και κυρίως σε Μέρος Τρίτο και ανάλυση CITES. Το μεγαλύτερο πάντως πρόβλημα στην οικονομική αυτή εκμετάλλευση είναι η παράνομη όψη της και η αντίστοιχη διακίνηση. Ο οικονομικός κύκλος που αντιπροσωπεύει σήμερα η εμπορευματική διακίνηση των πτηνών με πηγή τον Τρίτο Κόσμο και αποδέκτη τις ανεπτυγμένες χώρες είναι υψηλός αλλά και σε κάποιο βαθμό άγνωστος. Μόνο οι ΗΠΑ μεταξύ των ετών 1901-1942 εισήγαγαν 14.500.000 πτηνά. Οι αριθμοί αυτοί μάλιστα είναι πολύ υψηλότεροι τις τελευταίες 10ετιες. Βλ. Inskipp, T. and S. Wells, (1979) p.p. 54-59 και Fawcett, C. (1971) p. 528.

439. Μέχρι το 1920 η Αιγυπτος εξήγαγε ετήσια 3.000.000 quails εκτός από την εσωτερική κατανάλωση Peterson, R. (1971) p. 168. Φυσικά σήμερα παρόμοια εκμετάλλευση είναι αδυνατη. Πρέπει να τονισθεί όμως πως μια σειρά κοινωνικών αξιών που αντικατέστησε άμεσες οικονομικές, τελικά με οικονομικούς όρους σήμερα παρουσιάζει ένα οικονομικό κύκλο που ξεπερνά κατά πολύ την αμεση εκμετάλλευση. Ενδεικτικά αναφέρουμε την εφαρμοστεχνική θήρα και την παρατήρηση πτηνών. Το οικονομικό αποτέλεσμα της συμμετοχής των θηρευομένων πτηνών σε διατροφικό επίπεδο, καθώς και ο οικονομικός κύκλος που

αντιπροσωπεύει η θήρα και η παρατήρηση πτηνών παγκόσμια φθάνει σε υψηλά επίπεδα. Βλ. ειδικότερα σε κοινωνικές αξίες.

440. Παρόμοιες ρυθμίσεις έχουν δεχθεί σοβαρή κριτική αλλά στηρίζονται και σε κοινωνικά και οικολογικά επιχειρήματα. Βλ. ειδικότερα στη συνέχεια της μελέτης.

441. Peterson, R. (1971) pp. 177-179.

442. Η χρήση των φωσφορούχων αυτών ουσιών σαν λίπασμα ανάγεται σε απωτερες χρονικές περιόδους και συγκεκριμένα στους Ινκας. Τις τεράστιες συσσωρευμένες ποσότητες guano άρχισαν να τις εκμεταλλεύονται εμπορικά από τον προηγούμενο αιώνα με εξαγωγές που ,απέφεραν εκατομμύρια δολλάρια ετήσια. Μόνο στην περίοδο 1850-1875 το Περού εξήγαγε 20 εκατομμύρια τόννους guano αξίας πάνω από 715.000.000 δολλάρια. Σήμερα βέβαια τα τεράστια αποθέματα έχουν εξαντληθεί και γίνεται ορθολογική εκμετάλλευση σε ετήσια βάση με αντίστοιχη προσταοία των πτηνων. Βλ. Peterson, R. (1971) p.167 και Η Νέα Οικολογία (1987) τ. 35, σ. 19.

443. Μόνο στις ΗΠΑ ο αριθμός των διακινουμενων οικόσιτων πτηνών και παραγόμενων αυγών φθάνει σε δεκάδες δισεκατομμύρια. Peterson, R. (1971) p.p. 165-167. Είναι προφανές οτι παρόμοιες οικονομικές αξίες εξαρτώνται απόλυτα από τη ύπαρξη της βιολογικής ποικιλότητας που αντιπροσωπεύει η πτηνοπανίδα. Βλ. και οικολογικές λειτουργίες της πτηνοπανίδας αμέσως προηγούμενα. Αυτό είναι και το κυριότερο οικονομικό επιχείρημα που επικαλούνται όσοι επιδιωκουν την διατήρηση της. Αλλωστε ιστορικά η άποψη αυτή έχει δικαιωθεί παγκυσμικά όχι μόνο σε σχέση με τα παραπάνω είδη της πτηνοπανίδας αλλά και με άλλα είδη της άγριας ζωής. Κλασσικό παράδειγμα βέβαια είναι η αξιοποίηση του αδιάφορου μέχοι πριν 100 χρόνια φυτού, απο το οποίο προέρχεται το ελαστικό κόμμι (καουτσούκ) το οποίο συνέβαλε σε επαναστατικές βιομηχανικές χρήσεις. Ανάλογα βέβαια παραδείγματα υπάρχουν και στην χημεία, φαρμακολογία διαιτητική κλπ. Βλ. Hecht, S. (1989a) p. 35, Fawcett,C. (1971), Versteeg,H. (1984) και Prescott Allen, R. και C. (1982).

444. Βλ. επίσης και αντίστοιχη ανάλυση για τους υγροτόπους στο ίδιο κεφάλαιο σε σχέση με το γενικότερο περιεχόμενο των όρων.

445. Για τα παραπάνω βλ. IWRB (1979) p.p. 14-15, Καρσον,Ρ. (1981), Scott,D. (1982), Σαμιωτης,Γ. (1986) καθώς επίσης και παρακάτω στο ίδιο Μέρος.

446. Π.χ. η φυσιολογία των πτηνών (birds physiology) μακρών αποδημιών (stormy petrel, albatross,

hummingbirds) και ειδικότερα το περίπλοκο καρδιακό-κυκλοφοριακό τους σύστημα προσφέρεται ιδιαίτερα για διερεύνηση και εφαρμογές στο αντίστοιχο ανθρώπινο σύστημα Versteeg,H. (1984) p.p. 272-273. Επίσης η δυνατότητα περιοδικής διαβίωσης σε κατάσταση νάρκης για ορισμένα πτηνά προσφέρεται για ανάλογη μελέτη. Βλ. σχετική περίπτωση πτηνού ΗΠΑ σε Peterson, R. (1971) p. 100. Περαιτέρω για αντίστοιχες μελέτες και αξίες βλ. σε Economist (1986) p. 72 για το ιδιόμορφο πεπτικό σύστημα των reindeers (θηλαστικού) του Spitsbergen.

447. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο για βιολογική ποικιλότητα και οικολογικές-οικονομικές αξίες των πτηνών. Fawcett, C.(1971) p.558. Πέρα από την πιθανή μελλοντική δημιουργία νέων οικότοπων ειδών από τα ήδη υφιστάμενα σε αγρια κατάσταση, το υπάρχον γενετικό υλικό προσφέρει τη δυνατότητα, μέσα από την εφαρμοσμένη βιοτεχνολογία - γενετική μηχανική βελτίωσης της παραγωγικότητας, ανθεκτικότητας σε ασθένειες και ούπους ειδών οικονομικά εκμεταλλεύσιμων. Fawcett, C. (1971) p. 558. Ομως για μια εκτενή παράθεση αντιρρήσεων και επιφυλάξεων σε σχέση με την βιοτεχνολογία γενικά. Βλ. Redclift, M. (1984) καθώς και προηγούμενες σχετικές αναφορές.

448. Διάσημοι επιστήμονες και διανοητές ασχολήθηκαν με την πτηνοπανίδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Κ. Λόρενζ ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στη μελέτη της συμπεριφοράς κυρίως συγκεκριμένων υδρόβιων πτηνών (χήνες).

449. Για ιστορικές αξίες βλ. σε αξίες αναψυχής σχετική υποσημείωση για θήρα.

450. Οι αισθητικές αξίες, όπως άλλωστε και οι αξίες αναψυχής (βλ. παρακάτω), αν και θεωρούνται πρόσφατες με ζωή ένα περίπου αιώνα, θα πρέπει να δεχθούμε πως επί χιλιάδες χρόνια προϋπήρξαν καλυμμένες και εντεγμένες σε επίπεδο καθημερινής ζωής και συνυπαρξης με την πτηνοπανίδα. Βέβαια η συγχρονη αντίθεση υπαίθρου - αστικού τοπίου ζωής, έδωσε τεράστια ωθηση και έκταση στις αξίες αυτές.

451. Παράγματι η θεματολογία που έχει σχέση με τα πτηνά και αφορά τη ζωγραφική, μουσική, λογοτεχνία κλπ. είναι ανεξάντλητη. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 167 και Courtney, J. (1989).

452. Ακόμη και στα αστικά σύγχρονα οικοσυστήματα η άφιξη ή η αναχωρηση των αποδημητικών πτηνών έχει έντονο συγκινησιακό χαρακτήρα και συνδέεται άμεσα με την αλλαγή των εποχών. Επίσης τα πτηνά ακόμη και σήμερα χρησιμοποιούνται σαν εμβλήματα κρατων κλπ. Βλ. προηγουμένως για αντίστοιχες αξίες σε προγενέστερες χρονι-

κές περιόδους.

453. Η ύπαρξη των πτηνών παγκόσμια συνδέεται με παρόμοιες αξίες και επιχειρήματα που συνηγορούν στην διατήρηση και προστασία τους. Βλ. προηγουμένως σε αντίστοιχη ανάλυση για τους υγροτόπους. Versteeg, H. (1984) p.p. 276-279 και Fawcett, C. (1971) p. 559.

454. Η θήρα εκτός από το σύγχρονο κύριο περιεχόμενο που ποέπει να είναι η αναψυχή, έχοντας παρελθόν χιλιετηρίδων που ανάγεται στις απαρχές της βιολογικής και πολιτιστικής ύπαρξης του ανθρώπου, θεωρείται πως περιλείει πολιτιστικές και ιστορικές αξίες. Οι πλευρές αυτές άλλωστε έχουν χρησιμοποιηθεί για αιτιολόγηση της παραχώρησης προνομιακής θήρας σε παραδοσιακούς πληθυσμούς αλλά και για σοβαρές εξαιρέσεις από γενικές απαγορεύσεις σε κοινωνίες Ευρωκεντρικές. Βλ. μέχρι τώρα σχετικές παρατηρήσεις και ειδικότερα στη συνέχεια. Βλ. IWRB (1979) p. 2, Versteeg, H (1984) p. 274, Scott, D. (1982), καθώς και παρακάτω.

455. Σχετικά με τη θήρα βλ. μέχρι τώρα παρατηρήσεις. Ειδικότερα για τη δραστηριότητα αυτή και τις εξελισσόμενες ρυθμίσεις που την διέπουν διεθνώς, βλ. στη συνέχεια της μελέτης. Σύμφωνα με Peterson, R. (1971) p. 168 "The modern philosophy that governs hunting is to crop the annual surplus but not dig into capital".

456. Boardman, R. (1981) p. 144 και Peterson, R. (1971) p.p. 168-169. Πρέπει να τονισθεί όμως πως ακόμη και η πολλαπλά ελεγχόμενη θήρα αλλά και η παρατήρηση πτηνών, συχνά προκαλούν ενόχληση και υποβάθμιση συγκεκριμένων ειδών ή πληθυσμών της πτηνοπανίδας, εφόσον η οργάνωση, η άσκηση και η επίβλεψη δεν πληρούν συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις.

457. IWRB (1979) p.2 και Peterson,R.(1971) p. 166.

458. Maltby, E. (1986) p. 88, Peterson, R. (1971) p. 116 και IUCN - UNEP - WWF (1980).

459. Versteeg, H. (1984) p. 274. Βλ. επίσης σχετικές αναφορές για υγροτόπους προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Ενα μεγάλο ποσοστό από τα παραπάνω ποσά καταλήγει σε προγράμματα προστασίας οικοτόπων και ειδών. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 166, Carp, E. (1972) καθώς και παρακάτω στο ίδιο Μέρος.

460. Η παρατήρηση και φωτογράφιση των πτηνών παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα γι' αυτό και συγκεντρώνει τις μεγαλύτερες προτιμήσεις σε σχέση με την υπόλοιπη πανίδα. Πράγματι τα πτηνά παρουσιάζουν μια εξαιρετική ποικιλία ειδών σε μια σειρά οικοτόπων ποσοτών σε αστικούς πληθυσμούς, ενώ παράλληλα ο βιολογικός

κύκλος των πεοισσότερων προσφέρεται για εύκολη παρατήρηση. Επιπλέον σύμφωνα με τα κρατούντα αισθητικά πρότυπα τα περισσότερα είδη της πτηνοπανίδας αντιπροσωπεύουν ανυπέρβλητες αισθητικές αξίες. Βλ. Carp. C. (1972) και IUCN - UNEP - WWF (1980).

461. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο για αξίες των υγροτόπων. Επίσης βλ. IWRB (1979), Maltby, E. (1986) p. 88, IUCN (1963) και Allen, S. (1985). Σε σχέση με το Wildfowl Trust βλ. Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

462. Βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 88-89, Διάλογος (1988) και Στάνφηλντ, P. (1988).

463. Βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παρ. 4. Ενα μεγάλο μέρος ασχολείται με την φωτογράφιση της πτηνοπανίδας. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων στις ΗΠΑ που παρατηρεί, φωτογραφίζει κλπ. την άγρια ζωή φθάνει τα 28.800.000 περίπου, δηλαδή το 17% του συνολικού πληθυσμού. Επίσης στον Καναδά 20% των κατοίκων πραγματοποιούν ειδικά ταξίδια για παρατήρηση, φωτογράφιση κλπ. της άγριας ζωής, ξοδεύοντας σε εθνικό επίπεδο περίπου 2.100.000.000 δολλάρια ετήσια. Το 1981 το συνολικό ύψος των δαπανών στην ίδια χώρα από τους πολίτες της για δραστηριότητες σχετικές με την άγρια ζωή (θήρα, φωτογράφιση, παρατήρηση κλπ.) έφθασε τα 4.200.000.000 δολ. Ενα μεγάλο μέρος από τα παραπάνω αριθμητικά δεδομένα αφορά την πτηνοπανίδα και ιδιαίτερα την υδρόβια, όπου στη Β. Αμερική αποτελεί παραδοσιακά ένα σημαντικό κεφάλαιο. Βλ. Versteeg, H, (1984) p. 274 και Peterson, R. (1971) p. 166.

464. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 167, Santucci, M. (1973), Κανελλόπουλος, Α. (1985) σ. 146 και Inskipp, T. και S. Wells (1979) p. 60 καθώς επίσης και προηγουμένως σχετική αναφορά.

465. Για αριθμητικά δεδομένα διακινούμενων εμπορικά πτηνών βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο για αιτίες μείωσης της πτηνοπανίδας. Επίσης βλ. Inskipp, T. and S. Wells, (1979) p.p. 54-59 και Fawcett, C. (1971) p. 528. Η κριτική που ασκείται στην παραπάνω δραστηριότητα στηρίζεται σε επιχειρήματα οικολογικά, πολιτικά ηθικο- φιλοσοφικά κλπ. και αποτελεί ένα μέρος της γενικότερης κριτικής η οποία ασκείται σε παρεμφερείς δραστηριότητες όπως η δημιουργία ζωολογικών και βοτανικών κήπων αλλά και μουσειακών συλλογών κλπ. που είναι κυρίως έργα Ευρωπαϊκών πολιτισμών και σχετικά πρόσφατα. Η έκταση ορισμένων συλλόγων προκαλεί θαυμασμό αλλά και εύλογο σκεπτικισμό για την ιδεολογία που προϋποθέτουν και τα αποτελέσματα που συνεπάγονται. Π.χ. στη Μ. Βρεττανία η Rothschild Collection του Λόρδου Rothschild περιέχει 2.500.000 πεταλούδες και moths, 144

χιχαντιαίες χελώνες και 500.000 πτηνά και αυχά πτηνών. Βλ. και σχετική ποοηχούμενη υποσημείωση. Βλ. Gold, M. (1984) σ. 27, Jamieson, D. (1985) και Peterson, D. and K. Ryder (1979).

466. Βασικό σόλο στα παραπάνω διαδραματίζει ένα ενεργό περιβαλλοντικό κίνημα, ενώ το δίκαιο πέρα από την παραδοσιακή ρυθμιστική λειτουργία του ασκεί γενικότερο παιδαγωγικό σόλο σε επίπεδο διάδοσης και εμπέδωσης παρόμοιων αξιών. Βλ. και Κεφάλαιο Δεύτερο στο ίδιο μέρος αλλά και στη συνέχεια της μελέτης. Επίσης βλ. και Davis, P. (1979) σ. 3. "... it is apparent that the purpose of the legislation is not, as in many cases, the removal of criminal behaviour which can be broadly classified as a social nuisance. Instead, the aim is to lay down a series of standards for man's behaviour in relation to other species".

467. Ποάγματι το συγκινησιακό στοιχείο και η ψυχολογική ανάταση που συνεπάγονται π.χ. αισθητικές και αξίες αναψυχής, είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί, ενώ είναι προφανείς οι ευεργετικές συνέπειες π.χ. σε επίπεδο σωματικής - ψυχικής υγείας, παραγωγικότητας κλπ. Βέβαια εκτός από τις δυσκολίες ποσοτικοποίησης παρόμοιων παραμέτρων, υπάρχει και αδιαφορία ή και αποσθυμία προς αυτή την κατεύθυνση. Είναι εξάλλου χαρακτηριστική η περίπτωση των μελετών περιβάλλοντικών επιπτώσεων και των αντίστοιχων αναλύσεων κόστους-ωφελείας (cost - benefit analysis) με νεο-κλασσική οικονομική κατεύθυνση, όπου παράμετροι λιγότερο ή περισσότερο σκόπιμα αγνοούνται. Βλ. Ειδικότερα σχετική ανάλυση για υγροτόπους στο ίδιο Κεφάλαιο. Επίσης Βλ. σε Versteeg, H. (1984) σ.σ. 274-275 και Sandbach, F. (1980) σ.σ. 42-78 όπου υπάρχει ενδιαφέρουσα ανάλυση για "external social and environmental cost".

468. Βλ. σχετικές αξίες πτηνών προηγουμένως. Επίσης βλ. ανάλογες παρατηρήσεις αμέσως προηγουμένως και στην αντίστοιχη ανάλυση για υγροτόπους στο ίδιο Κεφάλαιο.

469. Οι σύγχρονες αξίες σε καμμιά περίπτωση δεν αποκαθιστούν απόλυτα συμβιωτική σχέση ανθρώπου - πτηνοπανίδας. Αλλωστε οι περισσότερες από αυτές στην ουσία είναι ανθρωποκεντρικές και έχουν κάποιας μορφής οικονομικό περιεχόμενο. Στοατηγικά βέβαια αποτελούν την μόνη άμεσα εφικτή λύση. Βλ. επίσης σχετική παρατήρηση σ' ανάλογη ανάλυση για υγροτόπους στο ίδιο Κεφάλαιο.

470. Και για τα πτηνά ισχυει ότι και για την υπόλοιπη πανίδα που συνοψίζεται στο "indirect methods of habitat destruction are by far the deadliest means by which humanity has pushed other organisms to

extiuction". Versteeg, H. (1984) p. 268.

471. Βλ. κυρίως Μέρος Τρίτο και αντίστοιχη ανάλυση για υγροτόπους προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

472. Βλ. Boardman, R. (1981) p.p. 175-184 και Fawcett, J. (1970) p. 9. ".. conservation of the environment and its resources is a highly political to matter; and it is an illusion to suppose that problems created by technological advance - the many forms of pollution, the loss of amenities that go with industrialization and the growth of urban networks - are capable of merely technical solutions". Για το ίδιο θέμα βλ. στη συνέχεια της μελέτης.

473. Π.χ. Ο ρόλος ελέγχου παρασίτων και εντόμων σε καλλιέργειες και δάση από πτηνά, μπορεί να μειώσει τη χρήση τοξικών ουσιών.

474. Βλ. Peterson, R. (1979) και Davis, P. (1979) p.p. 2-5. Στον Ελληνικό υγρότοπο του Πόρτο-Λάγος κάτοικοι της περιοχής κατέστρεψαν τους χώρους φωλεοποίησης χελιδονιών για "αισθητικούς" λόγους.

475. Τεχνητές μέθοδοι που δεν συνεπάγονται και φόνο των πτηνών, έχουν αναπτυχθεί όχι μόνο σε σχέση με τη ποσοτασία των καλλιεργειών αλλά και για την ασφάλεια των πτήσεων σε αεροδρόμια, την εκδίωξη μεγάλων πληθυσμών πτηνων από αστικά πάρκα που προκαλούν κυρίως αισθητική ενόχληση κλπ. Επίσης απαιτείται υπεύθυνη ενημέρωση για την υπέρβαση παραδοσιακών προκαταλήψεων που αφορούν "επιβλαβή" είδη (π.χ. αρπακτικά, πτωματοφάγα κλπ.) τα οποία επιτελούν ιδιαίτερα επωφελείς φυσικές λειτουργίες. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Για το θέμα "επιβλαβών" υδρόβιων πτηνων βλ. Scott, D. (1982) καθώς και σχετικές προηγουμενες αναφορές.

476. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 169, Scott, D. (1982), Ramsar Convention Bureau - IUCN (1984) p. 213 και IWRB Bulletin (1969a) p. 45.

477. Για οικοτόπους και είδη της άγριας ζωής γενικά βλ. αντίστοιχη ανάλυση σε Κεφάλαιο Πρώτο του ίδιου Μέρους.

478. Βλ. και Κεφάλαιο Πρώτο του ίδιου Μέρους σε αντίστοιχη αναλυση για οικοτόπους και είδη.

479. Βλ. σχετικές παρατηρήσεις σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ίδιου Μέρους καθώς και παρακάτω.

480. Χαρακτηριστικό δείγμα του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος είναι η δημιουργία ειδικού διεθνούς καθεστώτος προστασίας των οικοτόπων αυτών (μοναδικό στο είδος του) ήδη από το 1971. Βλ. Μέρος Τρίτο.

481. Πράγματι ο παράγοντας αυτός μιας προφανούς και άμεσης διεθνικότητας έχει συμβάλλει πολύ λιγό-

τερο από άλλους, όπως ο οικολογικός και ο περιβαλλοντικός που θεωρείται ότι θεμελιώνουν κάποιας μορφής έμμεση διεθνικότητα στην προστασία τους μέσα από διεθνείς συθμίσεις και θεσμούς. Βλ. όμως ειδικότερα παρακάτω στο ίδιο τμήμα.

482. Για λεπτομερή συγκριτικά στοιχεία της έκταση των σύγχρονων κρατών, βλ. Plano, J.and R.Olton (1982) σ. 92 . Βέβαια διευκολινίζουμε πως και η ύπαρξη εκτεταμένων κρατών όπως Σ. Ενωση, ΗΠΑ, Καναδάς, Βραζιλία, Ινδία κλπ. δεν αμβλύνει το πρόβλημα γιατί και στις περιπτώσεις αυτές συναντάται αυθαίρετη - οικολογικά - χάραξη εθνικών συνόρων, ενώ παράλληλα η ύπαρξη τεράστιων υγροτοπων δεν καλύπτεται τελικά ουτε και στις περιπτώσεις αυτές. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά παραδείγματα όπως : Μεγάλες Λίμνες - εκτός Μίτσιγκαν - (ΗΠΑ - Καναδάς) Gran Pantanal, (Βραζιλία, Παραγουάη, Βολιβία) Sundarbans (Ινδία - Μπαγκλαντές), Κασπία θάλασσα (Σ. Ενωση Ιραν) Λεκάνη - υγροτόπους - Αμαζονιου (Βραζιλία και σειρά ομορων κρατων) κλπ.

483. Είναι χαρακτηριστικό ότι ιστορικά οι μεγαλύτεροι πολιτισμοί, αστικές και βιομηχανικές συγκεντρώσεις έχουν άμεση σχέση με συγκεκριμένους υγροτόπους. Βλ. ειδικοτερα στο ίδιο Κεφάλαιο για αξίες υγροτοπων. Είναι φυσικό λοιπόν σε πολλές περιπτώσεις η διεκδίκηση υγροτόπων από περισσότερα του ενός μέρη, να καταλήξει σε συμβιβασμό, δηλαδή σε τεμαχισμό τους.

484. Παράγματι υγρότοποι αποτελούμενοι από θαλάσσια, ποτάμια και λιμναία τμήματα χρησιμοποιήθηκαν απότην Αρχαιότητα για οριοθέτηση ζωνων επιρροης και μέχρι τη σύγχρονη εποχή για την χάραξη των απολύτου ακριβείας συνόρων. Οι παραπάνω υγρότοποι μέχρι πρόσφατα προσφεραν μια σχετικά εύκολη λύση οριοθέτησης με ένα ευκρινές και δυσκολα προσπελάσιμο φυσικο σύνορο. Π.χ φυσικά έλη, λίμνες, ποταμοί κλπ. Βέβαια οι σύγχρονες πολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις - κυρίως στο στρατιωτικό τομέα - έχουν ανατρέψει τα δεδομένα αυτά και την σημαντικότητα παρόμοιων εθνικών συνόρων. Για εκτενή ανάλυση των παραπάνω, βλ. Plano, J. and R. Olton (1982) p.p. 85-96. Ομως η συγχρονη κρατική οριοθέτηση αποτελεί κληροδότημα του παρελθόντος το οποίο δεν είναι εύκολο να αλλάξει και πρακτικά συνεπάγεται την ύπαρξη διεθνών υγροτόπων όπου και όταν αυτοί χρησιμοποιήθηκαν σαν φυσικό σύνορο.

485. Ο κατάλογος των διεθνών υγροτόπων, παράκτιων και εσωτερικών, είναι εκτενής, ενω το μέγεθος τους ποικίλλει από μικρές υδατοσυλλογές μέχρι τεράστια λιμναία, ποτάμια και θαλάσσια οικοσυστήματα. Ηδη αναφέρθηκαν μερικές περιπτώσεις σε προηγούμενη υποσημειω-

ση. Επί πλέον παραθέτουμε ενδεικτικά: Λίμνη Μικρή Πρέσπα (Ελλάδα - Αλβανία), Λίμνη Μεγάλη Πρέσπα (Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Αλβανία) Λίμνη Δοϊράνη (Ελλάδα - Γιουγκοσλαβία) Δέλτα Εβρου (Ελλάδα - Τουρκία), Wadden Sea (Δανία Ο.Δ.Γερμανίας, Ολλανδία) Λίμνη Titicaca (Βολιβία -Περού), Λίμνη Chad (Καμερούν, Τσαντ, Νίγηρας, Νιγηρία) Seistan Wetlands (Αφγανιστάν - Ιράν) κλπ. Βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 167-180, Mathews, G. (1984) p.p. 193-194 και IUCN - UNEP - WWF (1980).

486. Π.χ. για υγροτόπους που ανήκουν σε περισσότερα του ενός κράτη, πέρα από την στατική κατάσταση που συνεπάγεται ο τεχνητός τεμαχισμός του χερσαίου και υδάτινου χώρου σε δύο διαφορετικά τμήματα εθνικής δικαιοδοσίας, σύντομα διαπιστώθηκε διεθνώς πως επρόκειτο για δυναμικά οικοσυστήματα με βιολογικές διεργασίες που αγνοούσαν εθνικά σύνορα, ενώ την ίδια εμβέλεια είχαν και ανθρωπινες παρεμβάσεις (ρύπανση, υπερεκμετάλλευση φυσικών πόρων κλπ.). Η πολυγενής λοιπόν διεθνικότητα των υγροτόπων αυτών που ήταν απλά αποτέλεσμα εδαφικού διακανονισμού - και είχε ανάλογο περιεχόμενο - σταδιακά απέκτησε και άλλες παραμέτρους που σε πρώτη φάση είχαν αγνοηθεί. Βλ. όμως ειδικότερα στη συνέχεια και κυρίως σε Μέρος Τρίτο.

487. Βλ. αμέσως παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

488. Για την υδρόβια αποδημητικών πτηνοπανίδα, βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο ιδιαίτερη ανάλυση. Για τα ψάρια ειδικότερα, ένα μεγάλο μέρος τους που αλιεύονται στα διεθνή νερά εξαρτάται απόλυτα για κάποιο κρίσιμο χρονικό διάστημα από παράκτιους υγροτόπους που αποτελούν τμήμα της επικράτειας ενός ή περισσότερων κρατών. Υπολογίζεται ότι το 53% και 80% αντίστοιχα των ψαριών sole (Solea solea) και plaice (pleuronectes platessa) που αλιεύονται στη Β. θάλασσα περνούν τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής τους στον περίφημο υγρότοπο της Wadden Sea που ανήκει στη Δανία, Ο.Δ. Γερμανίας και Ολλανδία . Επίσης ανάλογη εξάρτηση από τον ίδιο υγρότοπο έχουν και τα αλιεύματα της Β. θάλασσας σε herrings (clupea harengus) και shrimps (crangon crangon). Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις μάλιστα το ποσοστό είναι αντίστοιχα 53% και 100% περίπου. Επίσης από ανάλογους παράκτιους ή εσωτερικούς υγροτόπους εξαρτώνται απόλυτα στο στάδιο της αναπαραγωγής ήτης ενηλικίωσης ανάδρομα είδη ψαριών όπως ο σολομός (salmo salar) και κατάδρομα όπως το χέλι (anguilla anguilla). Για τα θέματα αυτά, βλ. ειδικότερα Μέρος Τρίτο. Επίσης βλ. σχετικές αναφορές στο ίδιο κεφάλαιο σε αξίες υγροτόπων και σε Mathews, G. (1984) p.p. 194-195, Πάντειος ΑΣΠΕ (1984) σ.3, Maltby, E. (1986) p.p. 22-23 και Klemm, C. (1985)

p.p. 81-91.

489. Βέβαια και στην περίπτωση υγροτόπων που ανήκουν σε περισσότερα από ένα κράτη η μέριμνα για αποδημητικά είδη αλλά και για ενδημικά και τη γενικότερη οικολογική ισορροπία του φυσικού οικοσυστήματος που λειτουργεί ανεξάρτητα από τα υπάρχοντα κρατικά όρια, παρέχει επιπλέον πλευρές για διεθνή δράση.

490. Κλιματικοί παράγοντες, γεωμορφολογία, γεωλογική ιστορία κλπ. είναι επίσης καθοριστικοί για το μέγεθος ενός υγροτόπου. Σαν λεκάνη απορροής ορίζονται "οι περιοχές φυσικού διαχωρισμού της βροχόπτωσης πάνω στην επιφάνεια της γης". Πολυδωρίδης, Ν.(1979) σ. 69. Ο καθηγητής Ροζάκης, Χ. (1980) σ. 88, ορίζει τη λεκάνη απορροής με έμφαση στο αποτέλεσμα, δηλαδή στη συγκέντρωση υδάτινων μαζών. Συγκεκριμένα ως λεκάνη απορροής θεωρεί "το σύνολο των υδάτινων πόρων μιας περιοχής και όχι απλά έναν ποταμό ή μια λίμνη που βρίσκεται η διατρέχει το έδαφος περισσοτέρων του ενός κράτους".

491. Η μείωση και η υπερεκμετάλλευση των υδάτινων πόρων αναμένεται να δημιουργήσει σοβαρότατα διακρατικά προβλήματα μελλοντικά, με ανάλογες βέβαια αρνητικές συνέπειες για την ποσοτασία αλλά και ύπαρξη πολλών υγροτόπων.

492. Σύμφωνα με την κλασική μορφή διεθνικότητας που έχει σχέση με την κατάτμηση σε περισσότερες από μια εθνικές δικαιοδοσίες. Βλ. ποσηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

493. Ενας σοβαρός ανασχετικός παράγοντας έχει σχέση με την πλεονεκτική θέση των "κρατών άνω ροής" σε αντίθεση με τα "κράτη κάτω ροής". Σαν "κράτος άνω ροής" σε περίπτωση διεθνών ποταμών, θεωρούμε "το κράτος από το οποίο πηγάζει ο ποταμός", ενώ "κράτος κάτω ροής" "είναι το κράτος στο έδαφος του οποίου διέρχεται ο ποταμός - προερχόμενος από το κράτος άνω ροής - για να χυθεί στη θάλασσα" Ροζάκης, Χ. (1980) σ.20. Το γεωφυσικό πλεονέκτημα των κρατών άνω ροής μεταφράζεται πρακτικά σε αυθαίρετη διαχείριση των υδάτινων πόρων που ρίζουν και θεσμικά σε απροθυμία περιορισμού της παραπάνω συμπεριφοράς μέσα από διακρατικους διακανονισμούς. Βλ. γενικά για το θέμα, Ροζάκης, Χ. (1980) και Utton, A. (1974). Επίσης Βλ. σε Μέρος Τρίτο.

494. IUCN-UNEP-WWF (1980) και Maltby, E. (1986) p.p. 167-174.

495. Ο περίφημος υγρότοπος Okavango της Μποτσουάνα εξαρτάται και απειλείται από τον έλεγχο των αποθεμάτων νερού που επιβάλλει η Ανγκόλα. Αλλά και οι υγρότοποι που σχηματίζουν τα Δέλτα των Ποταμών Αξιού και Νέστου στον Ελλαδικό χώρο, έχουν υποβαθμισθεί σε

σοβαρό βαθμο, ενώ τη θερινή περίοδο είναι ανύπαρκτα, από την κατακράτηση νερών που επιβάλλουν οι χώρες άνω ροής, Γιουγκοσλαβία και Βουλγαρία αντίστοιχα. Φυσικά σε περιπτώσεις όπως π.χ. των λεκανών απορροής του Αμαζονίου, Λα Πλάτα, Νίγηρα, Νείλου, Μεκόγκ κλπ. από διμερή τα προβλήματα γίνονται πολυμερή και συνήθως περιπλοκότερα.

496. Βλ. σχετική αναφορά για τη Μ. Βορτταν/α και τη βιομηχανική της επανάσταση σε Mathews,G. (1984), σ. 193.

497. Πρόκειται για το φαινόμενο των όξινων κατακρημνίσεων γνωστότερο σαν όξινη βροχή (acid rain). Για το θέμα αυτό, βλ. προηγούμενες σχετικές αναφορές και συναφή βιβλιογραφία.

498. Βλ. Καρσον, Ρ. (1981), Κόμονερ, Μ. (χωρίς χρονολογία) και Hargrove, J. (1972).

499. Ο διεθνής αυτός υγρότοπος δέχεται τους ρύπους από τους ποταμούς Scheldt, Meuse, Ρήνο, Ems και Ελβα, οι οποίοι αντιστοιχούν σε περιοχή Ευρωπαϊκών Κρατών που διατρέχουν οι παραπάνω ποταμοί. Βλ. Maltby, E. (1986) σ. 173.

500. Στο σημαντικότατο αυτό υγρότοπο, που ανήκει κύρια στη Ρουμανία, καταλήγουν ρύποι από περιοχή κρατών της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Γενικά πάντως οι λεκάνες απορροής δημιουργούν σε μόνιμη βάση προβλήματα αυτού του είδους.

501. Παρόμοια περιστατικά ρύπανσης (τακτικής ή έκτακτης μορφής) που αφορούν εξορυξη (offshore) και κυρίως μεταφορά υδρογονανθράκων δημιουργούν περίπλοκα διεθνή προβλήματα. Π.χ. σε περίπτωση ρύπανσης υγροτόπου από αργό πετρέλαιο σαν συνέπεια ατυχήματος σε τάνκερ, στη πιθανή διεθνή διαφορά υπεισέρχονται η χώρα, ή οι χώρες στις οποίες ανήκει ο υγρότοπος αλλά και οι συχνά διάφορες χώρες που έχουν σχέση με την σημαία του πλοίου, τον πλοιοκτήτη, τον ιδιοκτήτη του φορτίου κλπ. Βλ. Mathews, G. (1984) σ.σ. 192-195, M'Gonigle, M. and M. Zacher (1979) κλπ.

502. Στις περιπτώσεις μεταφοράς ρύπων σε μεγάλες αποστάσεις μέσω φυσικών στοιχείων, υπάρχει διεύρυνση του αρχικά περιορισμένου χώρου και της "παραδοσιακής" σχέσης πραγματικής γειτνίασης. Πρόκειται δηλαδή για περιβαλλοντική ή οικολογική γειτνίαση. Η διεύρυνση αυτή οπωσδήποτε μπορεί να στηρίζεται και σε άλλους παράγοντες όπως ζωντανούς οργανισμούς που αποτελούν συνδετικούς κρίκους υγροτόπων σε διαφορετικές εθνικές δικαιοδοσίες κλπ. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο και Σακελλαρόπουλος, Α. (1982) σ.σ. 237 και 304.

503. Με την έννοια κύρια πως υπεισέρχονται σαν

διεθνής παραμετρος σε κρατικές πολιτικές, διεθνείς συθμίσεις, πολιτικές διεθνών οργανισμών κλπ.

504. Ειδικότερα για τα θέματα αυτά Βλ. Μέρος Τρίτο. Για μια πρώτη προσέγγιση, βλ. Braakhekke, W. and M. Marchand (1987) p.p. 16-19, Environmental Policy and Law (1988) p.p. 173-174, Asian Wetland News (1988) p.p. 5-6 και Μοδινός, Μ. (1987α) και Μοδινός, Μ. (1987β).

505. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και σε σχέση με υγροτόπους που ανήκουν σε περισσότερο από ένα κράτη αλλά και στα πλαίσια μεγάλων λεκανών απορροής.

506. Παρά τις υπάρχουσες και προφατες διεθνείς συθμίσεις, σήμερα εξακολουθούν να παράγονται στις αναπτυγμένες χώρες, με ακρπό την εξαγωγή στις αναπτυσσόμενες, φυτοφάρμακα και άλλες τοξικές ουσίες, όπως το DDT, που στο παρελθόν έχουν προκαλέσει σοβαρές καταστροφές σε υγροτόπους. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο σε αιτίες μείωσης και καταστροφής υγροτόπων καθώς και σε Μέρος Τρίτο. Βλ. Goldberg,K.(1985) και Schweitzer, G. (1983).

507. Ετσι π.χ. παρατηρούμε το θέμα της προστασίας των υγροτόπων να υπεισέρχεται στο γενικότερο διάλογο και αντιπαράθεση Βορρά-Νότου. Επίσης το ίδιο αντικείμενο άμεσα ή έμμεσα λαμβάνεται υπόψη σε γενικότερες διεθνείς συθμίσεις που αφορούν το καθεστώς θαλάσσιων ζωνών, της Ανταρκτικής ή της διαχείρισης των υδάτινων πόρων συγκεκοινωνούντων υγροτόπων. Φυσικά, τυπικά, εκτός από τις παραπάνω περιπτωσεις, η συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) κρατων και άλλων νομικών και φυσικών προσωπων που έχει σχέση με υγροτόπους, κάτω από τους όρους και τις προυποθέσεις του Διεθνούς αλλά και του Εσωτερικού Δικαίου μπορουν να δημιουργήσουν διεθνές (με την ευρεία έννοια) πρόβλημα. Βλ. γενικά για τα θέματα αυτά IUCN - UNEP - WWF (1980) παραγρ. 15 και 18, Johnston, D. (1981) και Mc Caffrey, S. (1975).

508. Τυπικά προηγείται η διεθνής μέριμνα για το υδάτινο στοιχείο αλλά όχι ως οικότοπο άγριας ζωής. Επίσης και σε επίπεδο ειδών της άγριας ζωής προηγήθηκε το ενδιαφέρον για αλιεύματα, όμως και στην περίπτωση αυτή από την άποψη της διανομής δικαιωμάτων και όχι την προστασία. Αλλωστε τα αλιεύματα δεν περιλαμβάνονται στο παραδοσιακό περιεχόμενο του όρου άγρια ζωή (wild life). Βλ. ειδικότερα για τα θέματα αυτό σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ίδιου Μέρους.

509. Βλ. επίσης σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ίδιου Μέρους και ειδικότερα στα επόμενα τμήματα της μελέτης.

510. Στον αντίποδα αυτού του ενδιαφέροντος τις τελευταίες 10ετίες αναπτύχθηκε και η κορύφωση των διεθνών προσπαθειών για την προστασία των υγροτόπων.

Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο και κυρίως σε Μέρος Τρίτο.

511. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο σχετικές διευκρινίσεις.

512. Οι μετακινήσεις αυτές κάτω από συγκεκομμένες προϋποθέσεις χαρακτηρίζονται σαν αποδημίες. Ο αντίστοιχος Αγγλοσαξωνικός όρος είναι migration (προέρχεται από το Λατινικό migrare). Γενικά σε επίπεδο ζωολογίας σαν migration θεωρείται: "Movements of animals carried out regularly, often between breeding places and winter feeding grounds". Allaby, M. (1983) σ. 319. Επίσης στο ειδικό σύγγραμμα για τις αποδημίες των πτηνών Mead, C. (1983) σ. 6. σαν αποδημία ορίζεται: "regular movement between areas inhabited at different times of the year".

513. Αποδημίες και μάλιστα μακρόστατες, εκτελούν και θαλασσινά χερσαία ή θαλάσσια (gnu, πολικές αρκούδες, φάλαινες, δελφίνια), είδη της ιχθυοπανίδας (τόννοι, σολομοί κλπ.) έντομα κλπ. Μάλιστα και είδη χλωρίδας με τη μεταφορά σπόρων εκτελούν μετακινήσεις, άλλου επιπέδου φυσικά. Συγκεκομμένα σαν migration στη Βοτανολογία θεωρείται: "The establishement of a plant species in a new area". Βλ. Allaby, M. (1983) σ. 319. Βέβαια ιδιαίτερα τα πτηνά, θεωρούνται "κατ' εξοχήν" αποδημητικά είδη, επειδή οι μετακινήσεις τους είναι αρκετά ευκρινείς και επιδεκτικές σε παρατηρήσεις και μελέτη, σε αντίθεση π.χ. με θηλαστικά και είδη της θαλάσσιας ιχθυοπανίδας. Βλ. Mathews, G. (1984) σ. 195 και Herman, O (1907) σ. 11.

514. Βλ. Isakov, Y. (1970) σ. 381. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο π.χ. 3/4 της άγριας πτηνοπανίδας είναι αποδημητικά είδη. Βλ. Commission of thw European Communities (1979) σ. 46.

515. Βλ. Mathews, G. (1968) σ. 1. Οι εποχιακές αναχωρήσεις και εμφανίσεις των πτηνών, στην εμπειρική ή επιστημονική εκδοχή τους, απασχολούν τον άνθρωπο για χιλιάδες χρόνια. Η Αιγυπτιακή τέχνη, η Βίβλος, οι Αρχαίοι Ελληνες και Ρωμαίοι κλασσικοί (Αριστοτέλης, Ηρόδοτος, Κικέρωνας, Ησίοδος κλπ.) αναφέρονται στο χρονός αυτό, με ιδιαίτερη έμφαση στα υδρόβια πτηνά. (Αρκετά είδη ducks, White-fronted goose, Red-breasted goose, Greylag goose, Storks, Cranes κλπ.). Τρεις είναι οι εκδοχές του Αριστοτέλη για το παραπάνω φαινόμενο: α) αποδημία, β) χειμερία νάρκη και γ) μεταλλαγή (transmutation). Αναλογες απόψεις μάλιστα υποστηρίζονταν μέχρι πρόσφατα (18ος αιώνας) από τους Linnaeus και Gilbert White of Selborne. Μάλιστα η εκδοχή της χειμερίας νάρκης για συγκεκομμένα είδη επιβεβαιώθηκε

μερικές 10ετίες πριν (1946-1947). Σήμερα το φαινόμενο της αποδημίας των πτηνών με τη βοήθεια της σύγχρονης επιστήμης (ραντάρ, δακτυλιώσεις κλπ.) έχει παρατηρηθεί και περιγραφεί εκτενώς. Όμως σε σχέση με τις αιτίες, την ικανότητα προσανατολισμού κλπ. κυρίως μόνο υποθέσεις "κοινής λογικής" έχουν διατυπωθεί και όχι ελεγχόμενες επιστημονικά απόψεις. Βλ. ειδικότερα Mead, C. (1983) p.p. 19-35, και 166, 183 Peterson, R. (1971) p.p. 99-108, Masson, R. (1972), Marsin, R. (1973), Τσούνης, Γ. (χωρίς χρονολογία) και Neophytou, P. (1983).

516. Βλ. Cloudsley-Thompson, J. p.p. 229-250, Masson, R. (1973) και Peterson, R. (1971) p. 105. Ετήσιες μετακινήσεις 24.000, 20.000 και 15.000 χιλ. είναι συνήθεις. Επίσης συχνά καλύπτονται μεγάλες αποστάσεις χωρίς στάση (π.χ. 4.000 χιλ. Αλάσκα - Χαβάη). Για ανάλογες μετακινήσεις 14.000, 10.000 και 9.000 μιλίων, βλ. Peterson, R. (1971) p. 103, Maltby, E. (1986) p. 84 και Masson, R. (1972).

517. Σαν επιδημητικό πτηνό χαρακτηρίζεται αυτό που "απαντάει όλο το χρόνο στην περιοχή επώασης". Peterson, R. (et al.) (1981) σ. 20. Επίσης βλ. ibid για εκτοπιστικό πτηνό και καλοκαιρινό επισκέπτη. Ανάλογες κατηγορίες πτηνών που εκτελούν περιπλάνηση, χειμερινή μετακίνηση ή νομαδική μετάβαση προσδιορίζονται σε Masson, R. (1972) σ. 87. Πρέπει να τονισθεί πως το πτητικό σύστημα δεν αποτελεί πάντα κριτήριο της εμβέλειας των μετακινήσεων της πτηνοπανίδας. Μια σειρά ιδιαίτερα εύσωμων πτηνών που δεν είχαν δυνατότητα πτήσης και εξαφανίστηκαν χοήσιμα, πραγματοποιούσαν μικρής κλίμακας μετακινήσεις, αντίθετα πτηνά της ίδιας κατηγορίας π.χ. Adelie Penguins, είναι αποδημητικά. Mathews, G. (1968) p. 21. κλπ. Βλ. επίσης για εξαφανίσεις πτηνών, προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

518. Π.χ. ένας βασικός παράγοντας στις αποδημίες των πτηνών είναι ο αποχωρισμός των ηπείρων. Βλ. ειδικότερα Mead, C. (1983) p.p. 166-183.

519. Η απαρχή της πτηνοπανίδας τοποθετείται πριν από 140-150 εκατομμύρια χρόνια, ενώ μια σειρά υδρόβιων ειδών (pelicans, ducks, herons, cranes, waders) διαπιστώνεται πριν 50-70 εκατομμύρια χρόνια. Βλ. ibid και Peterson, R. (1971) p. 169.

520. Οι ανθρώπινες επεμβάσεις στους πληθυσμούς των πτηνών και ιδιαίτερα στους οικοτόπους τους, φαίνεται ότι αρχίζουν να επιδρούν κυρίως αρνητικά στα πρότυπα αποδημίας τους. Βλ. Mead, C. (1983) p.p. 181-183.

521. Για το θέμα αυτό βλ. προηγουμένως στο ίδιο

Κεφαλαιο καθώς και σε Κεφάλαιο Πρώτο.

522. Αλλωστε την ίδια περίπου εποχή θεμελιώνεται και η επιστήμη της οικολογίας με βασικό πυρήνα την ύπαρξη ευαισθησιας αλληλεξάρτησης των βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων του περιβάλλοντος.

523. Πρόκειται για τις:

- Νεαρκτική (Β. Αμερική και ειδικότερα βόρεια από το κεντρικό Μεξικό).
- Νεοτροπική (Κεντρική και Νότια Αμερική).
- Παλαιαρκτική (Ευρώπη, βόρειο και δυτικό άκρο της Αφρικής και Ασίας χωρίς την Ινδία και τις νοτιοανατολικές της χώρες).
- Αιθιοπική (υπόλοιπη Αφρική και Ν. Αραβία).
- Ανατολική (Τροπική Ινδία, Βιρμανία, Μαλαισία, Ταϋλάνδη, υπόλοιπες χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας καθώς και τα νησιά Σουμάτρα, Ιάβα και Βόρνεο).
- Αυστραλιανή (Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία και τα παρακείμενα Νησιά).

Οι παραπάνω ζωογεωγραφικές ζώνες είναι σε μεγάλο βαθμό γενικά αποδεκτές όχι μόνο σε επίπεδο Ζωογεωγραφίας αλλά και Φυτογεωγραφίας. Βέβαια κατά καιρούς έχουν προταθεί και άλλες όπως η Νησιωτική (κυρίως Νησιά του Ειρηνικού) και ειδικότερα για την μελέτη της πτηνοπανίδας, βιολόγοι προτιμούν κάτω από όρο Ολαρκτική (Holarctic) να περιλαμβάνουν την Νεαρκτική και Παλαιαρκτική περιοχή. Ειδικότερα βλ. Peterson, R. (1971) σ.σ. 80-81, Allaby, M. (1983) κλπ.

524. Με κριτήριο την ύπαρξη και εξάπλωση πληθυσμών της πτηνοπανίδας στις παραπάνω ζώνες καθώς και την αναγκαιότητα προστασίας τους καθιερώθηκαν και εξελίχθηκαν διεθνείς συμβάσεις και αναπτύχθηκαν διεθνείς οργανισμοί. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τριτο.

525. Βλ. προηγουμένως σχετική ανάλυση για υγροτόπους.

526. Πρέπει να διευκρινισθεί όμως πως - σύμφωνα με τις υπάρχουσες γνώσεις - και οι μετακινήσεις των αποδημητικών ειδών δεν αποτελούν αντικείμενο που επιδέχεται απόλυτη τυποποίηση για το σύνολο των πληθυσμών κάθε είδους, το χρόνο της αποδημίας και το χώρο εξάπλωσης. Η δημιουργία των "flyways" αποτελεί μια απλούστευση και ένα πρακτικό τρόπο για την καλύτερη διαχείριση των αποδημητικών ειδών που αναπτύχθηκε κυρίως στη Β. Αμερική καισε σχέση με τα υδρόβια πτηνά. Βλ. Peterson, R. (1971) p. 104, Mead, C. (1983) σ.σ. 36-37 κλπ. και Carp, E. (1972) p. 140.

527. Στη διεθνικότητα των πτηνών που θεμελιώνεται στο φυσικο γεγονός της διάβασης εθνικών συνόρων

και έχει άμεση σχέση με την εμβέλεια των μετακινήσεων, υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες όπως π.χ. η έκταση της κρατικής επικράτειας. Έτσι σε χώρες ιδιαίτερα επιμήκεις ή νησιωτικές πολλά επιδημητικά είδη δεν έχουν καμμιά δυνατότητα διάβασης εθνικών συνόρων ή η δυνατότητα αυτή αφορά μόνο περιορισμένους πληθυσμούς (Αυστραλία, Μ. Βρεττανία, Σ. Ενωση, ΗΠΑ - Καναδάς κλπ.). Επίσης στις ίδιες περιπτώσεις και κυρίως σε εκτεταμένες χώρες και τα αποδημητικά είδη τίθενται σαν απλούστερο διεθνές πρόβλημα μια και εμπλέκονται λιγότερες εθνικές δικαιοδοσίες. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα είναι οι ΗΠΑ και ο Καναδάς Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

528. Ειδικότερα για την ορολογία αυτή και το σχετικό περιεχόμενο Βλ. Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Βλ. επίσης IUCN - UNEP - WWF (1980) παραγρ. 18 και 19.

529. Η ελλειψη εξειδικευμένων διεθνών και εσωτερικών ρυθμίσεων συχνά δίνει τη δυνατότητα σε εύποροι άτομα της Δ. Ευρώπης να θηρεύουν αποδημητικά είδη στις χώρες της Β. Αφρικής, με όρους πολύ ελαστικότερους από τις χώρες προέλευσής τους, ματαιώνοντας στην ουσία μια συλλογική προσπάθεια προστασίας. Το πρόβλημα αυτό σε γενικότερο επίπεδο προστασίας άγριας ζωής αρχίζει να επιλύεται κυρια με εσωτερικές ρυθμίσεις κρατών που απαγορεύουν απόλυτα σε πολίτες τους, να επιδίδονται σε παρόμοιες δραστηριότητες, άσχετα αν ευρίσκονται στη συγκεκριμένη επικράτεια ή όχι. Βλ. κυρια Μέρος Τρίτο. Βλ. επίσης και νομοθεσία στις ΗΠΑ (Pennsylvania) όπου από το 1909 απαγορεύθηκε η κατοχή όπλων από αλλοδαπους. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 68.

530. "As migratory wildfowl are found in a number of countries and not any sole country, wildfowl hunting should be considered a joint international problem". Βλ. Isakov, Y. (1970) p.p. 380-385 και Ogilvie, M. (1982).

531. Βλ. κυρίως Μέρος Τρίτο.

532. Οι μετρήσεις και παρατηρήσεις πτηνών σήμερα γίνονται κατά τη διάρκεια της ημέρας ή της νύκτας με σύγχρονα και παραδοσιακά τεχνικά μέσα. Για τους σκοπούς αυτούς επιστρατεύονται αεροπλάνα, ραντάρ και εξεζητημένες ηλεκτρονικές συσκευές, χωρίς βέβαια να υποτιμάται και η παραδοσιακή επίγεια καταμέτρηση και παρατήρηση που γίνεται συνήθως με κάποια μεγεθυντική συσκευή. Στις παραπάνω δραστηριότητες συμβάλλουν τεχνικές που προσδιορίζουν και δίνουν συγκεκριμένη ταυτότητα σε πληθυσμούς διαφόρων πτηνών. Πρόκειται κύρια για τη δακτυλίωση (banding είναι ο όρος που χρησιμοποιείται στην Αμερική ενώ γενικότερης χρήσης είναι ο όρος ringing,)

την επίχριση του πτεροφυματος των πτηνών με χρωστική ουσία κλπ. Βλ.Mead, C. (1983) p.p. 184-219, Peterson, R. (1971) σ. 116 και Allaby, M. (1983) σ. 45.

533. Η παρατήρηση και καταμέτρηση πτηνων γίνεται σε επιστημονικό και μη επίπεδο, από επαγγελματίες ή ερασιτέχνες. Ιδιαίτερη είναι η συμβολή της διεθνούς μη κυβερνητικής οργάνωσης στο θέμα αυτό. Αναφέρουμε το ICBP και κυρίως το IWRB που σε σχέση και με την εξέλιξη της Σύμβασης Ραμσάρ έχει καταστήσει τις ετήσιες μετρήσεις υδροβίων πτηνών θεσμό. Βλ. Rüger, A. (et al.) (1986).

534." Η επιβίωση των υδρόβιων ειδών Nene ή Hawaiian Goose καθώς και της White - headed Duck οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στη συνδρομή του Wildfowl Trust (Μ. Βρεττανία) προς τη Χαβάη και Ουγγαρία αντίστοιχα. Παρόμοιες διεθνείς προσπάθειες έχουν γίνει για την διατήρηση του Siberean Crane (Grus leucogeranus). Βλ. Allen, S. (1985).

535. Προβλημα αντίθεσης Βορρά-Νότου και με αντικείμενο την προστασία της πτηνοπανίδας, υφίσταται και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Βλ. ειδικότερα Μέρος Τρίτο.

536. Ωστόσο τα κράτη εξάπλωσης συγκεκριμένων ειδών μπορούν να λάβουν πολλά "ανώδυνα" τεχνικής φύσης επωφελή μέτρα που έχουν π.χ. σχέση με την μείωση των απωλειων πτηνών στη διάρκεια των αποδημιών οι οποίες προέρχονται από φάρους, φωτεινές εγκαταστάσεις στρατιωτικων βάσεων - αεροδρομίων, κεραίες και πύργους τηλεπικοινωνιών κλπ.

537. Αναφέρουμε την περίπτωση εισαγωγής ξένων ειδών από συγκεκριμένο κράτος που τελικά αποδεικνύονται επιβλαβή για κάποιες οικονομικές δραστηριότητες (κυρίως γεωργικές) και οι βλάβες αυτές αποβαίνουν διασυνοριακές με τις αποδημίες. Βλ. Scott, D. (1982) σ. 281 και γενικά Klemm, C. (1984) p.p. 232-233, Επίσης έχει διαπιστωθεί από αξιόπιστες μελέτες η διασυνοριακή μετάδοση συγκεκριμένων ασθενειών. Βλ. Το Βήμα (19-5-85) σ. 36, Nowicki, P. and N. Nowicki-Ca upin (1984) p.p. 212-213 , Peterson, R. (1971) σ. 169.

538. Για τα θέματα αυτά, βλ. ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο. Επίσης βλ. IUCN - UNEP - WWF (1980) παραγρ. 18 και 19.

539. Βλ. ειδικότερα για τα παραπάνω σε Μέρος Τρίτο. Επίσης βλ. σε Klemm, C. (1982) και Klemm, C. (1989).

540. Βλ. Herman, O. (1907) σ. 22.

541. Πρόκειται για άπειρους υγροτόπους μικρής, μεσαίας και μεγάλης κλίμακας που είναι εγκατεσπαρμένοι παγκόσμια και χρησιμεύουν στα υδρόβια πτηνά για

απλές στάσεις σε μικρές ή μεγάλες μετακινήσεις, για διαχείμαση, για αναπαραγωγή, καθώς και για αλλαγή πτερώματος. Βλ. Carp, E. (1972) p. 83, Mathews, G. (1984) p.p. 198-199 καθώς και παρακάτω.

542. Βλ. Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1845-1970

"Civilized nations have awakened to the value of certain wild life, and to the necessity of co-operation to conserve and perpetuate it. Not otherwise can migratory birds be preserved from extinction. It avails little to protect them at one of their resorts, if they are mercifully slaughtered at others. If wild ducks, or their eggs and nests are destroyed on the northern breeding grounds, there will be little sport and profit in duck shooting in the southern fields; and it these birds are exposed to unregulated killing in their winter resorts, there will be few to propagate their kind in the marshes of the north. Their continued existence is bevond the power of seoarate state and nations. It can be accomolished only by treaty to that and between nations. A state can protect wild life only within its territory; the United States by treaty can protect it everywhere".

(United States v. Rockefeller, District Court, D. Montana - August 30,1919. The Federal Reporter, vol. 260, p. 348)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1845-1902

1. Γενικά

Στην περίοδο 1845-1902 ουσιαστικά τίθενται οι πρώτες βάσεις της δημιουργίας σύγχρονων περιβαλλοντικών θεσμών και ρυθμίσεων εσωτερικής και διεθνούς υφής. Χωρικά επίκεντρο των εξελίξεων αυτών ήταν η Ευρώπη και η Β. Αμερική. Τυπικά συμμετείχε και η Αφρική αλλά κύρια σαν αποδέκτης ρυθμίσεων από τις Ευρωπαϊκές αποικιακές μητροπόλεις [1]. Μοχλός αλλά και πυρήνας για τις παραπάνω εξελίξεις ήταν το, λιγότερο ή περισσότερο ωφελιμιστικό, ενδιαφέρον για τα πτηνά [2], από ένα ευρύτατο φάσμα ατόμων στην Ευρώπη και στη Β. Αμερική. Πρόκειται ειδικότερα για κύκλους με θηρευτικά, φυσιολατρικά και επαγγελματικά (γεωργοί, δασολόγοι κλπ.) συμφέροντα από την προστασία της πτηνοπανίδας [3].

Στην ίδια περίοδο και ειδικότερα σε σχέση με τα πτηνά, δημιουργούνται δύο διεθνή κείμενα που αφορούν τον Ευρωπαϊκό χώρο και σκοπεύουν αποκλειστικά στην προστασία της πτηνοπανίδας. Επίσης ένα τρίτο αναφέρεται στην προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική, αλλά ένα μεγάλο μέρος του κειμένου αυτού αφορά την προστασία των πτηνών. Πρόκειται ειδικότερα για τη Διακήρυξη μεταξύ Αυστρο-Ουγγαρίας και Ιταλίας για την Προστασία των Πτηνών Χρήσιμων στη Γεωργία (Βουδαπέστη/Ρώμη, 5/29 Νοεμβρίου 1875), τη Σύμβαση για τη Διατήρηση των Άγριων Ζώων, Πτηνών και Ψαριών στην Αφρική (Λονδίνο, 19 Μαΐου 1900) και τη Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών Χρήσιμων στη Γεωργία (Παρίσι 19 Μαρτίου 1902) [4].

Στην ίδια περίοδο εκτός από τις παραπάνω διεθνείς εξελίξεις και τις αντίστοιχες διεργασίες που οδήγησαν σ'αυτές [5], σε εσωτερικό επίπεδο σημειώνονται πρόοδοι στην προστασία των πτηνών [6], αλλά και στην προστασία της άγριας ζωής [7] και του περιβάλλοντος γενικότερα [8]. Παράλληλα σε διεθνές επίπεδο υπάρχει κάποια κινητικότητα που όμως ούτε στην περίοδο αυτή κατορθώνει να δημιουργήσει καθεστώς με ουσιαστική παράμετρο την προστασία περιβαλλοντικών αγαθών [9].

Τέλος ένα ενδιαφέρον στοιχείο αρχίζει να διαφαίνεται και αφορά τη σχέση εσωτερικού και Διεθνούς Δικαίου της Άγριας Ζωής. Η σχέση αυτή γίνεται αμφίδρομη και μάλιστα σε χώρες που οι εσωτερικοί περιβαλλοντικοί θεσμοί και οι ρυθμίσεις δεν γνωρίζουν ιδιαίτερη ανάπτυξη, ο θετικός ρόλος των διεθνών ρυθμίσεων στην

δημιουργία και ανάπτυξη εσωτερικών θεσμών προστασίας είναι αποφασιστικός. Η εξέλιξη αυτή είναι ιδιαίτερα αισθητή στο χωρο της προστασίας της πτηνοπανίδας και των οικοτόπων της [10].

2. Η Διακήρυξη Αυστρο-Ουγγαρίας και Ιταλίας για την Προστασία των Πτηνών (1875)

Η Διακήρυξη του 1875 εντάσσεται αμεσα σ' ένα περιφερειακο (Ευρωπαϊκό) διεθνές πλαίσιο προστασίας της πτηνοπανίδας που συμπληρώνεται από τις Συμβάσεις για την Προστασία των Πτηνών του 1902 και 1950 αντίστοιχα [11]. Τα παραπάνω κείμενα όμως αποτελούν την ουσιαστική έκβαση σειράς επί μέρους προσπαθειών με αφετηρία το 1845 και βέβαια δεν μπορούν να απομονωθούν από γενικότερες εξελίξεις στο χώρο της διεθνούς προστασίας της άγριας ζωής [12].

Η ιδέα τη προστασίας των χρήσιμων ζώων και ιδιαίτερα των πτηνών προτείνεται στην πρώτη Γερμανική Ορνιθολογική Συνέλευση (1845). Η πρόταση ανανεώθηκε τον επόμενο χρόνο (1846) στη συνάντηση των Αγροτικών Εταιρειών της Σαξονίας. Το 1856 ανάλογη πρόταση με σχετικό πίνακα χρήσιμων πτηνών υποβλήθηκε στη δεύτερη Συνέλευση των Γερμανών Ορνιθολόγων. Και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις οι προτάσεις προστασίας απορρίφθηκαν ή αγνοήθηκαν [13].

Η 2η Γενική Συνέλευση των Γερμανών Γεωπόνων και Δασολόγων (Βιέννη, 1868) αποτελεί σταθμό στο θέμα της διεθνους προστασίας της πτηνοπανίδας. Στη Συνέλευση αυτή με σχετική απόφαση (resolution) ζητήθηκε από τον Υπουργό Εξωτερικων της Αυστρο-Ουγγαρίας να εξασφαλίσει διαδικασίες δημιουργίας διεθνων συμφωνιών και συνθηκων με άλλες χώρες για την προστασία ζώων χρήσιμων στη γεωργία και δασοπονία. Η πρόταση έγινε αποδεκτή μόνο ως προς το σκέλος της προστασίας των πτηνων χρήσιμων στη γεωργία. Επίσης ενώ αρχικά επρόκειτο να δημιουργηθεί σειρά συνθηκών, στη συνέχεια κρίθηκε σκοπιμότερη η λύση μιας διεθνούς συμβασης που θα έθετε συγκεκριμένες διακηρύξεις αρχών σε γενικό επίπεδο. Στην παραπάνω πρόταση προστασίας προσχώρησε η Ελβετία και η Ιταλία αλλά και η Γαλλία, τον επομενο χρόνο (1869), τονίζοντας την αναγκαιότητα συνεργασίας με τις δύο παραπάνω χώρες καθώς και με την Ισπανία. Δύο χρόνια αργότερα (1871) οι Κυβερνήσεις της Αυστρίας και Ουγγαρίας συμφωνούν να υιοθετήσουν συμφωνία προστασίας.

Τον επόμενο χρόνο (1872), με τη στήριξη της Γερμανικης Κυβέρνησης, το Swiss Federal Council προτείνε τη δημιουργία μιας Διεθνούς Επιτροπής, που θα εκπονούσε

σχέδιο συμφωνίας για την προστασία των πτηνών. Οι προκαταρκτικές συνομιλίες απέτυχαν και η Επιτροπή αυτή δεν συνήλθε ποτέ. Μεμονωμένα άτομα όμως εργάσθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση. Στο ίδιο κλίμα αποτυγχάνει και η προταση της Ελβετίας για σύγκληση μιας διεθνούς συνέλευσης. Επίσης τον ίδιο χρόνο υπάρχει μια σχετική προσέγγιση μεταξύ Αυστρίας και Ιταλίας πάνω σε έξη σημεία διαπραγμάτευσης για το θέμα της προστασίας των πτηνών.

Το 1873 γίνεται ένα ουσιαστικό βήμα στη δημιουργία μιας Ευρωπαικής Συμβασης για την προστασία των πτηνών. Συγκεκριμένα στο Διεθνές Γεωγικό Συνέδριο της Βιέννης το προβλημα της προστασίας των πτηνών εξετάστηκε διεξοδικά. Η Ελβετία προτεινε-και έγινε αποδεκτοτην δημιουργία σχεδίου Σύμβασης από την Αυστριακη Κυβέονηση πάνω σε βασικά σημεία που αποφασίσθηκαν [14]. Η κινητικότητα, ειδικότερα στο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης, με αντικείμενο τη διεθνή προστασία των πτηνών κατέληξε στην Διακήρυξη μεταξύ Αυστρο-Ουγγαρίας και Ιταλίας για την Προστασία των Πτηνών Χοήσιμων στη Γεωργία που υπεγράφη στη Βουδαπέστη και τη Ρώμη στις 5 και 29 Νοεμβρίου 1875 [15].

Το κείμενο της Διακήρυξης αποτελείται από εννέα άρθρα και συνοδεύτηκε από ένα Πρωτόκολλο αποδοχής τοιών σημείων [16]. Σκοπός του διεθνούς αυτού κειμένου - όπως προκύπτει από τον τίτλο, το προοίμιο και τα Αρθρα 1 και 6 - είναι η γενική, ευρεία και δραστική προστασία της άγριας πτηνοπανίδας που θεωρείται χρήσιμη στη γεωργία. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υλοποιήσουν το καθεστώς προστασίας με κατάλληλα μέτρα δια της νομοθετικής οδού (Αρθρο 1).

Η προστασία της αναπαραγωγικής διαδικασίας και ο περιορισμός της εμπορευματικής διακίνησης για τα πτηνά ουθμίζεται στο Αρθρο 2. Συγκεκριμένα απαγορεύεται η καταστροφή και αφαίρεση των φωλεών, αυγών και νεοσσών καθώς και η αγοραπωλησία τους. Επίσης απαγορευεται η σύλληψη μικρών πτηνών.

Η Διακήρυξη του 1875 περαιτέρω προβλέπει αξιόλογες ρυθμίσεις που αφορούν περιορισμούς μεθόδων και μέσων κατόρθωσης, καθώς και άλλες σε σχέση με δυσμενείς καιρικές συνθήκες, καταστροφικές συνήθειες κλπ. (Αρθρο 3). Ετσι απαγορεύεται η σύλληψη ή θανάτωση πτηνών κατά τη διάρκεια της νυκτας με ιξό, κορδόνια, δίκτυα, πυροβόλα και άλλα όπλα. Επίσης σε δυσμενείς καιρικές συνθήκες, όπως "ολικές" χιονοπτώσεις, απαγορεύεται η κάοπωση των πτηνων, ενω οι ίδιες απαγορεύσεις ισχύουν και σε πηγές ή σε αβαθή λιμνάζοντα νερά κατα τη διάρκεια ξηρασίας. Στο ίδιο Αρθρο προβλέπεται η

απαγόρευση χρήσης ναρκωτικών και δηλητηριωδών ουσιών για τη σύλληψη πτηνών. Πολύ σημαντικοί περιορισμοί τίθενται στο ίδιο Άρθρο (παράγρ. e,f), σε σχέση με τη χρήση παγίδων και διχτυών που χρησιμοποιούνται σε διάφορες τοπικές παραλλαγές και ευθύνονται για μαζικές απώλειες στους πληθυσμούς των πτηνών. Τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη με το προηγούμενο Άρθρο δεσμεύτηκαν να εισηγηθούν μελλοντικά περαιτέρω απαγορεύσεις αυτής της μορφής εφόσον κρίνονται καταστροφικές και επιβλαβείς για τη διατήρηση των πτηνών. Χρονικοί περιορισμοί κάρπωσης και αγοραπωλησίας των πτηνών θεσπίζονται με το Άρθρο 4.

Στο θέμα των εξαιρέσεων από το προστατευτικό καθεστώς των Άρθρων 2,3 και 4, η Διακήρυξη του 1875, αντίθετα με νεότερα κείμενα είναι πολύ φειδωλή. Εξαιρέσεις επιτρέπονται κάτω από ορισμένες συνθήκες και συμφωνία που επιτυγχάνεται με αιτιολογημένη αίτηση. Μοναδική αιτιολογία είναι οι επίτευξη επιστημονικών σκοπών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ρύθμιση του Άρθρου 7, η οποία καθιερώνει την υποχρέωση επικοινωνίας των Συμβαλλομένων Μερών με αντικείμενο την ενημέρωση, επεξηγήσεις και ανακοίνωση προστατευτικών μέτρων κλπ.

Αν και η Διακήρυξη του 1875 στη φάση της υιοθέτησής της, αφορούσε μόνο την Αυστρο-Ουγγαρία και Ιταλία, οι συντάκτες του κειμένου αυτού κατανοώντας την αναπόκεια της προσπάθειάς τους για προστασία των πτηνών σε διμερές επίπεδο, όχι μόνο άφησαν ανοικτό το θέμα της μελλοντικής προσχώρησης και άλλων κρατών στο καθεστώς αυτό αλλά ανέλαβαν την υποχρέωση να προσπαθήσουν για τον παραπάνω σκοπό (Άρθρο 8) [17].

Η λειτουργία της Διακήρυξης του 1875 οριοθετείται από το πολύ σημαντικό Άρθρο 6. Στο Άρθρο αυτό εξειδικεύεται το αντικείμενο προστασίας και η φιλοσοφία που διέπει ολόκληρο το κείμενο [18].

Αντικείμενο προστασίας είναι τμήμα της άγριας πτηνοπανίδας και όχι η οικόσιτη. Η πτηνοπανίδα που θεωρείται άξια προστασίας απαριθμείται από τα πτηνά που είναι χρήσιμα στη γεωργία. Αντίθετα οι προστατευτικές διατάξεις των Άρθρων 2-5 δεν εφαρμόζονται στα αρπακτικά και στα πτηνά που θεωρούνται επιβλαβή στην αγροτική και οικιακή οικονομία [19]. Πέρα από τις δύο αυτές κατηγορίες πτηνών, η Διακήρυξη αναγνωρίζει την ύπαρξη και μιας τρίτης, που είναι τα θηραματικά πτηνά (objet de chasse), για τα οποία αναγνωρίζεται η σχετική ακαταλληλότητα των ρυθμίσεων (Άρθρα 2 - 5) της Διακήρυξης για επαρκή προστασία τους. Βέβαια διαπερνάται η πρόθεση υιοθέτησης καταλλήλων μέτρων για την διασφάλιση της διατήρησης των θηραματικών πτηνών.

Η Διακήρυξη του 1875 καταχράφεται σαν η πρώτη διεθνής προσπάθεια ουσιαστικής προστασίας της άχριας ζωής. Μάλιστα από τυπική και ουσιαστική άποψη πολλά διεθνή κείμενα που ακολούθησαν, υιοθέτησαν την χενική οικονομία του κειμένου, την οπολοχία του, τις πρακτικές του κλπ. Η Διακήρυξη ασχολείται με την προστασία των ειδών της πτηνοπανίδας και όχι με τους οικοτόπους της [20]. Βέβαια η ρυθμιστική ισχύς του κειμένου δεν ήταν η αναμενόμενη, ειδικότερα στην Ιταλία. Ομως στη χώρα αυτή, όπου η προστασία των πτηνών αποτελουσε σοβαρό πρόβλημα, το κείμενο της Διακήρυξης ήταν το μοναδικό που τη δέσμευε στο συχκεκριμένο θέμα της προστασίας των ωφέλιμων πτηνων.

Τέλος η Διακήρυξη του 1875, στη δημιουρχία της οποίας συνέβαλαν οι Υπουρχοί Εξωτερικων κυρίως της Αυστρο-Ουχχαρίας αλλά και της Ιταλίας [21], απετέλεσε ένα σταθμό αλλά και αφετηρία χια περαιτέρω ζυμώσεις και εξελίξεις που οδήχησαν στη Σύμβαση του 1902 χια την προστασία των πτηνων, η οποία και υποκατέστησε την παραπάνω Διακήρυξη [22].

3. Η Σύμβαση χια την προστασία της Αχριας Πανίδας στην Αφρική (1900)

Δύο χρόνια από την υιοθέτηση της Σύμβασης χια την Προστασία των Πτηνων (1902) στον Ευρωπαικό χώρο, προηχήθηκε η υπογραφή της Σύμβασης χια την Διατήρηση των Αχριων Ζώων, Πτηνών και Ψαριων στην Αφρική (Λονδίνο, 19 Μαιου 1900) [23]. Την υπέχραψαν έξη Ευρωπαικές αποικιακές δυνάμεις (Γαλλία, Γερμανία, Μ. Βρεττανία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία) και το Ελεύθερο Κράτος του Κόχκο.

Η δημιουργία του διεθνούς αυτού κειμένου αποτελεί κυρίως τη θετική πολιτική ανταπόκριση των αποικιακών δυνάμεων της Ευρώπης σε σχετικά αιτήματα και πίεση χια την προστασία της άχριας ζωής στην Αφρικανική ήπειρο [24]. Η λιχότερο ή περισσότερο συντονισμένη πίεση προερχόταν από κύκλους θηρευτικούς με αντικείμενο την ερασιτεχνική ή επαχχελματική απασχόληση με τη θήρα κυρίως μεχάλων θηλαστικών αλλά και ζώων πολύφορων χια τρόπαια. Παράλληλα πίεση ασκουσαν και όσο εμπλέκονται εμπρεσυματικά στις παραπάνω δραστηριοτητες και στη διακίνηση παραχώχων από την άχρια ζωή (π.χ. ελεφαντόδοντο, δέρματα, χούνες κλπ). Επίσης ανάλοχα αιτήματα προστασία προέβαλαν ομάδες με περιβαλλοντικές και φυσιολατρικές ευαισθησίες, επιστήμονες (φυσιοδίφες κλπ.) και μεμονωμένα άτομα [25].

Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετώπιζε η

αγρια ζωή στην Αφρική στην περίοδο αυτή ήταν η ανεξέλεγκτη παράνομη θήρα και παχίδευση, παράλληλα με την αύξουσα καταπάτηση και υποβάθμιση των οικοτόπων που συνεπάγονταν η χρήση γης όπως αυτή υπαγορευόταν από τις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις [26].

Με δεδομένη την παραπάνω κατάσταση ο Lord Salisbury, το 1897, προσεγγίζει τη Γερμανική Κυβέρνηση για σχετική απαγόρευση της εξαγωγής ελεφαντόδοντου από την Ανατολική Αφρική. Δύο χρόνια αργότερα (1899) μια Διακοίνωση (Note) κυκλοφορεί σε πολλές Ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις με προτάσεις για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική (ρύθμιση της εμπορευματικής διακίνησης ελεφαντόδοντου, δερμάτων τροπαίων, χρονικές απαγορεύσεις κλπ.). Οι διεργασίες αυτές οδήγησαν τις έξη Ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις στη Διάσκεψη του Λονδίνου (Foreign Office, Ανοιξη 1900), καρπός της οποίας ήταν και η σχετική Σύμβαση του 1900. Ο ρόλος της Μ. Βρεττανίας στη δημιουργία της παραπάνω Σύμβασης, αλλά και στις σχετικές διεργασίες που προηγήθηκαν, θεωρείται καθοριστικός, ενώ θετική ήταν και η συμβολή της Γερμανίας [27].

3.1. Το περιεχόμενο της Σύμβασης

Το προστατευτικό καθεστώς αρθρώνεται σ' ένα κείμενο που αποτελείται από το προοίμιο, δέκα άρθρα και ένα παράρτημα με πέντε πίνακες όπου παρατίθενται τα σχετικά είδη της άγριας πανίδας.

Η χωρική ισχύς και ο σκοπός της Σύμβασης προσδιορίζονται στα Αρθρα 1,2 και στο Προοίμιο [28]. Ειδικότερα το μεγαλύτερο μέρος της Αφρικανικής ηπείρου αποτελεί χώρο εφαρμογής της Συνθήκης [29]. Σκοπός της Σύμβασης είναι η πρόληψη της ανεξέλεγκτης σφαγής και η εξασφάλιση της δραστικής προστασίας και διατήρησης των διαφόρων ειδών της άγριας πανίδας που είναι για τον άνθρωπο ωφέλιμα ή μη επιθετικά [30]. Βέβαια είναι γεγονός πως κύρια επιδίωξη της Σύμβασης είναι η προστασία ορισμένων θηλαστικών, ειδικότερα αυτών που παρουσιάζουν άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ενδιαφέρον, όμως επιδεικνύεται ιδιαίτερη μέριμνα και για τα πτηνά [31].

Για την υλοποίηση της προστασίας που διακηρύσσεται στο Αρθρο II, χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα κριτήρια, τρόποι και τεχνικές. Βασικά κριτήρια προστασίας είναι η χρησιμότητα ή σπανιότητα και ο κίνδυνος εξαφάνισης για τα είδη της πανίδας που καλύπτει η Σύμβαση [32]. Επίσης συμπληρωματικά κριτήρια προστασίας είναι και η ηλικία και το φύλο των διαφόρων ειδών. Έτσι απαγορεύεται η θανάτωση μελών από είδη που δεν έχουν ξεπεράσει το στάδιο της εφηβείας καθώς και των θηλυκών (μητέ-

ων) που συνοδευουν ακόμη τα εξαρτημένα μικρά τους [33].

Στους τρόπους και τεχνικές προστασίας που καθιερώνει η Σύμβαση περιλαμβάνονται οι αισθητικοί περιορισμοί στα θηρευόμενα είδη [34], οι χρονικές απαγορεύσεις στη θήρα [35], η άσκηση της θήρας με επιπλέον όρους και κυρώσεις [36], η απαγόρευση της χρήσης εκρηκτικών και δηλητηρίων σε σειρά υγροτόπων [37] και η περιστολή της χρήσης δικτύων και παγίδων [38]. Επίσης ρυθμίζεται το θέμα της εμπορευματικής διακίνησης (διεθνές εμπόριο) ειδών της άγριας ζωής καθώς και η προστασία της άγριας πανίδας από μεταδοτικές ασθένειες που προέρχονται από κατοικίδια ζώα [39].

Ειδική μέριμνα επιδεικνύει η Σύμβαση του 1900 για την προστασία της στρουθοκαμήλου και κυρίως των αυγών της [40].

Το παραπάνω καθεστώς προστασίας οικοδομείται πάνω σε συγκεκριμένες αντιλήψεις, σκοπιμότητες και συμφέροντα σχετικά με την άγρια ζωή της Αφρικής. Έτσι πέρα από τον προφανή και κυρίαρχο οικονομικοκοινωνικό χαρακτήρα πολλών ρυθμίσεων, γίνεται αξιόλογη προσπάθεια παρεμβολής και εξυπηρέτησης βιολογικών και οικολογικών αναγκαιοτήτων. Βέβαια για ορισμένα είδη (επιβλαβή) επικρατούν οι κοινωνικοοικονομικές σκοπιμότητες και προβλέπεται η "ικανή μείωση του αριθμού τους" ή η καταστροφή των αυγών των κροκοδείλων κλπ. [41]. Η δίωξη αυτή σχετικοποιείται εφόσον εκτιμηθεί πως συντρέχει λόγος σπανιότητας ή κινδύνου εξαφάνισης [42].

Η Σύμβαση του 1900 υιοθετεί την δημιουργία ενός παραρτήματος με πέντε πίνακες, στους οποίους παρατίθενται τα διάφορα είδη και έτσι εξειδικεύει το κλιμακωτό καθεστώς προστασίας αλλά και δίωξης, κατά περίπτωση. Πρόκειται για ένα θεσμό τεχνικής και ουσιαστικής υφής που κρίνεται σημαντικός για την ακρίβεια και αποτελεσματικότητα παρόμοιων διεθνών κειμένων [43].

Η σημαντικότερη όμως συμβολή της παραπάνω Σύμβασης είναι η προβλεψη για δημιουργία κλειστών ειδικών περιοχών προστασίας για την άγρια ζωή (reserves) [44]. Στις περιοχές αυτές απαγορεύεται γενικά η κάρπωση ειδών της άγριας ζωής, εκτός από αυτά που καθορίζονται από τις τοπικές αρχές. Επίσης προβλέπεται οι σχετικοί χώροι να πληρούν κάποιους γενικούς όρους επιβίωσης της άγριας ζωής και κυρίως να διατηρούν ευνοϊκή κατάσταση (ρεμία) κατά την αναπαραγωγική περίοδο [45]. Η Σύμβαση του 1900, στα πλαίσια της προώθησης της υλοποίησης της παραπάνω σημαντικής διάταξης, προέβλεψε την κοινοποίηση μεταξύ των μελλοντικών Κρατών Μελών-και σε προθεσμία δέκα οκτώ μηνών - σχετικων καταλόγων με υπόδειξη περιοχών που πληρούν τις προϋποθέσεις οργάνωσης σαν reserves [46].

Επίσης σ'ενα τελευταίο ουσιαστικό περιεχομένου Αοθρο, υποχρεώνονται τα Συμβαλλόμενα Μέση να εξασφαλίσουν στις κτήσεις τους την προώθηση μέτρων για την εξημέρωση ειδών όπως η στρουθοκάμηλος, ζέβρα, ελέφαντας κλπ. [47].

Ενα εξαιρετικά ευρυ καθεστώς εξαιρέσεων καθιερώνει το Αοθρο III όπου η προστασία χίνεται σχετική στις περιπτώσεις συλλογής δειγμάτων για μουσεία, ζωολογικούς κήπους και κάθε άλλο επιστημονικό σκοπό [48]. Επιπλέον δημιουργείται και η εξαίρεση προστασίας από "υψηλό διοικητικό συμφέρον" και από δυσκολίες στην διοικητική οργάνωση ορισμένων περιοχών [49].

Για την εξασφάλιση της εφαρμογής και λειτουργίας της Σύμβασης προβλέπεται η υποχρέωση επικοινωνίας των Κρατών Μερών [50], ενώ η ανάγκη αναπροσαρμογής της εξασφαλίζεται με σχετική πρόβλεψη για τροποποίηση και βελτίωση [51]. Τέλος η επέκταση του καθεστώτος της Σύμβασης σε χειτνιάζουσες [52] κτήσεις και αποικίες, προβλέπεται με την ιδιόμορφη "αποικιακή ρήτρα" του Αοθρου VII [53], ενω θεματοφύλακας ορίζεται η Μ. Βρεττανία [54].

3.2. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η Σύμβαση του 1900 για την Προστασία της Αγριας Πανίδας της Αφρικής αποτελεί το πρωτο διεθνές κείμενο προστασίας ενός μεγάλου φάσματος ειδών και μάλιστα σε μια εκτεταμένη γεωγραφική περιφέρεια ιδιαίτερα πλούσια σε άγρια ζωή [55]. Επίσης είναι το πρωτο, σε μια σημαντική και ενδιαφέρουσα σειρά διεθνών κειμένων, για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική [56].

Ενα μεγάλο μέρος του προστατευτικού καθεστωτος της Σύμβασης αφορά και την πτηνοπανίδα η οποία απαοτίζει αποκλειστικά στον Πίνακα 1 τα ωφέλιμα είδη του Παραοτήματος, ενω στον Πίνακα V (επιβλαβή) η παρουσία πτηνών είναι εξαιρετικά περιορισμένη [57].

Η ρυθμιστική ισχύς της Σύμβασης σαν διεθνές κείμενο ήταν ανύπαρκτη εφόσον δεν επικυρώθηκε, όμως είχε γενικοτερη "παιδαγωγική" επίδραση, ενώ πολλές ρυθμίσεις της εφαρμόστηκαν σαν εσωτερική νομοθεσία κυρίως στο Κράτος του Κογκό και στα εδάφη της Αφρικής που είχαν κάποια αποικιακή σχέση με τη Μ. Βρεττανία και σε μικρότερο βαθμό στα εδάφη των άλλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων όπως η Γερμανία κλπ. [58].

Από τεχνική άποψη είναι ένα εξελιγμένο κείμενο, εκτός του Προοιμίου, και επιπλέον είναι εξαιρετικά λιτό και ακριβές [59]. Ιδιαίτερα θετική είναι η συμβολή της Σύμβασης στην καθιέρωση του θεσμού των κλειστών περιοχών προστασιας (reserves) [60], ενω είναι το πρωτο παράδειγμα κείμενο που υιοθετεί τη δημιουργία Πινάκων

εξειδίκευσης της προστασίας με παραθεση συγκεκριμένων ειδών σε ειδικό παράρτημα. Βέβαια είναι αρνητικό το γεγονός πως η Σύμβαση του 1900, όπως και η Διακήρυξη του 1875 [61], διαχωρίζει την πανίδα σε ωφέλιμη και επιβλαβή, με τη δεύτερη σε σαφώς μειονεκτική θέση διατήρησης.

Η διάκριση αυτή και το ανάλογο καθεστώς που συνεπάγεται, δεν είναι άσχετη με τον τρόπο και τις ουσιαστικές προϋποθέσεις υιοθέτησης αυτού του κειμένου. Πρόκειται για μια Συμβαση που αφορούσε την προστασία της άγριας πανίδας της Αφρικής αλλά διαμορφώθηκε ουσιαστικά και τυπικά από τις Ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις και σύμφωνα με τα δικά τους επιστημονικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και κυρίως οικονομικά πρότυπα και κοιτήρια [62]. Στα πλαίσια αυτά σκόπευε κύρια στην εξαγωγή σειράς αξιων από ορισμένα είδη (ωφέλιμα) και στην δίωξη άλλων (επιβλαβων) που αποτελούσαν εμπόδιο στην ανάπτυξη διάφορων, κυρίως οικονομικών, δραστηριοτήτων δυτικού τύπου.

4. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών (Παρίσι 1902)

Οι διεθνείς προσπάθειες για την προστασία των πτηνών στον Ευρωπαϊκό χώρο δεν σταματούν με την υιοθέτηση της Διακήρυξης του 1875. Αντίθετα εντείνονται στα επόμενα χρόνια για να καταλήξουν, όχι χωρίς εμπόδια και προβλήματα, στη Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνων του (1902).

Συγκεκριμένα το 1876 ο Υπουργός Εξωτερικών της Αυστρο-Ουγγαρίας [63] έκανε σημαντικές προσπάθειες για ενεργοποίηση και άλλων κρατων στο πνεύμα της Διακήρυξης του 1875, αλλά εκτός της - κατ'αρχήν - θετικής στάσης της Ελβετίας και Γαλλίας τα υπόλοιπα κράτη επέδειξαν επιφυλακτικότητα. Επίσης τον ίδιο χρόνο, σαν αποτέλεσμα των προσπαθειων του 1875 [64], ένα Σχέδιο Σύμβασης που επιδόθηκε σε μια σειρά Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων δεν προκάλεσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον [65].

Στο Πρώτο Διεθνές Ορνιθολογικό Συνέδριο της Βιέννης (1884) η διεθνής προστασία των πτηνών ήταν βασικό θέμα της συνάντησης [66]. Τα πορίσματα του Συνεδρίου σε συνδυασμό με αυτά του 1873 [67] συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις και τη σύγχρονη φιλοσοφία που διέπει τη διακρατική προστασία των πτηνών, όπως αυτή εκφράζεται και διαπιστώνεται στα σχετικά διεθνή κείμενα. Στο επίπεδο των αξιων που αντιπροσώπευε η πτηνοπανίδα, πέρα από τις οικονομικές, αναγνωρίζονται και προβάλλονται σαν ισότιμες και οι αισθητικές αξίες

οι οποίες θεωρούνται επικουρικής φύσης μόνο όταν οι οικονομικές είναι ζωτικής (vital) σημασίας [66]. Επίσης επικρατεί η πολύ σημαντική άποψη πως όλα τα πτηνά πρέπει να προστατεύονται, με ορισμένες εξαιρέσεις. Βέβαια στο συγκεκριμένο θέμα του προσδιορισμού των πτηνών που θεωρούνται άξια προστασίας (ωφέλιμα) και αυτών που εξαιρούνται (επιβλαβή), υπήρξε σοβαρή διαφωνία απόψεων. Η αναγκαιότητα δημιουργίας διεθνούς σύμβασης τονίστηκε και εδώ και έγιναν ορισμένες προτάσεις, ενώ συγκροτήθηκε μια Permanent International Ornithological Committee με καθήκον την προετοιμασία προτάσεων για το επόμενο Συνέδριο στη Βουδαπέστη [67]. Στο ίδιο Συνέδριο ο αντιπρόσωπος της Ιταλικής Κυβέρνησης τόνισε την αναγκαιότητα υλοποίησης της Διακήρυξης του 1875.

Το 1891 στο Διεθνές Γεωγραφικό Συνέδριο (Hague) διατυπώθηκε το αίτημα για συμφωνία με σκοπό την προστασία των χρήσιμων πτηνών [70]. Τον ίδιο χρόνο έγινε το Δεύτερο Διεθνές Ορνιθολογικό Συνέδριο (Βουδαπέστη) μετά από αρκετές διαφωνίες και με αποφασιστική και δραστήρια συμβολή των Ούγγρων. Τονίστηκε η ανάγκη διάδοσης και επέκτασης της ισχύος της Διακήρυξης του 1875, ενώ η πτηνοπανίδα έγινε αντικείμενο επιστημονικής προσέγγισης από οικονομική άποψη [71]. Επίσης σχετική απόφαση του Συνεδρίου απευθύνθηκε στους Υπουργούς Γεωργίας στην Αυστρία και Ουγγαρία με σκοπό να προωθήσουν τη δημιουργία μιας διεθνούς σύμβασης για την προστασία των πτηνών χρήσιμων στη γεωργία. Μετά το Συνέδριο του 1891 διαμορφώνεται ένα ευνοϊκό κλίμα για την προστασία των πτηνών στην Ευρώπη και η κυοφορία για την εκπόνηση την Συμβαση του 1902 διανύει την τελική περίοδο.

Τον επόμενο χρόνο (1892) η Γερμανία υιοθετεί την Διακήρυξη του 1875. Το 1893 η Γαλλία προσκαλεί όλα τα Ευρωπαϊκά Κράτη σε διάσκεψη στο Παρίσι με αντικείμενο την διεθνή προστασία των πτηνών και πάνω στο θέμα αυτό άρχισαν διαπραγματεύσεις. Δύο χρόνια αργότερα (1895) η Γαλλία επαναλαμβάνει την πρόταση της και σειρά Ευρωπαϊκών χωρών την αποδέχεται και ορίζει αντιπροσώπους. Προκαταρκτικές συναντήσεις γίνονται στη Βιέννη (Ουγγαρια - Αυστρία), και στο Βερολίνο (Γερμανία, Ιταλία, Αυστρία, Ουγγαρία). Τελικά τον ίδιο χρόνο (1895) η Διάσκεψη για την Προστασία των πτηνών, στις 25 Ιουνίου, αρχίζει τις εργασίες της στο Παρίσι.

Δεκαέξη (16) επίσημες αντιπροσωπείες Ευρωπαϊκών κρατων εργάστηκαν πάνω σ' ένα Γαλλικό Σχέδιο Σύμβασης αποτελούμενο από δέκα σημεία και τους λίστες που κατηγοριοποιούσαν τα πτηνά σε χρήσιμα και επιβλαβή, πα-

σεμβάλλοντας σαν μια τρίτη κατηγορία τα πτερωτά θηραματικά είδη (winged game species). Οι λίστες αυτές, και κυρίως το περιεχόμενό τους, προκάλεσαν ακατέες αντιδράσεις και διαφωνίες. Μάλιστα η Ιταλία διακήρυξε την απροθυμία της να αποδεχθεί οποιαδήποτε πρόταση για σύμβαση που θα περιείχε πίνακες με συγκεκριμένα είδη [72]. Τελικά μια σειρά κρατών υιοθέτησε προσωρινά ένα Σχέδιο Σύμβασης που απαρτιζόταν από ένα συμβιβασμό θέσεων και απόψεων. Επίσης ο πίνακας με τα πτερωτά θηραματικά είδη αποσυρθηκε [73] και απέμειναν οι λίστες με τα ωφέλιμα και επιβλαβή είδη. Οι διαφωνίες που προέκυψαν στη Διάσκεψη του 1895 [74] οδήγησαν ορισμένα κράτη σε αποχώρηση από τις συνομιλίες και σε σχετική στασιμότητα την όλη προσπάθεια.

Το 1899 η Ελβετία και η Σουηδία επανέρχονται με συγκεκριμένες απόψεις για το Σχέδιο Σύμβασης του 1895, ενώ τον επόμενο χρόνο (1900) συνέρχεται στο Παρίσι το Τρίτο Διεθνές Ορνιθολογικό Συνέδριο, όπου συμφωνήθηκε να ζητηθεί από τις Ευρωπαικές χώρες η μελέτη των διατροφικών συνηθειών των πτηνών με σκοπό τα πορίσματα να χρησιμοποιηθούν σαν κριτήρια χαρακτηρισμού ειδών ως ωφέλιμων ή επιβλαβών [75]. Στο θέμα αυτό βέβαια δεν σημειώθηκε σημαντική πρόοδος γιατί ήταν αμφισβητούμενο και σχετικά δύσκολο, όμως συνέβαλαν οι σχετικές προσπάθειες στην διατήρηση του ενδιαφέροντος για τη διεθνή προστασία της πτηνοπανίδας. Δύο χρόνια αργότερα όλες οι παραπάνω προσπάθειες κατέληξαν στην υπογραφή της Σύμβασης για την Προστασία των Πτηνών Χρήσιμων στη Γεωργία (Παρίσι, 19 Μαρτίου 1902) [76].

4.1. Το περιεχόμενο της Σύμβασης

Η Σύμβαση του 1902 υπεγράφη αρχικά από δώδεκα Ευρωπαϊκά Κράτη [77] και άρχισε να ισχύει στις 6 Δεκεμβρίου 1905 [78]. Το κείμενο αποτελείται από δεκαέξη (16) άρθρα και δύο πίνακες στους οποίους παρατίθενται ονομαστικά τα ωφέλιμα και επιβλαβή είδη πτηνών. Στο βασικό ουσιαστικό του περιεχόμενο αποτελεί συμβιβασμό των υπαρχουσών απόψεων και συμφερόντων για την πτηνοπανίδα στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα στην Ευρώπη, όπως άλλωστε σε μεγάλο βαθμό είχαν εκφρασθεί στην Διακήρυξη του 1875 και το 1895 στη Διάσκεψη των Παρισίων [79].

4.1.1. Σκοπός της Σύμβασης και διακρίσεις των πτηνών

Επιδίωξη της Σύμβασης του 1902 είναι η προστασία της άγριας πτηνοπανίδας που είναι ωφέλιμη στη γεωργική δραστηριότητα [80]. Στον αντίποδα βρίσκεται η

κατηγορία των επιβλαβών, ενώ ενδιάμεσα αναγνωρίζεται η ύπαρξη των θηραματικών πτηνών την κατάσταση των οποίων μόνο οριακά ρυθμίζει η Συμβαση [81]. Από το καθεστώς της Σύμβασης σαφώς εξαιρούνται τα οικόσιτα πτηνά καθως και αυτά των κυνηγετικών περιοχών (reserves) που θεωρούνται θηράματα[82]. Επίσης η Σύμβαση αναφέρεται στη χερσαία και υδρόβια πτηνοπανίδα, επιδημητική και αποδημητική[83].

Ειδικότερα σε σχέση με τα χρήσιμα πτηνά βασικό κριτήριο της χρησιμότητάς τους είναι η ιδιότητα να εξοντώνουν επιβλαβή έντομα (insect-eaters) [84]. Η επιθυμητή απόλυτη προστασία των παραπάνω πτηνών, καθώς και των φωλεών, αυγών και νεοσσών τους από θανάτωση καταστροφή, θεωρείται από το Αρθρο 1 σαν σκοπός που θα επιτευχθεί σταδιακά. Στο σκοπό αυτό συμβάλλει και η υλοποίηση των υπολοίπων ρυθμίσεων του κειμένου στα πλαίσια της υιοθέτησης από τα διάφορα κράτη ομοιόμορφων μέτρων και διαδικασιών για την προστασία των πτηνών που είναι χρήσιμα στη γεωργία [85].

4.1.2. Μέθοδοι και έκταση της προστασίας των πτηνών

Η Σύμβαση του 1902 εξειδικεύει το προστατευτικό της καθεστως με την δημιουργία σχετικών πινάκων ωφέλιμων και επιβλαβών πτηνών (useful birds - noxious birds, oiseaux utiles - oiseaux nuisibles). Πρόκειται για πρακτική που δύο χρόνια ενωρίτερα είχε για πρώτη φορά υιοθετήσει η Σύμβαση του 1900 για την προστασία της Αγριας Πανίδας της Αφρικής[86].

Με το Αρθρο 2 επιχειρείται η προστασία της αναπαραγωγικής διαδικασίας. Συγκεκριμένα απαγορεύεται απόλυτα η αφαίρεση και καταστροφή των φωλεών, αυγών και νεοσσών καθώς και η εισαγωγή και εμπορευματική τους διακίνηση. Το ίδιο Αρθρο όμως με ειδικές εξαιρέσεις σχετικοποιεί την παραπάνω "απόλυτη" προστασία, αφού η προστασία των φωλεών δεν αφορά και αυτές που βρίσκονται σε κατοικίες, κτίρια και αυλές, ενώ για τα είδη gulls και lapwings δεν ισχύει η προστασία των αυγών. Επίσης στο Αρθρο 3 προβλέπεται η απαγόρευση της κατασκευής και χρήσης παγίδων, δυκτιών, κλωβών κλπ. καθώς και κάθε άλλου μέσου εύκολης και μαζικής σύλληψης η καταστροφής των πτηνών.

Το πολύ σημαντικό Αρθρο 3 για την προστασία των πτηνών και ειδικότερα στις χώρες της Ν. Ευρώπης με επίκεντρο την Ιταλία [87], στην ουσία αποδυναμώνεται σχετικά ή απόλυτα από το Αρθρο 4 που είναι και το πιο αμφιλεγόμενο τμήμα της Σύμβασης του 1902. Συγκεκριμένα προβλέπει πως αν τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν είναι σε θέση να εφαρμόσουν άμεσα και συνολικά τις απαγορεύσεις του

Αρθρου 3, μπορούν να μετριασουν την αυστηρότητά τους και να τις υλοποιήσουν σταδιακά[88]. Δίνεται δηλαδή η δυνατότητα στα Κράτη να καθορίσουν τα ίδια σε ποιό βαθμό θα εφαρμόσουν τους σημαντικότερους περιορισμούς της Σύμβασης. Για το συγκεκριμένο αυτό Αρθρο η Σύμβαση του 1902 δέχθηκε σοβαρότατες επικρίσεις. Η όποια αντικειμενική κριτική όμως οφείλει να λάβει υπόψη πως στη δεδομένη συγκυρία χωρίς το Αρθρο 4 η Σύμβαση του 1902 είναι αμφίβολο αν θα είχε υπογραφεί, ενώ θεωρείται σχεδόν σίγουρο πως δεν θα είχε εφαρμοσθεί σαν σύνολο με τις γνωστές βέβαια ατέλειές της[89].

Πέρα από τις γενικές απαγορεύσεις του Αρθρου 3 προβλέπεται η απαγόρευση της κάρπωσης ή του φόνου των χρήσιμων πτηνών (Πίνακας Ι) στο διάστημα μεταξύ 1ης Μαρτίου - 15ης Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου. Επίσης στην ίδια περίοδο απαγορεύεται η πώληση και η προσφορά για πώληση των ίδιων πτηνών, ενώ παράλληλα για τον ίδιο χρόνο τα Κράτη - Μέρη αναλαμβάνουν την χαλαρή υποχρέωση να απαγορεύσουν την εισαγωγή και διακίνηση των παραπάνω πτηνών[90]. Με το ίδιο Αρθρο δίνεται η δυνατότητα στις Χώρες της Ν. Ευρώπης να τροποποιήσουν τη συγκεκριμένη χρονική απαγόρευση και να την προσαρμόσουν στις συγκεκριμένες συνθήκες τους[91].

Το Αρθρο 6 προβλέπει την έκδοση ειδικών αδειών για δίωξη πτηνών που η "παρουσία τους είναι επιβλαβής και προκαλεί πραγματική ζημιά σε μια σειρά καλλιεργειών". Ομως η εμπορευματική διακίνηση αυτών των πτηνών απαγορεύεται[92]. Και το επόμενο Αρθρο αποτελεί μια επιπλέον εξαίρεση από το γενικό προστατευτικό καθεστώς της Συμβασης του 1902. Συγκεκριμένα προβλέπεται η παραχώρηση ειδικών αδειών για περιπτώσεις παραβίασης των υποχρεώσεων της Σύμβασης εφόσον έχουν επιστημονικό σκοπό ή έχουν σχέση με την ουσιαστική προστασία της πτηνοπανίδας[93]. Με το ίδιο Αρθρο ρυθμίζεται σαν κατ' εξαίρεση και η δυνατότητα σύλληψης, πώλησης και διατήρησης πτηνών σε κλωβούς.

Αν και σκοπός της Σύμβασης δεν ήταν η ρύθμιση θεμάτων θήρας και θηραματικών ειδών[94], τελικά από το καθεστώς της μένουν εκτός μόνον η οικόσιτη πτηνοπανίδα καθώς και η θηραματική των κλειστών κυνηγετικών περιοχών[95]. Ετσι το Αρθρο 8 αναφέρεται συνοπτικά στο θέμα της θήρας θηραματικών πτηνών εκτός κυνηγετικών περιοχών. Τα πτηνά αυτά επιτρέπεται να θηρεύονται με πυροβόλα[96] όπλα κάτω από συγκεκριμένους χρονικούς περιορισμούς που καθορίζονται με νόμο[97]. Επίσης ζητείται από έκαστο των Συμβαλλομένων Μερών να απαγορεύσει την εμπορευματική διακίνηση των θηραματικών πτηνών που η θήρα τους είναι απαγορευμένη με οικεία

νομοθεσία [98].

Το Άρθρο 9 είναι το τελευταίο της Σύμβασης με ουσιαστικό περιεχόμενο για την πτηνοπανίδα. Αναφέρεται συνολικά στην κατηγορία των επιβλαβών πτηνών, τα οποία και προσδιορίζει σε συνδυασμό με τον προσαρτημένο Πίνακα ΙΙ, και λειτουργεί σαν γενική εξαίρεση από το προστατευτικό καθεστώς της Σύμβασης.

Ειδικότερα τα Συμβαλλόμενα Μέρη μπορούν να εξαιρούν από την προστασία και να επιτρέπουν τη θήρα και καταστροφή των ειδών της πτηνοπανίδας που θεωρούνται επιβλαβή. Οι εξαιρέσεις αυτές παραχωρούνται από τα οικεία Κοινοβούλια των Κρατών. Σαν επιβλαβή το Άρθρο 9 θεωρεί τα πτηνά που βλάπτουν τα συμφέροντα της θηρευτικής και αλιευτικής δραστηριότητας [99], καθως και της γεωργικής [100]. Εφόσον τα Κράτη δεν διαθέτουν νομοθεσία με σχετικό πίνακα των επιβλαβών πτηνών, ο Πίνακας ΙΙ της Σύμβασης και τα είδη που περιλαμβάνει αποτελούν αντικείμενο εφαρμογής[101].

4.1.3. Ρυθμίσεις τεχνικής φύσης και τελικές διατάξεις

Τα Άρθρα 10 - 15 ρυθμίζουν επί μέρους τεχνικής φύσης θέματα που έχουν σχέση με την ενεργοποίηση, υλοποίηση, έναρξη εφαρμογής κλπ. της Σύμβασης [102]. Ειδικότερα προβλέπεται η εναρμόνιση της εσωτερικής νομοθεσίας των Κρατών με τις υποχρεώσεις της Σύμβασης μέσα στο λογικό διάστημα των τριών ετών [103].

Τα Άρθρα 11 και 12 προβλέπουν την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των Κρατών σχετικά με τη νομοθεσία και άλλα μέτρα που αφορούν τα πτηνά [104], καθώς επίσης και την καθιέρωση του θεσμού των Διασκέψεων με σκοπό την προσαρμογή της Σύμβασης στις μεταβαλλόμενες συνθήκες [105].

Η Σύμβαση είναι ανοικτή για συμμετοχή σε όλα τα Κράτη [106], είναι αόριστης διάρκειας [107] και σαν χώρο ανταλλαγής των εγγράφων επικύρωσης ορίζει το Παρίσι [108]

4.2. Η εξέλιξη της Σύμβασης του 1902

Η Σύμβαση του 1902 συνολικά έφθασε σε συμμετοχές τα 16 Κράτη και τυπικά εξακολουθεί να ισχύει ακόμη και σήμερα [109]. Όμως αν και έγιναν προσπάθειες στήριξής της -κυρίως από μή κυβερνητικούς κύκλους [110]- τελικά δεν κατέστη εφικτή ούτε η αποτελεσματική εφαρμογή ούτε και η υιοθέτησή της από Ευρωπαικές χώρες μεγάλης σπουδαιότητας για την προστασία της πτηνοπανίδας. Πρόκειται δηλαδή ουσιαστικά για μια ανεπαρκή

Σύμβαση η οποία υιοθετήθηκε βέβαια σε κυβερνητικό επίπεδο, κύρια σαν ανταπόκριση στα ανάλογα αιτήματα της μη κυβερνητικής οργάνωσης, όμως ελαχιστα επηρέασε τις εσωτερικές νομοθεσίες των Κρατών αλλά και τις καταστροφικές πρακτικές στη διαχείριση της πτηνοπανίδας [111]. Εξάλλου η πληθώρα εξαιρέσεων και κυρίως αυτή του Αρθρου 4 που απετέλεσε πραγματική "οήτρα διαφυγής", εξασφάλιζε σε οποιοδήποτε Κράτος την υιοθέτηση της Σύμβασης και συγχρόνως την δυνατότητα μερικής ή ολικής απραξίας [112].

Επίσης παρά το "ελαστικό" υποχρεωτικό καθεστώς της Σύμβασης, σημαντικά Κράτη όπως Ρωσία, Ιταλία, Μ. Βρεττανία, Ελλάδα αλλά και Νορβηγία δεν έγιναν ποτέ μέλη της [113]. Πραγματι η Μ.Βρεττανια (με την Ισπανία), η Ιταλική Χερσόνησος και τα Βαλκάνια αποτελούν βασικά γεωγραφικά τμήματα που καταλήγουν οι αποδημίες σειράς ειδών της πτηνοπανίδας προς την Αφρική. Επίσης η Ρωσία και η Νορβηγία στον ίδιο χώρο της Παλαιαρκτικής [114] περιοχής, είναι σημαντικότατοι χώροι κατάληξης της αντίστροφης αποδημίας για αναπαραγωγή των ίδιων ειδών.

Η παραπάνω κατάσταση δεν επέτρεψε στη Σύμβαση του 1902 να περιορίσει τη θήρα και κυρίως την μαζική κάπωση της πτηνοπανίδας σε χώρες όπως η Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο κλπ. που γίνονταν για βιοτικούς ή εραστιτεχνικούς σκοπούς. Όπως επίσης δεν περιόρισε την μαζική διεθνή εμπορευματική διακίνηση πτηνών και παραγώγων τους, με προορισμό τα μεγάλα αστικά κέντρα της Κεντρικής Ευρώπης και της Μ. Βρεττανίας[115].

Σε σχέση με το περιεχόμενο των ρυθμίσεων, η Σύμβαση του 1902 είναι ίσως το αντιφατικότερο διεθνές κείμενο προστασίας άγριας ζωής. Αυτό οφείλεται στην προσπάθεια ικανοποίησης όλων των συμφερόντων, τάσεων και απόψεων σε σχέση με την προστασία της Ευρωπαϊκής πτηνοπανίδας. Η προσπάθεια αυτή τελικά είχε σαν ατυχή έκβαση το συγκεκριμένο κείμενο στο οποίο επικρατούν σαφώς οι ειδικές και γενικές εξαιρέσεις προστασίας, ενώ η προστασία περιορίζεται σε λίγα άρθρα ή παραγράφους. Επίσης το θέμα της προστασίας των οικοτόπων αγνοείται εντελώς, ενώ ο διαχωρισμός των πτηνών σε ωφέλιμα στη γεωργία και επιβλαβή - στη γεωργία, θήρα και αλιεία - ήταν αποτέλεσμα καθαρά οικονομικής αντιμετώπισης της πτηνοπανίδας [116]. Ο βασικός διαχωρισμος σε ωφέλιμα και επιβλαβή πτηνά, χωρίς να αμφισβητείται ιδιαίτερα την εποχή αυτή, δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στην κατάταξη συγκεκριμένων ειδών στη μια ή στην άλλη κατηγορία [117]. Εκτιμώντας μάλιστα τους δύο Πίνακες της Σύμβασης με μεταγενέστερα και σύγχρονα δεδομένα, δια-

πιστώνουμε το μέγεθος των σοβαρών αρνητικών επιπτώσεων που μπορούν να έχουν στην άγρια ζωή μέτρα που εμπνέονται και βασίζονται μόνο σε βραχυχρόνιες οικονομικές εκτιμήσεις[118]. Αρκεί να παρατεθεί η διαπίστωση πως το συνολο των ειδών του Πίνακα ΙΙ (επιβλαβή) απαριθμεί πτηνά που σήμερα σχεδόν όλα προστατεύονται αυστηρά ή απόλυτα, αφού μειοκά αντιμετωπισαν το φάσμα της εξαφάνισης[119]. Περαιτέρω, στις περισσότερες περιπτώσεις, εξακολουθούν να προστατεύονται και τα είδη που περιλαμβάνονται στον Πίνακα Ι (ωφέλιμα) της Σύμβασης [120].

Επίσης είναι αρνητικό που η Συμβαση του 1902 δεν προχώρησε - έστω στα πλαίσια της παραπάνω ελλιπούς προστασίας - και στη ρύθμιση του συνόλου της πτηνοπανίδας (θηραματικης, ωφέλιμης στη θήρα και αλιεία κλπ.). Ετσι ο Ευρωπαϊκός χώρος μόνο μετά από μισό περίπου αιώνα, το 1950, θα αποκτήσει κείμενο με ενιαία προστασία των πτηνών [121].

Η Σύμβαση του 1902 όμως λειτούργησε και θετικά. Υπήρξε το πρώτο διεθνές κείμενο που προστατεύει σειρά ειδών της άγριας ζωής σε περιφερειακό επίπεδο [122]. Υιοθέτησε το θεσμό των διεθνών διασκέψεων [123] και έστω υπολειτουργώντας υπήρξε μέχρι τις 17-1-1963 το μοναδικό διεθνές καθεστώς προστασίας των πτηνών στον Ευρωπαικό χωρο. [124] Επίσης για δεκαετίες έγινε επίκεντρο υποστήριξης, αλλά κυρίως αμφισβήτησης και έντονης κριτικής, από όλους τους Ευρωπαϊκούς κύκλους που εμπλέκονταν στην προστασία και διαχείριση των πτηνών, με αποτέλεσμα το πρόβλημα της προστασίας της πτηνοπανίδας να παραμένει στην επικαιρότητα και συχρόνως να υπάρξουν σημαντικές πρόοδοι που κατέληξαν στην υπέρβαση των ξεπερασμένων ρυθμίσεων της Σύμβασης του 1902 και στη δημιουργία της νέας Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Πτηνών (1950).[125]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο.

2. Σύμφωνα με το Boardman, R. (1981) p.p. 158, 26-27, το πρώιμο και ιδιόμορφα επίμονο ενδιαφέρον για την προστασία των πτηνών, σε σύγκριση με την υπόλοιπη άγρια ζωή, εξηγείται από την αποδημητική ιδιότητα πολλών ειδών και την γοητεία (fascination) που πάντα ασκούσαν στον άνθρωπο. Μάλιστα τονίζεται πως "of all living things no other class of animals has such immediate appeal". Πέρα από τις παραπάνω απόψεις για μια αναλυτική παράθεση της διαχρονικής σύνδεσης ανθρώπου - πτηνοπανίδας, Βλ. σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους σχετικά με την εξέλιξη των αξιών των πτηνών.

3. Η παράθεση των συμφερόντων με τη συγκεκριμένη σειρά δεν συνεπάγεται γενικά και αντίστοιχη βαρύτητα συμμετοχής σε προστατευτικούς θεσμούς. Π.χ. η παράθεση αυτή ισχύει για πολλές Πολιτείες των ΗΠΑ αλλά και για Ευρωπαϊκές χώρες. Όμως υπάρχουν διαφοροποιήσεις χωρικά και χρονικά, ενώ παράλληλα υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες.

4. Βλ. ειδικότερα παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

5. Βλ. παρακάτω σε λεπτομερή ανάλυση των τριών διεθνών κειμένων.

6. Π.χ. Στην Ουγγαρία δημιουργείται νομοθεσία (1883, 1894, 1901) που απαντίζεται από θηρευτικούς νόμους (game laws) και άλλους σε σχέση με την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας και την προστασία των χρήσιμων σ'αυτήν πτηνών. Βλ. Herman, O. (1907) p.p. 183-184. Στη Μ. Βρεττανία δημιουργείται μια Select Committee on Wild Birds Protection (1873) από το Κοινοβούλιο (House of Commons) με σκοπό τον προσδιορισμό των πτηνών που είναι χρήσιμα και επιβλαβή στη γεωργία. Στην ίδια χώρα επίσης με νομοθέτημα (1869) προστατεύονται τα θαλάσσια πτηνά (sea birds). Η νομοθεσία αυτή δημιουργήθηκε κάτω από την πίεση της Yorkshire Association for the Protection of Sea Birds, της British Association for the Advancement of Science και άλλες ομάδες. Βλ. Boardman, R. (1981) p. 27. Στις ΗΠΑ δημιουργείται η Audybon Society από τον Grinnel το 1886, επαναδραστηριοποιείται μετά από μια 10ετία από τον William Brewster και με την είσοδο στον 20ο αιώνα η οργάνωση αυτή, παράλληλα με την έντονη δραστηριότητα του Willian Dutcher, καθίσταται μαζί με το Sierra Club (1892) από τις σημαντικότερες περιβαλλοντικές οργανώσεις των ΗΠΑ. Η προστασία των πτηνών αποτελεί βασική μέριμνα της παραπάνω οργάνωσης. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 70 και Allaby, M. (1983) p. 45. Επίσης στις

ΗΠΑ δημιουργείται η Division of Economic Ornithology and Mammalogy of the Department of Agriculture (1887). Βλ. Fawcett, C. (1971) p. 534. Στην ίδια χώρα και σε σχέση με τους υγροτόπους δημιουργείται νομοθεσία ιδιαίτερα αρνητική (Federal Swamp Land Acts 1849-1850, 1860) ενώ προς το τέλος της περιόδου αυτής δεν λείπουν και θετικά νομοθετικά μέτρα (The Rivers and Harbors Act of 1899). Βλ. Maltby, E. (1986) p.96 και Kussy, E.(1982) p.p.202-205.
Επίσης αναφέρουμε ενδεικτικά: Νομοθεσία για προστασία μικρών μη θηραματικών πτηνών σε Connecticut και New Jersey των ΗΠΑ (1850). Ίδρυση της περίφημης RSPB (1889), υιοθέτηση του Wild Birds Preservation Act (1869) και δημιουργία της Selborne Society for the Protection of Birds στη Μ. Βρεττανία. Αστυνομική Διάταξη για την "Προστασία των Ωφελίμων εις την Γεωργίαν Πτηνών" (Πειραιάς 23-10-1879), η οποία με την Εγκύκλιο (81/1879) Διαταγή του Υπουργείου Εσωτερικών επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Ελλάδα κλπ., Βλ. US Department of Interior (1963) p.450, Lowe,P. and J.Gowder (1983) και Samstag, T. (1988).

7. π.χ. Η Μ. Βρεττανία ήδη από το 1876 υιοθετεί νομοθεσία που περιορίζει την αυθαίρετη και σκληρή συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι σε είδη της άγριας ζωής (Cruelty to Animals Act). Βλ. Inskipp, T. and S. Wells (1979) p.4. Όμως οι σημαντικότερες εξελίξεις στο επίπεδο αυτό σημειώνονται στις ΗΠΑ (Βλ. σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ιδίου Μέρους). Ειδικότερα αφορούν νομοθετικές ρυθμίσεις για προστασία ειδών και κύρια την προστασία οικοτόπων μέσα από την καθιέρωση του θεσμού των Εθνικών Πάρκων (National Parks) στη σύγχρονη μορφή του. Η προστασία ειδών της άγριας ζωής καθιερώνεται κύρια μέσα από θηρευτική νομοθεσία επί μέρους κρατών (π.χ. California, Nevada, Idaho, Montana κλπ.), ενώ ποιν το 1878 δημιουργούνται και οι πρώτες κρατικές game commissions (California και New Hampshire). Στην ίδια περίοδο επίσης δημιουργούνται και σημαντικές ρυθμίσεις σε Ομοσπονδιακό επίπεδο με αποκορύφωμα τον περίφημο Lacey Act (25 Μαΐου 1900). (Για το νόμο αυτό Βλ. σε Κεφάλαιο Δεύτερο του ιδίου Μέρους). Τέλος το 1872 επί προεδρίας Grant, το Κογγρέσσο δημιουργεί το πρώτο Εθνικό Πάρκο στο Yellowstone στις Πολιτείες Wyoming και Montana (The Yellowstone Park Act, 1-3-1872). Ο θεσμός αυτός αποτελεί την εξέλιξη των προστατευμένων κυνηγετικών περιοχών και των ιερών δασών και τεμένων της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα. Στις ΗΠΑ γνωρίσε εξαιρετική ανάπτυξη ενώ παγκόσμια αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στην οικοδόμηση προστατευτικών θεσμών. Αρκεί

να αναφερθεί πως στα τέλη της 10ετίας του '70 στις ΗΠΑ υπήρχαν 36 πάρκα, έκτασης 14,6 εκατομμ. εκταρίων. Παράλληλα ενώ το 1904 επισκέπτονταν τα Πάρκα 120.690 άτομα ο αριθμός αυτός το 1976 έφθασε τα 58.220.700. Fawcett,C. (1971) p.p. 532-535, Mantell, M. (1979) p.p.1-54 και The Conservation Foundation (1985). Για τις δραστηριότητες του οργανωμένου περιβαλλοντικού κινήματος της περιόδου αυτής, βλ. Boardman,R. (1981), Willets,R. (Ed) (1982) Miller,K. (1984) και Lowe, P. and J.Goyder (1983).

8. Για τις εξελίξεις αυτές που μπορούν να χαρακτηριστούν κατώτερες των πραγματικών περιβαλλοντικών προβλημάτων βλ. Sandbach, F. (1980) p.p. 43-50, O' Riordan, T. (1981) και Hughes,D. (1986). Σταθμό στην περίοδο αυτή αποτελεί η δικαστική απόφαση που εκδόθηκε από δικαστήριο της Μ.Βρεττανίας στην περίπτωση Rylands v. Fletcher (1868). Βλ. ειδικότερα στο Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρώτου Μέρους καθώς επίσης σε West, W. (1966) και Hughes, D. (1986) p.p. 41-42. Επίσης για σημαντική ανάλογη νομολογία σε ΗΠΑ όπως US Supreme Court, Missouri v. Illinois and the Sanitary District of Chicago (1900), βλ. Barros, J. and D. Johnston (1974). Για τη σημαντικότητα παρόμοιων αποφάσεων στη επίλυση αναλόγων διαφορών σε διεθνές επίπεδο (π.χ. Trail Smelter Arbitration), βλ. Kiss, A. (1979), Barros, J. and D. Johnston (1974) κλπ.

9. Το σημαντικότερο ίσως διεθνές κείμενο αυτής της περιόδου από άποψη καθεστωτος προστασίας είναι η Treaty concerning the Regulation of Salmon Fishery in the Rhine River Basin (Βερολίνο, 30-6-1885). Το κείμενο αυτό άρχισε να εφαρμόζεται στις 7-6-1886 με Συμβαλλόμενα Μέρη τη Γερμανία, την Ολλανδία και την Ελβετία. Βλ. και IUCN (1986a) p.p. 47-48 και IUCN (1985). Τα διεθνή κείμενα στο διάστημα αυτό κυρίως επιλύουν προβλήματα που έχουν σχέση με αλιεύματα και τη χρήση των γλυκών νερών. Βασική τους μέριμνα είναι η διανομή εκμεταλλευτικών και κυριαρχικών δικαιωμάτων, αλλά μέσα στα πλαίσια αυτά αρχίζει να διαμορφώνεται και καθεστως προστασίας έστω υποτυπώδες. Αναφέρουμε τα εξής : Treaty for the Regulation of Water from the Meuse (12-5-1863), Treaty of Bayonne and its Act Additional (1866), Le Statut International de la Navigation du Rhin (1867), Convention for Regulating the Police of the North Sea Fisheries (1882). Επίσης στα πλαίσια της Συνθήκης των Παρισίων δημιουργείται η European Commission on the Danube (1856). Για το ρόλο των επιτροπών αυτών σε θέματα προστασίας βλ. σε Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρώτου Μέρους. Σημαντικότατο καθεστώς προστασίας στην ίδια

περίοδο παρέχεται στις Fur Seals του Ειρηνικού από τη Διαιτητική Απόφαση (15-8-1893) που αφορούσε διαφορά μεταξύ των ΗΠΑ και Μ.Βρεττανίας για την εκμετάλλευση του είδους αυτού. Μάλιστα η παραπάνω απόφαση θεωρείται ουσιαστικά η υποδομή δημιουργίας αναλόγων συμβάσεων το 1911. Βλ. στο επόμενο Κεφάλαιο καθώς επίσης και σε Rüster,B and B.Simma (1975) vol. IV κλπ.

10. Βλ. παρακάτω σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

11. Βλ. παρακάτω σε Μέρος Δεύτερο.

12. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

13. Herman, O. (1907) p. 179.

14. Βλ. Bulletin of the ICBP (1952) p. 54 και Hayden, S. (1942) p.93. Στις αντίστοιχες εξελίξεις του ιδίου χρόνου (1873) ο Herman, O.(1907) p. 180 παραθέτει το Διεθνές Οικονομικό και Δασολογικό Συνέδριό της Βιέννης το οποίο κατέληξε σε πέντε αποφάσεις (resolutions) σχετικές με τη διεθνή προστασία των πτηνών. Βασικό σημείο των αποφάσεων αυτών (1, 2, 4 και 5) είναι η αναγκαιότητα εκπόνησης διεθνούς Σύμβασης η οποία θα δημιουργηθεί από διεθνή επιτροπή με βάση οριοθετημένα προκαθορισμένα σημεία (απόφαση 5). Οι αποφάσεις 1 και 2 παραθέτουν πιθανό περιεχόμενο της Σύμβασης (απαγορεύσεις, πίνακες πτηνών χρήσιμων, θηραματικών και επιβλαβών κλπ.) Επίσης η απόφαση 3 περιέχει πρωτοποριακές επισημάνσεις για την εποχή αυτή όπως:
α) Τις αρνητικές επιπτώσεις της σύγχρονης γεωργίας στην πτώση των πληθυσμών της πτηνοπανίδας.
β) Τις ανάλογες ευθύνες από την καταστροφή των χώρων φωλεοποίησης, θάμνων, φυσικών φραχτών κλπ.
γ) Την ανάγκη ενημέρωσης και αφύπνισης της κοινής γνώμης. Επίσης στην ίδια απόφαση αναφέρεται σαφώς πως η κάρπωση δεν αποτελεί αιτία μείωσης των πληθυσμών της πτηνοπανίδας. Τον επόμενο χρόνο (1874) το Υπουργείο Γεωργίας της Ουγγαρίας αποδέχθηκε τα κύρια σημεία που διατυπώθηκαν στη Βιέννη σαν βάση των συνομιλιών και διαπραγματεύσεων, θεωρώντας τα σαν σοβά.

15. Declaration between Austria-Hungary and Italy for the Protection of Birds useful to Agriculture, signed at Budapest Rome, 5/29 November 1875. Βλ. CTS, vol. 150, 1875-1876, p.p. 7-10. Επίσης βλ. Martens, Nouveau Recueil Général des Traites (2nd Series), vol.IV, p.289 και Raccola dei Trattati etc. d'Italia, vol.V, p.449. Στην υιοθέτηση του κειμένου της Διακήρυξης ήταν ιδιαίτερα θετική η συμβολή του έμπειρου πολιτικού και διπλωμάτη Count Gyula Andrássy, ο οποίος και υπέγραψε τη Διακήρυξη για την Αυστρο-Ουγγαρία.

16. Βλ. Herman, O. (1907), p. 180.

17. "Les gouvernements des deux parties contractantes tâcheront d'obtenir l'adhésion d'autres états a cette déclaration" (Άρθρο 8). Θεωρητικά δηλαδή πρόκειται για ένα διεθνές κείμενο ανοικτό σε παγκόσμια συμμετοχή, όπως άλλωστε παγκόσμιο είναι και το πρόβλημα που επιχειρεί να επιλύσει. Πρόκειται για ιδιαίτερα πρωτοποριακή πρόβλεψη σε μια περιόδο όπου οι διμερείς ρυθμίσεις ήταν κανόνας στις διεθνείς σχέσεις. Μάλιστα ακόμη και σήμερα η δυνατότητα ευρύτατης ή παγκόσμιας συμμετοχής σε παρόμοια διεθνή κείμενα ποσοτασίας αλλά και γενικότερα, δεν είναι συχνά εφικτή και προσκρούει σε ουσιαστικά ή τυπικά εμπόδια. Π.χ. οι συμβάσεις που εκπονούνται στα πλαίσια του ΣτΕ, για πολιτικοκοινωνικούς λόγους, δεν αφήνουν περιθώρια συμμετοχής στα μισά Ευρωπαϊκά κράτη. Επίσης σε σειρά συμβάσεων, όπως η Σύμβαση Ραμσάρ, ακολουθείται η "Vienna formula" σύμφωνα με την οποία Μέρη της Συμβασης αυτής μπορούν να γίνουν μέλη του ΟΗΕ και των εξειδικευμένων Οργανισμών του καθώς και τα μέλη της IAEA και του ICJ . Βλ. Ιωάννου, Κ. (κ.α.) (1983) σ.σ. 116-119 και Carp, E. (1972) p. 34.

18. Βλ. και προηγουμένως σχετικά με το σκοπό της Διακήρυξης του 1875.

19. Τα αρπακτικά παρατίθενται ξεχωριστά ώστε να υπογραμμισθεί η αξία τους. Η Διακήρυξη του 1875 δεν περιέχει πίνακες που να καταγράφει τις παραπάνω κατηγορίες πτηνών ούτε παρέχει εξειδικευμένα κριτήρια για την κατηγοριοποίηση αυτή. Προφανώς η περαιτέρω εξειδίκευση επιτυγχάνεται με τις κρατούσες επιστημονικές και κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής, την κοινή πείρα κλπ. Μάλιστα ήδη στις διεργασίες που προηγήθηκαν της Διακήρυξης το θέμα αυτό είχε ευρέως συζητηθεί, όπως άλλωστε το ίδιο συνέβη και στη συνέχεια. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς και παρακάτω.

20. Βλ. όμως και Άρθρο 2 για προστασία φωλεοποίησης που έμμεσα αφορά και οικοτόπους.

21. Πρόκειται για τον Count Gyula Andrássy και τον Visconti-Venosta αντίστοιχα, οι οποίοι και υπέγραψαν τη Διακήρυξη για τις χώρες τους. Βλ. και προηγούμενη υποσημείωση (15) στο ίδιο Κεφάλαιο.

22. Βλ. Herman, O. (1907) p. 138, Hayden, S. (1942) p. 94 καθώς και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

23. Convention for the Preservation of Wild Animals, Birds and Fish in Africa. Βλ. CTS, vol. 186, 1899-1900, p.p. 418-425. Επίσης Βλ. De Martens, 2, 430.

24. "Preservation of nature was indeed one aspect of the imperial order". Boardman, R. (1981) p. 45. Βλ. επίσης σε Gold, M. (1984) p. 27 όπου αναφέ-

ρει: "By the end of the 19th century, Europe was in command of Africa and vast areas of Asia. The perspective on nature shifted from the state of all-out war that characterised the "Darwinian" out look, to the need for efficient management. Having conquered foreign territories, the task was to set up an efficient government. Having eliminated your industrial competitors, the job was now to consolidate your market. Having collected all the animals and plants, it was now necessary to catalogue them". Βλ. επίσης και σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους για αξίες υγροτόπων και πτηνοπανίδας.

25. Είναι προφανές ότι όλοι οι παραάνω ξεκινώντας από διαφορετικά κίνητρα και ενδιαφέροντα συνέπιπταν στον βασικό σκοπό της εξασφάλισης επαρκών και υγειών πληθυσμών για την άγρια ζωή της Αφρικής.

26. Πρέπει να σημειωθεί όμως πως μέχρι το 1900 η κατάσταση ήταν ικανοποιητική συγκοινόμενη με ότι επακολούθησε μέχρι σήμερα. Για τη σχετική εξέλιξη στο 20ο αιώνα βλ. παρακάτω.

27. Αυτό ήταν επακόλουθο και του ρόλου της Μ. Βρεττανίας σαν μιας "κατ' εξοχήν" αποικιακής δύναμης αλλά κυρίως έχει με το γεγονός ότι τα 2/3 των θηραματικών ζώων της Αφρικής βρίσκονταν σε βρεττανικές αποικιακές περιοχές, ενώ στη μητρόπολη υπήρχαν και εκφράζονταν σοβαρά και οργανωμένα συμφέροντα προστασίας. Βλ. Boardman, R. (1981) p.p. 34 και 145 και Mackenzie, J. (1988) p.p. 201 - 224.

28. Το Προοίμιο της Σύμβασης του 1900 παρουσιάζει βασικές τυπικές και ουσιαστικές διαφορές σε σχέση με μεταγενέστερα και κυρίως σύγχρονα κείμενα. Δηλαδή, ενώ τα σύγχρονα αντίστοιχα κείμενα περιλαμβάνουν εκτενή προοίμια με αξιόλογο ουσιαστικό περιεχόμενο που λειτουργεί σε επίπεδο ερμηνευτικό, νομιμοποιητικό, ιδεολογικό κλπ., η παραπάνω Σύμβαση στο μακροσκελές Προοίμιο με τη λεπτομερή παράθεση των Συμβαλλομένων Μερών κλπ. περιλαμβάνει μόνο επιχραμματική παράθεση του βασικού σκοπού της. Η πρακτική αυτή δεν είναι άγνωστη με το γενικό πνεύμα και κλίμα άσκησης αυταρχικής πολιτικής από τις Ευρωπαϊκές Μητροπόλεις της εποχής αυτής. Βλ. και σύγχρονες συμβάσεις σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Επίσης βλ. Ιωάννου, Κ. (κ.α.) (1983) σ.σ. 163-173 σχετικά με την ερμηνεία των συμβατικών κειμένων. Επιπλέον από τεχνική άποψη παρατηρούμε πως αντίθετα από τη Σύμβαση του 1900 που αφιερώνει το πρώτο Άρθρο της στο θέμα της χωρικής ισχύος, οι σύγχρονες συμβάσεις συνήθως αντιστοίχα άρθρα τα παραθέτουν στο τέλος. Βλ. Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

29. Στην περίοδο αυτή αλλωστε, η Αφρική ήταν βασικός χώρος άσκησης αποικιακής πολιτικής από τις Ευρωπαικές δυνάμεις.

30. Βλ. Προοίμιο και Αρθρο 2.

31. Ποάγματι ένα μεγάλο μέρος των πινάκων της Σύμβασης αναφέρεται στην πτηνοπανίδα (χερσαία και υδρόβια), η οποία μετά τα θηλαστικά αποτελεί το δεύτερο - κατά ποοτεραιότητα - αντικείμενο ποοστασίας. Βλ. Τίτλο Σύμβασης, Παράοτημα καθως και Αρθρο II παρ. 5, 14. Επίσης βλ. και Tableau I, Série (A) του Παραοτήματος που αποτελείται αποκλειστικά από (ωφέλιμα) πτηνά.

32. Βλ. Αρθρο II παρ. 1.

33. Βλ. Αρθρο II παρ. 2 και 3. Βλ. επίσης και Αρθρο II παρ. 11.

34. Βλ. Αρθρο II παρ. 4.

35. Βλ. Αρθρο II παρ. 6.

36. Βλ. Αρθρο II παρ. 7, 11.

37. Βλ. Αρθρο II παρ. 9. Με την ρύθμιση αυτή υιοθετείται σοβαρή προστασία για την υδρόβια ζωή σε σειρά υγροτόπων που παρατίθενται ονομαστικά (λιμνοθάλασσες, αβαθή λιμνάζοντα νερά, λίμνες και όχθες τους, ποταμοί κλπ.)

38. Βλ. Αρθρο II παρ. 8.

39. Βλ. Αρθρο II παρ. 10,12. Βλ. επίσης και παρ. 11 του ιδίου Αρθρου.

40. Βλ. Αρθρο II παρ. 14. Σχετικά με τις απειλές για το είδος αυτό της πτηνοπανίδας βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Ποωτου Μέρους. Εκτός από τη στρουθοκάμηλο η Σύμβαση του 1900 μόνο για την προστασία των ελεφάντων επιδεικνύει ανάλογο ενδιαφέρον. Βλ. Αρθρο II παρ. 11.

41. Πρόκειται για τα επιβλαβή (nuisibles) είδη του Πίνακα V, δηλαδή για είδη που σήμερα περιβάλλονται με καθεστώς απόλυτης ή αυξημένης προστασίας. Ο σχετικός Πίνακας περιέχει και πτηνά. Βλ. ειδικότερα στο Παράρτημα της Σύμβασης.

42. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο και Αρθρο II παρ. 1 της Σύμβασης του 1900.

43. Αλλωστε έκτοτε όλες σχεδόν οι σχετικές συμβάσεις υιοθέτησαν την πρακτική αυτή. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Μέρος αλλά και στα επόμενα παρόμοια κείμενα.

44. Βλ. Αρθρο II παρ. 5. : ..."Organisation, autant que possible, de réserves, dans lesquelles il sera interdid de chasser, capturer, ou tuer oiseau ou autre animal vivant a l' état sauvage, sauf ceux qui seront spécialement exceptes par l'autorite locale".

Par le terme "resérves" son entendus d' assez grands territoires ayant toutes les qualités requises au point de vue de la nourriture, de l'eau, et, si

faire se peut, du sel, pour la conservation des oiseaux et autres animaux vivant à l' etat sauvage, et leur assurant le repos nécessaire pour favoriser leur reproduction".

45. Οι ουθμίσεις αυτές θεωρούνται σαφώς σαν υιοθέτηση, σε διεθνές επίπεδο, του ανάλογου θεσμού των National Parks στις ΗΠΑ λίγα χρόνια πριν. Βλ. προηγουμένως στην αρχή του ίδιου Κεφαλαίου. Σήμερα αποτελούν κοινή πρακτική σε εσωτερικά και διεθνή κείμενα προστασίας της άγριας ζωής. Παρατηρούμε πως κυρια μέριμνα της διάταξης αυτής είναι ο περιορισμός της δραστηριότητας του ανθρώπου στις reserves, σαν θηρευτή και καταπωτή των ειδών της άγριας πανίδας. Σήμερα βέβαια το κύριο πρόβλημα παγκόσμια αλλά και στην Αφρική, εντοπίζεται στον ανταγωνισμό του ανθρώπου με τα είδη της άγριας ζωής για εξασφάλιση και σύγχρονη εκμετάλλευση των οικοτοπων άσχετα από τις ανάγκες προστασίας. Στα πλαίσια αυτα σημειώθηκαν κοινωνικές αναστατώσεις με μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών για την προστασία φυσικών περιοχών στην Αφρική. Παράλληλα όμως παρατηρήθηκαν και "αναίτιες" σφαγές ειδών της άγριας ζωής μέσα στα πλαίσια αυτού του ανταγωνισμού. Φυσικά η έκρυθμη αυτή κατάσταση θεωρείται κύρια αποτέλεσμα της αποσάθρωσης των κοινωνικοοικονομικών θεσμών και της πολιτικής ταυτότητας των κατοίκων της Αφρικής από την αποικιοκρατία και την μετέπειτα εξέλιξή της. Βλ. σχετικές παρατηρήσεις στα Κεφάλαια που προηγήθηκαν. Επίσης βλ. και Boardman, R. (1981) p.p. 143-147.

46. Βλ. Άρθρο III. Ανάλογες προβλέψεις περιέχουν συγχρονες συμβάσεις, όπως π.χ. η Σύμβαση Ραμσάρ, και σκοπεύουν στη δημιουργία λίστας και καταλόγων με φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία που προορίζονται για διεθνή προστασία. Βλ. κυρίως παρακάτω Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

47. Βλ. Άρθρο IV. Το Άρθρο αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της Δυτικοευρωπαϊκής αντίληψης για την άγρια ζωή την οποία θέλει οικονομικά εκμεταλλεύσιμη, αποκομμένη από το φυσικό της περιβάλλον και φιλικά διακείμενη, μέσα από την απόλυτη εξάρτηση που συνεπάγεται η εξημέρωση. Βέβαια είναι γεγονός πως η πρακτική αυτή, ιδιαίτερα για τη στρουθοκάμηλο, απέδωσε μια και μείωσε την πίεση στους άγριους πληθυσμούς της. Βλ. και Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους. Παρόμοιες ουθμίσεις σήμερα θεωρούνται απορριπτέες.

48. Πρόκειται για εξαιρέσεις ευρύτερες αυτων της Διακήρυξης του 1875 (βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο) οι οποίες έκτοτε επαναλαμβάνονται, διευρυμένες ή περιορισμένες, σε όλα τα σχετικά διεθνή κείμενα.

49. Είναι μια ιδιόμορφη εξαίρεση προστασίας που δίνει τη δυνατότητα σε ευρύτατη ακρόαση του προστατευτικού καθεστώτος της Συμβάσης του 1900. Η πρόβλεψη αυτή πιστοποιεί την πολυπλοκότητα του ζητήματος της προστασίας της άγριας ζωής και την εμπλοκή του στη γενικότερη σφαίρα των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών επιλογών και αντιπαραθέσεων.

50. Βλ. Άρθρο III. Όπως και στη Διακήρυξη του 1875, πρόκειται για μια ποιά μορφή επικοινωνίας των Συμβαλλομένων Κρατών. Ο θεσμός αυτός έχει εξελιχθεί στις σύγχρονες συμβάσεις που προβλέπουν την υποχρέωση περιοδικών ή μή αναφορών (reports) σαν μέτρο ιδιαίτερα χρήσιμο για την ρυθμιστικότητα και εξέλιξη μιας σύμβασης. Βλ. κυρίως Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

51. Βλ. Άρθρον V.

52. Βλ. προηγουμένως σχετικά με τη χωρική ισχύ, όπως αυτή καθορίζεται στο Άρθρο I.

53. Η ιδιομορφία έγκειται στο γεγονός πως δεν πρόκειται για πιθανή επέκταση της εφαρμογής της Σύμβασης από τα μητροπολιτικά στα αποικιακά εδάφη, αλλά σε επέκταση από αποικιακά σε επιπλέον εδάφη της ίδιας μορφής. Η κατάσταση αυτή είναι επόμενο της ιδιομορφίας της Σύμβασης του 1900 η οποία προορίζεται ολοκληρωτικά για εφαρμογή έξω από τα μητροπολιτικά εδάφη των αποικιακών δυνάμεων της Ευρώπης. Για την "αποικιακή ρήτρα" ή επιφύλαξη βλ. Ιωάννου, Κ. (κ.α.) (1983) σ.σ. 148-151, Τενεκίδη, Γ. (1975) σ. 299 και Χατζηκωνσταντίνου, Κ. (1982) σ.σ.200-203.

54. Βλ. Άρθρο VIII.

55. Βέβαια είναι γεγονός πως η προστασία εξακολουθεί να είναι περιορισμένη στις τρεις βασικές κατηγορίες της άγριας ζωής (θηλαστικά - πτηνά - ψάρια), ενώ αγνοούνται άλλες έντονα απειλούμενες και αυτές π.χ. σήμερα, σύμφωνα με την Threatened Plants Committee της IUCN, 25.000 φυτικοί οργανισμοί θεωρούνται απειλούμενοι. Βλ. Allen, R. (1980) p. 94. Η πρακτική αυτή που συνεχίζεται μέχρι σήμερα σε κάποιο βαθμό, διακατέχεται από την διάκριση ειδών που συνεπάγεται ευμενή ή δυσμενή μεταχείριση συγκεκριμένων κατηγοριών έμβιων όντων. Υπόβαθρο της στάσης αυτής αποτελούν επιστημονικές, κοινωνικές, οικονομικές κλπ. απόψεις σχετικά με τη σημαντικότητα και αξία συγκεκριμένων μορφών ζωής. Η στάση αυτή έχει τυποποιηθεί με τον όρο speciesm και έχει διαγράψει μια ενδιαφέρουσα πορεία σαν νομική κατηγορία σε εσωτερικά και διεθνή κείμενα προστασίας. Βλ. κυρίως Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Βλ. επίσης Stone, C. (1972), Paterson, D. και R. Ryder (1979) και Singer, P. (1985). Βέβαια είναι γεγονός πως με τη δημιουργία προστα-

τευμένων περιοχών (reserves) (βλ. Αοθρο ΙΙ παρ. 5) στους χώρους αυτούς επιβάλλεται μια μορφή ευρύτερης προστασίας που ξεπερνά τα συγκεριμένα είδη και αφορά ολόκληρο το οικοσύστημα.

56. Παράλληλα τη Σύμβαση του 1900 ακολούθησαν δύο ανάλογα κείμενα το 1933 και 1968 (βλ. στη συνέχεια του ίδιου Μέρους). Έτσι η Αφρικανική ήπειρος απέκτησε ίσως το σημαντικότερο και πλέον ενδιαφέρον διεθνές καθεστώς προστασίας της άγριας ζωής της (π.χ. η Αμερική απέκτησε ανάλογη Σύμβαση, σε μεγάλο βαθμό ανενεργή, το 1940, ενώ η Ευρώπη μόλις το 1979. Βλ. σχετικά παρακάτω το ίδιο Μέρος και σε Μέρος Τρίτο). Επίσης η μελέτη των κειμένων αυτών αποκαλύπτει την φθίνουσα πορεία της αποικιοκρατίας και τις επιπτώσεις στην διεθνή προστασία του Αφρικανικού οικοσυστήματος.

57. Συγκεκριμένα στον Πίνακα 1 Série (A), ωφέλιμη πανίδα, παρατίθενται τα είδη: 1) Les vautoures, 2) L'oiseau secrétaire, 3) Les hiboux και 4) Les pique-boeufs (Buphaga). Στον Πίνακα V των επιβλαβών παρατίθενται (με αριθμό 7) τα είδη: Les grands oiseaux de proie sauf, les vautours, l'oiseau secrétaire et les hiboux. Βλ. ειδικότερα συνολικά το Παράρτημα σε συνδυασμό με τις επί μέρους διατάξεις της Σύμβασης. Τα επιβλαβή πτηνά πάντως είναι πολύ λιγότερα, συγκρινόμενα με την Σύμβαση του 1902 που συνάφθηκε σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και απέβλεπε κύρια στην προστασία της γεωργικής δραστηριότητας, σκοπιμότητα που δεν ενδιέφερε άμεσα τη Συμβαση του 1900 και τις ιδιομορφίες του χώρου της Αφρικής. Βλ. στη συνέχεια του ίδιου Κεφαλαίου καθώς και τους Πίνακες της Σύμβασης του 1902.

58. Π.χ. Congo Decree of April 29, 1901. Βλ. CTS, vol. 188, 1899-1900, p. 418. Για τις μεταβαλλόμενες μορφές της Αγγλικής κυριαρχίας και επιρροής πέρα από το μητροπολιτικό της έδαφος βλ. Τενεκίδου - Φραγκοπούλου, Α. (1964).

59. Σε σχέση με το Ποροίμιο, βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

60. Από μια άποψη η υιοθέτηση των reserves αποτελεί καθολική επικράτηση του Δυτικού τρόπου προστασίας της άγριας ζωής που συνεπάγεται γενικά συρρίκνωση των φυσικών οικοτόπων και ειδών και διατήρηση τους - λιγότερο ή περισσότερο μουσειακή - σε θύλακες προστατευμένους αλλά και επισφαλείς μελλοντικά.

61. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

62. Είναι ενδεικτικός ο όρος "μη επιθετική πανίδα" (inoffensive) που χρησιμοποιεί η Σύμβαση του 1900 για να χαρακτηρίσει ένα μέρος της πανίδας. Ο όρος αυτός αποτελεί μια ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ της

ωφέλιμης και επιβλαβούς πανίδας και βέβαια ποσοτασία επιφυλάσσεται μόνο στις δύο αυτές κατηγορίες (ωφέλιμη και μη επιθετική πανίδα). Βλ. ποσοίμιο και ποοηγουμένως στο ίδιο τμήμα. Η χρήση όμως του παραπάνω όρου υπονοεί πως η επιβλαβής πτηνοπανίδα μερικά ή συνολικά είναι και επιθετική. Φαίνεται ότι στη συγκεκοιμένη πεοίπτωση η χρήση των όρων αυτών, σε σχέση με την Αφοικανική πανίδα, δεν είναι άσχετη με την υποτιθέμενη έντονη επιθετικότητα, π.χ. των μεγάλων αιλουροειδών (λιοντάρι, λεοπαρδαλη κλπ.) και εοπετών (κροκόδειλοι) της Αφοικής και την αντιπαράθεσή τους με δραστηοιότητες δυτικού τύπου που είναι ποάγματι δύσκολο να συνυπάοξουν. Αντίθετα σε Ευοωπαϊκό επίπεδο (βλ. π.χ. σχετικές εξελίξεις στον Ευοωπαϊκό χώοο στο ίδιο Κεφάλαιο) χοησιμοποιείται σταθεοά ο όοος επιβλαβής, χωρίς άλλη ιδιαίτεοη επίταση, για να χαοακτηοίσει τα διάφοοα είδη που βλάπτουν συγκεκοιμένες δοαστηοιότητες (γεωογικές κλπ.). Βέβαια είναι γεγονός πως από τον Ευοωπαϊκό χώοο τα επιβλαβή και επιθετικά είδη εξοντώθηκαν με συστηματική διώξη από τους Αοχαίους Ελληνες αλλά και τους Ρωμαίους στην ποοσπάθειά τους να οικοδομήσουν την αυτοκοατοοία τους. Μάλιστα οι δεύτεοοι εξαφάνισαν την "επιθετική" πανίδα και από τη Β. Αφοική και μέοος της Δ. Ασίας. Βλ. ειδικότεοα σε Μέοος Ποώτο.

63. Για το γενικότεοο θετικό του οόλο βλ. ποοηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο και στη σχετική ανάλυση της Διακήουξης του 1875.

64. Βλ. ποοηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

65. Βλ. Bulletin of the ICBP (1952) p. 54.

66. Το Συνέδοιο αυτό οογανώθηκε υπό την αιγίδα του Ροδόλφου Α' των Αμβουογών, του οποίου η παοουσία αποτελούσε θετικό αλλά και συμβιβαστικό παοάγοντα στις εκάστοτε αντιθέσεις και διαφοοές (π.χ. ποοδιοοισμό συγκεκοιμένων ειδών σαν επιβλαβών ή μη, διαδικαστικά ζητήματα κλπ.). Ο θάνατος όμως του Αοχιδούκα της Αυστοίας (Crown Prince) στο Μάγιεοολινγκ (1889) στέοησε το Ευοωπαϊκό κίνημα για την ποοστασία των πτηνών από την ιδιαίτεοα χοήσιμη συμβολή του. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 93 και Herman, O. (1907) p.p. 181-182.

67. Βλ. ποοηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

68. Το θέμα των αξιών που αντιποοσωπεύει η πτηνοπανίδα έχει αναλυθεί επαοκώς στο Κεφάλαιο Τοίτο του Ποώτου Μέοους.

69. Η επιτοοπή αυτή δεν λειτουογησε επιτυχώς. Bulletin of the ICBP (1952) p. 54 και Herman, O. (1907) p.p. 181-182.

70. Βλ. Boardman, R. (1981) p.27.

71. Για τον όοο "Economic Ornithology" βλ.

Herman, O. (1907) σ. 182.

72. Είναι γεγονος πως προβλήματα είχαν αρχίσει να απασχολούν το Ευρωπαϊκό κίνημα για την προστασία των πτηνών πολύ ενωρίτερα (1873). Η διάσταση απόψεων ήταν συνέπεια της εξειδίκευσης της προστασίας σε συγκεκριμένα μέτρα που επακολούθησαν μετά το πρώτο διερευνητικό στάδιο, στο οποίο επικρατούσε ανέφελη ατμόσφαιρα γιατί δεν είχαν θιγεί ακόμη συγκεκριμένα συμφέροντα. Βλ. Hayden, S. (1942) σ. 93.

73. Ο πίνακας αυτός περιέχει και πτηνά με αμφισβητούμενο θηραματικό χαρακτήρα - τουλάχιστον πέρα από το στενο χώρο της Ν. Εύρωπης - κυρίως στην Β. Αμερική αλλά και την υπόλοιπη Κ. και Β. Ευρώπη. Πρόκειται για πτηνά όπως larks, thrushes και blackbirds που είναι σχετικά μικρά και συνεπώς αντιπροσωπεύουν μειωμένη διατροφική αξία στις παραπάνω περιοχές όπου αφθονούν μεγαλύτερα πτερωτά και άλλα θηραματικά είδη (π.χ. υδρόβια κλπ.) Βλ. Hayden, S. (1942) σ. 94.

74. Πρέπει να σημειωθεί πως στα αρνητικά της Διάσκεψης ήταν και κάποια έλλειψη εξειδικευμένης και επίσημης προετοιμασίας. Boardman, R. (1981) σ. 27. Το μειονέκτημα αυτό διαπιστώνεται διαχρονικά σε ανάλογες προσπάθειες όπου πρωταγωνίστησαν μη κυβερνητικές οντότητες και μάλιστα είχε τυπικές και ουσιαστικές αρνητικές επιπτώσεις (ατέλειες)στα διεθνή κείμενα που υιοθετήθηκαν. Βλ. ειδικότερα Μέρος Δεύτερο και Τρίτο. Τα μειονεκτήματα αυτά έπαψαν να υπάρχουν μετά τη Σύμβαση Ραμσάρ (1971)και κυρίως επειδή τα συναφή κείμενα που ακολούθησαν ήταν καρπός προσεκτικής διεπιστημονικής προετοιμασίας.

75. Είναι προφανής ο οικονομικός χαρακτήρας του διαχωρισμού με τάση χαρακτηρισμού ως επιβλαβών των πτηνών που οι διατροφικές τους συνήθειες έχουν αρνητικές συνέπειες σε καλλιέργειες, μελισσοκομία, αλιεία, θήρα κλπ.

76. Convention for the Protection of Birds useful to Agriculture. Βλ. British and Foreign State Papers, vol. CII, 1908-1909 σ.σ. 969-974, Herman, O. (1907) σ.σ. 126-137 και Martens, 30 Nouveau Recueil 2me, 686.

77. Πρόκειται για τις εξής χώρες: Αυστρία - Ουγγαρία - Βέλγιο - Γαλλία - Γερμανία - Ελλάδα - Λιχτενστάϊν - Λουξεμβούργο - Μονακό - Ποτογαλλία - Ισπανία - Σουηδία και Ελβετία. Βλ. IUCN (1985), IUCN (1986a) και British and Foreign State Papers, vol. CII, 1908-1909 σ.σ. 969-974.

78. Βλ. στις βιβλιογραφικές παραπομπές των σημειωσεων 76 και 77 καθως και σε Barclay - Smith, P.

(1967) σ. 119.

79. Το επίπεδο του συμβιβασμού από την άποψη της προσταδίας είναι πολύ κατώτερο σε αποτέλεσμα από αντίστοιχους συμβιβασμούς που κατέληξαν διεθνείς προσπάθειες μη κυβερνητικών οντοτήτων το 1873 και 1884. Βλ. σχετικές αναλύσεις προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Η διαφοροποίηση αυτή βέβαια είναι απόλυτα κατανοητή γιατί πρόκειται για ξεχωριστά επίπεδα δοάσης (κυβερνητικό - μη κυβερνητικό) και κυρίως για διαφορετικές έννομες συνέπειες (υποχρεωτικότητα - μη υποχρεωτικότητα).

80. Βλ. Αρθρο Ι, Προοίμιο και Τίτλο της Σύμβασης.

81. Βλ. Αρθρο 8. Ηδη έχει αναφερθεί η σχετική διαφωνία στην Διάσκεψη του 1895 που οδήγησε στην απόσυρση του πίνακα των θηραματικών πτηνών. Επίσης βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

82. Βλ. Αρθρο 8.

83. Βλ. το σχετικό παράθεμα της Σύμβασης. Για την παραπάνω ορολογία, βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

84. Βλ. Αρθρο 1.

85. Βλ. Αρθρο Ι και Προοίμιο της Σύμβασης. Τεχνικά, σε επίπεδο Προοιμίου, η Συμβαση του 1902 έχει πολλές ομοιότητες με τη Διακήρυξη του 1875 και κυρίως με τη Σύμβαση του 1900 (Για τα κείμενα αυτά βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο). Δηλαδή και το Προοίμιο της Συμβασης του 1902 παραθέτει λεπτομερώς τα Συμβαλλόμενα Μέση και αφιερώνει ένα μικρό τμήμα στη διευκόλυνση του σκοπού της. Ομως το Αρθρο 1, σε αντίθεση με τις περισσότερες σύγχρονες σχετικές συμβάσεις, στο μεγαλύτερο μέρος του, αντιστοιχεί με το περιεχόμενο του προοιμίου μιας νεότερης σύμβασης. Πράγματι το Αρθρο Ι της Σύμβασης του 1902 αποτελεί περισσότερο ένα σύγχρονο προοίμιο, όπου παρατίθενται σε γενικό επίπεδο διακήρυξης οι επιδιώξεις και βασικά στοιχεία που αναφέρονται στο συνολικό κείμενο κλπ., και λιγότερο ένα εξειδικευμένο και λεπτομερές ρυθμιστικό άρθρο.

86. Βλ. σχετική ανάλυση προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

87. Στους χώρους αυτούς παραδοσιακά η πτηνοπανίδα υφίστατο μαζική καταστροφή σε επίπεδο που να δημιουργείται πρόβλημα για συγκεκριμένα είδη ή πληθυσμούς. Βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους καθώς και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

88. Βλ. επίσης σχετική παρόμοια γενική αναφορά του Αρθρου Ι, προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

89. Βλ. επίσης στις συμπερασματικές παρατηρήσεις παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

90. Βλ. Αρθρο 5.

91. Η Σύμβαση δεν διευκρινίζει τους λόγους της εξαίρεσης, όπως π.χ. στο Αοθοο 16 όπου γίνεται επίκληση των ιδιόμορφων κλιματικών συνθηκών της Β. Σουηδίας για παραχώρηση συγκεκριμένου κατ' εξαίρεση καθεστώτος. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο. Πάντως η εξαίρεση αυτή πρέπει να θεωρηθεί σαν παραχώρηση σε απαιτήσεις της Ν. Ευρώπης που στηρίζονται στις όποιες ιδιομορφίες και διαφορετικότητες των φυσικών και ανθρωπογενών οικοσυστημάτων καθώς και στις διάφορες παραδοσιακές πρακτικές θήρας και κάρπωσης των πτηνών. Οι παραπάνω απόψεις σε διεθνή κείμενα που επακολούθησαν για τον Ευρωπαϊκό χώρο, δεν κατόρθωσαν να εκφρασθούν με παρόμοιες κατ' εξαίρεση ρυθμίσεις. Όμως εξακολουθούν να υφίστανται και να τροφοδοτούν το μεγαλύτερο μέρος της αντίθεσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Νότου και της υπόλοιπης Κεντρικής και Β. Ευρώπης. Η κυριότερη αρνητική συνέπεια της αντίθεσης αυτής είναι η απροθυμία υιοθέτησης και εφαρμογής των διακοπτικών μέτρων προστασίας. Βλ. κυρίως Μέρος Τρίτο. Σε σχέση με την διάρκεια της κλειστής (απαγορευτικής) περιόδου κάρπωσης (1-3 έως 15-9), η Σύμβαση του 1902 είναι αρκετά αυστηρότερη από αντίστοιχες συγχρονες ρυθμίσεις. Βλ. Μέρος Τρίτο.

92. Βλ. Αρθρο 6.

93. Βλ. Αοθοο 7.

94. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

95. Βλ. ibid και Αοθοο 8. Αλλωστε ήδη πολλά άρθρα (π.χ. τα Αοθρα 5 και 6) στην ουσία αναφέρονται σε ρύθμιση της θηρευτικής δραστηριότητας. Επίσης το επόμενο Αοθοο αφορά πτηνά επιβλαβή στη θηραματική δραστηριότητα. Βλ. Αοθοο 9.

96. Προφανώς ο τρόπος αυτός θήρας αναφέρεται ενδεικτικά σαν ο σημαντικότερος. Βλ. άλλωστε και Αρθοο 3.

97. Το Αοθοο 16 απαλλάσσει τις βόρειες επαρχίες της Σουηδίας από την υποχρέωση εφαρμογής των περιορισμών αυτών. Σαν αιτιολογία αναφέρονται οι "απόλυτα ιδιόμορφες κλιματικές συνθήκες αυτών των περιοχών". Βλ. Αρθοο 16. Παρόμοιες εξαιρέσεις, σε συνδυασμό με την ικανοποίηση βιοτικών, πολιτιστικών κλπ. αναγκών τοπικών παραδοσιακών πληθυσμών αλλά και σκοπιμοτήτων ουσιαστικής προστασίας, καθιερώθηκαν κύρια από την επόμενη περίοδο (1903-1945) στην Αμερικανική ήπειρο. Πρέπει να διευκρινισθεί ότι στις περιπτώσεις αυτές συντέχουν ουσιαστικότεροι λόγοι νομιμοποίησης εξαιρέσεων σε σύγκριση με τη Νότια Ευρώπη. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο για εξαιρέσεις με αιτιολογία διοικητικά συμφέροντα και γενικότερα εμπόδια κλπ. (Συμβαση 1900 για την Αφρικανική Παγίδα).

98. Βλ. Αοθοο 8.

99. Βλ. Αοθοο 9 παο. 1

100. Βλ. Αοθοο 9 παο. 2.

101. Βλ. Αοθοο 9.

102. Το Αοθοο 16 (τελευταίο) είναι ποόσθετο με ουσιατικό περιεχόμενο και ήδη αναλύθηκε. Βλ. προηχουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

103. Βλ. Αρθοο 10.

104. Βλ. Αοθοο 11. Μεσολαβητής στη διαδικασία αυτή ορίζεται η Γαλλική Κυβέρνηση. Αναλοχη πρόβλεψη - κάτι αντίστοιχο με την σύχχρονη υποχρέωση παρόμοιων κειμένων χια περιοδικά και μη reports - περιείχαν και η Διακήρυξη του 1875 και η Σύμβαση του 1900. Βλ. προηχουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

105. Βλ. Αοθοο 12. Ο θεσμός των Διασκέψεων καθιερώνεται χια ποώτη φορά με τη Σύμβαση του 1902. Σήμερα μάλιστα οι περιοδικές και μη διασκέψεις που προβλέπονται από παοόμοια κείμενα, αποτελούν βασικό στοιχείο υλοποίησης και εκσυχχρονισμού των. Βέβαια συναντήσεις λιχότερο τυπικές της ίδιας μορφής, καθιέωσε και η Treaty concerning the Regulation of Salmon Fishery in the Rhine River Basin (Βερολίνο 30-6-1885). Συχκεκομένα η Συνθήκη αυτή ποοέβλεπε πως "The representatives will exchange information and meet from time to time to discuss measures to be taken for the promotion of the salmon fishery of the Rhine". Βλ. IUCN (1986a) σ.47. Για την Σύμβαση αυτή βλ. και προηχουμένως στο ίδιο κεφάλαιο. Για το ρόλο των διασκέψεων βλ. κυρίως σε Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

106. Βλ. Αρθοο 13. Βέβαια κυρια επιδίωξη της Σύμβασης ήταν η συμμετοχή όλωντων Ευρωπαικών κρατων, επιδίωξη θεωρητικά εφικτή χια την εποχή. Βλ. όμως και σύχχρονες κοινωνικοπολιτικές δυσκολίες χια το ίδιο θέμα σε Μέρος Τρίτο.

107. Βλ. Αοθοο 14. Με το ίδιο Αοθοο ουθμίζεται η έναρξη ισχύος της Σύμβασης και η αποχώρηση Κρατών.

108. Βλ. Αοθοο 15. Ποοφανώς πρόκειται χια μια ατελή διάταξη - σύμφωνα με τα σύχχρονα δεδομένα - ρύθμισης των λειτουργιών του θεματοφύλακα.

109. IUCN (1985), IUCN (1986a) και Kiss, A. (1976) p. 82. Όλα τα κράτη που υπήρξαν ή είναι Μέλη της Σύμ- βασης ανήκουν στον Ευρωπαικό χώρο.

110. Χαρακτηριστική είναι η υποστήριξη σε σειρά διεθνών συναντήσεων από το Institut International d' Agriculture. Βλ. Boardman, R. (1981) p. 28.

111. Βλ. σε Κεφάλαιο Δεύτερο του Ποώτου Μέρους χια sleeping treaties. Επίσης χια τα παραπάνω βλ. και προηχουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

112. Για το Αρθρο 4, βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

113. Πολλοί λόγοι υπαγόρευσαν αυτή τη στάση όπως: δυσπιστία και εχθρότητα στο όποιο προστατευτικό καθεστώς, αδιαφορία κλπ. Αντιπροσωπευτική περίπτωση αντίθεσης με τη Σύμβαση ήταν η στάση της Ιταλίας. Για χώρες βέβαια όπως η Μ. Βρεττανία, που ήδη είχε και εξακολούθησε να δημιουργεί αξιόλογη εσωτερική προστατευτική Νομοθεσία, η Σύμβαση δεν θα είχε τίποτε ιδιαίτερο να προσθέσει στην περίπτωση που η χώρα αυτή την υιοθετούσε.

114. Για τον όρο αυτό βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

115. Βλ. για σχετικά στοιχεία σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρωτου Μέρους.

116. Ας σημειωθεί ότι προβλήματα οικοτόπων υπήρχε και μάλιστα κατά τις εκτιμήσεις του Συνεδρίου στη Βιέννη 1873 (βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο) ήδη από την περίοδο αυτή το βασικότερο πρόβλημα της προστασίας της πτηνοπανίδας δεν ήταν πια η κάρπωση και η θήρα. Επίσης στο Συνέδριο της Βιέννης του 1884 (βλ. προηγουμενως στο στο ίδιο κεφάλαιο) είχε προταθεί η προστασία όλων των πτηνών (με εξαιρέσεις) και η αναγνώριση των αισθητικών αξιών ως ισότιμων με τις οικονομικές. Βέβαια η υιοθέτηση των παραπάνω από ένα υποχρεωτικό κείμενο ήταν μάλλον πρόωρη. Βλ. κυρίως Μέρος Δεύτερο και Τρίτο.

117. Βλ. Hayden,S. (1942) p.p. 94-96.

118. Βέβαια το πραγματικό γεγονός της ιδιαίτερης αξίας συγκεκριμένων ειδών της πτηνοπανίδας για τη γεωργία σε μια εποχή που η χημική βιομηχανία δεν είχε εξοπλίσει τον αγρότη με τα σύγχρονα φυτοφάρμακα, δεν απαλλάσσει τη Σύμβαση από την στενότητα της παρεχόμενης προστασίας. Φυσικά με τα δεδομένα της Σύμβασης του 1902 και τον τρόπο που η γεωργία ασκείται σήμερα όλα τα πτηνά που τότε προστατεύονταν, τώρα μπορούν να θεωρηθούν αδιάφορα.

119. Ο Πίνακας II (επιβλαβή) περιέχει χερσαία και υδρόβια πτηνά. Ειδικότερα για τα υδρόβια κάτω από τον τίτλο Herons, παραθέτει: Grey and Purple Herons - Ardea, Bittern - Botaurus, Night Heron - Nycticorax. Επίσης συνεχίζει με τα Swimming - birds: Pelican - Pelecanus, Cormorant - Phalacrocorax Graculus, Smews - Mergus, Divers - Colymbus. Εκτός από τα παραπάνω σαν επιβλαβή θεωρεί σειρά από Birds of pray (Eagles, hawks, falcons - με ορισμένες εξαιρέσεις) κλπ, Owls (Eagle Owl - Bubo Maximus Flem) και Perching - Birds (Raven - Corvus corax, Magpie - Pica rustica Scop, Common Jay -

Garrulus glandarius).

Στα παραπάνω είδη σήμερα επενδύονται σοβαρότατες κυρίως αισθητικές και οικολογικές αξίες και γενικά συγκεντρώνουν αυξημένο ενδιαφέρον, ενδεχόμενα μάλιστα σημαντικότερο από ότι τα είδη που απαριθμούν τον Πίνακα Ι (ωφέλιμα). Ισως σχετικά μειωμένο ενδιαφέρον παρουσιάζουν από τα perching birds τα Magpie και Common Jay.

120. Ειδικότερα ο Πίνακας Ι (ωφέλιμα πτηνά), περιλαμβάνει χαρακία και υδρόβια πτηνά κατά κατηγορίες: Night birds of prey (owls), Picariae, Syndactyles, Perching - Birds, All sorts of Sylvinae, Waders (White and Black Storks - Ciconia).

Η επιλογή των επί μέρους ειδών κατά κατηγορία γίνεται με κριτήριο την προφανή ωφέλειά τους στη γεωργία αλλά και με αρκετά προβληματικό αποτέλεσμα. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Η αξία των παραπάνω πτηνών και με βάση τα κριτήρια που επικράτησαν στη διαμόρφωσή του, σήμερα είναι σαφως μειωμένη. Αλλά και με βάση τις σύγχρονες αξίες δεν αντιπροσωπεύουν κάτι εξαιρετικό, ιδιαίτερα σε σύγκριση με τα είδη του Πίνακα ΙΙ. Βλ. και προηγούμενη σημείωση.

121. Βλ. παρακάτω Κεφάλαιο Τρίτο του ιδίου Μέρους.

122. Η Σύμβαση του 1900 για την προστασία της Αγριας Πανίδας της Αφρικής ήταν παράμερο κείμενο αλλά δεν τέθηκε ποτέ σε εφαρμογή. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

123. Βλ. Αρθρο 12 της Σύμβασης και κυρίως προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

124. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών, έδινε τη δυνατότητα στη Σύμβαση του 1092 να εξακολουθήσει τη ρυθμιστική λειτουργία της και μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με σχετική προβλεψη για τις περιπτώσεις κρατών που ετίθετο θέμα αλλαγής κυριαρχίας σε εδαφικές περιοχές (State succession). Βλ. Hayden, S. (1942) p. 98. Γενικά για το θέμα βλ. Greig, D. (1976) p.p. 512-520, Ιωαννου, Κ. (κ.α.) (1983), σ.σ. 148-151 και Τενεκίδης, Γ. (1975) σ.σ. 349-350. Μάλιστα τόσο η Αυστρία (1 Αυγούστου 1921) όσο και η Ουγγαρία (29 Σεπτεμβρίου 1922), μετά τη διάλυση της Αυστρο-Ουγγρικής Αυτοκρατορίας, διεκήρυξαν την προσχώρησή τους στη Σύμβαση του 1902 στην οποία πριν συμμετείχαν ενιαία. Βλ. Barcley - Smith, P. (1967) p. 119. Γενικά όμως η Σύμβαση του 1902 παρέμεινε σε ισχύ για μεγάλο αριθμό κρατών μέχρι το 1963, οπότε και έξη κράτη την κατήγγειλαν αφού άρχισαν να δεσμεύονται (επικύρωση ή προσχώρηση) από τη νέα Συμβαση του 1950. Ομως για τα υπόλοιπα δέκα κράτη τυπικά εξακολουθεί να ισχύει και

σήμερα. Βλ. συγκριτικά UNEP (1985a) σ.σ. 13-14, IUCN (1986a) και Barclev - Smith σ. (1967).

125. Βλ. παρακάτω Κεφάλαιο Τρίτο του τόμου Μέσους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1903-1945

1. Γενικά

Οπως ήδη αναλύθηκε ο Ευρωπαϊκός χώρος στην προηγούμενη περίοδο (1845-1902) ήταν επίκεντρο των διεθνών προσπαθειών για την προστασία των πτηνών και βέβαια μοναδικός στη δημιουργία και κυρίως στην εφαρμογή διακρατικών ρυθμίσεων προστασίας[1]. Στη νέα περίοδο 1903-1945 συμβαίνουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η πτηνοπανίδα εξακολουθεί να κατέχει κεντρική θέση από άποψη ενδιαφέροντος, κινητοποιήσεων και σχετικών θεσμών προστασίας, όμως ο κύκλος διευρύνεται και περιλαμβάνει και άλλα είδη πανίδας καθώς και τη χλωρίδα. Ενδιαφέρον είναι ότι στα πλαίσια της προστασίας της πτηνοπανίδας η διεθνής μέριμνα για τα υδρόβια πτηνά και τους οικοτόπους τους, δηλαδή τους υγροτόπους, αποκτά μια αυτόνομη χροιά και στην Ευρώπη και στην Αμερική[2].

Στην ίδια περίοδο οι εθνικές μη κυβερνητικές οντότητες ισχυροποιούνται, αυξάνονται και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις παρεμβαίνουν σε διεθνές επίπεδο[3], ενώ παράλληλα επίσης σε διεθνές επίπεδο υπάρχει έντονη κινητικότητα με αποτέλεσμα τη δημιουργία διεθνών οργανισμών και συναφούς μελλοντικής υποδομής[4].

Μια σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο αφορά τη γεωγραφική επέκταση των διεθνών προσπαθειών για την προστασία της πτηνοπανίδας και της άγριας ζωής γενικά. Ειδικότερα η Αμερική, και κυρίως το Βόρειο τμήμα της (ΗΠΑ, Καναδάς, Μεξικό) είναι χώρος ανάπτυξης των σημαντικότερων διεθνών ρυθμίσεων[5]. Η Ευρώπη σε δικαιοπαραγωγικό επίπεδο δεν κατόρθωσε να δημιουργήσει κάτι αξιολογο κυρίως επειδή αντιμετωπιζε σοβαρά πολιτικοκοινωνικά προβλήματα[6], όμως διατήρησε αμείωτη την προσπάθεια προστασίας της πτηνοπανίδας και της άγριας ζωής στη διεθνή προοπτική της. Μάλιστα πρέπει να σημειωθεί ότι ένα χαρακτηριστικό των προσπαθειών σε Ευρωπαϊκό επιπεδο ήταν η ευρύτητα της προοπτικής τους, ενώ αντίθετα στο χώρο της Αμερικής και κυρίως της Βόρειας, οπου σημειωθηκε ιδιαίτερη δραστηριότητα, οι διεθνείς προσπάθειες διακρίνονταν από κάποια εσωστρέφεια[7]. Η στενή αυτή οπτική βέβαια ξεπεράστηκε σε κάποιο βαθμό στο τέλος αυτής της περιόδου και πολύ περισσότερο στην επόμενη[8].

Η Αφρική είναι και σ' αυτή την περίοδο χωρος

σημαντικών κυρίως "ετερόφωτων" προσπαθειών από την Ευρώπη αλλά και την Αμερική[9], ενώ η Ασία και η Αυστραλία παραμένουν ουσιαστικά ανενεργές[10].

Ειδικότερα τα σημαντικότερα διεθνή κείμενα και προσπάθειες με αποκλειστικό, κύριο ή οριακής φύσης σκοπό την προστασία της πτηνοπανίδας είναι τα εξής. Στην Αμερική υιοθετούνται η Σύμβαση για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών (Ουάσιγκτων, 16 Αυγούστου 1916), η Σύμβαση για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών και θηραματικών θηλαστικών (Πόλη του Μεξικού, 7 Φεβρουαρίου 1936) και η Σύμβαση για την Προστασία της Φύσης και τη Διατήρηση της Αγριας Ζωής στο Δυτικό Ημισφαίριο (ανοικτή για υπογραφή από 12 Οκτωβρίου 1940). Στον Ευρωπαϊκό χώρο δημιουργούνται η Συνθήκη σχετικά με το Αρχιπέλαγος του Spitsbergen (Παρίσι, 9 Φεβρουαρίου 1920), η Σύμβαση σχετικά με την Ανατολική Γροιλανδία (Κοπενχάγη, 9 Ιουλίου 1924) και η Συμφωνία σχετικά με Ορισμένες Ρυθμίσεις για την Προστασία των Αποδημητικών θηραματικών Πτηνών (Στοκχόλμη, 9 Οκτωβρίου 1931). Επίσης στα πλαίσια των προσπαθειών αναθεώρησης της Σύμβασης του 1902 εκπονείται Σχέδιο Σύμβασης για τη Διεθνή Προστασία των Πτηνών (1935). Στην Αφρική διαμορφώνεται ένα νέο κείμενο, η Σύμβαση σχετικά με τη Διατήρηση της Πανίδας και Χλωρίδας στη Φυσική τους Κατάσταση (Λονδίνο, 8 Νοεμβρίου 1933)[11]. Περαιτέρω στις 16 Ιουνίου 1926 υπεγράφη μια Σύμβαση, με φιλοδοξίες παγκοσμιότητος, που αφορούσε την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από ρύπανση υδρογονανθράκων προερχόμενων από πλοία. Το κείμενο αυτό αν και σημαντικό για την υδρόβια πτηνοπανίδα δεν εφαρμόστηκε ποτέ[12].

Οι προηγούμενες εξελίξεις για την πτηνοπανίδα αποτελούν σημαντικό τμήμα ενός γενικότερου ενδιαφερόντος για την προστασία του περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο. το διευρυμένο αυτό διεθνές ενδιαφέρον και οι αντίστοιχες εξελίξεις, συνήθως οριακά και έμμεσα, επηρεάζουν και την κατάσταση της πτηνοπανίδας[13]. Ειδικότερα στην περίοδο αυτή εξελίσσονται ή εμφανίζονται για πρώτη φορά διεθνείς ρυθμίσεις και θεσμοί που αφορούν τα γλυκά νερά[14], τα αλιεύματα[15], τις φώκιες[16], τις φάλαινες[17] και τη χλωρίδα[18]. Επίσης εμφανίζονται ρυθμίσεις που αφορούν την προστασία, κυρίως του ανθρώπινου στοιχείου, από τη χρήση συγκεκριμένων όπλων[19] καθώς και άλλων ουσιών[20]. Στο ίδιο διάστημα ενεργοποιείται στο χώρο της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και η διεθνής κυβερνητική οργάνωση[21], ενώ με την περίφημη διαιτητική απόφαση Trail Smelter, σε διαφορά μεταξύ ΗΠΑ - Καναδά με αντικείμενο τη διασυνοριακή

ατμοσφαιρική ρύπανση, δημιουργείται το σημαντικότερο σχετικό νομολογιακό υλικό που υπάρχει μέχρι σήμερα[22].

2. Η προστασία της πτηνοπανίδας στην Αμερική

2.1. Η Σύμβαση για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών (1916)

2.1.1. Το πρόβλημα της προστασίας των αποδημητικών πτηνών στις ΗΠΑ

Η Αμερικανική ήπειρος αποτελεί μια αρκετά αυτόνομη οικολογική πραγματικότητα που χωρίζεται μάλιστα σε δύο μεγάλες ζωογεωγραφικές ζώνες τη Νεαρκτική και τη Νεοτροπική[23]. Επίσης διαθέτει μια εξαιρετικά πλούσια αποδημητική, ιδιαίτερα υδρόβια, πτηνοπανίδα η οποία μετακινείται εποχιακά μέσα στις παραπάνω ζώνες αλλά και μέσα στα πλαίσια ολόκληρης της ηπείρου[24] καθώς και πέρα από αυτά[25].

Το ενδιαφέρον για την προστασία αυτού του εξαιρετικά ευάλωτου φυσικού πόρου ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και κάλυψε αρχικά σε διεθνές επίπεδο τη Νεαρκτική περιοχή (ΗΠΑ, Καναδάς, Μεξικό) με δύο εξειδικευμένα διεθνη κείμενα το 1916 και 1936 αντίστοιχα. Επίσης στο τέλος αυτής της περιόδου η αποδημητική πτηνοπανίδα ολόκληρης της Αμερικής καλύπτεται προστατευτικά από τη γενικότερη Συμβαση του 1940[26].

Το γεγονος ότι οι ΗΠΑ είναι η αφετερία της δημιουργίας θεσμών προστασίας της πτηνοπανίδας σε κρατικό και υπερεθνικό επίπεδο είναι φυσικό επακόλουθο της έντονης παρεμβασης στο φυσικό περιβάλλον σύμφωνα με τα Δυτικο-Ευρωπαικά πρότυπα ανάπτυξης παράλληλα με την αντίστοιχη υποδομή και επιρροή - ειδικότερα από τη Μ. Βρεττανία - σε επιπεδο κρατικής και κοινωνικής οργάνωσης. Βέβαια είναι γεγονος πως τόσο τα προβλήματα όσο και οι θεσμοι προστασίας στις ΗΠΑ, και στο χώρο της Β. Αμερικής γενικότερα, διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμο από την Ευρωπη[27]. Στη διαφοροποίηση αυτή, κύριο ρόλο ασκούν τα νέα οικολογικά δεδομένα και οι κοινωνικοπολιτικες συνθήκες[28].

Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετώπισε η πτηνοπανίδα στις ΗΠΑ είχαν σχέση με την απώλεια οικοτόπων[29], την επαγγελματική - ημιεπαγγελματική θήρα και γενικότερα τη μαζική κάρπωση (νόμιμη ή παράνομη)[30], καθώς και με την εμποσευματική διακίνηση παραγωγων των πτηνών και κυρίως του πτερωματος[31]. Η κατάσταση αυτή στο τέλος του 19ου αιωνα και τις αρχές του 20ου οδήγησε σε μια σωρευτική κρίση την πτηνοπανίδα με εξαφανίσεις ειδών - και πιο τραγική αυτή του passenger pigeon - αλλά και απώλειες ανθρωπινης ζωής στην προσπάθεια προστασίας των

πτηνων που ειχαν πεσει θυματα της εμπορευματικης διακινησης του πτερωματος των[32].

Βεβαια η προστασια της πτηνοπανιδας ειχε αρχισει σε επιπεδο επι μερους κρατων των ΗΠΑ με μορφη θηραματικης νομοθεσιας (game laws) πολυ ενωριτερα, ενω προστατευτικοι θεσμοι γενικοτερης φυσης καθιερωθηκαν με Ομοσπονδιακη νομοθεσια στην προηγουμενη περιοδο 1845 - 1902[33]. Ειναι γεγονος ομως οτι οι ρυθμισεις αυτες ειναι κατωτερες απο την κρισιμοτητα της καταστασης της πτηνοπανιδας οπως αυτη διαμορφωνοταν στην τελευταια περιοδο[34]. Η ανεπαρκεια των ρυθμισεων οφειλεται στη σχετικη αδυναμια των θηρευτικων κυκλων να προσαρμοστουν στα νεα δεδομενα και αναγκαιοτητες προστασιας,[35] καθως και στον εμπειρισμο και την ανωριμοτητα του σχετικου περιβαλλοντικου κινηματος που εμφανιζεται στο προσκηνιο με αιτηματα προστασιας της πτηνοπανιδας[36].

Η εκβαση των προβληματων αυτων προς το τελος του 19ου αιωνα και ειδικοτερα τις αρχες του 20ου σε γενικες γραμμες θετικη, ενω η παραλληλη επιστημονικη θεωρηση του θεματος της προστασιας των πτηνων και η ενταπόκριση σε κυβερνητικο επιπεδο, ολοκληρωσαν την προσπαθεια στη συνεχεια. Οι θεσμοι και οι ρυθμισεις προστασιας που επακολουθησαν ηταν καρπος της μεμονωμενης ή συνδυασμενης δραστηριοτητας των θηρευτικων κυκλων και οργανωσεων αλλα και μιας σειρας ατομων και οργανωσεων με ιδιαιτερο ενδιαφερον στην προστασια των πτηνων[37] που δραστηριοποιουνταν στο γενικοτερο περιβαλλοντικο κινημα[38].

Τυπικα η απαρχη του ενδιαφεροντος για την προστασια των αποδημητικων πτηνων στις ΗΠΑ αρχιζει το 1885-1887 και κορυφωνεται - σε μια πρωτη φαση - μερικες δεκαετιες αργοτερα, σε διακρατικο πια επιπεδο, με τη Συμβαση του 1916[39]. Συγκεκριμενα δημιουργειται στα πλαισια του Υπουργειου Γεωργιας των ΗΠΑ το Division of Economic Ornithology and Mammalogy[40]. Στο Τμημα αυτο διοριζεται απο την Ομοσπονδιακη Κυβερνηση ορνιθολογος, με σκοπο την διερευνηση της σχεσης πτηνων και γεωργιας. Το παραπανω τμημα γινεται Division of Biological Survey (1896) και αποκτα το καθεστως του Bureau (1905)[41]. Οι εξελιξεις αυτες ηταν αποφασιστικες για την οργανωση της προστασιας των πτηνων σε επιστημονικο επιπεδο[42], την τεκμηριωση και συλλογη αξιοπιστων πληροφοριων και στοιχειων[43] καθως και τη δημιουργια σοβαρης υποδομης για νομοθετικες ρυθμισεις προστασιας των αποδημητικων πτηνων.

Οι προσπαθειες στις ΗΠΑ για την προστασια των πτηνων, αποδημητικων και μη, συνεχιζονται και εντεινονται απο την αρχη του 20ου αιωνα και αφορουν κρατικη

και Ομοσπονδιακή νομοθεσία. Σε επίπεδο Κρατων είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του New York's Bavne Law (1911) που θεωρείται αποφασιστικο βήμα στην καταχηση της επαχγελματικης θήρας και της εμπορευματικής διακίνησης ειδών της αγριας ζωής και απετέλεσε πρότυπο για παρόμοιες μελλοντικές ρυθμίσεις[44]. Βέβαια πολύ σημαντικότερες ήταν οι Ομοσπονδιακές ρυθμισεις μια και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον απο διεθνή άποψη με την προϋπόθεση όμως της αντιμετώπισής τους κάτω από συγκεκριμένη οπτική[45].

Το πρωτο νομοθέτημα αυτής της μορφής ήταν ο Lacey Act (25 Μαΐου 1900)[46]. Ο Νόμος αυτος ρύθμιζε την σκόπιμη ή τυχαία εισαγωγή ξένων ειδών (exotic species) στο έδαφος των ΗΠΑ[47] καθως και την εμπορευματική διακίνηση οποιασδήποτε μορφής της αγριας ζωής ή παραγώγων της στο εσωτερικό των ΗΠΑ, περιλαμβανομένης και της περίπτωσης ειδών ή προερχόμενων από ξένη χώρα. Η διακινηση αυτής της μορφής απαγορευόταν εφόσον η κάρπωση, μεταφορα και πώληση γινοταν σε αντίθεση με την υπάρχουσα Ομοσπονδιακή και κρατική νομοθεσία των ΗΠΑ ή της ξένης χωρας. Ο προηγούμενος νόμος, τουλάχιστον αρχικα, δεν υλοποιήθηκε επακως[48].

Το επομενο σημαντικό νομοθετικό βήμα στις ΗΠΑ για την προστασια των αποδημητικων θηραματικων πτηνών σε Ομοσπονδιακο επιπεδο, ήταν το Shiras Bill (5 Δεκεμβρίου 1904), με το οποίο γίνεται απόπειρα ώστε η χρονική ρύθμιση της θήρας των πτηνων να καθορίζεται απο την Ομοσπονδιακή Κυβερνηση και ειδικοτερα από τον Υπουργο Γεωργίας. Όμως και η παραπανω προσπάθεια δεν ήταν αποτελεσματική σε πρακτικό επιπεδο, γι' αυτό ο κυκλος των προσπαθειων συνεχίζεται και κλεινει με το Weeks - McLean Bill που, με την έγκριση του Κογγρέσσου και την αποδοχή απο τον Προεδρο Taft, γίνεται Νόμος (Weeks - McLean Act, 4 Μαρτίου 1913). Ο Νόμος αυτός επεκτείνει την προστασια σε ολα τα αποδημητικά πτηνά[49] - και όχι μόνο τα θηραματικα - ενω επίσης περιλαμβάνει και τις αναγκαίες οικονομικές πιστώσεις για την υλοποίησή του.

Ο προηγούμενος Νόμος θεωρήθηκε ανεπαρκής, ενω συγχρονως υπήρχαν σοβαρές επιφυλάξεις για την συνταγματικότητά του και την ορθότητα της τυπικής διαδικασίας που υιοθετηθηκε[50]. Οι επιφυλαξεις αυτες επαληθεύτηκαν οταν το Arkansas District Court στην υπόθεση United States v. Shauver (1914) θεώρησε την Ομοσπονδιακή Νομοθεσία αντισυνταγματική[51]. Η ουσιαστικά αρνητική στάση των περιφερειακων δικαστηρίων των ΗΠΑ καθώς και η ανάλογη του Ανωτατου Ομοσπονδιακού[52] σε σχέση με το McLean Act, οδήγησε σε κρίσιμη καμπή την προσπάθεια της

προστασίας των αποδημητικών πτηνών σε Ομοσπονδιακό επιπεδο στις ΗΠΑ. Η πολιτική βούληση όμως της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης για την προστασία των πτηνων, σε συνδυασμο με την πίεση των ενδιαφερομένων μερων[53] έδωσε μια ιδιόμορφη λυση στο παραπάνω πρόβλημα με προσφυγή στη διακρατική συνεργασία.

Ειδικότερα αφου αποκλείστηκε η τροποποίηση του Συντάγματος σαν μη πρακτική, υιοθετήθηκε η διαδικασία της σύναψης Συμβασης με τον Καναδά η οποία μέσα στα πλαίσια της γενικότερης και αρτιότερης διεθνούς προστασίας των αποδημητικων πτηνων θα υλοποιουσε στις ΗΠΑ και τις θεωρούμενες αντισυνταγματικές ρυθμίσεις που προαναφέρθηκαν[54]. Ετσι ένα εσωτερικό νομικό και ουσιαστικό πρόβλημα διεθνοποιείται και παράγει διεθνείς ρυθμίσεις προστασίας της άγριας πτηνοπανίδας, καλύπτοντας παράλληλα την επιτακτική ανάγκη της διμερούς συνεργασίας και προστασίας, στον ίδιο τομέα, των ΗΠΑ και του Καναδά.

2.1.2. Η υιοθέτηση της Σύμβασης του 1916. Σκοπός και ορισμοί

Η σύναψη Συνθήκης με τον Καναδά με αντικείμενο την προστασία των πτηνών προτάθηκε στο Κογγρεσσο των ΗΠΑ στις 14 Ιανουαρίου 1913 και σχετική απόφαση για την δημιουργία σχεδίου Συνθήκης ελήφθη στις 7 Ιουλίου[55]. Αρμόδιοι φορεις για την προετοιμασία του Σχεδίου ήταν το State Department και το Υπουργείο Γεωργίας για εξειδικευμένα θέματα προστασίας[56]. Το Σχέδιο αυτό πριν υπογραφεί από τα δύο ενδιαφερόμενα Μέρη υπέστη αλλαγές, πιέσεις και κριτική.

Συγκεκριμένα οι καλλιεργητές των ΗΠΑ διεκδικουσαν το δικαίωμα της δίωξης των επιβλαβών πτηνών με σχετική άδεια του Υπουργείου Γεωργίας, ενω οι Ινδιάνοι και οι Εσκιμώοι των δύο χωρών επιθυμουσαν τη διατήρηση κατ' εξαίρεση παραδοσιακών δικαιωμάτων θήρας πέρα από τις γενικές ρυθμίσεις. Επίσης υπήρξε πολιτικής φύσης αντίθεση από την πλευρά του Καναδά που προερχόταν από το γεγονός πως η πρωτοβουλία για τη δημιουργία και σύναψη Σύμβασης είχε αφετηρία τις ΗΠΑ. Εμπόδιο - κύρια από την πλευρά του Καναδά - υπήρξε και η Ομοσπονδιακή οργάνωση των δυο χωρών, με αποτέλεσμα στην περίοδο αυτή τα επί μέρους Κράτη να μην επιθυμούν την παραχώρηση της διαχείρησης και προστασίας της πτηνοπανίδας στις Ομοσπονδιακές Κυβερνήσεις[57]. Τέλος και η εξέλιξη του Α' Παγκοσμίου Πολεμου απετέλεσε ανασχετικό παράγοντα στην τελική δημιουργία και υιοθέτηση σχετικής με την προστασια των πτηνων συμβασης μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά.

Η σταθερή όμως επιθυμία των υποστηρικτών της διακρατικής προστασίας των πτηνών, οδήγησε στην υπογραφή της Συμβασης για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών (Ουάσιγκτων, 16 Αυγούστου 1916)[58]. Το κείμενο υπεγράφη από τον Robert Lansing (ΗΠΑ) και τον Cecil Spring Rice (Μ. Βρεττανία)[59] και μετά την ανταλλαγή των επικυρώσεων στην Ουάσιγκτων, τέθηκε σε εφαρμογή στις 7 Δεκεμβρίου 1916[60].

Η Σύμβαση του 1916 είναι ένα σύντομο, περιεκτικό και σε γενικές γραμμές ακριβές κειμενο που αποτελειται από το Προοίμιο, επτα κύριες και δύο τελικές διατάξεις (σύνολο 9 άρθρα).

Το Προοίμιο αποτελεί σαφή πρόοδο σε σχέση με τα αντίστοιχα τμήματα των διεθνών κειμένων που αναλύθηκαν προηγουμένως και όπως σχεδόν όλες οι σύγχρονες διεθνείς συμβάσεις, περιέχει συνοπτικά το αντικείμενο προστασίας, το σκοπό και την αιτιολογία της επιχειρούμενης προστασιας. Ειδικοτερα σκοπός της Σύμβασης είναι η εξασφάλιση της διατήρησης των αποδημητικών πτηνών που είναι είτε χρήσιμα στον άνθρωπο είτε αβλαβή[61]. Η προστασία αυτή αφορά την αδιάκριτη σφαγή που οδηγεί τα πτηνά σε κίνδυνο εξαφάνισης, οφειλόμενη στην έλλειψη κατάλληλων προστατευτικών μέτρων κατά τη διάρκεια της φωλεοποίησης ή κατα τη διαδρομή προς και από τους χώρους αναπαραγωγής. Στο Προοίμιο επίσης της Σύμβασης του 1916 παρατίθενται και οι αξίες της αποδημητικής πτηνοπανίδας. Προηγείται η αξία των πτηνών σαν διατροφικος πόρος για τον άνθρωπο και ακολουθούν οι αξίες που έχουν σχέση με τον έλεγχο των επιβλαβών εντόμων στα δάση, σε άλλα είδη χλωρίδας καθώς και στη γεωργία[62]. Η προηγούμενη κατασταση, σε συνδυασμό με το γεγονός των ετήσιων αποδημιών των πτηνών τα οποία διασχίζουν συγκεκριμένα τμήματα των ΗΠΑ και του Καναδά, οδήγησε τις δύο χώρες στην σύναψη της Σύμβασης του 1916 και μέσω αυτής στην καθιέρωση συστήματος συντονισμένης και ομοιομορφης προστασιας[63].

Το κείμενο της Σύμβασης δεν περιέχει ακριβή επιστημονική εξειδίκευση των βασικών όρων που χρησιμοποιεί αλλά αρκείται στον προσδιορισμό τους σύμφωνα με τις γενικά κρατουσες αντιλήψεις[64]. Ετσι σαν αποδημητικά πτηνά θεωρούνται αυτά που στην πορεία των ετήσιων αποδημιών τους διασχίζουν ορισμένα τμήματα των ΗΠΑ και του Καναδά[65]. Επίσης ο περαιτέρω προσδιορισμός τους σε χρήσιμα και αβλαβή γίνεται μόνο σε αναφορά με τις προαναφερθείσες αξίες τους (διατροφικός πόρος) και τις συθμιστικές οικολογικές ιδιότητες (εντομοφάγα) που ασκούν στα φυσικά και ανθρωπογενή οικοσυστήματα[66]. Βέβαια οι παραπάνω όροι "χρήσιμα" και

"αβλαβή" πτηνά υπονοούν πως ο διεθνής νομοθέτης αποδέχεται, χωρίς όμως να το αναφέρει, και την ύπαρξη του όρου "επιβλαβή" πτηνά. Πράγματι κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες γίνεται αποδεκτή η ύπαρξη επιβλαβών πτηνων με κριτήριο τις αρνητικές επιπτώσεις τους σε οικονομικές ανθρωπινες δραστηριότητες οπως γεωργία κλπ.[67].

Η σχετική αοριστία κυρίως των όρων αποδημητικό πτηνό[68] του Προοιμίου αίρεται σε μεγάλο βαθμό από το Αρθρο Ι. Στο Αρθρο αυτό παρατίθενται σε τρεις κατηγορίες τα πτηνά που η Σύμβαση καλύπτει και θεωρεί ότι περιλαμβάνονται στον όρο αποδημητικά[69]. Βέβαια η έλλειψη ακριβούς προσδιορισμού των όρων αποδημητικό πτηνό και αποδημία δημιουργεί, όχι πάντα, οριακής φύσης πρόβλημματα που αναφέρονται στην κάλυψη πτηνών ή πληθυσμών του Αρθρου Ι τα οποία όμως για διάφορους λόγους δεν διασχίζουν τις δυο χώρες[70]. Οι τρεις κατηγορίες πτηνων αφορούν τα αποδημητικά θηραματικά πτηνά (Migratory Game Birds), τα αποδημητικά εντομοφάγα πτηνά (Migratory Insectivorous Birds και τα άλλα αποδημητικά μη θηραματικά πτηνά (Other Migratory Nongame Birds). Η περαιτέρω εξειδίκευση των πτηνων δεν γίνεται πάντα με επιστημονικό τρόπο και ορολογία, ούτε είναι σε όλες τις περιπτώσεις σαφής[71].

Η πρωτη κατηγορία των αποδημητικων θηραματικών πτηνών καλύπτει σχεδόν αποκλειστικά τα υδρόβια πτηνά, με παράθεση κατά προτεραιότητα του βασικού πυρήνα, δηλαδή της Οικογένειας Anatidae[72]. Η μέριμνα αυτή δεν είναι τυχαία, απλά ανταποκρίνεται στην ύπάρξη μεγάλου αριθμού υδρόβιων πτηνών στη Β. Αμερική και στην υψηλή θηραματική και διατροφική τους αξία για τους ανθρώπινους πληθυσμούς. Ανάμεσα στα θηραματικά περιλαμβάνονται και αποδημητικα υδρόβια πτηνά, οπως swans και whooping cranes, ιδιαίτερα απειλούμενα από την περίοδο αυτή και κυρίως για το λόγο αυτό μέχρι σήμερα παγκόσμια - όχι χωρίς εξαιρέσεις - θεωρούμενα πλέον στην ουσία μη θηραματικά πτηνά[73].

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει μια σειρά πτηνών τα οποία χαρακτηρίζονται σαν αποδημητικά εντομοφάγα πτηνά. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και πολλά ωδικά καθώς και μικρά χερσαία ("εδαφόβια") πτηνά, ενώ δίνεται η δυνατότητα προστασίας και άλλων που δεν απαριθμούνται με την προϋπόθεση όμως πως τα διατροφικά τους πρότυπα ωφελούν και δεν βλάπτουν, κυρίως, τη γεωργική δραστηριοτητα[74].

Η τρίτη κατηγορία των "άλλων αποδημητικών μη θηραματικών πτηνών" καλύπτει μια σειρά υδρόβιων και θαλασσιων πτηνών, κυρίως ψαροφάγων, που μερικά από αυτά σε οριακές μόνο περιπτώσεις θεωρουνται θηράματα[75]. Με

την παραπάνω κατηγορία η Συμβαση του 1916 ολοκληρώνει τον κύκλο των πτηνών που καλυπτει με το προστατευτικο καθεστως της.

Παρατηρούμε πως και εδω, μεταξύ των άλλων, η μεγάλη και παρεξηγημένη κατηγορία των αρπακτικών πτηνών δεν θεωρείται άξια προστασίας και γι' αυτό δεν υπάρχει σχετική μέριμνα[76]. Βέβαια είναι γεγονός πως σε αντίθεση με τις Συμβάσεις του 1900 και 1902[77], υπάρχει θετική ποιοτική και ποσοστική διαφορα αφου η Συμβαση του 1916 δεν αναφέρεται ειδικά στα πτηνά αυτά και οπωσδήποτε δεν προβλέπει διαδικασία δίωξης και μείωσης του αριθμού τους, ιδιαίτερα καταστρεπτική όπως οι παραπάνω Συμβάσεις[78]. Τέλος σε σχέση με το Αρθρο Ι, πρέπει να τονισθεί πως σε αντίθεση με τις Συμβάσεις του 1900 και 1902 η Σύμβαση του 1916 παραθέτει τον κατάλογο των προστατευομένων πτηνων στο κύριο σώμα της και μάλιστα αμέσως μετά το Προοίμιο. Η πρακτική αυτή δεν ευδοκίμησε γιατί η τεχνική της παράθεσης παρομοιων καταλόγων σαν παράρτημα των συμβάσεων με πρόβλεψη απλής διαδικασίας τροποποίησης, ανταποκρίνεται πολύ καλύτερα στην αναγκαιότητα συχνής και άμεσης προσαρμοσιμότητας των καταλόγων αυτων στην εκάστοτε συγκυρία[79]. Αντίθετα η πρακτική που ακολούθησε η Συμβαση του 1916 συνεπάγεται, στην περίπτωση ανάγκης για τροποποίηση του καταλόγου των πτηνών του Αρθρου Ι, την προσφυγή στην αυστηρη, χρονοβόρα και επίπονη διαδικασία που συνήθως προβλέπεται για την μεταβολή του βασικου περιεχομένου της Σύμβασης[80].

2.1.3. Γενικές και ειδικές χρονικές απαγορεύσεις. Εξαιρέσεις για γηγενείς πληθυσμούς (Indians, Escimos)

Η κυριότερη μορφή προστασίας που παρέχει στα αποδημητικά πτηνά η Σύμβαση του 1916 αφορά τους χρονικούς περιορισμούς στην θηρευτική δραστηριότητα[81]. Θεσμοθετούνται λοιπόν ομοιόμορφοι χρονικοί περιορισμοί για τις δύο χώρες και παρέκκλιση απο τις απαγορεύσεις αυτές επιτρέπεται μόνο για επιστημονικούς λόγους ή σκοπούς αναπαραγωγής και πολλαπλασιασμού της πτηνοπανίδας. Οι παραπάνω εξαιρέσεις προυποθέτουν και έκδοση ειδικής άδειας απο τις αρμοδιες αρχές[82].

Ειδικότερα για τα "αποδημητικά θηραματικά πτηνά" (Αρθρο Ι παρ.1) προβλέπεται χρονική απαγόρευση για τη θήρα απο 10 Μαρτιου έως 1 Σεπτεμβρίου. Το απαγορευτικό διάστημα μεταβάλλεται σε 1 Φεβρουαρίου έως 15 Αυγούστου για συγκεκριμένα είδη και ορισμένες γεωγραφικές περιοχές[83]. Επιπλέον τα δυο Συμβαλλόμενα Μέρη

αναλαμβάνουν την υποχρέωση να περιορίσουν το χρόνο θήρας ωστε συνολικά να μην υπερβαίνει τους τρισήμισυ μήνες[84]. Για τους πληθυσμούς των Ινδιάνων προβλέπεται ελευθερία θήρας όλο το χρόνο των πτηνών scuters, με την ποσυπόθεση όμως της χρήσης τους για διατροφή και όχι πώληση[85].

Απόλυτη προστασία παρέχει η Σύμβαση του 1916 στα "αποδημητικά εντομοφάγα πτηνά" (Αρθρο Ι παρ. 2) για τα οποία η απαγόρευση θήρας ισχύει καθ' όλο το έτος[86]. Επίσης ανάλογη απαγόρευση ισχύει και για τα "άλλα αποδημητικά μη θηραματικά πτηνά" (Αρθρο Ι παρ. 3) με σημαντικές όμως παραχωρήσεις που αφορούν τους Eskimos και Indians[87]. Για τους πληθυσμούς αυτούς κατ' εξαίρεση προβλέπεται δυνατότητα κάρπωσης χωρίς χρονικούς περιορισμούς, των πτηνων auks, auklets, guillemots, murres και puffins καθώς και των αυγών, με σκοπό την κάλυψη διατροφικών τους αναγκών η τη χρήση των δερμάτων για ένδυση. Προϋπόθεση της παραπάνω εξαίρεσης είναι τα πτηνά και τα αυγά να χρησιμοποιούνται για ίδια χρήση και όχι για πώληση ή προσφορά για πώληση[88].

Το Αρθρο ΙΙΙ προβλέπει απαγόρευση κάρπωσης για 10 χρόνια από την έναρξη εφαρμογής της Σύμβασης για μια σειρά αποδημητικά θηραματικά είδη. Πρόκειται κύρια για υδρόβια είδη σε δυσμενή πληθυσμιακή κατάσταση. Ας σημειωθεί οτι είδη υδρόβιων αποδημητικων πτηνών που περιλαμβάνονται στο Αρθρο ΙΙ όπως whooping cranes, curlew και swans παρά την αυξημένη προστασία συνέχισαν την καθοδική τους πορεία[89]. Το ίδιο Αρθρο, ειδικά για την επαρχία της British Columbia (Καναδάς), δίνει σχετική αυτονομία στην τοπική αρχή για την εξειδίκευση της παραπανω απαγόρευσης.

Επίσης ειδική προστασία επιφυλάσσει το Αρθρο IV, για τα υδρόβια πτηνά wood duck και eider duck, απαγορεύοντας την κάρπωση τουλάχιστον για το διάστημα των πέντε ετών και με οποιαδήποτε άλλη ρύθμιση κριθεί κατάλληλη από τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Το σημαντικότερο στο Αρθρο αυτό είναι πως εκτος των παραπάνω, καθιερώνεται σαν μέτρο προστασίας των wood duck και eider duck η δημιουργία καταφυγίων. Πρόκειται για το μοναδικό τμήμα της Συμβασης του 1916 που ασχολείται με την προστασία οικοτόπου και ουσιαστικά για πρωτη φορά σε διεθνές κείμενο υλοποιείται παρόμοιας μορφής προστασία[90].

2.1.4. Η προστασία της αναπαραγωγής και η ρύθμιση της εμπορευματικής διακίνησης των πτηνών και παραγώγων τους

Η προστασία της αναπαραγωγικής διαδικασίας

ρυθμίζεται με το Άρθρο V. Συγκεκριμένα απαγορεύεται η λήψη, συλλογή κλπ. (taking) φωλεών και αυγών όλων των πτηνών του Άρθρου Ι. Εξαιρέσεις επιτρέπονται μόνο για επιστημονικούς και αναπαραγωγικούς σκοπούς και βέβαια κάτω από συγκεκριμένες περιοριστικές ρυθμίσεις. Επίσης το Άρθρο VI δημιουργεί τις προϋποθέσεις της νόμιμης εμπορευματικής διακίνησης πτηνών, παραγώγων τους και αυγών, τόσο σε επίπεδο Κρατών Μελών (ΗΠΑ) και Επαρχιών (Καναδάς) στα δύο Ομοσπονδιακά Κράτη, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Ειδικότερα απαγορεύεται η φόρτωση, αποστολή και εξαγωγή αποδημητικών πτηνών ή αυγών τους, σε επίπεδο Κρατών Μελών ή Επαρχιών των δύο Κρατών, κατά τη διάρκεια της απαγορευτικής χρονικής περιόδου. Εξαίρεση προβλέπεται για επιστημονικούς ή αναπαραγωγικούς σκοπούς. Επίσης απαγορεύεται η διεθνής διακίνηση πτηνών ή αυγών που συνελήφθησαν, θηρεύτηκαν, συλλέχησαν ή εξήχθησαν σε αντίθεση με τους χρονικούς και άλλους περιορισμούς των συγκεκριμένων Κρατών Μελών ή Επαρχιών των δύο Ομοσπονδιακών Κρατων[71]. Περαιτέρω οποιαδήποτε αποστολή αποδημητικών πτηνών, παραγώγων τους ή αυγών μεταξύ των δύο Κρατων, πρέπει να φέρει πλήρη στοιχεία του αποστολέα, ακριβή περιγραφή του περιεχομένου κλπ.[72].

2.1.5. Γενική εξαίρεση προστασίας (επιβλαβή πτηνά) και τελικές διατάξεις της Σύμβασης του 1916

Η Σύμβαση του 1916 κάνει ένα σημαντικότατο θετικό βήμα σε σχέση με τις προϋπάρχουσες. Συγκεκριμένα αποφεύγει επιμελώς να θεωρήσει και να κατηγοριοποιήσει διάφορα πτηνα σαν επιβλαβή. Βέβαια ήδη η παρ. 2 του Άρθρου Ι παραθέτοντας τα άξια προστασίας αποδημητικά εντομοφάγα πτηνά και καταλήγοντας "... and other perching birds which feed entirely or chiefly on insects" υπονοεί ότι τα υπόλοιπα πτηνά και κυρίως τα σποροφάγα δεν αντιμετωπίζονται ευνοϊκά[73].

Το Άρθρο VII εξειδικεύει το καθεστώς σύμφωνα με το οποίο, οποιοδήποτε αποδημητικό πτηνό του Άρθρου Ι κάτω από "εξαιρετικές συνθήκες" (extraordinary conditions) επιτρέπεται να θανατωθεί. Ουσιαστική προϋπόθεση είναι τα συγκεκριμένα πτηνά να γίνονται σοβαρά επιβλαβή στη γεωργία και σε άλλα συμφέροντα ορισμένων κοινοτήτων[74]. Οι άδειες για θανάτωση των πτηνων αυτων εκδίδονται από τις αρμόδιες κρατικές αρχές κάτω από συγκεκριμένη διαδικασία και μπορούν να ανακληθούν ή να ακυρωθούν οποτεδήποτε. Αυτό σημαίνει πως ο προσδιορισμός των επιβλαβών ειδών είναι σχετικά περιορισμένος τοπικά, ενώ παράλληλα η μάλλον απλή

διαδικασία ανάκλησης και ακύρωσης δεν επιτρέπει μακροχρόνιο χαρακτηρισμό ειδών σαν επιβλαβών. Βέβαια πάντα υπάρχει κίνδυνος κατάχρησης παρόμοιων ρυθμίσεων, πολύ περισσότερο όταν επιτρέπεται ο χαρακτηρισμός οποιουδήποτε είδους ως επιβλαβούς, όπως συμβαίνει με τη Σύμβαση του 1916[75]. Σαν μια ασφαλιστική δικλείδα από κατάχρηση των εξαιρέσεων, το Άρθρο VII προβλέπει την απαγόρευση της εμπορευματικής διακίνησης των πτηνών που φονεύθηκαν σύμφωνα με σχετικές εξαιρετικές ρυθμίσεις.

Τα επόμενα δύο (VIII και IX) τελευταία Άρθρα ρυθμίζουν το θέμα της επικύρωσης και νομοθετικής ενεργοποίησης της Συμβασης (Άρθρο VIII) και την χρονική ισχύ της (Άρθρο IX). Ειδικότερα το τελευταίο Άρθρο προβλέπει την αρχική ισχυ της Συμβασης για 15 χρόνια από την ανταλλαγή των επικυρώσεων (τόπος ανταλλαγής, Ουάσιγκτων). Εφόσον δεν υπάρξει πρόθεση τερματισμού του ρυθμιστικού της καθεστώτος στο προαναφερθέν διάστημα, στη συνέχεια η Σύμβαση ισχύει αόριστα αλλά με δικαίωμα καταγγελίας σε ετήσια βάση[76].

2.1.6. Η εξέλιξη της Σύμβασης του 1916

Η Σύμβαση του 1916 μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά[77] για την προστασία των αποδημητικών πτηνών ήδη διανυει την όγδοη δεκαετια μιας ιδιαίτερα σημαντικής πορείας. Πράγματι θεωρείται ίσως το πλέον επιτυχημένο διεθνές κείμενο προστασίας της πτηνοπανίδας, ενω ανάλογη είναι η θέση του και στα πλαίσια της διεθνους προστασίας της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος γενικότερα.

Η θετική αυτη εξέλιξη της Συμβασης οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, μπορούμε όμως να απομονώσουμε τέσσερις σημαντικούς. Ο πρώτος παράγων έχει σχέση με τα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά του ίδιου του κειμένου. Γενικά και σε συγκριση με παρόμοιες προσπάθειες είναι μια Σύμβαση λιτη, σαφής και ρεαλιστική. Ο δεύτερος παράγων αφορά τους πολίτες των δύο χωρών και κυριως τις θηρευτικές και περιβαλλοντικές οργανώσεις, οι οποίες στήριξαν τη Σύμβαση και ειδικότερα οι πρώτες σε οικονομικό επίπεδο. Η πολιτική βούληση των δύο χωρών να υλοποιήσουν τις συμβατικές υποχρεώσεις προστασίας ήταν ο τρίτος παράγοντας, ενώ ο τέταρτος έχει σχέση με το ευνοϊκό συγγενές υπόβαθρο των δυο χωρών στο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο[78]. Τα παραπάνω βέβαια δεν σημαίνουν πως η Σύμβαση του 1916 είναι ένα τέλειο, νομοτεχνικά και ουσιαστικά, κείμενο, ούτε βέβαια πως στη μακροχρόνια διαδρομή της η υλοποίηση στο εσωτερικό των δύο χωρων αλλά και η αμοιβαία συνεργασία ηταν εύκολο εγχείρημα[79].

Η εφαρμογή της Συμβασης αρχίζει για τις δύο χώρες, οπως ηδη αναφέρθηκε, στις 7 Δεκεμβριου 1916, δηλαδή λίγους μηνες μετα την υπογραφη της. Μετά απο ένα σχετικα σύντομο διαστημα με κάποια προβλήματα στο Κογγρέσσο των ΗΠΑ, τελικά η Σύμβαση για την προστασία των αποδημητικών πτηνών υιοθετείται με σχετική εσωτερική νομοθεσία (Migratory Bird Treaty Act, 3 Ιουλίου 1918)[100]. Το παραπάνω νομοθέτημα αποτελεί συμμόρφωση στην επιταγή του Αρθρου VIII[101] της Σύμβασης και στην ουσία είναι επανάληψη του περιεχομένου της. Συγχρόνως όμως εξειδικεύει το καθεστως προστασίας των αποδημητικών πτηνών με λεπτομερείς ρυθμίσεις, προβλέπει για τους παραβάτες ποινές χρηματικές και στερητικές της ελευθερίας κλπ.[102]. Το ίδιο νομοθέτημα προβλέπει τη δυνατοτητα αλλα και την υποχρέωση του Υπουργού Γεωργίας[103] να εκδίδει τις αναγκαιες συμπληρωματικές ρυθμίσεις με σκοπό την προσαρμογή στη μεταβαλλομενη πραγματικοτητα. Με βαση τη ρυθμιση αυτή κατά καιρούς ελήφθησαν σε Ομοσπονδιακό επίπεδο σειρά συμπληρωματικών και τροποποιητικών μέτρων[104], γεγονός ιδιαιτερα σημαντικό για μια Συμβαση που, όπως τονίστηκε, δεν περιλαμβάνει στο κείμενο τη διαδικασία τροποποίησης[105].

Το άλλο Συμβαλλόμενο Μέρος, ο Καναδάς, υιοθέτησε με πράξη του Κοινοβουλίου το περιεχόμενο της Σύμβασης (29 Αυγούστου 1917), η οποία άρχισε να έχει πλήρη ισχύ από 11 Μαΐου 1918[106]. Και η σχετική Καναδική νομοθεσία ουσιαστικά είναι ίδια, εκτος βέβαια απο εξειδικευμένες ρυθμισεις που έχουν σχέση με ιδιομορφίες της πολιτικής οργάνωσης της χώρας αυτής σε Ομοσπονδιακό ή τοπικό επιπεδο, ιδιομορφίες γεωγραφικές - οικολογικές κλπ.[107].

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν η υλοποίηση της Σύμβασης δημιουργησε αναπόφευκτες αντιθέσεις, ενώ αναπτύχθηκε μια πλούσια προβληματική και αποκτήθηκε πολύτιμη εμπειρία σε θέματα που αρχίζουν από πρακτικές προστασίας μέχρι έντονες δικαστηριακές και θεωρητικές αντιδικίες. Η έκβαση των παραπάνω βέβαια γενικά ήταν θετική για το μέλλον της Σύμβασης του 1916 και την προστασία των αποδημητικών πτηνων μια και ουσιαστικά υπήρχε κλίμα αποδοχής και στήριξης των σχετικων ρυθμίσεων από τους σημαντικότερους παράγοντες που εμπλέκονταν στην υλοποίησή της[108].

Τα προβλήματα που αντιμετωπισε η Σύμβαση έχουν σχέση με αυτά που προυπήρχαν και εμφανίστηκαν στο στάδιο προετοιμασίας και υιοθέτησης του κειμένου και βέβαιο με την εξέλιξή τους και την εμφάνιση νέων[109]. Τα προβλήματα αυτά, κατα περίπτωση, αφορούν τις δυσκολίες ελέγχου μακροχρονιων και καλά εδραιωμένων πρακτικών

καρπωσης συγκεκριμένων ειδών της πτηνοπανίδας αλλά και συνθετοτερα θέματα πολιτικής υφής, χεωγραφικών - κλιματικων διαφοροποιήσεων κλπ. Η πολιτική συγκρότηση των δύο χωρων σε Ομοσπονδιακά κράτη με μια ποικιλία εθνολογικής συνθεσης, οξυνε σε συγκεκριμένες περιπτώσεις την προηγούμενη κατασταση εφόσον επι μέρους Κράτη αλλά και εθνοτητες θεώρησαν οτι θίγονται απο τις ομοσπονδιακού επιπέδου ρυθμισεις της Σύμβασης του 1916.

Συνοπτικά επισημαίνονται:

α) Η πολιτική αντίθεση, κυρίως από την πλευρά του Καναδά, που αφορά το γεγονός ότι η Σύμβαση του 1916 αποτελούσε πρωτοβουλία των ΗΠΑ.

β) Η αρνητική στάση τοπικών αρχών και επί μέρους πολιτειων των δύο χωρων με την αιτιολογια της ανεπίτρεπτης Ομοσπονδιακής παρέμβασης σε τοπικής φασης ζητήματα.

γ) Η "συντεχνιακή" αντίδραση χεωργών και επαγγελματιων θηρευτων, κυρίως υδροβίων πτηνών, των Κεντρικών και Δυτικων Πολιτειών των ΗΠΑ, οι οποίοι διεκδικούσαν μεγαλύτερη ευχέρεια δίωξης "επιβλαβων" και θήρας οικονομικά σημαντικών πτηνών.

δ) Οι αντιρρησεις του Καναδά για την ημερομηνία λήξης και έναρξης της θηρευτικής περιόδου την οποία θεωρούσε ανεπίτρεπτα καθυστερημένη, επειδή, λόγω της χεωγραφικής του θέσης σε σχεση με τις ΗΠΑ, συνεπαγόταν αρνητική μεταχείριση των Καναδων θηρευτών αλλά και σοβαρές βλαβες στο κεφάλαιο των πτηνων από τη θήρα κατά την κρισιμη περιοδο της εαρινής αποδημιας.

ε) Η διεκδίκηση εξαιρέσεων (χρόνου, ειδων, μεσων κλπ.) από γηγενεις εθνότητες - Εσκιμώους και Ινδιάνους - και η προοπτική κατάχρησης και καταστρατήγησης παρόμοιων ουθμίσεων για περιπτώσεις που δεν καλυπτονται από το γράμμα, το πνεύμα και τους σκοπούς της Σύμβασης του 1916[110].

Βέβαια τα παραπάνω προβλήματα, όπως ήδη αναφέρθηκε, απεδειχθησαν οριακής φυσης εφόσον ουσιαστικά υπήρξε πολιτική βούληση αλλά και στήριξη της Σύμβασης του 1916 από όλα τα ενδιαφερομενα μέρη[111]. Ισως το μοναδικό σημαντικό θέμα, με προέκταση και στη σύγχρονη συγκυρία, έχει σχέση με το προβλημα της ρύθμισης της θήρας στην εαρινή περιοδο από γηγενεις πληθυσμούς (Ινδιάνους και Εσκιμώους) στην Αλάσκα (ΗΠΑ) και σε συγκεκριμένες περιοχές του Καναδά. Η Συμβαση του 1916 γενικά απαγόρευε την εαρινή θήρα αλλά προέβλεπε εξαιρέσεις για τους γηγενεις[112]. Ομως αν και οι ρυθμισεις αυτές παραβιαζονταν συστηματικά και στις δύο χωρες και κυρίως κατελήγαν σε μαζική θήρα απαγορευμένων υδρόβιων πτηνων, ουσιαστικά τα δύο Κράτη δεν

εφάρμοσαν ποτέ αποτελεσματικά τις σχετικές απαγορεύσεις. Αντίθετα το 1979 τροποποίησαν τη Σύμβαση του 1916 με σκοπό να νομιμοποιήσουν την υπάρχουσα πρακτική της κάρπωσης οποιουδήποτε είδους αποδημητικού πτηνού και της συλλογής των αυγών, με την προϋπόθεση ότι η εξαίρεση αυτή αφορά τους γηγενείς κατοίκους της Αλάσκας, τους Ινδιάνους και τους Ινουϊ (Inuit) του Καναδά και την εξυπηρέτηση των διατροφικών και άλλων βασικών αναγκών τους[113].

Ενα μέρος των προβλημάτων που συνεπάγονταν η Σύμβαση του 1916 και η προστασία των αποδημητικών πτηνών σε ΗΠΑ - Καναδά, αλλά και γενικότερα πολιτειακά και θεωρητικά νομικά προβλήματα, απεικονίζονται και επιλύονται σε μια άκρως ενδιαφέρουσα από την άποψη του διεθνούς δικαίου[114] νομολογία των δικαστηρίων στις δύο αυτές χώρες.

Σημαντικότερη θεωρείται η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ στην περίπτωση Missouri v. Holland (1920)[115]. Συγκεκριμένα με την προηγούμενη απόφαση κρίθηκε η συνταγματικότητα[116] του περιεχομένου της Σύμβασης του 1916 όπως αυτό συγκεκριμενοποιήθηκε στα πλαίσια της εσωτερικής έννομης τάξης των ΗΠΑ με το σχετικό Νόμο (Migratory Bird Treaty Act, 3 Ιουλίου 1918).

Ειδικότερα, σύμφωνα με την απόφαση, η προστασία των αποδημητικών πτηνών είναι ένα εθνικό θέμα τεράστιου μεγέθους και η επίλυσή του βασίζεται στην συνδυασμένη διεθνή συνεργασία. Στα πλαίσια αυτά τα αποδημητικά πτηνά είναι κατ' εξοχήν αντικείμενο των διεθνών σχέσεων, οπότε το καθήκον και η δυνατότητα προστασίας τους είναι θέμα της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης και όχι των επι μέρους κρατών, εφόσον μόνο η κεντρική κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα να προωθήσει και να διαπραγματευτεί τη διεθνή συνεργασία στον τομέα αυτό[117].

Η απόφαση Missouri v. Holland είχε γενικότερες[118] επιπτώσεις αλλά και ειδικότερες στο θέμα της προστασίας των αποδημητικών πτηνών. Ετσι με την επιβεβαίωση της αναμφισβήτητης ισχυος της Συμβασης του 1916 και του σχετικου Νομου, σημειωθηκε στη συνέχεια εντονη δραστηριοποιηση στο εσωτερικό των ΗΠΑ[119]. Παράλληλα η Σύμβαση του 1916 και η συναφής εμπειρία έγιναν πρότυπο δημιουργίας σειράς παρομοιων συμβασεων με πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος τις ΗΠΑ, ενω η ίδια πρακτική μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο επεκτάθηκε και στους χώρους της Ασίας και Αυστραλίας[120].

Εκτός από την προηγούμενη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, στα πλαίσια των συχνών παραβάσεων αλλά και της αμφισβήτησης του προστατευτικού καθεστωτος

της Σύμβασης του 1916, επακολούθησε σε επίπεδο περιφερειακών δικαστηρίων σειρά λιγότερο διασημων αλλά αξιόλογων αποφασεων. Στις αποφάσεις αυτές καθορίζεται το νομικο status των αποδημητικών πτηνων σε εσωτερικό επίπεδο[121] αλλά κυριως τονίζεται πως η προστασία των αποδημητικών πτηνών είναι ένα κλασσικό και σημαντικότατο διεθνές πρόβλημα η επίλυση του οποίου αποτελεί καθήκον και αρμοδιότητα για τα κράτη της διεθνούς κοινότητας[122]. Για τη θεωρητική τεκμηρίωση αυτών των θέσεων οι σχετικές αποφάσεις καταφεύγουν στην διεθνή πρακτική και τις θεωρητικές κατασκευές του διεθνούς δικαίου που αφορούσαν τη διαχείριση και προστασία της φώκιας και θαλάσσιων αλιευμάτων, τα οποία συναντώνται σε διαφορετικούς χώρους εθνικής δικαιοδοσίας αλλά και στην ανοικτή θάλασσα. Στα πλαίσια των ίδιων αποφάσεων εκφράζονται και πρωτοποριακές - για την εποχή - θέσεις που έχουν σχέση με την προστασία, από τη ρύπανση, των νερών, του αέρα και του φυσικού περιβάλλοτνος γενικότερα.

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, στις ΗΠΑ, η νομολογια, η υλοποιηση και η θεωρητική επεξεργασία με επίκεντρο τη Σύμβαση του 1916 αλλά και τις παρόμοιες διμερείς συμβάσεις σημείωσαν σημαντικές προόδους. Η υλοποίηση περιέλαβε μια σειρά κυρωσεων (ποινικων διοικητικων και αστικών) για τους παραβάτες των σχετικών ρυθμίσεων. Παράλληλα τα δικαστήρια με διασταλτική ερμηνεια του ορου taking (κάρπωση, συλληψη) σταδιακά επεξέτειναν την προστασια όχι μονο για τα είδη αλλά και για τους οικοτόπους της πτηνοπανίδας, δηλαδή αξιοποίησαν πλήρως το γράμμα αλλά και το πνεύμα των Αρθρων ΙΙ και V της Συμβασης του 1916. Παραλληλα η νομολογία και κυρίως οι θεωρητικοί κλεινουν υπερ της άποψης πως η Συμβαση του 1916 είναι αυτοδυναμη (self executing) δηλαδή αποτελεί άμεσα εφαρμοσιμο για τα δικαστήρια ευθέως, χωρίς να απαιτείται επιπλέον κρατική (κοινοβούλιο) πράξη για να καταστεί εφαρμοσιμη[123].

Παρόμοια προβλήματα αμφισβήτησης συνάντησε η Σύμβαση του 1916 και στα πλαίσια λειτουργίας της έννομης τάξης του δεύτερου Συμβαλλόμενου Μέρους, δηλαδή του Καναδά. Με την απόφαση King v. Russel C. Clark (1920) επιλύθηκε τελικά το πρόβλημα θετικά υπέρ της Σύμβασης και του σχετικού Νόμου, αφού επικράτησε το ίδιο πνευμα που είχαν υιοθετήσει και τα δικαστήρια των ΗΠΑ[124].

2.2. Η Σύμβαση για την Προστασία των Αποδημητικών Πτηνών και των Θηραματικών Θηλαστικών (1936)

2.2.1. Η υιοθέτηση του κειμένου

Είκοσι χρόνια μετά τη σύναψη της Σύμβασης μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά (1916), οι ΗΠΑ και το Μεξικό προχώρησαν στην υπογραφή ενός διεθνούς κειμένου που συνοπτικά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν επανάληψη της προηγούμενης Συμβασης, προσαρμοσμένης όμως στην νέα οικολογική και πολιτική πραγματικοτητα που συνθέτει ο γεωγραφικός και πολιτικος χώρος ΗΠΑ - Μεξικου και βέβαια στις αναγκαιότητες εκσυγχρονισμού. Πρόκειται για τη Σύμβαση μεταξύ των ΗΠΑ και των Ηνωμένων Κρατών του Μεξικού για την προστασία των Αποδημητικών Πτηνών και Θηραματικών Θηλαστικων[125]. Το κείμενο αυτό υπεγράφη στην Πόλη του Μεξικού, 7 Φεβρουαρίου 1936, και τέθηκε σε ισχύ στις 15 Μαρτίου 1937[126].

Τυπικά η σύναψη της προηγούμενης Σύμβασης οφείλεται σε σχετική απόφαση της Γερουσίας των ΗΠΑ (9-2-1920) που επιφόρτισε τον Πρόεδρο να δρομολογήσει διαδικασίες υιοθέτησης συμφωνιων για την προστασία των αποδημητικων πτηνων με κρατη νότια των ΗΠΑ[127]. Ουσιαστικά βέβαια η Σύμβαση του 1936 ανταποκρίνεται στο αίτημα ενος ευρέος φάσματος ατόμων, και οργανωμένων ομάδων καθως και κυβερνητικων παραγόντων,[128] κυριως των ΗΠΑ αλλά και του Καναδά. Ειδικοτερα μετά τη Σύμβαση του 1916 με τον Καναδά, η προστασία των υδρόβιων θηραματικών αλλά και άλλων πτηνών απαιτούσε αναλογη επέκταση προστασίας του βιογεωγραφικού χωρου εξάπλωσης των αποδημητικών ειδών της Β. Αμερικής. Ο χώρος που ανήκε στο Μεξικό ήταν κρίσιμος και απαραίτητος για παρόμοια διακρατική συνεργασία εφόσον παρεχε μια σειρά από σπάνιους και σε άριστη κατάσταση υγροτοπους τους οποίους η αναπτυξιακή διαδικασία δεν είχε ακόμη επηρεάσει αρνητικά όπως σε ΗΠΑ - Καναδα.

Βέβαια η διαπραγμάτευση της Σύμβασης του 1936[129] καθώς και οι σχετικές διαδικασίες, ήταν μακροχρόνιες και δυσκολότερες από αυτές μεταξύ ΗΠΑ - Καναδά για την υιοθέτηση της Συμβασης του 1916. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε σοβαρές διαφοροποιήσεις ΗΠΑ - Μεξικού σε θέματα πολιτικά, οικονομικά, πολιτιστικά κλπ. καθως επίσης και στο ιστορικό παρελθόν των δύο κρατων όπου οι σχέσεις τους δεν ήταν πάντα φιλικές, σε αντίθεση βέβαια με τις Αμερικανο-Καναδικές. Αλλά και σε περιβαλλοντικά θέματα υπήρξε οξεία αντιδικια μεταξυ των δυο χωρων. Συγκεκριμένα σε διαφορά τους για τη χρήση των νερών του Rio Grande, οι ΗΠΑ είχαν διατυπώσει το περίφημο Harmon Doctrine (1895) στο οποίο συμπυκνώνοταν η

αυθαίρετη και αποικιοκρατικής υφής συμπεριφορά των ΗΠΑ απέναντι στο Μεξικό[130]. Βεβαια είναι γεγονός πως στη συνέχεια και κυρίως κάτω απο το ευνοϊκο κλίμα συνεργασίας που διαμορφώθηκε μεταξύ των δύο χωρών στα πλαίσια της Σύμβασης του 1936, εγκαινιάστηκε μια θετική περίοδος ισότιμης συνεργασιας σε θέματα χρησης και σύπανσης των γλυκών νερών κλπ.[131].

2.2.2.Οι ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1936

Σύμφωνα με το Προοίμιο και το Αρθρο Ι, σκοπός της Σύμβασης ειναι η προστασία των αποδημητικών πτηνών - όπως εξειδικεύονται στο Αρθρο IV - από εξαφάνιση εφόσον τα πτηνά αυτά προσωρινά κατά τις μετακινήσεις τους διαβιούν στις δύο χωρες, άσχετα από το χώρο προέλευσής τους. Αυτό σημαίνει πως οι ρυθμίσεις της Σύμβασης καλύπτουν προστατευτικά όχι μονο τα είδη που οι αποδημίες τους περιορίζονται στα ορια των δύο χωρών αλλά και αυτα που χρησιμοποιούν το έδαφος των δύο χωρών για τις εαρινές η φθινοπωρινές τους αποδημίες κατά μήκος της Αμερικανικής ηπειρου. Το γεγονος αυτο καθιστά τη Σύμβαση του 1936 συμπληρωματική αυτής του 1916 και το Καναδά άμεσα ωφελούμενο από την επέκταση του γεωγραφικού χωρου προστασίας. Ομως είναι γεγονος πως έμμεσα η προστασια αυτή έχει ευμενείς επιπτωσεις σε όλες τις υπόλοιπες (μη συμβαλλόμενες) χώρες της Αμερικής, στις οποίες επεκτείνεται ο χωρος εξάπλωσης των συγκεκριμένων αποδημητικών πτηνων που απαντώνται σε ΗΠΑ και Μεξικο.

Οι αξίες που προσδίδονται στα πτηνά από το συγκεκριμένο κείμενο κινουνται στα ίδια πλαίσια της αντίστοιχης Αμερικανο - Καναδικής Σύμβασης του 1916. Δηλαδή η προστασία είναι ωφελιμιστική σε προσανατολισμό, εφόσον αποσκοπεί σε ορθολογική χρήση (rational utilization) των αποδημητικών πτηνών για ψυχαγωγικούς σκοπούς . (sport), τροφή, εμποριο και βιομηχανία[132], με την προυπόθεση βέβαια ότι είναι επιδεκτικά για παρόμοιες χρήσεις (Αρθρα Ι, IV και Προοίμιο).

Η εξειδίκευση των ειδων που η Σύμβαση θεωρεί αποδημητικά γίνεται με σχετικο πίνακα (Αρθρο IV) και κατατάσσονται σε δυο κατηγορίες: α) θηραματικά αποδημητικά πτηνά (migratory game birds) και β) μη θηραματικά αποδημητικά πτηνα (migratory non - game birds).

Δηλαδή δεν επιχειρείται επιστημονικός προσδιορισμός του όρου "αποδημητικος" με βιολογικα, οικολογικά κλπ. δεδομένα αλλά "Τα υφηλά Συμβαλλομενα Μέρη διακηρύσσουν πως για τους σκοπους της παρουσας Σύμβασης τα

ακόλουθα πτηνά θα πρέπει να θεωρούνται αποδημητικά". (Άρθρο IV). Επίσης στο Προοίμιο και στο Άρθρο I προσεχίζεται, εμπειρικά πειστικότερο, ο όρος "αποδημητικό πτηνό" με παράθεση της ιδιότητας των συγκεκριμένων πτηνών να μετακινούνται, ακόμη και σε διεθνές επίπεδο[133]. Συνολικά ο πίνακας του Άρθρου IV περιλαμβάνει 31 Οικογένειες πτηνών. Η πρώτη κατηγορία των θηραματικών πτηνών, στην ουσία, περιλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος των υδρόβιων αποδημητικών πτηνών στη στενή (Anatidae) και στην ευρεία έννοια[134]. Η δεύτερη κατηγορία των μη θηραματικών αποδημητικών πτηνων είναι πολυπληθέστερη (23 Οικογένειες) και περιλαμβάνει μια σειρά κυρίως land birds[135].

Πέρα από την προηγούμενη διάκριση των πτηνων, η Σύμβαση του 1936 αποφεύγει οποιοδήποτε άλλο διαχωρισμό και αξιολογικής φύσης χαρακτηρισμό. Στα πλαίσια αυτά αποτελεί πρόοδο σε σχέση με τη Σύμβαση του 1916 η οποία χαρακτήριζε τα πτηνα σαν ωφέλιμα και αβλαβή, υπονοώντας συγχρόνως και την ύπαρξη επιβλαβών. Επίσης θετικό γεγονός αποτελεί η πρόβλεψη του Άρθρου IV για διαδικασία εκσυγχρονισμού και συμπλήρωσης του καταλόγου των πτηνών, ενώ κάτι τέτοιο δεν πρόβλεπε η Σύμβαση του 1916.

Η αύξουσα υποβάθμιση της πτηνοπανίδας σε συνδυασμό με τη σχεδόν μεταβολή των αξιών[136] για τα πτηνά, οδήγησε τις δυο Κυβερνήσεις (ΗΠΑ - Μεξικό) το 1972 να κάνουν χρήση της προηγούμενης πρόβλεψης του Άρθρου IV[137]. Συγκεκριμένα συμφωνησαν σε συμπλήρωση του σχετικού καταλόγου των πτηνων με παράθεση 32 επιπλέον Οικογενειών. Ο νέος κατάλογος δεν διακρίνει τα αποδημητικά πτηνα σε θηραματικά και μη, ενω ένα μεγάλο μέρος του καλυπτει τα υδρόβια αποδημητικά πτηνά (στην ευρεία τους έννοια) που δεν περιείχε ο κατάλογος της Σύμβασης του 1936[138]. Πρέπει να τονιστεί ότι ο νέος κατάλογος του 1972 αποτελεί σαφή υπέρβαση του προηγούμενου, εφόσον τα πτηνά που καλύπτει αποδεσμεύονται από τις στενές ωφελιμιστικές αξίες του παρελθόντος και ανταποκρίνονται σε νέες όπως: οικολογικές, κοινωνικές κλπ. Αλλωστε τα περισσότερα απο τα πτηνά της λίστας του 1972 στο παρελθόν ήταν αδιάφορα, οπότε δεν προστατεύονταν, ή επιβλαβη και δίωκονταν[139].

Η απαρίθμηση των αποδημητικων πτηνών του Άρθρου IV χρησιμευει στην περαιτέρω εξειδίκευση της προστασίας η οποία περιλαμβάνει περιορισμους καρπωσης αλλά και μέτρα για τους οικοτόπους των πτηνων, ενω παράλληλα η προστασία σε συγκεκριμένες περιπτώσεις σχετικοποιείται (εξαιρέσεις). Συγκεκριμένα, αν και η Σύμβαση του 1936 ειναι κείμενο προστασίας ειδών

προβλέπει αυτόνομο τρόπο προστασίας των οικοτόμων με τη δημιουργία προστατευόμενων περιοχών που χρησιμεύουν σαν καταφύγιο για τα αποδημητικά πτηνά. Στις περιοχές αυτές η κατηγορία των πτηνών απαγορεύεται[140]. Η προηγούμενη πρόβλεψη αποτελεί θετική εξέλιξη σε σχέση με τη Σύμβαση του 1916 η οποία περιείχε μια παρεμπίπτουσα και οριακής φύσης μόνο αναφορά για προστασία οικοτόπων[141].

Επίσης θεσπίζονται γενικές χρονικές απαγορεύσεις στην κατηγορία των πτηνών, των φωλεών και των αυγών τους καθώς και στην εμπορευματική διακίνηση πτηνών ή παραγώγων τους. Εξαιρέσεις κάτω από συγκεκριμένες διατυπώσεις, όταν αφορούν πτηνά που προέρχονται από ιδιωτικές εγκαταστάσεις αναπαραγωγής θηραματικών ειδών (private game farms) ή όταν χρησιμοποιούνται για σκοπούς επιστημονικούς, αναπαραγωγής και για εξυπηρέτηση μουσείων[142]. Η γενική χρονική απαγόρευση θήρας περιορίζει τη δραστηριότητα αυτή σε τέσσερις μήνες maximum κάθε χρονική περίοδο και μόνο με ειδικές άδειες που εκδίδουν οι αρμόδιες αρχές[143]. Ειδικά για μια μεγάλη κατηγορία υδρόβιων αποδημητικών πτηνών (wild ducks) προβλέπεται εξειδικευμένη κλειστή χρονική περίοδος από 10 Μαρτίου έως 1η Σεπτεμβρίου[144].

Θεσπίζεται η απαγόρευση θανάτωσης των αποδημητικών εντομοφάγων πτηνων (κλασσική κατηγορία ωφέλιμων πτηνων στη γεωργία και δασοκομία), εκτός εάν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι επιβλαβή στη γεωργία, ενω χλητικά ή προέρχονται από σεζέρβες ή από ιδιωτικές εγκαταστασεις αναπαραγωγής θηραματικών ειδών. Στις περιπτώσεις αυτές τα πτηνά πρέπει να συλλαμβάνονται ζωντανά και να χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία των δύο Συμβαλλομένων Μερών[145]. Στα απαγορευμένα μέσα κάπωσης των πτηνων αναφέρονται και τα αεροπλάνα. Πρόκειται για πρόβλεψη που αγνοούσε η Σύμβαση του 1916 αλλά ήδη ήταν καθιερωμένη στα πλαίσια της διεθνούς προστασιας της άγριας ζωής στην Αμερική[146]. Τέλος η Σύμβαση του 1936 απαγορευει το διεθνές εμπόριο αποδημητικων πτηνων (ζωντανων ή νεκρων) και παραγώγων τους στα κοινά συνορα των δυο χωρών. Παρόμοια διακίνηση αντικειμενη στην υπάρχουσα νομοθεσία θεωρείται ότι αποτελεί λαθρεμπορία.[147]

Η Σύμβαση του 1936[148] συνολικά και σε σύγκριση με την αντίστοιχη του 1916 περιέχει στοιχεία εκσυγχρονισμού αλλά και οπισθοδρόμησης, ενώ παρατηρούνται ατέλειες και κάποιες παραλείψεις σε επίπεδο υλοποίησης. Για τους λόγους αυτούς έχει δεχθεί και αυστηρή κριτική. Βέβαια η κριτική αυτή αγνοεί σε σημαντικό βαθμό πως η επιτυχης ουθμιστική εξέλιξη ενος υποχρεωτικού διεθνούς κειμένου δεν εξαρτάται απόλυτα από το ίδιο το συμβατικό

κείμενο αλλά και απο το γενικότερο πλέγμα των συγκεκριμένων διακρατικων σχέσεων, την υπάρχουσα υποδομή, την πολιτική βούληση κλπ. στα πλαίσια των οποίων εφαρμόζεται και υλοποιείται. Με αυτά τα δεδομένα η σύγκριση των δύο Συμβάσεων είναι άνιση στο βαθμό που διαφέρουν οι διμερείς σχέσεις κλπ. ΗΠΑ - Καναδά και ΗΠΑ - Μεξικού.

2.3. Η Σύμβαση για την Προστασία της Φύσης και της Αγριας Ζωής στο Δυτικό Ημισφαίριο (1940)

2.3.1. Η υιοθέτηση της Σύμβασης

Η Σύμβαση για την Προστασία του Δ. Ημισφαίριου (1940) αποτελεί απόπειρα συνολικής προστασιας του φυσικού περιβάλλοντος στην Αμερικανική ήπειρο, με έμφαση στη μέριμνα για τα αποδημητικά πτηνά[149]. Χρονικά είναι το τελευταίο κείμενο αυτής της περιόδου. Το γεγονος αυτό εξηγεί σε μεγάλο βαθμο τη νομοτεχνική πληρότητα καθώς και το αναβαθμισμένο περιεχόμενο του συγκεκριμένου κειμένου. Πράγματι στη Σύμβαση αυτή φαίνεται να αξιοποιείται θετικά η προηγουμενη εμπειρία[150], με τελικο αποτέλεσμα ένα κείμενο που γενικά προηγήθηκε της εποχής του. Μάλιστα στο γεγονός αυτο, καθως και σε κάποιες ελλείψεις μηχανισμών υλοποίησης, έχει αποδοθεί - μαλλον απλουστευτικά - η ρυθμιστική αποτυχία της Σύμβασης του 1940[151].

Η υιοθέτηση της Συμβασης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ενεργοποιηση της διεθνούς οργάνωσης και συνεργασίας στην Αμερική. Ειδικοτερα το 1929 ιδρύθηκε η Μόνιμη Επιτροπή για την Προστασία της Φύσης στον Ειρηνικό (Permanent Committee for the Protection of Nature in the Pacific) στα πλαίσια του Τέταρτου Συνεδρίου Επιστήμης του Ειρηνικου (Fourth Pacific Science Congress).

Αποφασιστικότερο βήμα υπήρξε η δραστηριότητα της Παν-Αμερικανικής Ένωσης και ειδικοτερα της Παν - Αμερικανικής Επιτροπής στα πλαίσια της American Committee for International Wild Life Protection (A C I W L P). Τα τελικα βήματα έγιναν με την ανεπίσημη Συνδιάσκεψη στην Ουάσιγκτων (Αύγουστος 1937) και κυρίως με το Σχέδιο Σύμβασης που προετοίμασε επιτροπή ειδικών, η οποία δημοσιοποιήθηκε για το σκοπο αυτό από την Οχδοη Διεθνή Διασκεψη των Αμερικανικων Κρατων (Λίμα, Δεκέμβριος 1938)[152]. Το κείμενο της Σύμβασης για την Προστασία της Φύσης και τη Διατήρηση της Αγριας Ζωής στο Δυτικο Ημισφαίριο υιοθετηθηκε στην Ουάσιγκτων, 12 Οκτωβρίου 1940[153], και τέθηκε σε ισχύ στις 30 Απριλίου του 1942, ενω μέχρι σήμερα καλύπτει προστατευτικά το

μεγαλύτερο μέρος της Αμερικής[154].

2.3.2. Σκοπός και βασικές αξίες που υιοθετεί η Σύμβαση του 1940

Ο επιδιωκόμενος σκοπός και οι βασικές αξίες που αντιπροσωπεύει η άγρια ζωή - και ειδικότερα τα αποδημητικά πτηνά τα οποία κατ' εξαίρεση αναφέρονται - για τη Σύμβαση του 1940 παρατίθενται κυρίως στο σχετικό Προοίμιο. Πρόκειται για ένα Προοίμιο που από τυπική αλλά και από ουσιαστική άποψη ανήκει περισσότερο στην επόμενη περίοδο[155].

Σκοπός της Σύμβασης είναι η προστασία και διατήρηση όλων των ειδών χλωρίδας - πανίδας, περιλαμβανομένων και των αποδημητικών πτηνών (including migratory birds), σε επαρκείς αριθμούς στους φυσικούς τους οικοτόπους και η εξασφάλισή τους από το φάσμα της εξαφάνισης. Επίσης η Σύμβαση προχωρεί και σε προστασία φυσικών τοπίων, σχηματισμών, περιοχών και αντικειμένων εξαιρετικής σπουδαιότητας αλλά και περιοχών που χαρακτηρίζονται από πρωτόγονες συνθήκες[156].

Σε επίπεδο αξιών η παρούσα Σύμβαση υιοθετεί σε γενικές γραμμές τις θέσεις της Συμβασης του 1933 για την προστασία της Άγριας Ζωής στην Αφρική[157]. Δηλαδή υιοθετούνται κυρια αξίες αισθητικές, αναψυχής, εκπαιδευτικές, ιστορικές ή επιστημονικές. Αντίθετα οι ωφελιμιστικές αξιες, που έχουν σχέση με οικονομικές και άλλες παρόμοιες χρήσεις για την άγρια ζωή, υποχωρούν και αναφέρονται περιστασιακά και χωρίς σαφήνεια[158]. Ειδικότερα όμως για τα πτηνά επιχειρείται με εξειδικευμένο Άρθρο[159] ένας συγκερασμός οικονομικών και άλλων αξιων. Συγκεκριμένα τα πτηνά αντιπροσωπεύουν αξίες αναψυχής (sport), διατροφής, βιομηχανικές, επιστημονικές, ερευνητικές και αισθητικές. Ως ένα βαθμό δηλαδή οι προηγούμενες αξιες των αποδημητικών πτηνών προσομοιάζουν με αυτές των Συμβάσεων του 1916 και 1936 αλλά η Σύμβαση του 1940 προχωρεί και πέρα από αυτές, αναγνωρίζοντας και νέες αξίες. Ο προηγούμενος συγκερασμός, οικονομικων και μη αξιων για τα αποδημητικά πτηνά, αντανακλά τη σχετικά καλή οικολογική κατάσταση αρκετων ειδών που ήταν επιδεκτικά εκμεταλλεύσης, αλλά και την αναγκαιοτητα προσαρμογής στο δεδομένο διεθνές καθεστώς προστασίας και διαχείρισης των πτηνών στο μεγαλύτερο τμήμα της Β.Αμερικής (Συμβάσεις 1916 και 1936).

Συμπερασματικά πρέπει να τονισθεί πως τυπικά το Προοίμιο της Σύμβασης του 1940 είναι απολυτα σύγχρονο εφόσον ουσιαστικα συγκεντρωνει τη βασικη φιλοσοφία της (σκοπο, αξίες κλπ.). Επίσης ουσιαστικοποίησε σε μεγάλο

βαθμό τη στροφη σε ένα συγκεκασμο αξιων, με κυριαρχες τις μη οικονομικές. Το γεγονος αυτο εχει άμεση σχέση με την επιβίωξη της Σύμβασης για συνολικη προστασία της αγριας ζωής (χλωριδας - πανιδας) και των φυσικών της οικοτόπων[160]. Η προστασία αυτής της μορφής, χωρίς διακρίσεις ειδών με ωφελιμιστικά, αισθητικά κλπ. κριτήρια (speciesm)[161], προωθεί την διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και βέβαια αποτελεί κατάκτηση θεμελιωμένη σε διεθνή κείμενα προστασίας σχετικά πρόσφατα[162].

Βέβαια είναι γεγονός πως παρά τους νεωτερισμούς η Σύμβαση του 1940 εξακολουθεί να θεωρεί τα Κράτη και τις Κυβερνήσεις, αποκλειστικο φορέα της αρμοδιότητας προστασίας, αποκλείοντας τους πολίτες αλλά και την έννοια της ανθρωπότητας σαν παράγοντες που υπεισέρχονται ενεργά και αποφασιστικά στο θέμα της διαχείρισης και προστασίας της άγριας ζωής. Περιστασιακα ομως (π.χ. στο Αρθρο 11 οι πολίτες αναφέρονται σαν υποκείμενα κυρίως δικαιωμάτων σε σχέση με την άγρια ζωή.

2.3.3. Προστασία των οικοτόπων και συναφείς ρυθμίσεις

Η Σύμβαση του 1940 είναι το πρωτο διεθνές κείμενο προστασίας που επιδεικνύει ισορροπη μέτρα για τη διατήρηση των φυσικών οικοτοπων καθως και των ειδών της Αγριας Ζωής. Συγκεκριμένα όλα τα διεθνή κείμενα αυτού του είδους μεχρι και το 1933 αναφέρονταν στη προστασία και διαχείριση των ειδών της Αγριας Ζωής, ενω η προστασία των φυσικων τους οικοτόπων ήταν ανυπαρκτη η περιορισμένη. Σταθμο στη μεταβολή αυτής της πρακτικής απετέλεσαν οι ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1933 για την προστασια της Αγριας Ζωής στην Αφρική[163] οπου καθιέρωσαν ένα ποιημένο καθεστως, ίσως κατά πρωτοφανειότητα, μέριμνας για την προστασία των οικοτοπων παράλληλα με αυτή των ειδων. Η Συμβαση του 1940 για την προστασία του δυτικου ημισφαίριου, αν και λιγοτερο ριζικέλευθη στο θέμα αυτό από την προηγουμενη (1933) αντιποκρινόμενη στις άμεσες ανάγκες της μεταβαλλόμενης πραγματικότητας που αναδείκνυε την απωλεια και υποβάθμιση των οικοτοπων σαν ουσιαστικότερη απειλή για την Αγρια Ζωή, αφιέρωσε ένα σημαντικό τμήμα από τις ρυθμίσεις της στο πρόβλημα της διατήρησης των φυσικων οικοτοπων.

Στο Αρθρο Ι της Συμβασης προσδιορίζονται τέσσερες κατηγορίες προστατευόμενων φυσικων περιοχων[164]. Η κάθε κατηγορια εξειδικευεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και προυποθέσεις, ενω παραλληλα προδιαγραφεται σε γενικές γραμμές το καθεστως προστασίας - διαχείρισης καθως και ο σκοπος που υπηρετούν οι συγκε-

κοινωνικοί χώροι[165]. Το προηγούμενο καθεστώς αναλύεται και οι υποχρεώσεις των κρατών συγκεκριμενοποιούνται σε μια σειρά άρθρων που ακολουθούν.

Ειδικότερα το επόμενο Άρθρο (II) σχετικοποιεί σε μεγάλο βαθμό τη χρησιμότητα των προηγούμενων προστατευόμενων περιοχών αφού η δημιουργία τους δεν είναι υποχρεωτική αλλά εναπόκειται η εκτίμηση παρόμοιας δυνατότητας στις επί μέρους κυβερνήσεις[166]. Βέβαια εφόσον κριθεί ότι άμεσα δεν υφίσταται πρακτικά δυνατότητα δημιουργίας προστατευόμενων περιοχών, υπάρχει υποχρέωση επιλογής προκαταρκτικών χώρων, αντικειμένων κλπ. τα οποία μελλοντικά θα αποτελέσουν Εθνικά Πάρκα, Φυσικά Μνημεία κλπ.[167]. Στο ίδιο Άρθρο προβλέπεται υποχρέωση γνωστοποίησης από τα Συμβαλλόμενα Μέρη προς την Παν-Αμερικανική Ένωση για την ίδρυση προστατευόμενων περιοχών, τη σχετική νομοθεσία και διαχείρισης τους.

Περαιτέρω το Άρθρο III και IV καθορίζουν λεπτομερώς το καθεστώς των εθνικών πάρκων (national parks) και των αυστηρά προστατευόμενων "παρθένων" περιοχών (strict wilderness reserves). Στην περίπτωση των εθνικών πάρκων επιβάλλεται η οριοθέτησή τους και απαγορεύεται η εμπορική εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρων. Επίσης απαγορεύεται η θήρα, δανεισμός, σύλληψη, συλλογή και καταστροφή των ειδών της χλωρίδας και πανίδας, εκτός των περιπτώσεων που επιτρέπονται από τις αρχές των πάρκων ή αφορούν συγκεκριμένη επιστημονική έρευνα. Η είσοδος του κοινού στα εθνικά πάρκα για αναψυχή, ή εκπαίδευση επιτρέπεται εφόσον συμβιβάζεται με το καθεστώς προστασίας που επιβάλλει η Σύμβαση[168].

Τέλος για τις αυστηρά προστατευόμενες παρθένες φυσικές περιοχές προβλέπεται η διατήρηση αυτού του χαρακτήρα τους, ενώ επιτρέπονται η επιστημονική και κυβερνητική έρευνα και παρόμοιες επεμβάσεις που δεν ανατρέπουν το σκοπό δημιουργίας των συγκεκριμένων περιοχών. Βέβαια το αυστηρό αυτό καθεστώς σχετικοποιείται εφόσον σύμφωνα με τη Συμβαση οι υποχρεώσεις του Άρθρου IV είναι δεσμευτικές "στο βαθμό που είναι πρακτικά εφαρμόσιμες". Οι προηγούμενες διατάξεις αποτελούν τον πυρήνα της Σύμβασης του 1940 που αναφέρεται στην προστασία των οικοτόπων. Παράλληλα όμως και μέρος των επόμενων Άρθρων, σε κάποιο βαθμό, αφορούν τους οικοτόπους.

2.3.4. Η προστασία των αποδημητικών πτηνών στα πλαίσια των ρυθμίσεων της Σύμβασης του 1940

Στα πλαίσια της επιχειρούμενης, από τη Σύμβαση του 1940, γενικευμένης προστασίας της αγριας ζωής στην

Αμερική, η κατηγορία των αποδημητικών πτηνών αποτελεί προνομιούχο κατηγορία. Εκτός λοιπόν από την εξειδικευμένη αναφορά για τα αποδημητικά πτηνά στο Προοίμιο[169], η σχετική Συμβαση περιέχει και ουθμίσεις που σκοπεύουν αποκλειστικά στην προστασία των αποδημητικών πτηνών. Φυσικά το συνολικό καθεστώς της Σύμβασης του 1940, στο βαθμό που επηρεάζει την πτηνοπανίδα, έχει θετικές επιπτώσεις στο θέμα της προστασίας των πτηνών και των οικοτόπων τους.

Ειδικότερα η Σύμβαση του 1940 διαμορφωνει για πρώτη φορά ένα επαρκη ορισμό για τα αποδημητικά πτηνά. Σύμφωνα λοιπον με το Αρθρο 1 παρ.5 "Η έκφραση ΑΠΟΔΗΜΗΤΙΚΑ ΠΤΗΝΑ θα υποδηλωνει: Πτηνο από αυτά τα είδη που όλα ή μερικά από τα επί μέρους ατομα μπορεί σε κάθε εποχη να διασχίζουν οποιοδήποτε απο τα συνορα μεταξύ των Αμερικανικων χωρών". Ο προηγούμενος ορισμος αποτελεί τη βαση της προσέγγισης του ιδίου θέματος από σύγχρονες συμβάσεις και ειδικότερα απο τη Σύμβαση της Βόννης (1979)[170]. Προφανώς ο προηγούμενος ορισμός σκοπεύει να περιλαβει στον ορο "αποδημητικά πτηνά" ένα μεγάλο μέρος της πτηνοπανίδας η οποία εκτελεί μακρές, μέσες ή τοπικές αποδημίες, με την προϋπόθεση βέβαια ότι οι μετακινήσεις αυτες αφορουν χώρους διαφορετικής εθνικής κυριαρχίας.

Το καθεστώς προστασίας των αποδημητικων πτηνών συγκεκριμενοποιείται περαιτερω στο Αρθρο VII. Γενικά και σε σχέση με την αποδημητικη πτηνοπανίδα, η Σύμβαση του 1940 σκοπευει στη συνολικη προστασία των ειδών αυτών, προάγοντας την υλοποίηση του στόχου της διατήρησης της βιολογικής ποικιλότητας όπως ηδη έχει δηλωθεί σαφως στο Προοίμιο και σε αναφορά με ολόκληρο το φάσμα της χλωρίδας - πανίδας[171].

Ειδικοτερα προβλέπεται η υποχρέωση των Συμβαλλομένων Κυβερνήσεων να υιοθετήσουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των αποδημητικων πτηνων με οικονομικές ή αισθητικες αξίες καθως και για την προληψη από τον κινδυνο εξαφάνισης οιουδήποτε δεδομένου είδους. Εφόσον δεχθούμε πως η προστασία αφορά όχι μόνο τα είδη με οικονομικές και αισθητικές αξίες αλλά, σε κάποιο βαθμο και την υπόλοιπη πτηνοπανίδα[172], τότε καλύπτεται ολόκληρο το φάσμα των πτηνών που η Σύμβαση του 1940 θεωρεί αποδημητικα. Βέβαια στα οικονομικά και αισθητικά[173] "επωφελή" πτηνα επιφυλάσσεται καθεστώς αυξημένης προστασίας, ενώ στα υπολοιπα απλά εξασφαλίζεται η αποτροπή της ενδεχόμενης εξαφάνισής τους. Μάλιστα ειδικά γι' αυτά που αντιπροσωπεύουν οικονομικές αξίες στη στενή η ευρεία εκδοχή τους[174], δηλαδή είναι αντικείμενο σπορ, διατροφής, εμπορίου, βιομηχανίας,

επιστημονικής μελέτης και έρευνας, προβλέπεται η υποχρέωση υιοθέτησης μέτρων που θα εξασφαλίζουν την ορθολογική χρήση των συγκεκριμένων πτηνών.

Εκτός από τις προηγούμενες ρυθμίσεις που αναφέρονται αποκλειστικά στην προστασία των αποδημητικών πτηνών και τα υπόλοιπα Άρθρα της Σύμβασης του 1940 - εκτός των τελικών διατάξεων - ενδιαφέρουν τα είδη της πτηνοπανίδας και τους φυσικούς της οικοτόπους. Συνοπτικά, το Άρθρο V παρ.1 προβλέπει την προστασία ειδών και οικοτόπων που ευρίσκονται μέσα στα εθνικά όρια των Συμβαλλομένων Κρατών και δεν προστατεύονται κάτω από το εξειδικευμένο καθεστώς των εθνικών πάρκων, φυσικών μνημείων κλπ. του Άρθρου Ι, παρ. 1, 2, 3, 4. Επίσης στο ίδιο Άρθρο (Ι) παρ. 2 προβλέπεται και προστασία φυσικών περιοχών, χαλαζιακών σχηματισμών κλπ. που παρουσιάζουν ενδιαφέρον αισθητικό, ιστορικό και επιστημονικό.

Στα ίδια πλαίσια το Άρθρο VIII αναφέρεται στη δημιουργία Παραρτήματος (Annex) με παράθεση ειδών που χρήζουν άμεσης και σημαντικής προστασίας. Περαιτέρω η προστασία αυτή θα πρέπει να είναι κατά το δυνατόν απόλυτη. Η καταπάτηση των ειδών αυτών επιτρέπεται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και με ειδικές άδειες εφόσον εξυπηρετεί επιστημονικούς σκοπούς ή είναι βασικός παράγοντας για την διαχείριση και διοίκηση της συγκεκριμένης περιοχής[175].

Η προηγούμενη διάταξη αποτελεί σημαντική αδυναμία της Σύμβασης εφόσον δεν πρόκειται για κάποιο παράρτημα με εξειδικευμένα είδη στα οποία συμφώνησαν τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Στην ουσία πρόκειται για κάποιο μελλοντικό παράρτημα που θα προκύψει από τις επί μέρους υποδείξεις των Κρατών χωρίς κάποια συγκεκριμένα κριτήρια ειδών, έκτασης κλπ. Επίσης δεν προβλέπεται διαδικασία τροποποίησης, ενώ γενικά το θέμα του παραρτήματος έχει αδηγήσει σε μια ιδιαίτερα συγκεχυμένη κατάσταση όπου εμφανίζονται Κράτη - Μέλη της Σύμβασης να υποβάλλουν εκτενείς καταλόγους ειδών, άλλα περιορισμένους και άλλα να αδιαφορούν εντελώς.

Η εισαγωγή, εξαγωγή και διακίνηση ειδών της αγριας ζωής και παραγώγων της, ρυθμίζεται από το Άρθρο ΙΧ. Συγκεκριμένα, προβλέπεται η έκδοση πιστοποιητικών που επιτρέπουν την εξαγωγή και διακίνηση ειδών ή παραγώγων της άγριας ζωής τα οποία προστατεύονται (παρ.1). Επίσης απαγορεύεται η εισαγωγή ειδών και παραγώγων της άγριας ζωής από χώρες όπου, προστατεύονται εκτός αν συνοδεύονται από πιστοποιητικά νόμιμης εξαγωγής τα οποία προβλέπονται από την προηγούμενη παράγραφο (1) του ίδιου Άρθρου (Άρθρο ΙΧ παρ.2).

Το Αρθρο VI αναφέρεται στη συνεργασία των Συμβαλλομένων Κυβερνήσεων για την προαγωγή των σκοπών της Συμβασης του 1940. Εμφαση δίνεται στην επιστημονική έρευνα, συνεργασια και αμοιβαια βοήθεια των Κρατών. Μάλιστα προβλέπεται και περιπτωση συναψης συμφωνιών μεταξύ των Κρατων αλλά και με επιστημονικά ιδρύματα για την προαγωγή της συνεργασίας στον τομέα αυτό. Τα πορίσματα από την σχετική έρευνα και συνεργασία θα είναι εξίσου προσιτά σε όλες τις Αμερικανικές Δημοκρατιες.

Οι ουσιαστικές ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1940 ολοκληρώνονται με το Αρθρο λ παρ.2 το οποίο επιφορτίζει την Παν-Αμερικανική Ενωση με το καθήκον της παροχής πληροφόρησης και διεκπεραίωσης της επικοινωνίας σχετικά με τους σκοπούς της Σύμβασης. Αποδέκτες των πληροφοριων αυτων μπορεί να είναι τα Κράτη-Μέλη της Σύμβασης αλλά και εθνικά ιδρύματα και οργανισμοί (εθνικοί, διεθνείς) στα πλαίσια όμως της δικαιοδοσιας των συγκεκοιμένων Κρατών. Η ρύθμιση αυτή, παράλληλα με την πρόβλεψη του Αρθρου II παρ. 3ιγ6 (υποχρέωση των κρατών να πληροφορούν την Παν - Αμερικανική Ενωση για τη δημιουργία προστατευόμενων περιοχων, τη σχετική νομοθεσία και το καθεστως διαχειρησης), αποτελεί το μοναδικό χαλαρό μηχανισμό υλοποίησης και ενεργοποίησης της Σύμβασης, με την Παν-Αμερικανική Ενωση σε κάποιο περιορισμένο και τυπικο ρόλο γραμματείας.

Τέλος η Σύμβαση του 1940 ολοκληρωνεται με τις υπολοιπες, τεχνικής φύσης και τελικές διατάξεις: σχέσεις της Σύμβασης με άλλα διεθνή κείμενα (Αρθρο Χ, παρ.1), προσδιορισμό της Παν - Αμερικανικής Ενωσης σαν θεματοφυλακα, επίσημη χλωσσα, έναρξη ισχύος (Αρθρο ΧΙ) και διαδικασια καταγγελίας (Αρθρο ΧΙΙ).

2.3.5. Ενεργοποίηση και εφαρμογή της Σύμβασης

Η Συμβαση του 1940 είναι μια φιλόδοξη προσπάθεια προστασίας της αγριας ζωής σ'ένα ευρύ περιφερειακό επίπεδο (Αμερικη). Όμως το μεγαλύτερο μέρος των διατάξεών της εμεινε ανενεργό, ενώ παράλληλα η ουσιαστική γεωγραφικη κάλυψη κύρια αφορά τη Β. Αμερικη η οποία όμως είτε καλυπτεται προστατευτικα από διεθνή κείμενα (Συμβασεις 1916 και 1936), είτε διαθέτει ισχυρούς θεσμούς προστασίας σε εσωτερικο επιπεδο (ΗΠΑ - Καναδάς) Δηλαδή για τους χώρους όπου η Συμβαση ήταν επιτακτικά απαραιτητη (Κεντρική και Ν. Αμερικη), το σχετικό κείμενο δεν είχε ιδιαίτερα θετική επιδραση.

Βέβαια είναι γεγονός πως κυρίως από τις προσπάθειες του Οργανισμου Αμερικανικων κρατών (από το 1948 η

Παν-Αμερικανική Ενωση μετονομαστηκε σε Organization of American States[177], O.A.S.) αλλά και απο πρωτοβουλίες των ΗΠΑ σημειωθηκαν κάποια θετικά βήματα ειδικότερα σε επίπεδο διεθνους επιστημονικής συνεργασίας και βοηθειας καθώς και δημιουργίας προστατευμένων περιοχων[178].

Η ρυθμιστική αποτυχία της Σύμβασης του 1940, όπως τονίστηκε και προηγουμένως, είναι απλουστευτικό να αποδίδεται αποκλειστικά σε πραγματικές ελλείψεις του κειμένου (απουσία θεσμων και διαδικασιών ελέγχου, ενεργοποιησης, υλοποίησης κλπ.) ή σε ρυθμισεις πρωτοπορίακές για την εποχή. Αλλωστε η Σύμβαση του 1916 είχε σοβαρότερες ελλείψεις αυτής της μορφής οι οποίες καλυφθηκαν με εξαιρετική επιτυχία σε επίπεδο τυπικής και άτυπης διμερούς (ΗΠΑ - Καναδάς) συνεργασίας και οργάνωσης, ενώ πολλαπλάσια η εισαγωγή νέων θεσμων, μεθόδων και ιδεων στο χωρο των διεθνων ρυθμίσεων προστασίας δεν συνδέεται απαραιτητα με την αποτυχία τους.

Φαινεται λοιπόν πως η προβληματική εφαρμογή της Σύμβασης του 1940 έχει άμεση σχέση με τις οξείες αντιθέσεις και διαφορές των κρατων της Αμερικανικής ηπείρου. Επισημαινονται: πολιτικές αντιπαραθέσεις, πολιτιστικές διαφορες, πραγματικο χάσμα σε οικονομικό και επιστημονικό επίπεδο, εξαιρετική διαφοροποίηση εσωτερικών θεσμων και ρυθμισεων περιβαλλοντικής προστασιας, αντιπαραθέσεις σε περιβαλλοντικα θέματα (π.χ. ΗΠΑ - Μεξικού και Βραζιλίας - Αργεντινής σε θέματα που αφορούν τη χρήση των διεθνών γλυκων νερων τους) κλπ.

Παράλληλα με το προηγούμενο αρνητικό υποβαθρο η Συμβαση του 1940 - όπως και αυτή του 1933 για την Αφρική - σηματοδότησε το μεταβατικό στάδιο όπου σε επίπεδο διεθνων ρυθμίσεων προστασίας επιχειρηθηκε ευρεία γεωγραφική και συνολική κάλυψη ειδων, καθώς επίσης και υπερβαση "παραδοσιακων" αξιών αλλά και αλλων στοιχείων που συγκροτούσαν τις μέχρι τότε διεθνείς ρυθμισεις. Η κατάσταση αυτή, εκτός από τις "προφανείς" δυσκολίες συνεργασίας, υλοποίησης κλπ. που συνεπάγεται η ευρυτητα του γεωγραφικου χώρου της Αμερικής αλλά και των ειδων που η Σύμβαση καλείται να προστατεύσει, έχει επίσης σαν συνέπεια την αδρανοποίηση ή υποτονική ενεργοποίηση των κρατων και κυρίως των Οργανισμών.

Πράγματι ενώ, π.χ. στο χώρο της Β. Αμερικής κυρίως η Συμβαση του 1916 (ΗΠΑ - Καναδάς) αλλά και αυτή του 1936 (ΗΠΑ - Μεξικο), είχαν ένα σταθερο υποβαθμο στήριξης, σε κυβερνητικο και μη κυβερνητικό επίπεδο (εθνικο - διεθνές), όεν συνεβη το ίδιο και με τη

Συμβαση του 1940. Οι κυβερνησεις εμφανιζονται αδιαφορες και με μειωμενη πολιτικη βουληση να ξεπεραστουν σειρα εμποδιων για την υλοποιηση της τελευταιας Συμβασης. Η στασι αυτη συνδεεται και με την σχετικη αδρανεια των μη κυβερνητικων οργανωσεων και φορεων (εθνικων και διεθνων) που στην περιπτωση της Σύμβασης του 1940, τουλαχιστον σε πρωτη φαση, δεν επεδειξαν ιδιαιτερο ενδιαφερον. Αντιθετα στην περιπτωση των δυο προηγουμενων διμερων Συμβασεων (1916, 1936) επεδειχθη εντονο ενδιαφερον απο θηρευτικους, επαγγελματικους, φυσιολατρικους και επιστημονικους κυκλους. Μαλιστα ενα μεγαλο ποσοστο της οικονομικης στηριξης και επιτυχιας προηλθε απο τους θηρευτικους κυκλους κυριως των ΗΠΑ αλλα και του Καναδα. Ο εκτεταμενος ομως γεωγραφικος χωρος καλυψης της Συμβασης του 1940 ηταν αρχικα δυσανάλογα μεγαλος για τους παραπανω φορεις και δεν προσφερόταν για αμεσα και ορατα οφελη, ικανα να δημιουργήσουν κλιμα αλληλεγγύης και ενεργητικης προστασιας. Εξαλλου ο νεος διευρυμενος κυκλος αξιων για την Αγρια Ζωη που προσθησε η Σύμβαση του 1940, στο αρχικο σταδιο, αφενος αντιμετώπισε το σκεπτικισμό και την εχθροτητα θηρευτικων και επαγγελματικων κύκλων, που είχαν ιδιαιτερα στηρίξει προηγουμενες διεθνεις πρωτοβουλιες προστασιας, αφετερου δεν απέκτησε σημαντικούς ενεργητικούς αποδέκτες.

Βέβαια το προηγούμενο πρόβλημα αντιμετώπισαν πολλες παρομοιες Συμβάσεις, ομως σταδιακά οι νεες αξιες σε σχεση με την άγρια ζωή, απέκτησαν κοινωνική διάσταση και ερεισμά με αποτέλεσμα να έχουν αυξημένες πιθανότητες υλοποιησης και τα αντίστοιχα διεθνη κειμενα που τις ενσωματωναν. Στο θέμα αυτό μάλιστα σημειωθηκε σχετική διαφοροποίηση μεταξυ ανεπτυγμένων και αναπτυσσομενων κρατων. Στις ανεπτυγμένες χωρες παρατηρήθηκε σαφής υπεροχη των νέων μη οικονομικων αξιων με κυριαρχη τη διασταση της συμμετοχής της άγριας ζωής στην ποιότητα ζωής, ενω αντίθετα στις αναπτυσσομενες χωρες επιχειρήθηκε συνδυασμος οικονομικων και μη οικονομικων αξιων με αποτέλεσμα η άγρια ζωή να αντιπροσωπεύει συγκεκριμένη κοινωνικοοικονομική παράμετρο που έπρεπε να συμβάλει στην ισορροπη (οικονομική – κοινωνική) ανάπτυξη των χωρων αυτων.

2.4. Η διεθνής οργάνωση και συνεργασία στην Αμερική για την προστασία των αποδημητικών πτηνών

Η διεθνής οργάνωση και συνεργασία με αντικείμενο ενδιαφέροντος την προστασία των αποδημητικών πτηνων ηταν ο κύριος (Συμβαση του 1940) ή αποκλειστικός (Συμβάσεις 1916 – 1936) στόχος αλλά και η αιτία

υιοθέτησης των προηγούμενων συμβατικών κειμένων στην Αμερική. Στα πλαίσια της υλοποίησης και λειτουργίας των ιδίων κειμένων, αλλά και παραλληλα με αυτά, υπήρξαν επίσης - σε διαφορετικό βαθμό κατά περίπτωση - αξιόλογες εξελίξεις στα επίπεδα της διεθνούς συνεργασίας και οργάνωσης με αντικείμενο την προστασία της πτηνοπανίδας και των φυσικών της οικοτόπων.

Ειδικοτερα αναφορικά με τη Σύμβαση του 1940 φαίνεται ότι ο βασικός μοχλός κινητοποίησης για την υιοθέτησή της, ηταν η επιδίωξη της προστασίας των υδροβίων πτηνων μακρων αποδημιών[177], τα οποία κάλυπταν εξαιρετικά μεγάλες αποστάσεις σε ολοκληρο το γεωγραφικο χωρο της Αμερικής. Το συγκεκριμένο αυτό βιολογικό δεδομένο για την πτηνοπανίδα σε συνδυασμο με την ανύπαρκτη ή περιορισμενη προστασία της στην Κεντρική, Ν. Αμερική και ω. Ινδίες κινητοποίησε τη διεθνή οργάνωση (κυβερνητική και μη) και εγκαινιασε καποια μορφή ίαν - Αμερικανικής συνεργασίας για την γενικευμενη προστασία της άγριας ζωής στην Αμερική[180]. Βέβαια ειναι γεγονός πως, για τους λόγους που ήδη αναλύθηκαν, οι προηγούμενες ποσπάθειες έδειξαν πως δεν διέθεταν καποια αξιόλογη δυναμική αν και σχετικά πρόσφατα υπήρξε κάποια αναζωογόνηση με επίκεντρο τη δραστηριοποίηση των Αμερικανικών Κρατών στα πλαίσια της Σύμβασης του 1940[181].

Η κατάσταση ειναι ακόμως καλύτερη στα πλαίσια της διμερούς συνεργασίας στη Β. Αμερική (ΗΠΑ - Καναδάς και ΗΠΑ - Μεξικό), όπως αυτή εξελίχθηκε με σημειο αναφοράς τις Συμβάσεις του 1916 και 1936 αντίστοιχα, για την προστασία των αποδημητικων πτηνων. Μάλιστα στην περίπτωση ΗΠΑ - Καναδά, το συνολικο πλέγμα συνεργασίας σε κυβερνητικό και μη κυβερνητικό επίπεδο, οπως άλλωστε και η λειτουργία της σχετικής Σύμβασης του 1916, αποτελεί πρότυπο όχι μόνο για το συγκεκριμένο χωρο αλλά και γενικοτερα[182].

Η συνεργασία ΗΠΑ - Μεξικού για την προστασία των αποδημητικων πτηνών, στα πλαίσια της σχετικής Σύμβασης του 1936, υπήρξε θετική και εξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου. Βέβαια οι διαφοροποιήσεις, οι αντιθέσεις και οι ανισοτητες[183] των δύο χωρων δεν επέτρεψαν την αναπτυξη συνεργασίας στο επίπεδο της αντίστοιχης Αμερικανο - Καναδικής. Ουσιαστικά η συνεργασία ΗΠΑ - Μεξικού οριοθετήθηκε από τον σχεδον μονομερή, πρωταγωνιστικο ρόλο των ΗΠΑ και το Μεξικό απλώς ανταποκρίθηκε θετικά (στά πλαίσια των επιλογων και των δυνατοτήτων του). Η κατάσταση αυτή είναι κατανοητή εφόσον τόσο οι δυνατοτητες όσο και η επιθυμία προστασίας των αποδημητικων πτηνων αφορουσαν κυρια τις ΗΠΑ. Ιδιαίτερα οι

ΗΠΑ διέθεταν τεράστιες οικονομικές, τεχνικές και επιστημονικές δυνατότητες ενώ παράλληλα υπήρχε οργανωμένη πίεση πιεστικής κοινής γνώμης με επίκεντρο την υδρόβια αποδημητική πτηνοπανίδα που ήταν αντικείμενο θήρας και είχε στο μεγαλύτερο ποσοστό της άμεση εξάρτηση από τους υγροτόπους του Μεξικού[194]. Χρονικά η ουσιαστική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών τοποθετείται μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου[195]. Μια σειρά ευνοϊκοί παράγοντες (πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί) δημιουργήσαν ένα εξαιρετικά θετικό κλίμα διημερούς συνεργασίας μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά για την προστασία των αποδημητικών πτηνών. Επιπλέον ήδη από το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα οι δύο χώρες είχαν δημιουργήσει ένα ιδιαίτερα επιτυχές καθεστώς ρύθμισης και συνεργασίας με αντικείμενο τα συνοριακά γλυκά νερά τους[196]. Η Σύμβαση του 1916, που ανταποκρινόταν κυρίως στις πρωτοβουλίες των ΗΠΑ (σε κυβερνητικό και μη κυβερνητικό επίπεδο), θεσμοποίησε τα δικαιώματα ενδιαφέρον των δύο χωρών για τα αποδημητικά πτηνά. Πρέπει να τονιστεί πως και στην περίπτωση αυτή - τουλάχιστον σε πρώτη φάση - οι ΗΠΑ απετέλεσαν το πλέον δραστήριο μέλος στη συνεργασία με τον Καναδά, κυρίως επειδή διέθεταν πολυπληθείς κύκλους ατόμων και οργανώσεων[197] με τεράστια οικονομικά και τεχνικά μέσα.

Χρονικά η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών για την προστασία των πτηνών προϋπόρχει της σχετικής Σύμβασης του 1916 και αφορά κυρίως τη μη κυβερνητική οργάνωση και δράση. Ειδικότερα σημαντικές πρωτοβουλίες αναπτύχθηκαν από ώρες όπως η The International Association of Game, Fish and Conservation Commissioners (1902)[198] και θεσμούς όπως η North American Wildlife Conference (από το 1915)[199]. Οι προηγούμενες δραστηριότητες αφορούσαν συναντήσεις και κυρίως ετήσιες διασκέψεις, με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων, την προώθηση επιστημονικής έρευνας και συνεργασίας, την βελτίωση και στήριξη του υπάρχοντος νομοθετικού και διαχειριστικού πλαισίου της άγριας ζωής κλπ.

Η μέριμνα για τα αποδημητικά και ειδικότερα τα υδρόβια πτηνά ήταν ήδη από την πρώτη συνάντηση της International Association of Game Fish and Conservation Commissioners (1902) στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος[200]. Επίσης στα πλαίσια των προηγουμένων δραστηριοτήτων προωθήθηκαν ιδιαίτερα η Σύμβαση του 1916 αλλά και η αντίστοιχη του 1936 με το Μεξικό[201].

Σε επίπεδο καθαρά μη κυβερνητικής οργάνωσης στις ΗΠΑ, δημιουργήθηκε στο μεσοπόλεμο η Ducks Unlimited που ανέπτυξε δραστηριότητα με διεθνή εμβέ-

λεια, ενω στη συνέχεια κάλυψε οργανωτικά τη Β. Αμερική με παρόμοιες οργανώσεις και παράλληλα απέκτησε φορέα με διεθνή διάσταση. Συγκεκριμένα η Ducks Unlimited οφείλει τη δημιουργία της κυρίως στην ιδιαίτερη ανησυχία των θηρευτικών κύκλων των ΗΠΑ η οποία κορυφώθηκε από τη σημαντική καθοδική πορεία των πληθυσμών των υδρόβιων αποδημητικών πτηνών της Β. Αμερικής στη διάρκεια της 10ετίας 1935-1944. Η ουσιαστική αιτία της μείωσης αυτής ήταν η ξηρασία της 10ετίας του 1930 - 1940 που έπληξε τους υγροτόπους ενός μεγάλου τμήματος κυρίως των ΗΠΑ και του Καναδά (Great Plains). Το γεγονός αυτό κατέστησε απτή την διεθνή αλληλεξάρτηση της προστασίας των αποδημητικών πτηνών και μάλιστα στο ουσιαστικότερο στοιχείο, δηλαδή στους οικοτόπους της πτηνοπανίδας. Σκοπος της Ducks Unlimited των ΗΠΑ, είναι κυρίως η διατήρηση, αποκατάσταση και δημιουργία οικοτόπων (υγροτοπων) για τα υδρόβια πτηνα στον Καναδά. Η οργάνωση αυτή μεχρι σήμερα (1937 - 1987) έχει πρωταγωνιστήσει στην προστασία 4.000.000 εκταρίων υγροτόπων από συνεισφορες των 600.000 περίπου χιλιάδων μελών της (κυρίως θηρευτές υδρόβιων πτηνων) που φθάνουν ετήσια τα 66.000.000 δολάρια[192].

Η Ducks Unlimited των ΗΠΑ αν και είναι ενας ιδιωτικός μη κερδοσκοπικός οργανισμός της χώρας αυτής, αποτελεί ίσως ένα μοναδικό φαινόμενο διεθνούς δράσης στο επίπεδο της διεθνούς μονομερούς χρηματοδότησης για την προστασία οικοτόπων. Μάλιστα η δραστηριοτητα αυτή αποκτά εξαιρετική σημασία εφόσον, παρά τις ιδανικές συνθήκες διακρατικής συνεργασίας μεταξύ Καναδά και ΗΠΑ[193], η θέση της Κυβερνησης του Καναδά ήταν κατηγορηματικά αντίθετη στη μονομερή χρηματοδότηση προγραμμάτων προστασίας με πόρους προερχόμενους από τις ΗΠΑ[194]. Η στάση αυτή του Καναδά απηχεί "αναστολές" της κοατικής συμπεριφοράς που υπαγορεύονται απο επιθυμία διατήρησης του εθνικου prestige αλλά και της εθνικής κυριαρχίας με το κλασσικό της περιεχόμενο. Η άτυπη βέβαια δραστηριότητα της Ducks Unlimited μονενός υλοποίησε την προστασία των υγροτόπων του καναδά με οικονομικους πόρους των ΗΠΑ και μονετέρου διατήρησε αλωβητα το εθνικο prestige και την εθνικη κυριαρχία του Καναδά αποδεικνύοντας στην περιπτωση αυτή την ευελιξία και αποτελεσματικοτητα της μη κυβερνητικής οργάνωσης[195]. Παρόμοια οργάνωση δημιουργήθηκε και στον Καναδά (Ducks Unlimited - Canada) με σκοπό κυρίως την υλοποίηση των προγραμμάτων προστασίας, ενώ δρομολογήθηκε αναλογη προσπαθεια στο Μεξικό (Ducks Unlimited - Mexico). Παράλληλα επίσης ιδρύεται και σχετικός διεθνής φορεας (Ducks Unlimited international)[196].

Σε αυτό το κυβερνητικό επίπεδο η συνεργασία μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά ήταν εξαιρετικά αποδοτική αφού άλλωστε υπήρξε και σχετική συμπεριφορά πολιτική βούληση για την προστασία των αποδημητικών πτηνών και των οικοτόπων τους. Η συνεργασία αυτή (τυπική και άτυπη) κάλυψε επίσης σειρά τομέων και αναγκαιοτήτων που δεν είχε προβλέψει η Σύμβαση του 1916, ενώ από το 1961 ουσιαστικά η διακρατική συνεργασία υλοποιείται μέσα από τη δημιουργία Διεθνούς Επιτροπής Αποδημητικών Πτηνών (International Migratory Bird Committee)[197].

Ειδικότερα πριν τη δημιουργία της προηγούμενης διεθνούς επιτροπής - αλλά και μετά σε κάποιο βαθμό - η συνεργασία των δύο χωρών υλοποιήθηκε κυρίως από τις κοινές δραστηριότητες του Bureau of Sport Fisheries and Wildlife Service (Καναδάς). Η δακτυλίωση (banding) πτηνών από τις δύο χώρες αποτελεί μια από τις πρώτες κοινές δραστηριότητες. Από τη δεκαετία 1920 - 1930 έχουν δακτυλιωθεί εκατομμύρια πτηνά αφού μόνο στη διάρκεια της δεκαετίας 1960 - 1970 έφθασαν να δακτυλιώνονται ετήσια περίπου 500.000 υδρόβια πτηνά. Τα επιστημονικά πορίσματα αλλά και τα στοιχεία από τις δακτυλιώσεις είναι ευρύτερα προσιτά και σε ενδιαφερόμενους πολίτες[198].

Οι ετήσιες επιστημονικές παρατηρήσεις υγροτόπων και καταμετρήσεις πτηνών στις δυο χώρες και κυρίως στον Καναδά, αποτελούν μια επιπλέον συντονισμένη διακρατική δραστηριότητα. Στον τομέα αυτό οι ΗΠΑ είναι ιδιαίτερα δραστήριες στον Καναδά, διαθέτοντας τεχνικά και οικονομικά μέσα αλλά και έμψυχο επιστημονικό υλικό (βιολόγους από το US Bureau of Biological Survey). Οι προηγούμενες δραστηριότητες κυρίως από τη δεκαετία του 1930 - 1940 έχουν καλύψει παραμεθόριους οικοτόπους και πληθυσμούς πτηνών. Βασικά όμως το σημαντικότερο τμήμα των δραστηριοτήτων αυτών έχει αναληφθεί στον Καναδά με τεχνικό και επιστημονικό προσωπικό των ΗΠΑ. Αφορά μάλιστα παρατηρήσεις και μετρήσεις εναέριες, χερσαίες αλλά και σχετικές επιχειρήσεις με πλωτά μέσα (canoe). Επίσης από τις δύο χώρες έχουν αναληφθεί κοινά προγράμματα διάσωσης αποδημητικών πτηνών που απειλούνταν με εξαφάνιση. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια για την προστασία του υδρόβιου πτηνού whooping crane το οποίο στα τέλη της δεκαετίας 1960 - 1970 αριθμούσε 50 μόνο πτηνά σε αγρια κατάσταση. Από την περίοδο αυτή άρχισε μια κοινή προσπάθεια με την εξασφάλιση μόνιμα προστατευμένων υγροτοπων στις δύο χώρες για τα συγκεκριμένα πτηνά, ενω παράλληλα οι ΗΠΑ ανέλαβαν την τεχνητή αναπαραγωγή των πτηνων αυτων με αυγά που προμήθευε ο Καναδάς και με σκοπό την ενισχυση των πληθυσμων του

whooping crane με νέα άτομα[199].

Εκτός από τις προηγούμενες διακρατικές δραστηριότητες οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, στα πλαίσια της προστασίας των αποδημητικών πτηνών, έχουν καθιερώσει την τακτική ανταλλαγή αλληλογραφίας και αναφορών, ενώ ένα μεγάλο μέρος της συνεργασίας υλοποιείται σε ανεπίσημο επίπεδο.

Σταθμό στη συνεργασία ΗΠΑ και Καναδά αποτελεί η δημιουργία του θεσμού της International Migratory Bird Committee (1961). Ιστορικά οι ρίζες της Επιτροπής αυτής πρέπει να αναζητηθούν στο θεσμό των Διεθνών Επιτροπών του 19ου αιώνα και κυρίως σ' αυτές που αφορούσαν τα γλυκά νερά και τα αλιεύματα[200]. Όμως άμεσα έλκει την καταγωγή της από την επιτυχή εμπειρία των δύο αυτών κρατών στα συγκεκριμένα θέματα και ειδικότερα από την International Joint Commission (1909) καθώς και την Great Lakes Fishery Commision που δημιουργήθηκε με σχετική Συμβαση μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά το 1954[201]. Η ιδέα της δημιουργίας Διεθνούς Επιτροπής υπήρχε από το 1930 και είχε εκφραστεί σε διάφορες εκδοχές κατά την διάρκεια διασκέψεων και συναντήσεων της Β. Αμερικής, σε κυβερνητικό αλλά και μη κυβερνητικό επίπεδο[202]. Τελικά η δημιουργία της αποφασίστηκε σε συναντηση (8 - 9 Μαίου 1961) των Υπουργών Γεωργίας (Orville Freemen) και Εσωτερικών (Stewart L. Udall) από την πλευρά των ΗΠΑ και των Υπουργών Δασων και Αγροτικής Ανάπτυξης (Maurice Sauve) και Ινδιανικων Υποθέσεων και Ανάπτυξης των Βορείων Περιοχών (Arthur Laing) από την πλευρά του Καναδά. Πρόκειται για ένα διακρατικό συμβουλευτικό όργανο αποτελούμενο από εννέα μέλη κυρίως από τα προηγούμενα Υπουργεία που συμμετείχαν στην ίδρυση της Επιτροπής[203]. Τα μέλη αυτά συνήθως συνοδεύονται από σειρά ειδικων και άλλο σχετικό προσωπικό. Συνήθως λαμβάνουν χώρα δύο συναντήσεις ετησια, μία σε κάθε χωρα.

Σκοπός της Επιτροπής είναι η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των δύο κρατων στο θεμα της προστασίας των αποδημητικων πτηνων. Η συνεργασία αυτή περιλαμβάνει την ενημέρωση και τον συντονισμό των πολιτικων προστασίας στις δύο χωρες, κυρίως με την ανταλλαγή πληροφοριων και απόψεων στο συγκεκριμενο θέμα. Η Επιτροπή διαθέτει ένα technical group, το οποίο προετοιμάζει σχετικές εκθέσεις για θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Γενικά πρέπει να αναφερθεί ότι η λειτουργία της Επιτροπής και οι σχετικές συναντήσεις θεωρουνται συχνα και από τους αντιπροσωπους των δύο κρατων σαν ανεπισημες και άτυπες.

Ιδού η ιδέα της αναγκαιότητας ίδρυσης της προη-

χουμενης Διεθνούς Επιτροπης Αποδημητικών Πτηνων. Όσο και η τελική δημιουργία και λειτουργία της, συνδέονται με την πολυ σημαντική έγκαιρη επισήμανση και αναγνώριση πως η απωλεια και υποβάθμιση των οικοτόπων των πτηνων - και κυρίως των υγροτόπων - εξελίσσεται στο σημαντικότερο και δυσκολότερο εθνικό και διεθνές πρόβλημα προστασιας. Μάλιστα η Επιτροπή αυτή από τη δημιουργία της αναγνώρισε την κρισιμότητα του θέματος της υπαρξης επαρκών υγροτόπων, θεωρωντας σαν βασικούς άξονες στήριξης των σχετικων πολιτικων προστασίας τους αγρότες, τους sportsmen και τις κυβερνήσεις.

Όμως ειναι γεγονός πως η προηγούμενη Επιτροπή δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες κυρίως των θηρευτικων κύκλων των ΗΠΑ οι οποίοι επιθυμούσαν την διακίνηση οικονομικών πόρων προς τον Καναδά για την υλοποιηση προγραμμάτων προστασιας υγροτόπων στη χωρα αυτή. Πράγματι η Διεθνής αυτή Επιτροπή σαν κυβερνητική οντοτητα υποκειται στους αντιστοιχους περιορισμούς και τα όρια λειτουργίας που υπαγορεύονται απο το επίπεδο των υπαρχουσων διεθνων σχέσεων και αντιλήψεων στα πλαίσια του κλασσικου Διεθνούς Δικαίου[204]. Οι ανελαστικότητες αυτές όμως και οι περιορισμοί, όπως τονιστηκε, ξεπεράστηκαν σε μεγάλο βαθμό επειδή αφενός ένα μεγάλο μέρος της διακρατικής συνεργασίας ΗΠΑ - Καναδά υλοποιείται σε ανεπίσημο (ατυπο) επίπεδο, ενω αφετέρου η εξωκοινοτική δορυφόρα διεθνης μη κυβερνητική οργάνωση δρωντας άτυπα και ευέλικτα συμπληρωνει τις αδυναμίες της κυβερνητικής οργάνωσης και συνεργασίας. Αναφέρθηκε η χαρακτηριστική περίπτωση της διακίνησης των οικονομικων πορων προς τον Καναδά μέσω της Ducks Unlimited (ΗΠΑ), ενω τέτοια περίπτωση είχε αποκλειστεί στα πλαίσια της προηγούμενης Επιτροπής ή των επίσημων διακρατικων σχέσεων[205].

Επίσης τελευταία μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά υπάρχει σε εξέλιξη - κατόπιν συμφωνίας των δύο κρατών - ένα φιλόδοξο Σχέδιο Διαχειρισης των Υδροβίων Πτηνών της Β. Αμερικής (North American Warerfowl Management Plan-NAWMP) για το οποίο γίνονται προσπάθειες επέκτασης και στο χωρο του Μεξικού[206](1986).

Συμπερασματικά η συνεργασία μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά με αντικείμενο την προστασία των αποδημητικών πτηνων[207] αποτελεί ίσως ένα μοναδικο επιτυχες μοντέλο όπου η μη κυβερνητική οργάνωση ειναι εξωκοινοτικά δορυφόρα αποτελωντας ενεργητικο παράγοντα δράσης και κάλυψης των αδυναμιων της αντιστοιχης κυβερνητικής, ενω συγχρονως λειτουργεί και σαν μοχλος πιεσης για κυβερνητική δραστηριοποίηση. Παράλληλα η κυβερνητική δραση και οργάνωση αναπτυσσει λιγότερες γραφειοκρατίες κατάφευγο-

τας συχνα στην υιοθέτηση ατυπων διαδικασιων, ενώ μακρονως διατηρει συνεχη θετικη συνεργασια με τη μη κερνητικη οργανωση.

3. Η προστασία των πτηνών στην Αφρική

3.1. Το πρόβλημα της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρικανική ήπειρο και η υιοθέτηση της Σύμβασης του 1933

Το γενικευμένο ενδιαφερον, κυρίως των Ευρωπαϊκων αποικιακων δυναμεων, για την Αφρικη, την άγρια ζωή της και βέβαια την πτηνοπανιδα στο συγκεκριμένο αυτό γεωγραφικο χωρο, είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία της πρωτοποριακής σχετικής Σύμβασης του 1900.[208]

Η Σύμβαση αυτή ομως δεν επελυσε τα προβλήματα που επεχειρησε να αντιμετωπισει γιατι δεν επικυρωθηκε από τα Κρατη που την υιοθέτησαν. Βεβαια είχε καποια θετικη επιδραση στη δημιουργία προστατευτικής νομοθεσίας κυρίως στους χωρους αποικιακής εξάπλωσης της Μ. Βρεττανίας και Γερμανίας.[209] Η σχετικη νομοθεσια όμως και κυριως αυτη που προυπηρξε στις αποικιες, ηταν μόνο κυνηγετικοί θηρευτικοι νόμοι (game laws) που αντιπροσωπευαν περισσοτερο τις προσωπικές απόψεις και συνηθειες της εκαστοτε διοικητικής ελίτ και των θηρευτικων κύκλων κλπ.[210] και λιγότερο καποια συστηματική πολιτικη διαχειρισης και προστασιας της εξωτερικα πλουσιας ζωής στην Αφρική.[211]

Η ανυπαρξία ή ανεπαρκεια λοιπόν διεθνών και εσωτερικων ρυθμίσεων, παράλληλα με την όξυνση των υπαρχόντων και την εμφανιση νέων παραγοντων υποβάθμισης της άγριας ζωής στην Αφρικη, δημιουργησαν ένα ευνοικό κλίμα για την υιοθέτηση ενός νέου διεθνούς κειμένου προστασίας στο συγκεκριμένο γεωγραφικο χωρο.

Ειδικοτερα από τις πρωτες ίυετίες του 20ου αιώνα, η υποβάθμιση της άγριας ζωής στην Αφρικη και ιδιαίτερα της πανίδας, αποτελεί γεγονος αναμφισβήτητο. Η επαγγελματικη και ερασιτεχνικη θηρα καθως και η εμπορευματικη διακινηση ειδων και παραγωγων της άγριας ζωής εξακολουθουν και στις πρωτες ίυετίες του 20ου αιωνα να προκαλούν σημαντικη μειωση σε συγκεκριμένα είδη.[212]

Εκτός όμως απο τη θήρα, η οποία αποτέλεσε ένα προφιλή στόχο απόδοσης οικολογικων ευθυνων από τους αρκετούς προστατευτικούς κύκλους της εποχής, ήδη βρισκονταν σε πλήρη εξέλιξη παραγοντες υποβάθμισης με τεράστιες και μακροχρονιες, συχνα μη αντιστρεπτές, επιπτωσεις για την άγρια ζωή.[213]

Πραγματι, παραγοντες που εχουν σχεση με την καταλυτική επιδραση των Ευρωπαϊκων αποικιακων δυναμεων

στο συνολικό οικονομικο-κοινωνικό υπόβαθρο των τοπικών κοινωνιών της Αφρικής αρχίζουν πλέον να έχουν σημαντική και εκτεταμένη αρνητική επίδραση στους πληθυσμούς και στους οικότοπους της άγριας ζωής. Η γεωργία και η οικόσιτη κτηνοτροφία βασισμένες σε Ευρωπαϊκά πρότυπα και εξυπηρετώντας εξαγωγικές σκοπιμότητες (γεωργικά προϊόντα κυρίως), αφαιρούν συνεχώς ζωτικό χώρο από την άγρια ζωή, ενώ παράλληλα υποβαθμίζουν άλλο (αποψιλώσεις, υπερβόσκηση, διάβρωση και αλατοποίηση του εδάφους). Στα πλαίσια αυτά - που συνεπάγονται και αστικοποίηση - μεγάλοι αριθμοί από είδη της άγριας πανίδας μετατρέπονται σε επικίνδυνα ή επιβλαβή για τους ανθρώπινους πληθυσμούς, τη γεωργία αλλά και την οικόσιτη κτηνοτροφία. Δημιουργείται δηλαδή πόλωση όπου το μεγαλύτερο μέρος της άγριας ζωής δεν εντάσσεται πλέον αρμονικά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή των τοπικών κοινωνιών και βέβαια των λευκών αποίκων.

Είναι χαρακτηριστική η αντιπαράθεση, από τον προηγούμενο αιώνα, με αντικείμενο τη μείωση του κινδύνου προσβολής ανθρώπινων πληθυσμών και οικόσιτων ζώων από ασθένειες που η υπαρξη και η διάδοση τους συνδέονται έμμεσα με την άγρια πανίδα της Αφρικής και κυρίως τα μεγάλα θηλαστικά της (trypanasome parasites, μύγα tsetse).[214] Η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού περιελάβε κατά περίπτωση επιχειρήσεις εξοντωσης της μύγας tsetse (εναέριοι ψεκασμοί με εντομοκτονα και καταστροφή των οικοτοπων της) αλλά και μείωση, εκδίωξη, εξόντωση ή περιορισμο ειδών της άγριας ζωής που θεωρήθηκαν ως πιθανοί φορείς των trypanosome parasites. Το πρόβλημα εξακολουθεί υφισταμενο και οι πρακτικές επίλυσής του προκαλούν ακόμη και σήμερα σειρά αντιδράσεων τόσο στην Αφρική όσο και γενικότερα. Σε πολλές περιπτώσεις πάντως η ύπαρξη της μύγας tsetse λειτουργησε αποτρεπτικά για την επέκταση ανθρώπινων παρεμβάσεων στο φυσικο περιβάλλον, με αποτέλεσμα τη διατήρηση μοναδικων χώρων για την άγρια ζωή.[215]

Η προηγουμενη κατάσταση ανέδειξε το πρόβλημα της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική σαν βασικό στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ου αιωνα και σαν κυρίαρχο την επομενη δεκαετία. Επίκεντρο του σχετικού ενδιαφέροντος ήταν η Δ.Ευρωπη και κυρίως η Μ. Βρεττανία, παράλληλα με την τοπική οικονομικοκοινωνική ελιτ των αποικιακών εδαφων και κτήσεων, ενώ σημαντικά ενεργο ενδιαφερον εκδηλώθηκε και στις Η.Π.Α. Συγκεκριμένα, όπως και στη Σύμβαση του 1900, κυρίως η ελιτ απο θηρευτικούς, επιστημονικούς και φυσιολατρικούς - φιλοπεριβαλοντικους κυκλους απετέλεσε το υποβαθρο κινητοποίησης για ένα παρομοιο εγχειρημα. Βέβαια ο ρόλος

της επιστημονικής κοινότητας και των φιλοπεριβαλλοντικών οργανώσεων εμφανίζει ανοδική και αναβαθμισμένη πορεία.

Ειδικότερα για τους θηρευτικούς κύκλους των αποικιων αλλά και των μητροπολιτικών εδαφων-οριακά και της Αμερικής[216]- ήταν πλέον εμφανές το ενδεχόμενο η θήρα να μην εχει αντικείμενο όχι μόνο επαγγελματικής αλλα ουτε και εραστιτεχνικής απασχολησης. Η πραγματικότητα αυτή και συνέπειες της στην ασκηση της θήρας προσανατολισμένης σε εραστιτεχνικά πρότυπα πλέον, φαινεται να είχαν συνειδητοποιηθεί σε μεγάλη έκταση στο χώρο αυτό, ο οποιος διέθετε ισχυρότατη επιρροή λόγω οργάνωσης, μαζικότητας και πρόσβασης στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα.[217] Παράλληλα, σε συνεργασία ή και σε αντιπαράθεση με τους θηρευτικούς κύκλους, επιστημονικοί και φιλοπεριβαλλοντικοί κύκλοι αναπτυσσουν ιδιαίτερη δραστηριοτητα τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική.

Στη Γαλλία δημιουργήθηκε η French Permanent Committee for the Protection of Colonial Fauna (1925-1926). Στην Αμερική επιστημονικά περιοδικά, διαπρεπή μέλη του διεθνους περιβαλλοντικού κινήματος (Harold J.Coolidge), επιστημονικά ιδρύματα (Harvard University) και οργανώσεις (Boone and Crockett Club, 1887, American Committee for International Wild Life. Protection, 1930) εξεδήλωσαν έμπρακτα το ενδιαφέρον τους για την άγρια ζωή της Αφρικής και το μέλλον της.

Η οργάνωση όμως που με τις δραστηριότητές της συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στη δημιουργία ενός νέου διεθνους καθεστωτος για την άγρια ζωή της Αφρικής προερχόταν από την σημαντικότερη αποικιακή δύναμη της Ευρωπης, τη Μ.Βρεττανία. Πρόκειται για την Society for the Preservation of the (Wild) Fauna of the Empire [218] (μετέπειτα Fauna and Flora Preservation Society), η οποία ιδρύθηκε το 1903 από ομαδες επιστημόνων, naturalists [219] θηρευτών και θηροφυλάκων και με ιδιαίτερη στήριξη από οργανωσεις αρχαιότερες που είχαν σαν αντικείμενο την προστασία της πτηνοπανίδας.[220] Βασικός πυρήνας της προηγουμενης οργάνωσης ήταν όλοι σχεδόν οι διάσημοι θηρευτές της Μ.Βρεττανίας, στο χωρο της Αφρικής,[221] πολλοί από τους οποιους ηταν μέλη της Βουλής των Λόρδων. Η SPFE χαρακτηρίζεται σαν ένα "imperial pressure group" που διατήρησε στενές επαφές για μεγάλο χρονικό διάστημα με την "hunting aristocratic elite".[222] Η οργάνωση αυτή είχε επίσης στενή συνεργασία με το British Museum of Natural History, εξέδιδε το Journal of the SPFE (μετά το 1950

Oryx) και στήριξε επιστημονικές και άλλες εκδόσεις με αντικείμενο την άγρια ζωή της Αφρικής. Παράλληλα ανεμιχθη ενεργα στην άσκηση προστατευτικής πολιτικής και σε ολα τα σχετικα ζητήματα (νομοθεσία, blue books κ.λ.π) εφόσον δράση της αντιμετωπιζονταν θετικά από τα Υπουργεία Εξωτερικών και Αποικιων της Μ.Βρεττανίας.

Αν και ο Α' Παγκοσμιος πόλεμος διέκοψε τις δραστηριοτητες της SPFE και κυρίως στον τομέα της διεθνούς συνεργασίας της, στη δεκαετια 1920-1930 το πρόβλημα της Αφρικής συνέχιζε έντονα να υπάρχει στο προσκήνιο κυρίως από την SPFE [223] αλλά και από άλλες Βρεττανικές και Αμερικανικές οργανωσεις. Η Βρεττανική Κυβέρνηση ανταποκρίθηκε θετικά στην αναγκαιοτητα επίλυσης του προβλήματος της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική, όπως ειχε τεθεί κυριως από την SPFE, και το 1931 στο International Congress for the Protection of Nature (Παρίσι), η Βρεττανική αντιπροσωπεία εισήγαγε ένα Dratt Convention for the Protection of African Fauna and Flora και συγχρόνως κάλεσε τις αποικιακές δυνάμεις σε συνδιάσκεψη στο Λονδίνο. Η διακυβερνητική συνδιάσκεψη πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο (House of Lords) από 31 Οκτωβρίου έως 8 Νοεμβρίου 1933 και ήταν πολυ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη του 1900. [224] Χαρακτηριστικό της συνδιάσκεψης ηταν η έντονη παρουσία τεχνικών και εμπειρογνωμωνων για τη διαχείριση της θηραματικης άγριας ζωής, οι οποίοι αποτελούσαν εξέχοντα μέλη του conservation lobby της εποχής. Αντιπροσωπευτική είναι η περίπτωση της Μ.Βρεττανίας η οποία συμμετείχε με επικεφαλής τον Κομη του Onslow (Προεδρο της SPFE) και με στελέχη φύλαξης και διαχείρησης θηραμάτων στις Κτήσεις της Αφρικής.

Τελικά στις 8 Νοεμβρίου 1933 υπεγράφησαν η Σύμβαση σχετικα με τη Διατήρηση της Πανίδας και Χλωρίδας στη Φυσική τους κατάσταση και ένα σχετικό Πρωτόκολλο. [225] Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 14 Ιανουαρίου 1936 [226] και τυπικά ισχύει μέχρι σήμερα, αν και στην ουσία υποκαταστάθηκε από την ανάλογη Σύμβαση του 1968. [227]

3.2. Σκοπός και γεωγραφική κάλυψη της Σύμβασης του 1933

Η Σύμβαση του 1933 σκοπεύει στη δημιουργία ενος ειδικου καθεστωτος προστασιας της αγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούν με εξαφάνιση η μονιμη βλαβη. Γεωγραφικά, η προστασία αυτή σκοπεύει να καλύψει συγκεκριμένα τμήματα του πλανήτη, ειδικότερα όμως το χώρο της Αφρικής (Προσιμιο). Ουσιαστικά η Σύμβαση

αποκλείει σαν χωρο εφαρμογής της μητροπολιτικά εδάφη εκτός Αφρικής (δηλαδή κύρια την Ευρωπη), ενώ δίνει τη δυνατοτητα επέκτασης του γεωγραφικού χωρου και σε αποικίες, κτήσεις κ.λ.π. των Συμβαλλομένων Μερων που δεν βρίσκονται στην Αφρικη.[228] θεωρητικά λοιπόν πρόκειται για την πρώτη διαπεριφερειακή και όυνητικά παγκόσμια Σύμβαση. Πρακτικά όμως παρέμεινε περιφερειακό διεθνές κειμενο με χωρικη κάλυψη την Αφρικάνικη ηπειρο και οριακή συμμετοχή της Ινδίας (1939) από την Ασία.

Παρά τον τιτλο και τις φραστικές διακηρύξεις της Σύμβασης (προοίμιο) για προστασια της πανίδας και χλωρίδας, στην ουσια προστατευονται επιλεγμένα είδη της πανίδας (θηλαστικα και πτηνα), ενώ η χλωρίδα αντιπροσωπευεται με την παρουσία ενός μόνο είδους στο σχετικό Παράρτημα.[229] Η παρουσια των πτηνων στη Σύμβαση και ιδιαίτερα των υδροβίων αποδημητικων είναι σημαντική, με δεδομένο πώς δικαιολογημένα το ενδιαφέρον για την Αφρικανική άγρια ζωή στην περίοδο αυτή στρεφόταν κύρια προς τα μεγάλα θηλαστικά με θηραματική αξία ή ιδιαίτερη σπανιότητα.[230]

Το συνολικό προστατευτικό καθεστώς της Σύμβασης του 1933 αρθρωνεται με ρυθμίσεις που σκοπεύουν σε: α) καθιέρωση προστατευμένων περιοχων με ανάλογο καθεστώς διαχειρισης β) δημιουργία συθμίσεων εκμετάλλευσης της άγριας πανίδας έξω από τις προστατευμένες περιοχές γ) ρύθμιση της εμπορευματικής διακίνησης τροπαίων και δ) απαγόρευση συγκεκριμένων μεθόδων και όπλων για τη θήρα, φόνο και συλληψη ειδών της πανίδας.[231]

3.3. Προστασία οικοτόπων και ίδρυση προστατευόμενων περιοχών

Η Σύμβαση του 1933 είναι το πρωτο διεθνές κείμενο που ασχολειται κατά προτεραιότητα με το πλέον απειλητικό και δυσεπίλυτο πρόβλημα της προστασίας των οικοτόπων. Αντίθετα όλα τα προηγουμενα σχετικά κείμενα αφορούσαν αποκλειστικά την προστασία ειδών και σε κάποιες περιπτωσεις, εντελώς οριακά, αναφέρονταν και σε οικοτοπους.[232] Στα πλαίσια αυτα στο Αρθρο 2 καθιερώνει και προσδιορίζει στα βασικά χαρακτηριστικά τους τρείς κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: τα εθνικά πάρκα [233], τις φυσικές περιοχές αυστηρής προστασίας [234] και τις ελεγχόμενες φυσικές περιοχες (reserves)[235]. Πρόκειται για οριοθετημένες, με κατάλληλη νομική διαδικασία, φυσικές περιοχες όπου η άγρια ζωή απολαμβάνει προστασιας και ορθολογικής εκμετάλλευσης (national parks). Στην περίπτωση των strict narural reserves η προστασία είναι αυξημένη εφόσον η εκμετάλλευση των

ειδών αποκλείεται, ενώ επίσης ελέγχονται αυστηρά και οι παρεμβάσεις στο αβιοτικό περιβάλλον. Ειδική μνεία υπάρχει (πρωτη φορά σε παρομοιο διεθνές κείμενο) για την απαγορευση εισαγωγής οποιουδήποτε είδους, χλωρίδας ή πανίδας, ιθαγενούς ή εισαγόμενου, σε άγρια ή εξημερωμένη κατάσταση. Η είσοδος, διαμονή και η διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας στις αυστηρά προστατευόμενες φυσικές περιοχές επιτρέπεται μόνο μετά σχετική ειδική άδεια των αρμοδίων αρχών.[236]

Η δημιουργία των προαναφερόμενων δύο κατηγοριών προστατευομένων περιοχών δεν είναι υποχρεωτική για τις Συμβαλλόμενες Κυβερνήσεις. Όμως αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διερευνήσουν την σχετική δυνατότητα και εφόσον η δημιουργία τους κρίνεται εφικτή, οι απαραίτητες εργασίες πρέπει να αρχίσουν μέσα σε δύο χρόνια από την έναρξη ισχυος της Σύμβασης.[237] Παράλληλα εφόσον η άμεση δημιουργία προστατευομένων περιοχών δεν θεωρείται πρακτική, τα Μέρη της Σύμβασης υποχρεώνονται όσο το δυνατόν συντομότερα να επιλέξουν χώρους κατάλληλους για μελλοντική προστασία.[238]

Περαιτέρω το Άρθρο 4 εξειδικεύει σε συγκεκριμένα σημεία το καθεστως προστασίας των προστατευμένων περιοχών. Ειδικοτερα υπάρχει η πολύ σημαντική ρύθμιση που αφορά τα εθνικά πάρκα για τα οποία προβλέπεται οτι πρέπει, κατά το δυνατόν, σε έκταση να καλύπτουν τις μετακινήσεις της αποδημητικής πανίδας.[239] Επίσης προβλέπεται η δημιουργία ενδιάμεσων προστατευτικών ζωνών στον περίγυρο των εθνικών πάρκων, και των περιοχων αυστηρής προστασίας,[240] καθως και ο έλεγχος όλων των προγραμματιζόμενων δραστηριοτήτων μεσα στα εθνικά πάρκα.[241]

Το Άρθρο 6 περιέχει μιά ολοκληρωμένη και πολυπορικη ρύθμιση που αναφέρεται στη διακρατική συνεργασία για τη διαχείριση και προστασία παραμεθόριων οικοτόπων και των αντιστοιχων ειδών. Συγκεκριμένα οι Συμβαλλόμενες Κυβερνήσεις και οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να συνδιαλέγονται και να συνεργάζονται στη δημιουργία νέων η διαχείριση και προστασία ηδη υπαρχόντων εθνικών πάρκων και φυσικών περιοχών αυστηρής προστασιας που εμφανίζουν φυσική εγγύτητα. Οπωσδήποτε η προηγούμενη ρύθμιση καλύπτει την προστασια οικοτοπων, ενιαίων οικολογικά, που ανήκουν όμως σε διαφορετικές εθνικές δικαιοδοσίες (shared resources), ενω είναι αμφιβολο αν επεκτείνεται και σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει φυσική γειτνίαση παρά μόνο οικολογική.[242] Όμως η υποχρέωση του συγκεκριμενου Άρθρου (6), αν συνδυαστεί με αυτήν του Αρθρου 4 παρ. 3 που αναφέρεται στην υποχρέωση των Κρατών να καλύπτουν με προστατευόμενες περιοχές τους χώρους αποδημίας των ειδών της πανίδας, τότε μπορει

βάσιμα να υποστηριχθεί πως σε συγκεκριμένες περιπτώσεις η διεθνής συνεργασία αυτής της μορφής επεκτείνεται και μεταξύ κρατών χωρίς φυσική γειτνίαση (κοινά φυσικά συνορα). Η προηγούμενη ρύθμιση είναι ιδιαίτερα σημαντική για την διαχείριση και προστασία των πτηνών και κυρίως των οικοτοπων τους, με επίκεντρο τους - διεθνείς και μη - υγρότοπους.[243]

Με το Αρθρο 7 ολοκληρωνεται το ουσιαστικό καθεστως προστασίας των οικοτοπων της Συμβασης του 1933. Με τη συγκεκριμένη ρύθμιση προβλέπεται η δημιουργία περιοχων προστασίας (reserves)[244] με αντίστοιχο καθεστώς διαχειρισης, που λειτουργούν σε επίπεδο προκαταρκτικό αλλά και συμπληρωματικό των ρυθμίσεων για τα εθνικά παρκα και τις αυστηρά προστατευόμενες φυσικές περιοχές. Περαιτερω στο ιδιο Αρθρο εξειδικεύεται το συγκεκριμένο καθεστώς προστασίας, με ειδικότερη εμφαση στη χλωρίδα και μάλιστα σε αναφορά με αυτή περιέχεται πρωτοποριακή σαφης πρόβλεψη για την αποφυγη εισαγωγής μη ιθαγενών ειδων (exotic species) χλωρίδας στα εθνικά πάρκα και στις περιοχές προστασίας.[245] Επίσης προβλέπεται συνεργασία των αρμοδίων αρχων για τη διαχείριση βασικών προβλημάτων, λήψη μέτρων για ελεγχο πυρκαϊών και ενθάρρυνση της εξημέρωσης ειδων της άγριας πανίδας για οικονομική χρήση.[246]

Στα πλαίσια των ρυθμίσεων για την προστασία των οικοτόπων, η Συμβαση του 1933 παραθέτει και τις βασικές αξίες της άγριας ζωής.[247] Οι αξίες αυτές παρατίθενται σε σχέση με τον προσδιορισμό των εθνικων πάρκων[248] και βέβαια αφορούν γενικότερα το συνολικό κείμενο. Σχεδόν όλες οι αξίες εμφανίζονται για πρωτη φορά σε διεθνή Συμβαση και χαρακτηριστικό τους είναι ότι αποσυνδέονται από άμεσες ωφελιμιστικές και οικονομικές σκοπιμότητες. Συγκεκριμένα οι αξίες που αναφέρονται είναι: αισθητικές, γεωλογικές, προϊστορικές, ιστορικές, αρχαιολογικές και επιστημονικές. Παρά το γεγονός ότι η Σύμβαση δεν αναφερεται σε οικονομικές και ωφελιμιστικές αξίες, αύτές υπάρχουν και αναδεικνύονται από τις γενικότερες ρυθμίσεις της και είναι φυσικο εφόσον το συγκεκριμένο κειμενο καλυπτει ρυθμιστικά τα σημαντικότερα ίσως αποθέματα άγριας ζωής του πλανήτη που παραδοσιακά ηταν αντικειμενο βιοποριστικού και εκμεταλλευσης. Επίσης παρά το ότι η Σύμβαση αποφεύγει να χαρακτηρίσει συγκεκριμένα είδη σαν "επιβλαβή", υιοθετεί την ύπαρξη ειδων "γενικά αποδεκτών σαν χρήσιμων στον ανθρωπο ή ειδικού επιστημονικού ενδιαφέροντος", τα οποία και πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης προστασίας.[249] Θετικό επίσης πρωτοποριακο στοιχείο της Σύμβασης του 1933 είναι πώς συνδέει άμεσα την προυπαρξη της άγριας ζωής

όχι μόνο με τις Συμβαλλόμενες Κυβερνήσεις αλλά και με τους πολίτες, κυρίως σαν αποδέκτες και χρήστες της.[250]

Γενικά για τις προηγούμενες ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1933 που αφορούν τους οικότοπους επισημαίνονται: α) Ο θεσμός των προστατευμένων περιοχών αποτελεί υιοθέτηση μεθόδων με προέλευση το εσωτερικό Αγγλο- Σαξονικό δίκαιο και κυρίως των Η.Π.Α. β) Γίνεται οριστικά παραδεκτό και για την Αφρική πώς συνολική προστασία της άγριας ζωής και γενική συμβιωτική σχέση μ'αυτή δεν είναι εφικτή, επομένως η άγρια ζωή περιορίζεται σε συγκεκριμένους θύλακες διαχείρισης και προστασίας. γ) Η σημαντική στροφή στην προστασία των οικοτόπων σηματοδοτεί τη δρομολόγηση διαδικασιών ουσιαστικής προστασίας και διατήρησης της άγριας ζωής και εγκατάλειψη του καθεστώτος οικονομικής εκμετάλλευσης και διαχείρισης.[252] δ) Παρά το γεγονός οτι οι προστατευμένες περιοχες σαν θεσμος ήταν αγνωστος και ασυμβίβαστος για τις παραδοσιακές Αφρικανικές κοινωνίες, σημερα στην ήπειρο αυτή υπάρχουν οι αξιολογώτεροι χωροι αυτού του είδους σε παγκόσμιο επιπεδο. Λειτουργουν βέβαια με αρκετά προβλήματα και αβέβαιο μέλλον αλλά και με αρκετές επιτυχίες όπως π.χ στην Κένυα. Η επιβολή τους σε πρώτη φάση συνδέεται οπωσδήποτε με την αποικιοκρατία ενώ η διατηρηση τους μέχρι σήμερα έχει σχέση και με νεοαποικιακές εξαρτήσεις αλλά και με αυτόνομες πολιτικές και οικονομικές επιλογές.[253]

3.4. Προστασία ειδών:Ρύθμιση οργάνων, μεθόδων κάρπωσης και εμπορευματικής διακίνησης

Η προστασία των ειδών της άγριας ζωής, συμφωνα με την Σύμβαση του 1933, εξειδικεύεται με την δημιουργία ενός Παραρτήματος (Annex) το οποίο τυπικά και ουσιαστικά παρουσιαζει εξαιρετική - για την εποχή του- πληρότητα. Τα απαριθμουμενα είδη κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες (classes) και αντιπροσωπεύονται κατά προτεραιοτητα απο τους ζωικους οργανισμους και ειδικότερα τα θηλαστικά-με επίκεντρο τα σπληφορα- και τα πτήνα. Απο τους φυτικους οργανισμους στην κατηγορία Α' περιλαμβανεται ένα μονο είδος, για πρωτη φόρα σε παρόμοιο διεθνές κείμενο.

Περαιτέρω απο τα απαριθμούμενα πτηνά ένα μεγάλο μέρος ανήκει στα υδρόβια αποδημητικά.[254] Μπορεί λοιπόν να επισημανθεί πώς αν η Σύμβαση του 1940 για την Αμερική αναφερόταν προνομιακά στα αποδημητικα πτηνά που αποτελουν εξαιρετικό σημαντικό φυσικο πόρο για το συγκεκριμένο χωρο, η Σύμβαση του 1933 είναι φυσικο να ασχολείται κύρια με τα μεγάλα - κυρίως σπληφορα - θηλαστικά

που αποτελούν βασικό αντικείμενο θήρας, οικονομικής εκμετάλλευσης, προστασίας κ.λ.π.

Ειδικότερα όσον αφορά το Παράρτημα, ο διαχωρισμός των ειδών σε δύο κατηγορίες εξυπηρετεί την αναγκαιότητα διαφοροποιημένης διαχείρισης και προστασίας. Η κατηγορία Α αποτελείται από είδη που πρέπει να απολαμβάνουν την απόλυτη δυνατή προστασία.[255] Η κάρπωση των ειδών αυτής της κατηγορίας επιτρέπεται μόνο με ειδική άδεια από την αρμόδια αρχή, που δίδεται κάτω από ορισμένες περιστάσεις, για σημαντικούς επιστημονικούς σκοπούς ή για ουσιαστικούς διοικητικούς λόγους της συγκεκομμένης περιφέρειας.

Τα είδη της κατηγορίας Β δεν χρήζουν αυστηρής προστασίας όσο τα προηγούμενα, υπόκεινται όμως σε ελεγχόμενη κάρπωση και εκμετάλλευση (θήρα, θανάτωση, σύλληψη) συμφωνα με ειδικότερες ρυθμίσεις που προβλέπουν έκδοση ειδικής άδειας από την αρμόδια αρχή και ποσοδιορισμό του χρόνου, του χώρου και των ειδών κάρπωσης.[256] Περαιτέρω το Αρθρο 8 εξειδικεύει το καθεστως κάρπωσης των ειδών της άγριας ζωής σε συγκεκριμένα επί μέρους θέματα. Ειδικότερα δεν προβλέπονται πρόσθετα προνόμια κάρπωσης για τους ιθαγενείς πληθυσμους και για τα ήδη υπαρχοντα προβλέπεται η διερεύνηση της συμβατοτητας τους με το καθεστως της Συμβασης.[257] Για τα είδη που δεν περιλαμβάνονται στον Παράρτημα υπάρχει δυνατότητα ανάλογης προστασίας τους όπως επίσης υπάρχει ίδια δυνατότητα αυξημένης προστασίας των ειδών της κατηγορίας Β και εξομοίωσης με αυτήν που προβλέπεται για την κατηγορία Α.[258] Για τα είδη που γενικά θεωρουνται χρησιμα στον άνθρωπο ή ειδικού επιστημονικού ενδιαφεροντος, υπάρχει δυνατότητα αυξημένης μέριμνας.[259] Σημαντική επίσης είναι η απαρίθμηση των εξαιρέσεων προστασίας του Αρθρου 8. Τα είδη της άγριας ζωής δεν προστατευονται, αλλά αντίθετα επιτρέπεται η θανάτωσή τους εφόσον η πράξη αυτή αποτελεί άμυνα για τη διαφύλαξη της ζωής και της περιουσίας και η πρακτική αυτή υφίσταται σαν δικαίωμα από τοπικές νομοθεσίες. Επίσης οι αρχές μπορουν να παραχωρούν άδειες θήρας, φονου και σύλληψης ειδών της άγριας ζωής σε περίπτωσεις λιμών, προστασίας της ανθρωπινης ζωής, της δημόσιας υγείας ή οικόσιτων ζώων καθώς και σε περιπτώσεις σχετικές με τη δημόσια τάξη.[260] Πρόκειται κυρίως για "κλασσικές" προβλέψεις "επιβλαβών" ειδών τα οποία όμως δεν αποτελούν συγκεκριμένη κατηγορία με εξειδικευμένο ονομαστικό προσδιορισμό. Αλλωστε η Σύμβαση του 1933 δεν χρησιμοποιεί καν αυτή την ορολογία, απλά προβλέπει τη δυνατότητα σε εξαιρετικές περιπτώσεις ορισμένα είδη να διώκονται σαν επιβλαβή ή να στερούνται προστασίας για

κάποιους άλλους αυστηρά προσδιορισμένους λόγους.

Το Άρθρο 9 πραγματεύεται το πρόβλημα της εμπορευματικής διακίνησης των ειδών της άγριας ζωής. Πρόκειται για θέμα ιδιαίτερα κρίσιμο για τον Αφρικανικό χώρο όπου ανθούσε η επαγγελματική θήρα και η οικονομική εκμετάλλευση της άγριας ζωής. Το συγκεκριμένο Άρθρο προβλέπει τον έλεγχο της διακίνησης ειδών και παραγώγων της άγριας ζωής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Βασική προϋπόθεση της προηγούμενης διακίνησης αποτελεί η νομιμότητα της θανάτωσης, της σύλληψης ή της συλλογής, συμφωνα με τη νομοθεσία και τις ρυθμίσεις του χώρου που αφορά.[261] Περαιτέρω το ίδιο Άρθρο περιέχει σειρά τυπικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων, διατυπώσεων και διαδικασιών (πιστοποιητικά διακίνησης, εισαγωγές-εξαγωγές από χώρους τελωνείων κ.λ.π). Ειδική μνεία υπάρχει και για τα πτηνά (ζωντανά ή νεκρά, αυγά, κελύφη αυγών, φωλιές, πτέρωμα), τα οποία στην Αφρική είχαν υποστεί εντατική εκμετάλλευση με σκοπό την ικανοποίηση αναγκών των Ευρωπαικών αγορών.[262]

Με το Άρθρο 10 ολοκληρώνεται η ουσιαστική προστασία των ειδών της άγριας ζωής. Στο συγκεκριμένο Άρθρο η Σύμβαση του 1933 οριοθετεί τη νομιμότητα των μεθόδων και μέσων κάλυψης των ειδών της άγριας ζωής. Γενικά θεωρείται απαγορευμένη η χρήση εκρηκτικών (για φάρια), εκθαμβωτικών συσκευών, δηλητηρίων, δηλητηριασμένων όπλων, δικτύων, παγίδων, εκρηκτικων βλημάτων και οπλικων συστημάτων μαζικής κάρπωσης. Επίσης προβλέπεται η απαγόρευση χρήσης αυτοκινούμενων οχημάτων και γίνεται ειδική πρωτοπορίακη μνεία για τα αεροσκάφη. Οι δύο προηγούμενες απαγορεύσεις δεν αφορούν μόνο τη θήρα, θανάτωση ή συλληψη ειδών της άγριας ζωής αλλά και γενικά την ενοχληση για άλλους λόγους όπως κινηματογράφιση η φωτογράφιση. Επιτρέπονται όμως για εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπιμοτήτων (δημοσίων), για τη διαχείριση της γης και εφόσον δεν παραβιάζουν άλλες απαγορεύσεις της Σύμβασης. Τέλος απαγορεύεται η θήρα με τη μέθοδο της περικυκλωσης ζωων με φωτιές.[263]

3.5. Τεχνικής φύσης ρυθμίσεις, Πρωτόκολλο και υλοποίηση της Σύμβασης του 1933

Το υπόλοιπο τμήμα της Συμβασης του 1933 (Άρθρα 11-19) καθως και το σχετικό Πρωτόκολλο (με την ίδια ημερομηνία) [264] ρυθμίζουν θέματα λειτουργίας, υλοποίησης καθως διαδικαστικα ζητήματα του κειμένου. Ουσιαστικά η όλη λειτουργία και υλοποίηση της Σύμβασης βασίζεται στη Μ.Βρεττανία εφόσον η Κυβέρνηση της συγκεκριμένης χώρας είναι θεματοφύλακας (Άρθρο 16),

αποδέκτης καταχγελιων της Σύμβασης (Αρθρο 19) κ λ π. Επίσης η Κυβέρνηση της Μ.Βρεττανίας αναλαμβάνει το ρόλο του αποδέκτη αναφορών, κοινοποιήσεων και πληροφοριών για το επίπεδο υλοποίησης των υποχερώσεων της Σύμβασης απο τα συμμετέχοντα κράτη καθως και για τη διανομή σχετικων πληροφοριων.[265] Επίσης στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας προβλέπεται ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ Κυβερνήσεων και εθνικων μουσειων ή εταιριών (societies), εθνικων ή διεθνων, που ανήκουν στη δικαιοδοσία των Συμβαλλομένων Κρατων και ενδιαφέρονται για τους σκοπούς της Σύμβασης.[266]

Περαιτέρω, το κυριως κειμενο αναφέρεται στην υποχρέωση των Συμβαλλομένων Κυβερνήσεων να συνεργάζονται με σκοπό την υλοποίηση της Σύμβασης και την πρόληψη της εξαφάνισης της χλωρίδας-πανίδας, αλλά παραπέμπει για λεπτομερή ρύθμιση στο σχετικό Πρωτόκολλο.[267] Η σημαντικότερη προβλεψη αφορα τη σύγκληση περιοδικων διεθνών Συνδιασκέψεων των Συμβαλλομένων Μερών. Η Σύμβαση του 1933 είναι το πρωτο διεθνές κείμενο το οποίο καθιερώνει και ρυθμιζει λεπτομερώς το θεσμό αυτό,[268] που εξελίχθηκε και αποτελεί τμήμα όλων των σύγχρονων συναφων διεθνων συμβάσεων. Στις Συνδιασκέψεις αυτής της μορφής, μεταξύ άλλων, συζητωνται θέματα ανταλλαγης πληροφοριών για ασθένειες της άγριας ζωής με επιπτωσεις στην ίδια αλλά και στον άνθρωπο και την οικοσιτη πανίδα, καθώς επίσης και το ζήτημα της ανταλλαγής καταλογων προσώπων που ευθύνονται για συστηματική παραβίαση της θηρευτικής νομοθεσίας. Ο θεσμός των Συνδιασκέψεων επαφίεται για τη λειτουργία του στη Μ.Βρεττανία (σύγκληση κ λ π.) και η πρώτη Συνδιάσκεψη τοποθετείται χρονικα μέσα στην επόμενη τετραετία από την υπογραφή του κειμένου.

Μετά τη Συνδιασκεψη του 1933 ακολούθησε το 1938 η Δεύτερη Συνδιασκεψη για τη Διατήρηση της Πανίδας και Χλωρίδας της Αφρικής (Λονδίνο), ήδη όμως τα θέματα αυτά επισκιάζονταν απο την επερχόμενη κρίση του Β.Παγκόσμιου Πολέμου. Αν η Σύμβαση του 1916 μεταξύ Η.Π.Α και Καναδά διεκδικεί τον τίτλο του μακροβιότερου και ουσιαστικότερου διεθνούς κειμένου με εξειδικευμένο αντικείμενο την προστασία των αποδημητικων πτηνών, η Σύμβαση του 1933 αποτελεί ένα από τα αρτιότερα και πλέον πρωτοποριακά διεθνή κείμενα γενικοτερης οικολογικής (είδη) και γεωγραφικής κάλυψης. Μάλιστα έχει χαρακτηριστεί σαν Magna Charta για την προστασια της άγριας ζωής στην Αφρική αλλά και γενικότερα.[269] Ομως παρά τα θετικά αυτά στοιχεια, η συγκεκριμένη Σύμβαση δεν απέκτησε ευρεία συμμετοχή κρατων[270] και η εφαρμογή τ σαν διεθνές κείμενο ήταν περιορισμένη.

Ιδιαίτερα θετική ήταν η επίδραση της Σύμβασης του 1933 στο χωρο της αποικιακής εξάπλωσης της Μ.Βρεττανίας και κυρίως σε επίπεδο δημιουργίας εσωτερικών νομικών ρυθμίσεων και πλαισίων προστασίας της άγριας ζωής, με έμφαση στον περιορισμό της θήρας των λευκών στην Αφρική αλλά και στον έλεγχο της "παράνομης" [271] θήρας από τους ιθαγενείς κατοίκους. Μάλιστα οι ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1933 είχαν παρόμοια επίδραση και σε αποικιακά εδάφη της Μ.Βρεττανίας στην Ασία. Πράγματι με τη συμβολή και της SPFE, η Ινδία και η Ceylon (τωρινή Σρι Λάνκα) υιοθέτησαν σε εσωτερικό επίπεδο προβλέψεις της Σύμβασης του 1933, κυρίως αυτές που αναφέρονταν στη δημιουργία προστατευμένων περιοχών.[272]

Σαν βασικές αιτίες της περιορισμένης ουσιαστικής ρυθμιστικής επιτυχίας της Σύμβασης του 1933 μπορούν να επισημανθούν η γενικότερη πολιτική κατάσταση, στρατιωτικές αντιπαραθέσεις και η φθίνουσα αποικιοκρατία που χαρακτήρισαν την περίοδο του μεσοπολέμου και τα πρώτα χρόνια μετά το 1945. Τα γεγονότα αυτά επηρέασαν σε διαφορετικό βαθμό μητροπολιτικά (Ευρώπη) και αποικιακά εδάφη (Αφρική κυρίως αλλά και Ασία). Ίσως όμως οι σημαντικότεροι αρνητικοί παράγοντες έχουν σχέση με το γεγονος πως η Σύμβαση του 1933 ήταν ένα Ευρωπαϊκό δημιούργημα το οποίο προοριζόταν να εφαρμοστεί σ'ένα γεωγραφικο χώρο με τεράστιες διαφορές από τις μητροπόλεις και μάλιστα σε μιά περίοδο οπου ο θεσμός της αποικιοκρατίας έφθινε.[273]

Πράγματι η πολιτική διαχείρισης και προστασίας της άγριας ζωής εκτός μητροπολιτικων εδαφων, ιδιαίτερα για τη Μ.Βρεττανία, αποτελούσε ένα τμήμα της imperial order που εξυπηρετουσε οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές σκοπιμότητες των μητροπόλεων. Στα πλαίσια αυτά, οι ιθαγενείς πληθυσμοι "υφίσταντο" θεσμούς εξωγενείς οι οποίοι τους επεφύλασσαν συχνά άνιση μεταχείριση και τους απέκλειαν σε μεγάλο βαθμό από τη θήρα για βιοτικούς σκοπούς. Αντίθετα η ασχολία αυτή αποτελουσε συνήθη ερασιτεχνική επίδοση της ελίτ των λευκών, παράλληλα με την κάρπωση των ειδών της άγριας ζωής για εξαγωγικους λόγους και για προστασία των οικονομικών δραστηριοτήτων (γεωργία, κτηνοτροφία κ.λ.π) στις αποικιες. Η κατασταση αυτή λοιπόν στέρησε, κατά περίπτωση, από τη Σύμβαση του 1933 όχι μόνο την ενεργητική συμμετοχή των ιθαγενων πληθυσμών των αποικιών, αλλά συχνά προκαλεσε την έμπρακτη αντιθεσή τους. Επίσης σαν μειονεκτήματα της Συμβασης του 1933 θεωρουνται η έλλειψη μόνιμου θεσμού υλοποίησης (π.χ επιτροπής) καθώς και η κάποια χαλαρότητα ως προς την υποχρεωτικότητα των ρυθμίσεων και σε αναφορά με την εφαρμογή τους από τις

αποικιακές δυνάμεις.

Ομως, η Σύμβαση του 1933 απετέλεσε ένα σημαντικό βήμα για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική αλλά και εκτος του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου. Παρά το γεγονός ότι οι ρυθμίσεις της απηχουσαν "δυτικές" θέσεις και απόψεις για την άγρια ζωή, ήδη απο τα πρωτα χρόνια της απο-αποικιοποίησης έγινε προφανές πώς και οι νέες πολιτικές προστασίας αναπόφευκτα θα βασίζονταν σε παρόμοιες ρυθμίσεις και όχι βέβαια σε παραδοσιακές τοπικές πολιτικές προστασίας, οι οποίες κάτω από την καταλυτική επίδραση της αποικιοκρατίας ανήκαν οριστικά στο παρελθόν.[274] Επίσης ορισμένες ρυθμίσεις της, και κυρίως αυτές που αναφέρονταν στην προστασία των οικοτόπων και τη δημιουργία προστατευμένων περιοχών, επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό και διεθνή κείμενα όπως τη Σύμβαση του 1940 στην Αμερική.[275]

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί πώς η δραστήρια συμμετοχή της SPFE στη δημιουργία της Σύμβασης του 1933, και κυρίως σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας και τεκμηρίωσης σχετικά με την κατάσταση της άγριας ζωής στην Αφρική, αποτελεί μιά σημαντική συνεισφορά της μη κυβερνητικής οργάνωσης στον τομέα της δημιουργίας διεθνων κειμένων προστασίας. Η πρακτική αυτή αναβαθμίστηκε στις επομενες δεκαετίες, με επικεντρο τις δραστηριότητες της IUCN αλλά και του ICBP καθώς και του IWRB, που έχουν επιδειξει ουσιαστική συμμετοχή οχι μονο σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας και τεκμηρίωσης για την άγρια ζωή αλλά και στη νομοτεχνική προετοιμασία διεθνων συμβατικών κειμένων προστασίας.[276]

4. Η αποσπασματική προστασία των πτηνών στην Ευρωπή

Ο Ευρωπαϊκός χώρος στην περίοδο αυτή αντιμετώπισε σοβαρά πολιτικά, οικονομικά προβλήματα και στρατιωτικές αντιπαραθέσεις. Παρά το προηγούμενο αρνητικο υπόβαθρο η Ευρωπη ήταν αφετηρία για την Αφρικανική Σύμβαση του 1933, ενώ παράλληλα απετέλεσε επικεντρο πολλων δραστηριοτήτων για διεθνή συνεργασία και οργάνωση ακόμη και σε διαπεριφερειακό επίπεδο.[277] Είναι όμως γεγονός πώς δεν κατόρθωσαν τα Ευρωπαϊκά κράτη να δημιουργήσουν αξιόλογα διεθνή κείμενα εξειδικευμένης ή γενικής προστασίας για τη "γηραιά" ήπειρο.

Το πρόβλημα της διεθνούς προστασίας των πτηνών, και ειδικότερα των αποδημητικών, εξακολουθεί και στην περίοδο αυτή να συγκεντρωνει μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος στην Ευρωπη. Ηδη από την προηγούμενη περίοδο υπαρχει σχετική υποδομή και κυρίως η Σύμβαση του 1902. Ενα μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος στην Ευρώπη επι-

κεντρώνεται σε προσπάθειες βελτίωσης και αναθεώρησης του καθεστώτος της Σύμβασης αυτής,[278] παράλληλα ή σε συνδυασμό με την επιδίωξη οργάνωσης σε μη κυβερνητικό επίπεδο με αντικείμενο επίσης την προστασία των πτηνών και χερσαφική κάλυψη ακόμη και πέραν της Ευρωπαϊκής ηπείρου.[279]

Η συμβατική προστασία όμως των πτηνών στην Ευρώπη δεν είναι εντελώς ανυπαρκτη. Διαπιστώνεται περιθωριακά σε δύο κείμενα, ενώ ένα τρίτο (διμερές) αναφέρεται στην προστασία των αποδημητικών θηραματικών πτηνών. Πρόκειται αναμφίβολα για κείμενα ήσσονος σημασίας αλλά οπωσδήποτε χρήσιμα για τους χώρους που δημιουργήθηκαν και ενδιαφέροντα από θεωρητική σκοπιά (Η παράθεση των κειμένων αυτών που ακολουθεί, γίνεται με χρονολογική σειρά).

4.1. Η Συνθήκη σχετικά με το Αρχιπέλαγος του Σπιτσμπέργκεν (Παρίσι 1920)

Το Αρχιπέλαγος του Σπιτσμπέργκεν βρίσκεται στον Αρκτικό Ωκεανό και σε απόσταση περίπου 700 μιλίων από το Β.Πόλο, αντιστοιχεί δε στην προέκταση των Βορείων ακτών της Νορβηγίας. Οι ειδικές οικολογικές συνθήκες (αντίστοιχες της Ανταρκτικής) καθιστούν την περιοχή πολύτιμη αλλά και ευπρόσβλητη. Το Αρχιπέλαγος διαθέτει μιά πλουσια άγρια ζωή -κυρίως υδρόβια- και αποτελεί σημαντικο χωρο για την ενδημική και αποδημητική πτηνοπανίδα. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα στην περιοχή γίνονται έρευνες και μελέτες με διεθνή συμμετοχή και αντικείμενο τη μείωση του όζοντος, τη φυσιολογία των πτηνών αλλά και των θηλαστικών, με σκοπό την προστασία των ίδιων των ειδών της άγριας ζωής, την εξεύρεση επωφελών χρήσεων για τον άνθρωπο καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος γενικότερα.[280]

Το πολιτικό (διεθνές) καθεστως του Αρχιπελάγους Σπιτσμπέργκεν καθορίστηκε από τη Συνθήκη σχετικά με το Αρχιπέλαγος του Σπιτσμπέργκεν που υπεγράφη από σειρά Κρατών στο Παρίσι (9 Φεβρουαρίου 1920).[281] Το συγκεκριμένο κείμενο παραχώρησε το Αρχιπέλαγος του Σπιτσμπέργκεν με πλήρη και απόλυτη κυριαρχία στη Νορβηγία αλλά κάτω από συγκεκριμένους περιοριστικούς όρους που σε κάποιο βαθμό σχετικοποιούν την "πλήρη και απόλυτη" κυριαρχία της χώρας αυτής.[282] Μάλιστα πρόκειται και για κάποιους περιορισμούς που άμεσα ή έμμεσα έχουν ευνοϊκές επιπτώσεις στο περιβάλλον του Αρχιπελάγους.

Ειδικότερα προβλέπεται η σκοπιμότητα της ίδρυσης διεθνούς μετεωρολογικού σταθμού καθώς και η μελλοντική

δυνατοτητα διεξαγωγης διεθνων επιστημονικων ερευνων στην περιοχη (Αρθρο 5). Επισης με το Αρθρο 9 η Νορβηγια αναλαμβανει την υποχρεωση να μην επιτρεψει την κατασκευη αλλα ουτε η ιδια να δημιουργησει πολεμικες εγκαταστασεις ουτε αλλες στρατιωτικες κατασκευες, που μπορει να μη χρησιμοποιηθουν ποτε για πολεμικους σκοπους, στο Αρχιπελαγος το οποιο καθισταται σε μεγαλο βαθμο αποστρατικοποιημενο και εκτος πολεμικων αντιπαραθεσεων.

Η προστασια της αγριας ζωης στην περιοχη ρυθμιζεται απο το Αθρο 2 της Συνθηκης. Προσβαση στην εκμετταλλευση (αλιεια-θηρα) των ειδων του Αρχιπελαγους (χερσαια τμηματα και χωρικα υδατα) εχουν, με ισα δικαιωματα, πλοια και πολιτες των Συμβαλλομενων Μερων. Η Νορβηγια ομως ειναι ελευθερη να λαμβανει και να υλοποιει τα καταλληλα μετρα για τη διατηρηση και εφοσον ειναι απαραιτητο την επανεγκατασταση ειδων της πανιδας και χλωριδας. Η εφαρμογη των μετρων αυτων δεν περιλαμβανει καμενα ποσοτικο η εξαιρεση σε σχεση με τους πολιτες των Συμβαλλομενων Μερων.

Οι προηγουμενες περιβαλλοντικες ρυθμισεις της σχετικης Συμβασης θεωρουνται θετικες και για την προστασια της πτηνοπανιδας. Επισης, αν και προκειται για παρεμπιπτουσα προστασια στα πλαισια γενικοτερης σημασιας διεθνων διευθετησεων, αποκτα ιδιαιτερο ενδιαφερον για τρεις κυριως λογους: α) αναγνωριζεται εμπρακτα η αναγκαιοτητα υιοθετησης μετρων προστασιας της αγριας ζωης σε διεθνη κειμενα που ρυθμιζουν θεματα ευρυτερου ενδιαφεροντος, β) αναφερεται σε φυσικο χωρο πολυτιμο οικολογικα αλλα και πολλαπλα απειλουμενο[283] και γ) προβλεπεται ευθεως, εκτος απο τη ληψη μετρων για την προληψη περαιτερω υποβαθμισης της αγριας ζωης (preservation), και η υποχρεωση αναληψης ενεργητικης ποσοτασιας που αφορα την επανεγκατασταση και αναβαθμιση ειδων. Το ειδος αυτο της προστασιας ειναι πρωτοποριακο για την εποχη και μονο προσφατα θεωρειται "συνηθες" σε διεθνη κειμενα.

Τελος η οικολογικη πραγματικοτητα αλλα και το συνολικο καθεστως που δημιουργησε για το Αρχιπελαγος Σπιτσμπεργκεν -στο Β.Πολο- η Συμβαση του 1920, προσφερεται για καποια συγκριτικη μελετη με τον αντιστοιχο, σε πολλα σημεια, οικολογικα χωρο της Ανταρκτικης στο Ν.Πολο αλλα και το σχετικο διεθνες καθεστως που ισχυει για την ιδια περιοχη[284] μετα απο το 1959.

4.2. Η Σύμβαση Δανίας-Νορβηγίας σχετικά με την Ανατολική Γροιλανδία (Κοπεγχάγη 1924)

Η Συμβαση μεταξυ Δανίας και Νορβηγίας σχετικά με την Ανατολική Γροιλανδία και η Ανταλλαγή σχετικων προς αυτή Διακοινώσεων (Notes), Κοπεγχάγη 9 Ιουλίου 1924,[285] αναφέρεται κυρίως στην πολιτική ρύθμιση σειράς θεμάτων ενός τεράστιου εδαφικού χωρου που γεωγραφικά ανήκει στη Β.Αμερική. Βέβαια όπως ειναι γνωστό στο χώρο του Διεθνούς Δίκαιου και από την περίφημη αποφαση του Διαρκούς Δικαστήριου Διεθνούς Δικαιοσυνης για το καθεστώς της Ανατολικής Γροιλανδίας (1933), ολόκληρη η Γροιλανδία περιήλθε στην κυριαρχία της Δανίας, ενω από το 1953 αποτελεί επαρχία της χώρας αυτής με ίσα δικαιωματα και υποχρεωσεις.[286]

Η Γροιλανδία είναι η μεγαλύτερη νησιωτική έκταση της Γης, ανήκει στην Αρκτική Περιοχή (Β.Πόλος) και οικολογικά παρουσιαζει πολλές ομοιότητες με το Αρχιπέλαγος του Σπιτσμπέργκεν και την Ανταρκτική. Αποτελεί επίσης πολύτιμο οικότοπο κυρίως μεγάλων υδρόβιων αλλά και θαλάσσιων αποδημητικών πτηνών τα οποία χρησιμοποιούν το έδαφος της Γροιλανδίας βασικά σαν τόπο αναπαραγωγής, ενω στη συνέχεια μεταναστεύουν στην Ευρώπη και την υπόλοιπη Αμερικανική ήπειρο. Αναφέρουμε ενδεικτικά τα πτηνά White-fronted Goose, Brent Goose, Barnacle Goose, Sanderling, Great Northern Diver / Common Loon, Arctic Tern κ λ π.[287]

Η Σύμβαση του 1924 πρωταρχικά καθορίζει τους όρους πρόσβασης στην εκμετάλλευση της αγριας ζωής της Αν.Γροιλανδίας και στη συνέχεια εξειδικεύει τον τρόπο εκμετάλλευσης με συγκεκριμένες απαγορεύσεις και περιορισμούς, όπου θεωρείται επιθυμητο. Επίσης άλλες ρυθμίσεις αναφέρονται στη δημιουργία σταθμων μετεωρολογικών, επιστημονικών, ανθρωπιστικών κ.λ.π. Συγκεκριμένα παραχωρείται ελευθερία πρόσβασης πλοίων, των πληρωμάτων τους και άλλων προσώπων που επιβαινουν σ'αυτα στην Α.Γροιλανδία καθώς και επίδοσης τους σε θήρα (γενικώς), θήρα φώκιας και αλιεία.[288] Οι δραστηριοτητες αυτές δεν πρέπει να ασκούνται απερίσκεπτα με τρόπο που μπορεί να οδηγήσει στην εξαφάνιση ειδών της αγριας πανίδας. Σαν τετοια είδη παρατίθενται οι φώκιες,musk oxen και τα υδρόβια πτηνα eider ducks.[289] Για το σκοπο της διατήρησης των πληθυσμών σε επίπεδα που να αποκλείουν το ενδεχόμενο της εξαφάνισής τους, δεν λαμβάνεται κανένα συγκεκριμένο και άμεσα εφαρμόσιμο μέτρο αλλά αναφέρονται μερικά που, ανάλογα με τις εξελίξεις και τη σχετική εμπειρία, θεωρείται επιθυμητό να υιοθετήσουν οι δύο χώρες. Ειδικοτερα, μελλοντικά, για την πρόληψη της

εξαφάνισης ωφέλιμων ειδών της άγριας πανίδας θα ήταν επιθυμητό να υιοθετήσουν ρυθμίσεις που απαγορεύουν την εισαγωγή προϊόντων από θήρα (γενικά) και θήρα φώκιας. Επίσης οι δύο χώρες σκοπεύοντας στη διατήρηση (preservation) και αποκατάσταση (restoration) των πληθυσμών των προηγούμενων ειδών συμφωνούν, δοθείσης ευκαιρίας, να προχωρήσουν σε διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία ομοιομορφης νομοθεσίας σε αναφορά με τα προηγούμενα ζητήματα.[290] Είναι ενδιαφέρον ότι και η Σύμβαση αυτή, όπως και η ανάλογη για το Αρχιπέλαγος Σπιτσμπέργκεν, αναφέρεται σε ενεργητική προστασία των ειδών της άγριας ζωής (αποκατάσταση πληθυσμών, restoration).

Ειδική μνεία (προνομιακή) γίνεται για τους γηγενείς κατοίκους της περιοχής,[291] ενώ οι υπόλοιπες ρυθμίσεις αναφέρονται σε θέματα ουσιαστικά, αλλά άσχετα με την προστασία της άγριας ζωής, ή είναι τεχνικής φύσης, όπως ο προσδιορισμός της ημερομηνίας έναρξης ισχύος του κειμένου (10 Ιουλίου 1924).[292]

Η Σύμβαση του 1924 για την Αν.Γροιλανδία, χωρίς να είναι κανένα ιδιαίτερα σημαντικό κείμενο, αποτελεί ένα θετικό βήμα για την προστασία της πτηνοπανίδας - και της άγριας ζωής γενικότερα - στον αχανή αυτό χώρο της Αρκτικής. Κινείται στα γνωστά πλαίσια της προστασίας των ωφέλιμων ειδών και προχωρεί - όπως η Συμφωνία για το Σπιτσμπέργκεν - στην υιοθέτηση και ενεργητικής προστασίας (αποκατάσταση πληθυσμών, restoration), στοιχείο που συναντάται σε μεταγενέστερα κείμενα. Επίσης ενδιαφέρον στην προηγούμενη Σύμβαση είναι ότι αναφέρεται ευθέως σε κάποιο minimum πληθυσμού ασφαλείας για τα ωφέλιμα είδη της άγριας ζωής. Η διατήρηση των πληθυσμών αυτών πρέπει να αποτελεί κριτήριο του βαθμού εκμετάλλευσης αλλά και των δραστηριοτήτων αποκατάστασης εφόσον διαπιστωθεί μείωση που υπερβαίνει τα επιτρεπτά όρια (Αρθρο 3). Το πρόβλημα αυτό έχει τεθεί - σε κάποιο βαθμό - και από τα προηγούμενα διεθνή κείμενα προστασίας και απασχολεί έντονα όσους εμπλέκονται στην διατήρηση της άγριας ζωής. Ειδικότερα ο οικολογικός και κυρίως ο νομικός προσδιορισμός του optimum επιπέδου των πληθυσμών διαφόρων ειδών της άγριας ζωής, αποτελεί δύσκολο εγχείρημα για τον βιολόγο-οικολόγο και πολύ περισσότερο για τον εσωτερικό και διεθνή νομοθέτη αλλά και εφαρμοστή του δικαίου. Πράγματι, τόσο ο νομοθέτης όσο και ο δικαστής καλούνται, κατά περίπτωση, να συνθέσουν επιστημονικά δεδομένα για την κατάσταση πληθυσμών της άγριας ζωής (συχνά ανακριβή και ανεπαρκή), με καλά θεμελιωμένες κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες και αναγκαιότητες (επαγγελματική -

εραστεχνική θήρα, αστικές - χεωρχικές επεκτάσεις και βιομηχανικες δραστηριότητες, τουρισμός κ.λ.π) και με βάση τα προηχούμενα να δημιουρχήσουν κανόνες δικαίου ή να εξειδικεύσουν τους κανόνες αυτούς με εφαρμοχή σε συχκεκριμένες περιπτώσεις.

Η Σύμβαση του 1924 εντάσσεται στην περίοδο της προσπάθειας χια έλεχχο της άναρχης οικονομικής εκμετάλλευσης των χρήσιμων ειδών της άχριας ζωής, θέτοντας σαν όρο και όριο τη διατήρηση των πληθυσμών σε επίπεδα ασφάλειας απο το φάσμα της εξαφάνισης. Πρόκειται βέβαια χια "νεφελώδη" προσδιορισμό χωρίς περαιτέρω βιολοχική και νομική εξειδίκευση. Σταδιακά όμως σημειώθηκαν αρκετές εξελίξεις στην καθιέρωση παρόμοιων ρυθμίσεων αλλά και στον ειδικότερο προσδιορισμό και σαφήνεια της προηχούμενης έννοιας. Οι εξελίξεις αυτές υπαχορεύθηκαν από την αύξουσα υποβάθμιση και αναχκαιότητες οικονομικές (διατήρηση εκμετάλλευσης), κοινωνικές (ευρεία κινητο ποίηση σε ατομικό και συλλοχικό επίπεδο, εθνικό και διεθνές) πολιτικές (κινητοποίηση κρατων χια πρόληψη οικονομικού, κοινωνικου και πολιτικου κόστους) κλπ.
Σχετικά πρόσφατα λοιπόν ο διεθνής νομοθέτης αλλά και ο εφαρμοστης του δικαίου έχουν διαμορφωσει μιά σαφέστερη προσέχχιση, με σχετικά προσδιορισμένο περιεχόμενο, που όμως σε επίπεδο υλοποίησης συναντά σημαντικά προβλήματα.[293]

4.3. Συμφωνία Βαντίας-Σουηδίας χια την Προστασία των Αποδημητικών Θηραματικών Πτηνών (Στοκχόλμη 1931)

Τα Σκανδιναβικά κράτη ήταν ανέκαθεν ευαισθητοποιημένα σε περιβαλλοντικά θέματα και η χεωχραφική εχχύτητα παράλληλα με ένα ευνοικο συχχενές πολιτιστικο κλπ. υποβάθρο έχει επιτρέψει στις χώρες αυτές να δημιουρχήσουν ίσως τις πιο προωθημένες και ουσιαστικές διακοατικές περιβαλλοντικές ρυθμίσεις.[294] Στον τομέα της προστασίας της πτηνοπανίδας υπάρχει μιά εξαιρετικά επιτυχημένη συνερχασια θηρευτικών, φυσιολατρικών - περιβαλλοντικων και επιστημονικών κύκλων παράλληλα με την ενερχό συμμετοχή της κυβερνητικής οργάνωσης.[295] Επίσης το Σκανδιναβικά κράτη συμμετείχαν ενεργά και σε Ευρωπαικό επίπεδο στην προστασία των υδρόβιων πτηνων (αλλά και των πτηνών χενικά) στη δημιουργία οργανωτικού πλαισιου, ενω το 1935 ανέλαβαν την πρωτοβουλία ριζικής αναθεώρησης της Σύμβασης του 1902.[296] Ενώ λοιπόν η περιοδος 1902-1945 χια την Ευρωπη - παρα τη χενική κινητικοτητα - ηταν αντιπαραχωχική χια την δημιουργία σημαντικών διεθνών ρυθμισεων προστασιας της πτηνοπα-

νίδας, τα μοναδικά συναφές υποχρεωτικά κείμενα της περιόδου αφορά αποκλειστικά την προστασία των αποδημητικών πτηνών στα Σκανδιναβικά χώρα. Πρόκειται για τη Συμφωνία μεταξύ Δανίας και Σουηδίας σχετικά με ορισμένες ρυθμίσεις για την Προστασία των Αποδημητικών θηραματικών Πτηνών (Στοκχόλμη, 9 Οκτωβρίου 1931). [297]

Σκοπός της Σύμβασης, όπως προκύπτει από τον Τίτλο και το Προοίμια, είναι η προστασία συγκεκριμένης κατηγορίας πτηνών, δηλαδή των πτηνών που είναι αποδημητικά και συγχρόνως αποτελούν αντικείμενα θήρας (game birds). Πρόκειται συνεπώς για συμφωνία που εντάσσεται στην κατηγορία αυτών που επιδιώκουν την προστασία ωφελίμων ειδών. Βέβαια είναι γεγονός πως τα συγκεκριμένα κείμενα αποφεύγει την αρολογία "ωφέλιμα πτηνά" καθώς επίσης και "επιβλαβή" με τα οποία άλλωστε .δεν ασχολείται.

Το Άρθρο 1 αναφέρεται αποκλειστικά στην απόλυτη προστασία του αντιπροσωπευτικότερου είδους της υδράβιας πτηνοπανίδας, δηλαδή του κύκνου. Τα πτηνά αυτά, συνολικά σαν είδος και όλη τη διάρκεια του έτους, τίθενται εκτός θηρευτικής δραστηριότητας. Το Άρθρο 2 απαγορεύει τη χρήση δικτύων για τη σύλληψη θαλάσσιων πτηνών (Sea-birds), ενώ όσα πτηνά συλληφθούν ή θανατωθούν μ'αυτόν τον τρόπο εξαιρούνται της εμπορευματικής διακίνησης και μεταφοράς. Απαγορεύονται τα πυροβόλα όπλα μαζικής κάρπωσης και συγκεκριμένα διαμετρήματος (gauge) μεγαλύτερου των 12 (Άρθρο 3). Επίσης απαγορεύεται η χρήση αυτόματων πυροβόλων όπλων (rifles) για θήρα [298]. Περαιτέρω απαγορεύεται η χρήση μηχανοκινήτων σκαφών καθώς και άλλων παρόμοιων (mechanically-propelled vessels) για θήρα, εκτός από τη θήρα της φώκιας, σε συγκεκριμένες περιοχές των δύο χωρών από 31 Μαΐου έως 1 Οκτωβρίου και σε άλλες όλα τα χρόνο [299]. Τέλος το Άρθρο 5 απαγορεύει απόλυτα τη χρήση ομοιωμάτων συγκεκριμένων υδροβίων πτηνών (duck decoys).

Η προηγούμενη Συμφωνία του 1931 είναι ένα διμερές κείμενο περιορισμένης γεωγραφικής κάλυψης και αναφέρεται στην προστασία των αποδημητικών θηραματικών ειδών, δηλαδή του κατ'εξοχήν τμήματος της πτηνοπανίδας που απαιτεί διεθνή συνεργασία για την προστασία της. Είναι αποκλειστικά κείμενο προστασίας ειδών και δεν αναφέρεται στην προστασία οικοτόπων. Ορισμένες ρυθμίσεις του είναι ενδιαφέρουσες ακόμη και σήμερα, εφόσον σύγχρονα κείμενα είναι περισσότερο επιτρεπτικά, λιγότερο ακριβή και συγχρόνως πιο εύκολα να παραβιασθούν. Αναφέραμε ενδεικτικά την απόλυτη απαγόρευση της θήρας των κύκνων, των όπλων μαζικής κάρπωσης και της χρήσης ομοιωμάτων για θήρα υδροβίων [300]. Επίσης πρέπει να

αναφερθεί πως η Σύμβαση του 1931, ενώ τυπικά αναφέρεται στην προστασία των αποδημητικών θηραματικών πτηνών μια προσεκτική μελέτη των ρυθμίσεων πείθει πως σχεδόν αποκλειστικά σκοπεύει στην προστασία των υδρόβιων πτηνών. Πράγματι και τα πέντε ουσιαστικά Άρθρα της Σύμβασης αναφέρονται σχεδόν αποκλειστικά σε επίλυση προβλημάτων θήρας των υδρόβιων πτηνών. Παράλληλα όμως τα Άρθρα 3 και 4 φαίνεται καλύπτουν και ένα ευρύτερο φάσμα όχι μόνο της πτηναπανίδας αλλά και της πανίδας γενικότερα [301].

5. Γενικότερες διεθνείς προσπάθειες προστασίας των πτηνών

Στην περίοδο 1903-1945, εκτός από τις διεθνείς προσπάθειες για την διατήρηση των πτηνών που προαναφέρθηκαν και αφορούσαν κύρια συμβατική προστασία, σημειώθηκαν και εξελίξεις σε οργανωτικό επίπεδο, με άμεσα ή έμμεσα αντικείμενο τα πτηνά αλλά και κάποιες απόπειρες επίσης για συμβατική τους προστασία που δεν ολοκληρώθηκαν.

Ειδικότερα σε επίπεδο διεθνούς μη κυβερνητικής οργάνωσης δημιουργήθηκε η International Committee for Bird Protection (1922), που σήμερα λειτουργεί σαν International Council for Bird Preservation. Ο συγκεκριμένος διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός ιδρύθηκε στο Λονδίνο (Ιούνιος 1922) και στη δημιουργία του πρωταγωνίστησε ο Αμερικανός ορνιθολόγος T.Gilbert Pearson. Ο Pearson ήταν Πρόεδρος της National Assocation of Audubon Societies[302] και στην προηγούμενη προσπάθειά του διακρίνεται η επιθυμία σύνδεσής της μη κυβερνητικής οργάνωσης Αμερικής και Ευρώπης στον τομέα της προστασίας των πτηνών[303].

Βασικός σκοπός του ICBP είναι η εξυπηρέτηση της αναγκαιότητας της συντονισμένης διεθνούς δράσης για την προστασία των πτηνών και κυρίως των αποδημητικών ειδών. Το ICBP λειτουργεί σε διάφορες χώρες με τις Εθνικές Επιτροπές (National Committees) και μια Εκτελεστική Επιτροπή (Executive Committee) σε συντονιστικό και συνδετικό ρόλο. Αν και η Ευρώπη θεωρείται σαν αρχικός χώρος προέλευσης και δραστηριοποίησης του ICBP σήμερα ο Οργανισμός αυτός ξεπερνά σε εμβέλεια και δράση το στενό Ευρωπαϊκό χώρο. Η διεθνής δράση της συγκεκριμένης οργάνωσης καλύπτει πολλούς τομείς (έρευνα, νομοθεσία, συντονισμό, δράση, πληροφόρηση κ.λ.π.) με ιδιαίτερα ευνοϊκές επιπτώσεις στην προστασία της υδρόβιας πτηναπανίδας. Το ICBP, θέτοντας απλούς και ρεαλιστικούς στόχους και επιδιώκοντας το διεθνή συντονισμό δράσης

παρά τη διεθνή αλακλήρωση, παράλληλα με την επιλογή να δρά κυρίως όχι ως διεθνές pressure group αλλά στα εσωτερικά κάθε χώρας με τα εθνικά του τμήματα, εξελίχθηκε σε ένα ιδιαίτερα επιτυχή Οργανισμό στο συγκεκριμένο χώρο δραστηριοποίησής του[304].

Στην ίδια περίοδο, δημιουργούνται φορείς με γενικότερο πεδίο ενδιαφέροντος (την άγρια ζωή και το φυσικό περιβάλλον) αλλά και με σημαντική δραστηριότητα στη διεθνή προστασία των πτηνών. Πρόκειται για την Consultative Commission for the International Protection of Nature που δημιουργήθηκε στη Βέρνη (19 Νοεμβρίου 1913) [305] με σχετική πράξη ίδρυσης που συνυπέγραψαν αντιπρόσωποι από δεκαεπτά χώρες της Ευρώπης. Είχαν προηγηθεί το International Congress of Zoology (Graz 1910) όπου η αναγκαιότητα της ίδρυσης ενός διεθνούς φορέα προστασίας σαν τον προηγούμενο είχε επισημανθεί. Πρωταγωνιστής στις προηγούμενες δραστηριότητες θεωρείται ο Ελβετός conservationist Paul Sarasin. Η στρατιωτική αντιπαράθεση στην Ευρώπη δεν επέτρεψε τη γενική δραστηριοποίηση της Επιτροπής του 1913, αύτε βέβαια την παρέμβαση σε ειδικούς τομείς όπως η προστασία των αποδημητικών πτηνών και ο διεθνής έλεγχος της εμπορευματικής διακίνησης του πτερώματος καθώς είχε προγραμματιστεί. Όμως ήταν η πρώτη θετική απόπειρα δημιουργίας ενός ευρέος διεθνούς φορέα για την προστασία της φύσης και επηρέασε τις σχετικές μελλοντικές εξελίξεις. [306]

Από τα τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου επιχειρήθηκε η επαναδραστηριοποίηση της Επιτροπής του 1913 από επιστήμονες διαφόρων χωρών (1922), από το First International Congress for the Protection of Nature (Παρίσι 1923) [307] κ.λ.π. Στην περίοδο αυτή η προηγούμενη προσπάθεια ξεκίνησε από την Ολλανδία και τον P.G. van Thienhaven, μια εξέχουσα προσωπικότητα στο χώρο της διεθνούς προστασίας της φύσης. Στη δεκαετία 1920-1930 επιχειρήθηκε σε πρώτη φάση η ίδρυση Εθνικών Επιτροπών για την Προστασία της Φύσης (Ολλανδία, Βέλγιο, Γαλλία, Μ.Βρεττανία) και μέσω αυτών η δημιουργία μόνιμης διεθνούς οργάνωσης και συνεργασίας. Η προσπάθεια αυτή της δημιουργίας "διεθνούς αμυσπανδίας" απέτυχε κυρίως λόγω της αρνητικής στάσης των Βρεττανών που θεώρησαν ανώριμες τις συνθήκες.

Τελικά όμως οι επιδιώξεις του Thienhaven υλοποιήθηκαν από την Εκτη Συνέλευση της International Union of Biological Sciences (IUBS) που υιοθέτησε την ίδρυση ενός Office International de Documentation et de Correlation pour la Protection de la Nature (1928). Οι δραστηριότητες που επακολούθησαν στα πλαίσια της IUBS

(1931) και του δεύτερου International Congress for the Protection of Nature (Παρίσι 1931), οδήγησαν στην αριστικοποίηση της προηγούμενης οργάνωσης σαν International Office for the Protection of Nature (IOPN 1934)[308].

Οι δραστηριότητες του IOPN στον τομέα της προστασίας των πτηνών είναι αυτόνομες αλλά κυρίως σε συνεργασία με το ICBP και αφορούσαν την προστασία πτηνών από τη διεθνή εμπορευματική διακίνηση, την καταγραφή υπαρχόντων νομικών πλαισίων προστασίας και της νομικής καταστάσης των απειλουμένων ειδών της πτηνοπανίδας κ.λ.π.

Οι προηγούμενες (1913, 1928, 1934) προσπάθειες διεθνούς οργάνωσης δεν θεωρούνται ιδιαίτερα επιτυχημένες, κυρίως επειδή έθεσαν υψηλούς - σε αντίθεση με το ICBP[309] - στόχους και δεν μπόρεσαν να συμβάλλουν, στο βαθμό που επιθυμούσαν, στη διεθνή ολοκλήρωση και παρέμβαση ως διεθνές pressure group. Η κριτική αυτή βέβαια, σε κάποιο βαθμό, αγνοεί την φυσιολογική δυσκολία παρόμοιων πρωτοποριακών εγχειρημάτων. Αλλωστε στην επόμενη περίοδο το IOPN αποτέλεσε το σημείο αφετηρίας για την IUPN-IUCN, το σημαντικότερα ίσως σύγχρονο διεθνή μη κυβερνητικό οργανισμό για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Στην ίδια περίοδο υπήρξαν και διεθνείς προσπάθειες που αφορούσαν αποκλειστικά τη συμβατική προστασία των πτηνών αλλά δεν ολοκληρώθηκαν. Πρόκειται για την επιδίωξη της Βρεττανικής Κυβέρνησης, σε συνεργασία με άλλες έξη Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, να δημιουργηθεί συμφωνία που να προστατεύει τα αποδημητικά υδρόβια και θαλάσσια πτηνά (1927). Επίσης το 1935 οι Σκανδιναβικές χώρες (Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία) δημιούργησαν Σχέδια Σύμβασης που βελτίωσε τη Σύμβαση του 1902, αλλά δεν έγινε αποδεκτό. Παρόμοια εγχείρημα είχε τα ίδια αποτέλεσμά σε συνάντηση του ICBP (Βιέννη 1937). Βέβαια είναι γεγονός πως οι προηγούμενες προσπάθειες ολοκληρώθηκαν τις επόμενες δεκαετίες και κυρίως από τη Σύμβαση Ραμσάρ (1971) και τη Σύμβαση του 1950 για τη Προστασία των Πτηνών [310].

Στην ίδια περίοδο επίσης έγινε τα πρώτα διεθνές βήμα για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από την ρύπανση υδρογονανθράκων, που ήδη είχε αρχίσει να δημιουργεί προβλήματα με εμφανείς αρνητικές επιπτώσεις στη θαλάσσια και χερσαία πτηνοπανίδα και βέβαια στους παράκτιους και εσωτερικούς -κυρίως πλεύσιμους- υγροτόπους. Ηδη από το 1907 στη Μ.Βρεττανία με τη βύθιση του πλοίου Thomas W. Lawson στην περιοχή Isles of Scilly σημειώθηκαν μαζικοί θάνατοι θαλάσσιων πτηνών και

ρύπανση των ακτών. Τα περιστατικά ρύπανσης αυξάνονται έκτοτε σταθερά και ακολουθούν την τεράστια επέκταση της μεταφοράς, χρήσης και εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων. Η RSPB στη Μ.Βρεττανία από το 1918 ενεργοποιείται για το σχετικό θέμα και η χώρα αυτή υιοθέτησε το Oil in Navigable Waters Bill (1922)[311]. Τα επόμενα χρόνια μια σειρά Κρατών υιοθέτησαν ανάλογη εσωτερική νομοθεσία (ΗΠΑ 1924, Δανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία και Σουηδία)[312].

Όμως γινόταν σταδιακά προφανές πως το πρόβλημα της θαλάσσιας ρύπανσης από υδρογονάνθρακες ήταν κύρια διεθνούς υφής και προς την κατεύθυνση αυτή στράφηκε ένα μεγάλο μέρος των προσπαθειών. Τελικά η πίεση και οι επιτυχείς κινητοποιήσεις οργανώσεων όπως η RSPB καθώς και ο ενεργητικός ρόλος των Κυβερνήσεων της Μ. Βρεττανίας και των ΗΠΑ οδήγησαν στην πρώτη διεθνή συνδιάσκεψη για την ρύπανση της θάλασσας από πετρελαιοειδή που άνοιξε τις πύλες στις 8 Ιουνίου 1926 στην Ουάσιγκτων[313]. Η Συνδιάσκεψη χαρακτηρίστηκε από την έντονη προσπάθεια των ΗΠΑ[314] και, κατά δεύτερο λόγο, των Καναδά και της Μ.Βρεταννίας να υιοθετηθούν ρυθμίσεις απατελεσματικές για τον έλεγχο της ρύπανσης (θαλάσσιες ζώνες, περιεκτικότητα απορρίψεων, τεχνολογικός εξοπλισμός πλοίων κλπ.). Στις 16 Ιουνίου 1926 υπεγράφη σχετική Σύμβαση και Τελική Πράξη, συμβιβαστικού περιεχομένου, με ρυθμίσεις επιτρεπτικές και απαγορευτικές. Τα συγκεκριμένα διεθνές κείμενα όμως απαιτούσε κατάθεση, στην Ουάσιγκτων πέντε επικυρώσεων για να τεθεί σε ισχύ και μόνο τρείς κατόρθωσε να συγκεντρώσει (Μ.Βρεττανία, Καναδάς, και ΗΠΑ)[315]. Ευθύνες για τις προηγούμενες αποτυχίες αποδίδονται στις χώρες Ιταλία, Γερμανία και Ιαπωνία αλλά το πρόβλημα ήταν γενικότερο. Την ίδια χρόνο (1926) στην International Shipping Conference με αίτηση της Κυβέρνησης της Μ.Βρεττανίας οι ιδιοκτήτες πλοίων των επτά μεγάλων ναυτιλιακών χωρών υιοθέτησαν απαγορευμένη ζώνη απορρίψεων 50 μιλίων. Πρόκειται για ένα θετικό βήμα σε μη κυβερνητικό επίπεδο.

Μετά την εμπειρία του 1926 οι προσπάθειες σε κυβερνητικό και μη κυβερνητικό πλαίσιο για τον έλεγχο της πετρελαϊκής ρύπανσης συνεχίστηκαν κυρίως από τη Μ. Βρεττανία και τις ΗΠΑ. Στις ΗΠΑ το 1930 μετά από αντίθεση της μεγάλης εταιρίας πετρελαιοειδών Standard Oil Company, η Βουλή των Αντιπροσώπων απέρριψε ρύθμιση που έδινε αρμοδιότητες πέρα από τις υπάρχουσες, σύμφωνα με τη γνωστή Migratory Bird Act. Στη Γαλλία η Ligue Francaise pour la Protection des Oiseaux ανέλαβε πρωταβουλία επαφής για τα προηγούμενα θέμα με τις μεγάλες ναυτιλιακές εταιρίες χωρίς ιδιαίτερη ανταπόκριση από

μέρους τους.

Τελικά το θέμα της θαλάσσιας ρύπανσης από πετρελαιοειδή τίθεται το 1934 στα πλαίσια της ΚτΕ κυρίως από τη Μ.Βρεττανία και το Conseil International de la Chasse[316]. Το πρόβλημα από τη Συνέλευση παραπέμφθηκε στον Communications and Transit Organization και στη συνέχεια σε μια ad hoc Επιτροπή. Περαιτέρω το Συμβούλιο της ΚτΕ επιφόρτησε τον Οργανισμό να προχωρήσει στην δημιουργία σύμβασης (11 Ιανουαρίου 1935). Πρέπει να σημειωθεί πως σε σχετικά ερωτηματολόγια που απέστειλε ο Γενικός Γραμματέας της ΚτΕ στα Κράτη, το πρώτο ερώτημα αναφερόταν στις επιπτώσεις της ρύπανσης από πετρελαιοειδή στην πτηναπανίδα. Σε επίπεδο προτεινόμενων ρυθμίσεων υπήρξε απροθυμία αποδοχής των θέσεων της Μ.Βρεττανίας για δημιουργία στα πλοία και στα λιμάνια χώρων αποθήκευσης και αποδοχής πετρελαιοειδών για απόρριψη και κάποια συμβιβαστικά σχέδια σύμβασης που απεστάλη στις Κυβερνήσεις το Νοέμβριο του 1935 παρέμεινε απλή απόπειρα. Αλλωστε η Γερμανία και η Ιταλία αρνήθηκαν να παραστούν σε μελλοντικές συνδιασκέψεις με αντικείμενο τη ρύπανση και βέβαια οι υπόλοιπες μεγάλες ναυτιλιακές δυνάμεις, δεν είχαν πλέον συμφέρον να υιοθετήσουν μια σύμβαση που θα δέσμευε μόνο αυτές.

Η υπόθεση της θαλάσσιας ρύπανσης από πετρελαιοειδή κλείνει για την ΚτΕ με τη λήψη απαντήσεων από τα Κράτη στα προηγούμενα ερωτηματολόγια και σχετική αναφορά στο θέμα, το 1936. Αλλωστε η στρατιωτική αντιπαράθεση του Β Παγκοσμίου Πολέμου είναι προ των πυλών της Ευρώπης και η σοβούσα κρίση αγγίζει και την ΚτΕ. Σε διακυβερνητικό επίπεδο η προηγούμενη προσπάθεια επαναλαμβάνεται μεταπολεμικά (1949) στα πλαίσια της Transport and Communications Comission του ECOSOC (ΟΗΕ) [317].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους. Πρέπει να σημειωθεί πως η εξέλιξη αυτή οφείλεται στα οξυμένα οικολογικά προβλήματα της Ευρώπης μετά από αιώνες εντονης παρεμβασης στο φυσικό περιβάλλον και βέβαια στην υπαρξη γενικότερης υποδομής θεσμων και ρυθμισεων σε εθνικό ή διεθνες επιπεδο, στη σχετική πολιτική, πολιτιστική και κοινωνική ομοιογένεια κλπ. Προκειται για χαρακτηριστικα που σε ευρύτερο περιφερειακό επίπεδο στην περιοδο αυτή μονο ο Ευρωπαϊκος χωρος διέθετε.

2. Στις Η.Π.Α. μάλιστα σχετικο ενδιαφερον, σε εσωτερικο επιπεδο, ειχε ήδη εκδηλωθεί στο δευτερο ήμισυ του 19ου αιωνα με προστατευτική νομοθεσία υδροβιων πτηνων σε τέσσερις Πολιτείες. Βλ. Hayden, S. (1942) p. 71.

3. Βλ. Παρακάτω στο ιδιο κεφάλαιο καθώς επίσης και σε Κεφάλαιο Δευτερο του Πρωτου Μέρους και Πρώτο του Δεύτερου Μέρους.

4. Βλ. Παρακατω στο ίδιο Κεφάλαιο.

5. Σε εσωτερικό επιπεδο βέβαια, ιδιαιτερα στις Η.Π.Α., είχαν αναπτυχθεί θεσμοι προστασιας αρκετά νωρίτερα. Βλ. προηγουμένως σε Κεφάλαιο Δευτερο του Πρωτου Μέρους και κεφάλαιο Πρωτο του Δεύτερου Μέρους.

6. Πρόκειται κυρίως για τα προβλήματα που προηχθηκαν αλλά και ακολούθησαν τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους.

7. Η στενότητα αυτή στην προοπτική - κυρίως σε κυβερνητικό επίπεδο - εξηγείται σε μεγάλο βαθμο από την σχετική οικολογική αυτονομια αλλά και τις υπαρχουσες κοινωνικοπολιτικές συνθηκες της Αμερικής (Δόγμα Monroe κλπ.) Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο .

8. Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφαλαιο καθως και σε Μέρος Τριτο.

9. Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφάλαιο.

10. Γεωγραφικοί - οικολογικοί, πολιτικοί, πολιτιστικοί λογοι είναι οι πιο "προφανείς" αιτίες για την κατάσταση αυτή. Βέβαια σημειωνονται σπάνιες συμμετοχές, όπως Ασιατικων Κρατών, σε γενικότερες προσπάθειες προστασίας της πτηνοπανίδας καθως και άλλων ειδων. Αναφέρουμε τη συμμετοχή της Ινδίας στη Σύμβαση του 1933 που αφορουσε κυρίως την Αφρική, καθως και τη συμμετοχή της Ιαπωνίας στη Σύμβαση του 1911 για τη προστασία της φώκιας. Μάλιστα η τελευταία Συμβαση έπαυσε να ισχύει απο το 1941 μετα απο καταγγελια της Ιαπωνιας η οποία ήδη απο την περιοδο αυτή αρχίζει να επιδεικνυει αρνητική συμπεριφορά σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας. Βλ. παρακάτω στο ίδιο κεφαλαιο. Βλ. Ευσταθιάδης, Κ.

(ανευ χρονολογιας), σ.σ. 96-98 και για συμμετοχες Κρατων, μεταξυ αλλων, Βλ. Kiss. A. (1976), IUCN (1985) και IUCN (1986a).

11. Γ'ια ειδικοτερα Βιβλιογραφικα στοιχεια που αφορουν τα παραπανω διεθνη κειμενα, βλ. παρακατω στο ιδιο κεφαλαιο.

12. Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 110-111. Παντως απο την υπαρχουσα για το θεμα αυτο βιβλιογραφια προκυπτει διασταση αποψεων με αντικειμενο τη υπαρξη σχετικου ολοκληρωμενου διεθνους κειμενου η απλου σχεδιου (draft) συμβασης. Βλ. π.χ. M'Gonigle, M. και M. Zacher (1979) p. 4 και Teclaff, L. (1974) p. 240. Βλ. επισης παρακατω στο ιδιο κεφαλαιο.

13. Η σχεση αυτη προκυπτει κυριως απο την αλληλεξαρτηση σε επιπεδο στοιχειων των φυσικων οικοσυστηματων, την υπαρξη γενικοτερου ευνοικου κλιματος δημιουργιας προστατευτικων θεσμων και ρυθμισεων κλπ.

14. Σχετικες ρυθμισεις αφορουν κυριως το χωρο της Ευρωπης, Αμερικης και Αφρικης. Αναφερουμε ενδεικτικα: Agreement Between Belgium and Great Britain Regarding Water Rights on the Boundary Between Tanganyika and Ruanda - Urundi, London, 22-11-1934. Βλ. Kiss, A. (1976). Agreement Between Denmark and Germany Relating to Watercources and Dikes on the German-Danish Frontier, Copennagen, 10-4-1922. Βλ. ibid p. 126 και Utton, A. (1974). Το σημαντικοτερο ομως κειμενο ειναι Treaty Between the USA and Great Britain Respecting Boundary Waters Between the USA and Canada, Washington, 11-1-1909. Με τη Συνθηκη αυτη δημιουργειται και η International Joint Commission που επαιξε καταλυτικο θετικο ρολο σε θεματα προστασιας του υδρου στοιχειου και απετελεσε πραγματικη εξελιξη στο θεσμο των Επιτροπων που ειχε υιοθετεθει απο τον προηγουμενο αιωνα. Βλ. σχετικα στις βιβλιογραφικες παραπομπες της ιδιας σημειωσης καθως και σε Barros, J. and D. Hohnston (1974), Hargrove, J. (1972), Ροζακης, Χ. (1980) και Schneider, J. (1979).

15. Διεθνη κειμενα που αφορουν αλιευματα δημιουργουνται και στην περιοδο αυτη οπως: Convention Between thw USA and Canada Concerning Socheve Salmon Fisheries, Washington, 26-5-1930 και Convention for the Preservation of the Halibut Fishery of the Northern Pacific Ocean, 1923. και στο κειμενα αυτου του ειδους η προστατευτικη παραμετρος ισχυροποιειται, ενω σημαντικο ρολο στον τομεα αυτο ασκουν οργανα οπως το International Council for the Exporation of the Sea (1902) και οι διαφορες International Fisheries Commissions. Βλ. Kiss, A. (1976), p. 126 και Johnston, D. (1981)

p.p. 24-25.

16. Η προστασία της φώκιας συνεχίζεται με κείμενα όπως: Convention between Great Britain and the USA for the Preservation and Protection of Fur Seals, Washington, 7-2-1911. Convention for the Preservation and Protection of Fur Seals in the North Pacific (Great Britain, Japan, Russia, USA) 7-7-1911. Provisional Fur Seal Agreement (USA-Canada) 1942. Βλ. Kiss, A. (1976) p. 126, Ευσταθιάδης, Κ. (χωρίς χρονολογία) σ.σ. 95-96 και Johnston, D. (1981) p.p. 24 - 25.

17. Η δραστηριότητες της ΚτΕ, του International Council for the Exploration of the Sea (1902) και του International Bureau for Whaling Statistics (Oslo, 1930) ήταν βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στη σύναψη της Convention for the Regulation of Whaling; Geneva, 24-9-1931. Η Σύμβαση αυτή τέθηκε σε ισχύ το 1936 αλλά χωρίς τη συμμετοχή των σημαντικότερων κρατών στον τομέα αυτό, όπως η Σοβιετική Ένωση και η Ιαπωνία. Βλ. σε βιβλιογραφικές παραπομπές της προηγούμενης σημείωσης.

18. Η διεθνής μέριμνα για τη χλωρίδα μόνο από την περίοδο αυτή αρχίζει να εκδηλώνεται με κείμενα όπως International Convention for the Protection of Plants (1929) και Soviet - Iran Convention concerning the Campaign against Plant Diseases and Parasites (1935). Βλ. Johnston, D. (1981) p. 58.

19. Πρόκειται για συμβάσεις όπως : "The Hague Regulations" (1907) και "Geneva Gas Protocol" (1925) με σαφώς ευνοϊκές επιπτώσεις για το φυσικό περιβάλλον. Βλ. Barros, J. and D. Johnston (1974) p.p. 379 - 380, IUCN (1985) και Χατζηκωνσταντίνου, Κ. (1985).

20. Για την Convention Concerning the use of White Lead in Painting Geneva, 25-10-1921, βλ. UNEP (1985a) p. 3.

21. Πρόκειται συστατικά για το International Office of Public Health (Παρίσι 1903) που μετά την ίδρυση της ΚτΕ συνεχίσε σαν Health Organization. Βέβαια επίκεντρο του Οργανισμού αυτού είναι ο άνθρωπος, όμως το σχετικό ενδιαφέρον αφορά και τον περιβάλλοντα φυσικό χώρο τον οποίο επηρεάζει θετικά ή αρνητικά για την επίτευξη του κύριου σκοπού, δηλαδή της προστασίας της ανθρώπινης υγείας. Βλ. Johnston, D. (1981) p. 23 και Schiavone, G. (1983) p.p. 277-309. Παράλληλα και η ΚτΕ καταβάλλει σημαντικές δραστηριότητες για την προστασία της φάλαινας (βλ. προηγουμένως σχετική σημείωση) αλλά και για τη σύναψη συμβάσης για την προστασία της θάλασσας από ρύπανση πετρελαιοειδών. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο καθώς και παρακάτω.

22. Για τη σημαντική αυτή απόφαση, βλ. κεφάλαιο

Δεύτερο του Πρώτου Μέρους καθως και παρακάτω. Επίσης σε Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρωτου Μέρους Βλ. και αλλες σχετικές αποφάσεις εσωτερικών δικαστηρίων. Ειδικότερα για αποφασεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Βλ. Barros, J, and D. Johnston (1974).

23. Βλ. ειδικότερα Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους για το ακριβές περιεχόμενο των όρων αυτών.

24. Πράγματι αρκετα αποδημητικά πτηνά από τη Β. Αμερική αποδημουν στην κεντρική ή Ν. Αμερική. Βλ. Maltby, E. (1986) και Mead, C. (1983).

25. Ορισμένα είδη, π.χ. Barnacle Goose ή Arctic Tern, αποδημούν από την Γροιλανδία προς την Ισλανδία, Ιρλανδία και Μ. Βρεττανια η συνεχίζουν και νοτιοτερα. Βλ. Mead, C. (1983) p.p. 76, 90 κλπ. Επίσης αποδημίες πτηνών της Αμερικής καλυπτουν και άλλες γεωγραφικές περιοχες που η διεθνης προστασία τους καλύφθηκε μετα το 1945. Βλ. παρακατω στο ίδιο Μέρος καθως και Μέρος Τρίτο.

26. Για τα τρία αυτά κείμενα Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο και ειδικοτερα στη συνέχεια.

27. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο. Βλ. και Lund, T. (1980).

28. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά την αφθονία άγριας ζωής (π.χ. υδρόβιων πτηνων) που χίνεται σημαντική διατροφική και βιοποριστική παράμετρος, παράλληλα με την δυνατότητα ελεύθερης άσκησης θήρας, άσχετα από την θέση του ατομου στην κοινωνική και οικονομική ιεραρχία και κλίμακα. Βλ. Κεφάλαιο Δεύτερο και Τρίτο του Πρωτου Μέρους.

29. Ηδη απο το 1763 οι θεμελιωτές των Η.Π.Α. George Washington, Thomas Jefferson και Patrick Henry δημιούργησαν εταιρία αποξήρανσης υγροτόπων στη Virginia και North Carolina, με σκοπο τη μετατροπη τους σε γεωργική γη. Maltby, E. (1986) p.157.

30. Μέρος της καταχρηστικης κάρπωσης πτηνών οφειλόταν σε αποίκους απο τη Ν. Ευρωπη που μετέφεραν στην Αμερική ανάλογες τοπικές πρακτικές και συνήθειες από τις χωρες προελευσής τους. Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 67-68.

31. Βλ. και Κεφάλαιο Τρίτο του Πρωτου Μέρους.

32. Ibid.

33. Βλ. Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρωτου Μέρους και Κεφάλαιο Πρωτου του ιδίου Μέρους. Επίσης Βλ. IUCN (1963) p.450.

34. Γενικα οι ρυθμίσεις σε επίπεδο επι μέρους Κρατων των Η.Π.Α. αφορουσαν χρονικους περιορισμούς, αριθμητικα όρια κάρπωσης, περιορισμο των χρησιμοποιουμένων οπλων καθως και συστημα καταγραφής. Βλ.

Hayden, S. (1942) p. 71, IUCN (1936) p. 450. Faucett, C. (1971) και Isakov, Y. (Ed.) (1970). Πρόκειται δηλαδή κυρίως για θηρευτική νομοθεσία που προέβλεπε μάλιστα για τους παραβάτες χρηματικές ποινές, μάλλον επιεικείς. Hayden, S. (142) p. 71.

35. Υπήρχε σχετική απροθυμία αποδοχής περιορι-στικών μέτρων που τυπικά καλυπτόταν από την πεποίθηση και το επιχείρημα πως η πτηνοπανίδα ήταν ενας ανεξάντ-λητος φυσικός πορος. Χαρακτηριστικά ο Hayden, S. (1942) p. 69 αναφέρει: "The sportsman clung to a "hary kind of faith in the existence far north of our borders of a sort of mysterious duck and snipe factory which could turn out the required supply practically forever". Η άποψη αυτή βέβαια υποδηλώνει και άγνοια της διεθνούς αλληλεξάρτησης των πτηνων και των αντίστοιχων ευθυνών.

36. Το κίνημα αυτό γενικά θεωρείται μη ικανοποιητ-τικο επειδή στηρίχθηκε σε εμπειρικά δεδομένα με αποτέ-λεσμα την κινδυνολογία για το μέλλον των πτηνων, ενώ μέχοι τη δεκαετία του '80 (1860) δεν είχε καθιερωθεί επιστημονική άποψη για την πτηνοπανίδα και τις σύνθετες αξίες που αντιπροσωπευε αλλά απέδιδε υ' αυτήν ουσια-στικά αισθητικές αξίες. Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 69-70. Βλ. όμως και Lund, Γ. (1980) p.p. 36-38.

37. Η πιο διασημη οντοτητα ήταν - και εξακο-λουθεί να είναι και σήμερα - η Audubon Society (1886). Σημαντικότερη ήταν η προσφορα μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, των Grinnel, W. Brewster και W. Bucher που ηγήθηκαν της οργάνωσης στο αντίστοιχο διαστημα. Περισ-σότερα για την οργάνωση αυτη βλ. στο κεφάλαιο Πρωτο του τόμου Μέρους. Επίσης βλ. σε Hayden, S. (1972) p. 70, Allaby, M. (1983), Sandbach, F. (1980) και Lowe, P. και J. Boyder (1983). Βέβαια είναι δύσκολο να αποτιμήσει κανείς αντικειμενικα και σπόλυτα το βαρος της προσφο-ράς στην προστασία των πτηνων των κυνηγετικων κύκλων και των οργανώσεων και ατόμων πέρα απο αυτους.
"The protective laws of today rest partly upon the work of these people, [Audubon Society κλπ.] partly upon that of actual gunners' associations, whose members fear to lose the source of their recteation. To apportion credit with accuracy is impossible". Hayden, S. (1942) p. 70.

38. Το κίνημα αυτό ήταν ιδιαίτερα δραστήριο στις Η.Π.Α. από το 19ο αιώνα και μέχοι την πρώτη εικοσαετία του 20ου αιώνα είχε επίλεκτα μέλη, επιστήμονες, πολι-τικούς κλπ. οι οποίοι ανέπτυξαν αξιολογες απόψεις, για το φυσικο περιβάλλον και την αγρια ζωή ειδικότερα, που καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα των σύγχρονων προβλημα-τισμών. Πρόκειται κύρια για τους George Catlin, Ralph

Waldo Emerson, Henry Thoreau, George Perkins Marsh, John Muir (ιδρυτή του Sierra Club), Gifford Pinchot και τον Πρόεδρο των Η.Π.Α. (και διάσημο θηρευτή) Theodore Roosevelt. Βλ. Johnston, D. (1981) p.p.18-19, Boardman, R. (1981) και Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρώτου Μέρους.

39. Βλ. IUCN (1963) p. 459, Hayden, S. (1942) p. 70 και Fawcett, C. (1971) p. 534.

40. Βλ. και προηγουμένως σε Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

41. Από το 1939-1940 τα US Biological Survey καθώς και US Bureau of Fisheries αποτελούν εντιαίο φορέα το US Fisheries and Wildlife Service. Βλ. ειδικότερα IUCN (1963)p.p. 459, 450 , Fawcett, C. (1971) p. 534 και Hayden, S. (1942) p. 70.

42. Θεωρείται σημαντική η συμβολή των παραγόντων αυτών στη δημιουργία εταιριών και ενώσεων από ωιοιοδίωξες, με πιο χαρακτηριστική την περίπτωση της American Ornithologists' Union.

43. Η εξαιρετική δραστηριότητα στον τομέα αυτό, που ξεπερνούσε τα σύνορα των Η.Π.Α., αποτέλεσε σοβαρή συμβολή στην οικοδόμηση ορθών και αποτελεσματικών διεθνών ρυθμίσεων στην Αμερικανική ήπειρο, σε αντίθεση με την Ευρώπη όπου στην περίοδο αυτή παρόμοια υποδομή δεν υπήρχε. Hayden, S. (1942) p. 70.

44. Hayden, S. (1942) p. 71.

45. Πράγματι η οργάνωση και λειτουργία ενός ομοσπονδιακού κράτους παρουσιάζει κάποιες αναλογίες με την αντιστοιχη οργάνωση και λειτουργία της διεθνους κοινότητας σε διμερές ή πολυμερές επιπεδο. Στα πλαίσια αυτά παρουσιαζει ενδιαφερον η προσπαθεια της ενιαίας προστατευτικης κάλυψης των αποδημητικών πτηνών στο έδαφος όλων των επι μέρους κρατων των Η.Π.Α καθως και η σχετικη προσπάθεια υλοποίησης της προστασίας αυτής (νομολογια κλπ.) Αλλωστε η νομολογια των εσωτερικών δικαστηρίων των Η.Π.Α. έχει χρησιμοποιηθεί για τεκμηρίωση αποφάσεων διεθνών δικαστηριων (π.χ. περίπτωση Trail Smelter Arbitration κλπ.).

46. Βλ. και Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

47. Αφορμή για το Νόμο αυτό και τη συγκεκριμένη ρύθμιση έδωσε η ενοχλητική εξάπλωση του πτηνού English sparrow, που εισηχθη στις Η.Π.Α. το 1851. Βλ. Fawcett, C. (1971) p. 537 και Κεφάλαιο Τρίτο σε Μέρος Πρώτο.

48. Βλ. σχετική νομολογία σε Hayden, S. (1942) p.p. 72-73 και Fawcett, C. (1971) p.p. 537-538. Ο παραπάνω Νόμος ισχυοποιεί το περιεχόμενο της απόφασης του Ανώτατου Δικαστηριου των ΗΠΑ, Geer v. Connecticut 1896, σύμφωνα με την οποία "The state had not only a right but a duty to preserve animals ferae naturae for its

people". Ειδικότερα η απόφαση αυτή προβλέπει ότι όλα τα θηραματικά είδη ανήκουν κυρια στα κρατη Μέλη των Η.Π.Α. παρά στους πολίτες και γι' αυτό μπορούν νόμιμα να απαγορεύουν την εξαγωγή τους. Fawcett, C. (1971) p. 538 και Carroll, J. (1970).

49. "Migratory game and incectivorous birds were within custody of the Federal Government" Βλ. Carroll, J. (1970) p.p. 388-389.

50. Πραγματι το σοβαρο αυτό νομοθέτημα υιοθετήθηκε στην εκπονη της θητειας του Προέδρου Taft και με τη μεθοδο όχι της αυτόνομης ψηφισής του αλλά σαν "a trailer to the Appropriations Act for Agriculture". Linduska, J. (1972) p. 138.

51. Για λεπτομέρειες Βλ. Neufeld, B. (1974) p. 307, Hayden, S. (1942) p.p. 72-73, Linduska, J. (1972) p. 136, και Carroll, J. (1970) p.389. Σχετική είναι και η απόφαση State v. McCullagh (1915) όπου επιχειρείται να δοθεί απαντηση στο σημαντικό ερωτημα αν η φυσικη μετακίνηση των πτηνών απο το ένα κράτος στο άλλο μπορεί να θεωρηθεί σαν "a form of interstate commerce." Επίσης Βλ. και απόφαση Carey v. South Dakota (1919). Hayden, S. (1942) p. 73.

52. Δεν επιχειρήθηκε ανατροπή της νομολογίας των περιφερειακών δικαστηρίων γιατι ηταν γνωστη η άποψη του Ανωτατου Δικαστηριου των Η.Π.Α. στο θέμα αυτό.

53. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο κεφάλαιο.

54. Σύμφωνα με το άρθρο VI του Συντάγματος των Η.Π.Α: "... all Treaties made, or which shall be made, under the Anthotiry of the United States, shall be the supreme Law of the Land". Carroll, J. (1970) p. 389.

55. Η τυπική διαπραγμάτευση της Συνθήκης με τη Μ. Βρεττανία (Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο για το ρόλο της Μ. Βρεττανίας στην περίπτωση αυτή) έγινε για τις Η.Π.Α. απο τον Πρόεδρο Wilson ο οποίος διαδραμάτισε και σημαντικό ρόλο στις παγκόσμιες εξελίξεις της περιόδου αυτής (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, ΚτΕ κλπ.). Βλ. Neufeld, B. (1974) p. 307.

56. Βλ. Hayden, S. (1942) p.p. 73-74. Συντακτες του Σχεδίου της Συνθήκης είναι οι T.S. Palmer και E.W. Nelson από το Biological Survey (για την οντότητα αυτή Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο), βοηθούμενοι από τους νομικους R.W. Williams και Fred K. Neilsen, Βλ. ibid.

57. Βλ. προηγουμένως και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς και σε Carroll, J. (1970) p. 389.

58. Convention for the Protection of Migratory Birds. Για το σχετικό κείμενο Βλ., μεταξύ άλλων,39 Statutes at Large 1702 (Συλλογή κειμένων πριν

31-12-1949, Η.Π.Α.) United States Treaty Series no 628 (πριν 1945) και Treaties and other International Agreements of the US of America, 1776-1949 (Compiled under the direction of Charles Bevans), vol. 12, p.p. 375-378.

59. Παρατηρούμε ότι τυπικά ο Καναδάς, τον οποίο αφορά ουσιαστικά η Σύμβαση, δεν συμμετέχει σ' αυτή. Πράγματι δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος είναι η Μ. Βρεττανία η οποία στην περίοδο αυτή είχε το δικαίωμα της τυπικής εκπροσώπησης του Καναδά στις διεθνείς του σχέσεις. Εται εκτός των Η.Π.Α. για τη "Dominion of Canada", μετέχει "His Majesty the King of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and the British Dominious beyond the Seas, Emperor of India...". Η αυτονόμιση του Καναδά στο προηγούμενο επίπεδο ουσιαστικοποιείται κυρίως στη 10ετία του '30 και μετά. Βλ. Versteeg, Η. (1984) p.p. 283-287.

60. Αναλυτικό χρονολογικό πίνακα των πράξεων που απαιτούνται από τις δύο εσωτερικές έννομες τάξεις για την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής βλ. σε Treaties and other International Agreements of the US of America, 1776-1949, vol. 12 p. 375.

61. Χρησιμοποιούνται οι όροι "useful" και "harmless". Βλ. Προοίμιο.

62. "Whereas, Many of these species are of great value as a source of food or in destroying insects which are injurious to forests and forage plants on the public domain, as well as to agricultural crops...". Βλ. Προοίμιο.

63. Βλ. Προοίμιο.

64. Αντίθετα μετεπειτα και κυρίως σύγχρονα κείμενα, επιχειρούν και διατυπώνουν ακριβείς και επιστημονικούς ορισμούς, χωρίς αυτο βέβαια να συνεπάγεται απαραίτητα και επιτυχημένη, ουθμιστικά, εξέλιξη.

65. "Many species of birds in the course of their annual migrations traverse certain parts of the United States and the Dominion of Canada..." Βλ. Προοίμιο.

66. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

67. Βλ. Προοίμιο και Αοθρο VII. Ειδικότερα βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφαλαιο.

68. Η ανεπάρκεια νομικού ή πολιτογραφημένου βιολογικού ή άλλης φύσης ορισμού του αποδημητικού πτηνού από την ελλειψη ανάλογου προσδιορισμού του όρου αποδημία.

69. Βλ. Αοθρο Ι.

70. Επίσης ερωτήματα γεννώνται και για συνοριακούς πληθυσμους ενδημικών πτηνων που εκτελούν μικρής

εμβέλειας μετακινήσεις, αλλα διασχίζοντας τα σύνορα των δύο Κρατων καθιστανται διεθνής φυσικός ποροος. Πάντως κατά τον Haycen. S. (1942) p.75 η Σύμβαση του 1916 καλύπτει τοσο τα είδη που αποδημούν μέσα στην κάθε χώρα ξεχωριστα, οσο και τα ενδημικά είδη που εκτελούν απόλυτα περιορισμένες τοπικές μετακινήσεις χωρίς να διασχίζουν τα σύνορα των δύο Κρατων. Για το προβλημα του προσδιορισμού της διεθνικότητας των πτηνών και τις πιθανές παραλλαξεις της, βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους και Μέρος Τρίτο.

71. Προφματι η παραθεση γίνεται κατά είδη ή κατηγορίες και όχι πάντα με απόλυτη σαφήνεια. Π.χ χρησιμοποιείται εναλλακτικά ο όρος Anatidae or waterfowl, ενώ ο προσδιορισμος των πτηνών της δεύτερης κατηγορίας καταλήγει με το "and all other perching birds which feed entirely or chiefly on insects". Ειδικότερα για την χρησιμοποιούμενη ορολογία στον προσδιορισμό των πτηνων, βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους αλλά και Μέρος Τριτο (Σύμβαση Ραμσάρ).

72. α) Anatidae or waterfowl, including brant, with ducks, geese and swans.
b) Gruidae or cranes, including little brown, sandhill, and whooping cranes.
c) Rallidae or rails, including coots, gallinules and sora and other rails.
d) Limicolae or shorebirds including avocets, curlew, dowitchers, godwits, knots κλπ.
Επίσης εκτος από τα παραπάνω υδρόβια είδη περιλαμβάνονται και e) Columbidae or pigeons, including doves and wild pigeons.

73. Βλ. Αρθρο Ι και ΙΙΙ. Πρέπει να τονισθεί πως εκτός από τα διατροφικά πρότυπα, ο χαρακτήρας ενός είδους ως θηραματικού είναι περισσότερο σύνθετη διαδικασία και ποικίλλει κατά περίπτωση. Π.χ στη Ν.Ευρώπη (Ελλάδα κλπ.) τα πτηνα swans δεν θεωρούνται θηραματικά πλέον και προστατεύονται αυστηρά στα πλαίσια διεθνών περιφερειακών (Ευρωπαικών) υποχρεώσεων. Αντίθετα σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και κάτω από το ίδιο καθεστως τα ίδια πτηνά θεωρούνται θηράματα και είναι αντικείμενο θήρας. Βλ. Μέρος Τριτο και σε σχέση με την οδηγία 79/409/EEC Αρθρο 7 παρ.3, Παράρτημα II/2.

74. Σαν αποδημητικά εντομοφάγα πτηνά η Σύμβαση μεταξύ των αλλων θεωρεί: "Booolinks,...cuchoos,...fly catchers,...orioles,...robins,....swallows,... thrusnes,... woodpeckers and wrens and all other perching birds which feed entirely or chiefly on insects". Βλ. Αρθρο 1. Η ασαφεια της τελευταίας παραγράφου δίνει τη δυνατοτητα ευρύτερη προστασίας, αρκεί

να αφορά είδη που τρέφονται αποκλειστικά ή κυρίως με έντομα και οχι βέβαια π.χ με καρπούς καλλιεργειών. Επίσης και στην κατηγορία αυτη στη Β. Αμερικη ανήκουν είδη όπως thrusnes που στην Ευρωπη, ειδικά τη Νότια, αποτελούν κλασσικό θηραματικο πτηνό. Βλ. συγκριτικά και καταλόγους πτηνων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του 1902 στο προηγούμενο κεφάλαιο. Επίσης τα πτηνά woodpechers, που περιλαμβάνονται στον προηγούμενο πίνακα, είχαν προκαλέσει σοβαρή διαφωνία αν ειναι ωφέλιμα ή επιβλαβη στα πλαίσια της δημιουργίας της Ευρωπαικής Σύμβασης του 1902. Βλ. Hayden, S. (1942), p.p 93-95.

75. Βλ. Mead, C. (1983), p. 19 για απομονωμένους γηγενείς πληθυσμους της Γροιλανδίας, Ισλανδίας, Faroes Island of Hitra (ομάδα Νησιων St. Kilda κοντά στη Σκωτία) όπου χοησιμοποιουσαν -και χοησιμοποιούν ακόμημιά σειρα θαλασσιων πτηνων για διατροφή, λάδι και εμπόριο. Σύμφωνα όμως με τη Σύμβαση του 1916 ως "other migratory Nongame Birds" θεωρούνται: "Auks, anklets, bitterns, Aulmars, gannets, grebes, guillemots, gulls, herons, jaegers, looms, murres,fetrels, puffins, sheawaters and ferns" Βλ. Αρθρο 1.

76. Ο χώρος της Β.Αμερικής στο σημείο αυτό αποτελεί πεδίο ποονομιακής μεταφυτευσης και ανάπτυξης αξιων από την Ευρωπη σε σχέση με την αρπακτική πτηνοπανίδα. Στις επομενες δεκαετιες και κυρίως μετά τον Β.Παγκοσμιο Πόλεμο, η καταοταση θα βελτιωθεί και σε επιπεδο μεταστροφής αξιων αλλά και νομοθετικής κάλυψης για τα αρπακτικά πτηνά. Ομως μιά σειρά τέτοιων πτηνων οδηγούνται σε εξαφανιση ή η επιβίωση τους θεωρείται ιδιαίτερα προβληματική (π.χ California condor, everglade kite και bald eagle). Βλ. Peterson, R. (1971), pp. 85-86 και Lund, T. (1980).

77. Βλ. Κεφάλαιο πρωτο του ίδιου Μέρους.

78. Βλ. προηγουμενως στο ιδιο κεφάλαιο και κυριως παρακατω στην ανάλυση του Αρθρου VII της Σύμβασης.

79. Βλ. κυριως Συμβάσεις σε Μέρος Τρίτο.

80. Πρέπει να σημειωθεί μάλιστα οτι η Συμβαση του 1916 δεν προβλεπει τέτοια σητή διαδικασία. Αυτό βέβαια δεν σημαινει και αδυναμία μεταβολης της. Βλ. γενικά για το θέμα αυτο Ιωάννου, Κ. (κ.α) (1983). Επισης πρεπει να τονισθεί πως στην πράξη, π.χ στις Η.Π.Α., το παραπανω μειονέκτημα δεν είχε αρνητικές επιπτώσεις. Πράγματι η Ομοσπονδιακη νομοθεσία στα πλαίσια της υλοποίησης, στήριξης και συμπλήρωσης της προστασίας που παρέχει η Σύμβαση του 1916 αλλά και η παρόμοια με το Μεξικο του 1936 (βλ. παρακατω στο ιδιο Κεφάλαιο) έφθασε στη δεκαετία του '60 να καλύπτει προστατευτικά (international legal status) 514 είδη απο-

δημητικών πτηνων. Μάλιστα ο κατάλογος αυτών των πτηνών συνεχώς επεκτείνεται. Βλ. σχετικά Chichvarin, V. (1970), p.p 409-414 καθώς και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

81. Βλ. Αρθρο II.

82. Βλ. Αρθρο II.

83. Η ρύθμιση αυτή αφορά:"...the Limicolae or shorebirds in the Maritime Provinces of Canada and in those States of the United States bordering on the Atlantic Ocean which are situated wholy or in part north of Chesapeake Bay..." Βλ. Αρθρο II παρ. 1. Βλ. συγκριτικά αντίστοιχη ρύθμιση της Ευρωπαϊκής Συμβασης του 1902 καθώς και σχετική αδυναμία των σύγχρονων Ευρωπαϊκών ρυθμίσεων με αποτέλεσμα εντάσεις και αντιπαραθέσεις Βορρά-Νότου (σε Ευρωπαϊκό επίπεδο).

84. Πρόκειται για Sea ducks που συναντώνται κυρίως στις ακτές της Β.Αμερικής αλλά και της Β. Ευρώπης.

85. Για το θέμα αυτό γενικά βλ.παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο όπου αναλύονται σημαντικές εξαιρέσεις της ίδιας μορφής.

86. Βλ. Αρθρο II παρ. 2.

87. Βλ. Αρθρο II παρ. 3.

88. Βλ. Αρθρο II παρ. 3. Είναι μιά σοβαρή εξαίρεση που λειτουργεί θετικά για τους γηγενείς της Αμερικανικής ηπείρου και τη διατήρηση του παραδοσιακού τρόπου ζωής που συνεπάγεται καθώς και στην αποτελεσματική προστασία της άγριας ζωής. Παρόμοιες ρυθμίσεις ξεκίνησαν από τον προηγούμενο αιώνα στο εσωτερικό τν Η.Π.Α και καθιερώθηκαν σε διεθνές επίπεδο με τη Σύμβαση του 1916 όχι μόνο στην Ηπειρο αυτή αλλά και γενικότερα. Βλ. US Department of Interior (1963) καθώς και παρακάτω. Επίσης για κάποιες συναφείς ρυθμίσεις στις Συμβάσεις του 1900 και 1902, βλ. προηγουμένως. Βέβαια σταδιακά οι εξαιρέσεις αυτές περιορίζονται, μιά και ο τρόπος ζωής και κυρίως θήρας των γηγενών πληθυσμών έχει αλλοιωθεί σοβαρά από την επίδραση δυτικών προτύπων με δυσμενείς επιπτώσεις για την άγρια ζωή. Παράλληλα έχουν σημειωθεί σημαντικές καταχρήσεις του δικαιώματος αυτού από πληθυσμούς που δεν έχουν τις προϋποθέσεις άσκησης των κατ'εξαίρεση δικαιωμάτων κάρπωσης. Πάντως είναι γεγονός πως το πρόβλημα υφίσταται και απασχολεί το διεθνή νομοθέτη αλλά και εφαρμοστή του δικαίου. Βλ. και Μέρος Τρίτο. Επίσης από τις σχετικές ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1916 γίνεται εμφανής η διαφοροποίηση των γηγενών και λευκών αποικιών σε σχέση με τα είδη της πτηνοπανίδας που έχουν θηρευτική και διατροφική αξία. Ενα μεγάλο μέρος των ειδών που θεωρούνται μη θηραματικά

για τους λευκούς αποτελούν σημαντικό πόρο για τους χηγενείς. Αλλωστε πολλά από τα είδη αυτά σε οριακές περιπτώσεις αποτελούν φυσικό πόρο και για πληθυσμούς λευκών. Βλ. Mead, C. (1983) καθώς και προηγούμενη σχετική αναφορά.[75]

89. Βλ. ειδικότερα Κεφάλαιο Τρίτο του ίδιου Μέρους.

90. Ανάλογη εκτενέστερη πρόβλεψη (reserves) στη Σύμβαση του 1900 (βλ. Κεφάλαιο Πρώτο του ίδιου Μέρους), όπως έχει αναλυθεί δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Ας σημειωθεί πως στις Η.Π.Α. ο θεσμός του National Wildlife Refuge System ήταν "... unique collection of lands and waters devoted to the preservation and restoration of nationally and internationally significant wildlife populations, in natural settings of marsh and swamp, lake and shore, grassland, desert and forest". Επίσης το πρώτο Ομοσπονδιακό καταφύγιο ιδρύθηκε στο Pelican Island (υγρότοπος) της Florida, το 1903. Εκτοτε ο θεσμός επεκτάθηκε σημαντικά. Βλ. Fawcett, C. (19710, p.p 535-536 και US Department of Interior (1963), p.454.

91. Βλ. Αοθοο VI. Στην ουσία η διεθνής αυτή ρυθμιση αποτελεί αντιγραφή της Ομοσπονδιακής Νομοθεσίας των Η.Π.Α και ειδικότερα του Lacey Act. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς επίσης και σε Hayden, S. (1942), p. 76.

92. Βλ. Αρθρο VI.

93. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο τη σχετική ανάλυση του Αρθρου 1.

94. Τουλάχιστον στον Ευρωπαϊκό χώρο παράμοια συμφέροντα αφορούν την αλιεία, θήρα, μελισσοκομία κλπ. Βλ. ειδικότερα Κεφάλαιο Πρώτο του ίδιου Μέρους.

95. Πραγματι η καταχρηστική πρακτική της θήρας, δίωξης και φόνου συγκεκαιμένων ειδών με τον χαρακτηρισμό τους σαν επιβλαβών στη γεωργία, μελισσοκομία, θήρα ή την αντίθεση στην ανθρώπινη αισθητική και υγιεινή παρατηρείται στην Ευρώπη αλλά και αλλού. Βλ. κυρίως Μέρος Τρίτο.

96. Μέχρι σήμερα και τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη δεν έκαναν χρήση των δυνατοτήτων τερματισμού της ισχύος της Σύμβασης.

97. Υπενθυμίζουμε ότι τυπικά το δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος ήταν η Μ.Βρεττανία.

98. Βλ. επίσης παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο για τη συνεργασία Η.Π.Α - Καναδά καθώς και τις συγκριτικές και συμπερασματικές παρατηρήσεις.

99. Βλ. προηγουμένως αλλά και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

100. Βλ. Neufeld, B. (1974), p. 307 και Vencil, B. (1986), p.p 609-627.

101. Βλ.και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

102. Βλ. ειδικότερα το σχετικό Νόμο σε Neufeld, B. (1974).

103. Αργότερα η αρμοδιότητα αυτή δόθηκε στον Υπουργό Εσωτερικών. Hayden, S. (1942), p.78, Neufeld, B. (1974) και US Department of Interior (1963), p. 452.

104. Τα μέτρα αυτά αφορούσαν τύπο και διαμέτρημα των πυροβόλων όπλων, χρήση ομοιωμάτων και θηρευτικών κυνών, χρήση πλωτών μέσων, ημερομηνία έναρξης και διάρκεια θηρευτικής περιόδου κλπ. Βλ. Chichvarin, V. (1970) και Hayden, S. (1942), p.79. Παράλληλα όμως και στα πλαίσια της παραπάνω προσπάθειας δημιουργείται και μια αξιόλογη νομοθεσία που αφορά άμεσα ή έμμεσα τα αποδημητικά πτηνά και κυρίως τα υδρόβια. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά τα νομοθετήματα: α) Migratory Bird Conservation Act (1929) που δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάπτυξη προστατευόμενων οικοτόπων - κυρίως υγροτόπων - για τα υδρόβια πτηνά.
Επίσης προβλέπεται και η δημιουργία μιάς Migratory Bird Conservation Commission με ανάλογα καθήκοντα, β) Migratory Bird Hunting Stamp Act (1934), ή "Duck Stamp Act" όπως είναι γνωστότερο στις Η.Π.Α. Με το νομοθέτημα αυτό επιβάλλεται στους θηρευτές υδρόβιων πτηνών υποχρέωση καταβολής χρηματικού πόσου. Το μέτρο αυτό έχει αποδώσει εκατοντάδες εκατομμύρια δολλάρια με τα οποία περισσότερα από 1,5 εκατομμύρια στρέμματα υγροτόπων έχινε δυνατόν να προστατευθούν. γ) Federal Aid in Wildlife Restoration Act (1937). Προβλέπει αυξημένη φορολογία (11% επιπλέον) για τα είδη θήρας. Τα τεράστια ποσά που συγκεντρώνονται ετήσια από το μέτρο αυτό διοχετεύονται σε μεγάλο ποσοστό στη προστασία των υγρότοπων καθώς και σε προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης για τα υδρόβια πτηνά. Βλ. Linduska, J. (1972), p.p 137-148.

106. Βλ. The Federal Reporter, Vol. 258, p.480

107. Βλ. Versteeg, H. (1984), p. 286 και Hayden, S. (1972), p. 79.

108. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Μέρος.

109. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Βλ. επίσης και στη συνέχεια του ίδιου Κεφαλαίου και σε Μέρος Τρίτο στα παρόμοια διεθνή κείμενα που κατά καιρούς υπέγραψαν οι Η.Π.Α.

110. Το θέμα αυτό έχει σχέση και με το γενικότερο πρόβλημα του ελέγχου των μεθόδων κάρπωσης των πτηνών από ανθρωπινους πληθυσμούς προερχόμενους κυρίως από τη Νότια Ευρώπη (Ιταλία, Γαλλία) οι οποίοι μετέφε-

ραν στις Η.Π.Α. καταστροφικούς και μαζικούς τρόπους εκμετάλλευσης για τα είδη της πτηνοπανίδας. Μάλιστα σε συγκεκριμένα Κράτη των Η.Π.Α., ενωρίς είχε δημιουργηθεί σχετική νομοθεσία η οποία αποθάρρυνε παράμετρες δραστηριότητες. Βλ. π.χ σε Hayden, S. (1942), p.68 για απαγόρευση σε αλλοδαπούς να κατέχουν πυροβόλα όπλα. (Pennsylvania, 1909).

111. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

112. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

113. Βλ. Protocol Amending the Convention of August 16, 1916 for the Protection of Migratory Birds in Canada and the United States of America. Για το ίδιο θέμα βλ. και "Μέρος Τρίτο". Επίσης για το θέμα του περιοδικού συγχρονισμού της Σύμβασης με την μέθοδο εσωτερικών ρυθμίσεων βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

114. Εκτός από τις κάποιες ομοιότητες μεταξύ της ομοσπονδιακής κρατικής οργάνωσης και της διεθνούς κοινότητας και η νομολογία των δικαστηρίων των Η.Π.Α. καταφεύγει συχνά σε διεθνή νομολογία και ρυθμίσεις. Αλλά και αντίστροφα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα με ένα διάδικο μέρος τις Η.Π.Α, έχουν καταφύγει και σε νομολογία και ρυθμίσεις που αφορούν την εσωτερική έννομη τάξη της χώρας αυτής. Βλ. π.χ US Reports, Vol. 252, παρ. 418 καθώς επίσης και για την περίφημη Διαιτητική Απόφαση Trail Smelter Arbitration σε Kiss, A. (1976), p.p 43-46 και Baros, J. and D. Johnston, D. (1974).

115. Βλ. State of Missouri v. Holland. United States Game Warden (19-4-1920) in U.S Reports, Vol. 252, παρ. 416-435. (Cases adjudged in the Supreme Court).

116. Η αμφισβήτηση της συνταγματικότητας ήταν "εξασφαλισμένη" εφόσον η Σύμβαση του 1916 στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό απόψεις και θέσεις της εσωτερικής νομοθεσίας των Η.Π.Α που είχε ήδη κριθεί αντισυνταγματική. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο σχετικά με Weeks- Mc Lean Act, 4 Μαρτίου 1913.

117. "..The peculiar nature of its property in migratory game, which is in one country during a part of the year and in another during the remainder of the year, makes it impossible for the laws of one State or one country to give ample protection. <u>This can be accomplished only by concert of action on the part of two or more states or countries.</u> This, in the very nature of things, cannot be secured except through the medium of treaties... <u>Here a national interest of very nearly the first magnitude is involved.</u> It can be

protected only by national action in concert with that of another power. The subject-matter is only transitorily within the state and has no permanent habitat therein. But for the treaty and the statute there soon might be no birds for any powers to deal with....." Βλ. US Reports, Vol. 252 παρ. 429 και 435. (Οι υπογραμμίσεις είναι του γράφοντος).

118. Στην απόφαση αυτή κρίθηκε σε μεγάλο βαθμό όχι μόνο το θέμα της αρμοδιότητας προστασίας των αποδημητικών πτηνών σε Ομοσπονδιακό επίπεδο αλλά και η αντιδικία μεταξύ νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας για τον έλεγχο των διεθνών σχέσεων. Για το τεράστιο αυτό θέμα σε συνδυασμό με τη συγκεκριμένη απόφαση Βλ. Plano, J. and R.Olton, (1982), p.p 369, 392-393.

119. Η δραστηριοποίηση αυτή αφορά τη δημιουργία, υλοποίηση και εκσυγχρονισμό ουθμίσεων για την προστασία της άγριας ζωής και της πτηνοπανίδας ιδιαίτερα. Στα πλαίσια αυτά π.χ. η Σύμβαση του 1916 και ο σχετικός Νόμος με τον οποίο υλοποιήθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη των Η.Π.Α χρησιμοποιήθηκε σαν πρότυπο για την δημιουργία θεσμών προστασίας υδρόβιων και μη πτηνών. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Bald and Golden Eagles Protection Act, 1940. Βλ. Federal Supplement, (1978), Vol. 444, p.p 532-535.

120. Βλ. ειδικότερα παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο και κυρίως σε Μέρος Τρίτο.

121. Το καθεστώς αυτό ουσιαστικά διέπεται από την αρχή πως τα άγρια πτηνά και ειδικά τα αποδημητικά δεν είναι επιδεκτικά κατοχής, και πολύ περισσότερο ιδιοκτησίας, από κανένα. Σαν συνέπεια των προηγούμενων, προκύπτει και ο ρόλος του Κράτους ως ορθολογικού διαχειριστή και κηδεμόνα του διεθνούς κεφαλαίου των αποδημητικών πτηνών. Βλ. μεταξύ άλλων US Reports, Vol. 252 παρ. 428-435 καθώς επίσης και σε αποφάσεις που αναφέρονται στην επόμενη υποσημείωση.

122. Βλ. United States v. Thompson, 4 Ιουνίου 1919 in the Federal Reporter, vol. 258, p.p 257-268 και United States v. Samples, 2 Ιουλίου 1919 in the Federal Reporter, vol. 258, p.p 479-485 και United States v. Selkirk, 14 Ιουλίου 1919 in the Federal Reporter Vol. 258, p.p 775-777 και United States v. Rockefeller, 30 Αυγούστου 1919 in the Federal Reporter, vol. 260, p.p 346-348 και United States v. Fuld Store CO. 21 Ιανουαρίου 1920, in the Federal Reporter, vol. 262, p.p 836 -838.

123. Βλ. Neufeld, B. (1974), p.p 307-332 και Margolin, S. (1979), p.p. 989-1010. Κυρίως όμως για τα θέματα βλ. παρακάτω και σε "Μέρος Τρίτο". Επίσης για το

θέμα της αυτοδυναμίας της Σύμβασης (αυτο-εκτελεστή, αυτάρκης) του 1916 και των αντίστοιχων διμερών, σε συνδυασμό με τη Σύμβαση Ραμσάρ και τη σχετική νομολογία, βλ. Μέρος Τρίτο.

124. Βλ. Caroll, J. (1970), p. 390.

125. Convention between the United States of America and the United States of Mexico for the Protection of Migratory Birds and Game Mammals (Mexico, February 7th., 1936). Βλ. L.N.T.S, Vol. 177-178, 1937, No. 4119, p.p 310-315.

126. Η ανταλλαχή των επικυρώσεων έγινε στην Ουάσιγκτον, 15 Μαρτίου 1937.

127. Το Κογγρέσσο των Η.Π.Α σε όλη σχεδόν τη διάρκεια του 20ου αιώνα θεωρεί οτι η προστασία των αποδημητικών πτηνών αποτελεί σημαντικό τομέα της δημόσιας πολιτικής. Βλ. The Federal Reporter, Vol. 572, (2nd series), p 908 και Carroll, J. (1970), p.393.

128. Πρόκειται κύρια για μη κυβερνητικούς οργανισμούς (εθνικούς-διεθνείς) και φορείς με θηρευτικά αλλά και φυσιολατρικά και επιστημονικά ενδιαφέροντα. Επίσης και ο ρόλος κυβερνητικών φορέων με αντικείμενο την προστασία της άγριας ζωής και ιδιαίτερα των αποδημητικών πτηνών ήταν αποφασιστικός. Βλ. Swift, J. (1964), US Department of Interior (1963) και Linduska, J. (1972).

129. Οι διαδικασίες αυτές διεκπεραιώθηκαν για τις Η.Π.Α από τα Υπουργεία Εξωτερικών και Γεωργίας.

130. Για το θέμα αυτό βλ. σε Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρώτου Μέρους καθώς επίσης και σε Σαμιώτης, Γ. και Τσάλτας, Γ. (1990) και Ροζάκης, Χ. (1980).

131. Π.χ. για την περίπτωση των προβλημάτων που αφορούν τον ποταμό Colorado, βλ. Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1990) και Schneider, J. (1979).

132. Βλ. και Σύμβαση του 1916 προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Διευκρινίζεται πως τρία χρόνια ενωρίτερα στα πλαίσια της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική (Σύμβαση 1933), η προστασία εμφανίζεται πλέον εξελιγμένη εφόσον αναγνωρίζονται αξίες πέρα από τις ωφελιμιστικά προσανατολισμένες. Βλ.παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

133. Παρόμοια έλλειψη είχε επισημανθεί και στη Σύμβαση του 1916, όπου η νομολογία στις Η.Π.Α. είχε καλύψει το κενό. Βλ. The Federal Reporter, vol.258, p. 484: "The term "migrate" as used in this connection is thus defined: "To pass periodically from one region or climate to another for feeding or breeding. The majority of birds of the north temperate and arctic regions perform regular migrations, which are dependent

on food supply more than on temperature, moving north in the spring and south in the fall".

134. Βλ. ειδικότερα σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους καθώς και σε Μέρος Δεύτερο.

135. Για το σχετικό όρο βλ. σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους και Hayden, S. (1942), p. 87.

136. Βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του ίδιου Μέρους.

137. United States of America and Mexico, exchange of notes constituting an agreement supplementing the Convention between the United States of America and the United States of Mexico for the Protection of Migratory Birds and Game Mammals, signed at Mexico, February 7th 1936. Mexico City and Tlateloco, 10 March 1972. Το προηγούμενο διεθνές κείμε- νο τέθηκε σε ισχύ στις 10 Μαρτίου 1972. Βλ. UNTS, vol. 835-837, 1972, No. 11973, p.p. 125-130.

138. Περιέχονται π.χ οι οικογένειες πτηνών όπως: Ardeidae, Ciconiidae, Phalacrocoracidae, Phoenicopteridae, Laridae, Pelecanidae κλπ.

139. Βλ. το σχετικό κατάλογο ο οποίος π.χ. περιέχει για προστασία είδη μιάς κλασσικής κατηγορίας "επιβλαβών" πτηνων όπως τα αρπακτικά.

140. Βλ. Αρθρο II, (B).

141. Βλ. σχετικά προηγούμενως στο ίδιο Κεφάλαιο.

142. Βλ. Αρθρο II, (A).

143. Βλ. Αρθρο II, (C). Η αντίστοιχη Σύμβαση του 1916 προέβλεπε μικρότερη χρονική περίοδο (3,5 μήνες). Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

144. Βλ. Αρθρο II, (D). Η Σύμβαση του 1936 σε αντίθεση με αυτή του 1916 δεν θεσπίζει θετικές εξαιρέσεις (χρονικές, ειδών κλπ.) για γηγενείς κατοίκους των δύο χωρών.

145. Βλ. Αρθρο II, (E).

146. Βλ. Αρθρο II, (F) και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο σχετικά με τη Σύμβαση του 1933 (Αφρική).

147. Βλ. Αρθρο III.

148. Στην ουσία πρόκειται για κείμενο προστασίας πτηνών. Όμως το Αρθρο V δικαιολογεί την αναφορά και των θηλαστικών στον τίτλο της Σύμβασης, προβλέποντας οτι οι ρυθμίσεις του Αρθρου III (διεθνές εμπόριο) αφορούν και τα θηλαστικά που διαβιούν στις δύο χώσες. Επίσης για τη χρονική ισχύ της Σύμβασης (Αρθρο VI) η πρόβλεψη είναι πανομοιότυπη με αυτή της Σύμβασης του 1916. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

149. Βλ. Προοίμιο, Αρθρα I παρ. 5 και VII.

150. Έχει προηγηθεί η Σύμβαση του 1933 για την Αφρική που υπήρξε ένα σημαντικό διεθνές κείμενο προστασίας σε περιφερειακό επίπεδο. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κε-

φάλαιο.

151. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

152. Βλ. Boardman, R (1981), p. 35 και Hayden, S. (1942)p.89.

153. Το κείμενο ήταν ανοικτό για υπογραφή την ίδια ημερομηνία στην Παναμερικανική Ενωση (Ουάσιγκτων). Convention on Nature Protection and Wild Life Preservation in the Western Hemisphere Washington 12-10-1940. Βλ. UNTS, Vol. 159-161, 1953, No 485, p.p 193-205.

154. Κράτη-Μέλη της Σύμβασης είναι:Αργεντινή, Βραζιλία, Χιλή, Κόστα Ρίκα, Δομινικανική Δημοκρατία, Ισημερινός, Ελ Σαλβαντόρ, Γουατεμάλα, Αϊτή, Μεξικό, Νικαράγουα, Παναμάς, Παραγουάη, Περού, Σουρινάμ, Τρινιτάντ και Τομπάγκο, Η.Π.Α, Ουρουγουάη, Βενεζουέλα. Οι χώρες Βολιβία, Κολομβία και Κούβα υπέγραψαν (12-10-1940) τη Σύμβαση αλλά δεν την επικύρωσαν. Βλ. ibid.

155. Βλ. αμέσως παρακάτω. Επίσης βλ. και σχετική ανάλυση της Σύμβασης του 1933 για την Αφρική στο ίδιο Κεφάλαιο.

156. Βλ. Προοίμιο της Σύμβασης καθώς και σχετική πρόβλεψη στη Σύμβαση του 1933 παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

157. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

158. Βλ. Προοίμιο, Αρθρα I, II, III και VII

159. Βλ. Αοθρο VII

160. "The Governments ..... wishing to protect and preserve in their natural habitat representatives of all species and genera of their native flora and fauna ....". Βλ. Προοίμιο.

161. Βλ. Κεφάλαιο Δεύτερο και Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

162. Ηδη η Σύμβαση του 1933 έχει κάνει ένα σημαντικό βήμα στον τομέα αυτό. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς επίσης και στην υπόλοιπη ανάλυση.

163. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

164. Βλ. και σχετικές συζητήσεις στη Σύμβαση του 1933 παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

165. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το Αρθρο I παρ. 1,2 και 3 της Σύμβασης του 1940 :

"1. The expression NATIONAL PARKS shall demote: Areas established for the protection and preservation of superlative scenery flora and fauna of national significance which the general public may enjoy and from which it may benefit when placed under public control.

2. The expression NATIONAL RESERVES shall demote:

Regions established gor conservation and utilization of natural resources under government control on which protection of animal and plant life will be afforded in so far as this may be consistent with the primary purpose of such reserves.

3. The expression NATURE MONUMENTS shall demote: Regions, objects or living species of flora or fauna of aesthetic, historic or scientific interests to which strict protection is given. The purpose of nature monuments is the protection of a specific object, or a species of flora or fauna, by setting aside an area, an object, or a single species, as an inviolate nature monument, except for duly authorized scientific investigetion or government inspection.

4. The expression STRICT WILDERNESS RESERVES shall demote: A region under public control characterized by primitive conditions of flora, fauna, transportation and habitation wherein there is no provision for passage or motorized transportation and all commercial development are exluded. "

166. Αρθρο ΙΙ παρ. 1.

167. Ibid παρ. 2.

168. Βλ. Αρθρο ΙΙΙ.

169. Βλ. Προηγουμένως σχετική ανάλυση. Σημειώνεται ότι και μεταξύ των αποδημητικών ειδών η Σύμβαση του 1940 αναφέρεται μόνο στην πτηνοπανίδα.

170. Βλ. σχετική ανάλυση σε Μέρος Τρίτο.

171. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κέφαλαιο.

172. Πράγματι υπάρχει κάποια αοριστία αν "η πρόληψη εξαφάνισης οιουδήποτε δεδομένου είδους" αφορά τα πτηνά με οικονομικές και αισθητικές αξίες ή αποτελεί μια τρίτη κατηγορία πτηνών που δεν αντιπροσωπεύουν κάποιες αξίες, είναι αδιάφορα ή ενδεχόμενα και "επιβλαβή". Θεωρούμε πως πρόκειται για μια τρίτη κατηγορία πτηνών η οποία συμπληρώνει όλο το φάσμα της υπάρχουσας πτηνοπανίδας και έτσι την καλύπτει ολόκληρη με κάποιο βαθμό προστασίας. Αλλωστε στην άποψη αυτή συνηγορεί το γράμμα της Σύμβασης (Αρθρο ΙΙΙ) που επιφυλάσσει (αυξημένη) προστασία στα πτηνά με οικονομικές και αισθητικές αξίες και απλή εξασφάλιση για τα υπόλοιπα.
Επίσης αντίθετη ερμηνεία θα αποτελούσε αντίφαση στο γράμμα και στο πνεύμα του Προοιμίου και άλλων Αρθρων όπου διακηρύσσεται η πρόθεση της γενικευμένης προστασίας των ειδών της χλωρίδας-πανίδας. Βλ. προηγουμένης στο ίδιο Κεφάλαιο.

173. Ο όρος "αισθητικές" αξίες δεν διευκολύνζεται περαιτέρω. Ηδη όμως σε συνδυασμό με άλλες ουθμίσεις της Σύμβασης (Προοίμιο. Αρθρα Ι,ΙΙ,ΙΙΙ) ο όρος αυτός

παραπέμπει κυρίως στην συναισθηματική και ψυχική ανάταση και απόλαυση που προσφέρει η επαφή με την άγρια ζωή.

174. Ειδικότερα για το μικτό και πολύπλευρο χαρακτήρα (οικονομικό, κοινωνικό κλπ.) συγκεκριμένων αξιών, βλ. ειδικότερα σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

175. Βλ. συγκριτικά ανάλογη - σπάνια - πρόβλεψη στη Σύμβαση του 1900 για την Αφρική στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

176. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

177. Για λεπτομέρειες στο συγκεκριμένο θέμα, βλ. Schiavone,G.(1983), p.p.205-210.

178. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

179. Αναφέρεται πως 21 είδη ducks και 45 είδη παρυδάτιων πτηνών, αρκετά μάλιστα πολύ σπάνια, αποδημούν από τη Β.Αμερική, με ενδιάμεσους σταθμούς σε ολόκληρη την ήπειρο, προς το Νότιο τμήμα της. Βλ. Hayden, S.(1942), p.p.87-89, Maltby,E.(1986) κλπ. Το έντονο θηρευτικό ενδιαφέρον για ορισμένα από τα είδη αυτά ήταν δεδομένο και στις Η.Π.Α. και στον Καναδά.

180. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς επίσης και σε Boardman,R.(1981), p.p.34-35 και Hayden, S.(1942), p.p.88-89.

181. Το 1976 ο OAS αποφάσισε να αναζωογονήσει το ενδιαφέρον των Αμερικανικών Κρατών για τη Σύμβαση του 1940 και ειδικότερα μέσα από την διεθνή συνεργασία στους τομείς της επιστημονικής έρευνας, τεχνικής βοήθειας κλπ., της εκπαίδευσης προσωπικού για τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και της άγριας ζωής γενικότερα, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην προστασία των ειδών που απειλούνται με εξαφάνιση. Επίκεντρο των προσπαθειών αποτελεί η δραστηριοποίηση των Η.Π.Α. (National Park Service και Fish and Wildlife Service) με διακρατικά προγράμματα εκπαίδευσης, τεχνικής βοήθειας κλπ. Επίσης χώρες όπως Κόστα Ρίκα-Παναμάς και Βραζιλία-Βενεζουέλα, έχουν συνεργασθεί για την προστασία παραμεθορίων προστατευόμενων περιοχών τους. Αλλά και οι Η.Π.Α. έχουν ωφεληθεί από τη συνεργασία τους με το Περού, όπου οι έρευνες στον Κόνδορα των Ανδέων (Vultur gryphus) έδωσαν στις Η.Π.Α. πολύτιμα στοιχεία για τη διάσωση των τελευταίων ατόμων του Κόνδορα της Καλιφόρνιας (Gymnogyps californianus).

182. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

183. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

184. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το Μεξικό εξέδιδε 5.000 άδειες θήρας, ενώ οι Η.Π.Α. 12.000.000 από τις οποίες οι 2.000.0000 αφορούσαν τη θήρα υδρόβιων

πτηνών. Επιπλέον το σύνολο των θηρευομένων πτηνών στο Μεξικό σε μια περίοδο (4 μήνες) ήταν μικρότερο από αυτό της πρώτης ημέρας στις Η.Π.Α, ενώ το σύνολο των θηρευομένων υδρόβιων πτηνών στο Μεξικό αντιπροσώπευε το 5% του αντιστοίχου συνόλου της Β. Αμερικής. Βλ. Carroll, J. (1970), p.393 και Linduska,J. (1972), p.148.

185. Από την πλευρά των Η.Π.Α το Bureau of Sport Fisheries and Wildlife σε συνεργασία με το Τμήμα Θηράματος (Department of Game) του Μεξικού, έχουν κάνει μελέτες σε οικοτόπους - και κυρίως υγρότοπους - του Μεξικού. Επίσης έχουν γίνει εναέριες παρατηρήσεις σε οικότοπους του Μεξικού με άδεια του Υπουργείου Εξωτερικών, ενώ υλοποιούνται προγράμματα δακτυλίωσης - κυρίως υδρόβιων - πτηνών και συλλογής σχετικών πληροφοριών. Επιπλέον στα σύνορα των δύο χωρών γίνονται κοινές προσπάθειες υλοποίησης της υπάρχουσας νομοθεσίας προστασίας.

Έτσι σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1936 αλλά και την εσωτερική νομοθεσία των δύο Κρατών, απαγορεύεται η μετακίνηση θηρευτών από τις Η.Π.Α. προς το Μεξικό, εφόσον κατά την επάνοδό τους μπορούν να εισαγουν στις Η.Π.Α. τον ίδιο αριθμό πτηνών με αυτόν που δικαιούνται να θηρεύουν στη χώρα τους.

Οι δύο Κυβερνήσεις συμμετέχουν σε ετήσιες μετρήσεις και παρατηρήσεις υδρόβιων αποδημητικών πτηνών. Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 η συνεργασία ΗΠΑ - Μεξικού αποκτά σταθερότερες βάσεις. Ειδικότερα στα πλαίσια της Σύμβασης του 1936 δημιουργήθηκε, το 1974, η Mexican-USA Joint Committee for Wildlife Conservation (Βλ.και παρακάτω ανάλογη Επιτροπή μεταξύ Η.Π.Α.-Καναδά). Η Επιτροπή αυτή πραγματοποίησε το 1986 (2-4 Δεκεμβρίου) την 11η και πλέον σημαντική συνάντηση στην οποία έλαβαν μέρος και μη κυβερνητικοί φορείς (institutions) από την πλευρά του Μεξικού, για πρώτη φορά. Ανάμεσα στις αποφάσεις που ελήφθησαν στα πλαίσια της προηγούμενης συνάντησης από τους αντιπροσώπους των υπηρεσιών (agencies) για την άγρια ζωή, από τις δύο χωρές, περιλαμβάνονται: συνέχιση των μετρήσεων και παρατηρήσεων των υδρόβιων -και άλλων- πτηνών, προστασία υγροτόπων στο Μεξικό με συμμετοχή των Η.Π.Α (US Fish and Wildlife Srevice), καθώς επίσης και ανάληψη δραστηριοτήτων για μελέτες, παρατηρήσεις, επανεγκατάσταση του πτηνού Mexican turkey (Melegris galopavo mexicana) στις ΗΠΑ με πτηνά που θα προμήθευε το Μεξικό, ιδιαίτερη μέριμνα για τα πτηνά snow geese και masked bobwhite quail και έλεγχο της παράνομης διακίνησης ειδών από το Μεξικό προς Η.Π.Α. Στην ίδια συνάντηση συζητήθηκε η πιθανότητα συμμετοχής του Μεξικού στο North American Waterfowl

Management Plan (ΗΠΑ-Καναδάς) και προσεκλήθη το Μεξικό να παρακολουθήσει το Μάοτιο του 1987 τη North American Wildlife Natural Resources Conference (Κεμπέκ, Καναδάς) Επίσης το Μεξικό συμμετέχει - περιορισμένα - στις δραστηριότητες της μη κυβερνητικής οργάνωσης (North American Wildlife Conference) η οποία έχει αναπτύξει ιδιαίτερες δραστηριότητες για την υλοποίηση της Σύμβασης του 1936 - καθώς και αυτής του 1916 - αλλά και για την προστασία των υγροτόπων και των υδροβίων πτηνών στη Β.Αμερική. Βέβαια η προστασία των πτηνών και των οικοτοπων τους ευνοείται από τη γενικότερη συνεργασία των δύο χωρών σε περιβαλλοντικά θέματα (π.χ. χλυκά νερά, διακίνηση επικίνδυνων απόβλητων κλπ.). Βλ. σχετικά σε Carroll,J.(1970), Linduska,J.(1972), Swanson,G.(1964), US Department of Interior (1963) και Environmental Policy and Law (1987 β), p.p.22-23.

186. Το καθεστώς αυτό το οποίο εξελίσσεται και αναβαθμίζεται μέχρι σήμερα είχε σαν αφετηρία την Treaty Between His Magesty and the USA Relating to Boundary Waters and Questions Arising Along the Boundary Between Canada and USA (Ουάσιγκτων 11 Ιανουαρίου 1909) και το θεσμό της International Joint Commission που δημιούργησε η προηγούμενη Σύμβαση. Βλ. Hargrove,J.(1972), p.301 και Barros,J. and D.Johnston (1974), p.83.

187. Βλ. προηγουμένως Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους και Πρώτο του Δεύτερου Μέρους). Εχει ήδη αναφερθεί πως στις ΗΠΑ 2.000.000 θηρευτές υδρόβιων πτηνών "εξαρτώνται" άμεσα από τη διαχείριση των συγκεκριμένων πτηνών και των υγροτόπων στον Καναδά, εφόσον το 85% των πτηνών αυτών της Αμερικής αλλά και το 75% των θηρευομένων στις ΗΠΑ, έχουν μόνιμη ή περιστασιακή, άμεση και βιοτική σχέση με την εδαφική επικράτεια του Καναδά. Βλ. Carroll,J. (1970), p.388 και Linduska,J. (1972).

188. Οι ρίζες του συγκεκριμένου Οργανισμού εντοπίζονται στα 1870 και έχουν άμεση σχέση με την ίδρυση και εξέλιξη οργανώσεων όπως η American Fish Culturists Association (μετέπειτα American Fisheries Society) και αργότερα, (1902), με την National Association of Game Wardens and Commissioners. Στον Οργανισμό αυτό κυριαρχούν τόσο σε συμμετοχή όσο και σε απόψεις, άτομα και κυβερνητικές υπηρεσίες των ΗΠΑ και του Καναδά που εκφράζουν και αντίστοιχα κρατικά συμφέροντα. Βλ. Swanson, G. (1964) και Carroll,J. (1970).

189. Η πρώτη διάσκεψη φιλοξενήθηκε στη Ν. Υόρκη το 1915. Βασικό θέμα της ήταν η προστασία των υδρόβιων πτηνών (νομική προστασία με περιορισμούς στη θήρα, δημιουργία προστατευομένων περιοχών κλπ.). Οι διασκέψεις αυτές είναι ανοικτές σε συμμετοχή (κυβερνητικές

υπηρεσίες και άτομα, οργανώσεις και επιστημονικοί φορείς κλπ.) και έχουν σαφή μη κυβερνητικό χαρακτήρα.

190. Βλ. Swanson,G. (1964), p.253. Στα μέτρα που συζητήθηκαν περιλαμβάνονται η παύση της εμπορικής θήρας, απαγόρευση εμπορευματικής διακίνησης θηραμάτων, όρια θηρευομένων ειδών κλπ.

191. Το Μεξικό συμμετείχε μόνο στη North American Wildlife Conference. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

192. Βλ. US Department of Interior (1963),p.456, Carroll,J. (1970), p.392, Linduska,J.(1972), p.139, και Smart,M. (χωρίς χρονολογία) p.p.322-323.

193. Βλ. προηγουμένως αλλά και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

194. Βλ. Linduska,J. (1972).

195. Βλ. Linduska,J. (1972) και Archer,C.(1983).

196. Βλ. Smart,M.(χωρίς χρονολογία), p.p.322-323 και Federal Minister of Food, Agriculture and Forestry of the F.R.G. (1979), p.35.

197. Δηλαδή οι ατέλειες του κειμένου της Σύμβασης του 1916 καλύφθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική βούληση ΗΠΑ και Καναδά για ενεργοποίηση και υλοποίηση του σχετικού κειμένου μέσα από διακρατική συνεργασία και ανάλογους θεσμούς. Ενα μέρος των εξελίξεων που παρατίθενται εδώ, χρονικά αφορούν και επόμενες περιόδους θεματικά όμως είναι ουσιαστικά συνδεδεμένες με τη Σύμβαση του 1916 και γι'αυτό προτιμήθηκε η ενιαία ανάλυσής τους.

198. Βλ. Carroll,J. (1970) και US Department of Interior (1963).

199. Βλ. US Department of Interior (1963) και Carroll,J. (1970).

200. Βλ. σχετικές αναφορές προηγουμένως καθώς και σε Σαμιώτης,Γ. και Γ.Τσάλτας (1990).

201. Για τη συνεργασία μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά στα συγκεκριμένα θέματα βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο καθώς επίσης και σε Κεφάλαιο Δεύτερο του Πρώτου Μέρους.

202. Αναφέρονται: North American Game Conference (1930), International Association of Game, Fish, and Conservation Commissioners (1931), International Association's Waterfowl Needs Committee (1957), National Flyway Council (1958). Βλ. Swanson,G.(1964) και Carroll,J. (1970).

203. Ειδικότερα από την πλευρά του Καναδά τα μέλη της Επιτροπής προέρχονται από τα Υπουργεία Γεωργίας και Βορείων Υποθέσεων και Εθνικών Πόρων.

204. Βλ. σχετική επισήμανση προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

205. Το Υπ. Εξωτερικών του Καναδά εξέφρασε την άποψη πως "while everything possible should be done to ensure the preservation of migratory waterfowl, the use of US funds to purchase nesting areas in the Canadian Prairies is unnecessary". Επίσης στα πρακτικά της πρώτης συνάντησης της International Migratory Bird Committee υπάρχει η δήλωση "..... while some of the conservation organization in the US have advocated using US funds for saving wetlands in Canada this is not being considered at this time by Department officials and will not be until more is known about the need for such action". Βλ. Carroll,J, (1970), p.392.

206. Βλ. Environmental Policy and Law (1987 β), p.p.22-23.

207. Μεταξύ των δύο χωρών υπάρχει συνεργασία - ίσως όχι σε τόσο αναβαθμισμένο επίπεδο - και για άλλα αποδημητικά ή μη είδη και οικοτόπους της άγριας ζωής. Βλ. π.χ. Σύμβαση για διατήρηση των θηλαστικών Caribou που μεταναστεύουν μεταξύ Αλάσκας - Καναδά σε Environmental Policy and Law (1987 γ), p.200.

208. Βλ. ειδικότερα σε κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

209. Βλ. ibid καθώς και Mackenzie,J. (1988)

210. Ο Mackenzie,J. (1988), p.p. 201-221 αναφέρει ότι "hunting governors, senior colonial officers, aristocratic and "sporting", hunters, leading landowners, early naturalists" κλπ. ήταν αυτοί που ανέλαβαν σχετικές δραστηριότητες προστασίας.

211. Θηρευτικοί νόμοι υπάρχουν στην Αφρική ήδη από το 1684 (Cape), ενώ οι σημαντικότερες ρυθμίσεις αρχίζουν να υιοθετούνται κυρίως από το 1822 (Lord Charles Somerset's Game Law Proclamation, 12 July 1822, Cape Colony). Ανάλογες ρυθμίσεις συναντώνται και στην Κένυα από το 1898, Νυασαλαντ από το 1902, N.Ροδε- σία από το 1898 κλπ. Ειδικότερα βλ. Mackenzie, J. (1988), p.p. 202-288, 312 κλπ. Οι ρυθμίσεις αυτές περιείχαν τη φιλοσοφία και εξυπηρετούσαν τις αναγκαιό- τητες της αποικιακής Ευρώπης. Χαρακτηριστική ήταν η διάκριση της άγριας πανίδας σε ωφέλιμη και επιβλαβή. Πολλά στοιχεία όμως των προηγούμενων νομοθετημάτων υιοθετήθηκαν και στη Σύμβαση του 1900 και σ'αυτή του 1933. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

212. Οι δραστηριότητες αυτές ήταν ιδιαίτερα καταστροφικές όταν ασκούνταν μαζικά από Ευρωπαίους και Αμερικανούς (safari) εύπορους τουρίστες ή αφορούσαν την παράνομη κάρπωση και διακίνηση. Βλ. ειδικότερα Boardman, R. (1981), p.p. 143-147, Mackenzie,J. (1988).

213. "While hunters were visible and satisfying

targets for preservationist wrath, other factors had a long term significance for deterioration of habitats and declines of species". Boardman,R. (1981), p.144

214. Βλ. και Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

215. "Even after the Second World War some game rangers saw the tsetse as a providential game preserver". Mackenzie,J. (1988), p. 256.

216. Στην εκδήλωση ενδιαφέροντος των θηρευτικών κύκλων - αλλά και ευρύτερων στρωμάτων - της Αμερικής για την άγρια ζωή της Αφρικής, συνέβαλαν ιδιαίτερα οι θηρευτικές και συγγραφικές δραστηριότητες, που είχαν σχέση με το συγκεκριμένο χώρο, του Προέδρου των ΗΠΑ Theodore Roosevelt ο οποίος θεωρείται και από τους θεμελιωτές του περιβαλλοντικού κινήματος στην Αμερική στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου. Βλ. Boardman,R. (1981), Johnston,D. (1981), Mackenzie, J. (1988) και Passmore,J. (1980). Το πλέον γνωστό βιβλίο του Προέδρου Roosevelt για την Αφρική είναι το African Game Trails (Εκδοση 1910).

217. Βλ. Mackenzie,J. (1988).

218. Μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στον τίτλο της Οργάνωσης πριν το Fauna προσετίθετο σε ορισμένες περιπτώσεις και η λέξη Wild.

219. Ηδη από τα τέλη του 19ου αιώνα υπάρχει η British Empire Naturalists' Association (μετέπειτα British Naturalists' Association) με βασικό σκοπό την προστασία της άγριας πανίδας και χλωρίδας. Βλ. Lowe,P. and J.Goyder (1983).

220. Πρόκειται για τις: Plumage League, Society for the Protection of Birds και British Ornithologists' Union. Βλ. Boardman,R. (1981), p.28.

221. Η συμβολή των θηρευτών έγινε γνωστή σαν συμμετοχή των "penitent buchers" και οφειλόταν στο πραγματικό γεγονός πως οι φανατικότεροι θηρευτές της Μ.Βρεττανίας αποτελούσαν και τους φανατικότερους προστατευτές της οργάνωσης.Mackenzie,J. (1988), p.211 και Boardman,R. (1981), p.29.

222. Βλ. Mackenzie,J. (1988), p.p. 201-224.

223. Η οργάνωση αυτή μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο επεξέτεινε τις δραστηριότητές της και στην προστασία της άγριας ζωής στην Ασία, δημιουργώντας σχετικό γραφείο για την Ινδία (India Office και μετέπειτα Dominions Office), ενώ θεωρείται ότι άσκησε ιδιαίτερα θετικό ρόλο στην επανεμφάνιση του "international conservation movement". Βλ. Mackenzie,J.(1988), p.216.

224. Συμμετείχαν αντιπρόσωποι από: Ενωση της Ν. Αφρικής, Βέλγιο, Αίγυπτο, Ισπανία, Αβυσσηνία, Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία, Αγγλο-Αιγυπτιακό Σουδάν και Μ.

Βρεττανία. Επίσης σαν παρατηρητές παρίσταντο οι ΗΠΑ και η Ινδία.

225. Convention Relative to the Preservation of Fauna and Flora in Their Natural State, London, November 8th, 1933. Τα σχετικά διεθνή κείμενα υπεγράφησαν από: Ενωση της Ν.Αφρικής, Βέλγιο, Μ.Βρεττανία και Β.Ιρλανδία Αίγυπτο, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία και Αγγλο-Αιγυπτιακο Σουδάν. Βλ. L.N.T.S., Vol.171-172, 1936-1937 No. 3995, p.p. 241-272.

226. Μέρη της Σύμβασης είναι: Βέλγιο, Αίγυπτος, Ιταλία, Πορτογαλία, Ν.Αφρική, Σουδάν, Μ.Βρεττανία και Β.Ιρλανδία, Τανζανία και από την Ασία, η Ινδία. Η Γαλλία αν και δεν έχει καταθέσει όργανο επικύρωσης της Σύμβασης, θεωρεί τον εαυτό της Μέλος με βάση Νόμο της 31 Μαΐου 1968. Επίσης η Ισπανία αν και υπέγραψε τη Σύμβαση, δεν προχώρησε σε επικύρωση. Βλ. Bowman,M. and D.Harris (1984), p.93.

227. Βλ. στο επόμενο Κεφάλαιο του ιδίου Μέρους.

228. Βλ. σχετική παρατήρηση για την "αποικιακή ρήτρα" της ανάλογης Σύμβασης του 1900, στο προηγούμενο Κεφάλαιο του ιδίου Μέρους. Βλ. επίσης Προοίμιο και Αρθρα I και 13 της παρούσας Σύμβασης.

229. Βλ. σχετικό Παράρτημα και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

230. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

231. Βλ. Προοίμιο.

232. Βλ. κυρίως τις Συμβάσεις του 1900 και 1916 στο προηγούμενο και στο παρόν Κεφάλαιο αντίστοιχα.

233. Αρθρο 2 παρ.1 "The expression 'national park' shall denote an area a) placed under public control, the boundaries of which shall not be altered or any portion be capable of alienation except by the competent legislative authority, b) set aside for the propagation, protection and preservation of wild animal life and wild vegetation, and for the preservation of objects of aesthetic, geological, prehistoric, historical, archaelogical, or other scientific interests for the benefit, advantage, and enjoyment of the general public, c) in which the hunting, killing or capturing of fauna and the destruction or collection of flora is prohibited except by or under the direction or control of the part authorities. In accordance with the above provisions facilities shall, so far as possible, be given to the general public for the observing the fauna and flora in national parks".

234. Ibid par. 2 "The term 'strict natural reserve' shall denote an area placed under public control throughout which any form of hunting or fishing

any undertaking connected with foresty, agriculture, or mining, any excavations or prospecting, drilling, levelling of the ground, or construction, any work involving the alteration of the configuration of the soil or the character of the vegetation any act likely to harm or disturb the fauna or flora, and the introduction of any species of fauna or flora, whether indigenous or imported, wild or domesticated, shall be strictly forbidden; which it shall be forbidden to enter, traverse, or camp in without a special written permit from the competent authorities; and in which scientific investigation may only be undertaken by permission of those authorities".

235. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

236. Βλ. Αρθρο 2 παρ. 1 και 2.

237. Βλ. Αρθρο 3 παρ. 1

238. Βλ. ibid παρ. 2

239. Αρθρο 4 παρ. 3

240. Ibid παρ. 2

241. Ibid παρ. 1

242. Για τη σχετική ομολογία και το αντίστοιχο περιεχόμενο βλ. προηγούμενες αναφορές.

243. Βλ. κυρίως σε Μέρος Τρίτο σχετική ανάλυση της Σύμβασης Ραμσάρ.

244. Σύμφωνα με το Αρθρο 7 παρ. 1 σαν reserves θεωρούνται περιοχές "..... within which the hunting, killing or capturing of any part of the natural fauna (exclusive the fish) shall be prohibited save a) by the permission, given for scientific or administrative purpose in exceptional cases by the authorities of the territory or by the central authorities under whom the reserves are placed or b) for the protection of life and property .....".

245. Βλ. Αρθρο 7 παρ. 5

246. Ibid παρ. 6,7,8. Η τελευταία πρόβλεψη αποτελεί κυρίως Ευρωκεντρική αύλληψη και μπορεί να έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την ταυτόχρονη, σύγχρονη προστασία ειδών.

247. Παρά το γεγονός ότι η Σύμβαση τεχνικά και ουσιαστικά αποτελεί ένα προηγμένο κείμενο, οπότε η παράθεση των αξιών θα έπρεπε να γίνει στο Προοίμιο παράλληλα με τους σκοπούς και τη βασική φιλοσοφία της, η Σύμβαση του 1933 αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος του Προοιμίου της για την απαρίθμηση των μετεχόντων Κρατών, των αντιπροσώπων τους κλπ. Πρόκειται δηλαδή στο συγκεκριμένο σημείο για εμμονή σε παρωχημένες πρακτικές.

248. Βλ. Αρθρο 2 παρ. 1

249. Βλ. Αρθρο 8 παρ. 4

250. Βλ. Αρθρο 2 παρ. 1 και 2

251. Για τη σχετική ιστορική εξέλιξη βλ. αναφορές στα προηγούμενα Κεφάλαια.

252. Βλ. και επομενες ρυθμίσεις της Σύμβασης.

253. Βλ. ειδικότερα παρακάτω καθώς σε Μέρος Τρίτο.

254. Στην κατηγορία Α περιλαμβάνονται: Whale-headed Stork or Shoe-bill, Bald-headed Ibis or Waldrapp, White-breasted Guinea Fowl. Στην κατηγορία Β παρατίθενται: Marabou, Abyssynian Ground Hornbill, Ground Hornbill, Wild Ostrich (all African subspecies), Secretary Bird, Little Egret, African Great White Egret, African Yellow-billed Egret, Buff-backed Heron. Βλ. σχετικό Παράρτημα για λεπτομερέστερη ονοματολογία.

255. Βλ. Αρθρο 8 παρ. 1

256. Ibid

257. Ibid παρ. 2

258. Ibid παρ. 3

259. Ibid παρ. 4. Βλ. και προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

260. Βλ. Αρθρο 8 παρ. 5

261. Αρθρο 9 παρ. 1

262. Ibid παρ. 8. Βλ. επίσης και Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

263. Αρθρο 10 παρ. 1 και 2

264. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

265. Βλ. Αρθρα 5 παρ.1., 7 παρ.4., 8 παρ.6., 9 παρ.9., και 12 παρ. 1.

266. Αρθρο 5 παρ. 2

267. Βλ. Αρθρο 12 παρ. 2 και 3

268. Βλ. και υποτυπώδεις μορφές του θεσμού αυτού σε προηγούμενες αναλύσεις συμβάσεων.

269. Βλ. Boardman,R. (1981), p.34

270. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

271. Η θηρευτική νομοθεσία στις αποικίες άφηνε ελάχιστα περιθώρια νόμιμης θήρας για τους ιθαγενείς. Βλ. αμέσως παρακάτω.

272. Ενδεικτικά αναφέρονται: Fauna and Flora Protection Ordinance (1938, Ceylon), U.P. National Parks Act (1934, Ινδία) κλπ. Βλ. Mackenzie,J. (1988) p.p. 282, 289 κλπ.

273. Βλ. αναλογες παρατηρήσεις και για την Αφρικανική Σύμβαση του 1900 σε Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

274. Βλ. στο επόμενο Κεφάλαιο του ιδίου Μέρους την Αφρικανική Σύμβαση του 1968.

275. Βλ. σχετική ανάλυση προηγουμένως στο ίδιο

Κεφάλαιο.

276. Βλ. προηγουμένως αλλά και στα επόμενα Κεφάλαια.

277. Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

278. Οι προσπάθειες αυτές επειδή ολοκληρώνονται με τη σχετική Σύμβαση του 1950, θα αναλυθούν στο αμέσως επόμενο Κεφάλαιο.

279. Επιστέγασμα των προσπαθειών αυτών αποτελεί η ίδρυση του ICBP (1922). Βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο.

280. Για τα προηγούμενα καθώς και για τη δράση της UNESCO στα πλαίσια του προγράμματος "Man and Biosphere" βλ. The Economist (1986), p.p. 71-73.

281. Treaty Concerning the Archipelago of Spitsbergon, Paris, February 9, 1920. Τη Συνθήκη υπέγραψαν οι χώρες: Η.Π.Α., Μ.Βρεταννία, Δανία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Σουηδία. Βλ. LNTS, Vol. 1-2, 1920-1921, p.p. 8-19. Για την εξέλιξη της Συνθήκης (επικυρώσεις κλπ.) βλ. LNTS, 1927, p.461.

282. "The High Contracting Parties undertake to recognize, subject to the stipulations of the present Treaty, the full and absolute sovereignty of Norway over the Archipelago of Spitsbergen ....". Βλ. Αρθρο 1 της Συνθήκης.

283. Βλ. προηγουμένως καθώς επίσης και σε The Economist (1986).

284. Βλ. ibid καθώς και στο επόμενο Κεφάλαιο του ιδίου Μέρους.

285. Convention Between Denmark and Norway Concerning East Greenland and Exchange of Notes Relating Hereto, Copenhagen, July 9, 1924. Βλ. LNTS, Vol. XXVII, 1924, No 684, p.p. 204-212.

286. Η Δανία απέκτησε ουσιαστικό καθεστώς κυριαρχίας στην Γροιλανδία βασιζόμενη σε σχετική δήλωση (1919) του Υπουργού Εξωτερικών της Νορβηγίας Ihlen (Ihlen Declaration) στον Πρεσβευτή της Δανίας στη Νορβηγία. Το ΔΔΔΔ θεώρησε δεσμευτική (για τη χώρα που αφορά) την άποψη-δήλωση που εξέφρασε Υπουργός Εξωτερικών στα πλαίσια της αρμοδιότητάς του σε διπλωματικό αντιπρόσωπο άλλης χώρας. Βλ. και (1933) PCIJ Rep, Ser. A/B, No 53. Η υπόθεση έχει γενικότερο ενδιαφέρον στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου εφόσον άπτεται του θέματος της εγκυρότητας-δεσμευτικότητας των προφορικών διεθνών συμφωνιών. Βλ. μεταξύ άλλων Greig, D. (1976), p. 452, Ρούκουνας, Ε. (1982 α), σ. 67 και Κωσταντόπουλος, Δ. (1977), σ.290.

287. Βλ. Mead,C. (1983)

288. Αρθρο 2

289. Τα πτηνά αυτά ήδη προστατεύονταν στο χώρο των Η.Π.Α. και Καναδά με ειδικό Άρθρο της Σύμβασης του 1916. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

290. Βλ. Άρθρο 3

291. Βλ. Άρθρο 6. Πρόκειται για σχεδόν πάγια τακτική σε ανάλογα κείμενα.

292. Βλ. Άρθρο 9

293. Άμεση σχέση με τον προσδιορισμό της διατήρησης ενός optimum πληθυσμού ειδών έχουν οι όροι "The maximum sustainable yield", "επίπεδο πληθυσμών ανταποκρινόμενο σε οικολογικά, επιστημονικά κλπ. κριτήρια". Σχετικός με την περίπτωση είναι και ο όρος "quotas" Βλ. Johnston,D. (1981), p.81, IUCN (1986 α), p.25 και Σαμιώτης,Γ. και Γ.Τσάλτας (1990).

294. Βλ. McCaffrey,S. (1975)

295. Thamdrup,H. (1964), p.p. 205-208

296. Βλ. παρακάτω

297. Agreement Between Denmark and Sweden Regarding Certain Provisions for the Protection of Migratory Game Birds, Signed at Stockholm, October 9, 1931. Βλ. LNTS Vol.125-126, 1931-1932, No 2888, p.p. 259-260. Ετέθη σε ισχύ την 1η-4-1932

298. Η ρύθμιση αυτή φαίνεται γενικότερη και όχι μόνο σε αναφορά με τα πτηνά. Βλ. Άρθρο 3.

299. Η ρύθμιση αυτή προφανώς καλύπτει γενικά τη θήρα της πανίδας και όχι μόνο τα πτηνά. Βλ. ειδικότερα Άρθρο 4.

300. Βλ. Άρθρα 1,3, και 5. Για συγκριτικές παρατηρήσεις βλ. αναλύσεις κειμένων που ακολουθούν και κυρίως σύγχρονων σε Μέρος Τρίτο. Διευκρινίζεται ότι στην Ευρώπη ο όρος "decoys" σημαίνει κυρίως "baited traps". Βλ. Hayden, S. (1942) p.99.

301. Βλ. προηγουμένως σχετική ανάλυση.

302. Για την περίφημη αυτή μη κυβερνητική οργάνωση των ΗΠΑ που υφίσταται από τον 19ο αιώνα, βλ. προηγούμενες σχετικές αναφορές.

303. Βλ. Boardman,R. (1981), p.p. 30-31

304. Βλ. Lowe,P. and J.Goyder (1983), p.p. 164--165.

305. Βλ. Ruster,B. and B.Simma (1975), p.p. 1631 -1632 και Lowe,P. and J.Goyder (1983).

306. Θεωρείται ότι η δομή της Επιτροπής του 1913 ομοιάζει με αυτή των διεθνών τεχνικών επιτροπών του 19ου αιώνα. Βλ. Boardman,R. (1981), p.p. 30-44.

307. Βλ. ibid

308. Βλ. ειδικότερα Hayden,S. (1942), p.98, Lowe, P.and J.Goyder (1983), p.165 και Boardman,R. (1981), p.p. 30-44.

309. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

310. Βλ. λεπτομερέστερα στο επόμενο Κεφάλαιο και σε Μέρος Τρίτο.

311. Ήταν Νόμος την 1η Ιανουαρίου 1923. Βλ. Samstag,T. (1988), p.113

312. Βλ. Hayden, S. (1942), p. p. 106 - 108 και M'Gonigle,M. and M.Zacher (1979).

313. Στη Συνδιάσκεψη συμμετείχαν: Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Μ.Βρεττανία, Ιταλία, Ιαπωνία, Ολλανδία, Νορβηγία, Ισπανία, ΗΠΑ, Σουηδία και η Πορτογαλία με παρατηρητή. Η Ελλάδα απουσίαζε αν και προσεκλήθη. Σύμφωνα με τους M'Gonigle, M. and M.Zacher (1979), p.82 η συνδιάσκεψη αυτή είχε σκοπό την προετοιμασία σχεδίου σύμβασης για υποβολή σε διεθνή συνάντηση που θα επακολουθούσε.

314. Η χώρα αυτή αντιμετώπιζε και το σημαντικότερο πρόβλημα παράκτιας ρύπανσης. Βλ. ibid.

315. Βλ. Hayden,S. (1942), p.p. 109-111. Κατά τους M'Gonigle,M. and M.Zacher (1979), p.p. 82-83, η Συνδιάσκεψη του 1926 δημιούργησε μια συμβιβαστική συμφωνία (agreement) αλλά οι ΗΠΑ δεν συνεκάλεσαν την απαιτούμενη μελλοντική διεθνή συνάντηση που θα υιοθετούσε σχετική συνθήκη, οπότε η προηγούμενη συμφωνία δεν κατέστη θετικό Διεθνές Δίκαιο.

316. Βλ. Hayden, S. (1942), p.112, M'Gonigle, M. and M.Zacher (1979), p.83 και Samstag,T. (1988), p.113.

317. Βλ. M'Gonigle, M. and M.Zacher (1979), p.p. 83-84.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1946-1970

1. Γενικά

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδοτεί την απαρχή μιας νέας περιόδου για τις διεθνείς σχέσεις, το Διεθνές Δίκαιο και τη διεθνή οργάνωση[1]. Το διεθνές πλαίσιο λοιπόν προστασίας της πτηνοπανίδας, των οικοτόπων της και του φυσικού περιβάλλοντος γενικότερα υφίστανται αλλαγές και ανανέωση, ενώ παράλληλα επιτυχημένοι θεσμοί του παρελθόντος εξακολουθούν να λειτουργούν στη νέα πραγματικότητα. Η περίοδος αυτή δεν είναι τόσο παραγωγική όσο η προηγούμενη (1902-1945) και σε επίπεδο προστασίας της πτηνοπανίδας, αλλά και της άγριας ζωής γενικότερα, κλείνει τον κύκλο της το 1970.

Από την έναρξη δεκαετίας του '70 σημειώνεται μια ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση και επέκταση των διεθνών προσπαθειών για την προστασία της πτηνοπανίδας και της άγριας ζωής, με απαρχή την παγκοσμίου εμβέλειας Σύμβαση Ραμσάρ (1971) αλλά και την περίφημη Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (1972). Βέβαια πρέπει να τονισθεί πως η ανάπτυξη ρυθμίσεων και θεσμών στο διάστημα 1971-1990 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο υπόβαθμο και τις επίμονες προσπάθειες της περιόδου 1945-1970[2].

Και στην περίοδο αυτή γεωγραφικά το διεθνές ενδιαφέρον για την πτηνοπανίδα και τους οικοτόπους της παραμένει κυρίως στο τρίγωνο Ευρώπη, Αμερική και Αφρική (όχι πια "ετερόφωτη")[3]. Σημαντική διαφοροποίηση όμως, σε δικαιοπαραγωγικό επίπεδο, αποτελεί το γεγονός ότι στην Αμερικανική ήπειρο παρατηρείται σχετική ύφεση και προσπάθεια υλοποίησης των συμβατικών κειμένων της προηγούμενης περιόδου, ενώ η Ευρώπη επανέρχεται πρωταγωνιστικά στο προσκήνιο με νέα συμβατικά κείμενα που, σε κάποιο βαθμό, αποτελούν καρπούς της περιόδου 1903-1945.

Επίσης στην ίδια περίοδο η μέριμνα για την προστασία των υδρόβιων πτηνών, και κυρίως των οικοτόπων τους (υγρότοποι), τίθεται έντονα και με αυτόνομη συχνά χροιά. Ειδικότερα στη Β. Αμερική πρόκειται για μια θεμελιωμένη πρακτική, η οποία σταδιακά έγινε αποδεκτή και στην Ευρώπη ήδη από την προηγούμενη περίοδο. Μάλιστα με επίκεντρο την Ευρώπη, μέσα στην περίοδο αυτή, ουσιαστικά δημιουργήθηκε το διεθνούς εμβέλειας καθεστώς της Σύμβασης Ραμσάρ (1971) για την προστασία

υγροτόπων και της υδρόβιας πτηνοπανίδας τους καθώς και το IWRB (1954) σε επίπεδο διεθνούς μη κυβερνητικής οργάνωσης.

Τα συμβατικά κείμενα της περιόδου 1945 - 1970 διαμορφώθηκαν ως εξής. Συγκεκριμένα στην Ευρώπη υιοθετούνται η Σύμβαση του 1950 καθώς και Σύμβαση της Benelux (1970) με αποκλειστικό αντικείμενο την προστασία της πτηνοπανίδας. Στην Αφρική υιοθετήθηκε, έξω από άμεσες Ευρωπαϊκές επιρροές, η Σύμβαση του 1968 που σε μεγάλο τμήμα της αφορά την πτηνοπανίδα.

Επίσης στην ίδια περίοδο μια σειρά συμβατικών κειμένων αναφέρονται άμεσα στην προστασία της πτηνοπανίδας και των οικοτόπων της. Η έκταση της αναφοράς αυτής ποικίλλει, όμως είναι γεγονός πως - σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο - η πρακτική αυτή εμφανίζεται αναβαθμισμένη. Μπορούμε να συμπεράνουμε λοιπόν πως η πρακτική αυτή εκφράζει την αύξουσα αξία της πτηνοπανίδας και τη διεθνή ανησυχία για την προστασία της, ενώ συγχρονως καταλήγουν παρόμοιες ρυθμίσεις να αποτελούν μια νέα διάσταση των διεθνών συμβάσεων, με την προϋπόθεση βέβαια πως το γενικό αντικείμενο ρύθμισης επιδέχεται την πρόσθεση παρόμοιας διάστασης. Στα πλαίσια αυτα το σημαντικότερο καθεστώς για την προστασία της πτηνοπανίδας περιέχεται στα διεθνή κείμενα (1959 και μετά) που αναφέρονται στον εξαιρετικά ενδιαφέροντα, από οικολογική και πολιτική άποψη, χωρο της Ανταρκτικής[4].

Στην Αφρική δημιουργείται το ενδιαφέρον καθεστώς για τους υγροτόπους που προστατεύονται έμμεσα στα πλαίσια της Σύμβασης για τη λεκάνη απορροής της Λίμνης Chad (1964). Στην Ευρώπη υιοθετούνται η,οριακής σημασίας για τα πτηνά,Σύμβαση του 1968 που αφορά την προστασία των ζώων στις διεθνείς μεταφορές καθώς και δύο διμερή κείμενα της ΕΣΣΔ με όμορες Ευρωπαϊκές χώρες (Νοσβηγία 1949 και Τσεχοσλοβακία 1956) που ρυθμίζουν το συνοριακό καθεστώς τους. Μια αντίστοιχη Συμβαση της ΕΣΣΔ δημιουργήθηκε και με το Αφγανιστάν (1958), στην Ασία.

Παρατηρούμε ότι οι προηγούμενες Συμβάσεις είναι τοπικές ή περιφερειακές και μόνο η περίπτωση του καθεστώτος προστασίας της Ανταρκτικής εμπλέκει ενδεχόμενα ένα ευρύ αριθμό Κρατών - Μελών από όλες τις ηπείρους.

Πέρα από τις προηγούμενες εξελίξεις με επίκεντρο την πτηνοπανίδα, η περίοδος 1945 - 1970 σηματοδοτεί μια ιδιαίτερη ανάπτυξη του Διεθνούς Δικαίου για την Αγρια Ζωή αλλά κυρίως του Διεθνους Δικαίου του Περιβάλλοντος. Πράγματι από την περίοδο αυτή, το Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος επεκτείνεται και εμπλουτίζεται και παύει

πλέον να είναι - σχεδόν αποκλειστικά - δίκαιο για την προστασία της άγριας ζωής και ειδικότερα της αποδημητικής". Στα πλαίσια αυτά επεκτείνεται και αναβαθμίζεται η προστασία για είδη και οικοτόπους της άγριας ζώης και κυρίως επιχειρείται εκτεταμένη διεθνής ρύθμιση στοιχείων του φυσικού και ανθρωπογενούς (για πρώτη φορά) περιβάλλοντος. Αναφέρουμε ενδεικτικά: φαλαινοθηρία 1946, τόννοι 1949, αλιεία στη Μεσόγειο 1949, προστασία φυτών 1951, 1956, 1959, 1967, ρύπανση θάλασσας από πετρελαιοειδή 1954 και τροποποιήσεις 1962 και 1969 κλπ. φώκιες 1957, καθεστώς της Γενεύης για ανοιχτές θάλασσες, υφαλοκρηπίδα και αλιεία 1958, σειρά συμβάσεων για θέματα χρήσης ατομικής ενεργείας 1960, 1963, γλυκά νερά (Mosel, Ρήνος) 1961, 1963, απαγόρευση πυρηνικών δοκιμών στην ατμόσφαιρα 1963, εξερεύνηση διαστήματος 1967, προστασία γλυκών νερών από απορυντικά 1968, πολιτιστική κληρονομιά 1969, απαγόρευση τοποθέτησης πυρηνικών όπλων σε θαλάσσιο βυθό 1971, ευθύνη από μεταφορά πυρηνικών υλικών 1971. Ενδιαφέρον στοιχείο στις προηγούμενες ρυθμίσεις, και κυρίως σ'αυτές που αναφέρονται σε θέματα ρυπανσης από υδρογονάνθρακες και ραδιενέργεια, είναι η, κατά κανόνα, καθιέρωση αντικειμενικής ευθύνης για το μέρος που φέρει τη σχετική ευθύνη κατοχής, χρήσης κλπ. των συναφών εγκαταστάσεων, υλικών κλπ.

Από το παραπάνω καθεστώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πτηνοπανίδα και οι οικότοποί της δέχονται άμεσα και έμμεσα θετικές επιπτώσεις. Αυτό είναι φυσικό εφόσον το χήνο φυσικο οικοσύστημα είναι ενιαίο οπότε και οι διεθνείς ρυθμίσεις και θεσμοί προστασίας λειτουργούν μέχρις κάποιου σημείου ενιαία και ευμενώς σε γενικό περιβαλλοντικό επίπεδο, έστω κι' αν δεν συμπίπτουν απόλυτα ως προς το αντικείμενο, το περιεχόμενο, τη μέθοδο κλπ. της προστασίας.

Στα πλαίσια της διεθνους νομολογίας στην περίοδο αυτή δεσπόζει η Διαιτητική Απόφαση για τη Λίμνη Lanoux (1957), με ενδιαφέρον και για τους υγροτόπους, καθώς και η Απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης για τα Στενά της Κερκυρας (1949)". Επίσης σε επίπεδο διεθνούς οργάνωσης εξακολουθεί να κυριαρχεί η μη κυβερνητική οργάνωση, ενώ παράλληλα ενεργοποιείται και η κυβερνητική IMCO (1948) κλπ. Τέλος, στα εσωτερικά πλαίσια των κρατών της διεθνούς κοινότητας και σε σχέση με τα προηγούμενα θέματα σημειώνονται σημαντικές εξελίξεις που είναι αδύνατον αλλά και έξω από τις προθέσεις μας να παρατεθούν εδώ.

2. Η προστασία της πτηνοπανίδας στην Ευρώπη

2.1. Η Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών (Παρίσι 1950)

2.1.1. Προσπάθειες για βελτίωση και υποκατάσταση της Σύμβασης του 1902

Η περίοδος 1945-1970 αρχίζει αρνητικά για την άγρια ζωή και την πτηνοπανίδα της Ευρώπης. Συγκεκριμένα ενώ η Αμερική και η Αφρική στην προηγούμενη περίοδο δημιούργησαν εξαιρετικά επιτυχημένα στην πράξη (Συμβάσεις 1916 και 1936) ή από νομοτεχνική άποψη (Συμβάσεις 1933 και 1940) κείμενα, στην Ευρώπη, δεν υπήρξε ανάλογη εξέλιξη. Θεωρητικά λοιπόν το μοναδικό πολυμερές κείμενο που αναφερόταν στην προστασία της πτηνοπανίδας στην ήπειρο αυτή ήταν η Σύμβαση του 1902[7]. Όμως στο συγκεκριμένο κείμενο αποδίδονται σοβαρά εγγενή μειονεκτήματα αλλά και λάθος εκτιμήσεις και επιλογές με αποτέλεσμα πρακτικά η ρυθμιστική του αξία να είναι αμελητέα στις επόμενες δεκαετίες από την υιοθέτησή του[8] και μέχρι το 1950, όπου η Ευρώπη δημιούργησε ένα νέο συμβατικό κείμενο με αποκλειστικό επίσης αντικείμενο τα πτηνά[9].

Η συμβατική δυστοκία αλλά και η αδυναμία υλοποίησης της Σύμβασης του 1902 στην Ευρώπη, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1903 - 1945, υποκαταστάθηκε σε κάποιο βαθμό από παραπλήσιες δραστηριότητες. Συγκεκριμένα η μέριμνα της διεθνους προστασίας της πτηνοπανίδας εκδηλώνεται σε τρία επίπεδα που συχνά αλληλεπιδρουν και έχουν προφανή τον κοινό στόχο της ενιαίας προστασίας των πτηνών. Το πρώτο αφορά τις προσπάθειες διεθνούς συνεργασίας και οργάνωσης που στον εξειδικευμένο αυτό χώρο σημείωσαν εξαιρετική επιτυχία (ICBP) κλπ.[10]. Το δεύτερο επίπεδο αφορά διεθνείς δραστηριότητες και μέριμνα για την προστασία των υδρόβιων πτηνών και των οικοτόπων τους (υγροτοποι), σαν μια κατηγορία πτηνων και φυσικων οικοτόπων σημαντικής αξίας και εξαιρετικά απειλουμένων. Η τάση και οι δραστηριότητες αυτές απηχούν μερικά την ανάλογη κατάσταση στη Β. Αμερική και την επιτυχημένη πορεία του εγχειρήματος από τις αρχές του 20ου αιώνα[11]. Συγχρόνως δε αποτελούν και έμμεση κριτική και συμπλήρωση της Σύμβασης του 1902 και των σοβαρών παραλήψεων και αρνητικών ρυθμίσεων στο θέμα αυτό[12]. Τέλος το τρίτο επίπεδο αφορά την κοινική του καθεστωτος της Σύμβασης του 1902 από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, που σταδιακά διαμορφωθηκε σε νέες θέσεις και άρχισε πλέον να προσβάλλεται σαν αίτημα βελτίωσης της Σύμβασης με τροποποιήσεις ή και, ουσιαστικά,

συνολική υποκατάσταση της με νέο κείμενο. Στα πλαίσια λοιπόν των προηγούμενων εξελίξεων διαμορφώθηκε το νέο πλαίσιο προστασίας της πτηνοπανίδας στην Ευρώπη.

Η Σύμβαση του 1902 όπως έχει αναλυθεί ήταν ένα διεθνές κείμενο που απέβλεπε κύρια στη προστασία των πτηνών που ήταν χρήσιμα στη γεωργία. Η ουσιαστική αυτή επιλογή συνεπαγεται πως, ένα μεγάλο μέρος της πτηνοπανίδας που αποτελεί αντικείμενο ενασχόλησης του ισχυρού lobby των θηρευτών (θηραματικά είδη) ή του γενικευμένου φυσιολατρικού, επιστημονικού κλπ. ενδιαφέροντος, θα έμενε εκτός προστατευτικού πλαισίου, ενώ κάποια άλλα είδη θα διώκονταν σαν "επιβλαβή". Η επιλογή αυτή των συντακτων της Σύμβασης του 1902 στέρησε από κάθε έρεισμα στήριξης τη Σύμβαση και συγχρόνως την έφερε στο επίκεντρο της κριτικής των ενδιαφερομένων για την πτηνοπανίδα, εθνικών και διεθνών, κύκλων της Ευρώπης.

Ειδικότερα οι τρομακτικές αλλαγές που επέφεραν τα χημικά κυρίως παρασκευάσματα (εντομοκτόνα, ζιζανιοκτόνα, λιπάσματα κλπ.) στη γεωργία και δασοπονία, σταδιακά από το τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου, έθεσαν στο περιθώριο τις αξίες που συνεπάγονταν η πτηνοπανίδα και ο παραδοσιακός οικολογικός της ρόλος ελέγχου επιβλαβών οργανισμων για οικονομικές ανθρώπινες δραστηριότητες[13]. Ετσι η Σύμβαση του 1902 σκοπεύοντας ακριβώς στις προηγούμενες φθίνουσες αξίες σύντομα απωλεσε την ουσιαστική στήριξη των κυριων groups (γεωργοί - δασοπόνοι) που υποτίθεται ότι εξυπηρετούσε, ενώ συγχρόνως η νέα κατάσταση (αναδιαρθωση καλλιεργειών, χρήση εντομοκτόνων - ζιζανιοκτόνων) καθιστά περισσότερα είδη πτηνών μονιμα ή περιστασιακά αντα γωνιστικά, "επιβλαβή" και ευθέως βλαπτόμενα[14].

Κριτικά και με αύξουσα δυσαρέσκεια επίσης αντιμετωπισαν τη Σύμβαση του 1902 οι ορνιθολογικοί, φυσιολατρικοί κλπ. κύκλοι οι οποίοι σταδιακά υιοθετούσαν οικολογικές απόψεις που ήταν ασυμβίβαστες με συγκεκριμένες ρυθμίσεις της Σύμβασης και κυρίως τη βασική της θέση διάκρισης των πτηνών σε ωφέλιμα και επιβλαβή.

Επίσης η Σύμβαση του 1902 μόνο περιστασιακά ασχολήθηκε με τη θηρευτική δραστηριότητα και κυρίως με απαγορευτικές ρυθμίσεις που γενικά δεν έτυχαν αποδοχής και επιδοκιμασίας από τους σχετικούς κύκλους[15]. Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό αυτής της Σύμβασης ότι αγνοούσε την κατηγορία των υδρόβιων πτηνών σαν πόλο συσπείρωσης των πολυπληθών θηρευτικών συμφερόντων - σε αντίθεση με ότι συνέβη στη Β. Αμερική - και στην περιστασιακή αναφορά τους στους πίνακες της Σύμβασης του 1902 τα

κατατάσσει στην κατηγορία των επιβλαβών[16], ενώ η μόνη παραθεση τους στην κατηγορία των ωφέλιμων αφορά τους White και Black Storks.

Με τα δεδομένα αυτά η Σύμβαση του 1902, απώλεσε ουσιαστικά και την ενεργητική στήριξη του lobby των θηρευτων το οποίο από την περίοδο αυτή διέθετε όχι μόνο σημαντική οργάνωση σε εθνικο και διεθνές επίπεδο αλλά και σοβαρούς οικονομικούς πόρους και πολιτική επιρροή. Τέλος η Σύμβαση του 1902 περιείχε σοβαρές αντιφατικές και επιτρεπτικές ρυθμίσεις σε μια υπερβολική συμβιβαστική προσπάθεια που, σε συνδυασμό με τα προηγούμενα, οδήγησε τις χώρες της Ευρώπης, επί κυβερνητικούπια επιπέδου, να αγνοήσουν σε μεγάλο βαθμό τη Σύμβαση, εφόσον στην αντίθετη περίπτωση θα αντιμετώπιζαν την ενεργητική αντίθεση ή την αδιαφορία των κύκλων που προαναφέρθηκαν. Η προηγούμενη αρνητική κατάσταση, τα αμέσως επόμενα χρόνια από την υιοθέτηση της Σύμβασης του 1902 έγινε βασική αιτία κινητοποιήσεων για διαμόρφωση ενός βελτιωμένου και αποτελεσματικού καθεστώτος προστασίας για την Ευρωπαϊκή πτηνοπανίδα. Σταθμοί που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τη δημιουργία της Σύμβασης του 1950, αλλά και με νεότερα κείμενα[17] γενικότερης σημασίας, είναι οι παρακάτω.

Η δημιουργία του ICBP (1922) ήταν ένα θετικό γεγονός, εφόσον συνέβαλε σε σειρά κινητοποιήσεων και πρωτοβουλιών για την πτηνοπανίδα στην Ευρώπη. Είχε προηγηθεί πάντως η ίδρυση της International Committee for Bird Protection (1910), στα πλαίσια του Πέμπτου Διεθνούς Ορνιθολογικού Συνεδρίου (Βερολίνο), χωρίς όμως ιδιαίτερη δράση και συνέχεια[18].

Το πρόβλημα της προστασίας των πτηνών απασχόλησε διεθνείς συναντήσεις, κυρίως ορνιθολόγων, το 1923 (Παρίσι) και 1925 (Λουξεμβούργο). Θέματα των συζητήσεων αυτών ήταν η προστασία των αποδημητικών ειδών, το πρόβλημα της εμπορευματικής διακίνησης πτερώματος, το διεθνές καθεστώς των πτηνών κλπ. Ειδικότερα στη Διεθνή Διάσκεψη για τη Διατήρηση των Πτηνών (1925, Λουξεμβούργο) δημιουργήθηκε Επιτροπή με σκοπό τη μελέτη της πιθανότητας τροποποίησης της Σύμβασης του 1902, ώστε να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική. Η προσπάθεια αυτή δεν είχε περαιτέρω εξέλιξη[19].

Την ίδια αρνητική κατάληξη είχε και η πρωτοβουλία δημιουργίας νέας Σύμβασης, με ειδική έμφαση στον τερματισμό της εαρινής θήρας, που αναλήφθηκε στα πλαίσια του International Congress for the Study and Protection of Birds (Γενεύη 1927). Τον ίδιο χρόνο (1927) η Βρεττανική Κυβέρνηση ανέλαβε, για πρώτη φορά, πρωτοβουλία διεθνους προστασίας των υδρόβιων και θα-

λάσιων αποδημητικών πτηνών[20]. Τον επόμενο χρόνο (1928), στη Γενεύη, συνδιάσκεψη από οργανώσεις δέκα επτά Κρατών επεσήμανε το πρόβλημα της αναγκαιότητας διεθνους (γενικά)καιδιακυβερνητικής (ειδικά) συνεργασίας για την προστασία των αποδημητικών πτηνών. Χωρίς αποτέλεσμα ήταν και η συνάντηση του International Ornithological Congress (Amsterdam 1930) που πρότεινε την κατάργηση του συστήματος της επιδοτούμενης διώξης των αρπακτικών πτηνών, την προστασία της θάλασσας από ρύπανση πετρελαιοειδών και την παύση της εμπορευματικής διακίνησης ζωντανών ορτυκιών. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και η συνάντηση του Conseil International de la Chasse (Παρίσι 1931)[21].

Το Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία της Φύσης (Παρίσι 1931) ασχολήθηκε εκτενώς με το πρόβλημα της προστασίας των πτηνων και των οικοτόπων τους. Συζητήθηκαν οι ουσιαστικές και τεχνικές αδυναμίες της Σύμβασης του 1902 αλλά επεκράτησε η άποψη να μην αποδυναμωθεί το συγκεκριμένο - μοναδικό άλλωστε - προστατευτικό κείμενο στην Ευρώπη. Γι αυτό ποστιμήθηκε η διατύπωση δώδεκα συστάσεων (recommendations) που απευθύνονταν στα επί μέρους Κράτη για την υλοποιήσή τους στα πλαίσια των εσωτερικών νομοθεσιών. Ουσιαστικά σημεία των συστάσεων αυτών ήταν: η προστασία όλων των άγριων πτηνων με συγκεκριμένες εξαιρέσεις, η εκτενής και εκσυγχρονισμένη ρύθμιση της θήρας των πτηνών, η ουσιαστική απαγόρευση της εμπορευματικής διακίνησης πτηνών και παραγώγων τους και η προστασία των οικοτόπων (δημιουργία προστατευμένων περιοχών, πρόβλημα ρύπανσης από πετρελαιοειδή κλπ.)

Από το 1934 μέχοι και την υιοθέτηση της Σύμβασης του 1950, το πρόβλημα της διαμόρφωσης διεθνούς καθεστώτος προστασίας των πτηνών στην Ευρώπη, συνδέεται κυρίως με τις δραστηριότητες του ICBP αλλά και του Conseil International de la Chasse. Συγκεκριμένα στο Όγδοο Διεθνές Ορνιθολογικό Συνέδριο (Οξφόρδη 1934), που ιδιαίτερα στον προηγούμενο αιώνα σαν θεσμός είχε συμβάλλει αποφασιστικά στη διεθνή προστασία των πτηνών, αποφασίστηκε πως μελλοντικά το πρόβλημα της διατήρησης των πτηνών θα βασύνει αποκλειστικά το ICBP. Τον επόμενο χρόνο, στην Συνδιάσκεψη του ICBP (Βρυξέλλες 1935) οι αντιπρόσωποι των Κυβερνήσεων της Φινλανδίας, Νορβηγίας και Σουηδίας παρουσίασαν Σχέδιο Σύμβασης για τη Διεθνή Προστασία των Πτηνων. Η Συνδιάσκεψη θεώρησε μη ρεαλιστική την ολική υποκατάσταση της Συμβασης του 1902 αλλά αναγνώρισε την αναγκαιότητα δρομολόγησης διαδικασίας για την αναθεώρησή της. Οι Σκανδιναβικές χωρες αποδέχτηκαν τη θέση αυτή με την προϋπόθεση πως το Σχέδιο

Σύμβασης που υπέβαλαν, στις βασικές του προβλέψεις, θα αποτελούσε μελλοντικά σημείο αναφοράς[22].

Η Συνδιάσκεψη του 1935 αποφάσισε επίσης τη δημιουργία Διεθνούς Υπο-Επιτροπής (Γαλλία, Μ. Βρεττανία, Πολωνία, Σουηδία)[23], με σκοπό την τροποποίηση της Σύμβασης του 1902 στα παραπάνω πλαίσια. Επίσης από τα Ευρωπαϊκά Εθνικά Τμήματα του ICBP, ζητήθηκε να υποβάλλουν προτάσεις τροποποιήσεων. Η προηγούμενη Υπο-Επιτροπή συναντήθηκε τον επόμενο χρόνο (1936) στις Βρυξέλλες και επεξεργάστηκε ένα γενικό report με βάση τις απόψεις όλων των χωρών και με σκοπό το report αυτό να αποτελέσει σημείο αναφοράς των συζητήσεων για τελική πρόταση Σχεδίου Σύμβασης. Πράγματι το report της Υπο - Επιτροής συζητήθηκε στη Συνδιάσκεψη των Ευρωπαϊκών (Continental) Τμημάτων του ICBP (Βιέννη 1937) που συμμετείχαν αντιπρόσωποι από δώδεκα Τμήματα. Η Συνδιάσκεψη κατέληξε σε συγκεκριμένες προτάσεις τροποποιήσεων της Σύμβασης του 1902 και άρχισε η διπλωματική διαδικασία για περαιτέρω προώθηση τους στις Ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις.

Τον ίδιο χρόνο (1937) στη Βιέννη επίσης, σε συνάντηση του Conseil International de la Chasse συζητήθηκε το Σχέδιο Σύμβασης που είχαν εκπονήσει οι Σκανδιναβικές Χώρες (1935)[24]. Η συγκεκριμένη συνάντηση κατέληξε σε απόψεις που βελτίωναν το Σχέδιο των Σκανδιναβικών χωρών και κυρίως σε αναφορά με την γενικότερη προστασία των πτηνών, χωρίς έντονες δυσμενείς κατηγοριοποιήσεις, και την προστασία των οικοτόπων τους[25].

Οι προηγούμενες εξελίξεις διακόπηκαν από την κρίση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και επαναλήφθηκαν δέκα χρόνια αργότερα στη Διάσκεψη του Ευρωπαϊκού (Continental) Τμήματος του ICBP (Λονδίνο 1947). Οι αντιπρόσωποι δέκατεσσάρων Ευρωπαϊκών Τμημάτων αποφάσισαν πως στη δεκαετία που μεσολάβησε από τη Διάσκεψη της Βιέννης (1937)[26], είχαν συμβεί σοβαρές αλλαγές που επέβαλαν την περαιτέρω επεξεργασία και αναθεώρηση των προτάσεων τροποποίησης που είχαν αποφασιστεί εκεί για τη Σύμβαση του 1902. Το θέμα αυτό ανατέθηκε εκ νέου σε μια Διεθνή Υπο-Επιτροπή (Δανία, Γαλλία, Μ. Βρεττανία, Ολλανδία)[27] που συναντήθηκε στις Βρυξέλλες (Νοέμβριος 1947)) και δημιούργησε σχέδιο με προτάσεις το οποίο υπεβλήθη στα Ευρωπαϊκά Τμήματα του ICBP. Επήλθε συμφωνία σε τελικό κείμενο και το Γαλλικό Εθνικό Τμήμα του ICBP επιφορτίστηκε να ενημερώσει με τη διπλωματική οδό τις Ευρωπαικές Κυβερνήσεις για τις σχετικές προτάσεις του Σχεδίου Συμβασης.

2.1.2. Η υιοθέτηση της Σύμβασης του 1950

Το τελικό βήμα για την υιοθέτηση του νέου διεθνούς καθεστώτος προστασίας της πτηνοπανίδας στην Ευρώπη έγινε στην Διακυβερνητική Συνδιάσκεψη των Παρισίων (17-18 Οκτωβρίου 1950). Στη Συνδιάσκεψη συμμετείχαν, με πρόσκληση της Γαλλικής Κυβέρνησης, οι χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ελλάδα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία Μ. Βρεττανία και βέβαια η Γαλλία σαν διοργανώτρια χώρα (η Βουλγαρία παρίστατο με παρατηρητή)[28]. Παρατηρούμε ότι ένας μεγάλος αριθμός Ευρωπαϊκών Κρατών δεν παρέστη στη Συνδιάσκεψη για διάφορους λόγους όπως τα πρόσφατα γεγονότα του Β Παγκοσμίου Πολέμου και ο ψυχρός πόλεμος που επακολούθησε, η αντίθεση στις δρομολογούμενες ρυθμίσεις για την πτηνοπανίδα που ήταν σε αναντιστοιχία με εθνικές νομοθεσίες και συμφέροντα διαφόρων groups κλπ.[29].

Στις εργασίες της Συνδιάσκεψης προήδρευσε ο Πολωνός Paul Murat, Πρόεδρος του Γαλλικού Τμήματος του ICBP, βοηθούμενος από την P. Barcley - Smith που ήταν σύμβουλος της Βρεττανικής αντιπροσωπείας και Γραμματέας του ICBP. Στη Συνδιάσκεψη συζητήθηκαν εκτενώς οι προτάσεις[30] που είχε διαμορφώσει το ICBP για την Αναθεώρηση της Διεθνούς Σύμβασης για την Προστασία των Πτηνών Χρήσιμων στη Γεωργία (Παρίσι 1902). Τελικά μετά από σχετικές αλλαγές και τροποποιήσεις υιοθετήθηκε η Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών (Παρίσι, 18 Οκτωβρίου 1950)[31] και υπεγράφη ad referendum[32] από όλους τους αντιπροσώπους των Κρατών που ήταν παρόντες καθώς και από την Γαλλία για λογαριασμό του Μονακό.

Η Σύμβαση του 1950 άρχισε να ισχύει στις 17 Ιανουαρίου 1963[33] χωρίς να αποκτήσει τελικά ευρεία συμμετοχή Κρατών σε υπογραφές[34] και κυρίως σε επικυρώσεις και προσχωρήσεις που συνεπάγονται και ουσιαστική εφαρμογή[35]. Για τις Χώρες - Μέλη της Σύμβασης του 1902 που δεν έχουν επικυρώσει ή προσχωρήσει στην αντίστοιχη Σύμβαση του 1950, ισχύει η προηγούμενη Σύμβαση[36].

2.1.3. Σκοπός και αξίες που υιοθετεί η Σύμβαση. Επιδίωξη συνολικής προστασίας των πτηνών

Σκοπός της Σύμβασης του 1950, όπως σαφώς προσδιορίζεται στο Άρθρο 1, είναι η προστασία των πτηνών σε άγρια κατάσταση. Η προστασία αυτή θεωρείται αναγκαία - στα πλαίσια της βελτίωσης της Σύμβασης του 1902 - εφόσον ορισμένα είδη της πτηνοπανίδας αντιμετωπίζουν

τον κίνδυνο εξαφάνισης και αισθητικής μείωσης, με ιδιαίτερα απειλούμενη την κατηγορία των αποδημητικών[37]. Επίσης η προστασία όλων των πτηνών, σαν θέμα αρχής, θεωρείται απαραίτητη για λόγους επιστημονικούς, προστασίας της φύσης αλλά και οικονομικούς[38].

Είναι φανερό ότι η νέα Σύμβαση για την Προστασία των Πτηνών διαφοροποιείται από στο παρελθόν την αντίστοιχη του 1902 και προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα σε δύο βασικούς τομείς.

Πρώτον καταργείται η κατηγοριοποίηση των πτηνών σε χρήσιμα και επιβλαβή που συνοδευόταν μάλιστα από σχετική παράθεση σε καταλόγους. Η παρεχόμενη προστασία από τη Σύμβαση καλύπτει όλα τα πτηνά[39] σε άγρια κατάσταση και είναι απόλυτη όσον αφορά: α) όλα τα πτηνά κατά τη αναπαραγωγική περίοδο και τα αποδημητικά κατά την περίοδο της επιστροφής τους στους χώρους αναπαραγωγής (ιδιαίτερα τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο, Μάιο, Ιούνιο και Ιούλιο) και, β) τα είδη που απειλούνται με εξαφάνιση ή περιλαμβάνουν επιστημονικό ενδιαφέρον σ' όλη τη διάρκεια του έτους[40]. Το ίδιο Άρθρο (2) σχετικοποιεί όμως την "απολυτότητα" της προστασίας παραπέμποντας σε σειρά εξαιρέσεων των Άρθρων 6 και 7 που στην ουσία αναβιώνουν σε κάποιο βαθμό την κατηγορία των "επιβλαβών" πτηνών, χωρίς όμως τη χρήση παρόμοιας κατηγοριοποίησης και ορολογίας[41].

Δεύτερον η κατάργηση της προηγούμενης διάκρισης των πτηνών σε ωφέλιμα για τη γεωργία κλπ. και επιβλαβή, συνοδεύτηκε και με την απαραίτητη αναπροσαρμογή και υπέρβαση στον τομέα των αξιών. Συγκεκριμένα στο Προοίμιο η Σύμβαση του 1950 συνδέει την προστασία των πτηνών με αξίες επιστημονικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές. Επομένως πέρα από ωφελιμιστικές - οικονομικές αξίες τα πτηνά περιβάλλονται και με άλλες, η αποδοχή των οποίων διευρύνει τον κύκλο ατόμων και ομάδων με άμεσο η έμμεσο ενδιαφέρον στην πτηνοπανίδα και στην προστασία της.

Οι προηγούμενες ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1950 αν και αποτελούν πρόοδο σε σχέση με την αντίστοιχη του 1902, είναι γεγονός πως σε ορισμένα σημεία υστερούν από διεθνή κείμενα που προηγήθηκαν και αναφέρονται σε προστασία ειδών της άγριας ζωής και της πτηνοπανίδας. Συγκεκριμένα σε επίπεδο αξιών τόσο η Συμβαση του 1933 για την Αφρική, όσο και αυτή του 1940 για το Δ. Ημισφαίριο περιέχουν ένα ιδιαίτερα διευρυμένο κύκλο αξιών[42]. Επίσης η προστασία της Σύμβασης του 1950 συνδέεται αποκλειστικά με τις Συμβαλλόμενες Κυβερνήσεις[43], ενώ ήδη παρόμοια κείμενα εμφανίζουν είδη της άγριας ζωής σαν φυσικούς πόρους, με την ορθολογική

διαχείριση των οποίων επιφορτίζεται η διεθνής κοινοτητα και μάλιστα με φορέα δικαιωμάτων τις μέλλουσες γενιές[44].

2.1.4. Προστασία ειδών. Γενικές απαγορεύσεις (εμπόριο, μέθοδοι κάρπωσης κλπ.)

Τα Αρθρα 3, 4 και 5 αναφέρονται στην προστασία των ειδων της πτηνοπανίδας από την εμπορευματική διακίνηση, την κάρπωση και χρήση συγκεκοιμένων καταστροφικών τρόπων σύλληψης ή την θανάτωση πτηνών. Και στα τρία Αρθρα διευκοινίζεται πως οι απαγορεύσεις ισχύουν χωρίς να θίγουν τις εξαιρέσεις των Αρθρων 6 και 7[45].

Συγκεκριμένα απαγορεύεται η εισαγωγή, εξαγωγή, μεταφορά, πώληση, προσφορά και πώληση, αγορά, προσφορά ή κατοχή ζωντανών ή νεκρών πτηνών και παραγώγων τους (τμημάτων τους) τα οποία θανατώθηκαν ή συνελήφθησαν κατά παράβαση των προβλέψεων της Σύμβασης και στην χρονική περίοδο που τα είδη αυτά προστατεύονται[46]. Επίσης απαγορεύεται η αφαίρεση ή καταστροφή φωλεών (υπό κατασκευήν ή ήδη χρησιμοποιούμενων) καθώς και η κάρπωση ή βλάβη, μεταφορά, εισαγωγή, εξαγωγή, πώληση, προσφορά για πώληση, αγορά ή καταστροφή των αυγών ή των κελύφων τους και των νεοσσων σε άγρια κατάσταση κατά τη διαρκεια της χρονικης περιόδου που τα συγκεκριμένα είδη προστατεύονται και κυρίως κατα την αναπαραγωγική τους περίοδο[47]. Στο ίδιο Αρθρο περιέχονται και ειδικές εξαιρέσεις (εκτός των γενικών των Αρθρων 6 και 7) που αφορούν τα αυγά που έχουν συλλεγεί νόμιμα και συνοδεύονται με πιστοποιητικό που τα προσδιζει για σκοπούς επιστημονικούς ή αναπληθυσμού. Περαιτέρω εξαιρούνται τα αυγά που προέρχονται από πτηνά σε αιχμαλωσία και παραχωρείται, με αιτιολογία τις εξαιρετικές αναγνωισμένες τοπικές συνθήκες, στην Ολλανδία δικαίωμα συλλογής των αυγών του υδρόβιου αποδημητικού πτηνού lapwing[48].

Το Αρθρο 5 απαγορεύει συγκεκριμένες μεθόδους κάρπωσης που οδηγούν σε μαζική θανάτωση, σύλληψη ή προκαλούν περιττή ταλαιπωρία (unnecessary suffering) στα πτηνά. Από τις επί μέρους συγκεκριμένες απαγορεύσεις οι περισσότερες οριοθετούν την κυριότερη θεμιτή μορφή εκμετάλλευσης της πτηνοπανίδας, δηλαδή την - κατά κανόνα - ερασιτεχνική θήρα. Οι απαγορεύσεις αυτές αφορούν:

α) Ολα τα πυροβόλα όπλα εκτός των επωμιζόμενων[49],

β) τα ημιαυτόματα ή αυτόματα κυνηγετικά όπλα ικανά να φέρουν πάνω απο δύο φυσίγγια,

γ) τη χρήση αυτοκινούμενων οχημάτων (με ειδική αναφορά στα αεροσκάφη) για θήρα ή δίωξη πτηνών,

δ) τη δίωξη και θήρα πτηνών από μηχανοκίνητα σκάφη (motorboats) στα εσωτερικά νερά και από 1 Μαρτίου έως 1 Οκτωβρίου στη χωρική θάλασσα και στα παράκτια νερά,
ε) δίκτυα και αλιευτικές συσκευές για σύλληψη υδρόβιων πτηνών,
στ) τη χρήση παγίδων, βοόχων, αγκίστρων, δικτύων, δηλητηριασμένων δολωμάτων, ναρκωτικών ουσιών, τυφλωμένων πτηνών για ποσσέλκυση,
ζ) την τεχνητή προσέλκυση υδρόβιων πτηνών (σε ειδικούς υγρότοπους) για μαζική σύλληψη με δίκτυα,
η) την απεριόριστη θήρα και σύλληψη πτηνών με δίκτυα που πρέπει να ρυθμιστούν στη διάρκεια του έτους και να διακόπτονται στην αναπαραγωγική περίοδο στη θάλασσα, στις όχθες και κατά μήκος των ακτών,
θ) την προσφορά αμοιβής για σύλληψη ή θανάτωση πτηνών, και
ι) κάθε άλλη μέθοδο μαζικής σύλληψης ή θανάτωση πτηνών[50].

Βέβαια οι απαγορεύσεις αυτές δεν είναι άμεσης και απόλυτης εφαρμογής. Πράγματι το Αρθρο 5 προβλέπει τη δυνατοτητα για τα Συμβαλλόμενα Μέρη, στα οποία σύμφωνα με το εσωτερικό τους δίκαιο οι προηγούμενες μέθοδοι θεωρούνται νόμιμες, να προσαρμόσουν σταδιακά τη νομοθεσία τους με σκοπό την τελική απαγόρευση ή περιορισμό των θεωρούμενων από τη Σύμβαση καταστροφικών και συνεπώς απαγορευμένων μεθόδων σύλληψης, θανάτωσης κλπ. των πτηνών.

Η παραπάνω συμβιβαστική θέση συνδέεται με την μακροχρόνια και παραδοσιακή χρήση των προηγούμενων μεθόδων σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες και τις συχνά αξεπέραστες δυσκολίες που συνεπάγεται η απόπειρα κατάργησής τους. Ομως παρά το συμβιβασμό αυτό το Αρθρο 5 απετέλεσε ένα βασικό σημείο αμφισβήτησης της Σύμβασης του 1950[51].

2.1.5. Οι γενικές εξαιρέσεις των απαγορευτικών ρυθμίσεων της Σύμβασης του 1950

Με τα Αρθρα 6 και 7 η Σύμβαση του 1950 καθιερώνει μια σειρά εξαιρέσεων στις προηγούμενες απαγορευτικές ρυθμίσεις, οι οποίες ήδη πεοιείχαν κάποιες οριακές εξαιρέσεις. Επίσης και τα Αρθρα 8 και 9, με τη δυνατότητα των Κοατών Μελών να καταοτίζουν πίνακες πτηνών για συγκεκριμένες σκοπιμότητες, οδηγούν έμμεσα - ενδεχόμενα - σε πεοαιτέρω επιτοεπτική διαχείριση των ειδών της πτηνοπανίδας.

Ειδικότεοα οι ρυθμίσεις του Αρθρου 6 περιλαμβάνουν εξαιρέσεις για συγκεκριμένα είδη πτηνών καθώς

και κάποιες γεωγραφικές περιοχές. Κατ'αρχήν επιτρέπεται η παρέκκλιση από τις διατάξεις των Αρθρων 2-5, μετά από έκδοση εξειδικευμένων αδειών, για συγκεκριμένα είδη πτηνών που αποτελούν κίνδυνο για το μέλλον της αγροτικής ή ζωικής παραγωγής με την καταστροφή καλλιεργειών (δημητριακά - αμπελώνες - κηπευτικά - οπωροφόρα), δασών, θηραματικών ειδών και αλιευμάτων ή απειλούν να καταστρέψουν ή να ελαττώσουν ένα ή περισσότερα είδη που η διατήρησή τους θεωρείται επιθυμητή. Πρόκειται για ουσιαστική και τυπική "αναμόρφωση" των "κλασσικών" ρυθμίσεων για τα "επιβλαβή" είδη πτηνών, τα οποία πλέον μόνο κατά περίπτωση διώκονται. Η ουσία όμως και η δικαιολογητική βάση παραμένει η ίδια - πρόληψη βλάβης οικονομικών κλπ. συμφερόντων - ενώ είναι γεγονός πως οι περιπτώσεις πιθανών εξαιρέσεων που αναφέρθηκαν είναι αρκετές. Σε όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις η αγοραπωλησία των πτηνών ή η μεταφορά τους εκτός της περιοχής που θανατώθηκαν θεωρείται παράνομη. Επίσης τα Κράτη - Μέλη της Σύμβασης μπορούν να διατηρήσουν εσωτερική νομοθεσία που αντιμετωπίζει το πρόβλημα των ζημιών που προκαλούν συγκεκριμένα είδη της πτηνοπανίδας, αρκεί οι σχετικές ρυθμίσεις να μην θέτουν σε κίνδυνο την ύπαρξη των ειδών αυτών.

Στο ίδιο Αρθρο καθιερώνεται ένα ευρύ γεωγραφικά και ασαφές σε περιεχόμενο επιτρεπτικό καθεστώς. Συγκεκριμένα με δικαιολογητική βάση τις ειδικής σημασίας οικονομικές συνθήκες στις χώρες Σουηδία, Νορβηγία, Φινλανδία και τα Νησιά Faroe[52] δίνεται το δικαίωμα στα σχετικά Κράτη να υιοθετήσουν εξαιρέσεις και να επιτρέψουν αποκλίσεις από τις υποχρεώσεις της Σύμβασης. Σε περίπτωση προσχώρησης της Ισλανδίας, με αίτησή της μπορεί να εξομοιωθεί με τις προηγούμενες χώρες στο επιτρεπτικό καθεστώς. Η παραπάνω ρύθμιση αποτελεί ίσως μοναδική περίπτωση επιτρεπτικού καθεστώτος στα πλαίσια όχι μόνο των διεθνών συμβατικών ρυθμίσεων για την πτηνοπανίδα[53] αλλά και για το περιβάλλον γενικότερα. Ποτέ γεωγραφικός χώρος είναι τέτοιας έκτασης[54], ενώ παράλληλα οι εξαιρέσεις καλύπτουν - σύμφωνα με τη δυνητική θέληση των χωρών που αφορούν - οποιαδήποτε ρύθμιση της Σύμβασης, ωστε βάσιμα μπορεί να λεχθεί πως πρόκειται για ουσιαστική διάσπαση του καθεστώτος και του γεωγραφικου χώρου εφαρμογής της Σύμβασης. Επίσης η αιτιολογία των σημαντικών, ειδικών οικονομικών συνθηκών για τις συγκεκριμένες χώρες αφενός δεν είναι επαρκής, αφετέρου θα δικαιολογούσε κάποιες περιορισμένες εδαφικές εξαιρέσεις και μόνο για εξειδικευμένες ρυθμίσεις[55].

Βέβαια είναι γεγονος πως η υπερβολική ενδοτι-

κότητα της Σύμβασης στο σημείο αυτό - όπως και σε άλλα -συνδέεται με την επιδίωξη ευρύτερης αποδοχής της. Ομως η πρακτική αυτή δεν είναι πάντα επιτυχής αφού, παρά το εξαιρετικό αυτό καθεστώς για τις Σκανδιναβικές χώρες, μόνο η Ισλανδία και η Σουηδία είναι Μέρη της Σύμβασης, ενώ η Δανία, η Νορβηγία και η Φιλανδία δεν συμμετέχουν.

Το εξαιρετικά επιτρεπτικό καθεστώς παρεκκλίσεων του Αρθρου 6 μετριάζεται από την υποχρέωση των Κρατών - Μελών της Σύμβασης να προβούν σε τέτοια χρήση των εξαιρέσεων, ώστε να μη προξενήσουν συνολική καταστροφή ενδημικών ή αποδημητικών ειδών της πτηνοπανίδας που αναφέρονται στο συγκεκριμένο Αρθρο. Και το Αρθρο 7 καθιερώνει σειρά εξαιρέσεων που κατά περίπτωση επιδέχονται κριτική. Οι εξαιρέσεις αφορούν επιστημονικά και εκπαιδευτικά συμφέροντα, την αναπαραγωγή και τον αναπληθυσμό θηραματικών πτηνών καθώς και πτηνών για ιερακοθηρία[56]. Οι εξαιρέσεις αυτές εξαρτώνται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις και οι αρμόδιες αρχές παραχωρούν άδειες και λαμβάνουν μέτρα για πρόληψη καταχρήσεων. Επίσης για τη Μ. Βρεττανία παρέχεται εξαιρετικό καθεστώς που αφορά τη μεταφορά πτηνών κλπ. και τους περιορισμούς της από τα Αρθρα 3 και 4, ενώ για όλες τις χώρες, οι απαγορεύσεις του Αρθρου 3[57] (μεταφορά, πώληση κλπ.) δεν εφαρμόζονται για το πτέρωμα των πτηνών που είναι δυνατόν νόμιμα να θανατώνονται στη συγκεκριμένη χώρα. Είναι προφανές πως κάποιες από τις προηγούμενες εξαιρέσεις αποτελούν υπερβολική ενδοτικότητα η οποία τελικά απέτυχε να προσελκύσει ακόμη και τις χώρες που αφορούσε (Μ.Βρεττανια, χώρες Κ. Ευρώπης κλπ.)

Τέλος σ'ενδεχόμενο δυσμενές κατά χώρα καθεστώς διαχείρισης της Ευρωπαϊκής πτηνοπανίδας μπορεί να οδηγήσουν τα Αρθρα 8 και 9 της Σύμβασης του 1950 με τα οποία επιχειρείται η κάλυψη της σοβαρής αδυναμίας του κειμένου που δεν περιέχει κατάλογο πτηνών για προστασία. Πράγματι οι συντάκτες της Σύμβασης του 1950 δεν μπόρεσαν να καταλήξουν στην δημιουργία πίνακα ειδών της πτηνοπανίδας και με βάση αυτό να εξειδικεύσουν το καθεστώς προστασίας[58]. Ετσι επιφορτίζονται τα επί μέρους Κράτη - Μέρη της Σύμβασης να διαμορφώσουν κατάλογο πτηνών τα οποία θα είναι επιτρεπτό νόμιμα να θανατώνονται και να συλλαμβάνονται στα όρια της επικρατείας τους[59]. Σαν μόνη προυπόθεση τίθεται η προηγούμενη ενέργεια να είναι σε αρμονία με τους όρους που θέτει η Σύμβαση. Επίσης σύμφωνα με το Αρθρο 9 τα Συμβαλλόμενα Μέρη έχουν το δικαίωμα να διαμορφώσουν κατάλογο πτηνών (ενδημικών και αποδημητικων) τα οποία μπορεί να διατη-

ρούνται σε αιχμαλωσία από ιδιώτες. Περαιτέρω πρέπει να καθοδηγούν επιτρεπτές μεθόδους σύλληψης, συνθήκες μεταφοράς τους και διατήρησης σε αιχμαλωσία, ενώ κάθε χώρα πρέπει να ελέγχει το εμπόριο των πτηνών και να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να περιορίσει την εξάπλωση του εμποριού αυτού του είδους.

Είναι προφανές πως το ενδεχόμενο δράσης ή απραξίας των Κρατών στα πλαίσια των Αρθρων 8 και 9, με μόνο περιορισμό το γενικό καθεστώς της Σύμβασης, εγκυμονεί κινδύνους σοβαρών παραβιάσεων και παραλείψεων, εφόσον ο τρόπος, ο χρόνος κλπ. που τα Κράτη θα υλοποιήσουν τα δύο προηγούμενα Αρθρα, εξαρτώνται ουσιαστικά από την καλή τους πρόθεση και όχι από κάποια αυστηρά προκαθορισμένη διαδικασία.

2.1.6. Η προστασία των οικοτόπων

Η Σύμβαση του 1950 αφιερώνει δύο Αρθρα (10 και 11) στην προστασία των οικοτόπων και από την άποψη αυτή είναι το πρώτο διεθνές κείμενο, με αποκλειστικό αντικείμενο την πτηνοπανίδα, που ασχολείται στην έκταση αυτή με τους οικοτόπους των πτηνών. Ομως είναι γεγονός πως το συγκεκοιμένο κείμενο συνολικά αναφέρεται κυρίως στα είδη της πτηνοπανίδας και από την άποψη αυτή υστερεί και σε σχέση με γενικότερα κείμενα του τέλους της προηγούμενης περιόδου (1903 - 1945) που ήδη είχαν καθιερώσει ισόροπη προστασία ειδών - οικοτόπων ή και κατά προτεραιότητα την προστασία των οικοτόπων[60].

Ειδικότερα η Σύμβαση του 1950 περιέχει μια πρωτοποριακή για το είδος της ρύθμισης που αναφέρεται στην υποχρέωση των Κρατών να υιοθετήσουν μέτρα για την αντιμετώπιση της ρύπανσης - μόλυνσης των νερών από υδρογονάνθρακες και άλλες ουσίες[61]. Το μέτρο αυτό καθιερώνεται σαν πρόληψη των αρνητικών επιπτώσεων της ρύπανσης στα πτηνά και βέβαια σκοπεύει στην προστασία των υγροτόπων, του θαλασσιου περιβάλλοντος γενικότερα και της πτηνοπανίδας που εξαρτάται οικολογικά από τα προηγούμενα οικοσυστήματα[62].

Επιπλέον, σύμφωνα με το Αρθρο 10, τα Συμβαλλόμενα Μέρη πρέπει να υιοθετήσουν μέτρα για την πρόληψη της καταστροφής των πτηνών από φάρους, ηλεκτρικά καλώδια, εντομοκτόνα ή δηλητήρια και από οποιοδήποτε άλλο παραγοντα η αιτία. Επίσης το ίδιο Αρθρο τονίζει την υποχρέωση καταβολής προσπαθειών για εκπαίδευση των παιδιών και του κοινού γενικότερα, με σκοπό να εκτιμησουν την αναγκαιότητα διατήρησης και προστασίας των πτηνών. Εκτός από την περίπτωση της ρυπανσης των νερών, είναι επίσης ποωτοποριακές και εύστοχες οι ρυθμίσεις

που εντοπίζουν και αναφέρονται στον κίνδυνο των εντομοκτόνων και άλλων σχετικών παρασκευασμάτων[63], καθώς επίσης και στην αναγκαιότητα εκπαίδευσης και εξοικείωσης του κοινού με την άγρια ζωή.

Με το Αρθρο 11 ολοκληρώνεται το καθεστώς προστασίας των οικοτόπων αλλά και το ουσιαστικό περιεχόμενο της Σύμβασης. Το συγκεκριμένο Αρθρο σκοπεύοντας στη μείωση των αρνητικών συνεπειών για τα πτηνά από την ταχεία, ανθρωπογενούς προέλευσης, καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής τους, προβλέπει τη δημιουργία προστατευόμενων χώρων για την πτηνοπανίδα. Οι περιοχές αυτές αφορούν υδάτινους οικοτόπους (υγροτόπους κλπ.) καθώς και χερσαίους, που πληρούν απαραίτητους όρους (έκταση, τοποθεσία) και στους οποίους τα πτηνά μπορούν να φωλεοποιούν και να αναπαράγονται ασφαλώς, τα δε αποδημητικά είδη μπορούν επίσης να αναπαύονται και να βρίσκουν την τροφή τους ανενόχλητα[64]. Αν και το σχετικό Αρθρο δεν καθορίζει επακριβώς το καθεστώς των περιοχών αυτών[65] ούτε το βαθμό υποχρεωτικότητας, εν τούτοις είναι αρκετά σημαντικό για την ενδημική και ιδιαίτερα την αποδημητική πτηνοπανίδα. Μάλιστα οι σχετικές προβλέψεις για την προστασία υγρών ζωνών και των αποδημητικών πτηνών, παραπέμπουν σε ολοκληρωμένες διεθνείς ρυθμίσεις που επακολούθησαν όπως π.χ., η Σύμβαση Ραμσάρ.

Η Σύμβαση του 1950 ολοκληρώνεται με τις τελικές διατάξεις που ακολουθούν συνοπτικά επίσης στο Αρθρο 11. Θεματοφύλακας ορίζεται το Υπουργείο Εξωτερικών της Γαλλίας και η διάρκεια της Σύμβασης είναι αόριστη. Επίσης καθορίζονται οι διαδικασίες προσχώρησης, έναρξης ισχύος, καταγγελίας καθώς και η σχέση υποκατάστασης της Σύμβασης του 1902 από την παρούσα για τις Χώρες που θα γίνουν Μέλη της δεύτερης. Θεωρητικά η Σύμβαση του 1950 μπορεί να καταστεί παγκόσμιας εμβέλειας εφόσον δεν θέτει συγκεκριμένους περιορισμούς συμμετοχής Κρατών. Ομως το υπόβαθρο, οι αξίες που υιοθετεί και η συνολική συγκρότηση του κειμένου ουσιαστικά την προορίζουν κυρίως για τον Ευρωπαϊκό χώρο. Αλλωστε και στην πράξη - πλην της Τουρκίας - οι συμμετοχές στη Σύμβαση είναι Ευρωπαϊκές[66].

2.1.7. Εξέλιξη, ελλείψεις και προβλήματα υλοποίησης της Σύμβασης του 1950

Τη Σύμβαση του 1950 χαρακτηρίζουν κάποιες λανθασμένες επιλογές, υπεροβολικής ίσως ενδοτικότητας σε άμεσες ή πιθανές απαιτήσεις Κρατών, ομάδων, ατόμων κλπ. καθώς και ελλείψεις που συνολικά, σε συνδυασμό με τις

γενικότερες συνθήκες στον Ευρωπαϊκό χώρο, καθόρισαν τη μελλοντική εξέλιξη του διεθνούς αυτού κειμένου το οποίο θεωρείται ανενεργό ή αναποτελεσματικό (sleeping treaty).

Στις σοβαρές ελλείψεις της Σύμβασης καταλογίζεται η παντελής απουσία θεσμών και διαδικασιών υλοποίησης, επικοινωνίας και συνεργασίας των Κρατών - Μελών με σκοπό την προαγωγή του προστατευτικού της καθεστώτος. Δεν υπάρχει λοιπόν πρόβλεψη για περιοδικές ή μη αναφορές (reports), συναντήσεις, διασκέψεις, γραμματεία, επιτροπή κλπ. αν και πρόκειται για πρακτικές - στην πλειοψηφία τους - ήδη θεμελιωμένες ή εξελίξιμες στα πλαίσια της διεθνούς προστασίας της πτηνοπανίδας, της άγριας ζωής αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος γενικότερα[67]. Επίσης σοβαρότατη ουσιαστική έλλειψη είναι η απουσία πίνακα προστατευόμενων ειδών της πτηνοπανίδας καθώς και η ανεπαρκής προστασία των οικοτόπων[68].

Περαιτέρω η Σύμβαση του 1950 προχώρησε σε ορισμένες, πρωτοποριακές για την Ευρώπη, ρυθμίσεις που αναφέρονταν στη γενικευμένη προστασία όλων των ειδών της πτηνοπανίδας καθώς και σε αυστηρούς περιορισμούς μεθόδων κάτοπωσης. Οι θέσεις αυτές όμως απηχούσαν κύρια απόψεις των Ευρωπαϊκών κύκλων (conservationists, ορνιθολόγοι κλπ.) που συγκροτούν το ICBP, δηλαδή το βασικό συντελεστή της Σύμβασης του 1950, και όχι του ευρύτερου πλαισίου συμφερόντων (γεωγοί, θηρευτές κλπ.) που εμπλέκονταν άμεσα στην προστασία των πτηνών. Την κατάσταση αυτή προσπάθησαν να βελτιώσουν οι συντάκτες της Σύμβασης, καθιερώνοντας εξαιρέσεις και αντιφατικές ρυθμίσεις που αποδυνάμωσαν εξαιρετικά το καθεστώς προστασίας και κατέστησαν τη Σύμβαση προσιτή για τα Κράτη, συγχρόνως όμως και ουσιαστικά αδιάφορη.

Οι αδυναμίες της Σύμβασης του 1950 που προαναφέρθηκαν είτε ανάγονται σε τεχνικό[69] είτε σε ουσιαστικό επίπεδο, δεν εξηγούνται επαρκως από την προέλευση του σχετικού κειμένου που εντοπίζεται στο χώρο της μη βερνητικής οργάνωσης και κυρίως στο ICBP. Πρόκειται για παγιωμένη πλέον ουσιαστική αδυναμία της Ευρώπης να διαμορφώσει, σε περιφερειακό επίπεδο, εφαρμόσιμο και αποτελεσματικό κείμενο για την προστασία των πτηνών. Η αδυναμία αυτή κυρίως οφείλεται στον πολυποίκιλο κατακερματισμό και τις διαφοροποιήσεις (πολιτικές, οικολογικές, πολιτιστικές, οικονομικές κλπ.) που χαρακτηρίζουν τον Ευρωπαϊκό χώρο και δεν επέτρεψαν μια ουσιαστική σύνθεση συμφερόντων στο συγκεκριμένο θέμα της διεθνούς προστασίας των πτηνών. Αντίθετα - όπως και στην περίπτωση της αντίστοιχης Σύμβασης του 1902 - δημιουργήθηκε ένα επιπλέον φιλόδοξο[70] κείμενο, χωρίς

προϋποθέσεις και προοπτικές εφαρμογής.

Πράγματι απαιτήθηκαν δεκατρία χρόνια για να τεθεί σε ισχύ (17-1-1963) η Σύμβαση, ενώ η συμμετοχή των χωρών της Ευρώπης είναι περιορισμένη και στάσιμη. Επιπλέον αρκετές χώρες προτίμησαν τελικά να παραμείνουν μέλη της απαρχαιωμένης Σύμβασης του 1902[71]. Όσες προσπάθειες καταβλήθηκαν μεταξύ 1950-1980, και κυρίως στη δεκαετία 1960-1970, σε κυβερνητικό (Σ Ε) και μη κυβερνητικό επίπεδο (ICBP, IUCN, κλπ.) για τη στήριξη και ενεργοποίηση της Σύμβασης, δεν απέδωσαν ιδιαίτερα αποτελέσματα και οδήγησαν στο ουσιαστικό συμπέρασμα πως οι Ευρωπαϊκές χώρες - όπως και στην περίπτωση της Σύμβασης τού 1902 - ουσιαστικά επιθυμούν την αναθεώρηση του κειμένου. Την αρνητική αυτή κατάσταση ήταν αδύνατον να αντιστρέψει η σχετική υποστήριξη που πρόσφεραν στη Σύμβαση του 1950 οι ορνιθολογικοί κύκλοι[72], εφόσον η αμφισβήτηση κάλυπτε ευρύτατο φάσμα ατόμων, ομάδων (περιλαμβανομένων και conservationists) και βέβαια Κρατών.

Η στάση των Ευρωπαϊκών Χωρών απέναντι στη Σύμβαση του 1950 παρουσιάστηκε ανάγλυφα σε μια προσπάθεια που κατέβαλε το ICBP, με την παγκόσμια Συνδιάσκεψη στο Cambridge της Αγγλίας (Ιούλιος 1966). Στη Συνδιάσκεψη αυτή έγινε ειδική Συνάντηση του Executive Board του Ευρωπαϊκού (Continental) Τμήματος[73], με σκοπό τη συζήτηση της κατάστασης της Σύμβασης του 1950 και κυρίως σε σχέση με την απόφαση (resolution) που υιοθετήθηκε από τη 13η Ετήσια Γενική Συνέλευση του Conseil International de la Chasse (Μόναχο, Μάϊος 1966) και πρότεινε αλλαγές στη Σύμβαση.

Αρχικά και με βάση τις εργασίες της προηγούμενης Συνάντησης μπορούμε να επισημάνουμε πως βασικότερα εμπόδια για την υπογραφή, επικύρωση, προσχώρηση ή ουσιαστική εφαρμογή της Σύμβασης του 1950 από τα Ευρωπαϊκά Κράτη, ήταν η αντίθεση θηρευτών, γεωργών και αλιέων σε απαγορευτικές ρυθμίσεις οι οποίες αντίθετα ήταν νόμιμες και αποδεκτές σε επίπεδο παραδοσιακών αξιών, δραστηριοτήτων και εθνικών νομοθεσιών.

Ειδικότερα ένα ουσιαστικό σημείο τριβής απετέλεσε η αρχή της Σύμβασης του 1950 για a priori προστασία όλων των πτηνών, με συγκεκριμένες βέβαια εξαιρέσεις. Η πρωτοποριακή - για την Ευρώπη - όμως αυτή ρύθμιση ήταν μη ρεαλιστική και αυτό απεδείχθη, π.χ., από τη στάση της Νορβηγίας. Αρχή του Norwegian Game Act ήταν ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή όλα τα πτηνά ήταν αντικείμενο θήρας - στη διάρκεια της επιτρεπόμενης περιόδου - και ορισμένα είδη κατ'εξαίρεσιν προστατεύονταν. Με την άποψη αυτή, και κατά της Σύμβασης του

1950, τάχθηκαν οι θηρευτικές οργανώσεις, το State Game Research Institute, η Nature Protection Society (μέχρι και την Ετήσια Συνάντηση - Μάιος 1965 - οπότε άλλαξε στάση μετά από ιδιαίτερα ζωηρή αντιπαράθεση), ενώ υπερ της Σύμβασης είχε ταχθεί η Norwegian Ornithological Society. Το γεγονός ότι μέχρι σήμερα η Νορβηγία δεν έγινε Μέλος της Σύμβασης - παρά τη δεδομένη φιλοπεριβαλλοντική πολιτική της - σημαίνει πως το Νορβηγικό Κοινοβούλιο αγνόησε εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις, κυβερνητικές και μη (Nordic Council, Ευρωπαϊκά fora, ορνιθολόγους, conservationists) και τάχθηκε με πολύ ισχυρότερες απόψεις και συσχετισμούς που η Σύμβαση του 1950 είχε αγνοήσει.

Πρέπει να επισημανθεί πως το προηγούμενο πρόβλημα, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, αντιμετώπιζαν όλες σχεδόν οι Ευρωπαϊκές Χώρες. Μάλιστα η Ιρλανδία προέβαλε δυσκολίες διοικητικής και πρακτικής φύσης για προσχώρηση στη Σύμβαση του 1950 που βασίζονται ακριβώς στην προηγούμενη συνολική προστασία των πτηνών, καθώς και στο οικονομικό κόστος και ταλαιπωρίες (hardship) που συνεπάγεται η υποχρέωση των Κρατών Μελών για προστασία των οικοτόπων των πτηνών από τη ρύπανση κλπ. σύμφωνα με το Άρθρο 10. Ειδικότερα η Ιρλανδία επικαλέστηκε περισσότερο, σε σχέση με τη Νορβηγία, πρακτικούς λόγους για την αντίθεσή της στη συνολική προστασία των πτηνών και συγκεκριμένα την ιδιότητά της -κυρίως- ως αγροτικής χώρας όπου η προστασία της γεωργικής παραγωγής, των αλιευτικών και θηρευτικών πόρων από τις ευρείας κλίμακας ζημίες που προκαλούν συγκεκριμένα είδη της πτηνοπανίδας, θεωρείται οικονομική αναγκαιότητα. Παράλληλα οι εξαιρέσεις του Άρθρου 6 για παραχώρηση ειδικών αδειών δίωξης πτηνών ως ζημιογόνων στη γεωργία, αλιεία και θήρα, θεωρήθηκαν δύσκολα προσαρμόσιμες και διοικητικά αναποτελεσματικές στη συγκεκριμένη Χώρα[74]. Επίσης η υποχρέωση προστασίας των οικοτόπων των πτηνών, και κυρίως των υδάτινων, από γεωργικές και βιομηχανικές δραστηριότητες (ρύπανση από πετρελαιοειδή, φυτοφάρμακα κλπ.) σύμφωνα με το Άρθρο 10, θεωρήθηκε από την Ιρλανδία ανασχετικός παράγοντας για την οικονομική της ανάπτυξη και επομένως δύσκολα υλοποίησιμος στόχος. Οι προηγούμενες σοβαρές αντιρρήσεις για το καθεστώς της Σύμβασης του 1950 οδήγησαν την Ιρλανδία να προσανατολίζεται περισσότερο σε αναθεώρηση της Σύμβασης παρά σε κάποιες επί μέρους βελτιώσεις και αναπροσαρμογές του συγκεκριμένου κειμένου αλλά και του εσωτερικού της δικαίου[75].

Η απαγόρευση της θήρας στην περίοδο της άνοιξης απετέλεσε επίσης σημαντικό πρόβλημα και εμπόδιο συμ-

μετοχής των Ευρωπαϊκών Χωρών στη Σύμβαση του 1950. Το είδος αυτό θήρας ήταν καθιερωμένο παραδοσιακό και συνδεόταν με συγκεκριμένα είδη κατ' εξαίρεσιν ή υφιστατο γενικά σαν θεσμός με αντικείμενο κυρίως τη θήρα ορισμένων αποδημητικών πτηνών κατά την επιστροφή τους στους χώρους φωλεοποίησης και αναπαραγωγής του Βορρά. Στα πλαίσια αυτά υπήρξε αντίδραση συμμετοχής Κρατών στη Σύμβαση εφόσον αυτή η συμμετοχή θα συνεπαγόνταν την κατάργηση της ανοιξιάτικης θήρας για συγκεκριμένα είδη. (Π.χ. στην Αυστρία για είδη όπως Woodcock, Capercaillie, Black Grouse, στη Γαλλία για είδη όπως Turtle dove κλπ. στην Ο.Δ.Γερμανίας για Woodcock, στην Ιταλία υπήρξε δυσκολία λήξης θηρευτικής περιόδου στο τέλος Φεβρουαρίου για είδη όπως Turtle dove κλπ.) Ανάλογα προβλήματα βέβαια αντιμετωπίζει η Ελλάδα και γενικά οι Χώρες της Ν. Ευρώπης[76].

Το προηγούμενο πρόβλημα - αν και με φθίνουσα ένταση - παραμένει ανοικτό κυρίως για τις χώρες της Ν. Ευρώπης και υπό το καθεστώς πρόσφατων και εφαρμόσιμων κειμένων όπως η Οδηγία 79/409 της ΕΟΚ καθώς και η Σύμβαση της Βέρνης (1979) που επαναλαμβάνουν την απαγόρευση της εαρινής θήρας[77]. Ομως η απαγόρευση αυτή μόνιμα η κατά περίπτωση, παραβιάζεται (π.χ. Ν. Γαλλία, Ελλάδα) από Κυβερνήσεις που προσδοκούν πολιτικά και άλλα οφέλη[78]. Παντως το πρόβλημα της εαρινής θήρας πτηνών εντάσσεται στη μακροχρόνια αντίθεση μεταξύ του Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου για θέματα προστασίας της άγριας ζωής. Στην αντιπαράθεση αυτή ο Βορράς αποδίδει στο Νότο (βασικά Ιταλία αλλά και Γαλλία, Ελλάδα κλπ.) ευθύνες για μειωμένη προστασία, κυρίως σε θέματα πτηνοπανίδας, ενώ ο Νοτος ισχυρίζεται πως η υπερβολικη ευαισθησία των χωών του Βορρά συνδέεται με την ύπαρξη πληθώρας θηραματικών ειδών (θηλαστικά κλπ.) στα κράτη αυτά, που καθιστά ορισμένα πτηνά αδιάφορα από θηραματική άποψη για τις συγκεκριμένες χώρες, οπότε και το αίτημα για αυξημένη προστασία τους δεν συνεπάγεται κανένα κόστος. Αντίθετα στις χώρες του Νότου που θεωρούνται θηραματικά πτωχές, για την εαρινή θήρα αλλά και συγκεκριμένες μεθόδους μαζικής κάρπωσης (π.χ. δίκτυα στην Ιταλία) υπάρχει η άποψη πως αποκαθιστούν την ανισότητα μεταξύ Βορρά - Νότου, ενω παράλληλα συμβάλλουν στη διατήρηση παραδοσιακών τρόπων διαβίωσης[79]. Πάντως η προηγούμενη απαγόρευση, μεταξύ των άλλων, προκαλεί ετήσια μετακίνηση εύπορων Ευρωπαίων θηρευτών κυρίως στη Β. Αφρική, όπου θηρεύουν αποδημητικά είδη πτηνών πριν φθάσουν στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Στην ουσία δηλαδή υπάρχει ματαίωση της προστασίας συγκεκριμένων αποδημητικών ειδών, στο μέτρο που οι χώρες της Αφρικής

δεν συμμετέχουν σε Ευρωπαϊκά διεθνή κείμενα προστασίας[80].

Το πρόβλημα της εαρινής θήρας πτηνών αντιμετωπίζουν πολλοί χεωγραφικοί χώροι και εκτός της Ευρώπης. Παρόμοια απαγόρευση υφίστατο και στα πλαίσια της Σύμβασης του 1916 στη Β. Αμερική. Ομως υπήρξε αδυναμία και κυβερνητική απροθυμία υλοποίησής από τις ΗΠΑ και Καναδά, οπότε θεωρήθηκε σαν πλέον πρακτική και ρεαλιστική η λύση της υπό όρους νομιμοποίησης της εαρινής θήρας, με σχετική τροποποίηση (1979) της Σύμβασης του 1916[81]. Αν και πρόκειται για χεωγραφικούς χώρους με αρκετές διαφορές, είναι προφανής η διαφορετική προσέγγιση παρόμοιων προβλημάτων στην Ευρώπη και στη Β. Αμερική.

Οι εκτεταμένες απαγορεύσεις μεθόδων κάπωσης των πτηνών και κυρίως της χρησης ημι-αυτόματων όπλων με δυνατότητα πυροδότησης μέχρι πέντε φυσιγγίων για θήρα, απετέλεσαν άλλο ένα σοβαρό σημείο αμφισβήτησης της Σύμβασης του 1950. Ηδη εκατομμύρια Ευρωπαίοι θηρευτές κατείχαν ημι-αυτόματα όπλα, ενώ παράλληλα τεράστια βιομηχανικά συγκροτήματα της Ευρώπης κατασκεύαζαν παρόμοια είδη (Browning, Breda, P. Beretta, L. Franchi κλπ. κυρίως στις χώρες Βέλγιο, Ιταλία και Γαλλία) και αντιδρούσαν στην προηγούμενη απαγόρευση[82]. Επίσης η απαγόρευση της χρήσης δικτύων για μαζική κάπωση πτηνών, συνάντησε σοβαρή αντίδραση περισσότερο στην Ιταλία όπου την θεωρούσαν παραδοσιακή και επιδίδονταν ιδιαίτερα στη ασχολία αυτή, με αποτέλεσμα εκατομμύρια πτηνά - κυρίως μικρού μεγέθους - να συλλαμβάνονται ετήσια για να ικανοποιήσουν ερασιτεχνικές και διατροφικές συνήθειες[83].

Δευτερεύουσας σημασίας αντιρρήσεις (Γαλλία) προκάλεσαν επίσης οι θετικές (επιτρεπτικές) εξαιρέσεις που καθιέρωσε η Σύμβαση - κυρίως υπέρ των Σκανδιναβικών χωρων - και που όπως ήδη αναλύθηκε ήταν σε έκταση και περιεχόμενο υπερβολικά διευρυμένες[84]. Η Ουγγαρία, με σημαντικά θετική παράδοση στη διεθνή προστασία της πτηνοπανίδας[85] και εσωτερική νομοθεσία που δεν εφιόταν σε αντίθεση με το βασικό πνεύμα της Σύμβασης του 1950, εξάρτησε την προσχώρησή της στη Σύμβαση από την συμμετοχή των χωρών της Ν. Ευρώπης και κυρίως της Ιταλίας. Αν και η προϋπόθεση αυτή μερικά υλοποιήθηκε, η Ουγγαρία δεν προσχώρησε στη Σύμβαση[86].

Η Μ. Βρεττανία έχοντας δημιουργήσει πρόσφατα σχετική νομοθεσία (Bird Protection Act, 1954), και χωρίς να έχει αντιρρήσεις για τις αρχές που υιοθετούσε η Σύμβαση του 1950, δήλωσε αδυναμία προσχώρησης στη Σύμβαση εφόσον η Κυβερνητική πολιτική υπαγόρευε τη

συμμετοχή σε διεθνείς συμβάσεις με την προϋπόθεση ότι η εσωτερική νομοθεσία δεν περιείχε διαφοροποιήσεις και ήταν δυνατόν να υλοποιηθούν οι αναληφθείσες υποχρεώσεις. Επιπλέον προβλήθηκε σαν δικαιολογία ο ισχυρισμός πως η Σύμβαση του 1950 περιείχε πολλές λεπτομερείς ρυθμίσεις που καθιστούσαν δύσκολη την αποδοχή τους από τη Μ. Βρεττανία. Τέλος στη Δανία άρχισε μια θετική διαδικασία τροποποίησης της θηρευτικής νομοθεσίας (εφαρμογή νέου Νόμου 1-8-1966) που φάνηκε πως θα συνοδευόταν με άμεση προσχώρηση της χώρας στη Σύμβαση του 1950, όμως παρόμοια εξέλιξη δεν πραγματοποιήθηκε τελικά.

Στην προηγούμενη λοιπόν Συνάντηση του ICBP (1966) κωδικοποιήθηκαν τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Σύμβαση του 1950 τα οποία, όπως διαπιστώθηκε, είχαν σαν βασικές συνέπειες την περιορισμένη συμμετοχή των Ευρωπαϊκών Κρατών και την αναποτελεσματικότητα του σχετικού διεθνούς κειμένου. Τα προβλήματα αυτά, όπως ήδη παρατέθηκαν, ήταν τυπικά (διοικητικά, νομοθετικά, διαδικαστικά σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής κλπ.) και ουσιαστικά (βλάβη οικονομικών συμφερόντων της γεωργικής ή βιομηχανικής δραστηριότητας, θήρας, αλιείας κλπ.) και κατά περίπτωση προκαλούσαν αρνητικές αντιδράσεις σε μη κυβερνητικό και σε κυβερνητικό επίπεδο. Στα πλαίσια αυτά οι Ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις για λόγους πολιτικού, οικονομικού κλπ. κόστους ήταν απρόθυμες να προσχωρήσουν στη Συμβάση του 1950 ή να υλοποιήσουν αποτελεσματικά τους στόχους της.[87]

Επιπλέον η Συνάντηση κατέληξε στο συμπέρασμα πως η υποκατάσταση της Σύμβασης του 1950 με νέα Σύμβαση έπρεπε να αποκλειστεί εφόσον θα προκαλούσε σοβαρό πρόβλημα στις χώρες που ήδη, με πολλές δυσκολίες, την είχαν επικυρώσει. Θεωρήθηκε λοιπόν επικρατέστερη η λύση της δημιουργίας μιας Working Committee με σκοπό τη μελέτη των πιθανοτήτων βελτίωσης της Σύμβασης ώστε να αρθούν τα εμπόδια επικύρωσης για μια σειρά Κράτη. Η σύνθεση της Επιτροπής[88] ήταν σχετικά διευρυμένη με προφανή σκοπό να υπάρξουν αποτελέσματα γενικότερα αποδεκτά και βιώσιμα.

Σε κυβερνητικό επίπεδο επίσης οι δραστηριότητες του Σ Ε (1968, 1976) για ενεργοποίηση και εντοπισμό των προβλημάτων της Σύμβασης του 1950 δεν απέδωσαν ιδιαίτερα, εκτός ίσως από την διαπίστωση πως τα Ευρωπαικά Κράτη προυέβλεπαν περισσότερο στην αναθεώρηση της Σύμβασης παρά σε κάποια άλλη λύση.

Τελικά όμως η Σύμβαση του 1950 ούτε τροποποιηθήκε ούτε υποκαταστάθηκε από νέο κείμενο, απλώς μετά το 1963 απέκτησε μόνο τρια νέα Μέλη (Τουρκία 1967,

Γιουγκοσλαβία 1973 και Ιταλία 1979). Με συνολική συμμετοχή δέκα εγκατεσπασμένων χωρών στην Ευρώπη και ανύπαρκτη ρυθμιστικότητα, είναι ουσιαστικά αδιάφορη για την Ευρωπαϊκή πτηνοπανίδα και κυρίως την αποδημητική. Αλλωστε στη δεκαετία 1970 - 1980 - όπου ουσιαστικά έγιναν και οι τελευταίες προσπάθειες ενεργοποίησης της Σύμβασης του 1950 - δημιουργήθηκαν παγκόσμια και περιφερειακά (Ευρωπαϊκά) διεθνή κείμενα που αναφέρονταν συνολικά ή μερικά στο αντικείμενο ρύθμισης της σχετικής Σύμβασης. Τα κείμενα αυτά (Σύμβαση Ραμσάρ, CITES, Σύμβαση Βόννης, Σύμβαση Βέρνης, Οδηγία 79/409 της ΕΟΚ κλπ.) στην ουσία έθεσαν τελείως στο περιθώριο τη Σύμβαση του 1950, η οποία σήμερα αποτελεί ένα κλασσικό παράδειγμα αναποτελεσματικής Συνθήκης ("sleeping treaty").

Πρέπει όμως να τονισθεί πως τα προηγούμενα κείμενα δεν καλύπτουν απόλυτα την εξειδικευμένη αναγκαιότητα της παν-Ευρωπαϊκής προστασίας της ενδημικής και αποδημητικής πτηνοπανίδας με τη δυνατότητα συμμετοχής και μη Ευρωπαϊκών Κρατών, όπου αυτό κρίνεται σκόπιμο, για την προστασία των αποδημητικών ειδών κυρίως. Η αναγκαιότητα αυτή είναι πιθανό να γίνει έντονη τις επόμενες δεκαετίες σαν συνέπεια της σχετικής εξειδικευμένης ανεπάρκειας των κειμένων που προαναφέρθηκαν και των σύγχρονων ραγδαίων πολιτικών εξελίξεων στις σχέσεις Δυτικής - Ανατολικής Ευρώπης. Στα πλαίσια αυτά η δημιουργία μιας νέας Σύμβασης για την προστασία της πτηνοπανίδας στην Ευρώπη είναι η μάλλον ενδεικνυόμενη λύση μελλοντικά, εφόσον η Σύμβαση του 1950 γενικά θεωρείται ξεπερασμένη.

2.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ζώων στη Διάρκεια Διεθνών Μεταφορών (Παρίσι 1968)[89]

Η Σύμβαση αυτή εκπονήθηκε στα πλαίσια του Σ Ε και σκοπεύει να εξασφαλίσει, όσο είναι δυνατόν, την πανίδα (οικόσιτη και σε άγρια κατάσταση) κατά τις διεθνείς μεταφορές από συνθήκες που μπορεί να προκαλέσουν πόνο ή βλάβη στην υγεία και τη σωματική ακεραιότητα των διαφόρων ειδών. Ο σκοπός αυτός επιδιώκεται να υλοποιηθεί με την καθιέρωση κοινών ποσοϋποθέσεων και διαδικασιών που αφορούν όλες τις διεθνείς μεταφορές των ζώων με οποιοδήποτε μέσο (χερσαίο, υπτάμενο, πλωτό) και αν πραγματοποιούνται.

Ειδική μέριμνα επιδεικνύει η Σύμβαση του 1968 για τις διεθνείς μεταφορές ειδών της άγριας πανίδας - και των πτηνών - λόγω των αυξημένων απαιτήσεων και

ιδιόμορφων προβλημάτων που προκύπτουν από τις μεταφορές των συγκεκριμένων ειδών (νευρικότητα, φόβος και επιθετικότητα από αιχμαλωσία και ανθρώπινη παρουσία, ανάγκη για επαρκή χώρο και κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, διατροφής κλπ.)[70].

Πέρα από τη συναισθηματική προσέγγιση, "δυτικού" τύπου, του προβλήματος των διεθνών μεταφορών των ζώων που είναι βασικό στοιχείο της Σύμβασης του 1968, το κείμενο αυτό περιέχει και αξιόλογη ουσιαστική και πρακτική πλευρά για τη διεθνή προστασία της άγριας πανίδας και της πτηνοπανίδας ειδικότερα. Συγκεκριμένα εκατομμύρια πτηνά διακινούνται ετήσια, νόμιμα και πολύ περισσότερα παράνομα, σε διεθνές επίπεδο για λόγους εμπορευματικούς, επιστημονικούς, αναπαραγωγικούς, εμπλουτισμού και αποκατάστασης πληθυσμών, ψυχαγωγικούς κλπ. Στις περιπτώσεις αυτές οι απαραίτητοι όροι ασφαλούς και υγιεινής μεταφοράς δεν πληρούν μόνο συναισθηματικές αναγκαιότητες αλλά συμβάλλουν στην προστασία των συγκεκριμένων ειδών τα οποία συχνά είναι εξαιρετικής σημασίας και σπανιότητας. Αλλωστε είναι διεθνώς παραδεκτό και διαπιστωμένο πως ένα μεγάλο ποσοστό των πτηνών που διακινούνται ετήσια σε διεθνές επίπεδο πεθαίνουν κατά τη διάρκεια της μεταφοράς[71].

Η Σύμβαση του 1968 ουσιαστικά είναι ένα υποπεριφερειακό Ευρωπαϊκό κείμενο που απευθύνεται στα Κράτη - Μέλη του Σ Ε. Θεωρητικά βέβαια είναι ευρύτερης εμβέλειας εφόσον το Σ Ε μπορεί να προσκαλέσει και άλλα Κράτη να προσχωρήσουν στη Σύμβαση. Πρόκειται όμως για μια διαδικασία που δύσκολα γίνεται αποδεκτή (λόγοι εθνικού prestige, κυριαρχίας κλπ.) από Κράτη εκτός Σ Ε και ειδικότερα βέβαια από τα Κράτη της Ανατολικής Ευρώπης στην περίοδο που δημιουργήθηκε το συγκεκριμένο κείμενο[72]. Ετσι ουσιαστικά παρέμεινε μόνο ένα Δυτικο-Ευρωπαϊκό κείμενο - με προσθήκη της Γιουκίας και της Κύπρου - που άρχισε να ισχύει στις 20-2-1971 και μέχρι σήμερα έχει συγκεντρώσει συμμετοχές είκοσι Κρατών[73]. Η Σύμβαση του 1968 υπέστη μια τροποποίηση (Πρόσθετο Πρωτόκολλο της 10ης Μαΐου 1979) που μέχρι πρόσφατα δεν είχε τεθεί σε ισχύ[74].

Το συγκεκριμένο κείμενο στη σύγχρονη συγκυρία έχει απωλέσει σε κάποιο βαθμό τη σημαντικότητά του εφόσον, τόσο σε μεγάλο μέρος της Δ. Ευρωπης (ΕΟΚ) όσο και γενικότερα (παγκόσμια), επακολούθησαν διεθνή κείμενα με ανάλογο περιεχόμενο και αξιόλογη ρυθμιστικότητα[75].

2.3. Σύμβαση της Benelux σχετικά με τη θήρα και την Προστασία των Πτηνών (Βρυξέλλες 1970)[96]

Η συνεργασία των χωρών της Benelux (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο) στον τομέα της προστασίας της πτηνοπανίδας επιβεβαιώνει για μια ακόμη φορά (π.χ. Β. Αμερική, Σκανδιναβικές χώρες)[97] τον κανόνα πως σε γεωγραφικούς χώρους με κάποιο υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης (πολιτικής, πολιτιστικής, οικονομικής κλπ.) η διεθνής προστασία παρόμοιων στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος καθίσταται και εφικτή και αποτελεσματική. Πράγματι οι προηγούμενες χώρες υλοποιώντας σύσταση του Benelux Consultative Interparliamentaty Council, της 25ης Απριλίου 1970, και έχοντας υπόψη τους τη Σύμβαση του 1950 για την Προστασία των Πτηνών στην Ευρώπη (της οποίας και ήταν Μέλη)[98], προχώρησαν στην υιοθέτηση της "Σύμβασης της Benelux Σχετικά με τη θήρα και την Προστασία των Πτηνών". Το συγκεκριμένο κείμενο υπεγράφη από τους αντιπροσώπους των τριών Κρατών στις Βρυξέλλες (10 Ιουνίου του 1970) και είναι μια διεθνής (πολυμερής) προσπάθεια προστασίας της πτηνοπανίδας σε τοπικό επίπεδο της ευρύτερης Ευρωπαϊκής περιφέρειας.

Η Σύμβαση της Benelux είναι διεθνές κείμενο που αναφέρεται αποκλειστικά στην προστασία ειδών και όχι οικοτόπων της άγριας ζωής. Συγκεκριμένα σκοπός της Σύμβασης είναι ο εναρμονισμός και η ομοιομορφία της νομοθεσίας και των ουθμίσεων που αναφέρονται στη θήρα, στην προστασία και στη διαμετακόμιση (εθνική και διεθνή) των πτηνών σε άγρια κατάσταση[99]. Το κείμενο της Σύμβασης είναι λιτό, ακριβές και αποτελείται από το Προοίμιο και 16 Άρθρα που ταξινομούνται σε τρία Μέρη :
Μέρος Ι Θήρα, Μέρος ΙΙ Προστασία των Πτηνών και Μέρος ΙΙΙ Γενικές Διατάξεις.

2.3.1. Ρύθμιση θήρας και προστασία θηραματικών πτηνών (Άρθρα 1 - 6)

Στο Πρώτο Μέρος η Σύμβαση της Benelux ρυθμίζει, εκτός από θέματα που αφορούν τη θήρα και τη θηραματική πτηνοπανίδα, και γενικότερα θέματα θήρας και άγριας πανίδας που είναι άμεσα συνδεδεμένα με τα προηγούμενα αντικείμενα και χρήζουν εναρμονισμού και κωδικοποίησης στις τρεις Χώρες[100].

Σύμφωνα με το Άρθρο 1 παρ. 1 η Συμβαση υποχρεώνει τις τρεις Κυβερνήσεις να ταξινομήσουν στις εθνικές νομοθεσίες τα θηράματα (game) σε τέσσερις κατηγορίες: α) μεγάλα θηράματα, β) μικρά θηράματα, γ) υδρόβια πτηνά

(wild fowl) και δ) άλλα θηράματα. Το περιεχόμενο των κατηγοριών αυτων εξειδικεύεται περαιτέρω με παράθεση συγκεκριμένων ειδων κατά περίπτωση[101]. Η πρώτη κατηγορία (large game) αναφέρεται στα μεγάλα θηραματικά θηλαστικά (Cervus elaphus, Capreolus capreolus, Sus scrofa κλπ.), η τρίτη περιλαμβάνει αποκλειστικά υδρόβια πτηνά, ενώ η δεύτερη και η τέταρτη περιέχουν πτηνά και θηλαστικά.

Ειδικότερα η Σύμβαση ταξινομώντας τα υδρόβια πτηνά (με τη στενή και ευρεία έννοια)[102] σε ειδική κατηγορία (c) αποδεικνύει έμπρακτα το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διαχείριση και προστασία τους. Η κατηγορία (b) (small game) εκτός από ένα θηλαστικό (common hare - Lepus europeus) περιλαμβάνει "κλασσικά" θηραματικά είδη (pheasant - Phasianus colchicus, black grouse - Lyrurus tetrix, Hungarian "European" partridge - Perdix perdix) εκ των οποίων το ένα (European wood cock - Scolopax rusticola) ανήκει στα υδρόβια - με την ευρεία έννοια - πτηνά. Τέλος η κατηγορία (d) περιλαμβάνει, βασικά, θηλαστικά αλλά και πτηνά όχι ιδιαίτερης θηραματικής αξίας[103]. Αρμοδιότητα αλλαγών ή συμπληρώσεων στις προηγούμενες κατηγορίες έχει η Επιτροπή των Υπουργών της Benelux, σύμφωνα με την ιδρυτική Συνθήκη της Οικονομικής Ενωσης. (Αρθρα 15 και 19 [α])[104]. Οσο διακεί η εκκρεμότητα του εναρμονισμού της κατηγοριοποίησης των θηραμάτων, τα Συμβαλλόμενα Μέρη μπορούν να προσθέσουν άλλα είδη ζώων της πανίδας στις προηγούμενες τέσσερις κατηγορίες[105].

Τα υπόλοιπα Αρθρα του Πρώτου Μέρους της Σύμβασης αναφέρονται: α) στην υποχρέωση των τριών Κυβερνήσεων να προχωρήσουν σε διαβουλεύσεις για την εναρμόνιση των νομοθεσιών τους στο θέμα της έναρξης και λήξης της θηρευτικής περιόδου[106] καθώς και στα θέματα των επιτρεπομένων μέσων και μεθόδων θήρας[107] (όπλα, πυρομαχικά κλπ.), β) στον προσδιορισμό του minimum μεγέθους των περιοχών, για κάθε χώρα, όπου μπορεί να ασκείται η θηρευτική δραστηριότητα (ειδική πρόβλεψη υπάρχει για τη θήρα των υδρόβιων πτηνών)[108] και γ) στη ρύθμιση θεμάτων μεταφοράς και εμπορευματικής διακίνησης ζωντανών ή νεκρών θηραματικών πτηνών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο[109].

2.3.2. Προστασία μη θηραματικών ειδών και λοιπές διατάξεις

Στο Δεύτερο Μέρος η Σύμβαση της Benelux, με τον τίτλο "Προστασία των Πτηνων", αναφέρεται στην προστασία της άγριας πτηνοπανίδας που δεν εμπίπτει στην

κατηγοριοποίηση και προσδιορισμό του Αρθρου 1 (θηράματα κλπ.) ούτε στο υπόλοιπο ουθμιστικό και προστατευτικό καθεστώς των Αρθρων του Πρώτου Μέρους του κειμένου. Η συγκεκοιμενοποίηση των προστατευτικών μέτρων καθώς και των ειδών που εμπίπτουν στα μη θηραματικά θα γίνει με απόφαση της Επιτροπής των Υπουργών της Benelux, σύμφωνα με το Αρθρο 19 (α) της ιδρυτικής Συνθήκης,[110] και χωρίς να παραβλάπτονται οι προστατευτικές ρυθμίσεις του Αρθρου 8 της παρούσας Σύμβασης (του 1970)[111]. Επίσης κάθε μια από τις τρεις Κυβερνήσεις αναλαμβάνει την υποχρέωση προσαρμογής της νομοθεσίας της ώστε να εξασφαλίζεται η απόλυτη χρονική και τοπική απαγόρευση κατοχής για πώληση, πώληση, αγορά ή προμήθεια πτηνών που χαρακτηρίζονται μη θηραματικά σύμφωνα με το Αρθρο 7[112].

Οι προηγούμενες απαγορεύσεις καλύπτουν επίσης τα αυγά και τους νεοσσούς των πτηνών καθώς και οποιοδήποτε mounted bird (αυτής της κατηγορίας), εκτός αν - στην τελευταία περίπτωση - έχει παρασχεθεί σχετική εξαιρετική άδεια από τις αρμόδιες εθνικές αρχές[113]. Περαιτέρω τα Αρθρα 8 παρ. 2 και 9 ρυθμίζουν θέματα μεταφοράς, εισαγωγής και εξαγωγής (σε εθνικό και διεθνές επίπεδο) ζωντανών ή νεκρών πτηνών και παραγώγων τους που εμπίπτουν στα Αρθρα 7 και 8 παρ. 1 (μη θηραματικά).

Το Τρίτο Μέρος της Σύμβασης (Γενικές Ρυθμίσεις Αρθρα 10 - 16) περιέχει κάποιες ουσιαστικές και τεχνικής φύσης προβλέψεις καθώς και τις καθιερωμένες τελικές διατάξεις. Ειδικότερα επιτρέπονται, με έγκριση της Επιτροπής Υπουργών της Benelux, αποκλίσεις από το καθεστώς της Σύμβασης για λόγους επιστημονικούς, προστασίας της φύσης ή πρόληψης ζημιών[114]. Σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης οι κυβερνήσεις λαμβάνουν έκτακτα, κυρίως βραχυχρόνια, μέτρα που αφίστανται από τις υποχρεώσεις της Σύμβασης, υπόκεινται όμως σε δημοσιότητα και ενδεχόμενο έλεγχο[115].

Περαιτέρω προσδιορίζεται ο τρόπος ελέγχου της διεθνούς διακίνησης των πτηνών (εντός και εκτός Benelux) (Αρθρο 10), το δικαίωμα των χωρών να νομοθετούν αλλά όχι σε αντίθεση με τις ρυθμίσεις της Σύμβασης (Αρθρο 12), ο ρόλος της Επιτροπής Υπουργών της Benelux για τον εναρμονισμό των μέτρων στις επί μέρους χώρες ώστε να αποφεύγονται βλάβες των συμφερόντων τους (Αρθρο 11) και η σχέση της Σύμβασης με το Δικαστήριο της Benelux (Αρθρο 14). Θεματοφύλακας ορίζεται ο Γενικός Γραμματέας της Benelux (Αρθρο 16 παρ. 1) και ο χρόνος διαρκείας της Σύμβασης συνδέεται απόλυτα με την διάρκεια της Ιδρυτικής Συνθήκης της Οικονομικής Ενωσης της Benelux (Αρθρο 16 παρ. 3).

Παρατηρούμε λοιπόν, πως η υπαρξη, το ουσιαστικό

καθεστώς αλλά και η λειτουργία της Σύμβασης του 1970 για την προστασία των πτηνών συνδέεται άμεσα με το πρωτογενές καθεστώς και τη λειτουργικότητα της Benelux.

2.3.3. Η εξέλιξη της διεθνούς προστασίας των πτηνών στη Benelux

Η Σύμβαση του 1970 τέθηκε σε ισχύ δύο χρόνια μετά την υπογραφή της, συγκεκριμένα την 1η Ιουλίου 1972, σύμφωνα με το Αρθρο 16 παρ. 2[116]. Στο διάστημα των δεκαοκτώ χρόνων εφαρμογής της, οι χώρες της Benelux έχουν επιδείξει έμπρακτα την πρόθεσή τους να υλοποιήσουν το καθεστώς της Σύμβασης και συγχρόνως να το αναπροσαρμόζουν στις απαιτήσεις της μεταβαλλόμενης πραγματικότητας.

Συγκεκριμένα η Επιτροπή Υπουργών της Benelux, δύο χρόνια μετά την υπογραφή της Σύμβασης, προχώρησε σε υλοποίηση της προστασίας των μη θηραματικών ειδών (Αρθρα 7 - 9) και εξέδωσε σχετική Απόφαση με προσδιορισμό των ειδών και μέτρων προστασίας τους όπως προέβλεπε το Αθρο 7 της Συμβασης του 1970[117]. Πρόκειται για την Απόφαση σχετικά με την Προστασία των Πτηνών, της 30ης-8-1972[118]. Σύμφωνα με την προηγούμενη Απόφαση όλα τα μη θηραματικά είδη πτηνών προστατεύονται, με εξαίρεση τα sparrows και starlings. Περαιτέρω για δεκαέξη είδη ωδικών πτηνών επιτρέπεται υπό όρους, η σύλληψη, όχι όμως η θανάτωση ή η εμπορευματική τους διακίνηση, ενώ για τα υπόλοιπα μη θηραματικά πτηνά ισχύει απόλυτη προστασία. Εξαιρέσεις από το προστατευτικό καθεστώς επιτρέπονται για επιστημονική έρευνα και απαιτείται σχετική άδεια.

Οι προηγούμενες ρυθμίσεις εγκαθιδρύουν ένα ρεαλιστικό καθεστώς περιορισμένων εξαιρέσεων προστασίας για ικανοποίηση επιστημονικών, κοινωνικών, οικονομικών κλπ. αναγκαιοτήτων. Βέβαια η υπό όρους ικανοποίηση της συνήθειας διατήρησης ωδικών πτηνών και κυρίως η απεριόριστη κάπωση άλλων (sparrows και starlings), σε ορισμένες περιστάσεις ενδεχόμενα δημιουργεί προβληματισμούς. Συγκεκριμένα στην περίπτωση των sparrows και starlings επιβιώνει άτυπα η αντίληψη των "επιβλαβών" πτηνών στη γεωργία, την αισθητική, ησυχία ή υγιεινή των πόλεων και σε σχέση με τα πολυπληθή και ανθρωπόφιλα αυτά είδη έχουν σημειωθεί υπερβολές στην ποσοπάθεια μείωσής τους.

Εκτός από την προηγούμενη Απόφαση, η Σύμβαση της Benelux του 1970 έχει τροποποιηθεί δύο φορές (1977 και 1987)[119], ενώ οι σχετικές τροποποιήσεις έχουν ήδη τεθεί σε ισχύ (1-2-1983 και 23-6-1987 αντίστοιχα). Ειδικό-

τερα το τροποποιητικό Πρωτόκολλο του 1977 αναφέρεται, κυρίως, στο Πρώτο Μέρος της Σύμβασης και στα θηραματικά είδη, με σκοπό τη συμπλήρωση και εξειδίκευση του προστατευτικού καθεστώτος. Προβλέπεται η θηραματική διαχείριση συγκεκριμένων ειδών με θηρευτικά προγράμματα (shooting plans), ενω η Επιτροπή Υπουργών της Benelux εξουσιοδοτείται να ρυθμίσει θέματα μέσων και μεθόδων θήρας[120] καθώς και να υποδείξει τα θηραματικά πτηνά που θα περιλαμβάνονται στα θηρευτικά προγράμματα. Ρητά απαγορεύεται η θήρα στη διάρκεια της νύκτας.

Είναι προφανές πως το καθεστώς προστασίας της πτηνοπανίδας όπως διαμορφώθηκε στα πλαίσια της Benelux και συγκεκριμένα με βάση τη σχετική Σύμβαση του 1970 είναι γεωγραφικά[121] και θεματικά περιορισμένο. Συγκεκριμένα αφορά τις Χώρες της Benelux και καλύπτει τα είδη της πτηνοπανίδας μόνο από την άμεση οικονομική κλπ. εκμετάλλευση (ανθρώπινη) και όχι από άλλες απειλές όπως απώλειες οικοτόπων, ρύπανση - μόλυνση κλπ. Παρατηρούμε λοιπόν πως σε χώρο σχετικά υψηλής ολοκλήρωσης[122], όπως είναι η Benelux, επιλέγεται σαν μέθοδος προστασίας της πτηνοπανίδας ένα μετοιοπαθές, ρεαλιστικό, λιτό και ακριβές διεθνές κείμενο κατάλληλο για άμεση υλοποίηση.

Συγκεκοιμένα εγκαταλείπονται οι φιλόδοξες σκοπιμότητες και οι πομπώδεις διακηρύξεις και διαμορφώνεται ένα εφαρμόσιμο διεθνές κείμενο διαχείρισης της πτηνοπανίδας, θηρεύσιμης και μη που στηρίζεται επίσης σε στέρεα συμφέροντα όπως θηρευτικά, ιδιοκτητών γης γεωργικά και περιβαλλοντικά με βασική επιδίωξη την αποτελεσματική προστασία της φύσης[123]. Στα πλαίσια αυτά χρησιμοποιείται και ορολογία διαχωρισμού της πανίδας[124] που προκαλεί κριτική από κάποιο τμήμα του οικολογικού και περιβαλλοντικού κινήματος, ενώ το περίπλοκο πρόβλημα της προστασίας των οικοτόπων αφήνεται σε άλλα διεθνή κείμενα και εσωτερικές πολιτικές.

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί πως η Σύμβαση του 1970 αποτελεί ένα ιδιόμορφο κείμενο που έχει ελάχιστες ομοιότητες σε θέματα πολυπραγμοσύνης, φασεολογίας και βερμπαλιστικής προστασίας με τα παρόμοια διεθνή κείμενα που ακολούθησαν κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας 1930 - 1940[125]. Αντίθετα προσομοιάζει - με τον απαραίτητο εκσυγχρονισμό - περισσότερο με τη Σύμβαση του 1916 για την προστασία των αποδημητικών πτηνών στη Β. Αμερική (ΗΠΑ - Καναδας) και μεσικά με την αντίστοιχη Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1931 μεταξύ Δανίας - Σουηδίας[126]. Κοινά επίσης σημεία των προηγούμενων τριών κειμένων είναι ότι προέρχονται από γεωγραφικούς χώρους με κάποιο αξιόλογο βαθμό ολοκλή-

ρωσης και μέσω αυτών επιδιώχθηκε κυρίως η ουσιαστική προστασία της πτηνοπανίδας, έστω κι αν, σε θεωρητικό ή ιδεολοχικό κλπ. επίπεδο, είναι Συμβάσεις που επιδέχονται κριτική. Ομως και η κριτική αυτή σε κείμενα όπως η Σύμβαση του 1916 η οποία κάποτε είχε χαρακτηρισθεί απλά σαν game law, έχει μεταστραφές τελείως, αφού το συχκεκριμένο κείμενο έχει σημειώσει μια μοναδική πορεία εφαρμοχής και εκσυχχρονισμού[127].

2.4. Μεθοριακές διεθνείς ρυθμίσεις στην Ευρώπη και προστασία της πτηνοπανίδας

Η πράκτική των διεθνών ρυθμίσεων με αντικείμενο μεθοριακά στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος και κυρίως τα χλυκά νερά - ποταμοί, λίμνες - χρονολοχείται από τον προηχούμενο αιώνα (19ο) με κλασσική περίπτωση την Boundary Waters Treatry (1909) μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά[128]. Από το 1949 όμως η Σοβιετική Ενωση εχκαινίασε την δημιουργία μιας σειράς διεθνών Συμφωνιών με όμορα Κράτη - ιδεολοχικά και πολιτικά συχχενή ή μη - όπου ρυθμίζεται εκτενώς το συνοριακό καθεστώς και συχχρόνως επιδεικνύεται μέριμνα χια την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (υδάτινοι πόροι, χλωρίδα - πανίδα κλπ.) στις συχκεκριμένες ζώνες[129].

Αντιπροσωπευτική περίπτωση διεθνούς προστασίας και συνεχασίας αυτής της μορφής αποτελεί η Συμφωνία σχετικά με το καθεστώς των Νορβηχο - Σοβιετικών συνόρων και τη διαδικασία διακανονισμού των συνοριακων διαφορών και περιστατικών (με τα σχετικά Πρωτόκολλα), που υπεχράφη από τις δύο χώρες στο Οσλο (29 Δεκεμβρίου 1949)[130]. Η Συμφωνία αναφέρεται σε περιβαλλοντικά θέματα που έχουν σχέση με τη συνοριακή χραμμή των δύο χωρών και - το πλέον σημαντικό - με ολόκληρη τη συνοριακή τους ζώνη[131]. Δηλαδή αναχνωρίζεται κατά κάποιο τρόπο η οικολοχική συνέχεια και αλληλεξάρτηση των φυσικών οικοσυστημάτων των δύο χωρών οι οποίες δεν διακόπτονται από το τυχαίο περιστατικό του πολιτικού κατακερματισμού που ορίζεται χεωχραφικά από κρατικά σύνορα. Παράλληλα αναχνωρίζεται το πραχματικό χεχονός της ύπαρξης διασυνοριακών ανθρωπινων συμφερόντων, δραστηριοτήτων κλπ. με επίσης διασυνοριακές συνέπειες, ενδεχόμενα βλαπτικές, χια φυσικά περιβαλλοντικά στοιχεία.

Στο Μέρος I (Line of the frontier, maintenance of frontier marks and clearings), η Σύμβαση του 1949, δεν περιέχει ρυθμίσεις άμεσα αναφερόμενες στην προστασία του περιβάλλοντος. Βέβαια η ρύθμιση του Αρθρου 6 αναφέρεται στην απαχόρευση - προφανώς χια στρατιωτι-

κούς, πολιτικούς κλπ. λόγους - ορυγώματος, ανέγερσης κτίσματος και ανάλιτης εργασίας στη συνοριακή γραμμή (λωρίδα τεσσάρων μέτρων για καθε πλευρά) οπότε αποθαρρύνονται έμμεσα περαιτέρω παρεμβάσεις στο παρακείμενο φυσικό περιβάλλον[132].

Στο Μέρος II [Frontier waters and regulation for their use (Navigation, timber rafting, fishing)], η Σύμβαση του 1949 περιέχει ενδιαφέρουσες ρυθμίσεις που άπτονται και της προστασίας των υγροτόπων. Εκτός από την προστασία της ιχθυοπανίδας (απαγόρευση συγκεκριμένων μεθόδων κάρπωσης, προστασία αναπαραγωγής, Αρθρο 13 παράγραφοι 1 και 2), τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διατηρούν τα συνοριακά νερά (ποταμούς και λίμνες Αρθρο 7) καθαρα και χωρίς τεχνητή ρύπανση - μόλυνση ή άλλη μορφή ρύπανσης, ενώ πρέπει να λαμβάνουν προληπτικά μέτρα για ενδεχόμενες βλάβες στις όχθες και τις κοίτες των λιμνών και ποταμών[133]. Επίσης παρεμβάσεις (κατασκευές κλπ.) στα συνοριακά νερά (ποταμούς) που μπορεί να επηρεάσουν το επίπεδο και την ποσότητα των νερών, πρέπει να ρυθμίζονται με ειδική συμφωνία[134]. Παράλληλα οι αρμόδιες αρχές των Συμβαλλομένων Μερών ανταλλάσσουν τακτικά πληροφορίες σχετικά με το επίπεδο και την ποσότητα των συνοριακών νερών ώστε να αποφεύγονται ζημιές και κίνδυνοι από πλημμύρες ή πάγο[135].

Στο Μέρος III (Hunting, forestry, agriculture and mining), η Σύμβαση αναφέρεται άμεσα και στην προστασία της πτηνοπανίδας στις συνοριακές ζώνες των δύο Συμβαλλομένων Μερών. Συγκεκριμένα προβλέπεται η υποχρέωση αυξημένης επιτήρησης και εφαρμογής της θηρευτικής νομοθεσίας στις συνοριακές ζώνες καθώς και αποφυγή της δίωξης και πυροβολισμού πτηνών (και της υπόλοιπης πανίδας) στις προηγούμενες περιοχές[136]. Επίσης τα Συμβαλλόμενα Μέρη πρέπει να συμφωνούν, όπου είναι αναγκαίο, σε όλα τα θέματα διατήρησης θηραμάτων (animals and birds) και σε ομοιόμορφες απαγορευτικές περιόδους θήρας σε συγκεκριμένες συνοριακές περιοχές[137]. Οι προηγούμενες ρυθμίσεις σαφώς καθιστούν τις συνοριακές ζώνες, περιοχές αυξημένης προστασίας για τα πτηνά και την πανίδα γενικότερα.

Περαιτέρω, στο ίδιο τμήμα της Σύμβασης, περιέχονται ρυθμίσεις που επηρεάζουν έμμεσα αλλά θετικά την προστασία των φυσικών οικοτόπων, όπως υποχρεώσεις εκμετάλλευσης του ορυκτού-δασικου πλούτου και επίδοσης στη γεωργία με τρόπο που να μην προκαλεί διασυνοριακές βλάβες[138]. Ενδιαφέρουσα επίσης είναι η πρόβλεψη για την υποχρέωση περιορισμού και εγκαιρης πληροφόρησης σε θέματα δασικών πυρκαϊκών που απειλούν να εξαπλωθούν

στις συνοριακές ζώνες των δύο Συμβαλλομένων Μερών[139]. Στα υπόλοιπα Αρθρα της μακροσκελούς Συμφωνίας (Συνοριακές διαφορές, Συνοριακές αρχές κλπ., Αρθρα 19 - 37) η μεθοδιακή προστασία της άγριας πανίδας, το ενδεχόμενο της διασυνοριακής μετακίνησης ειδών της άγριας ζωής και η θήρα σε συνοριακές ζώνες υπεισέρχονται σαν επιπλέον διάσταση στα πλαίσια των γενικότερων προβλέψεων της επίλυσης συνοριακών διαφορών και της δημιουργίας συνοριακών αρχών. Η Σύμβαση του 1949 μεταξύ Νοοβηγίας και ΕΣΣΔ ολοκληρώνεται με τις τελικές διατάξεις και δύο σχετικά Πρωτόκολλα με την ίδια ημερομηνία (29-12-1949).

Εκτός από την προηγούμενη Σύμβαση, υπάρχει μια σειρά με κείμενα αυτής της κατηγορίας (διακανονισμός θεμάτων συνοριακού καθεστώτος) και με ανάλογο ή συναφές περιεχόμενο όσον αφορά περιπτώσεις προστασίας ειδών της άγριας ζωής και φυσικών οικοτόπων. Στις περισσότερες, Συμβαλλόμενο Μέρος είναι η ΕΣΣΔ και κάποιο όμορο - συνήθως - Ευρωπαϊκό Κράτος. Αναφέρουμε ενδεικτικά διμερείς Συμφωνίες όπως: Agreement Between Poland and the USSR Concerning the Regime of the Soviet-Polish State Frontier (Moscow 8-7-1949)[140], Treaty Between the USSR and Rumania Concerning the Regime of the Soviet-Rumania State Frontier (Moscow 25-11-1949)[141], Agreement Between the USSR and the Czechoslovak Republic Concerning the Regime of the Soviet- Czechoslovak Frontier and the Procedure for the Settlement of Frontier Incidents (Moscow 30-11-1956)[142] και Treaty Between Afghanistan and the USSR Concerning the Regime of the Frotier (Moscow 18-1-1958)[143].

3. Η διεθνής προστασία των πτηνών στην Αφρική

3.1. Η αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού του διεθνούς καθεστώτος προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική

Το πρόβλημα της άγριας ζωής στην Αφρική, σε επίπεδο διεθνούς προστασίας, είχε σημειώσει στο πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα μια σημαντική, μοναδική από θεωρητική άποψη σε παγκόσμια κλίμακα, θετική εξέλιξη. Συγκεκριμένα είχαν υιοθετηθεί (1900 και 1933) δύο διεθνή κείμενα με αντικείμενο την προστασία της Αφρικανικής άγριας ζωής και των φυσικών της οικοτόπων[144]. Ομως η Σύμβαση του 1933 - που υποκατέστησε την αντίστοιχη του 1900 - ήδη από τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής της (1936) αντιμετώπισε προβλήματα υλοποίησης που είχαν σχέση με γενικότερες πολιτικοστρατιωτικές κρίσεις (Β Παγκόσμιος Πόλεμος) αλλά και με εγγενή προβλήματα που αφορούσαν την ίδια τη Σύμβαση και το

συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο[145].

Η λήξη του Β Παγκοσμίου Πολέμου δρομολόγησε για την Αφρική διάφορες εξελίξεις ή επιτάχυνε την έκβαση καταστάσεων και διαδικασιών που προϋπήρχαν. Οι διαδικασίες αυτές μεταξύ άλλων, σταδιακά αποδυνάμωσαν το καθεστώς προστασίας της Σύμβασης του 1933 η οποία άλλωστε είχε περιοριστεί σε μια ελάχιστη συμμετοχή Αφρικανικών Κρατών[146]. Ειδικότερα η διαδικασία της πολιτικής χειραφέτησης των Αφρικανικών Χωρών από τις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις (απο-αποικιοποίηση) που συνέβη σε μαζική κλίμακα στην περίοδο 1945 - 1970, ήταν ένας καταλυτικός παράγοντας για τη διαμόρφωση του διεθνούς καθεστώτος προστασίας του φυσικου περιβάλλοντος στη συγκεκριμένη περιοχή. Τα νέα ανεξάρτητα, Αφρικανικά Κράτη ήταν φυσικό για λόγους τυπικούς (συμβολικούς, προπαγανδιστικους κλπ.) και ουσιαστικούς να επιθυμούν την υποκατάσταση της "αποικιο κρατικής" Συμβασης του 1933 με ένα νέο κείμενο που τυπικά θα προσεχόταν από τη νέα πολιτική πραγματικότητα και ουσιαστικά θα την υπηρετούσε με ανάλογο περιεχόμενο.

Στο γενικό αυτό περίγυρο, η κατάσταση της άγριας ζωής στην Αφρική ακολούθησε καθοδική πορεία εφόσον οι επιτακτικές αναπτυξιακές ανάγκες και η ένταξη των χωρών αυτών στην παγκόσμια αγορά, συνέβαλαν στην περαιτέρω υποβάθμιση και καταστροφή των οικοτόπων (γεωργία, κτηνοτροφία, βιομηχανία, αστικοποίηση κλπ.), ενώ τα είδη της άγριας ζωής συνέχισαν να πλήττονται από άμεση εκμετάλλευση και κυρίως παράνομη κάρπωση, με σκοπό την ικανοποίηση αγορών της Απω Ανατολής, της Ευρώπης, της Β. Αμερικής και κάποιων Αραβικών κρατών.

Ενώ λοιπον για τους προηγούμενος τυπικούς και ουσιαστικούς λόγους ήταν προφανής - μετά το 1945 - η αναγκαιότητα δημιουργίας ενός νέου "γηγενούς" Αφρικανικού "Χάρτη" για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ο σκοπός αυτός υλοποιήθηκε μόνο στα τέλη της δεκαετίας 1960 - 1970 και συγκεκριμένα το 1968. Στο διάστημα αυτό υπήρξαν εξελίξεις τόσο στον Αφρικανικό χώρο όσο και στην Ευρώπη και στη Β. Αμερική (που παραδοσιακά "μετείχαν" στο πρόβλημα της προστασίας της Αφρικανικής άγριας ζωής) με θέμα το διεθνές καθεστώς του φυσικού περιβάλλοντος στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή (Αφρική).

Σε μια πρώτη συνοπτική εκτίμηση των εξελίξεων αυτών στην Αφρική, μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής. Στη διαμόρφωση του σύγχρονου διεθνούς καθεστώτος προστασίας της άγριας ζωής τους, τα νέα Αφρικανικά Κράτη αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα ιδεολογικού προσανατολισμού και αξιών, περιορισμένων οικονομικών

επιλογών, επιστημονικο-τεχνικών αδυναμιών κλπ. Παράλληλα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις Ευρωπαϊκοί κύκλοι από conservationists - ιδιαίτερα στις δεκαετίες '60 και '70 - κατηγόρησαν έντονα τις Αφρικανικές Κυβερνήσεις για ελλιπή προστασία της άγριας ζωής (ανεπάρκεια ή μη εφαρμογή προστατευτικών πλαισίων) και βέβαια έλαβαν εύστοχες απαντήσεις[147]. Τα παραπάνω προβλήματα αποτελούν τμήμα του γενικότερου φαινομένου της ουσιαστικής εξάρτησης των τυπικά ανεξάρτητων και ισότιμων τέως αποικιών, από τις πρώην μητροπόλεις και τις ανεπτυγμένες χώρες γενικά. Όπως λοιπόν σε προηγούμενες περιόδους η προστασία της άγριας ζωής στις Αφρικανικές αποικίες αποτελούσε τμήμα της γενικότερης imperial order,[148] έτσι και τώρα η τυπική δυνατότητα δημιουργίας διεθνούς καθεστώτος προστασίας που συνοδευόταν όμως από σχετική ουσιαστική αδυναμία διαμόρφωσης και κυρίως υλικής στήριξής του, οδήγησε τις ανεξάρτητες Αφρικανικές χώρες σε κάποια μορφή "νεοαποικιοκρατικής" εξάρτησης στον συγκεκριμένο τομέα. Στοιχεία της εξάρτησης αυτής είναι η ουσιαστική προσφυγή σε ιδεολογία, αξίες και τεχνικές Δυτικής προέλευσης ενώ η υλοποίηση των ρυθμίσεων και μέτρων προστασίας συναρτάται σε μεγάλο βαθμό με δυτική τεχνολογία επιστημονική γνώση και οικονομική στήριξη. Τα στοιχεία, αυτά διαπιστώνονται στα διάφορα στάδια διαμόρφωσης του νέου διεθνούς καθεστώτος για την Αφρικανική άγρια ζωή (1968), στο σχετικό διεθνές κείμενο[149] καθώς και στη διαδικασία υλοποίησής του και σε συναφείς δραστηριότητες. Επίσης η υιοθέτηση παρόμοιων θέσεων και στοιχείων από τις Αφρικανικές χώρες, συνοδεύτηκε συχνά από αντιπαραθέσεις και κάποια έμμεση εξωτερική "επιβολή" Δυτικής προέλευσης.

3.2. Η Σύμβαση για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων της Αφρικής (Αλγέρι 1968)

3.2.1. Υιοθέτηση και σκοπός της Σύμβασης του 1968

Επίκεντρο των προβληματισμών και δραστηριοτήτων για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική - και στην περίοδο αυτή - ήταν μάλλον η Ευρώπη και σε κάποιο βαθμό η Β. Αμερική, με αναβαθμισμένο όμως το ρόλο των Αφρικανικών Κρατών. Βέβαια είναι γεγονός πως η διαδικασία της αποαποικιοποίησης έδωσε πρωταγωνιστικό ρόλο στους διεθνείς μη κυβερνητικούς οργανισμούς, ενώ σημαντική ήταν η συμβολή και των κυβερνητικών. Παράλληλα όμως τόσο οι μη κυβερνητικες εθνικές οργανώσεις,

όσο και οι πρώην Ευρωπαϊκές αποικιακές Κυβερνήσεις με παραδοσιακή συμμετοχή στην προστασία της Αφρικανικής άγριας ζωής, κατά περίπτωση, είχαν κάποια εμπλοκή στις νέες εξελίξεις.

Οι προηγούμενες εξελίξεις και δραστηριότητες αποσκοπούσαν γενικά στην προσέγγιση και επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η άγρια ζωή της Αφρικής. Στα πλαίσια αυτά η αναζήτηση ενός αποτελεσματικού διεθνούς καθεστώτος για την περιοχή ήταν κεντρικό θέμα προβληματισμού. Αφετηρία των προηγούμενων αναζητήσεων ήταν η ήδη υπάρχουσα Σύμβαση του 1933, η οποία αποτελούσε ένα υπόβαθρο διεθνούς καθεστώτος που επιδεχόταν τροποποίηση ή και ριζικότερη μεταβολή.

Προς την κατεύθυνση της βελτίωσης του καθεστώτος της Σύμβασης του 1933 είχε προσανατολιστεί η IUPN από την ίδρυσή της (1948, Fontaine-bleau)[150], ενώ στη συνέχεια (1950 κλπ.) ίδια αντότητα διεδραμάτισε σοβαρό ρόλο - σαν IUCN από το 1956 - στις σχετικές εξελίξεις. Η Συνδιάσκεψη στο Bukavu (1953, Βελγικό Κόνγκο)[151] αποτελεί ένα πρώτο σοβαρό βήμα στη διαμόρφωση νέου διεθνούς καθεστώτος για την Αφρικανική άγρια ζωή. Κρατούσα άποψη ήταν πως η Σύμβαση του 1933 έπρεπε να υποκατασταθεί με νέα που θα κάλυπτε συνολικά το φυσικό περιβάλλον (βιοτικό και αβιοτικό) και θα εξυπηρετούσε ουσιαστικές αναγκαιότητες των Αφρικανικών λαών.

Επόμενο σημαντικό βήμα αποτελεί η Συνδιάσκεψη της Arusha (Τανζανία, 1961) για την προστασία της άγριας ζωής στην Α. Αφρική. Στη Συνδιάσκεψη καθοριστικός ήταν ο ρόλος της IUCN, κυρίως μέσω του African Special Project (ASP), ενώ θετική ήταν και η συμμετοχή του Προέδρου της - πρόσφατα ανεξάρτητης - Τανζανίας, Nyerere ο οποίος με το μανιφέστο[152] που υπέγραψε καθόρισε τις βασικές κατευθύνσεις του μελλοντικού προστατευτικού καθεστωτος της φύσης στην Αφρική. Η Συνδιάσκεψη της Arusha απετέλεσε την ουσιαστική αφετηρία όπου υιοθετήθηκε ιδέα της δημιουργίας Σύμβασης για την προστασία της φύσης στην Αφρική[153]. Προς την ίδια κατεύθυνση ενεργοποιήθηκαν, παράλληλα ή σε συνεργασία, μια σειρά διεθνή κυρίως όργανα και οργανισμοί, κυβερνητικής και μη φύσης, που συχνά είχαν αντικρουόμενα συμφέροντα και θέσεις.

Συγκεκριμένα σε Συνδιάσκεψη για την προστασία, έρευνα και εκπαίδευση της UNESCO και της Οικονομικής Επιτροπής του ΟΗΕ για την Αφρική (Lagos 1964), διατυπώθηκε η σύσταση στον OAU να αναθέσει στην IUCN (βοηθούμενη από την UNESCO και τον FAO) την προπαρασκευή προκαταρκτικού σχεδίου Σύμβασης που θα αναθεωρεί και θα εκσυγχρονίζει τη Σύμβαση του 1933[154]. Η προηγούμενη

σύσταση υιοθετήθηκε από τον OAU και η Νομοθετική Επιτροπή της IUCN επιφορτίστηκε με το καθήκον της διαμόρφωσης του νέου διεθνούς καθεστώτος προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος της Αφρικής. Η προσπάθεια αυτή ολοκληρώθηκε σε πρώτη φάση (1965, 1966) και σχετικό σχέδιο (draft) κοινοποιήθηκε στα ενδιαφερόμενα μέρη.

Στην ίδια περίοδο (1965) όμως σημειώθηκε κάποια εμπλοκή από παρέμβαση το FAO και την επεξεργασία ξεχωριστού σχεδίου σύμβασης από το συγκεκριμένο οργανισμό. Το σχέδιο αυτό ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις (1966 και 1967) και από άποψη ουσίας, κατά τον FAO, προωθούσε περισσότερο την θέση πως η άγρια ζωή αποτελούσε φυσικό πόρο που έπρεπε να υφίσταται εκμετάλλευση, σε αντίθεση με την IUCN που ευνοούσε την αυξημένη προστασία. Στα πλαίσια αυτά ο FAO ανεγνώριζε στην IUCN μόνο επιβοηθητικό ρόλο σε τεχνικο-επιστημονικό επίπεδο για την διαμόρφωση του συμβατικού πλαισίου προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική, θεωρώντας τον ίδιο σαν αρμοδιότερο και επαρκέστερο[155].

Τελικά ο OAU και τα Αφρικανικά Κράτη είχαν να επιλέξουν, από τα μέσα του 1967, ένα από τα δύο Σχέδια Σύμβασης της IUCN και του FAO, τα οποία κατά περίπτωση συγκέντρωναν και ανάλογες ποτιμήσεις ενδιαφερομένων Αφρικανικών Χωρών. Τον επόμενο χρόνο ποσετέθη και μια επιπλέον εναλλακτική λύση με την ενοποίηση των δύο προηγουμένων Σχεδίων που έγινε από τους: FAO, IUCN και UNESCO (Ρώμη 1968). Τον ίδιο χρόνο στην Πέμπτη Τακτική Σύνοδο της Συνέλευσης των Ηγετών των Κρατών και Κυβερνήσεων του OAU (Αλγέρι, 1968) υιοθετήθηκε η Σύμβαση για την Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων της Αφρικής (15-9-1968)[156]. Το συγκεκριμένο κείμενο, όπως τελικά διαμορφώθηκε από την προηγούμενη διεθνή συνάντηση, ουσιαστικά στηρίχθηκε στο Σχέδιο Σύμβασης της IUCN που επίσης συγκέντρωνε ποτιμήσεις σε μη κυβερνητικό επίπεδο[157].

Η Σύμβαση του 1968 τέθηκε σε ισχύ σε λιγότερο από ένα χρόνο και συγκεκριμένα στις 16 Ιουνίου 1969, σύμφωνα με το Αρθρο XXI (1). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει την επιθυμία των Αφρικανικών χωρών για άμεση και αποτελεσματική προστασία της άγριας ζωής. Αλλωστε η Σύμβαση έχει μια ευρύτατη συμμετοχή Κρατών και καλύπτει προστατευτικά σχεδόν το σύνολο του γεωγραφικού χώρου της Αφρικανικής ηπείρου[158].

Η Αφρικανική Σύμβαση του 1968, αν και αποτελεί το τρίτο χρονικά διεθνές κείμενο αυτής της μορφής για την ίδια ήπειρο, είναι το πρώτο που υιοθετείται από τα ανεξάρτητα Αφρικανικά Κράτη, όπως δηλώνεται άλλωστε πανηγυρικά και στο Προοίμιο[159]. Συνοπτικά έχει χαρα-

κτηριστεί σαν "η πλέον πλήρης σύγχρονη διεθνής συνθήκη σχετικά με την προστασία της άγριας ζωής[160]. Η πληρότητα αυτή, μεταξύ άλλων, πρέπει να αναζητηθεί στη σημαντική παράδοση των προηγούμενων "αποικιακών" Συμβάσεων του 1900 και 1933, στην εξαιρετική επεξεργασία του ρυθμιστικού πλαισίου αλλά και το ενδιαφέρον για την Αφρικανική άγρια ζωή από φορείς εκτός Αφρικής και βέβαια στις ουσιαστικές επιλογές των ίδιων των Αφρικανικών Κρατών στο στάδιο της προετοιμασίας της Σύμβασης καθώς και της τελικής της υιοθέτησης.

Σκοπός της Σύμβασης είναι η μεμονωμένη και κοινή ανάληψη δράσης για τη διατήρηση, χρήση και ανάπτυξη του εδάφους, του νερού, της χλωρίδας και πανίδας με τρόπο που να διασφαλίζει την οικολογική τους χρήση για τις παρούσες και μέλλουσες γενιές της ανθρωπότητας[161]. Περαιτέρω, στο Προοίμιο επίσης, τίθενται τα πολύ σημαντικά όρια της οικολογικής εκμετάλλευσης που παραπέμπουν σαφώς στην επιστημονικά (οικολογικά) προσδιορισμένη δυνατότητα του περιβάλλοντος να υφίσταται εκμετάλλευση και παρεμβάσεις μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια.

Είναι προφανής η προσπάθεια των Αφρικανικών Κρατών να συνδυάσουν τη χρήση των φυσικών τους πόρων, και ιδιαίτερα της χλωρίδας και πανίδας τους, εξυπηρετώντας βασικές οικονομικές και διατροφικές ανάγκες των λαών τους και προάγοντας συγχρόνως την παράλληλη επιστημονικά τεκμηριωμένη προστασία. Βέβαια πέρα απο τις στενά ωφελιμιστικές (οικονομικές, διατροφικές) αξίες, η Σύμβαση του 1968 αναγνωρίζει για τους φυσικούς πόρους και επιστημονικές, εκπαιδευτικές και αισθητικές (αξίες)[162].

Ο συγκεκριμένος κυρίαρχος ωφελιμιστικός προσανατολισμός της Σύμβασης, που διαπιστώνεται στο Προοίμιο και διατρέχει το υπόλοιπο κείμενο, και η σύνδεση του προστατευτικού καθεστώτος με κοινωνικοοικονομικές διεργασίες και αναγκαιότητες των Αφρικανικών Κρατών, της δίνει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και σε σύγκριση με προγενέστερα αλλά με μεταγενέστερα κείμενα αυτού του είδους. Οι ιδιαιτερότητες αυτές οφείλονται κυρίως σε δύο παράγοντες. Πρωτον η μοναδική άγρια ζωή της Αφρικής, ποιοτικά και ποσοτικά, αποτελεί ένα υπολογίσιμο οικονομικό και αναπτυξιακό πόρο είτε για εγχώρια κατανάλωση είτε για εξαγωγή[163]. Δεύτερον τα νεότευκτα Αφρικανικά Κράτη ήταν φυσικό να έχουν θέσεις και τάσεις (διακηρυγμένες) που αναφέρονταν στον απόλυτο έλεγχο των φυσικών τους πόρων και στην άμεση ένταξή τους σε οικονομικές, κοινωνικές και αναπτυξιακές σκοπιμότητες και πολιτικές[164].

Επίσης στο Προοίμιο της Σύμβασης του 1968 - σε αντίθεση με προηγούμενα κείμενα που αναφέρονται κυρίως σε Κράτη και Κυβερνήσεις - κυριαρχούν οι όροι "λαοί" και "ανθρωπότητα" σαν αποδέκτες περισσότερο των θετικών επιπτώσεων από την ορθολογική χρήση και προστασία της άγριας ζωής. Μάλιστα το έδαφος, το νερό, η χλωρίδα και η πανίδα, στα πλαίσια της προηγούμενης χρήσης τους για την παρούσα και μελλοντική ευημερία της ανθρωπότητας, φαίνεται να συγκροτούν τμήμα της έννοιας "Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας" (ΚΚΑ), όπως γίνεται επίσης γενικότερα αποδεκτή σε πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου[165].

3.2.2. Η προστασία των πτηνών και των οικοτόπων τους στα πλαίσια της Σύμβασης του 1968

Όπως ήδη αναφέρθηκε αντικείμενο προστασίας της Σύμβασης του 1968 είναι το έδαφος, το νερό, η χλωρίδα και η πανίδα. Επιχειρείται δηλαδή μια ευρεία προστασία των φυσικών στοιχείων που απαρτίζουν την έννοια περιβάλλον[166] και περαιτέρω η προστασία εξειδικεύεται σε τομείς που εκτιμάται ότι χρήζουν αυξημένης προστασίας. Από μια πρώτη συνολική εκτίμηση του καθεστώτος της Σύμβασης (κυρίως κείμενο και παράρτημα με κατάλογο ειδών) προκύπτει το συμπέρασμα πως σε επίπεδο προστασίας άγριας ζωής η βασική μέριμνα επικεντρώνεται στα μεγάλα - θηραματικά πολύτιμα κυρίως - θηλαστικά και τους οικοτόπους τους και κατά δεύτερο λόγο στα πτηνά. Μάλιστα αρκετά πτηνά ειδικότερα της τάξεως (class) Α, είναι υδρόβια αποδημητικά.

Η βασική διάρθρωση του καθεστώτος προστασίας της Σύμβασης του 1968 είναι ίδια με την αντίστοιχη του 1933. Δηλαδή προβλέπεται αυξημένη και λεπτομερής ρύθμιση του καθεστώτος των οικοτόπων της άγριας ζωής, ενώ παράλληλα υπάρχει μέριμνα και για την προστασία των ειδών.

- Προστασία οικοτόπων και υγροτόπων

Η προστασία των οικοτόπων αλλά και των υγροτόπων ειδικότερα, επιχειρείται σε μια σειρά άρθρα που, συνολικά ή μερικά, αποσκοπούν ή συμβάλλουν στην προηγούμενη επιδίωξη. Μέσα στα πλαίσια της προστασίας των "φυσικών πόρων" (έδαφος, νερό, χλωρίδα, πανίδα), η Συμβαση του 1968 δημιουργεί το θεσμό της "περιοχής διατήρησης" (Conservation area) που εξειδικεύεται σε τρεις κατηγορίες[167]: α) φυσική περιοχή αυστηρής προστασίας (strict natural reserve), β) εθνικό πάρκο (national park) και γ) ειδική περιοχή προστασίας

(special reserve). Δηλαδή η Σύμβαση διατηρεί και εκσυγχρονίζει το θεσμό των προστατευόμενων φυσικών περιοχών που πρωτοποριακά είχε καθιερώσει, σε διεθνές επίπεδο και στην Αφρικανική ήπειρο, η συναφής Σύμβαση του 1933 αλλά και μερικά η αντίστοιχη του 1900[168].

Ειδικότερα η Σύμβαση του 1968 διατηρεί το θεσμό της "φυσικής περιοχής αυστηρής προστασίας"[169] - που είχε καθιερώσει η Σύμβαση του 1933 - και τον προσαρμόζει στα νέα δεδομένα. Η ίδια διαπίστωση αφορά και τα "εθνικά πάρκα"[170]. Η Σύμβαση όμως δημιουργεί και το νέο θεσμό των "ειδικών περιοχών προστασίας"[171] που εξειδικεύεται σε επί μέρους θεσμούς ("game reserve", "partial reserve" ή "sanctuary" και "soil", "water" ή "forest" reserve). Πρόκειται, στην ουσία, για εξέλιξη και οριστικοποίηση του ατελούς, προσωρινού και επικουρικού θεσμού των "περιοχών προστασίας" ("reserves") της Σύμβασης του 1933[172].

Τα Συμβαλλόμενα Μέρη πρέπει να διατηρήσουν και να επεκτείνουν τις περιοχές διατήρησης "conservation areas", χερσαίες ή υδάτινες (territorial waters) και στα πλαίσια του προγραμματισμού χρήσεων γης να εκτιμήσουν την αναγκαιότητα δημιουργίας πρόσθετων προστατευμένων περιοχών που θα σκοπεύουν: α) στην προστασία σπάνιων και αντιπροσωπευτικών οικοσυστημάτων, και β) στην εξασφάλιση και προστασία όλων των ειδών και ειδικότερα αυτών που περιλαμβάνονται ή θα περιληφθούν στον κατάλογο του παραρτήματος της Σύμβασης[173]. Επίσης από ίδιο Άρθρο (παρ. 2), προβλέπεται η δημιουργία - όταν είναι αναγκαίο - περιμετρικών ζωνών στα όρια των περιοχών διατήρησης, όπου θα ελέγχονται δραστηριότητες με καταστροφικά αποτελέσματα στους προστατευόμενους φυσικούς πόρους. Για τη δημιουργία των προηγούμενων περιοχών προστασίας δεν προβλέπει σαφώς η Σύμβαση του 1968 κάποιο άμεσο χρονικό προσδιορισμό ούτε όμως και διακριτική ευχέρεια υλοποίησης ή απραξίας όπως, π.χ. οι Συμβάσεις του 1933 (Αφρική) και 1940 (Αμερική)[174].

Οι παραπάνω ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1968 για το θεσμό των προστατευόμενων περιοχών - και όπως συμπληρώνονται στα πλαίσια του υπόλοιπου κειμένου - αποτελούν την πλέον λεπτομερή, συστηματική και ολοκληρωμένη προσπάθεια που έχει επιτευχθεί σε επίπεδο διεθνών ρυθμίσεων προστασίας της άγριας ζωής παγκοσμια. Στα πλαίσια των ίδιων ρυθμίσεων εκτός από τις γενικές θετικές επιπτώσεις που προκύπτουν για την πτηνοπανίδα και τους οικοτόπους της, υπάρχουν και άμεσες σχετικές αναφορές.

Ειδικότερα στο θεσμό των "strict natural

reserves" προβλέπεται η αυστηρή προστασία των νερών από ρύπανση - μόλυνση και βέβαια η αποφυγή υποβάθμισης των υγροτόπων[175]. Στην περίπτωση των "national parks" γίνεται ειδική μνεία της δυνατότητας δημιουργίας εθνικών πάρκων σε υδάτινα οικοσυστήματα[176]. Αλλά και στα πλαίσια δημιουργίας των "special reserves" υπάρχει η ίδια δυνατότητα ίδρυσης "water reserves" για προστασία υγροτόπων και σχετικών υδάτινων οικοσυστημάτων[177] καθώς και "partial reserves" ή "sanctuaries" με σκοπό την προστασία χαρακτηριστικών ειδών άγριας ζωής και ειδικά πτηνών ("bird communities")[178].

Αναπόσπαστο στοιχείο της προστασίας των οικοτόπων γενικά και των βιοτόπων της πτηνοπανίδας ειδικότερα, είναι τα βασικά Άρθρα IV, V, VI, VII, που αναφέρονται στους φυσικούς πόρους οι οποίοι είναι και αντικείμενο προστασίας της Σύμβασης του 1968. Συγκεκριμένα το Άρθρο VII (Faunal Resources), μεταξύ άλλων, επιβάλλει την υποχρέωση στα Συμβαλλόμενα Μέρη να διαχειρίζονται τα στοιχεία του υδάτινου περιβάλλοντος (γλυκού, υφάλμυρου ή παράκτιου) με την προοπτική να ελαχιστοποιήσουν τα δηλητηριώδη αποτελέσματα από κάθε πρακτική χρήσης νερού ή εδάφους που μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις σε υδάτινους οικοτόπους[179]. Επίσης το Άρθρο V (Water) αναφέρεται στην υποχρέωση διατήρησης, χρήσης και ανάπτυξης των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων με κατάλληλη μελέτη, συνεργασία, διαχείριση (διοίκηση) και πρόληψη της ρύπανσης - μόλυνσης. Στο ίδιο Άρθρο ρυθμίζεται η περίπτωση των υδάτινων πόρων που ανήκουν σε περισσότερα από ένα Συμβαλλόμενα Μέρη (shared resources). Τα συγκεκριμένα Κράτη οφείλουν να δρουν σε συνεννόηση και εφόσον υπάρχει ανάγκη να δημιουργούν δια-κρατικές Επιτροπές (inter - State - Commissions) για μελέτη και επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν απ'την κοινή χρήση των υδάτινων πόρων και για την από κοινού ανάπτυξη και προστασία τους[180]. Πρόκειται για ενδιαφέρουσα ρύθμιση, ειδικότερα επειδή στην διαχείριση και προστασία των διεθνών υδάτινων πόρων περιλαμβάνει και τα υπόγεια (underground) νερά διευρύνοντας έτσι τις προοπτικές συνολικής διεθνούς προστασίας υγροτόπων σε συνδυασμό με τις λεκάνες απορροής τους κλπ.[181].

Οι προηγούμενες ρυθμίσεις που άμεσα ή έμμεσα αναφέρονται στην ορθολογική διαχείριση και προστασία των υγροτόπων πρέπει να τονισθεί πως δεν εκφράζουν κάποια ιδιαίτερη προτίμηση των Αφρικανικών Κρατών. Περισσότερο εξειδικεύουν το έντονο ενδιαφέρον για τους υγροτόπους που άρχισε να διαφαίνεται στα τέλη της δεκαετίας του '50 και κυρίως στη δεκαετία 1960 - 1970. Το

ενδιαφέρον αυτό είχε επίκεντρο κυρίως την Ευρώπη και σε επίπεδο διεθνών οργανισμών αφορούσε την IUCN, το IWRB, το ICBP και την UNESCO, υλοποιήθηκε δε μέσω των προγραμμάτων (Projects) MAR, AQUA και TELMA[102]. Ηταν φυσικό λοιπόν η Σύμβαση του 1968, εφόσον αντλεί σε μεγάλο βαθμό την προέλευση της από τους προηγούμενους χώρους, να δεχθεί ανάλογες επιρροές [103].

Τέλος στα πλαίσια των προηγούμενων γενικών ρυθμίσεων, και τα Αρθρα IV (Soil) και VI (Flora) επιφυλάσσουν ένα σημαντικό καθεστώς προστασίας, ορθολογικής διαχείρισης και ανάπτυξης των, φυσικών και μη, οικοτόπων.

- Προστασία ειδών της άγριας ζωής και πτηνοπανίδας

Η Σύμβαση του 1968 για τη διατήρηση της άγριας ζωής στην Αφρική, στα πλαίσια της διαμόρφωσης καθεστώτος άμεσης προστασίας σε συγκεκριμένα είδη της άγριας χλωρίδας και πανίδας, υιοθετεί την ακριβή και αποτελεσματική πρακτική κατάρτισης σχετικού καταλόγου όπου παρατίθεται μια σειρά είδη και περαιτέρω εξειδικεύεται ποιοτικά και ποσοτικά η προστασία τους.

Συγκεκριμένα στο Αρθρο VIII (Protected species) αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα της άμεσης προστασίας ζωικών και φυτικών ειδών που απειλούνται με εξαφάνιση ή που μπορεί να απειληθούν και βέβαια της εξασφάλισης των αναγκαίων οικοτόπων για την διάσωσή τους[104]. Περαιτέρω στο ίδιο Αρθρο (παρ. 1) παρέχεται η σημαντική διευκρίνηση πως για τα είδη που συναντώνται μόνο στην επικράτεια μιας Χώρας - και παραδοσιακά ήταν αντικείμενο μειωμένου διεθνούς ενδιαφέροντος - το συγκεκριμένο Κράτος υπέχει αυξημένη (διεθνή) ευθύνη προστασίας.

Με βάση λοιπόν το κριτήριο της άμεσης ή ενδεχόμενης απειλής εξαφάνισης ειδών που καλύπτει και αυτά που ανήκουν αποκλειστικά σε συγκεκριμένο Κράτος, η Σύμβαση διαμορφώνει τον Κατάλογο Προστατευόμενων ειδών (List of Protected Species) ο οποίος αποτελεί και Παράρτημα. Ο Κατάλογος αυτός περιέχει ένα σύνολο από είδη που ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες (τάξεις) Α και Β, ανάλογα με το βαθμό προστασίας που απαιτούν. Στα είδη της Τάξης Α (Class A) επιφυλάσσεται απόλυτη προστασία σε ολόκληρη την επικράτεια των Συμβαλλομένων Κρατών (εντός και εκτός περιοχών προστασίας). Η κάποιωση τους (θήρα, θανάτωση, σύλληψη ή συλλογή) επιτρέπεται μόνο για εθνικό συμφέρον και επιστημονικούς σκοπούς και με σχετική άδεια της ανώτατης αρμόδιας αρχής.

Στην Τάξη Α κυριαρχούν τα θηλαστικά και ακολουθούν με σημαντικό αριθμό τα πτηνά. Ο αριθμός των ερπετών είναι σχετικά περιορισμένος, ενώ ακόμη μικρότερη είναι η παρουσία ειδών όπως: αμφίβια (2), ψάρια (3) και φυτά (3). Ειδικότερα στα απόλυτα προστατευόμενα πτηνά της Τάξης Α περιλαμβάνονται: Pelecanidae / Ciconidae, Scopidae et Ardeide / Phoenicopteridae / Sagittarius serpentarius / Aegypius, Gyps, Pseudogyps, Torgos / Trigoneceps, Neophron et Necrosyrtes / Gypaetus barbatus / Stephanoaetus, coronatus / Falco fasciinucha / Agelastes meleagrides / Afropano congensis / Gruidae / Bucorvus spp / Picarthartes gymnocephalus / Pycarthartes oreas / Warsanglia johannis /.[185] Παρατηρούμε τη σημαντική παρουσία υδρόβιων αποδημητικών πτηνών καθώς και άλλων που στο παρελθόν στην ίδια ήπειρο είχαν χίνει αντικείμενο δυσμενούς μεταχείρισης σαν "επιβλαβή"[186].

Η Τάξη Β (Class B) περιλαμβάνει είδη που απολαμβάνουν απόλυτης προστασίας αλλά μπορεί συχρόνως να είναι και αντικείμενα θήρας, θανάτωσης, σύλληψης ή συλλογής με σχετική ειδική άδεια που παραχωρείται από την αρμόδια αρχή[187]. Είναι προφανής η σκοπιμότητα της προηγούμενης ρύθμισης που αποβλέπει κύρια στην ελεχόμενη εκμετάλλευση παραδοσιακών θηραματικών και οικονομικά σημαντικών ειδών, ενώ παράλληλα ικανοποιείται και το αίτημα ελέχου του αριθμού ειδών που σε συχκεκριμένες περιπτώσεις αποβαίνουν βλαπτικά. Στα πλαίσια αυτά είναι φυσικό η Τάξη Α να κυριαρχείται από τα θηλαστικά, και κυρίως τα μεχάλα, ενώ από τα ερπετά περιέχονται οι κροκόδειλοι (Crocodylia - All crocodiles). Τα πτηνά της κατηχορίας αυτής είναι επίσης περιορισμένα σε αριθμό και η επιλοχή τους εντάσσεται στην προηγούμενη λοχική που διέπει τη σύνθεση της Τάξης Β. Συχκεκριμένα περιλαμβάνονται τα: Struthio camelus-Ostrich, Falconiformes et strigiformes-All birds of prey and all owls not in Class A, Otididea-All bustards, δηλαδή είδη οικονομικά εκμεταλλεύσιμα ή κατά περίπτωση βλαπτικά (αρπακτικά). Τα επί μέρους Συμβαλλόμενα Κράτη μπορούν να προσθέσουν στις Τάξεις Α και Β επιπλέον ιθαχενή είδη με σκοπό την αυξημένη προστασία τους[188].

Η διαχείριση των πληθυσμών της άχριας πανίδας πρέπει να χίνεται με κατάλληλο προχραμματισμό που βασίζεται σε επιστημονικές αρχές και στα χενικότερα πλαίσια των χρήσεων χης, της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης[189]. Ειδικότερα η διαχείριση στους προσδιορισμένους χώρους προστασίας πρέπει να προσαρμόζεται σύμφωνα με το συχκεκριμένο καθεστώς που ισχύει χι'αυτές τις περιοχές.

Εκτός των χώρων αυτών, η διαχείριση των πληθυσμών της άγριας ζωής που επιδέχονται εκμετάλλευση (exploitable wildlife populations), πρέπει να γίνεται με τρόπο που να εξασφαλίζεται η άριστη απόδοση (οικονομική κλπ.) των ειδών, χωρίς να θίγεται η περαιτέρω παραγωγικότητα και δυναμική των πληθυσμών τους (optimum sustainable yield)[170]. Η προηγούμενη εκμετάλλευση πρέπει να είναι σε αρμονία και συμπληρωματική σχέση με τις υπόλοιπες χρήσεις γης[171].

Στο Αρθρο VII παρ. 2 περιλαμβάνονται επίσης οι βασικές ρυθμίσεις που πρέπει να υιοθετήσουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη, με κατάλληλα νομοθετικά μέτρα, σε σχέση με τη θήρα, σύλληψη και αλιεία. Γενικά απαιτείται έκδοση σχετικής άδειας για κάρπωση ειδών της άγριας ζωής, ενώ μια σειρά μέθοδοι και μέσα, μη εξουσιοδοτημένα, απαγορεύονται. Ειδικότερα απαγορεύονται: α) μέθοδοι μαζικής κάρπωσης, β) χρήση ναρκωτικών ή δηλητηριωδών ουσιών, γ) εκρηκτικά, και δ) η χρήση μηχανοκίνητων ελικοφόρων (propelled) οχημάτων, φωτιάς, αυτομάτων (με δυνατότητα βολής κατά ριπάς) όπλων, εκρητικών βλημάτων, καθώς επίσης και η θήρα και σύλληψη άγριων ζώων στη διάρκεια της νύκτας. Οι τελευταίες ρυθμίσεις (δ) θεωρούνται σημαντικότερες και περιέχουν αυξημένη απαγορευτικότητα.

Ακολουθεί μια δεύτερη κατηγορία μεθόδων θήρας και σύλληψης που θεωρούνται επίσης απαγορευμένες, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατόν. Πρόκειται για: α) χρήση δικτύων και φραγμάτων με παγίδους (περικύκλωση) και β) χρήση σειράς παγίδων (concealed traps, pits, snares, set-gun traps, deadfalls) και θήρα που δεν επιτρέπει στο θήραμα να έχει οπτική επαφή με το θηρευτή (hunting from a blind or hide)[172]. Στο ίδιο Αρθρο επιβάλλεται η απαγόρευση της εγκατάλειψης από θηρευτές του νεκρού ζώου που αποτελεί διατροφικό πόρο, ενώ κατ'εξαίρεση επιτρέπεται η σύλληψη ζώων με χρήση ναρκωτικών ουσιών και ελικοφόρων μηχανοκίνητων οχημάτων ή η θήρα και η σύλληψη στη διάρκεια της νύκτας αλλά μόνο από τις αρμόδιες αρχές ή κάτω από τον έλεγχό τους.

Στα πλαίσια της άμεσης προστασίας των ειδών της άγριας ζωής η Σύμβαση του 1968 ρυθμίζει επίσης το πρόβλημα της διακίνησης (εισαγωγές, εξαγωγές, μεταφορά) της χλωρίδας-πανίδας και των παραγώγων τους. Ουσιαστική προϋπόθεση της εμπορευματικής διακίνησης αποτελεί η νόμιμη κάρπωση και περαιτέρω τίθενται τεχνικές και διαδικαστικές διατυπώσεις που πρέπει να πληρούνται στα διάφορα στάδια της διακίνησης. Το καθεστώς που αφορά τις καταχωρήσεις του Καταλόγου των προστατευόμενων ειδών (Αρθρο VIII) είναι πολύ αυστηρότερο απ'ότι

για τα υπόλοιπα είδη[193]. Η προηγουμενη ρύθμιση είναι μάλλον ανεπαρκής για την αντιμετώπιση του τεραστιου προβλήματος του νόμιμου και παράνομου εμπορίου της άγριας ζωής της Αφρικής. Η έλλειψη αυτή βέβαια έχει καλυφθεί σε μεγάλο βαθμό κυρίως από το, παγκόσμιας εμβέλειας, εξειδικευμένο κείμενο της CITES[194].

Τέλος στα πλαίσια της άμεσης προστασίας των ειδών της άγριας ζωής - και λιγότερο των οικοτόπων τους - εντάσσεται και η πρόβλεψη της Σύμβασης του 1968 για επαναδιαπραγμάτευση των υπαρχόντων εθιμικών δικαιωμάτων με αντικείμενο την αγρια ζωή. Η διαδικασία αυτή πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα απαραίτητα νομοθετικά μέτρα προσαρμογής των προηγουμένων δικαιωμάτων με το συνολικό καθεστώς της Σύμβασης. Πρόκειται για απόπειρα περιορισμού, κυρίως, παραδοσιακών τρόπων κάρπωσης της άγριας ζωής των οποίων αμφισβητείται πλέον και ο παραδοσιακός τους χαρακτήρας και η συμβατότητα με σύγχρονες πολιτικές προστασίας[195]. Βέβαια, ειδικά στην Αφρική το πρόβλημα αυτό είναι ιδιαίτερα δυσεπίλυτο επειδή στη μακρά διάρκεια της αποικιοκρατίας οι ντόπιοι πληθυσμοί είχαν ελάχιστα δικαιώματα κάρπωσης (θήρας κλπ.), ενώ στη σύγχρονη περίοδο αντιμετωπίζοντας έντονα διατροφικά, οικονομικά και αναπτυξιακά προβλήματα, δύσκολα αποδέχονται περιορισμούς που θεωρούν ότι τους στερούν κρίσιμους παραδοσιακούς διατροφικούς και οικονομικούς πόρους και τους επαναφέρουν στο στάδιο της αποικιοκρατίας.

3.2.3. Λοιπές ρυθμίσεις και εξέλιξη της Σύμβασης του 1968

Η Σύμβαση του 1968 για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική ολοκληρώνεται με μια σειρά ουσιαστικές και τεχνικές - διαδικαστικές ρυθμίσεις.

α) Προβλέπεται ότι το προηγούμενο καθεστώς διαχείρισης και διατήρησης της άγριας ζωής και των υπόλοιπων φυσικών πόρων, πρέπει να αποτελεί ολοκληρωμένο τμήμα των εθνικών και περιφερειακών (διεθνών) αναπτυξιακών προγραμμάτων[196]. Στα προγράμματα αυτά πρέπει να μελετώνται πλήρως ο οικολογικός, ο οικονομικός και κοινωνικός παράγοντας. Όταν τα αναπτυξιακά προγράμματα είναι πιθανό να έχουν επιπτώσεις στους φυσικούς πόρους άλλου κράτους, πρέπει να υπάρξουν διαβουλεύσεις με τη συγκεκριμένη χώρα[197].

β) Στα Άρθρα XII (Research) και XIII (Conservation education) τονίζεται η υποχρέωση των Συμβαλλομένων Κρατών να ενθαρρύνουν και να προωθούν την έρευνα στη διατήρηση, χρήση και διαχείριση των φυσικών πόρων,

με ιδιαίτερη προσοχή στον οικολογικό και στον κοινωνιολογικό παράγοντα[199]. Επίσης προσοχή δίδεται στην αναγκαιότητα κατανόησης από τους πολίτες της εξάρτησής τους από τους φυσικούς πόρους και την ορθολογική τους διαχείριση. Για το σκοπό αυτό τα Συμβαλλόμενα Κράτη πρέπει να εξασφαλίσουν την εισαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες και να καθιερώσουν πληροφοριακές καμπάνιες για το κοινό με σκοπό την εξοικείωσή του στην ιδέα της διατήρησης του περιβάλλοντος[199]. Σαν ουσιαστικό στοιχείο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τα Συμβαλλόμενα Κράτη, πρέπει να χρησιμοποιήσουν στο έπακρο τις εκπαιδευτικές αξίες που περικλείουν οι προστατευόμενες περιοχές προστασίας[200].

γ) Η υλοποίηση της Σύμβασης σε εσωτερικό επίπεδο (Άρθρο XV, Organization of national conservation services) ανατίθεται σε σχετικό γραφείο εξουσιοδοτημένο να χειρίζεται όλα τα θέματα που αφορούν τη Σύμβαση. Εφόσον αυτό δεν είναι δυνατόν, δημιουργείται κάποιος σχετικός συντονιστικός φορέας (μηχανισμός).

δ) Στο Άρθρο XVI (Inter - State Co-operation) τίθενται οι όροι της διακρατικής συνεργασίας για την υλοποίηση της Σύμβασης και την προστασία των φυσικών πόρων. Η συνεργασία αυτή επιβάλλεται σε περιπτώσεις που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση ρυθμίσεων της Σύμβασης και όταν μέτρα που λαμβάνονται σε εθνικό επίπεδο είναι πιθανό να έχουν επιπτώσεις στους φυσικούς πόρους οποιουδήποτε άλλου Κράτους[201]. Εκτός από τις βασικές αυτές αρχές και κατευθύνσεις διεθνούς συνεργασίας, στο ίδιο Άρθρο προβλέπεται ότι η διακρατική συνεργασία των Συμβαλλομένων Κυβερνήσεων για την υλοποίηση της Σύμβασης, γίνεται με άξονα τον ΟΑU[202]. Ειδικότερα ο ΟΑU αναλαμβάνει την ευθύνη και αρμοδιότητα λήψης: α) των κειμένων (νόμοι, σχετικές ρυθμίσεις, οδηγίες κλπ.) που τα Συμβαλλόμενα Κράτη έχουν υιοθετήσει για την υλοποίηση της Σύμβασης, β) των αναφορών (reports) για τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της Σύμβασης και γ) οποιασδήποτε πληροφόρησης που είναι απαραίτητη για την τεκμηρίωση θεμάτων που αφορούν τη Σύμβαση[203]. Ο ίδιος Οργανισμός (ΟΑU) οργανώνει συναντήσεις (meetings) εφόσον ζητηθεί από τρία τουλάχιστον Συμβαλλόμενα Μέρη και το αίτημα αυτό γίνει αποδεκτό από τα 2/3 των Συμβαλλομένων Κρατών στα οποία έγινε πρόταση συμμετοχής στις συναντήσεις[204]. Επίσης ο ΟΑU αναλαμβάνει το οικονομικό βάρος που προκύπτει από τη λειτουργία Σύμβασης, εκτός βέβαια αν αυτό καλύπτεται από Συμβαλλόμενα Κράτη ή με άλλο τρόπο[205].

Οι ελλείψεις και οι επιλογές του προηγούμενου Άρθρου (XVI) για την υλοποίηση της διεθνούς συνεργα-

σίας, έχουν θεωρηθεί σαν βασική αιτία της μειωμένης ρυθμιστικότητας της Σύμβασης του 1968. Συγκεκριμένα ο θεσμός των αναφορών και των συναντήσεων είναι χαλαρός (έλλειψη περιοδικότητας) και ασαφής (χωρίς συγκεκριμένο περιεχόμενο), ενώ δεν προβλέπεται η δημιουργία εξειδικευμένου οργάνου υλοποίησης των σκοπών και του συντονισμού της δράσης. Ο ρόλος αυτός ανατίθεται, μερικά, στον ΟΑU καθώς επίσης και το ουσιαστικό οικονομικό βάρος για τη λειτουργία της Σύμβασης. Όμως ο ΟΑU είναι πολύ δύσκολα να ανταποκριθεί θετικά γιατί λειτουργεί σ'ένα χώρο (Αφρική) με έντονες αντιθέσεις (πολιτικές, οικονομικές, καινωνικές κλπ.) και αντιμετωπίζει σοβαρές οργανωτικές, τεχνικές, επιστημονικές και κυρίως οικονομικές ελλείψεις. Τα προβλήματα της Σύμβασης στα συγκεκριμένα Άρθρα δεν πρέπει να αποδοθουν σε άγνοια ή λανθασμένες, τεχνικής φύσης, επιλογές των συντακτών του κειμένου, κυρίως πρόκειται για ρυθμίσεις που αποκρυσταλλώνουν τις καλύτερες δυνατές επιλογές για την υπέρβαση σειράς ουσιαστικών δυσκολιών που αντιμετώπιζαν οι Αφρικανικές Χώρες. Επίσης στα πλαίσια αυτά ο ουσιαστικός ρόλος που ανατίθεται στον ΟΑU από συγκεκριμένα Άρθρα (XVI), ήταν τεχνικά και ουσιαστικά αναπόφευκτος εφόσον η Σύμβαση του 1968 υιοθετήθηκε με δική του πρωτοβουλία και υπήρχε και σχετική διεθνής παράδοση στο θέμα αυτό. Βέβαια όπως προαναφέρθηκε ο ΟΑU δεν ήταν δυνατόν να ανταποκριθεί θετικά, όπως π.χ. τα Σ Ε ή η Benelux σε αντίστοιχες περιπτώσεις[206].

ε) Τα τελευταία, ουσιαστικής φύσης, Άρθρα της Σύμβασης του 1968 αναφέρεται στα καθεστώς εξαιρέσεων (Άρθρα XVII, Provision for exceptions) από τις ρυθμίσεις του σχετικού κειμένου. Συγκεκριμένα τα Συμβαλλόμενα Μέρη στις περιπτώσεις: 1) υπέρτατου κρατικού συμφέροντος, 2) ανωτέρας βίας και 3) άμυνας της ανθρώπινης ζωής, μπορούν να δώσουν προτεραιότητα στην εξυπηρέτηση των προηγούμενων σκοπιμοτήτων, έστω και σε αντίθεση με ρυθμίσεις της Σύμβασης[207]. Επίσης τα Κράτη σε περιπτώσεις α) λιμού, β) προστασίας της δημόσιας υγείας και γ) άμυνας της ιδιοκτησίας, μπορούν να υιοθετούν μέτρα, σε αντίθετη με προβλέψεις της Σύμβασης, με την προϋπόθεση του προσδιορισμού του σκοπού, του χρόνου και του τόπου που αφορούν[208]. Το προηγούμενο Άρθρο έχει δεχθεί κριτική και θεωρείται πως αποδυναμώνει το ουσιαστικό προστατευτικό καθεστώς της Σύμβασης του 1968, όμως οι περιπτώσεις εξαιρέσεων που παραθέτει το Άρθρο XVII δεν αφίστανται ιδιαίτερα από τη γενικότερη πρακτική άλλων συμβάσεων και κυρίως από τον τρόπο υλοποίησής τους στις επί μέρους εσωτερικές έννομες

τάξεις. Αλλωστε πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η προκείμενη Σύμβαση καλύπτει συνολικά τους φυσικούς πόρους και όχι μεμονωμένα κάποιο στοιχείο τους[209], ενώ παράλληλα οι εξαιρέσεις αυτές επιχειρούν να ανταποκριθούν σε μόνιμες ή περιστατιακές σοβαρές αναπτυξιακές, οικονομικές, κοινωνικές κλπ. αναγκαιότητες της Αφρικανικής ηπείρου. Βέβαια στις περιπτώσεις που περιέχουν έννοιες με εξαιρετική ευρύτητα και πολυποίκιλη εφαρμογή (π.χ. υπέρτατο κρατικό συμφέρον), θα έπρεπε να υπάρξει περισσότερο οριοθετημένος προσδιορισμός τους και ένα γενικότερο, ακριβέστερο και αυστηρότερο, πλαίσιο λειτουργίας όλων των εξαιρέσεων. Επίσης δεν υπάρχει σαφής πρόβλεψη για κοινοποίηση των εξαιρέσεων στα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη, ούτε βέβαια απαιτείται προηγούμενη έγκριση των μέτρων αυτών από κάποιο διεθνές όργανο[210]. Ουσιαστικά λοιπόν η έκταση και το περιεχόμενο των εξαιρέσεων της Σύμβασης του 1968, σε επίπεδο εφαρμογής, εξαρτάται από την πολιτική βούληση των επί μέρους Κρατών και με μοναδικό - ίσως - έλεγχο από τα αντίστοιχα εσωτερικά δικαστήρια, αν και εφόσον επιληφθούν παρόμοιων περιπτώσεων.

Τα υπόλοιπα Αρθρα (XVIII - XXV) της Σύμβασης, αποτελούν τις τεχνικές ρυθμίσεις λειτουργίας της (τελικές κλπ. διατάξεις). Ειδικότερα: α) Θεματοφύλακας ορίζεται ο ΟΑU (Αρθρο XIX), β) η παρούσα Σύμβαση για τα Κράτη που θα γίνουν Μέλη της υποκαθιστά τη Σύμβαση του Λονδίνου (1933) και κάθε παρόμοιο κείμενο (Αρθρο XXI) και γ) η Αγγλική και Γαλλική γλώσσα (δηλαδή οι γλώσσες των δύο κύριων Ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων στην Αφρική) θεωρούνται επίσημες και εξίσου αυθεντικές (Αρθρο XXV) κλπ.[211].

Η Σύμβαση του 1968 για τη διατήρηση της φύσης και των φυσικών πόρων της Αφρικής, αν και θεωρείται το πληρέστερο ίσως σύγχρονο διεθνές κείμενο για την προστασία της άγριας ζωής[212], λειτουργικά και πρακτικά έχει περιορισμένα αποτελέσματα. Πράγματι η Σύμβαση δεν κατόρθωσε να αποκτήσει το χαρακτήρα ενός ενεργού και δυναμικού διεθνούς πλαισίου συνεργασίας και δράσης των Αφρικανικών Κρατών για την προστασία της άγριας ζωής τους. Βέβαια σε συγκεκριμένες περιπτώσεις συνέβαλε στη δημιουργία και βελτίωση σχετικών νομικών ρυθμίσεων (εσωτερικών) προστασίας κάποιων Αφρικανικών Κρατών[213], καθώς και στην περαιτέρω εξέλιξη και εφαρμογή του θεσμού των προστατευόμενων περιοχών. Στα πλαίσια αυτά όμως είναι δύσκολα να επιλυθούν τα σοβαρά προβλήματα προστασίας της Αφρικής που έχουν σχέση με την υποβάθμιση και απώλεια των φυσικών οικοτόπων και την υπερεκμετάλλευση των ειδών για εξυπηρέτηση αναγκών του διεθνούς

νόμιμου και - κυρίως - παράνομου εμπορίου.

Η περιορισμένη αποτελεσματικότητα της Σύμβασης του 1968 έχει μερικά αποδοθεί στο ελλιπές καθεστώς υλοποίησης (ανεπάρκεια και χαλαρότητα αναφορών, συναντήσεων, οικονομικής και οργανωτικής υποδομής) και στην ευρύτητα των εξαιρέσεων που προβλέπει[214]. Όμως και αυτές οι φαινομενικά "τεχνικές"[215] ελλείψεις της Σύμβασης, παραπέμπουν στα σοβαρά ουσιαστικά προβλήματα (εσωτερικά και διεθνή) που αντιμετωπίζουν οι Αφρικανικές χώρες. Η επίλυση των προβλημάτων αυτών συχνά μονοπωλεί τις κρατικές προτεραιότητες και επί πλέον αντιστρατεύεται στην εξέλιξη ή ανάληψη μέτρων και δραστηριοτήτων για την προστασία της άγριας ζωής. Εξάλλου είναι δεδομένη, στις περισσότερες περιπτώσεις η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων, και επιστημονικοτεχνικής υποδομής για την υλοποίηση των ρυθμίσεων της Σύμβασης.

Επίσης πρέπει να επισημανθεί ότι αν και θεωρητικά η Σύμβαση του 1968 είναι ένα ολοκληρωμένο κείμενο συνολικής προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος σε εκτεταμένο περιφερειακό επίπεδο, πρόκειται για μια υπερβολικά φιλόδοξη προσπάθεια που είχε περιορισμένες πιθανότητες επιτυχίας. Πράγματι παρόμοιο (μετριοπαθέστερο) εγχείρημα στην Αμερικανική ήπειρο (1940) αποτελεί κλασσική περίπτωση αδρανούς συνθήκης ("sleeping treaty"). Αλλά και στη Δυτική Ευρώπη, με εξαιρετικά ευνοϊκές (οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές κλπ.) συνθήκες, το εγχείρημα της Σύμβασης της Βέρνης (1979), με σαφώς μετριοπαθέστερους στόχους (ποιότητα προστασίας, ευρύτητα περιβαλλοντικών στοιχείων και χερσαφικού χώρου), δεν θεωρείται ιδιαίτερα επιτυχές. Είναι προφανές λοιπόν πως για τις Αφρικανικές Χώρες, στην παρούσα συγκυρία, είναι περισσότερο πρόσφορη η διεθνής συνεργασία για προστασία σε τοπικό (διμερές ή πολυμερές) επίπεδο ή και σε γενικευμένο περιφερειακό αλλά με ρεαλιστικότερες ρυθμίσεις που αφορούν περιορισμένο και εξειδικευμένο αντικείμενο[216].

Στα πλαίσια αυτά η προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική εξακολουθεί μετά την λήξη της αποικιοκρατίας και παρά την ύπαρξη της Σύμβασης του 1968, να είναι ετερόφωτη και σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη από διεθνείς (κυβερνητικους και μη) οργανισμούς[217], ανεπτυγμένα κράτη και εθνικές οντότητες[218] καθώς και από παγκόσμιες ή διαπεριφερειακές συμβάσεις με εξειδικευμένο αντικείμενο που καλύπτουν συγκεκομμένες κοίτιμες αναγκαιότητες της Αφρικανικής άγριας ζωής. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση των - παγκόσμιας εμβέλειας και Δυτικής προέλευσης - συμβάσεων με εξειδικευμένο

αντικείμενο όπως CITES: 1973 (ρύθμιση διεθνούς εμπορίου της άγριας ζωής), Ραμσάρ 1971 (προστασία υγροτόπων) και UNESCO 1972 (για την προστασία της φυσικής κληρονομιάς), που μέσα από μια επιτυχημένη οργανωτική, οικονομική και επιστημονικοτεχνική υποδομή, έχουν αποδειχθεί εξαιρετικά βιώσιμες και χρήσιμες για την προστασία της άγριας ζωής στην Αφρική[219].

3.3. Σύμβαση και θεσμικό καθεστώς σχετικά με την ανάπτυξη της Λεκάνης Chad (Fort - Lamy 1967)[220]

Η ύπαρξη της Λίμνης Chad και της αντίστοιχης λεκάνης απορροής, οδήγησε τις Αφρικανικές Χώρες Καμερούν, Τσάντ, Νίγηρα και Νιγηρία στην υιοθέτηση Σύμβασης και ενός θεσμικού καθεστώτος [22-5-1964, Fort - Lamy (N' Djamena)], για την διαχείριση του σχετικού υδάτινου οικοσυστήματος.

Πρόκειται, σε γενικές γραμμές, για ένα τυπικό συμβατικό καθεστώς με αντικείμενο τα γλυκά νερά (επιφανειακά και υπόγεια) και ρυθμίσεις που κατοχυρώνουν τα κυριαρχικά δικαιώματα των Κρατών που αφορά αλλά και την ελευθερία χρήσης των υδάτινων πόρων της λεκάνης[221]. Η Σύμβαση του 1964 όμως δεν ρυθμίζει μόνο θέματα ανάπτυξης της Λεκάνης Chad και χρήσης των νερών (οικιακή και βιομηχανική χρήση, άρδευση, ναυσιπλοΐα) αλλά επιπλέον αναφέρεται στη διαχείριση και προστασία του υδάτινου οικοσυστήματος ως οικοτόπου καθώς και στα είδη της άγριας ζωής (χλωρίδα, πανίδα)[222]. Δημιουργείται δηλαδή κάποιο συνολικό πλαίσιο εκτίμησης της διαχείρισης και προστασίας των βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων και πόρων της περιοχής, με βασικό σκοπό βέβαια την εξυπηρέτηση των ανθρωπογενών οικοσυστημάτων και των αναγκών τους.

Στα πλαίσια αυτά είναι σημαντική η ρύθμιση η οποία αποτρέπει τα Συμβαλλόμενα Μέρη από τη λήψη μέτρων που μπορεί να έχουν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα και ποσότητα των υδάτινων πόρων καθώς και σε άλλα στοιχεία της Λεκάνης, μεταξύ των οποίων, και στα βιολογικά χαρακτηριστικά της πανίδας και χλωρίδας[223]. Οι παραπάνω παρεμβάσεις για να είναι σύννομες απαιτούν προηγουμένως σχετικές διαβουλεύσεις με τον διακυβερνητικό οργανισμό της Chad Basin Commission που δημιουργεί η Σύμβαση, μεταξύ άλλων, και για το σκοπό αυτό[224].

Το καθεστώς του 1964 για τη Λεκάνη Chad έχει εκσυγχρονιστεί με τροποποίηση στις 22-10-1972 (Yaounde). Η σημαντικότητα του στα πλαίσια της προστασίας της άγριας ζωής και ειδικότερα της πτηνοπα-

νίδας και των οικοτόπων της (υγροτόποι κλπ.), έχει σχέση με τον προσανατολισμό του σύγχρονου κλασσικού καθεστωτος διαχείρισης και προστασίας των υδάτινων πόρων προς μια μορφή οικοσυστημικής θεώρησης των σχετικών προβλημάτων που περιλαμβάνει όλα τα βιοτικά και αβιοτικά στοιχεία. Η εξέλιξη αυτή, εκτός βέβαια των θετικών επιπτώσεων στους πολύτιμους υγρότοπους και την πτηνοπανίδα της συγκεκοιμένης λεκάνης[225], αποτελεί και ένα ενδιαφέρον προηγούμενο που η γενίκευσή του στις διεθνείς διευθετήσεις λεκανών απορροής θα ήταν σημαντική προσφορά στην προστασία των υγροτόπων και της πτηνοπανίδας τους, εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις οι διεθνείς λεκάνες απορροής αντιπροσωπεύουν και αναντικατάστατους διεθνείς υγροτόπους[226].

Πάντως το αυξημένο ενδιαφέρον των Κοατών της Λεκάνης Chad για τη χλωρίδα - πανίδα, εκτός από τους υδάτινους πόρους, έχει άμεση σχέση με την εκπληκτική πρωτογενή παραγωγικότητα των υγροτοπων Λεκάνης σε φυτικά και ζωικά προϊόντα και βέβαια με την συνεπαγόμενη αξία τους για τους ιθαγενείς πληθυσμούς[227]. Το ενδιαφέρον αυτό όμως δεν έχει οδηγήσει Κράτη σε ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα διαχείρισης και προστασίας των υδάτινων πόρων και των έμβιων στοιχείων του οικοσυστήματος της Λίμνης Chad και της συνολικής Λεκάνης που την τροφοδοτεί και την συμπληρώνει ως ενιαίο οικοσύστημα. Ποάγματι η ποσότητα των νερών που εισρέει στη Λίμνη Chad (βασικά τροφοδοτείται από τους ποταμούς Logone και Chari του Καμερούν) υφίσταται περισταστιακή αλλά και μόνιμη μείωση που οφείλεται σε συνδυασμό φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων (ξηρασία Sahel, εκτεταμένη χρήση, κατακράτηση και εκτροπή υδάτινων πόρων κλπ.). Μάλιστα το Μάρτιο του 1985 το τμήμα της Λίμνης Chad που ανήκει στο Νίγηρα δεν περιείχε νερό και γενικά εκτιμάται ότι ένα μεγάλο μέρος της (2/3 περίπου) έχει πλέον εξαφανιστεί[228]. Η κατάσταση αυτή βέβαια απειλεί μια σειρά δραστηριοτήτων (άρδευση, αλιεία, κτηνοτροφία κλπ.) που εξαρτώνται άμεσα από το επίπεδο διατήρησης των υγροτόπων της περιοχής, ενώ παράλληλα υπάρχει και έντονο διεθνές ενδιαφέρον πέρα από το συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Το ενδιαφέρον αυτό στρέφεται προς την προστασία και διαχείριση των υγροτόπων της Λεκάνης Chad σε αναφορά προς το διεθνές κεφάλαιο των αποδημητικών πτηνών που τους χρησιμοποιούν σαν οικότοπους σε μόνιμη ή περισταστιακή βάση.

Πάντως τόσο οι άμεσα ενδιαφερόμενες χώρες της Λεκάνης Chad, όσο και διεθνείς κύκλοι που ενδιαφέρονται για την διαχείριση της, κυρίως, στα πλαίσια της

διεθνούς προστασίας των υγροτόπων και της πτηνοπανίδας τους (IUCN και κύκλος προσώπων, κυβερνήσεων και οργανώσεων που ενεργοποιούνται στα πλαίσια της Συμβασης Ραμσάρ), φαίνεται να καταλήγουν στο συμπέρασμα πως υπάρχει άμεσο και σοβαρό πρόβλημα προστασίας της Λεκάνης. Σαν ρεαλιστική και βιώσιμη λύση προτείνεται η διαχείριση και προστασία του υδάτινου οικοσυστήματος και των υγροτόπων του ως διεθνούς πόρου (international resource) στα πλαίσια μιας κατάλληλης διεθνούς συμφωνίας [229].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Σαμιώτης,Γ. και Γ.Τσάλτας (1990), σ.σ.97 -145.

2. Βλ. ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο, κυρίως για τη Σύμβαση Ραμσάρ.

3. Βλ. σχετική Σύμβαση του 1900 και 1933 προηγουμένως σε Κεφάλαιο Πρώτο και Δεύτερο του ιδίου Μέρους.

4. Για το θέμα αυτό, βλ. αναλυτικά σε Σαμιώτης, Γ. και Γ.Τσάλτας (1979).

5. "Until the 1950's, in fact, almost all conservation treaties dealt solely with the protection of migratory wildlife". Mc Goinigle,M. and M.Zacher (1979), p.4. Επίσης όπως ήδη αναλύθηκε κάποιες προσπάθειες κυβερνήσεων και της ΚτΕ για τον έλεγχο της πετρελαϊκής ρύπανσης στις 10ετίες '20 και '30, απέτυχαν οριακά και στη βασική τους επιδίωξη, δηλαδή την υιοθέτηση σχετικών διεθνών συμβάσεων. Βλ. στο προηγούμενο κεφάλαιο.

6. Για τις σχετικές αποφάσεις, μεταξύ άλλων, βλ. Barros, J. and D. Johnston (1974) και Utton, A. (1974).

7. Βλ. όμως και κάποιες τοπικές ή οριακής φύσης διεθνείς ρυθμίσεις στο προηγούμενο κεφάλαιο.

8. Βλ. σχετική ανάλυση στο Κεφάλαιο Πρωτο του ιδίου Μέρους.

9. Βλ. αμέσως παρακάτω

10. Βλ. ειδικότερα στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

11. Η Ευρώπη μέχρι σήμερα επιχειρεί να αξιοποιήσει πτυχές της επιτυχημένης διεθνούς προστασίας των υδροβίων πτηνών και των υγροτόπων στη Β.Αμερική. Π.χ. το εγχείρημα δημιουργίας του θεσμού Ducks Unlimited στην Ευρώπη αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της τάσης.

12. Βλ. αμέσως παρακάτω.

13. Μάλιστα πολλά κράτη και γεωγραφικές περιοχές έχουν προχωρήσει σε διεθνή συνεργασία για την προστασία φυτών, δασών, καλλιεργειών κλπ. με τρόπους που λιγότερο ή περισσότερο αγνοούν τον παραδοσιακό οικολογικό ρόλο των πτηνών. Βλ. Johnston,D. (1981), p.p. 57-58 και UNEP (1985 α), p.p. 15, 17, 29, 44, 51, 59, 64, 71, 89.

14. Βλ. Cornwallis,R. (1967), p.p. 125 επ.

15. Βλ. κυρίως, σχετική ανάλυση σε Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

16. Βλ. idid.

17. Βλ. και σχετικές εξελίξεις για δημιουργία της Σύμβασης Ραμσάρ σε Μέρος Τρίτο.

18. Βλ. Boardman,R. (1981), p.p. 30 και 191.

19. Βλ. Bulletin of the ICBP (1952), p.p. 53-57

20. Βλ. ειδικότερα σε Μέρος Τρίτο και Hayden, S. (1942), p.p. 98-101.

21. Βλ. ibid.

22. Βλ. παρακάτω για το Σχέδιο Σύμβασης των Σκανδιναβικών Χωρών.

23. Το ICBP συμμετείχε παρέχοντας γραμματειακή υποστήριξη (Phyllis Barclay - Smith). Βλ. Boardman,R. (1981), p.106 και Bulletin of ICBP (1952), p.55

24. Βλ. αμέσως προηγούμενως.

25. Το Σκανδιναβικό Σχέδιο Σύμβασης ήταν αρκετά συμβιβαστικό, με σκοπό την ευρύτερη δυνατή κυβερνητική αποδοχή του, και αποτελούσε σαφή πρόοδο σε σχέση με τη Σύμβαση του 1902. Βέβαια αν και φραστικά η προστασία αφορούσε όλα τα πτηνά, στη συνέχεια περιείχε κατηγοροποιήσεις με δυσμενή μεταχείριση για κάποια είδη. Επίσης ήταν εμφανείς οι ελλείψεις του Σχεδίου στο θέμα της προστασίας των οικοτόπων και των υδρόβιων πτηνών. Μια σύγκριση των θέσεων του Σκανδιναβικού Σχεδίου και αυτών που εκφράστηκαν στο Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία της Φύσης (Παρίσι 1931, βλ. προηγουμένως), πείθει πως το πρώτο, που αποτελούσε στην ουσία μια κυβερνητική πρόταση, περιείχε πολύ πιο συντηρητικές και συμβιβαστικές θέσεις, επιβεβαιώνοντας τις υπάρχουσες κυβερνητικές "αναστολές" σε παρόμοια θέματα. Βλ. Σαμιώτης Γ. και Γ.Τσάλτας (1990).

26. Βλ. προηγουμένως.

27. Το ICBP συμμετείχε όπως το 1937. Βλ. προηγουμένως σημείωση 23.

28. Βλ. Bulletin of the ICBP (1952), p.53.

29. Βλ. προηγουμένως για τη Συνδιάσκεψη του ICBP, 1948.

30. Δεν συμμετείχαν, αν και είχαν προσκληθεί, οι χώρες: Τσεχοσλοβακία, Φινλανδία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιταλία, Μονακό, Νορβηγία, Πολωνία, Ρουμανία, ΕΣΣΔ και Γιουγκοσλαβία.

31. Interanational Covention for the Protection of Birds, Paris, 18 October 1950. Βλ. UNTS, Vol. 636--638, 1968, No 9134, p.p. 186-197.

32. Για το περιεχόμενο του σχετικού όρου, Βλ. Ιωαάννου,Κ. (κ.α)(1983), σ.σ. 90-91.

33. Βλ. Άρθρο 11

34. Τη Σύμβαση υπέγραψαν οριστικά οι χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Μονακό, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία.

35. Τη Σύμβαση επικύρωσαν οι χώρες: Βέλγιο,

Ολλανδία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, και Τουρκία. Επίσης προσχώρησαν: Ισλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, και Γουγκοσλαβία. Δηλαδή οι χωρες: Αυστρία, Βουλγαρία, Γαλλία, Ελλάδα, Μονακό και Πορτογαλία, αν και υπέγραψαν τη Σύμβαση, δεν ειναν Μέλη της.

36. Βλ. Αρθρο 11. Για συγκριτικές παρατηρήσεις υπογραφών, επικυρωσεων, προσχωρήσεων κλπ. στις δύο Συμβάσεις, βλ. Bulletin of ICBP (1952), Barclay-Smith,P (1967), IUNC (1986 α), UNEP (1985 α), κλπ.

37. Βλ. Προοίμιο.

38. Ibid

39. Βλ. Προοίμιο και Αρθρο 1

40. Βλ. Αρθρο 2

41. Βλ. παρακάτω αναλυση των Αρθρων 6 και 7

42. Βλ. συγκριτικά σχετικές αναλύσεις στο προηγούμενο Κεφάλαιο του ιδίου Μέρους.

43. Βλ. Προοίμιο.

44. Βλ. International Convention for the Regulation of Whaling, 2 December 1946, 161 UNTS 72.

45. Βλ. παρακάτω.

46. Βλ. Αρθρο 3

47. Βλ. Αρθρο 4

48. Ibid.

49. Η απαγόρευση αυτή σκοπεύει στην κατάργηση των, μεγάλου διαμετρήματος, πυροβόλων όπλων με σταθερή βάση και με ευρεία χρήση στην Κεντρική και Β.Ευρώπη για τη μαζική θανάτωση κυρίως υδρόβιων πτηνων.

50. Για μια συγκριτική μελέτη των απαγορεύσεων, βλ. στο προηγούμενο Κεφάλαιο τη σχετική Σύμβαση μεταξύ Δανίας-Σουηδίας (1931).

51. Βλ. παρακάτω.

52. Πρόκειται για την ομάδα νησιών της Δανίας, μεταξύ Ισλανδίας και Βρεττανικών Νήσων, στο Β.Ατλαντικό Είναι γνωστά επίσης σαν Faeroe ή Faeroes. Διαθέτουν πλούσια πτηνοπανίδα κυρίως θαλάσσια. Βλ. προηγούμενες σχετικές αναφορές.

53. Η Σύμβαση του 1902 είναι πολύ πιο φειδωλή στο σημείο αυτό και χρησιμοποιεί ουσιωδέστερη αιτιολογία. Βλ. Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους καθώς και σε Κεφάλαιο Δεύτερο εύλογες εξαιρέσεις της Σύμβασης του 1916 στη Β.Αμερική.

54. Μάλιστα πρέπει να προστεθεί και η Ολλανδία σε συγκεκριμένη εξαίρεση. Βλ. προηγουμένως.

55. Για οικονομικούς, πολιτιστικούς και οικολογικούς λόγους θα ήταν αποδεκτό κάποιο συγκεκριμένο εξαιρετικό καθεστώς για τα Νησιά Faroe και περιοχές της Ισλανδίας, Σουηδίας, Νορβηγίας και Φιλανδίας, στην Αρκτική. Παρόμοιες φειδωλές, και συχνά επιτυχείς, εξαι-

ρέσεις έχουν καθιερωθεί κυρίως στη Β.Αμερική για τους χηγενείς κατοίκους. Βλ. σχετικές αναφορές σε προηγούμενα Κεφάλαια καθώς και σε επόμενα. Οι παραπάνω εξαιρέσεις κυρίως αφορούν ή πλήττουν τα υδρόβια και θαλάσσια πτηνά.

56. Πρόκειται για "παραχωρήσεις" σε κάποια Ευρωπαϊκή elite που επιδίδεται στη συγκεκριμένη ασχολία.

57. Βλ. προηγουμένως.

58. Η Σύμβαση 1902, παρά τις δυσκολίες εφοδιαστηκε με πίνακα ειδών που βέβαια διαχώριζε τα πτηνά σε ωφέλιμα και επιβλαβή.

59. Βλ. Αρθρο 8.

60. Βλ. Συμβάσεις 1940 (Αμερική) και 1933 (Αφρική) στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

61. Η Σύμβαση αναφέρεται ευθέως σε "water pollution", "pollution des eaux". Βλ. Αρθρο 10. Για το περιεχόμενο των ορων αυτών βλ. Σαμιώτης, Γ. και Γ.Τσάλτας (1990). Στη Σύμβαση του 1933 (Αφρική) γίνεται μόνο έμμεση αναφορά στη ρύπανση με την παράθεση υποβαθμιστικών και ρυπαινουσών δραστηριοτήτων (mining, excavation, drilling κλπ.). Βλ. Αρθρο 2 της σχετικής Σύμβασης.

62. Βλ. σχετικές αναφορές σε προηγούμενα Κεφάλαια.

63. Πέρα από την υιοθέτηση σχετικών μέτρων σαν συνέπεια των υποχρεώσεων των Κρατών σύμφωνα με το Αρθρο 10 της παρούσας Σύμβασης, προφανώς η σκοπιμότητα της προστασίας των πτηνών από τη ρύπανση των νερών, τα εντομοκτόνα κλπ. υπηρετείται με τη συμμετοχή των ιδίων Κρατών σε εξειδικευμένες συνθήκες, που αφορούν τα προηγούμενα θέματα και άρχισαν να υιοθετούνται από τα μέσα της δεκαετίας 1950-1960. Βλ. στην αρχή του παρόντος Κεφαλαίου.

64. Βλ. Αρθρο 11

65. Βλ. συγκριτικά σχετικές ρυθμίσεις της Σύμβασης του 1933 (Αφρική) στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

66. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

67. Βλ. προηγουμένως σχετικές αναλύσεις καθώς και Σαμιώτης,Γ. και Γ.Τσάλτας (1990).

68. Βλ. ειδικότερα προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

69. Βλ. επιπλέον προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο, αλλά και στο σχετικό κείμενο τις αδυναμίες των τελικών διατάξεων. Για το ίδιο θέμα βλ. και σε Μέρος Τρίτο σε Σύμβαση Ραμσάρ.

70. Σε αντίθεση με τις Συμβάσεις του 1916 και 1936 (Β.Αμερική).

71. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

72. Η υποστηριξη αυτή ήταν αναβαθμισμένη σε

αντίθεση με την στάση που είχαν επιδείξει απέναντι στην αντίστοιχη Σύμβαση του 1902. Βλ. ειδικότερα προηγούμενως στο ίδιο κεφάλαιο καθώς και σε Κεφάλαιο Τέταρτο.

73. Στη Συνάντηση παρίσταντο, εκτός από στελέχη του ICBP, αντιπρόσωποι Τμημάτων (του ICBP) από: Αυστρία Βέλγιο, Δανία, Γαλλία Γερμανία, Μ.Βρεττανία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Ρουμανία, Ισπανία και Ελβετία. Επίσης παρίσταντο αντιπρόσωποι του IWRB, IUCN και του Conseil International de la Chasse. Βλ. Barclay-Smith,P. (1967), p.p.118-124.

74. Η κατάσταση αυτή αποδεικνύει πόσο μη ρεαλιστική είναι η κριτική που έχει ασκηθεί στη Σύμβαση του 1902 για το διαχωρισμό των πτηνών σε ωφέλιμα και επιβλαβή και αγνοεί πως κύριος σκοπός των νομικών κειμένων είναι η άμεση εφαρμογή τους σύμφωνα με τα υπάρχοντα δεδομένα.

75. Η προηγούμενη αρνητική στάση της, κύρια αγροτικής και μη ευρωστης οικονομικά, Ιρλανδίας σ'ένα μεταβατικό αναπτυξιακό στάδιο, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση δυσκολιών προστασίας της πτηνοπανίδας, όπου αφενός τα πτηνά απολαμβάνουν μειωμένων παραδοσιακών αξιών (γεωργία, δασοπανία κλπ.). αφετέρου υπάρχουν δυσκολίες καθιέρωσης νέων (κοινωνικο-οικονομικών κλπ. αξιών) και επιπλέον η προστασία τους θεωρείται ανασχετικός παράγοντας της οικονομικής ανάπτυξης. Βλ. Barclay-Smith,P. (1967), p.p. 118-124.

76. Βλ. ibid.

77. Βλ. ειδικότερα σχετικές αναλύσεις σε Μέρος Τρίτο.

78. Ibid.

79. Για το θέμα της σχετικής αντίθεσης μεταξύ Ευρωπαϊκού Βορρά-Νότου, βλ. επίσης σε Μέρος Τρίτο και σε Boardman,R. (1981).

80. Βλ. σχετικά σε Μέρος Τρίτο.

81: Βλ. σχετικά στο προηγούμενο κεφάλαιο.

82. Στην περίοδο αυτή (1966) συμφωνα με την άποψη του βιολόγου και conservationist Professor Jean Dorst: "automatic guns are not a great danger from a biological point of view, and in my opinion they are an amusement which is rarely used". Βλ. Barcley-Smith, P. (1967), p.p. 120-121. Η άποψη αυτή στη σύγχρονη συγκυρία θεωρείται μάλλον λανθασμένη εφόσον το είδος του αυτόματου (ορθότερα ημι-αυτόματου) κυνηγετικού όπλου χρησιμοποιείται πλέον ευρύτατα και με εξαιρετική ανευθυνότητα σε πολλές περιπτωσεις.

83. Στην χώρα αυτη (Ιταλία) η μαζική κάρπωση πτηνών με κυνηγετικά όπλα και δίκτυα θεωρείται "traditional 'Italian' custom". Βλ. Barclay-Smith,P. (1967),

p. 122.

84. Βλ. σχετικά προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

85. Βλ. Κεφάλαιο Πρώτο του ιδίου Μέρους.

86. Βλ. σχετικό κατάλογο συμμετοχών προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

87. Π.χ. στη Γαλλία η Κυβέρνηση δεν ήταν διατεθειμένη να επικυρώσει τη Σύμβαση και να έλθει σε αντίθεση με τις θηρευτικές οργανώσεις (L'Association National des Chasseurs de Cibier d'Eau κλπ.) που χρησιμοποιούσαν επιτυχώς για τους σκοπούς τους τα μέσα ενημέρωσης, πολιτικές παρεμβάσεις κλπ. Βλ. επίσης σε Μέρος Τρίτο για ανάλογες Ελληνικές παρεμβάσεις σε σχέση με την υλοποίηση της Οδηγίας 79/409 της Ε.Ο.Κ.

88. Στην επιτροπή αυτή συμμετείχαν αντιπρόσωποι από: Βέλγιο, Γαλλία, Μ.Βρεττανία, Ολλανδία, Conseil International de la Chasse και αργότερα από την Ιρλανδία. Η Προεδρία ανήκε στο IWRB (Dr. L.Hoffman) και η Γραμματεία στο ICBP (P.Barcley-Smith). Βλ. Barcley-Smith,P. (1967), p.124.

89. European Convention for the Protection of Animals During International Transport, Paris, 13.12.1968. Βλ. Burhenne,W. (1972), p. 968 : 92.

90. Βλ. κυρίως Αρθρα 40-46.

91. Βλ. σχετικά λεπτομερή στοιχεία σε Inskipp,T. and S.Wells (1979), καθώς και σε Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

92. Οι πρόσφατες αλλαγές στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες σίγουρα έχουν μεταβάλλει τα στεγανά στο σημείο αυτό, εφόσον ήδη υπάρχει θετική προσέγγιση του Σ Ε και επί μέρους Κρατών της Ανατολικής Ευρώπης. Βλ. σχετικές παρατηρήσεις και σε Μέρος Τρίτο, Σύμβαση της Βέρνης.

93. Στη Σύμβαση συμμετέχουν: Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρος, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ο.Δ. Γερμανίας, Ελλάδα, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία και Μ.Βρεταννία.

94. Additional Protocol of 10 May 1979 to the European Convention for the Protection of Animals During International Transport. Βλ. UNEP (1985a) p. 75.

95. Βλ. π.χ. Οδηγία 77/489 της ΕΟΚ σχετικά με την προστασία των ζώων στη διάρκεια διεθνών μεταφορών (18 Ιουλίου 1977, EEEK No L 200, 8-8-1977).

96. Benelux Convention Concerning Hunting and the Protection of Birds. (Brussels, 10-6-1970). Βλ. UNTS, vol. 847 - 849, No 12141, p.p. 255 - 267.

97. Βλ. σχετικά στο προηγούμενο κεφάλαιο του ιδίου Μέρους.

98. Βλ. Προοίμιο της Σύμβασης της Benelux (1970).

99. Βλ. Προοίμιο της σχετικής Σύμβασης.

100. Βλ. επίσης Συμβάσεις 1931 και 1936 στο προηγούμενο Κεφάλαιο του ιδίου Μέρους.

101. Βλ. Άρθρο 1 παρ. 2 (α), (β), (c) και (d).

102. Συγκεκριμένα η Σύμβαση περιλαμβάνει στην κατηγορία (c) wild fowl: all species of goose and duck (Anatidae), Eurasian golden plover (Pluvialis apricarius), common snipe (Gallinago gallinago), great snipe (Gallinago media), jacksnipe (Lymnocryptes minimus), European coot (Fulica atra). Επίσης για το περιεχόμενο του όρου "υδροβια πτηνά" με τη στενή και ευρεία έννοια, βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους και Σύμβαση Ραμσάρ σε Μέρος Τρίτο.

103. Πολλά στο παρελθόν χαρακτηρίζονταν "επιβλαβή", ενώ στις σύγχρονες συνθήκες, κατά περίπτωση, εξαιρούνται της γενικής προστασίας. Βλ. Άρθρο 1 παρ. 2 (d) και σχετικές αναλύσεις στα προηγούμενα Κεφάλαια.

104. Βλ. Άρθρο 1 παρ. 3 της Σύμβασης του 1970. Για την ιδρυτική Συνθήκη της Benelux βλ. UNTS, vol. 381, p. 165.

105. Βλ. Άρθρο 1 παρ. 4.

106. Βλ. Άρθρο 2.

107. Βλ. Άρθρο 4.

108. Βλ. Άρθρο 3.

109. Βλ. Άρθρα 5 παράγραφοι 1, 2 και 6.

110. Βλ. προηγουμένως σχετική αναφορά. Επίσης βλ. παρακάτω Απόφαση (1972) που υλοποιεί αυτή την πρόβλεψη.

111. Βλ. Άρθρο 7.

112. Βλ. Άρθρο 8 παρ. 1.

113. Ibid.

114. Βλ. Άρθρο 13 παρ. 1.

115. Βλ. ibid παρ. 2.

116. Συγκεκριμένα τα έγγραφα επικύρωσης κατατέθηκαν στο θεματοφύλακα ως εξής: Βέλγιο 5-8-1971, Λουξεμβούργο 13-1-1972 και Ολλανδία 31-5-1972. Βλ. UNTS, vol. 847 - 849, p. 264. Βλ. επίσης Άρθρα 16 παρ. 1 και 2 της Σύμβασης.

117. Βλ. προηγουμένως σχετική ανάλυση.

118. Decision relative a la Protection des Oiseaux (Decision M. (72), 30-8-1972).

119. Βλ. Protocole modifiant la Convention Benelux en matière de chasse et de protection des oiseaux, Λουξεμβούργο (20-6-1977). Βλ. Burhenne, W. (1972) p. 970 : 44/A.

120. Βλ. και σχετικές αναφορές σε Άρθρα του

πρώτου Μέρους της Σύμβασης.

121. Βλ. προηγουμένως αλλά και σε Προοίμιο και Αρθρο 15 της Σύμβασης του 1970.

122. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

123. Βλ. Προοίμιο Σύμβασης 1970.

124. Βλ. προηγουμένως διαχωρισμό της πανίδας σε θηραματικά και μη θηραματικά είδη και περαιτέρω διαχωρισμό των θηραματικων ειδών σε τέσσερις κατηγορίες.

125. Βλ. σε προηγουμενα Κεφαλαια π.χ., Συμβάσεις 1933 (Αφρική) και 1940 (Αμερική). Επίσης ανάλογες παρατηρήσεις θα μπορούσαν να γίνουν και σε σύγκριση της Σύμβασης του 1970 με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1902.

126. Βλ. προηγούμενο Κεφάλαιο.

127. Ibid.

128. Βλ. προηγούμενες σχετικές αναφορές.

129. Η πρακτική αυτή παράλληλα και σε συνδυασμό με αυτή για το κλασσικό πρόβλημα της διευθέτησης του καθεστώτος των συνοριακών υδάτων είναι σήμερα εξαιρετικά διαδεδομένη.

130. Agreement Between the Roval Norwegian Government and the Government of the Union of Soviet Socialists Republics Concerning the Regime of the Norwegian - Soviet Frontier and Procedure for the Settlement of Frontier Disputes and Incidents, Signed at Oslo, on 29 December 1949. Βλ. UNTS, vol. 81 - 83, 1951, No 1112 p.p. 341 - 377. Η Σύμβαση ετέθη σε ισχύ στις 30-10-1950 με την ανταλλαχή των εγγράφων επικύρωσης στη Μόσχα, σύμφωνα με το Αρθρο 39 της Σύμβασης. Βλ. ibid.

131. Η Σύμβαση κατά περίπτωση, χρησιμοποιεί τη λέξη frontier και σε συνδυασμό με το υπόλοιπο περιεχόμενο της φράσης αναφέρεται στη συνοριακή γραμμή ή στη συνοριακή ζώνη αντίστοιχα. Για τη διαφορά αυτή καθώς και τη σχετική ορολογία boundary - frontier με ανάλογο περιεχόμενο, βλ. Ρούκουνας, Ε. (1982) σ. 18.

132. Είναι γνωστό πως παρόμοιες ρυθμίσεις και πολιτικές, σε πολλές παραμεθόριες περιοχές, έχουν συμβάλλει στη διατήρηση μοναδικών φυσικών οικοσυστημάτων.

133. Βλ. Αρθρο 14 παρ. 1.

134. Ibid παρ. 2.

135. Βλ. Αρθρο 15.

136. Βλ. Αρθρο 16 παρ. 1.

137. Ibid παρ. 2.

138. Βλ. Αρθρα 17 παρ. 1 και 18.

139. Βλ. Αρθρο 17 παράγραφοι 2 και 3.

140. Βλ. UNTS, vol. 37, p. 25.

141. UN - UIR, p. 919.

142. UNTS, vol. 264 - 266, 1957, No 3833, p.p. 301-337.

143. UNTS, vol. 321, p.77. Εκτός από τα προηγούμενα κείμενα στον Ευρωπαϊκό χώρο υπάρχει επίσης μια ενδιαφέρουσα περίπτωση προστασίας υδρόβιων πτηνών σε τοπικό επίπεδο. Πρόκειται για τις: Fowling Regulations Concerning Waterfowl Shooting on UUntersee and Rhine in the Version Agreed Upon Between Baden-Wurtemberg and the Swiss Confedaration on Behalf of the Canton of Thurgan on May 23, 1953 / June 5, 1954.

144. Για τα κείμενα αυτά βλ. στα δύο προηγούμενα Κεφάλαια.

145. Βλ. σχετική ανάλυση στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

146. Βλ. σχετικά στο προηγούμενο κεφάλαιο. Το κείμενο της Σύμβασης του 1933 εξακολουθεί να ισχύει για τη Ν. Αφρική και κάποια άλλα, μη Αφρικανικά, Κράτη.

147. Εύλογα οι Αφρικανικές χώρες αντέτασαν τις καταλυτικές επιπτώσεις των Ευρωπαίων αποικιοκρατών στην άγρια ζωή της Αφρικής από την επαγγελματική και εραστιτεχνική θήρα, το εμπόριο τροπαίων, τις συλλογές για ζωολογικούς κήπους, μουσεία, ιδιώτες κλπ., την προστασία της φύσης διακριτικά και σε βάρος της ευημερίας των γηγενών κλπ. Βλ. Boardman, R. (1981) p. 147.

148. Βλ. σχετική ανάλυση για τη Σύμβαση του 1933 στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

149. Βλ. αμέσως παρακάτω.

150. Για την εξέλιξη της σημαντικότητας αυτής διεθνούς οντότητας, βλ. στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

151. Είχε προηγηθεί η Lake Success Conference (1949) που αποτελεί σταθμό στη διεθνή προστασία της άγριας ζωής γενικά αλλά και της πτηνοπανίδας ειδικότερα. Στη Συνδιάσκεψη αυτή το πρόβλημα της προστασίας της άγριας ζωής στην Αφρική ήταν κυρίαρχο.

152. "... The conservation of wildlife and wild places calls for specialist Knowledge, trained manpower and money and we look to other nations to co-operate in this important task, the success or failure of which not only affect the Continent of Africa but the rest of the world as well" Julius K. Nyerere, 7-9-1961. Για το κείμενο του σχετικού The Arusha Manifesto, βλ. Mackenzie, J. (1988) p.p. 324 - 325.

153. Βλ. Boardman, R. (1981) p.p. 147 - 149.

154. Ενα χρόνο νωρίτερα (1963) η Commission for Technical Cooperation in Africa (πρόκειται για χαλαρό φορέα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον την προστασία στη Δ. Αφρική) είχε εκπονήσει στο Dar es Salaam σχέδιο Χάρτη

για την Προστασία και Διατήρηση της Φύσης στην Αφρική που στη συνέχεια υιοθετήθηκε μάλιστα και από τη Γενική Συνέλευση της IUCN τον ίδιο χρόνο. Βλ. ibid p. 150.

155. Η προηγούμενη αντιδικία IUCN - FAO άπτεται πολλών επί μέρους ουσιαστικών και τυπικών προβλημάτων που αφορούν όχι μόνο διαφοροετικές απόψεις και ποσσανατολισμούς των προστατευτικών θεσμών αλλά και ανταγωνισμούς μεταξύ διεθνών κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών, συγκεριμένων ηγετικών τους φυσικών προσώπων κλπ. Βλ. Boardman, R. (1981) και Lowe, P. και J. Goyder (1983).

156. African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources (Algiers, 15-9-1968). Βλ. UNTS, vol. 1001, No 14689, p.p. 3 - 18.

157. Π.χ. από την CCTA. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο. Με την προετοιμασία του συγκεκριμένου Σχεδίου Σύμβασης η IUCN καθιερώνεται στο ρόλο αυτό σαν ο επικρατέστερος διεθνής οργανισμός σε κυβερνητικό και μη επίπεδο.

158. Μέρη της Σύμβασης του 1968 είναι οι Χώρες: Αλγερία, Μπουρκίνα Φάσο, Καμερούν, Κέντρο - Αφρικανική Δημοκρατία, Κόνγκο, Τζιμπουτί, Αίγυπτος, Γκάνα, Ακτή Ελεφαντοστού, Κένυα, Λιβερία, Μαδαγασκάρη, Μαλάουϊ, Μαλί, Μαρόκο, Μοζαμβίκη, Νίγηρας, Νιγηρία, Ρουάντα, Σενεγάλη, Σεϋχέλλες, Σουδάν, Σουαζιλάνδη, Τόγκο, Τυνησία, Ουγκάντα, Ηνωμένη Δημοκρατία της Τανζανίας, Ζαΐρ και Ζάμπια. Οι παρακάτω χώρες έχουν υπογράψει, δεν έχουν επικυρώσει όμως τη Σύμβαση. Πρόκειται για τις: Μποτσουάνα, Μπενίν, Μπουρούντι, Τσάντ, Κομόρος, Αιθιοπία, Γκαμπόν, Γκάμπια, Γουϊνέα, Λεσόθο, Λιβύη, Μαυριτανία, Μαυρίτιους Σιέρρα Λεόνε, Σομαλία.

159. Βλ. ειδικότερα Προοίμιο Σύμβασης του 1968.

160. Βλ. Kiss, A. (1976) p. 84.

161. Βλ. Προοίμιο. Επίσης το Άρθρο II (Fundamental Principle) αναφέρει: "The Contracting States shall undertake to adopt the measures necessary to ensure conservation, utilization and development of soil, water, flora and faunal resources in accordance with scientific principles and with due regard to the best interests of the people".

162. Βλ. Προοίμιο.

163. Βλ. Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

164. Βλ. Charter of the Organization of the African Unity, UNTS, vol. 479, p. 39. Στα πλαίσια αυτά μάλιστα - έμμεσα και άμεσα - αποδίδονται ευθύνες στις πρώην αποικιακές δυνάμεις για τα προβλήματα - και τα περιβαλλοντικά - που δημιούργησαν στα τέως αποικιακά εδάφη και συγχρόνως τίθεται το θέμα της οφειλόμενης

οικονομικής και τεχνικής βοήθειας. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο σε Arusha Manifesto σχετική άποψη του Προέδρου της Τανζανίας J. Nyerere.

165. Βλ. σχετικές αναφορές σε Πρόσθετο της Σύμβασης του 1968. Επίσης για τον όρο ΚΚΑ σε σχέση με την πτηνοπανίδα και τους υγροτόπους, Βλ. προηγούμενες αναφορές και κυρίως σε Μέρος Τρίτο.

166. Βλ. Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1990) σχετικά με τον όρο περιβάλλον.

167. Βλ. Αρθρο III παράγραφοι 1 και 4.

168. Βλ. προηγουμένως στα Κεφάλαια Πρώτο και Δεύτερο του ίδιου Μέρους.

169. Βλ. Αρθρο III παρ. 4. "α) "Strict natural reserve" means an area:

1) under State control and the boundaries of which may not be altered nor any portion alienated except by the competent legislative authority,

2) throughout which any form of hunting or fishing, any undertaking conected with forestry, agriculture or mining, any grazing, any excavation or prospecting, drilling, levelling of the ground or construction, any work tending to alter the configuration of the soil or the character of the vegetation, any water pollution and, generally, any act likely to harm or disturb the fauna or flora, including introduction of zoological or botanical species, whether indigenous or imported, wild or domesticated, are strictly forbidden,

3) where it shall be forbidden to reside, enter, traverse or camp, and where it shall be forbidden to fly over at low altitude, without a special written permit from the competent authority, and in which scientific investigations (including removal of animals and plants in order to maintaim an ecosystem) may only be undertaken by permission of the competent authority".

170. "b) "National park," means an area:

1) under Stare control and the boundaries of which may not be altered or any portion alienated except by the competent legislative authority, 2) exclusively set aside for the propagation, protection, conservation and management of vegetation and wild animals as well as for the protection of sites, land-scapes or geological formations of particular scientific or aesthetic value, for the benefit and enjoyment of the general public, and

3) in which the killing, hunting and capture of animals and the destruction or collection of plants are

prohibited except for scientific and management purposes and on the condition that such measures are taken under the direction or control of the competent authority,

4) covering any aquatic environment to which all the provisions of section (b) (1-3) above are applicable". Βλ. Αρθρο III παρ. 4,β.

171. "c) "Special reserve" means other protected areas such as:

1) "game reserve" which shall denote an area, a) set aside for the conservation, management and propagatiion of wild animal life and the protection and management of its habitat,
b) within which the hunting, killing or capture of fauna shall be pronibited except by or under the directionn or control of the reserve authorities,
c) where settlement and other human activities shall be controlled or prohibited;

2) "partial reserve" or "sanctuary" which shall denote an area
a) set aside to protect characteristic wildlife and especially bird communities, or to protect particularly threatened animal or plant species and especially those listed in the Annex to the Convention, together with biotopes essential for their survival,
b) in which all other interests and activities shall be subordinate to this end; 3) "soil", "water" or "forest" reserve shall denote areas set aside to protect such resources".

172. Βλ. σχετικά σε ανάλυση του Αρθρου 7 της Σύμβασης (1933) στο Κεφάλαιο Δεύτερο, του ιδίου Μέρους.

173. Βλ. Αρθρο Χ παρ. 1, (1), (2).

174. Βλ. σχετικά στο προηγούμενο Κεφάλαιο και σε Αρθρα 3 και 2, αντίστοιχα, των συγκεκριμένων διεθνών κειμένων.

175. Βλ. Αρθρο III παρ. 4, α, 2.

176. Βλ. ibid, b, 4.

177. Ibid, c, 3.

178. Ibid, 2, a.

179. Βλ. Αρθρο VII, παρ. 1, β.

180. Βλ. Αρθρο V παρ. 2.

181. Βλ. επίσης Ροζάκης, Χ. (1980) καθώς και παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο και σε Μέρος Τρίτο.

182. Για τα projects αυτά βλ. κυρίως Μέρος Τρίτο όπου και σχετικη βιβλιογραφία.

183. Αλλωστε σχεδόν όλα τα συναφή κείμενα που επακολούθησαν παγκόσμια, έχουν σχέση με τους προηγούμενους χώρους και φέρουν έντονη τη σφραγίδα του

"κινήματος προστασίας των υγροτόπων" αυτής της περιόδου. Κορύφωμα βέβαια της κίνησης αυτής αποτελεί η δημιουργία της Σύμβασης Ραμσάρ. Βλ. σχετικά Μέρος Τρίτο.

184. Η τελευταία προϋπόθεση πληρούται σε μεγάλο βαθμό από τις ρυθμίσεις που ήδη αναλύθηκαν προηγουμένως.

185. Βλ. ειδικότερα σχετικό Παράρτημα.

186. Βλ. σχετικά Συμβάσεις 1900 και 1933 για την Αφρική στα δύο προηγούμενα Κεφάλαια.

187. Βλ. Άρθρο VIII, παρ. 1, (2).

188. Βλ. Άρθρο VIII, παρ. 2.

189. Βλ. Άρθρο VII, παρ. 1.

190. Βλ. Άρθρο VII, παρ. 1, α. Για την ορολογία αυτή καθώς και για maximum sustainable yield, βλ. σχετικές μέχρι τώρα αναφορές και σε Σαμιώτης, Γ. και Γ. Τσάλτας (1990) σ. 202.

191. Βλ. Άρθρο VII, παρ. 1, α, καθώς και προηγουμένως.

192. Βλ. Άρθρο VII, παρ. 2, d, 2.

193. Βλ. Άρθρο IX, παράγραφοι 1 και 2.

194. Βλ. σχετική ανάλυση της Σύμβασης αυτής σε Μέρος Τρίτο.

195. Βλ. προηγούμενες σχετικές αναφορές για το ίδιο πρόβλημα διατομικά.

196. Βλ. Άρθρο XIV (Development plans).

197. Ibid παρ. 3.

198. Βλ. Άρθρο XII.

199. Βλ. Άρθρο XIII παρ. 1.

200. Ibid παρ. 2.

201. Βλ. Άρθρο XVI παρ. 1.

202. Ανάλογες πρακτικές συναντώνται σε διεθνή κείμενα αυτής της μορφής που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια του OAS (Σύμβαση 1940), της Benelux (Σύμβαση 1970) του Σ Ε (Σύμβαση Βέρνης, 1979). Βλ. σχετικές αναλύσεις.

203. Βλ. Άρθρο XVI παρ. 2.

204. Ibid παρ. 3.

205. Ibid παρ. 4.

206. Βλ. σχετική υποσημείωση (202) προηγουμένως.

207. Βλ. Άρθρο XVII παρ. 1.

208. Ibid παρ. 2.

209. Π.χ. Ευρωπαϊκές συμβάσεις μόνο για την πτηνοπανίδα καθιερώνουν επίσης ένα εκτενή κατάλογο εξαιρέσεων αμφίβολης, συχνά, αναγκαιότητας και σκοπιμότητας.

210. Βλ., π.χ., προηγουμένως "Σύμβαση Benelux, 1970", όπου υπάρχει ένα αυστηρό και ελεγχόμενο καθεστώς εξαιρέσεων. Το μέτρο της κοινοποίησης των εξαιρέσεων

και της αναπόφευκτης δημόσιας συζήτησης και κριτικής - σε διεθνές συναντήσεις, στα επί μέρους κράτη κλπ. - αποτρέπει συχνά τις χώρες να χρησιμοποιούν με κατα-χρηστικό τρόπο παρόμοιες εξαιρέσεις, που πάντα υπάρχουν σε συμβατικά κείμενα αυτής της μορφής.

211. Βλ. για λοιπές ρυθμίσεις στο σχετικό κεί-μενο.

212. Βλ. προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

213. Ανάλογες επιπτώσεις είχαν και οι Συμβάσεις 1900 και 1933. Βλ. σχετικές αναλύσεις σε προηγούμενα Κεφάλαια.

214. Βλ. αναλυτικά προηγουμένως στο ίδιο Κεφάλαιο.

215. Ibid.

216. Βλ., π.χ., Συμβάσεις 1916 και 1936 για απο-δημητικά πτηνά σε Β. Αμερική καθώς και παγκόσμιες ρυθμίσεις για υγροτόπους (Σύμβαση Ραμσάρ) και για διεθνές εμπόριο ειδών της άγριας ζωής (CITES).

217. Αναφέρουμε ενδεικτικά OHE - UNEP, UNESCO, FAO, World Bank - IBRD - UNDP, IUCN, WWF, IWRB κλπ.

218. Μ. Βρεττανία, ΗΠΑ, Ο.Δ. Γερμανίας, NYZS, FZS κλπ.

219. Για τις Συμβάσεις αυτές και σχετικά διεθνή κείμενα, βλ. στα επόμενα Κεφάλαια.

220. Convention and Statute Relating to the Development of the Chad Basin, 22-5-1964, Fort Lamy (N'Djamena). Βλ. Journal Officiel de la Republique federale du Cameroun, Sept, 15, 1964.

221. Βλ. Statute, Αρθρο 3.

222. Βλ. Ibid Αρθρα 4 και 7.

223. Statute, Αρθρο 5.

224. Ibid. Επίσης βλ. Αρθρο 1 της Σύμβασης.

225. Βλ. και Σύμβαση Ραμσάρ σε Μέρος Τρίτο.

226. Βλ. ibid και Κεφάλαιο Τρίτο του Πρώτου Μέρους.

227. Βλ. Maltby, E. (1986) p.p. 167 - 168.

228. Βλ. σχετικά και σε Κεφάλαιο Πρώτο. Η εκτίμηση της εκτεταμένης - κατά 2/3 - απώλειας της αρχικής έκτασης της Λίμνης, παρατίθεται σε Χατζηκωνοστα-ντίνου, Κ. (1985) σ. 16.

229. Βλ. Maltby, E. (1986) p. 168.